

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE
BANKACILIK SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ (1990–2005)**

DOKTORA TEZİ

**Danışman
Prof. Dr. Osman OKKA**

**Hazırlayan
Ahmet BÜYÜKŞALVARCI
044127001005**

KONYA-2007

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	i
Tablolar	v
Şekiller	viii
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

1.1. YABANCI SERMAYE YATIRIMI	4
1.1.1. Yabancı Sermaye Yatırımının Tarihsel Gelişimi	6
1.1.2. Yabancı Sermaye Yatırımının Türleri	12
1.1.2.1. Kısa Vadeli Yabancı Sermaye Yatırımları	12
1.1.2.2. Uzun Vadeli Yabancı Sermaye Yatırımları	15
1.2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR	17
1.2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Tanımı	18
1.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle Yabancı Portföy Yatırımlar Arasındaki Farklar	20
1.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımların Türleri	23
1.2.3.1. Yeni Bir Tesis Kurma veya Şube Açma	23
1.2.3.2. Birleşme ve Satın Alma	24
1.2.3.3. Uluslararası Ortak Girişimler	24
1.2.3.4. Lisans Anlaşmaları	25
1.2.3.5. Özelleştirme	26
1.2.3.6. Montaj Sanayi	27
1.2.4. Doğrudan Yabancı Yatırımların Nedenleri	28
1.2.4.1. Hammadde Kaynaklarına Ulaşma	29
1.2.4.2. Yeni Pazar Arama	29
1.2.4.3. Tarife ve Kotalardan Kaçınma	29
1.2.4.4. Ucuz Yabancı Faktör Kullanımı	30
1.2.4.5. Yurt İçi Kısıtlamalardan Kurtulma	30
1.2.4.6. Ölçek Ekonomilerinden Faydalanma	31
1.2.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Ülkeler Bazında Dağılımı ve Geleceğe İlişkin Muhtemel Gelişmeler	31
1.3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR	36
1.3.1. Klasik ve Neo-Klasik Dış Ticaret Yaklaşımı	36
1.3.2. Ürünün Hayat Devreleri Yaklaşımı	38
1.3.3. Oligopolistik Tepki Yaklaşımı	39
1.3.4. Kojima Yaklaşımı (Makro Ekonomik Yaklaşım)	40
1.3.5. Yer Seçimi Yaklaşımı	41
1.3.6. Eksik Rekabet Piyasası Yaklaşımı	42
1.3.7. Piyasaların İçselleştirilmesi (Internalization) Yaklaşımı	43
1.3.8. Eklektik (Eclectic) Yaklaşım	44

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN BELİRLEYİCİLERİ VE ÜLKE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN BELİRLEYİCİLERİ.....	46
2.1.1. Politik Faktörler.....	49
2.1.2. Yatırım Ortamına İlişkin Faktörler.....	50
2.1.3. Ekonomik Faktörler.....	51
2.1.3.1. Piyasa Büyüklüğü.....	53
2.1.3.2. İşgücü Maliyeti.....	54
2.1.3.3. Ticaret Engelleri.....	55
2.1.3.4. Büyüme.....	55
2.1.3.5. Dış Açıklık.....	55
2.1.3.6. Ticaret Açığı.....	56
2.1.3.7. Döviz Kuru.....	56
2.1.3.8. Vergi Teşvikleri.....	58
2.1.3.9. Rüşvet ve Yolsuzluk.....	59
2.2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN ÜLKE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	59
2.2.1. Olumlu Etkiler.....	60
2.2.1.1. Ödemeler Dengesi Etkisi.....	60
2.2.1.2. Gayri Safi Milli Hâsılaya Etkisi.....	62
2.2.1.3. Teknoloji Transferi ve Yönetim Bilgisi Etkisi.....	63
2.2.1.4. İstihdam Etkisi.....	65
2.2.1.5. Ücretlere Etkisi.....	67
2.2.1.6. Tasarruf ve Yatırım Etkisi.....	68
2.2.1.7. Dış Ticaret Etkisi.....	70
2.2.1.8. Rekabet Etkisi.....	71
2.2.1.9. Diğer Olumlu Etkiler.....	73
2.2.2. Olumsuz Etkiler.....	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

3.1. TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	77
3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem.....	77
3.1.2. Cumhuriyet Dönemi.....	81
3.1.2.1. 1923–1954 Dönemi.....	81
3.1.2.2. 1954–1979 Dönemi.....	85
3.1.2.3. 1980–1989 Dönemi.....	90
3.1.2.4. 1990-2001 Dönemi.....	93
3.1.2.5. 2002-2006 Dönemi.....	96
3.2. 1990 SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM DAĞILIMLARI	98
3.2.1. Sektörlere Göre Dağılım.....	98

3.2.2. Ülkelere Göre Dağılım.....	102
3.2.3. Yatırım Türlerine Göre Dağılım.....	104
3.2.4. Bölgelere Göre Dağılım	106
3.3. TÜRKİYE’NİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM ÇEKMEDEKİ BAŞARISIZLIĞININ NEDENLERİ.....	107
3.4. AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ARTIRMAYA YÖNELİK FAALİYETLER	114
3.4.1. Reform Programı	115
3.4.2. Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu	122
3.4.2.1. Şirket Kuruluşu Teknik Komitesi	125
3.4.2.2. İstihdam Teknik Komitesi	125
3.4.2.3. Sektörel Lisanslar Teknik Komitesi.....	126
3.4.2.4. Yatırım Yeri Teknik Komitesi	127
3.4.2.5. Vergi ve Teşvikler Teknik Komitesi.....	128
3.4.2.6. Gümrükler ve Standartlar Teknik Komitesi	128
3.4.2.7. Fikri ve Sınaî Mülkiyet Hakları Teknik Komitesi	129
3.4.2.8. Yatırım Promosyonu Teknik Komitesi	130
3.4.2.9. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlar Mevzuatı Teknik Komitesi.....	130
3.4.2.10. KOBİ Teknik Komitesi	131
3.4.2.11. Kurumsal Yönetim Teknik Komitesi	132
3.4.3. Yatırım Danışma Konseyi	132
3.4.4. Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları	136
3.4.5. Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmaları	137

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

4.1. ÇOKULUSLU BANKACILIK.....	139
4.1.1. Çokuluslu Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	140
4.1.2. Çokuluslu Bankacılığın Ortaya Çıkmasını Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar	145
4.1.3. Çokuluslu Bankaların Yabancı Ülkelere Giriş Stratejileri	147
4.1.4. Çokuluslu Bankaların Yabancı Ülkelere Girişlerinin Olumlu ve Olumsuz Etkileri	151
4.1.5. Çokuluslu Bankaların Yabancı Ülke Bankaları ve Bankacılık Sistemleri Üzerindeki Etkilerini Ölçmeye Yönelik Çalışmalar	155
4.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI BANKALAR	163
4.2.1. Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Bankacılığın Tarihsel Gelişimi.....	164
4.2.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	164
4.2.1.2. Cumhuriyet Dönemi	168
4.2.1.2.1. 1980 Öncesi Dönem	168
4.2.1.2.2. 1980–1990 Dönemi	171
4.2.1.2.3. 1991–2001 Dönemi	173
4.2.1.2.4. 2002 Sonrası Dönem	176
4.2.2. Kriz Dönemlerinde Yabancı Bankaların Davranışları	183
4.2.3. Basel I-II ve Yabancı Bankalar	188
4.2.4. Yabancı Bankaların Türkiye’ye Gelme Nedenleri	193
4.2.5. Türk Bankacılık Sektörü ile Yabancı Bankalara İlişkin Finansal Büyüklüklerin Karşılaştırılması ve Türk Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi	194

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE YABANCI BANKA GİRİŞ NEDENLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA VE YABANCI BANKALARIN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

5.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE ÖRNEKLEM	214
5.1.1. Anket Çalışmalarına İlişkin Bulgular	215
5.1.1.1. Yabancı Bankaların Türkiye'ye Gelme Nedenleri.....	216
5.1.1.2. Yabancı Bankaların Türkiye'de Belirledikleri Hedef Müşteri Kitlesi.....	219
5.1.1.3. Yabancı Bankaların Türkiye'de İlgilendikleri Faaliyet Alanları	221
5.1.1.4. Yabancı Bankaların Türkiye'de Sundukları Hizmetler/Ürünler.....	223
5.1.1.5. Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektörü Hakkındaki Düşünceleri	226
5.1.1.6. Yabancı Bankaların Türkiye'de Uzmanlaşmayı Hedefledikleri Alanlar	228
5.1.1.7. Kısımlar Arası İlişkilere İlişkin Bulgular	228
5.1.1.8. Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Sağladıkları Bilgi ve Beceri Transferleri	232
5.2. YABANCI BANKALARIN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ	233
5.2.1. Model Değişkenlerinin Tanımlanması.....	233
5.2.2. Modelin Veri Seti ve Analiz Yöntemi	234
5.2.3. Model	236
5.2.4. Model Çalışmasına İlişkin Bulgular	237
 SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	 244
 EKLER	 252
EK-1: Bankacılık Sektörü Bilânço ve Gelir Tabloları.....	253
EK-2: Kamu Bankaları Bilânço ve Gelir Tabloları	260
EK-3: Özel Bankalar Bilânço ve Gelir Tabloları	267
EK-4: Yabancı Bankalar Bilânço ve Gelir Tabloları.....	274
EK-5: Anket Formları	281
EK-6: Model Veri Seti	290
 KAYNAKÇA	 302

TABLÖLAR

Tablo 1.1. Yatırım İklimi ile İlgili Ulusal Düzenlemeler (Adet Olarak).....	10
Tablo 1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Seçilmiş Göstergeleri.....	11
Tablo 1.3. Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Net Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar)	16
Tablo 1.4. Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Yabancı Portföy Yatırımların Karşılaştırılması.....	22
Tablo 1.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Nedenleri.....	28
Tablo 1.6. İçer Doğru Doğrudan Yabancı Yatırımların Bölgesel Dağılımı (Milyon Dolar).....	31
Tablo 1.7. Dışer Doğru Doğrudan Yabancı Yatırımların Bölgesel Dağılımı (Milyon Dolar).....	34
Tablo 2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri.....	47
Tablo 2.2. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri	48
Tablo 2.3. Ekonomik Faktör Belirleyicilerinin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkileri Üzerine Yapılan Uluslararası Çalışmalar	52
Tablo 3.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı (1914)	79
Tablo 3.2. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Doğrudan Yabancı Yatırımların Ülkelere Göre Dağılımı (1914)	80
Tablo 3.3. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yabancı Firmaların Sektörlere Göre Dağılımı (1923)	81
Tablo 3.4. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar (1926-1933)	82
Tablo 3.5. Türkiye'de 1928-1945 Yılları Arasında Yapılan Millileştirme İşlemleri	83
Tablo 3.6. 1924-1950 Yılları Arasında Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı, Kamu ve Özel Bankaların Mevduat ve Kredi Payları (% Olarak)	84
Tablo 3.7. 1954-1979 Döneminde Türkiye'ye Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Gelişimi (Milyon Dolar).....	87
Tablo 3.8. Plan Dönemlerine Göre Sermaye Hareketleri (Milyon Dolar)	89
Tablo 3.9. 1980-1989 Döneminde Türkiye'ye Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Gelişimi	91
Tablo 3.10. 1980-1989 Döneminde Türkiye'de İzin Verilen Doğrudan Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar).....	92
Tablo 3.11. 1990-2001 Döneminde Türkiye'ye Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Gelişimi.....	94
Tablo 3.12. 2002-2006 Döneminde Türkiye'ye Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Gelişimi.....	96
Tablo 3.13. Özelleştirme ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon Dolar)	97
Tablo 3.14. 1990 Sonrası Dönemde Türkiye'de İzin Verilen Doğrudan Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar).....	99
Tablo 3.15. 1995-2006 Yılları Arasında Türkiye'de Gerçekleşen Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar)	100
Tablo 3.16. 2002-2005 Yılları Arasında Türkiye'de En Fazla Doğrudan Yabancı Yatırım Çeken Beş Sektör (Milyon Dolar)	101
Tablo 3.17. 2006 Yılında Türkiye'de En Fazla Doğrudan Yabancı Yatırım Çeken Beş Sektör (Milyon Dolar)	101
Tablo 3.18. 1980-2003 Yılları Arasında Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım İzinlerinin Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon Dolar)	102
Tablo 3.19. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım İzinlerinin Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon Dolar)	103

Tablo 3.20. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon Dolar)	104
Tablo 3.21. Kuruluş Türlerine Göre Türkiye'de Yabancı Sermayeli Şirketler (Adet Olarak).....	105
Tablo 3.22. Türkiye'deki Yabancı Sermayeli Şirketlerin İllere Göre Dağılımı (Adet Olarak)	106
Tablo 3.23. A.T. Kearney Uluslararası Doğrudan Yatırım Güven Endeksine Göre Ülke Sıralamaları (2005 Yılı)	109
Tablo 3.24. UNCTAD'ın Doğrudan Yabancı Yatırım Performans ve Potansiyel Endeksleri Açısından Türkiye ile Rakibi Olan Ülkelerin Sıralamaları.....	110
Tablo 4.1. Bölgeler İtibariyle Yabancı Banka Sahiplik Payları.....	143
Tablo 4.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Banka Sahiplik Payları.....	144
Tablo 4.3. Gelişmiş Ülkelerde Yabancı Banka Sahiplik Payları (2001)	144
Tablo 4.4. Yabancı Banka Giriş Çeşitlerinin Belirli Kriterlere Göre Karşılaştırılması	151
Tablo 4.5. Yabancı Banka Giriş Nedenleri Üzerine Yapılan Uluslararası Çalışmalar	158
Tablo 4.6. Osmanlı Devleti Döneminde Kurulan Yabancı Bankalar.....	166
Tablo 4.7. Osmanlı Devleti Döneminde Şube Düzeyinde Faaliyet Gösteren Yabancı Bankalar	167
Tablo 4.8. 1923-1979 Yılları Arasında Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payları	171
Tablo 4.9. 1980-1990 Yılları Arasında Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payları	172
Tablo 4.10. 1991-2001 Yılları Arasında Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payları	175
Tablo 4.11. 2001 Yılından Sonra Türk Bankacılık Sektöründe Hisseleri Yabancılar Satılan Bankalar	178
Tablo 4.12. 2002-2006 Yılları Arasında Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payları	179
Tablo 4.13. Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Katılımı Olan Bankalara İlişkin Bilgiler (% Olarak)	181
Tablo 4.14. Avrupa Birliği'ne Yeni Katılan Ülkelerin Bankacılık Sektörlerindeki Yabancı Paylarına İlişkin Dağılımlar (2003).....	182
Tablo 4.15. Ocak 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankalar ve Bankacılık Sektörünün “Likit Aktifler/Toplam Aktifler” Oranının Gelişimi (% Olarak)	186
Tablo 4.16. Ocak 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankaların ve Bankacılık Sektörünün “Likit Aktifler/(Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklar)” Oranının Gelişimi (% Olarak).....	186
Tablo 4.17. Ocak 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankaların ve Bankacılık Sektörünün Net Kâr Gelişimi (% Olarak)	187
Tablo 4.18. Ocak 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankaların ve Bankacılık Sektörünün Aktif Kârlılık Oranının Gelişimi (% Olarak).....	188
Tablo 4.19. Türk Bankacılık Sektörü Aktif Tutarları (Milyon Dolar) ve Payları (% Olarak).....	195
Tablo 4.20. Banka Büyüklükleri (Adet Olarak).....	196
Tablo 4.21. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Seçilmiş Bilanço Kalemleri (Bin YTL).....	197
Tablo 4.22. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Seçilmiş Bilanço Kalemlerinin Nispi Büyüklükleri (% Olarak).....	198
Tablo 4.23. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Seçilmiş Bilanço Kalemlerinin Son Üç Yıllık Gelişimi (% Olarak).....	200
Tablo 4.24. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Seçilmiş Bilanço Kalemleri Oranları (% Olarak)	205

Tablo 4.25. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Seçilmiş Gelir Tablosu Kalemleri (Bin YTL)	206
Tablo 4.26. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Seçilmiş Gelir Tablosu Kalemlerinin Nispi Büyüklükleri (% Olarak)	207
Tablo 4.27. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Seçilmiş Gelir Tablosu Kalemlerinin Son Üç Yıllık Gelişimi (% Olarak)	208
Tablo 4.28. 1990-2006 Yılları Arasında Türkiye'de Yabancı Bankalar ve Bankacılık Sektörünün Personel ve Şube Sayılarının Gelişimi	210
Tablo 4.29. Dünyadaki Beş Büyük Banka ve Türk Bankacılık Sektörünün Aktif Büyüklükleri (Milyon Dolar)	212
Tablo 5.1. Yabancı Bankaların Türkiye'ye Gelme Nedenlerinin Sıralaması	216
Tablo 5.2. Yabancı Bankaların Türkiye'ye Gelme Nedenleri ile Yatırım Türleri Arasındaki İlişki	218
Tablo 5.3. Yabancı Bankaların Türkiye'de Belirledikleri Hedef Müşteri Kitlesi Sıralaması	219
Tablo 5.4. Yabancı Bankaların Türkiye'de Belirledikleri Hedef Müşteri Kitlesi ile Yatırım Türleri Arasındaki İlişki	220
Tablo 5.5. Yabancı Bankaların Türkiye'de İlgilendikleri Faaliyet Alanları Sıralaması	221
Tablo 5.6. Yabancı Bankaların Türkiye'de İlgilendikleri Faaliyet Alanları ile Yatırım Türleri Arasındaki İlişki	223
Tablo 5.7. Yabancı Bankaların Türkiye'de Sundukları Hizmetler/Ürünlerin Sıralaması	224
Tablo 5.8. Yabancı Bankaların Türkiye'de Sundukları Hizmetler/Ürünler ile Yatırım Türleri Arasındaki İlişki	225
Tablo 5.9. Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektörü Hakkındaki Düşüncelerinin Sıralaması	226
Tablo 5.10. Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektörü Hakkındaki Düşünceleri ile Yatırım Türleri Arasındaki İlişki	227
Tablo 5.11. Yabancı Bankaların Türkiye'de Uzmanlaşmayı Hedefledikleri Alanların Sıralaması	228
Tablo 5.12. Kısımlar Arası Korelasyon Katsayılarına İlişkin Bilgiler	229
Tablo 5.13. Türkiye'de Kurulmuş Yabancı Bankalar ve Türk Bankalarına Ortak Olan Yabancı Bankalar İçin Kısımlar Arası Korelasyon Katsayılarına İlişkin Bilgiler	230
Tablo 5.14. Türkiye'de Şube Açan Yabancı Bankalar İçin Kısımlar Arası Korelasyon Katsayılarına İlişkin Bilgiler	231
Tablo 5.15. Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Sağladıkları Bilgi ve Beceri Transferleri Sıralaması	232
Tablo 5.16. Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Oluşturulan Modelin Değişkenleri	234
Tablo 5.17. Yabancı Banka Girişlerinin (YBA) Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Modelin Analiz Sonuçları (1995-2000)	238
Tablo 5.18. Yabancı Banka Girişlerinin (YBA) Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Modelin Analiz Sonuçları (2002-2005)	240
Tablo 5.19. Model Çalışmasından Elde Edilen Bulguların Uluslararası Çalışma Bulgularıyla Karşılaştırılması	242

ŞEKİLLER

Şekil 3.1. Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu'nun Raporlama Sistemi	124
Şekil 4.1. Banka Grupları Bazında Kredi Değişimleri (% Olarak).....	202
Şekil 4.2. Banka Grupları Bazında Menkul Değerler Portföyü Değişimleri (% Olarak).....	203
Şekil 4.3. Banka Grupları Bazında Mevduat Değişimleri (% Olarak).....	204
Şekil 4.4. Banka Grupları Bazında Net Kâr Değişimleri (% Olarak)	209
Şekil 4.5. Banka Grupları Bazında Aktif Kârlılık Değerleri (% Olarak)	209
Şekil 4.6. Banka Grupları Bazında Özsermaye Kârlılık Değerleri (% Olarak).....	210
Şekil 5.1. Yabancı Banka Girişlerinin Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkilerine İlişkin Model	236

GİRİŞ

Dünya ekonomisinde yaşanan küreselleşme, yabancı sermaye yatırımlarının önündeki engelleri kaldırıcı bir etki meydana getirmiştir. Yabancı sermaye yatırımlarının ülke ekonomisine sağlamış olduğu fonlar, fiziki yatırımlar, teknoloji, know-how, yönetim becerisi, ihracat imkânı, sektör disiplini, uzman işgücü gibi olumlu katkılarından dolayı gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler bu yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek için yoğun çaba harcamaktadırlar. Günümüzde bu konuda çok başarılı olan iki örnek Çin ve Hindistan'dır. Özellikle sermaye birikiminin yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkeler, ekonomik kalkınmalarını sağlayacak yatırımları gerçekleştirebilmek için dış borç yerine doğrudan yabancı yatırımlara öncelik vermektedirler.

Doğrudan yabancı yatırım; bir ülkeye girerek doğrudan yatırım yapmak, bir firmayı satın almak, yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesini sağlamak ve mevcut bir firmanın sermayesini artırmak yoluyla o ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımdır.

Doğrudan yabancı yatırımlar yeni bir şirket kurma, şube açma, yeni bir tesisi kurma, mevcut bir tesisi satın alma veya işletilmekte olan bir tesisi tevsi etme, bir firmayla birleşme, firmayı tamamen veya kısmen satın alma veya ortak girişimlere dâhil olmak şeklinde olabileceği gibi lisans anlaşmaları şeklinde de görülebilir.

Yabancı firmalar; ellerindeki atıl fonları değerlendirmek, hammadde ve diğer girdileri ucuza temin ederek mamul maliyetlerini minimize etmek, belirli pazarlara sahip olmak, o pazarlardan pay almak, yatırım yapılan ülkede oligopol meydana getirmek, ekonomik fırsatları ve yatırım portföyünü çeşitlendirmek, ülkenin ithalat kısıtlamalarını aşmak, mevcut pazarların korunması ve genişletilmesi, rekabet avantajları sağlanması, ihracat artışı, anavatandaki çeşitli mevzuatı beğenmeme ve dış yatırım sigortası ve garantiler gibi faktörlerin etkisiyle başka ülkelerde yatırımlara karar verirler. Bu yatırımların nihai amacı ellerindeki fonlara daha yüksek oranda getiri sağlamaktır. Bunlar yatırım yapacakları ülke ve yeri seçerlerken ülke riskini, ekonomik ve politik riskleri, ilgili ülkenin kalkınma derecesi ve vergi mevzuatı gibi belirleyicileri de göz önüne alarak kararlarını verirler.

Doğrudan yabancı yatırımlar yatırım yapılan ülke ekonomilerini olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilir. Bu etkileri; ekonomik büyüme, ödemeler dengesi, ihracat, rekabet gücü,

sermaye birikimi, teknoloji, gayri safi milli hasıla, istihdam, refah ve verimlilik ve benzeri faktörler üzerindeki etkiler şeklinde belirleyebiliriz.

Doğrudan yabancı yatırımlar Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra önem kazanmaya başlamıştır. AB sürecinin hızlanmasıyla özellikle 2005–6 yıllarında doğrudan yabancı yatırımların Türkiye’ye girişi hızlanmıştır. Aralık 2004 itibariyle 1,291 milyon dolar olan Türkiye’ye yönelik doğrudan yabancı yatırımlar, Aralık 2005 tarihinde 8,546 milyon dolara ve Aralık 2006 tarihinde ise 17,446 milyon dolara yükselmiştir.

Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların yoğunlaştığı önemli bir alan da bankacılık sektörü olmuştur. Aralık 2006 itibariyle borsa payları da dikkate alındığında yabancı bankaların Türk bankacılık sektöründeki payları %36’yı bulmuştur.

Bu çalışmanın üç amacı vardır: Birincisi; doğrudan yabancı yatırımları inceleyerek diğer yabancı yatırımlardan farklarını ortaya koymak ve dünyada ve Türkiye’de 1990–2005 dönemi itibariyle doğrudan yabancı yatırımlardaki gelişmeleri, firmaları yabancı ülkelerde yatırıma teşvik eden saikleri ele almaktır. İkinci amaç; doğrudan yabancı yatırım şeklinde gerçekleşen Türk bankacılık sektörüne yabancı banka girişlerinin nedenlerini belirlemek ve yabancı banka girişlerinin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini 1995–2000 ile 2002–2005 yılları esas alınarak analiz etmektir. Üçüncü amaç ise; Türk bankacılık sektörü ile yabancı bankalara ilişkin finansal büyüklükleri karşılaştırarak, yabancı banka girişlerinin Türk ekonomisi üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yabancı sermaye yatırımlarının mahiyeti, tarihsel gelişimi, türleri ve bu konudaki teorik yaklaşımlar incelenecektir.

İkinci bölümde; doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri ile bu yatırımların ülke ekonomisi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde; Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların tarihi incelenecek, 1990–2005 dönemi esas alınarak Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırımların çeşitli kriterlere göre dağılımlarına yer verilecek ve Türkiye’nin doğrudan yabancı yatırım çekmedeki başarısızlığının nedenleri tespit edilecektir. Ayrıca AB sürecinde Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımları artırmaya yönelik faaliyetler ortaya konulacaktır.

Dördüncü bölümde; çokuluslu bankacılık, tarihsel gelişimi, ortaya çıkmasını açıklamaya yönelik yaklaşımlar incelenecek, çokuluslu bankaların yabancı ülkelere giriş stratejileri, girişlerinin olumlu ve olumsuz etkileri ile yabancı ülke bankaları ve bankacılık sistemleri üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik çalışmalar üzerinde durulacaktır. Bu bölümde

ayrıca kriz dönemlerinde yabancı bankaların davranışları ele alınacak, yabancı bankaların Türkiye'ye gelme nedenleri ortaya konularak Türk bankacılık sektörü ve yabancı bankalara ilişkin finansal büyüklüklerin karşılaştırılması yapılarak yabancı bankaların Türk ekonomisi üzerindeki etkileri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Beşinci bölümde; yabancı bankaların Türkiye'ye geliş nedenleri ile bu bankaların Türk bankacılık sektörüne sağladıkları bilgi ve beceri transferleri, Türk ve yabancı banka üst düzey yöneticilerine uygulanan iki farklı anket çalışması sonuçlarıyla tespit edilecektir. Bu bölümde ayrıca 2001 ekonomik kriz öncesi ve sonrası dönemler için yabancı banka girişlerinin bankacılık sektörü üzerindeki etkileri, oluşturulan ekonometrik model ile ölçülmeye çalışılacaktır.

Son bölümde çalışma özetlenerek gerekli değerlendirmeler yapılacak ve öneriler sunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarını sağlayarak gelişmişlik seviyesine ulaşabilmeleri için yatırım faaliyetlerine ağırlık vermeleri gerekmektedir. Ancak sermaye birikiminin yetersiz olduğu bu ülkelerde, yatırımlar için gerekli olan sermayenin bir kısmının dış kaynaklardan sağlanması kaçınılmazdır. Bu sebepten hükümetler, yabancı sermayeyi gerek yatırım gerekse borçlanma şeklinde ülkelere davet etmektedirler. Ülke vatandaşlarıysa yabancı sermayeyi bir istihdam alanı ve tasarrufları için, bu yatırımlar halka açılmışsa, bir yatırım enstürümanı olarak görmektedirler. Böylelikle ülkeler ve ülke vatandaşları tasarruflarından daha fazlasını yatırıma dönüştürme imkânı bulmaktadırlar.

Burada öncelikle yabancı sermaye yatırımı kavramından ne anlaşılması gerektiğinin bilinmesi, tarihsel gelişimi ve doğrudan yabancı yatırımların özellikleri ve bu konudaki teorik yaklaşımlar ele alınacaktır.

1.1. YABANCI SERMAYE YATIRIMI

Bir ülkede yatırım yerli ve yabancı kaynaklarla yapılır. Yatırımı yapan iç tasarrufları kullanabileceği gibi iç tasarruflarla beraber dış tasarrufları yani borç sermayeyi de kullanabilir. Yatırımı yapan kişi veya kurum ilgili ülkenin vatandaşı sayıldığı için, aidiyet kuralı gereğince bunlar yerli yatırım sayılır. Borç yabancı sermayenin kullanılması bu kuralı bozmaz.

Halbuki yabancı yatırımlarda başka bir ülkenin vatandaşları veya kurumları diğer bir ülkede yani başka bir ülkenin siyasi hakimiyet sahası içerisinde, ilgili ülkenin yasalarına tabi olarak yatırımlar yapmaktadır. Bu yatırımlar ya plasman şeklinde olup mevcut bir yatırımı devir alma veya sadece faize dönük finansal yatırım şeklinde olabileceği gibi, doğrudan fiziki yatırımlar şeklinde de ortaya çıkmaktadır. Ulusal sınırları aşarak ülkeye giren ya da ülkeden çıkan sermaye, yabancı sermaye veya uluslararası sermaye olarak adlandırılır.¹ Burada öncelikle yabancı sermaye ele alınacak ve *doğrudan fiziki yatırımlar* üzerinde durulacaktır.

Yabancı sermaye yatırımı literatürde çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır.

Bir ülke yerleşiklerinin kendi ülke sınırları dışında mali ya da reel bir nitelik taşıyabilen türde varlık edinmeleri veya özel şirket yahut şahısların, bir devlet yardımı

¹ Halil Seyidoğlu, **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, Güzem Yayınları, İstanbul, 1992, s. 914

biçiminde olmaksızın başka ülke ya da ülkelere yaptıkları her türlü yatırım, yabancı sermaye yatırımdır.² Yabancı yatırımlar başka açılardan da tarif edilmektedir. Mesela yabancı sermaye yatırımı; karşılığı borç olarak geldiğinde anapara ve faiz ödemesi; yatırım ve üretime katılmak üzere geldiğinde ise kâr şeklinde sonradan transfer edilerek ödenmek kaydıyla dış ülkelere sağlanan iktisadi ve teknolojik kaynaklar olarak tanımlanabilir.³ Bu kaynaklar, ekonomiye kısa sürede mevcut kaynakların ötesinde yatırım ve tüketim imkânı sağlar. Eğer bu kaynaklar ülkeye borç olarak gelirse karşılığında anapara ve faiz ödenir, yatırım ve üretime katılmak amacıyla gelirse karşılığında kâr payı veya faiz ödemesi yapılır.⁴ Diğer bir tarife göre yabancı sermaye; ülkelerin doğal kaynaklarını kullanılabilir hale getirmek, üretim faktörlerini etkin bir şekilde değerlendirebilmek için gerekli olan, fakat ülke içi kaynaklar tarafından yeterli ölçüde sağlanamayan, başka bir ülkeden ithalatının kaçınılmaz olduğu durumlarda ortaya çıkar. Yabancı sermayenin bir ülkeye yardım için veya o ülkeyi kalkındırmak amacıyla değil, ticari çıkarları maksimize etmek amacıyla yapıldığını unutmamak gerekir.⁵

Buraya kadar yabancı yatırımın ne olduğu literatür ele alınarak belirtildi. Bu arada uluslararası kuruluşların da yabancı yatırımlardan ne anladığının ve bu konuda nasıl bir kavramsal çerçeve çizildiğinin bilinmesinde fayda vardır. Mesela OECD'nin yabancı yatırım kavramı;⁶

- Yabancı yatırımcının şirketin dağıtılmayan ve yatırıma tekrar aktarılan kazançlarındaki payını,
- Yabancı yatırımcının nakit veya aynı sermaye yoluyla ana şirketten hisse ve değişik vadelerde borç senetleri alımını,
- Yabancı yatırımcının şirkete sağladığı kredileri,
- Yabancı yatırımcının şirketten nakit dışı makine ve üretim hakları alımlarını,
- Yabancı yatırımcının sağladığı ticari ve diğer kredileri, kapsamaktadır.

Kurumsal olarak T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye 2001 Raporu'na göre yabancı sermaye kavramıysa;⁷

² David J. Pearce, **Dictionary of Modern Economics**, The Macmillan Press, London, 1992, s. 161

³ Güngör T. Uras, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları**, Formül Matbaası, İstanbul, 1979, s. 27

⁴ Kenan Bulutoğlu, **100 Soruda Türkiye'de Yabancı Sermaye**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 5

⁵ Mehmet Yüksel, **Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye**, Ankara Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001, s. 57

⁶ OECD, **Istatistics on The Member Countries in Figures**, June 1992, s. 7

⁷ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye 2001 Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2002, s. 11

- T.C. Merkez Bankası'nca alım satımı yapılan konvertibl döviz ve efektif cinsinden sermayeyi,
- Yabancı sermayeli kuruluşlarda, yabancı gerçek ve tüzel kişilerin hissesine karşılık gelen kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri ile lisans, know-how, teknik yardım, yönetim ve franchise anlaşmaları karşılığında ödenecek meblağların dış kredi anapara ve faiz ödemelerinin transferi veya transfer edilebilir değerleri,
- Makine, teçhizat, alet ve bu mahiyetteki mallar makine aksamı ve malzeme ile T.C. Hazine Müsteşarlığı'nın kabul ettiği diğer gerekli malları,
- Yurt dışında yerleşik kişi ve kuruluşların kambiyo mevzuatı çerçevesinde doğan her türlü mevcut ve alacaklarından T.C. Hazine Müsteşarlığı'nın sermaye payı olarak kabul edeceği meblağları, patent ve ticari marka gibi fikri haklardan müsteşarlıkça kabul edilenleri, kapsamaktadır.

Görüldüğü gibi OECD'nin tarifi ile T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yabancı Sermaye 2001 Raporu'nun tarifleri iç içe geçmektedir. Yani iç ve dış kurumlar arasında yabancı sermaye tarifi ile ilgili bir farklılık bulunmamaktadır.

Zamanımızda globalleşme sebebiyle son derece seyyar hale gelen yabancı yatırımların tarihsel gelişimi ve zaman içerisinde doğrudan yabancı yatırımların nasıl ağırlık kazandığının bilinmesinde fayda vardır.

1.1.1. Yabancı Sermaye Yatırımının Tarihsel Gelişimi

Yabancı sermaye yatırımlarının tarihi 18. yüzyılda İngiltere'nin sömürgelerinde gerçekleştirdiği hammadde ve kıymetli madenleri işletmesine kadar uzanmaktadır. 1800'lü yıllarda İngiltere'nin ihtiyaç duyduğu hammadde, petrol ve kıymetli madenleri çıkarmak için sömürgelerinde yaptığı yatırımlar yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcını oluşturmuştur. Endüstri devriminin bir sonucu olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle batının sanayileşen ülkelerindeki hızlı sermaye birikimi, büyük şirketleri bu sermayeden maksimum kârı sağlayacak yatırım alanlarını aramaya yöneltmiştir. Yatırım alanlarıysa Avrupa sanayisinin ihtiyacı olan hammaddeleri sağlayacak, doğal kaynak ve ucuz işgücüne sahip, dönemin sömürgeleri ve bağımsız azgelişmiş ülkeler olmuştur.⁸

I. Dünya Savaşı'na kadar, İngiltere, Almanya, Fransa ve Hollanda yabancı sermaye yatırımları konusunda önde bulunmaktadırlar. Savaş sonrası bu ülkelerde sermaye ihracı

⁸ Cem Alpar, **Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1980, s. 22

büyük oranlarda düşmüş ve hatta sermaye ithali ihtiyacı doğmuştur. Bu dönemden sonra, yabancı sermaye yatırımları konusunda A.B.D, Belçika, İsveç, İsviçre sermaye ihraç eden ülkeler durumuna gelmişlerdir. I. Dünya Savaşı, yabancı sermaye yatırımlarını hem yatırım yapan ülkeler açısından hem de yatırım yapılan ülkeler açısından etkilemiştir. Bu döneme kadar, daha çok gelişmekte olan ülkelere yönelik yabancı sermaye yatırımları, yön değiştirerek gelişmiş ülkelere kaymaya başlamıştır. Ancak 1929 Dünya Ekonomik Krizi, gelişmiş ülkelerin dış yatırımlarını tasfiyeye yöneldiği yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Diğer yandan az gelişmiş ülkelerde başlayan bağımsızlık ve millileştirme hareketleri de bu ülkelerde yabancı sermayenin daha önce bulduğu güven ve istikrar ortamını ortadan kaldırmıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra yabancı sermaye yatırımlarında yeni bir döneme girilmiştir. Bu döneme kadar daha ziyade sömürgelerde yapılan doğrudan yatırımlar ile portföy yatırımları bu kez Avrupa ve Japonya başta olmak üzere gelişmiş ülkelere doğru kaymıştır ve bu konuda ABD başı çekmiştir. 1970'li yıllarda ise kendisini toplayan Avrupa ülkeleri ile Japonya, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkeler bu kez ABD'de doğrudan yatırımlara ağırlık verdikleri gibi, 1970'li yıllardan sonra petro dolar sahibi Arap ülkeleri ve Güney Amerika ülkeleri de başta ABD olmak üzere Avrupa ve Kanada ekonomilerinde büyük boyutlu portföy yatırımlar yapmışlardır.

Tarihe baktığımızda 2. Cihan Harbi'ne müteakiben Bretton-Woods kararlarından sonra sermaye hareketleri; büyük ölçüde resmi borçlanma niteliğinde ve genellikle plan, proje ya da ulusal ekonomilerin temel dengesizliklerinden kaynaklanan finansman gereğini karşılama işlevini üstlenen hareketler şekline dönüşmüştür.⁹ Ayrıca bu dönemde, başta ABD olmak üzere, sermaye sahibi ülkelerin siyasi ve ekonomik etki kazanmak için yapmış oldukları “Yardım Programları” adı altındaki kaynak aktarma uygulamaları kurumsal bir yapı kazanmıştır. Bu kurumsal yapının bileşenleri olan Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (IBRD), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ve Avrupa Yatırım Bankası (EIB) gibi kuruluşlar bu dönemde süratle gelişmişlerdir.¹⁰

1950'li yıllardan itibaren çokuluslu şirketler hem sayıca hızla artmış hem de aşırı biçimde büyümüşlerdir. Ayrıca dünya ekonomisinde doğrudan yatırımların artmasında çok önemli rol oynamışlardır. 1960'lardan sonra gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırımlar daha

⁹ Taner Berksoy, Burak Saltoğlu, **Türkiye Ekonomisinde Sermaye Hareketleri**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:58, İstanbul, 1998, s. 5

¹⁰ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası Finans**, Güzem Yayınları, İstanbul, 2003, s. 45

ziyade yoğun işgücü kullanan, üretimde mal farklılaştırması yapılabilen ve teknik gelişmelerin hızlı biçimde uygulandığı kimya, lastik, makine, ulaştırma araçları ve dayanıklı tüketim malları sektörlerinde yoğunlaşmaya başlamış ve bu konuda IMF, IBRD, EIB gibi kuruluşların teşvik edici etkileri olmuştur.

1970'lerden sonraki gelişmelere baktığımızda ise; 1970'li yılların ortalarında başlayan değişim süreci, uluslararası doğrudan yatırımlara önemli farklılıklar getirmiştir. Yabancı sermaye yatırımlarının coğrafi ve sektörel dağılımlarında ortaya çıkan değişimlerde hem teknolojik faktörlerle piyasa faktörleri hem de ev sahibi ve yatırımcı ülkelerin politikaları etkili olmuştur. Bunun sonucunda 1979'dan günümüze yabancı sermaye yatırımları dört ayrı yükselme dönemi yaşamıştır.¹¹

- Petrol krizi sonucu gelişmiş ülkelerden özellikle Ortadoğu'nun petrol zengini ülkelerine yapılan yatırımlar nedeniyle 1979–1981 dönemi,
- Korumacılığa tepki olarak hızlanan deregülasyon uygulamalarına ve enformasyon teknolojisi alanındaki gelişmelerin üretim faaliyetlerini kolaylaştırıcı etkisi nedeniyle 1989–1990 dönemi,
- Sovyet Bloku'nun çöküşünü takiben bazı ülkelerin pazar ekonomisine geçmeye başladığı 1995 sonrası dönem,
- Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerin uluslararası ekonomi olma yönündeki gayretlerini içeren son dönem.

Petrol fiyatlarının artmasıyla birlikte petrol ihraç eden ülkeler büyük ölçekli petrol dolarlarına sahip olup bunları kalkınmakta ve gelişmiş batı ülkelerinde portföy yatırımlarında kullanırken, diğer gelişmekte olan ülkelerin 1980'lerin başından itibaren dış borç ödemelerinde sorunlar yaşamaya başlamaları, bu ülkelerdeki kamu açıklarını hızla büyütürken, makro dengelerinin de bozulmasına neden olmuştur. Dünya genelinde bir ekonomik yavaşlama yaşanırken, uluslararası faizler de hızla artmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret açıklarının artmasıyla yaşanan kriz daha da derinleşmiştir.¹² Gelişmekte olan ülkeler bu dönemde dış şokların etkisini azaltmak için yurtdışından borçlanmak yerine,

¹¹ UNCTAD, **World Investment Report 1999, Foreign Direct Investment and The Challenge of Development**, United Nations, New York and Geneva, 1999, s. 20

¹² G. A. Calvo, L. Leiderman, C. M. Reinhart, "Capital Inflows and Real Exchange Rate Appreciation in Latin America: The Role of External Factors", **International Monetary Fund Working Paper**, No:92/62, U.S.A. August 1992, s. 13

dış kaynağın doğrudan yabancı yatırımlar şeklinde gelmesini teşvik edici politikalar uygulamaya başlamışlardır.¹³

1985 yılı doğrudan yabancı yatırımlar konusunda bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu yılda imzalanan Plaza Anlaşması ile ABD doları dışındaki temel para birimlerinin değer kazanmasına izin verilmiş ve gelişmiş ülkelerde emek yoğun malların üretimi pahalı duruma gelmiştir. Sonuç olarak, Japonya başta olmak üzere gelişmiş ülkeler yabancı piyasalara ulaşmadaki geleneksel ihracat yöntemini doğrudan yabancı yatırımlarla değiştirmek zorunda kalmışlardır.¹⁴

1986–1990 yılları arasında ise doğrudan yabancı yatırımlar gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmıştır. Gelişmiş ülkeler içinde en çok doğrudan yabancı yatırım alan ülke ise ABD olmuştur. Şirket birleşmeleri ve satın almaları da bu dönemin en önemli doğrudan yabancı yatırım şeklini oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler içinde ise Çin, doğrudan yabancı yatırım alan ülkeler arasında ön plana çıkmıştır.¹⁵

1990’larda finansal piyasalardaki küreselleşme ve finansal sistemlerin liberalizasyonu ile çok taraflı ticaret anlaşmalarında büyük artışlar meydana gelirken millileştirme hareketleri de ortadan kalmaya başlamıştır. Bu dönemde “Çok Taraflı Yatırım Anlaşmaları (MAI)” doğrudan yabancı yatırımların sürekliliğini sağlamak ve garanti altına almak için yapılmıştır. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi kuruluşlara üye olan ülkeler de yatırımların garanti altına alınmasına taraftar olmuşlardır.¹⁶ Yine bu yıllardan itibaren ülkeler daha fazla doğrudan yabancı yatırımı ülkelerine çekebilmek için yatırım iklimi (ortamı) ile ilgili düzenlemelere de hız vermişlerdir. Aşağıdaki UNCTAD raporu bize önemli açıklayıcı bilgiler vermektedir.

¹³ Michael P. Dooley, Kenneth M. Kletzer, “Capital Flight, External Debt and Domestic Policies”, **National Bureau of Economic Research Working Paper**, No:4793, Cambridge, July 1994, s. 9

¹⁴ Antony Bende-Nabende, **Globalization, FDI, Regional Integration and Sustainable Development: Theory, Evidence and Policy**, Ashgate Publishing Ltd., England, 2002, s. 43

¹⁵ Neşe Kumral, “Doğrudan Dış Yatırımlar ve Bölgesel Kalkınma: Ege Bölgesi İmalat Sanayi Örneği”, **Ege Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları**, No:2, İzmir, 2001, s. 42

¹⁶ IFC, **Lessons of Experience: Foreign Direct Investment**, International Finance Corporation and Foreign Investment, Advisory Service, No:5, Washington, 1997, s. 14

Tablo 1.1. Yatırım İklimi ile İlgili Ulusal Düzenlemeler (Adet Olarak)

Yıllar	Yatırım İklimlerindeki Değişiklikleri Başlatan Ülke Sayısı	Düzenleyici Değişiklik Sayısı	Doğrudan Yabancı Yatırımların Lehinde Olan Düzenlemeler	Doğrudan Yabancı Yatırımların Kısmen Lehinde Olan Düzenlemeler
1992	43	77	77	0
1993	57	100	99	1
1994	49	110	108	2
1995	64	112	106	6
1996	65	114	98	16
1997	76	150	134	16
1998	60	145	136	9
1999	63	139	130	9
2000	69	150	147	3
2001	71	207	193	14
2002	70	246	234	12
2003	82	242	218	24
2004	102	270	234	36
2005	93	205	164	41

Kaynak: UNCTAD, *World Investment Report 2006, FDI From Developing and Transition Economies: Implications for Development*, United Nations, New York and Geneva, 2006, s. 24

Tablo 1.1’de görüldüğü gibi 1992–2005 yılları arasında yatırım iklimine ilişkin olarak 2267 düzenleyici değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliklerin 2078’i (yaklaşık %92’si) doğrudan yabancı yatırımların önündeki teknik engelleri kaldırmaya ve bu yatırımların teşvik edilmesine yönelik düzenlemelerdir.

1995 yılından itibaren sosyalist ülkelerin dönüşüm sürecine girmeleri ve piyasa ekonomilerine yönelik reformlar başlatmaları ile birlikte yeni piyasalara yönelik yatırım yapma imkânı artmıştır. Şöyle ki; 1991 ile 1995 yılları arasında gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar %19,6 artmışken; 1996 ile 1997 yılları arasında %29,4, 1997 ile 1998 yılları arasında ise %38,7 oranında artmıştır. Bu dönemin dikkat çeken bir başka özelliği de gelişmekte olan ülkelere yönelik doğrudan yabancı yatırımların payındaki artıştır. Gelişmekte olan ülkelerin 1990 yılında küresel doğrudan yabancı yatırımlardan aldıkları pay %16 iken 1995 yılında bu oran %34 olmuştur.¹⁷

Yine bu dönemde yapılan doğrudan yabancı yatırımlar içinde gelişmekte olan ülkelerin payı; 1995 yılında %14,5, 1996 yılında %15,5, 1997 yılında %13,7 ve 1998 yılında ise %8,1’dir.

Uluslararası üretimin büyümesinin en kapsamlı göstergelerinden olan içe doğru doğrudan yabancı yatırımlar (inflow) 2001 yılına kadar büyük bir hızla artmıştır. 2000 yılında

¹⁷ UNCTAD, *World Investment Report 1997, Transnational Corporations, Market Structural and Competition Policy*, United Nations, New York and Geneva, 1997, s. xvi

%29,1 oranında büyüyen doğrudan yabancı yatırımlar, dünya üretimi, sermaye oluşumu ve ticaret gibi diğer ekonomik toplamlardan daha hızlı büyüyerek 1,3 trilyon dolara ulaşmıştır.¹⁸

Tablo 1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Seçilmiş Göstergeleri

Göstergeler	Yıllık Büyüme Oranı (% Değişim)								
	1986–1990	1991–1995	1996–2000	2000	2001	2002	2003	2004	2005
İçe Doğru (inflow) DYY	23,1	21,1	40,2	29,1	-40,9	-21	-9,7	27,4	28,9
Dışa Doğru (outflow) DYY	25,7	16,5	35,7	9,5	-40,8	-9	4	44,9	-4,2
İçe Doğru DYY Stoğu	14,7	9,3	17,2	18,9	7,5	7,8	20,6	16,1	6,1
Dışa Doğru DYY Stoğu	18	10,6	16,8	19,8	5,5	8,7	17,7	14,1	3,4

Kaynak: UNCTAD, **World Investment Report 2003, FDI Policies for Development: National and International Perspectives**, United Nations, New York and Geneva, 2003, s. 3 ve UNCTAD, **World Investment Report 2006, FDI From Developing and Transition Economies: Implications for Development**, United Nations, Newyork and Geneva, 2006, s. 9

Tablo 1.2 incelendiğinde 2001, 2002 ve 2003 yıllarında içe doğru küresel doğrudan yabancı yatırımların sırasıyla %40,9, %21 ve %9,7 oranında azalma gösterdiği görülmektedir. Bu azalmanın en önemli nedenleri arasında dünya ekonomik büyümesinin azalması, dünyanın büyük ekonomilerindeki durgunluk ve belirsizlikler, hisse senedi piyasalarında ani düşmeler ve bazı ülkelerde özelleştirmenin yavaşlaması gibi kurumsal faktörler yer almaktadır.

İçe doğru doğrudan yabancı yatırımlar üç yıllık azalmadan sonra 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla %27,4 ve %28,9 oranında artmıştır. Bu büyüme; makro ekonomik, mikro ekonomik ve kurumsal faktörlerin etkisiyle gerçekleşmiştir.¹⁹

Makro ekonomik düzeyde en önemli faktör devam eden büyüme oranıdır. 2004 yılında dünya ekonomisindeki %5,3 ile rekor düzeyde büyüme gerçekleşmiştir. 2005 yılında dünya genelinde ekonomik büyüme hızı; 2004 yılına göre azalsa da, %4,8’lik oranla büyüme trendini devam ettirmiştir.²⁰

Mikro ekonomik düzeyde ise; özel yatırım fonları (private equity funds) ve hedging fonları (hedging funds) gibi yatırım kurumlarında büyük fonlar toplanmış ve bu fonlar etkili sınır ötesi yatırımlara öncülük etmiştir.

Ülkelerde şirket devralmalarını engelleyici pek çok sayıda sınırlayıcı ölçütler kabul edilmiş olsa da, sermaye piyasalarındaki uygun koşulların sınır ötesi birleşme ve satın

¹⁸ UNCTAD, **World Investment Report 2003, FDI Policies for Development: National and International Perspectives**, United Nations, New York and Geneva, 2003, s. 1

¹⁹ UNCTAD, **World Investment Report 2006, FDI From Developing and Transition Economies: Implications for Development**, United Nations, New York and Geneva, 2006, s. 10

²⁰ IMF, **World Economic Outlook 2006, Financial Systems and Economic Cycles**, World Economic and Financial Survey, IMF, Washington D.C., U.S.A., September, 2006, s. 2

almaların artmasını teşvik etmesi, doğrudan yabancı yatırımların bu ülkelerde büyümesinde etkili olan kurumsal faktörlerdir.

1.1.2. Yabancı Sermaye Yatırımının Türleri

Yabancı sermaye yatırımlarını sermaye niteliğine göre; resmi ve özel sermaye yatırımları olmak üzere iki ana başlık altında toplayabiliriz. Özel sermaye yatırımları kısa ve uzun vadeli sermaye yatırımları olarak da ikiye ayrılırken, uzun vadeli sermaye yatırımları da yabancı portföy yatırımları ve doğrudan yabancı yatırımlar olmak üzere yine ikiye ayrılmaktadır.

Resmi (ülkeler arası) sermaye yatırımları genellikle uzun vadeli olup, gelişmiş ülkeler ve uluslararası kuruluşların geliştirmekte olan ülkelere yaptıkları bağış ve kredi şeklindeki yardımlardır. Yardımlar bağış şeklinde olursa uluslararası bir transfer söz konusu iken, kredi şeklinde ise devletlerarası bir borçlanma söz konusudur.²¹

Kredi ve bağış şeklindeki bu yardımların verilmesinde ekonomik, sosyal ve siyasi bir takım faktörler etkili olabilmektedir. Genellikle dış devletlerin, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların ya da Avrupa Yatırım Bankası gibi bölgesel kalkınma bankalarının yardımlarından faydalanan ülkeler, bu yardımlarla döviz ve tasarruf açıklarını kapatarak daha yüksek bir kalkınma hızına ulaşmaya çalışmaktadırlar.²²

Özel sermaye yatırımları ise; sermayenin ticari koşullar altında bir ülkeden diğer bir ülkeye hareketini ifade eder.²³ Daha önce belirtildiği gibi özel sermaye yatırımlarını da sürelerine göre kısa ve uzun vadeli olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür.

1.1.2.1. Kısa Vadeli Yabancı Sermaye Yatırımları

Kısa vadeli yabancı sermaye yatırımları vadesi bir yıldan daha az olan sermaye hareketlerini kapsar. Kısa vadeli sermaye yatırımları para piyasalarının aracı kurumları; ticari bankalar, hazine ve finansman şirketleri sayesinde; hazine bonosu, kısa vadeli banka mevduat hesapları, ticari bonolar, mevduat sertifikaları, prefinansman kredileri, bankaların ve kuruluşların yurt dışından sağladıkları döviz kredileri, finansman bonoları, ihracatçı ülkedeki ihracat bankasının ithalatçıya açtığı krediler şeklinde ülkeye gelmektedir.²⁴

²¹ Muhsin Kar, Akif M. Kara, “Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:29, Ankara, 2003, s. 47

²² Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, s. 739

²³ Seyidoğlu, **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, s. 914

²⁴ Charles P. Kindleberger, **Uluslararası İktisat**, Çeviren: Necdet Serin, Doğan Yayınevi, Ankara, 1970, s. 101

Kısa vadeli yabancı sermaye yatırımları; faiz oranları farklılıkları ve döviz kurlarındaki dalgalanmaların oluşturduğu arbitraj imkânlarını değerlendirmek amacıyla gerçekleşen geri dönüş kabiliyeti yüksek yatırımlardır. Kısa vadeli yabancı sermaye yatırımlarını, uzun vadeli sermaye yatırımlarından ayıran önemli farklardan birisi de yüksek dönüş kabiliyetidir. Ancak bazen uzun vadeli yabancı sermaye yatırımları, kısa vadeli yabancı sermaye yatırımları gibi değişken olabilmektedir. Yapılan ampirik çalışma sonuçları da bazı ülkeler için bu değişkenliğin olduğunu göstermektedir.²⁵

Kısa vadeli yabancı sermaye yatırımlarının dönüş kabiliyetinin yüksek olması yani değişkenliğinin fazla olması bu yatırımları spekülative hale getirebilmekte ve “sıcak para” olarak da nitelendirilmesine sebep olmaktadır. Her ne kadar “sıcak para” kavramı kısa vadeli yabancı sermaye yatırımları içerisinde değerlendirilse de bir ülkeye, finansal varlıklara yatırım yapmak suretiyle giren paraların kısa vadeli olanlarının tümüne “sıcak para” demek doğru değildir.²⁶

Sıcak para; spekülative yollarla sağlayacağı yüksek kazançlar için faizlerin yüksek olduğu ülkelere yönelen, çok küçük bir problemle karşılaştıklarında da hızla ülkeyi terk eden, son derece ürkek ve akıcı özellikteki kısa vadeli özel sermaye yatırımlarıdır. Bir başka ifade ile; hisse senetlerine yönelen portföy yatırımları, kısa vadeli borç senetlerine yönelen portföy yatırımları, bankalara açılan ticari krediler dışındaki kısa vadeli krediler, banka mevduatındaki değişmeler ve banka dışındaki diğer varlıklardaki değişimleri içerecek yatırımlar sıcak para olarak tanımlanmıştır.²⁷

Yurt içi menkul kıymetlerin faiz oranlarındaki ani ve aşırı artışlar, döviz kurlarına ait kısıtlamaların kaldırılması ve döviz kurlarında beklenen ya da gerçekleşen önemli değişiklikler kısa vadeli yabancı sermaye yatırımlarını kolaylaştıran ve artıran ana etkenler olarak düşünülebilir.²⁸ Ayrıca sıkı para-kredi politikalarının uygulandığı ülkelerde yükselen faiz oranları, yabancı portföy sahiplerinin yurt içinde ihraç edilen yüksek getirili menkul kıymetlere yatırım yapmasını teşvik ederek, kısa vadeli yabancı sermaye yatırımlarının yer değiştirmesinde etkili olmaktadır.²⁹ Sıcak para hareketlerinin az gelişmiş ülkelerdeki etkilerini

²⁵ S. Claessens, M. P. Dooley, A. Warner, “Portfolio Capital Flows: Hot or Cold” **The World Bank Economic Review**, Vol:9, Number:1, January, 1995, s. 153–174

²⁶ P. Chohan, G. Perez-Quiros, H. Popper, “International Capital Flows: Do Short-Term Investment and Direct Investment Differ?”, **The World Bank Policy Research Working Paper**, No:1669, October, 1996, s. 1

²⁷ Korkut Boratav, “2000–2001 Krizinde Sermaye Hareketleri”, **İktisat-İşletme ve Finans Dergisi**, No:186, İstanbul, 2001, s. 2

²⁸ Robert I. Mc-Kinnon, “Optimum Currency Areas”, **American Economic Review**, 1973, s. 161

²⁹ Nurdan Aslan, “Kalkınmakta Olan Ülkelerde Sermaye Akımları”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, İstanbul, 1995, s. 47

inceleyen Palma, sıcak paranın farklı ülkeleri farklı şekillerde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Bu etkiler; portföy yatırımları ile yerli bankalara verilen kısa vadeli kredilerin büyük ölçüde artması, faizlerin yükselmesi, reel döviz kurunun hızlı bir biçimde değerlenmesi, tüketim patlaması, borsa içerisinde yapay büyüme, tasarrufların azalması, cari işlemler dengesinin bozulması, dış borcun büyümesi ve vadesinin kısalması ve krizlerin ortaya çıkması olarak özetlenebilir.³⁰

Iversen kısa vadeli yabancı sermaye yatırımlarını ikiye ayırmıştır. Bunlar,³¹

- **Gerçek Sermaye Hareketleri:** Sermayenin bol olduğu ülkelere faiz ve kâr oranlarının yüksekliğinden yararlanmak amacı ile kıt olduğu ülkelere hareket etmesidir. Bu tür sermaye hareketlerinde amaç yatırımlardan yüksek oranda getiri sağlamaktır. Firmalar bu yatırımlarla ilgili hedging hareketlerine girerek kendilerini döviz, vergi, ulusal paranın değer kaybetmesi riskinden ve politik risklerden korunmaya çalışırlar,
- **Eşitleyici Sermaye Hareketleri:** Ödemeler bilânçosundaki bir dengesizliğin sonucu olarak döviz kurunda ya da kısa dönemli faiz oranlarında meydana gelen değişimlerin ülkeler arasında meydana getirdiği geçici sermaye hareketleridir.

Kindleberger ise kısa vadeli yabancı sermaye yatırımlarını dört ana başlık altında toplamıştır.³²

- **Dengeleyici Sermaye Hareketleri:** Bu sermaye hareketleri doğrudan doğruya ödemeler bilânçosu kalemindeki değişimlerden kaynaklanmaktadır. Bilânçodaki ticaret kredileri azaltılarak ya da artırılarak kısa vadeli sermaye hareketleri meydana getirilir,
- **Spekülatif Sermaye Hareketleri:** Döviz kuru fiyatlarında beklenen ya da gerçekleşen değişimlerden kaynaklanmaktadır. Bu tür işlemlerin gerçek amacı kur riskinden yararlanmaktır. Bu şekilde oluşan sermaye hareketleri kur riskine karşı korunmuş değildir. Sermaye hareketleri tamamıyla spekülâtörler tarafından yönetilmektedir,

³⁰ Gabriel Palma, “The Three Routes to Financial Crises: The Need for Capital Controls”, **The Centre for Efficiency and Productivity Analysis (CEPA) Working Paper Series 3**, No:18, 2000, s. 30

³¹ Carl Iversen, **Aspects of The Theory of International Capital Movements**, New York, 1967, s. 29–30

³² Charles P. Kindleberger, **International Short-Term Capital Movements**, Augustus M. Kelley Publisher, New York, 1965, s. 7–10

- **Gelire Dayalı Sermaye Hareketleri:** Yabancı bir para piyasasında, yurt içi para piyasasında kazanılabilecek olandan daha çok gelir elde edilebileceği zaman meydana gelen sermaye hareketidir,
- **Otonom Sermaye Hareketleri:** Sermayenin güvenliği açısından oluşan korkuya tepki olarak meydana gelen yabancı sermaye hareketleri bu başlık altında toplanmıştır. Bu tür sermaye hareketleri sermaye kaçıışı ya da kara para hareketi olarak adlandırılmaktadır.

1.1.2.2. Uzun Vadeli Yabancı Sermaye Yatırımları

Yabancı sermayenin bir bölümü de uzun vadeli sermaye yatırımlarından oluşmaktadır. Uzun vadeli sermaye yatırımları, süresi bir yıldan daha uzun olan kredi enstrümanlarından oluşmaktadır. Uzun vadeli sermaye yatırımları; yabancı tahvil ve hisse senetleri gibi yabancı portföy yatırımları ve örneğin fabrika tesisi veya yurt dışı satış merkezlerinin kurulması gibi doğrudan yabancı yatırımlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Yabancı portföy yatırımı; yatırımcıların faiz, temettü ve sermaye kazancı elde etmek amacıyla diğer bir ülkenin para ve sermaye piyasalarından finansal araçlar satın almalarıdır.³³ Yabancı portföy yatırımları; doğrudan yabancı yatırımlar ve rezervler dışında uzun vadeli tahvil ve hisse senetlerine yapılan yatırımlardan oluşmaktadır.³⁴ Başka bir ifadeyle yabancı portföy yatırımları; tahvil, hisse senetleri ve bono gibi saf mali aktiflerdir.³⁵ Yabancı yatırımcılar; portföy veya finansal yatırımlarda hisse senedi ve tahvillere yatırımı, bankalar ve yatırım fonları gibi finansal kurumlar aracılığıyla gerçekleştirirler.³⁶

Ülkemizde yabancı portföy tanımı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nca şu şekilde ifade edilmiştir:³⁷

“Alım satımı yapılan konvertibl döviz ve efektif nakdi sermayeyi, yabancı sermayeli kuruluşlarda, yabancı gerçek ve tüzel kişilerin hissesine tekabül eden net kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri ile lisans, know-how, teknik yardım, yönetim ve franchise anlaşmaları karşılığında ödenecek meblağların, dış kredi anapara ve faiz ödemelerinin transferlerini veya transfer edilebilir değerlerini, yurt dışında yerleşik kişi ve kuruluşların kambiyo mevzuatı çerçevesinde doğan her türlü mevcut ve alacaklarından,

³³ Itay Goldstein, “An Information-Based Trade off Between Foreign Direct Investment and Foreign Portfolio Investment: Volatility, Transparency, and Welfare”, **NBER Working Paper**, No:9426, December, 2002, s. 4

³⁴ Pınar Öner Türk, “Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Mali Piyasalardaki Son Gelişmeler”, **Maliye Dergisi**, 1986, Sayı:79, s. 31

³⁵ John H. Dunning, John, R. Dilyard, “Towards a General Paradigm of Foreign Direct and Portfolio Investment”, **United Nations Publications Transnational Corporations**, France, 1999, s. 1

³⁶ Dominick Salvatore, **International Economics**, Mac Millan Publishing Co., New York, 1990, s. 31

³⁷ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı; **a.g.e.**, s. 11

*Hazine Müsteşarlığı'nın sermaye payı olarak kabul edeceği meblağlar..."
yabancı portföy yatırım olarak kabul edilmektedir.*

Yabancı portföy yatırımları özellikle 1980'li yıllardan başlayarak gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkenin sermaye kontrollerini kaldırması ile önem kazanmıştır. Ancak 1990'lı yılların sonunda yabancı portföy yatırımlarında düşüş görülmüştür. Bu düşüşün uluslararası piyasalarda yaşanan krizler ve artan güvensizlik ortamından kaynaklandığı söylenebilir.³⁸ Ayrıca çokuluslu şirketlerin yabancı piyasalarda faaliyetlerinin artmasıyla birlikte, yatırımcılar için çeşitlendirme yaparak portföy etkisiyle riskin minimize edilmesi ile yatırımcıların gelişmemiş menkul kıymetler piyasasına sahip ülkelere portföy yatırımlarını durdurması da diğer bir etkidir.³⁹

Tablo 1.3. Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Net Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar)

Net Sermaye Yatırımları Yıllar	Özel Sermaye Yatırımları	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	Portföy Yatırımlar	Diğer Sermaye Yatırımları	Resmi Sermaye Yatırımları	Rezervlerdeki Değişmeler
1995–1997	199.7	120.3	61.3	18.1	3.7	-104.3
1998	61.2	159.8	34.1	-132.7	39.1	-29.6
1999	75.4	177.3	60.7	-162.6	13.0	-98.4
2000	58.2	168.4	12.5	-122.7	-44.2	-132.3
2001	64.6	179.4	-78.2	-36.6	-3.3	-121.9
2002	77.3	150.6	-91.7	18.4	-4.3	-200.6
2003	165.6	159.1	-10.9	17.3	-53.1	-362.7
2004	205.9	176.9	13.9	15.1	-64.7	-513.5
2005	238.5	255.9	3.2	-20.6	-151.8	-592.5
2006*	211.4	263.3	-31.1	-20.8	-238.7	-663.3
2007*	182.2	246.1	-4.6	-59.2	-174.1	-747.9

Kaynak: IMF, *World Economic Outlook 2006, Financial Systems and Economic Cycles*, World Economic and Financial Survey, Washington D.C., September, 2006, s. 12

* Tahmini değerler.

Tablo 1.3 incelendiğinde özel sermaye yatırımları içinde yabancı portföy yatırımlarının yıllar itibarıyla azalan bir trend içinde olduğu görülmektedir. Toplam özel

³⁸ UNCTAD, *World Investment Report 2004, The Shift Towards Services*, United Nations, New York and Geneva, 2004, s. 5

³⁹ Tamir Agmon, Lessard R. Donald, "Investor Recognition of Corporate International Diversification", *Journal of Finance*, 1977, s. 1049–1055

sermaye yatırımları içinde portföy yatırımlarının payı 1995–1997 yılları arasında yaklaşık olarak %30,1’dir. 1998, 1999 yıllarında portföy yatırımların toplam özel sermaye yatırımları içindeki payları sırasıyla %56 ve %81’dir. 2000 yılında ise portföy yatırımlarında geçmiş yıllara göre büyük bir düşüş yaşanmıştır. Bu yılda portföy yatırımların toplam özel sermaye yatırımları içindeki payları %22 olarak gerçekleşmiştir. 2001 ve 2002 yıllarında ise bu oranlarda sırasıyla; %121, %119 gibi büyük bir düşüş olduğu görülmektedir. 2003 yılında da bu oran %6’lık negatif değerdedir. 2004 yılında bu düşüş pozitif değere dönüşmesine karşın 2005 yılında %1,3’lük değerle, 2004 yılının gerisinde kalmıştır. Portföy yatırımların toplam özel sermaye yatırımları içindeki paylarına ilişkin olarak 2006 ve 2007 yıllarında da negatif değerli bir paya sahip olacağı beklenmektedir.

Yabancı portföy yatırımlarının yukarıdaki gelişiminden anlaşılabacağı üzere yüksek ulusal büyüme, döviz kurlarında istikrar, genel makro ekonomik istikrar, yabancı döviz rezerv düzeylerinin merkez bankası tarafından tutulması, yabancı bankacılık sisteminin durumu, tahvil ve hisse senedi piyasasının likiditesi, faiz oranları gibi faktörler yabancı portföy yatırımlarının büyüklüğü için önem taşımaktadır.

Tablo 1.3 incelendiğinde özel sermaye yatırımları içerisinde *doğrudan yabancı yatırımların* önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. 1995–2005 yılları arasında doğrudan yabancı yatırımlar önemli ölçüde artan bir seyir izlemiştir. 2006 ve 2007 yılları içinde bu artışın devam edeceği beklenmektedir.⁴⁰

1.2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

Doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili bazı açıklamaları özet olarak buraya kadar yapmıştık. Burada bu kavram üzerinde daha derinlemesine durulacaktır.

Literatürde, “dolaysız yatırım”, “direkt yatırım”, “özel yabancı sermaye yatırımı”, “uluslararası doğrudan yatırımlar”, “dolaysız yabancı yatırımlar” ve “doğrudan yabancı sermaye yatırımları” olarak ifade edilen terimler ile “doğrudan yabancı yatırımlar” arasında taşıdıkları anlam bakımından farklılık yoktur. Doğrudan yabancı yatırım ifadesindeki “yabancı” kelimesi, herhangi bir ülkenin sınırları dışından olmak anlamında kullanılmakta, “doğrudan” kelimesi ile de sermaye ile birlikte değişen ölçüde teknoloji, know-how ve işletmecilik bilgisinin de yatırım yapılan ülkeye götürüldüğü anlatılmaktadır.⁴¹

⁴⁰ IMF, *World Economic Outlook 2006, a.g.e.*, s. 12

⁴¹ Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomi*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s. 472

Burada doğrudan yabancı yatırımın tanımı, portföy yatırımlar ile arasındaki farkları, türleri ve nedenleri açıklanmaya çalışılacaktır. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımların ülkeler bazındaki dağılımı incelenerek geleceğe ilişkin muhtemel gelişmeler üzerinde durulacaktır.

1.2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Tanımı

Doğrudan yabancı yatırımı basit olarak; yabancı bir firma tarafından, varlıkların kullanımını kontrol etmek amacıyla, yabancı bir ülkede varlık edinmek şeklinde tanımlamak mümkündür.⁴² Doğrudan yabancı yatırım; yabancı ülkelerde bina, fabrika, arazi, tesis gibi fiziksel varlıkların edinilmesi şeklinde de tanımlanabilir.⁴³

Daha geniş bir tanım ise şöyle yapılabilir; doğrudan yabancı yatırım, bir ülkede bir firmayı satın almak veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesini sağlamak veya mevcut bir firmanın sermayesini arttırmak yoluyla o ülkede bulunan firmalar tarafından diğer bir ülkedeki firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının da kontrolünü beraberinde getiren yatırımdır.⁴⁴ Tanımdan da anlaşılacağı üzere; doğrudan yabancı yatırımlar, ülkeler arasında sermaye transferlerinin bir piyasa işlemi olmadan bir ülkeden diğerine aktarılması şeklinde olmaktadır.⁴⁵

IMF'nin (Uluslararası Para Fonu) ödemeler dengesi el kitabında doğrudan yabancı yatırımlar; yatırımcının kendi ülkesi dışında faaliyet gösteren bir kuruluş işletmesinde etkin söz sahibi olmak ve sürekli bir çıkar sağlamak amacıyla yaptığı yatırımlar olarak tanımlanmıştır.⁴⁶ Diğer bir deyişle doğrudan yabancı yatırım; bir yatırımcının başka bir ülkede uzun dönemde ticari faaliyette bulunarak yatırım ve üretim sürecinde kontrol yeteneğine sahip olmasını ifade eder. Doğrudan yatırım belli bir kâr elde etmek amacı ile bir firma kurulması, satın alınması ya da var olan bir firmanın sermayesine katılması şeklinde gerçekleşmektedir.

Bir girişimcinin başka bir firmayı kontrol ya da yönetimde etkinliğinin nasıl olabileceğini tahmin etmenin güçlüğü nedeniyle IMF ve birçok ülke doğrudan yabancı yatırımı, yatırımcının ortaklık hisselerinin en az %10'una ya da daha fazlasına sahip olması

⁴² Olufemi Vaughan, "Implacation of Foreign Direct Investment for The Canadian Food and Bevarage Manufacturing Indsutry", **Agribusiness**, Vol:17, Issue:3, 1995, s. 383

⁴³ Liansheng Wang, "Foreign Direct Investment and Transnational Corporations: A Review of Trade-Theoretical Approaches", **Memorandum from Department of Economics**, No:26, University of Oslo, 1992, s. 3

⁴⁴ Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi**, Beta Yayıncılık, No:104, İstanbul, 2002, s. 639

⁴⁵ Rıdvan Karluk, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı", **Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye (Yayını İçinde)**, T.C.M.B. Eğitim Müdürlüğü, Ankara, 2001, s. 100

⁴⁶ IMF, **Balance of Payments Manual**, 5. Edition, IMF, Washington D.C., U.S.A., 1993, s. 86-87

şeklinde kabul etmektedir.⁴⁷ Kural olarak bu pay yatırımcıya yabancı ortaklıkta söz sahibi olma hakkı verebildiği gibi, bazen de daha büyük paya sahip olan yatırımcı yönetsel konularda daha pasif kalabilmektedir.

OECD normlarına göre ise doğrudan yabancı yatırım; bir ülkede yerleşik kişi ya da kurumların bir başka ülkede kalıcı ekonomik çıkar elde etme amacını yansıtmaktadır. Kalıcı çıkar kavramı, yabancı yatırımcı ile yatırım ve yatırımın kontrolü konularında uzun dönemli bağımlılığını yansıtmaktadır.⁴⁸

OECD'nin 1982 yılında yapmış olduğu tanımlamada bir yatırımın yabancı yatırım olarak kabul edilmesinde kriter olarak kullanılacak %10 asgari sermaye yüzdesi tabanında değişiklik yapılarak bu oranın %50 ve üstünde olması gerektiği kabul edilmiştir.⁴⁹ Ancak IMF ve UNCTAD'ın tanımlamalarında %10'luk asgari sermaye yüzdesi değişmemiştir.

Avrupa Birliği mevzuatında ise asgari sermaye yüzdesi belirtilmeden doğrudan yabancı yatırımlar üç başlık altında tanımlanmıştır.⁵⁰ Bunlar;

- Tümüyle sermaye sağlayan şahsa ait şubeler açılması, genişletilmesi veya yeni firmalar kurulması ve mevcut firmaların bütünüyle satın alınması,
- Kalıcı ekonomik bağlar oluşturmak veya sürdürmek amacıyla yeni veya mevcut bir firmaya iştirak edilmesi,
- Kalıcı ekonomik bağlar oluşturmak veya sürdürmek amacıyla uzun vadeli kredi açılmasıdır.

Ülkemizde 17.06.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4875 sayılı “Yabancı Sermaye Kanunu”nda da doğrudan yabancı yatırımın tanımı ayrıntılı olarak yapılmıştır.⁵¹ Kanuna göre doğrudan yabancı yatırım, yabancı yatırımcı tarafından getirilen;

- “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nca alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye, devlet tahvilleri hariç olmak üzere şirket menkul kıymetleri, makine ve teçhizat, sınai ve fikri mülkiyet hakları ile,
- Yurt içinden sağlanan yeniden yatırımda kullanılan kâr, hasılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar, doğal kaynakların çıkarılması ve

⁴⁷ Howard J. Shatz, “Expanding Foreign Direct Investment in The Andean Countries”, **CID Working Paper**, No:64, Harvard University, March 2001, s. 5

⁴⁸ OECD, **Benchmark Definition of Foreign Direct Investment**, Third Edition, U.S.A., 1999, s. 24

⁴⁹ De Anne Julius, **Global Companies and Public Policy**, Pinter Publishers, London, 1990, s. 15

⁵⁰ Nahit Töre, “Dünyada Yabancı Sermaye Akımları”, **Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye (Yayını İçinde)**, T.C.M.B. Eğitim Müdürlüğü, Ankara, 2001, s. 76

⁵¹ **Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu**, Resmi Gazete, Sayı:25141, 17 Haziran 2003

aranmasına ilişkin haklar gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla yeni şirket kurmayı veya şube açmayı, menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi veya menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmayı...” ifade eder.

Devlet Planlama Teşkilatı’nın yapmış olduğu tanımda ise; doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımları hariç, bir veya daha fazla uluslararası yatırımcının tamamına sahip olduğu veya yerli firma veya firmalarla ortaklık halinde gerçekleştirdiği yatırımlar olarak tanımlanmaktadır.⁵²

Bir yatırımın doğrudan yabancı yatırım olarak tanımlanabilmesi için gerekli unsurlar aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:⁵³

- Yönetim kurulunda temsil edilme,
- Politika oluşturma sürecine katılma,
- Şirketler arasında somut ilişkilerin varlığı,
- Yerli ve yabancı personel arasında mobilitenin olması,
- Teknik bilgi tedariki,
- Uzun dönemli borçların yatırım yapılan işletmeye mevcut piyasa koşullarından daha uygun şartlarda temin edilmesi.

Yukarıdaki tariflerden anlaşılaacağı üzere doğrudan yabancı yatırımlar; yatırımcıların kendi ülkeleri dışında tesis, makine, bina ve arazi gibi fiziki yatırımları ile işletme sermayesi yatırımlarını kapsamaktadır. Bu yatırımlar uzun vadeli yatırımlardır. Fiziki yatırımlarla portföy yatırımlar arasında bazı önemli farklılıklar vardır.

1.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle Yabancı Portföy Yatırımlar Arasındaki Farklar

Hem doğrudan yabancı yatırımlar hem de yabancı portföy yatırımlar, uzun vadeli sermaye yatırımları olmalarına karşın; fiziki yatırımın yeni olup olmaması, kontrol yetkisi, yönetime katılma, denetim, yatırımcı türü, elde edilen gelir gibi nitelikler yönünden farklı özelliklere sahiptirler. İki yatırım arasındaki farklılıklar şu başlıklar altında toplanabilir:

⁵² DPT, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayını, Yayın No:2514, Ankara, 2000, s. 1

⁵³ Hayrettin Demirbaş, Dünya’da ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003, s. 2

- Portföy yatırımı doğrudan yeni bir fiziki yatırım (fabrika ve benzeri) üzerine yapılmışsa bu doğrudan bir yatırımdır. Buna karşılık mevcut fiziki bir tesisin hisse senetleriyle el değiştirmesi şeklindeyse milli ekonomi açısından bu bir plasmandır, doğrudan yatırım değildir. Yani milli ekonomi yeni bir fabrika ve benzeri bir tesis kazanmamış sadece mevcut tesisin sahipliği el değiştirmiştir. Buna karşılık yatırımcı firma açısından bu doğrudan bir yatırım sayılabilir.
- Portföy yatırımların aksine doğrudan yabancı yatırımlar kontrol yetkisini içerir.⁵⁴ Doğrudan yabancı yatırımlarda, yatırımın yönetimle ilgili karar alma yetkisi, ellerindeki hisse senetlerine oranla, doğrudan doğruya yabancı yatırımcıların elindedir. Sermaye payları ülkede yaygın halde bulunan firmalar için %10'luk, %20'lik bir pay şirket üzerinde gerekli kontrolü sağlamaya yeterli olabilir. Buna karşılık hisse senetlerinin %51'ine sahip olan yabancı ortak, azınlık hakları dışında, şirket üzerindeki mutlak haklarını kullanır.⁵⁵ Portföy yatırımlarında ise yabancı tahvil veya hisse senedi alımı portföy amaçlı ise şirket yönetiminin bizzat denetlenmesi söz konusu değildir,
- Doğrudan yabancı yatırımlar kriz dönemlerinde esnek bir yapıya sahiptirler. Portföy yatırımlar ise kriz dönemlerinde oldukça olumsuz tepkiler gösterebilmektedirler,⁵⁶
- Portföy yatırımında yatırım sahibi beraberinde sadece sermayesini getirirken, doğrudan yabancı yatırımda yatırım yapılan ülkeye sermaye ile birlikte daha iyi yönetim teknikleri, işletmecilik bilgileri ve teknoloji de getirilmektedir,
- Portföy yatırımlarını tasarruf sahibi gerçek kişiler yapabilirken, doğrudan yabancı yatırımların neredeyse tamamı çokuluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir,
- Doğrudan yabancı yatırımlarda getiriler; kâr payı ve sermaye kazancının dışında royaltier, servis ücretleri, komisyonlar, transfer fiyatlandırması gibi çok çeşitlilik göstermektedir. Portföy yatırımlarında getiriler; tahvillerde faiz, hisse senetlerinde ise kâr payı ve değer artış kazançları şeklinde olacaktır,⁵⁷

⁵⁴ Kindleberger, **Uluslararası İktisat**, s. 404-405

⁵⁵ John H. Dunning, **Studies in International Investment**, George Allen and Unwin Ltd., London, 1970, s. 5

⁵⁶ Prakash Loungani, Assaf Razin, "How Beneficial is FDI for Developing Countries", **Finance and Development**, No:8, 2001, s. 7

⁵⁷ Nurhan Aydın, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Ortak Girişimler (Joint Ventures)**, Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F. Yayınları, No:107, Eskişehir, 1997, s. 7

- Doğrudan yabancı yatırımlarda yatırım yapılan ülkenin hükümeti ile ilişkiler kurulmalı ve lobi faaliyetlerinde bulunulmalıdır. Portföy yatırımlarında bunlara gerek yoktur,
- Doğrudan yabancı yatırımlar yerel ülkeye hem istihdamın artırılması hem de sanayinin gelişmesi gibi yararlar sağlarken; portföy yatırımlarında böyle yararlar mevcut değildir.⁵⁸

Doğrudan yabancı yatırımlar ve yabancı portföy yatırımlar; yatırım motifleri, yatırım bileşenleri, beklenen getiriler ve maliyetler açısından da karşılaştırılabilir. Böyle bir karşılaştırma aşağıdaki tablo 1.4'te gösterilmiştir. Bu karşılaştırma iki yatırım arasındaki farklılıkların daha belirgin bir şekilde görülmesini sağlamaktadır.

Tablo 1.4. Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Yabancı Portföy Yatırımların Karşılaştırılması

	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	Yabancı Portföy Yatırımlar
Yatırım Motifleri	• Sermayenin güvenliği ve portföyün veya net refahın maksimize edilmesi, • Optimal kaynak dağılımını gerçekleştirmek için farklı ekonomilerde işletme kontrolüne sahip olmak ve çok uluslu şirketlerle kârları maksimize etmek.	• Sermayenin güvenliği ve portföyün veya netrefahın maksimize edilmesi.
Yatırım Bileşenleri	• Doğrudan yabancı yatırımcı tarafından sağlanan yönetimde etkin kontrole yeterli özsermaye, • Yeni yatırımlara ayrılan kazançlar, • Şirket içi borçlanmalar.	• Uzun dönemli tahviller, • Doğrudan yabancı yatırım kapsamına girmeyen özsermaye yatırımları.
Beklenen Getirileri	• Yatırımdan sağlanacak kârlar, • Yönetim kontrolü ile ortaya çıkacak diğer getiriler.	• Tahvilde sabit getiri, • Hisse senedinde kâr payı, • Hem tahvil hemde hisse senedinin değerindeki artıştan elde edilecek gelir.
Maliyetleri	• Doğrudan yatırım maliyetleri, • Enformasyon maliyetleri (yatırım yapılan ülke ile ilgili her türlü enformasyon ve haberleşme maliyetleri).	• Doğrudan yabancı yatırımlardan az olmakla birlikte ortaya çıkan enformasyon maliyetleri, • Sermaye maliyeti.

Kaynak: Aykan Demircan, **Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama**, YASED Yayınları, No:YASED-T/2006–12/53, İstanbul, 2006, s. 20 (Aynen alınmıştır)

Literatür gözden geçirildiğinde doğrudan yabancı yatırımlar ile yabancı portföy yatırımlar arasındaki ilişkiyi inceleyen çok az sayıda çalışmaya rastlanır. Dunning ve Dilyard doğrudan yabancı yatırımlar ile yabancı portföy yatırımların ortak ve farklı özelliklerini

⁵⁸ Arif Emiroğlu, **Ticari Açından Yatırım Projeleri**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2002, s. 4

ortaya koyan genel bir model oluşturmışlardır.⁵⁹ Model analizinde, ABD'nin Doğu Asya ve Latin Amerika'ya yaptığı doğrudan yabancı yatırımlar ile yabancı portföy yatırımların birbirini ikâme etmek yerine, birbirlerini tamamladıkları sonucu ortaya çıkmıştır.

Wilkins ise; doğrudan yabancı yatırımcıların ve yabancı portföy yatırımcılarının farklı güdülere sahip olduklarını belirtmiş ve gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar ile yabancı portföy yatırımlar arasında istatistiksel anlamda bir ilişkinin olmadığını ortaya koymuştur.⁶⁰

1.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımların Türleri

Doğrudan yabancı yatırımlar; yeni bir tesis kurma veya şube açma, birleşmeler veya satın almalar, ortak girişimler, lisans anlaşmaları, özelleştirme ile montaj sanayi şeklinde gerçekleşmektedir.⁶¹

1.2.3.1. Yeni Bir Tesis Kurma veya Şube Açma

Doğrudan yabancı yatırım türleri içinde en önemli yeri yeni bir tesis kurma veya şube açma şeklinde gerçekleşen yabancı yatırımlar alır. Yatırım amaçlı projeler için bürolar, binalar, atölyeler ve fabrikalar gibi üretim tesisleri kurmanın yanı sıra özellikle hizmet sektöründe maddi olmayan varlıkların hareketleri de yeni bir tesis kurma kavramı içinde düşünülmektedir.⁶²

Bu tür doğrudan yabancı yatırımlar; hem yatırım yapılan hem de yatırım yapan ülkenin muhasebe kayıtlarını etkileyecek sermaye hareketlerini kapsar. Yabancı yatırımcının ilgili ülkede kurduğu şube, sermaye akımlarını; sabit varlık, ham madde ve malzeme ile hizmet satın almada kullandığı gibi, yatırım yapılan ülkede üretim yapmak için gerekli olan işgücü harcamalarında da kullanır. Yeni bir tesis kurma ile gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkenin üretim kapasitesine pozitif yönde direkt etki yapmaktadır.

Yeni bir tesis kurma veya şube açma türü ile yapılan yatırımlarda yatırımcı bütün karar alma ve yönetim süreçlerini kendi çıkarları doğrultusunda belirleme şansına sahip olurken, yeni girdiği pazarı tanımıyor olması ve bu şartlar altında yerli otoritelerle iyi ilişkiler kurmakta zorlanması nedeniyle daha fazla iletişim maliyetine razı olması gerekebilir.

⁵⁹ Dunning, Dilyard, **a.g.e.**, s. 7

⁶⁰ Mira Wilkins, "Two Literatures, Two Storylines: Is a General Paradigm of Foreign Portfolio and Foreign Direct Investment Feasible?", **Transnational Corporations**, 1999, s. 53–116

⁶¹ IMF, **Foreign Direct Investment in Emerging Market Countries**, Washington D.C., U.S.A., 2003, s. 41

⁶² UNCTAD, **World Investment Report 2006, a.g.e.**, s. 15

1.2.3.2. Birleşme ve Satın Alma

Doğrudan yabancı yatırımların diğer bir türü de birleşme ve satın almalarıdır. Şirket birleşme veya satın almalarında firmalar, yatırım yapılan ülkedeki mevcut firma ile birleşme yoluna gidebilmekte veya firmanın tamamını satın alabilmektedirler.

Şirket birleşmelerinde iki şirketin hukuksal ve ekonomik anlamda yeni bir şirket haline dönüşmesi söz konusudur. Şirket birleşmelerinde, birleşen şirketler birbirlerinden bağımsız hareket edemezler. Ayrıca birleşen şirketlerin ayrılması da oldukça zordur.⁶³

Şirket birleşmelerinde temel amaç; işletmelerin farklı yapılarının bir araya gelmesi ile ortaya çıkacak sinerjiden yararlanmaktır. Sinerji etkisi ile şirketler, tek başlarına sahip oldukları değerlerin üzerinde bir değer elde etmek istemektedirler. Ayrıca, yeni pazarlar kazanma, finansal kaldıracı azaltma, teknolojileri ve ar-ge çalışmalarını birleştirme, işletme riskini azaltma, vergide avantaj elde etme, patent açısından güç kazanma ve üretimi arttırabilme gibi nedenlerde şirket birleşmelerinde etkili olan faktörlerdir.

Bir işletmenin diğer bir işletme veya işletmeleri tüm aktif ve pasifleriyle devralmasına şirket satın alınması denir. Şirket satın alınmasıyla, devralınan işletme veya işletmelerin tüzel kişilikleri ortadan kalkmaktadır. Satın alma işleminde, bedel nakit olarak ödenebileceği gibi devralınan işletme veya işletme sahiplerine, devralınan işletmenin hisse senetleri verilmek yani ortaklık hakkı tanınmak suretiyle de ödeme yapılabilmektedir.⁶⁴

Şirket satın almalarında, şirketin üretim gücü ile birlikte personel ve şirketin pazar payı da devir alınmış olmaktadır.⁶⁵

1.2.3.3. Uluslararası Ortak Girişimler

Uluslararası ortak girişimler; iki veya daha çok ulusal veya uluslararası şirketin kendi faaliyetlerini sürdürürken belirli bir ekonomik konuda sürekli veya geçici olarak bir şirket kurup, bu şirkete kendi işletmelerinden mal varlığı, teknik veya ticari destek ortaya koyarak kâr elde etme amacıyla oluşturdukları ekonomik kurumlardır.⁶⁶ Tanımdan da görüleceği gibi bu tür doğrudan yabancı yatırımlarda mülkiyetin tamamı yabancı yatırımcının elinde olmayabilir.

⁶³ Sara G. Zwart, "The New Antitrust An Aerial View of Joint Ventures and Mergers", **The Journal of Business Strategy**, Vol:7, Issue:4, 1987, s. 72

⁶⁴ Orhan Çelik, **Şirket Birleşmeleri ve Birleşmelerde Şirket Değerlemesi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s. 23

⁶⁵ Manmohan S. Kumar, **Growth, Acquisition and Investment**, Cambridge University Press, London, 1984, s. 28

⁶⁶ Aydın, **a.g.e.**, s. 12

Ortak girişimler, farklı işletmelerin tamamlayıcı özelliklerinden yararlanarak pazar girişini sağlamak, teknoloji ve yönetim bilgileri eksikliğini gidermek, yoğun rekabet şartlarına direnmek gibi nedenlerden dolayı oluşturulur.⁶⁷

Ortak girişimlerin avantajlarını aşağıdaki başlıklar altında toplayabiliriz:

- Gerçekleştirilecek projelerin riski yüksek ve maliyetlerin bir firmanın katlanabileceğinden fazla olduğunda ortak girişimler riskin ve maliyetlerin yatırımcılar arasında dağılmasını sağlar,⁶⁸
- Yatırım için gerekli kapasite ve yetenek eksikliği olduğunda yabancı yatırımcı ve yerel ortak, yeteneklerini ve kaynaklarını ortak girişim için bir araya getirebilirler,
- Ortak girişim; aynı sermaye ile daha fazla ülkede üretim tesisi kurulmasını mümkün kılacağından kıt kaynaklar daha geniş bir alana yayılmış olur,
- Yabancıların ülkedeki yatırımları üzerinde hükümet kısıtlamalarının olduğu durumlarda ortak girişim ile ülke dışı faaliyetler gerçekleştirilerek firmanın normal gelir elde etmesi sağlanabilir.⁶⁹

Ortak girişimlerin olumsuz yönleri de şu şekilde özetlenebilir: Bu yatırımlarda; başarı veya başarısızlık, farklı amaçların, kültürlerin ve çalışma şekillerinin kombinasyonuna bağlıdır. Farklı kültürler, şirketler üzerinde denetimin sağlanması, acil kararların alınmasındaki gecikmeler, ulusal ülkenin yasaları ve o ülkede esecek milliyetçilik rüzgarları v.b. faktörler şirketlerin yönetiminde zorluklar doğurabilir. Ayrıca, her iki ortak yönetimde eşit söz sahibi olduklarında işletme ile ilgili alınacak kararlarda çatışmalar çıkabilir ve kararlar aksayabilir.⁷⁰

1.2.3.4. Lisans Anlaşmaları

Lisans anlaşması; bir firmanın elinde bulundurduğu belirli hakların kullanımını belirli bir süre boyunca bir ücret karşılığında bir başka firmaya devretmek amacıyla yapılan hukuki sözleşmelerdir.⁷¹ Lisans anlaşmaları sermaye katılımları gerektirmediği gibi riski de az olan anlaşmalardır.⁷²

⁶⁷ Peter J. Buckley, Mark J. Casson, "An Economic Model of International Joint Venture Strategy", **Journal of International Business Studies**, Vol:27 Issue:5, 1996, s. 854

⁶⁸ Richard E. Caves, **Multinational Enterprise and Economic Analysis**, Cambridge University Press, London, 1982, s. 88

⁶⁹ Robert J. Carbaugh, **International Economics**, Fourth Edition, Wodsworth Publishing Co., California, 1992, s. 225

⁷⁰ Carbaugh, **a.g.e.**, s. 256

⁷¹ John M. Brook, Holbrook M. Skillbeck, **Licencing**, Great Britain: Gover, 1994, s. 8

⁷² Erdoğan Aklin, **Uluslararası Ekonomik İlişkiler**, İstanbul Üniversitesi, İ.İ.B.F. Yayınları, No:478, İstanbul, 1981, s. 30

Yerli firma, üretim patentini, üretim know-how'ını, telif ücreti karşılığında ticaret markası ve malın dağıtım hakkını yabancı ülkedeki firmaya devreder. Tam bir lisans anlaşması ise ürün ihracı yerine teknoloji ihracının ikame edilmesi anlamına gelir.⁷³

Daha çok teknoloji ihracı olarak kabul edilen lisans anlaşmaları uzun vadede değerlendirildiğinde doğrudan yabancı yatırımın bir hazırlık aşaması olarak görülmektedir. Bu yüzden lisans anlaşmaları, doğrudan yabancı yatırımların bir türü olarak tanımlanmak yerine; yabancı ülkelere açılmada ihracat ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında bir basamak olarak görülmektedir.

1.2.3.5. Özelleştirme

Özelleştirme; mülkiyeti devlete ait olan varlıkların daha verimli şekilde, rekabetçi bir ortamda özel girişimciler tarafından işletilmek üzere satılması veya devredilmesi şeklinde tanımlanabilir. Özelleştirme sonunda varlıklar yerli yatırımcılara satılabileceği gibi yabancı yatırımcılara da satılabilmektedir. Yabancı yatırımcıların özelleştirmeye ilgi duymalarının ve hükümetlerin bu duruma sıcak bakmalarının temel sebeplerini şu başlıklar altında toplayabiliriz:⁷⁴

- Özelleştirilen varlıkların büyük miktarda finansal kaynak gerektiren telekomünikasyon, enerji ve ulaştırma gibi sektörlerle ilişkin olması,
- Bölgesel ve küresel ağ kurma imkânı,
- Pazar payını artırma ve düşük maliyetli yatırım fırsatları aranması,
- Özelleştirilen varlıkların verimli çalıştırılabilmesi için devralacak firmaların yönetim ve pazarlama becerileri, uluslararası şebekelere erişim, teknoloji ve teknik bilgi gibi mülkiyet avantajlarına sahip olmasına ihtiyaç duyulması,
- Bu varlıklar üzerinde yeni teknolojileri içeren tevsi yatırımlarının yapılmasının gerekli olması ve bunu yabancı firmanın yapmasının istenmesi.

⁷³ Franklin R. Root, **Entry Strategies for International Markets**, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1998, s. 10

⁷⁴ Faruk Cömert, “Yabancı Sermayenin Dünyü, Bugünü ve Geleceği”, **Hazine Dergisi**, Sayı:12, Ankara, 1998, s. 14

Yabancı şirketler özelleştirme yoluyla devralacakları teşebbüslerin en çok pazar paylarını ve marka haklarını ele geçirmeyi ve yatırımlarına ait mevcut getirilerini artırmayı amaçlamaktadırlar.⁷⁵

Orta Doğu Avrupa ve Güney Amerika'ya yapılan doğrudan yabancı yatırımların çoğunluğu özelleştirme yoluyla gerçekleşmiştir. Özelleştirme kaynaklı doğrudan yabancı yatırımlar, 1995 yılına kadar Çek Cumhuriyeti'ne yapılan doğrudan yabancı yatırımların yaklaşık olarak tümünü,⁷⁶ 2000 yılında ise Bulgaristan'a yapılan yatırımların yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır.⁷⁷

Türkiye'de gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımların da yaklaşık olarak %15'i özelleştirme şeklinde gerçekleşmiştir.⁷⁸ Ayrıca, 1,3 milyar doları 2005 yılında ödenmek üzere gerçekleşen Türk Telekom'un özelleştirilmesi ile 6,5 milyar dolar gelir elde edilmiştir. Aynı yıl bankacılık sektöründe gerçekleşen iki özelleştirme ile de 4 milyar dolar gelir sağlanmıştır.⁷⁹

1.2.3.6. Montaj Sanayi

Montaj sanayi de bir doğrudan yabancı yatırım türü olabilmektedir. Dışarıdaki ana firmadan sağlanan temel nitelikteki ara mallar, ev sahibi ülkede yapılan basit parçalarla ana merkezin dışında birleştirilerek üretimin son aşaması ev sahibi ülkede gerçekleşir. Montaj sanayisinde yabancı yatırımın temel amacı az gelişmiş ülkedeki düşük ücretlerden yararlanmak, tüketici piyasasına yakın olmak ve taşıma giderlerinden tasarruf sağlamaktır.

Ev sahibi durumunda olan az gelişmiş ülkeler montaj sanayisi yoluyla gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımları, belirli endüstrilerin kurulmasında ilk basamak olarak görmektedirler.⁸⁰

Montaj sanayi çerçevesinde, yabancı yatırımcı tarafından kurulmuş tesisler, genellikle hammadde veya ana parçaları üretici firmalardan temin edip montajını gerçekleştiren firmalar niteliğindedir. İleri teknoloji ve büyük sabit sermaye yatırımı gerektiren hammaddeler ve

⁷⁵ Alper A. Oğuz, "Yatırım Yeri Faktörünün Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi ve Bir Yatırım Yeri Olarak Türkiye'nin Analizi", **Uzmanlık Tezi**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ankara, 2004, s. 71

⁷⁶ UNCTAD, **World Investment Report 1998, Trends and Determinants**, United Nations, New York and Geneva, 1998, s. 25

⁷⁷ IBRD, **Bulgaria Investment Report 2001, Trend and Determinants**, 2001, s. 115

⁷⁸ İSO, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye: Durum Tespiti ve Stratejik Plan**, İSO Yayını, İstanbul, 2002, s. 19

⁷⁹ UNCTAD, **World Investment Report 2006, a.g.e.**, s. 60

⁸⁰ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, s. 675

parçalar ana firmadan ithal edilmektedir. Buna karşılık basit teknoloji ve düşük sabit sermaye ile üretilebilecek parçalar gelişmekte olan ülkelerde üretilmektedir.⁸¹

1.2.4. Doğrudan Yabancı Yatırımların Nedenleri

Günümüzde işletmeleri doğrudan yabancı yatırım yapmaya iten çeşitli nedenler vardır. Bu nedenleri açıklamaya yönelik birbirinden farklı sınıflandırma modelleri mevcuttur. Dünya Bankası'nın 2000 yılında 191 çokuluslu işletme üzerinde yaptığı çalışmada doğrudan yabancı yatırım yapma kararlarının nedenleri belirlenmeye çalışılmış ve tablo 1.5'teki sonuçlar elde edilmiştir:

Tablo 1.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Nedenleri

Nedenler	Yüzde (%)
Yeni piyasaya giriş	%55
İşlem maliyetlerinin azaltılması	%17
Hammaddeye yakınlık	%6
İşlem sürelerinin kısaltılması	%4
Yeni ürün hattı geliştirme	%4
Verimliliğin iyileştirilmesi	%2
Yeni teknoloji geliştirme	%2
İşgücüne yakınlık	%1
Riskin azaltılması	%1
Diğer faktörler	%8

Kaynak: World Bank, **Foreign Direct Investment Survey 2002**, The Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA), Washington D.C., January, 2002, s. 16

Tablo 1.5'te görüldüğü gibi işletmelerin doğrudan yabancı yatırım yapma nedenlerinin başında yeni piyasalara giriş ilk sırayı almaktadır (%55). Daha sonraki neden ise işlem maliyetlerinin azaltılmasıdır (%17).

İşletmelerin doğrudan yabancı yatırım yapma nedenleri tablo 1.5'te görüldüğü üzere ekonomik nedenler başlıkları altında sınıflandırılabilceği gibi, davranışsal etkenlere bağlı olarak da sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma türünde bir işletmenin doğrudan yabancı yatırım yapma nedenleri “saldırgan” ve “savunmacı” davranışlardır.

Saldırgan davranışta; bir işletmenin doğrudan yabancı yatırım yapma nedeni işletmenin rakipleri karşısında avantaj elde etme amacı ile açıklanırken, savunmacı davranışta ise rakiplerin işletme karşısında elde edebilecekleri olası avantajlardan korunma amacı ile açıklanır.⁸²

⁸¹ Erol Manisalı, **Gelişme Ekonomisi**, Ar Yayın Dağıtım, İstanbul, 1982, s. 143

⁸² Abraham M. George, Lan H. Giddy, **International Finance Handbook**, John Wiley&Sons Inc., U.S.A., 1983, s. 7

Yukarıda ana hatlarıyla verilmeye çalışılan doğrudan yabancı yatırımların nedenlerini aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz:

1.2.4.1. Hammadde Kaynaklarına Ulaşma

Gelişmekte olan ülkeler her ne kadar doğal kaynak bakımından zengin olsalar da, bu kaynaklardan etkin bir şekilde faydalanabilecekleri finansman ve teknolojiye sahip değildirler. Bu hammaddelere üretimlerinde ihtiyaç duyan işletmeler, işlem maliyetlerini de göz önüne alarak, üretim yerlerini bu kaynakların bulunduğu ülkelere kurarlar. İşletmelerin ürettiği hammadde yoğun ürünleri yabancı ülkelerdeki tüketicilere sattığı durumlarda işletmelerin üretim yerini o ülkelere kurması daha da önem kazanır.⁸³

Hammadde kaynakları nedeniyle gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar sayesinde, yatırım yapılan ülkede yeni teknolojik destek ile maliyetler minimuma düşürülmüş ve kaynaklardan maksimum düzeyde yararlanılmış olunur.

1.2.4.2. Yeni Pazar Arama

İşletmeler yabancı pazarlara mal ve hizmet sunmak amacıyla doğrudan yabancı yatırım yapmaktadırlar. Yeni pazar arayan yatırımcılar, doğrudan yabancı yatırımları; pazar payını arttırmak ve korumak gibi temel nedenlerden dolayı gerçekleştirmektedirler.⁸⁴

İşletmeler rakipleri tarafından mal ve hizmet sunulan yeni pazarlara yönelik yatırım yapmaları küresel üretim ve pazarlama stratejileri açısından da önem taşımaktadır. İşletmeler küresel çıkarlarını korumak için yeni pazarlardan pay almak zorundadırlar.

İşletmenin önemli alıcıları veya müşterilerinin yeni pazarlara yatırım yapması durumunda, firma bu müşterileri kaybetmemek için aynı pazarlara yatırım yapar. Bu durum müşteriye izleme olarak adlandırılır. Özellikle banka, muhasebe, hukuk ve reklâm gibi hizmet dallarında firmalar büyük müşterilerine hizmet vermek için onları izlerler.⁸⁵

1.2.4.3. Tarife ve Kotalardan Kaçınma

Daha önce belirtildiği gibi doğrudan yabancı yatırımlar *savunmacı amaçlarla* kullanılabilir. Bu tür savunmacı amaçlara yönelik davranışlar olarak, yabancı ülkelerin uyguladığı tarife ve kotalardan kaçınmak örnek olarak verilebilir. Ülke ekonomisini

⁸³ Richard Roberts, **International Financial Centres**, Edward Elgar Publishing Co., U.S.A., 1994, s. 459

⁸⁴ Frederick T. Knickerbocker, **Oligopolistic Reaction and Multinational Enterprise**, Harvard University Press., Cambridge, U.S.A. 1973, s. 20–35

⁸⁵ Alan C. Shapiro, **Multinational Financial Management**, 3. Edition, Allyn&Bason Inc., U.S.A., 1989, s. 529

korumaya yönelik olarak bazı gelişmekte olan ülkelerin ithal edilen mallara kota ve tarifeler koyması, ihracat yapan ülke için kısıtlı miktarda ticaret yapma tehlikesini doğurur. Bu durumda yabancı piyasaya girmenin yolu, o pazarda üretimde bulunmaktır.⁸⁶

Doğrudan yabancı yatırımlar ile üretimde bulunmak kota ve tarifeleri etkisiz kılmanın en iyi yoludur. Japon, Koreli ve Alman otomobil üreticilerinin kısıtlamalardan kurtulmak amacıyla ABD’de üretim tesisleri kurmaları ile 1960 yılında ABD yatırımlarının Batı Avrupa’ya akışı bu tip davranışlara en iyi örneklerdir.

1.2.4.4. Ucuz Yabancı Faktör Kullanımı

Üretim faktör maliyetleri ülkeden ülkeye büyük farklılıklar gösterir. Dolayısıyla emek ve doğal kaynak yoğun malların üretiminde, üretimin bu faktörlerin bol ve ucuz olduğu ülkelerde yapılması maliyetleri düşürücü etki yapar. ABD ve Japonya gibi gelişmiş ülke firmalarının emeğin ucuz olduğu Çin, Hindistan, Doğu Avrupa ülkeleri, Afrika ülkeleri gibi ülkelerde doğrudan yabancı yatırımda bulunarak üretim tesisleri kurmaları bu nedene örnek olarak gösterilebilir.⁸⁷

Ayrıca; gelişmekte olan ülke yönetimleri, ucuz iş gücü arayışında olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına karşı ülkelerini cazip gösterebilmek için, serbest ticaret anlaşmaları yapmakta ve serbest ticaret bölgeleri kurmaktadır.

1.2.4.5. Yurt İçi Kısıtlamalardan Kurtulma

Yurt içi kısıtlamalar bankaların ve bazı imalat sanayi alt sektörlerinin uluslararası alana yayılmalarında önemli bir etkidir. ABD’de ve diğer sanayileşmiş ülkelerde bankacılık yasalarının getirmiş olduğu düzenlemeler, bunlardan kurtulmak üzere bankaları yurt dışında şubeler açmaya yöneltmiştir.

Buna benzer olarak, ülkedeki çevre koruma standartlarının getirdiği kısıtlamalardan kurtulmak isteyen imalat firmaları, üretim için düşük çevre standartlı ülkeleri seçme eğilimindedirler. Bunlar arasında çevreyi kirletici ve kamu sağlığına zararlı endüstriler özellikle belirtilebilir. Türkiye’de Çitosan’a bağlı çimento fabrikalarının Fransız firmalarınca satın alınması bu nedene örnek olarak gösterilebilir.⁸⁸

⁸⁶ Roberts, **a.g.e.**, s. 485

⁸⁷ Ignatius J. Horstmann, James R. Markusen, “Exploring New Markets: Direct Investment, Contractual Relations and Multinational Enterprise”, **International Economy Review**, Vol:37, 1996, s. 8

⁸⁸ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s. 667

1.2.4.6. Ölçek Ekonomilerinden Faydalanma

İşletmeler yeni pazarlara girerek, ölçek ekonomilerinden yararlanıp kazançlarını artırabilirler. Bunun nedeni, üretimdeki artıştan doğan, birim başına daha düşük ortalama maliyetlerdir. Sabit maliyetleri, değişken maliyetlerine göre yüksek olan firmalar bu dengeyi sağlayabilmek için büyük miktarlarda üretim ve satış yapmak durumundadırlar. Bu büyük hacimli satışlara ulaşmanın tek yolu ise yabancı ülkelere açılmaktır.

Büyük miktarlarda üretim yapan sermaye yoğun işletmeler, ölçek ekonomilerine ulaşmak için yabancı pazarlara girmek durumundadırlar. Yalnızca yerel pazarlarla sınırlı kalmak, firmayı yabancı ülkelerdeki kârlardan yoksun bırakacağı gibi ölçek ekonomilerinden yararlanılamayacağı için yerel ülkedeki rekabetçi fiyatlar açısından da zayıf kılar.⁸⁹

1.2.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Ülkeler Bazında Dağılımı ve Geleceğe İlişkin Muhtemel Gelişmeler

Küreselleşme ile birlikte önemi artan doğrudan yabancı yatırımlar; özellikle kaynak yetersizliği içerisindeki gelişmekte olan ülkeler için önemli bir role sahiptir. Gelişmekte olan ülkeler 1990'lı yıllardan başlayarak hem politik, hem de alt yapısal alanlarda birçok yenilik yaparak ülkelerine doğrudan yabancı yatırım çekme yarışı içerisine girmişlerdir. Gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırım çekme performanslarındaki bu olumlu gelişmelere karşın, gelişmiş ülkeler dünyadaki doğrudan yabancı yatırım girişlerinden en fazla payı almaktadırlar.

Tablo 1.6. İçe Doğru Doğrudan Yabancı Yatırımların Bölgesel Dağılımı
(Milyon Dolar)

Bölgeler Yıllar	Dünya	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler
1991–1996	254.326	154.641	91.502
1997	481.911	269.654	193.224
1998	686.028	472.265	191.284
1999	1.079.083	824.642	229.295
2000	1.392.957	1.120.528	246.057
2001	823.826	589.379	209.431
2002	651.188	460.334	162.145
2003	557.869	358.539	175.138
2004	710.755	396.145	275.032
2005	916.277	542.312	334.285

Kaynak: UNCTAD, *World Investment Report 2003, FDI Policies for Development: National and International Perspectives*, New York and Geneva: United Nations, 2003, s. 249 ve UNCTAD, *World Investment Report 2006, FDI From Developing and Transition Economies: Implications for Development*, United Nations, Newyork and Geneva, 2006, s. 299

⁸⁹ Shapiro, a.g.e., s. 526

Tablo 1.6'dan da görüldüğü gibi 1991–1996 döneminde içe doğru doğrudan yabancı yatırımların yaklaşık %61'i gelişmiş ülkelere aittir. 2000 yılında dünyada olduğu gibi gelişmiş ülkelerde de doğrudan yabancı yatırımlar en yüksek düzeye ulaşmış ve ilgili oran %81'e yükselmiştir. 2001–2002 döneminde tüm dünyada azalan doğrudan yabancı yatırımların gelişmiş ülkelerdeki payı da azalmış ve ilgili oran %71'e düşmüştür. 2003–2005 yılları arasında da ilgili oran sırasıyla %64, %56 ve %59 olarak gerçekleşmiştir.

1991–2005 yılları arasında gelişmiş ülkeler içinde Avrupa Birliği ülkeleri, ABD'den daha iyi bir yatırım alanı durumuna gelmişlerdir. Gelişmiş ülkeler içinde 2002 yılında en fazla paya sahip olan ülkeler %81'lik oranla Avrupa Birliği ülkeleri ve %6'lık oranla ABD'dir. Aynı yılda 125,666 milyar dolarla Lüksemburg dünyanın en çok doğrudan yabancı yatırım alan ülkesi olmuştur.⁹⁰ 2003 ve 2004 yıllarında ise gelişmiş ülkeler içinde en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ülke ABD olmuştur. 2005 yılında ise İngiltere 164,530 milyar dolarla doğrudan yabancı yatırım çekmede ilk sırayı alırken, 99,443 milyar dolarla ABD ikinci sırada yer almıştır.

Gelişmekte olan ülkelere genel olarak bakıldığında doğrudan yabancı yatırımların girişlerinde Tablo 1.6'dan da görülebileceği gibi 1991–1996 döneminde dünya toplamının %36'sını oluşturmaktadır. 1997'de %40'lık tavan yaptığı orandan sonra, bu oran giderek azalmış ve 2000 yılında %17,6'ya düşmüştür. 2001 yılında bir parça toparlanma gözüксе de 2002 yılında bir önceki yıla göre %22 oranında bir azalma gözlenmiştir. 2003–2005 yılları arasında da ilgili oran sırasıyla %31, %39 ve %37 olarak gerçekleşmiştir.

Gelişmekte olan ülkelere Afrika bölgesinin doğrudan yabancı yatırımlardan aldığı pay yok denecek kadar azdır. 2002 yılında bu oran yaklaşık %2 düzeyinde iken 2003 ve 2004 yıllarında da sırasıyla %3 ve %2 seviyelerinde gerçekleşmiştir. 2005 yılında ise doğrudan yabancı yatırımlar 2004 yılına göre %78'lik tarihsel bir büyüme ile 31 milyar dolara ulaşmıştır. Afrika'ya yönelen doğrudan yabancı yatırımların hedefi, Afrika'nın petrol gibi yeraltı zenginlikleridir. Ancak alt yapı yetersizliği ve Afrika ülkelerinde yaşanan sürekli iç savaşlar yatırımcıların cesaretini kırmaktadır.

Latin Amerika ve Karayip bölgesinde ise, içe doğru doğrudan yabancı yatırımların 2000 yılında başlayan düşüşü 2003 yılında da devam etmiştir. Bu bölgenin küresel doğrudan yabancı yatırımlardan aldığı pay 2003, 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla 46,137, 100,506 ve 103,663 milyar dolar olarak gerçekleşmesine karşın; dünyadaki doğrudan yabancı yatırımlara

⁹⁰ UNCTAD, **World Investment Report 2003**, a.g.e., s. 69

oranlandığında sırasıyla %8, %14 ve %11 gibi düşük oranlarda gerçekleşmiştir. Bu bölgedeki doğrudan yabancı yatırımlarda gözlenen düşüş; bölge ülkelerinde yaşanan ekonomik olumsuzluklar ile özelleştirmedeki aksaklıklardan kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu bölgeye en çok doğrudan yabancı yatırım yapan Avrupa ülkelerindeki düşük büyüme hızı da bu düşüşte etkili olmuştur.

Asya ve Okyanusya bölgesi geliştirmekte olan ülkeler arasında doğrudan yabancı yatırımları çekmede ilk sırada yer almaktadır. Küresel doğrudan yabancı yatırımlardan aldığı pay 2003, 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla 110,498; 157,328 ve 199,951 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu bölgenin doğrudan yabancı yatırımlar düzeyindeki artışın nedenleri; bölge ülkelerinin ekonomilerindeki büyüme, yatırım ortamının iyileştirilmesi faaliyetleri, başarılı özelleştirmelerin yapılması, başarılı birleşme ve satın almaların yapılması ve bölgeler arası yatırımları teşvik eden bölgesel anlaşmaların yapılması ve özellikle emeğin disiplinli, üretken ve ucuz olması sayılabilir. Bu bölgede en çok dikkati çeken ülke Çin'dir.

Çin, geliştirmekte olan ülkeler içinde en fazla doğrudan yatırım çeken ülkedir. 1991–1996 dönemi boyunca toplam 254,3 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırımların 25,5 milyar doları Çin'e gitmiştir. Başka bir deyişle, 1991–1996 dönemi boyunca Çin, ABD'den sonra dünyanın en çok doğrudan yabancı yatırım çeken ikinci ülkesi olmuştur. Sonraki yıllarda Çin'de doğrudan yabancı yatırımların artışı devam etmiş ve 2002 yılında tüm dünyada giderek azalan doğrudan yabancı yatırımlara rağmen, toplam 651 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırımın 52,7 milyar doları Çin'e gitmiştir.

Çin'in doğrudan yabancı yatırım çekme konusundaki başarısının en önemli nedenlerinden birisi 1978 yılında kabul ettiği “Açık Kapı Politikası (Open Door Policy)” olmuştur. “Açık Kapı Politikası” Çin'de doğrudan yabancı yatırımların artışı teşvik etmiştir.⁹¹

Dışa doğru doğrudan yabancı yatırımlar incelendiğinde, 1991–2005 yılları arasında en fazla doğrudan yabancı yatırımı gerçekleştiren ülkelerin gelişmiş ülkeler olduğu görülmektedir.

⁹¹ P. J. Buckley, J. Clegg, C. Wang, A. R. Cross, “FDI, Regional Differences and Economic Growth: Panel Data Evidence from China”, **Transnational Corporations**, Vol:11, Issue:1, April 2002, s. 2

Tablo 1.7. Dışa Doğru Doğrudan Yabancı Yatırımların Bölgesel Dağılımı
(Milyon Dolar)

Bölgeler Yıllar	Dünya	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler
1991–1996	280.550	240.639	39.439
1997	476.934	396.057	76.662
1998	683.211	630.891	49.837
1999	1.096.554	1.021.307	72.786
2000	1.200.783	1.097.796	99.052
2001	711.445	660.558	47.382
2002	647.363	600.063	43.095
2003	561.104	514.806	35.566
2004	813.068	686.262	112.833
2005	778.725	646.206	117.463

Kaynak: UNCTAD, *World Investment Report 2003, FDI Policies for Development: National and International Perspectives*, New York and Geneva: United Nations, 2003, s. 249 ve UNCTAD, *World Investment Report 2006, FDI From Developing and Transition Economies: Implications for Development*, United Nations, New York and Geneva, 2006, s. 299

Tablo 1.7’den de görüldüğü gibi 1991–1996 döneminde dışa doğru doğrudan yabancı yatırımların yaklaşık %86’sı gelişmiş ülkelere aittir. 1999 yılında gelişmiş ülkelerin gerçekleştirdiği doğrudan yabancı yatırımlar en yüksek düzeye ulaşmış ve ilgili oran %93 olmuştur. 2003 yılına kadar bu düzeyde gerçekleşen oran, dışa doğru doğrudan yabancı yatırımlardaki artışa karşın 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla; %84 ve %83 olarak gerçekleşmiştir.

Gelişmiş ülkelerden ABD, 2001 yılına göre yaklaşık %15’lik bir artış ile 2002 yılında 119,741 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırım gerçekleştirmiştir. Ancak, ABD’nin özellikle Latin Amerika ülkelerine ve gelişmekte olan ülkelere olan yatırımları yaklaşık 1/5 oranında azalmıştır. ABD; 2003 ve 2004 yıllarında da sırasıyla 129,352 ve 222,437 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırım gerçekleştirmesine karşın, 2005 yılında önemli sayılabilecek dışa doğru doğrudan yabancı yatırım gerçekleştirememiştir. 2002 yılında Avrupa Birliği ülkelerinin gerçekleştirdiği doğrudan yabancı yatırım miktarlarında %13’lük, Japonya’nın gerçekleştirdiği doğrudan yabancı yatırımlarında ise %18’lik düşüş gözlenmiştir. 2003, 2004 ve 2005 yıllarında ise Avrupa Birliği ülkelerinin gerçekleştirdiği doğrudan yabancı yatırımlar artış eğilimi göstermiş ve sırasıyla, 286,106; 334,915 ve 554,802 milyar dolar olmuştur.

Merkez ve Doğu Avrupa ve birkaç Kuzey Afrika ülkesi dışında gelişmekte olan ülkelerin tamamında dışa doğru doğrudan yabancı yatırımlar 2002 yılında, 2001 yılına göre azalma göstermiştir. Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinden en fazla doğrudan yatırım faaliyetinde bulunan on ülkeden Rusya Federasyonu ilk sırayı alırken, ikinci sırayı Çek

Cumhuriyeti almıştır. Bu ülkeleri ise Macaristan, Polonya ve Estonya ülkeleri takip etmiştir. 1991–2005 dönemi boyunca gelişmekte olan ülkelere özellikle Güney Doğu Asya ülkelerinin yapmış oldukları doğrudan yabancı yatırımlardaki artış dikkat çekicidir.

UNCTAD, doğrudan yabancı yatırımların hem kısa vadede (2005–2006) hem de orta vadede (2007–2008) tüm dünyada pozitif yönde büyüyeceğini tahmin etmektedir.⁹² Bölgeler arasında nispi olarak küçük de olsa farklılıkların olması muhtemeldir.

Kısa ve orta vadede doğrudan yabancı yatırımların büyümesinde karşılaşılabilecek risk faktörleri; korumacılık, endüstrileşmiş ülkelerin beklenenden daha az büyümeleri, büyük kaynak ekonomilerinde finansal istikrarsızlık, küresel terörizm, döviz kurlarındaki hareketlilik ve petrol ile diğer hammadde fiyatlarındaki istikrarsızlık başlıkları altında toplanmaktadır.

Son gelişmeler incelendiğinde yatırımcılar; yatırımlarını geleneksel olarak önemli yatırım yerleri olan gelişmiş ülkelere, yükselen piyasalara doğru kaydırma eğilimi göstermektedirler. Özellikle Asya ve Güney Doğu Avrupa ülkeleri kısa ve orta vadede en uygun bölgeler olarak görülmektedirler. Afrika bölgesine yönelik doğrudan yabancı yatırımların şu andaki seviyesini koruması beklenmektedir. Latin Amerika bölgesindeki doğrudan yabancı yatırımlarda ise iyileşmeye devam edecektir. Gelişmiş ülkelerdeki iyileşmenin ise kısa dönemde mütevazı bir şekilde devam edeceği beklenmektedir. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlar için gelişmiş ülkeler içinde ABD'nin en çekici ülke olma konumunu koruması beklenirken, önemli Avrupa ülkeleri için bu beklenti iç açıcı değildir.

Ülke bazında ise doğrudan yabancı yatırımlar için en cazip ülkenin Çin olacağı düşünülmektedir. Çin'i sırasıyla; ABD, Hindistan, Rusya Federasyonu, Brezilya, Meksika, Almanya, İngiltere, Tayland ve Kanada izlemektedir.⁹³

Son on yılda hizmet sektöründeki doğrudan yabancı yatırımların payında süregelen artışın kısa ve orta vadede de devam edeceği beklenmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların büyümesinde ön planda olacak endüstriler ise şu başlıklar altında toplanmıştır:⁹⁴

- **Hizmet Sektöründe:** Bilgi işlem servisleri, kamu hizmetleri (elektrik, su ve gaz üretim ve dağıtım gibi), bankacılık ve sigortacılık, ulaşım ve turizmle ilgili hizmetler (lokanta ve otel gibi),

⁹² UNCTAD, *Prospects for Foreign Direct Investment and The Strategies of Transnational Corporations, 2005–2008*, United Nations, New York and Geneva, 2005, s. 11–12

⁹³ UNCTAD, *a.g.e.*, s. 13

⁹⁴ UNCTAD, *a.g.e.*, s. 14

- **Üretim Sektöründe:** Elektrik ve elektronik malzemeleri ile makine ve teçhizat üretimi,
- **Hammadde Üretim Sektöründe:** Madencilik ve petrol ürünleridir.

1.3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR

Doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya yönelik çok sayıda teorik çalışma yapılmıştır.⁹⁵ Bu teorik yaklaşımlarda temel amaç; bu tür yatırımların, yatırımın yapıldığı ev sahibi ülke ile yatırımı yapan ana ülke üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi ve bu yatırımlara neden olan güdülerin neler olduğunun açıklanmasıdır.

1960'lı yıllara kadar doğrudan yabancı yatırımlar, sermaye teorisi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu teori; doğrudan yabancı yatırımların sermaye getirisi farklı olan ülkeler arasında gerçekleştiğini ileri sürmektedir.⁹⁶ Tam rekabet şartı ve üretim faktörleri içinde yalnızca “sermayenin uluslararası dolaşıma sahip olduğu” varsayımına dayanan bu teori, doğrudan yabancı yatırımları açıklamada yetersiz görülmüştür.

1970'li yıllar ise uluslararası üretim ile ilgili teorilerin ortaya çıktığı yıllar olmuştur. Bu teorilere bakıldığında “Doğrudan Yabancı Yatırım Genel Teorileri” şeklinde ileri sürüldüğü görülmektedir. Uluslararası üretimin farklı türlerinin ortaya çıkması, doğrudan yabancı yatırımları açıklamada bu teorik yaklaşımları yetersiz hale getirmiştir.

1980'li yıllardan itibaren üretim faktörlerinin ülkeler arasında hareketliliğinin artması, uluslararası üretime yönelik teorik yaklaşımların sınırlarını daha açık hale getirmiştir. Bu dönemde oluşturulan teoriler; uluslararası üretimin dinamik yönünü de ele alarak farklı bakış açılarına göre doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya çalışmışlardır.

Çalışmanın bu kısmında doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya yönelik olarak farklı bakış açılarına göre oluşturulan yaklaşımlar, yabancı yatırım ve uluslararası üretim olgusunun gelişimi süreci çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır.

1.3.1. Klasik ve Neo-Klasik Dış Ticaret Yaklaşımı

Ricardo'nun statik karşılaştırmalı üstünlük modelini temel alan klasik dış ticaret teorisi; her ülkede üretim fonksiyonlarının ve talep eğiliminin özdeş olduğunu, üretim

⁹⁵ Jean J. Boddeweyn, “Theories of Foreign Direct Investment and Divestment: A Classificatory Note”, *Management International Review*, Vol:25, Issue:1, 1985, s. 59

⁹⁶ John H. Dunning, “The Determinants of International Production”, *Oxford Economic Paper*, Vol:25, Issue:3, 1973, s. 299

faktörlerinin ülke içinde hareketli fakat ülkeler arasında hareketsiz olduğunu ve üretimin sabit maliyetlerle gerçekleştiğini varsaymaktadır.⁹⁷ Teori; ülkeler arası ticaretin nedenlerini, faydalarını ve fiyatların hangi sınırlar arasında oluştuğunu açıklamaya çalışmış, ancak doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya yönelik bir model geliştirememiştir.⁹⁸

Klasik dış ticaret teorisinin bir uzantısı niteliğinde olan neo-klasik dış ticaret teorisi; uluslararası ticareti faktör yoğunlukları kriterlerine göre açıklamaktadır. Faktör donatımı teoreminde, üretim faktörlerinin ülkeler arasında hareketliliğinin olduğu kabul edilmiştir. Üretim faktörlerinin ülkeler arasında dolaştığı varsayıldığında, bütün ülkelerde aynı mal için üretim fonksiyonlarının benzer olması gerekecektir. Böyle bir durumda ticaretin ana kaynağını, ülkelerin sahip olduğu nispi faktör zenginlikleri oluşturacaktır. Kısacası bu yaklaşımda, diğerine göre bol emeğe sahip olan ülkelerin emek yoğun, daha çok sermayeye sahip ülkelerde sermaye yoğun malları daha ucuza üretebilecekleri varsayımları geçerlidir.⁹⁹

Faktör donatımı teorisinin; dış üretimi ve yabancı yatırım olayını açıklamadaki eksiklikleri şu başlıklar altında toplanabilir:¹⁰⁰

- Teorinin önerdiği uzmanlaşma biçimi gelişmekte olan ülkelere uygulandığında, sanayileşme olgusu büyük ölçüde dışlanmakta ve gelişmekte olan ülkeler birincil ürünlerden oluşan bir ihracat yapısını sürdürmeye zorlanmaktadırlar,
- Teorinin mantıksal uzantısı, uluslararası ticaretin benzer olmayan ekonomiler arasında yapılması gerektiğini ortaya koyar. Buna göre, faktör yoğunlukları ve üretim maliyetleri çok farklı olan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticaret egemen ticaret biçimi şeklinde gelişmektedir,
- Teoride faktör arzı veri kabul edilmekte, teknoloji olgusu ise bütün yönleri ile ihmal edilmektedir.

Faktör yoğunluğu kriterine dayanarak doğrudan yabancı yatırımlara kısmen açıklama getiren Samuelson'a göre doğrudan yabancı yatırımlar ancak doğal bir kaynağın işlenmesi amacıyla meydana gelmekte, bunun dışında uluslararası ticaret her ülkede faktör fiyatlarını

⁹⁷ David Ricardo, **Principles of Political Economy and Taxation**, Bohn's Libraries, E.C.K. Gonner, 1932, s. 108-130

⁹⁸ Neil Hood, **The Economics of Multinational Enterprise**, Longman, New York, 1979, s. 139

⁹⁹ Mark J. Casson, **Alternatives to The Multinational Enterprise**, Holmus and Meir Publishing, New York, 1976, s. 3

¹⁰⁰ Taner Berksoy, **Az gelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme**, Belge Yayınları, İstanbul, 1982, s. 112

eşitlemektedir.¹⁰¹ Tarihsel süreç içinde doğrudan yabancı yatırımlar sadece doğal kaynakları işletmek amacıyla gerçekleşmediği için, bu görüş doğrudan yabancı yatırımları açıklamada yetersiz kalmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımları açıklamada klasik ve neo-klasik dış ticaret teorilerinin yetersiz kalması yeni teorilerin geliştirilmesine neden olmuştur.¹⁰² Yeni geliştirilen teoriler, klasik ve neo klasik teorilerde ihmal edilen veya veri olarak kabul edilen değişkenleri analizlerine dâhil etmişlerdir. Bu değişkenlerden en önemlisi de, gelişme ve büyümenin temel etkenlerinden birisi olarak kabul edilen teknoloji olgusudur.¹⁰³

1.3.2. Ürünün Hayat Devreleri Yaklaşımı

Ürünlerin uluslararası pazarlarda da bir hayat seyrine bağlı olarak hareket ettiği ve uluslararası ticarete teknolojik gelişmelerin de etkisinin olduğu ilk defa Vernon tarafından ifade edilmiştir. Vernon; bir sanayi malının icadından itibaren yapılan teknolojik gelişmelerin iç ve dış piyasalar üzerindeki etkilerini araştırmış ve ürünün pazarlanması ile ilgili niteliklerin önemli olduğu ve tüketici tercihlerinin ülkeler arasında farklı olduğu sonucuna varmıştır.¹⁰⁴

Vernon oluşturduğu modelde; karşılaştırmalı üstünlük doktrinine daha az vurgu yaparak doğrudan yabancı yatırımları açıklamış ve modeline, teknolojik gelişmeleri, bilgi ve iletişim maliyetlerini, ölçek ekonomilerini ve belirsizliği ilave etmiştir.

Modele göre; yeni teknolojileri içeren malların üretimine teknolojik açıdan gelişmiş ülkelerde başlanır, ihracat, doğrudan dış pazarlama ve hizmetle devam edilerek imalat faaliyeti doğrudan yabancı yatırım yoluyla diğer ülkelere aktarılır.¹⁰⁵

Vernon ürünün hayat devresini “yeni ürün”, “olgunlaşmış ürün” ve “standart ürün” şeklinde üç farklı aşamaya ayırmıştır. Üretimin ilk aşaması teknolojik açıdan gelişmiş ülkelerde gerçekleşir. Gelişmiş ülkelerin gelir seviyesinin yüksek olması, talep gücünü de beraberinde getirir. Bu aşamada yenilikçi firma piyasada tekelci bir güce sahiptir. Dış

¹⁰¹ Paul A. Samuelson, “Price of Factors and Goods in General Equilibrium”, **Review of Economics and Statistics**, Vol:54, 1954, s. 20

¹⁰² Harm Zebregs, “Can the Neo Classical Model Explain the Distribution of FDI Across Developing Countries”, **IMF Working Paper**, No:WP/98/139, 1998, s. 14

¹⁰³ Hary Flam, June M. Flanders, **Introduction: Heckscher-Ohlin Trade Theory**, MIT Press, Cambridge, 1971, s. 25

¹⁰⁴ Raymond Vernon, “International Investment and International Trade in the Product Life Cycle”, **Quarterly Journal of Economics**, Vol:80, May 1966, s. 190

¹⁰⁵ Peter J. Buckley, **The Multinational Enterprise: Theory and Applications**, The Macmillan Pres Ltd. U.S.A., 1989, s. 10

pazarlara kıyasla ulaştırma masraflarının düşüklüğü, piyasa hakkında daha fazla bilgi sahibi olunması ve yeterli iç talebin olmasından dolayı bu aşamada üretim iç pazara yöneliktir.

Yeni ürünün ortaya çıkmasından bir süre sonra, üretimde kullanılan yeni teknolojilerin ve üretim yöntemlerinin diğer üreticiler tarafından ele geçirilmesi ile malı ilk üreten firmanın tekeli gücü ortadan kalkacaktır. Bu aşama “olgunlaşmış ürün” aşaması olarak tanımlanır.¹⁰⁶

Üçüncü aşama ise, ürünün ve üretim teknolojisinin standart hale geldiği son aşamadır. Bu aşamada, üreticiler arasında rekabet söz konusudur ve dolayısıyla düşük maliyetli kaynaklar önem kazanır. Böylece gelişmekte olan ülkelerdeki niteliksiz veya yarı nitelikli ucuz işgücünün varlığı, gelişmiş ülkeleri bu ülkelere doğrudan yatırıma yöneltir.

Özetle, ürünün hayat devreleri yaklaşımı; neo-klasik faktör donatımı kuramının oligopolistik piyasa şartlarında firmaya ve uluslararası üretime uygulanmasıdır. Bu yaklaşıma göre; ülkeler sahip oldukları faktör donanımlarını teknoloji veya bazı teknikler sayesinde geliştirebilirler.¹⁰⁷

1.3.3. Oligopolistik Tepki Yaklaşımı

Oligopolistik tepki yaklaşımı, literatürde “Lideri izleme yaklaşımı” olarak da adlandırılmaktadır. Bu yaklaşıma göre; bir oligopolistik endüstride eğer işletmelerden biri doğrudan yabancı yatırıma girerse, rakip işletmelerde çok hızlı bir şekilde aynı piyasada savunma yatırımları yapacaklardır. Bu durum, oligopolistik piyasada etkinlik gösteren işletmelerin, lider işletmenin yatırımına bir tepkisidir.¹⁰⁸ Başka bir ifadeyle oligopolistik bir piyasada, ilk dış yatırımı yapan şirketin yatırımları saldırı yatırımları, onu izleyen diğer firmaların yatırımları ise savunma yatırımları olarak tanımlanmaktadır.

Oligopol piyasası yapısında firmalar birbirlerini etkileyecek kadar az sayıda olduğundan, bu piyasada yer alan herhangi bir firmanın üretim, fiyat ve satış gibi konularda almış oldukları veya alacakları kararlar diğer firmaları yakından ilgilendirmektedir. Dolayısıyla bu piyasanın temel özelliği, firmalar arasında karşılıklı bağımlılık oluşmasıdır.

Oligopolistik endüstrilerde rakip firmalardan birinin yatırım yapması durumunda aynı endüstride faaliyet gösteren diğer şirketlerin de söz konusu firmayı izleyerek yatırım faaliyetine yönelmeleri oligopolistik tepki nedeniyle olmaktadır. Bu nedenle oligopolistik

¹⁰⁶ Louis A. Calvet, “A Synthesis of Foreign Direct Investment Theories and Theories of the Multinational Firm”, *Journal of International Business Studies*, Spring/Summer, 1981, s. 48

¹⁰⁷ Len J. Treviona, Robert Grosse, “An Analysis of Firm-Specific Resources and Foreign Direct Investment in the United States”, *International Business Review*, Vol:11, 2002, s. 687–688

¹⁰⁸ Knickbocker, *a.g.e.*, s. 4–15

tepki denildiğinde; herhangi bir oligopolist şirket yatırımlarına karşı, aynı faaliyet alanlarında bulunan diğer şirketlerin yatırım karar ve davranışları anlaşılmaktadır.¹⁰⁹

Knickbocker incelemeleri sonucunda, oligopolistik yapıdaki firmaların birbirlerine karşılıklı bağımlılık içinde oluşları neticesinde ABD menşeli çokuluslu şirketlerin yatırım kararları almada ve davranışlarında oligopolistik bir rekabet etkisinin bulunduğunu saptamıştır. Benzer şekilde Flowers; Batı Avrupa’da ve Kanada’da, ABD menşeli çokuluslu şirketler tarafından yapılan doğrudan yabancı yatırımlar üzerine yapmış olduğu çalışmada Knickbocker’in yaklaşımını destekler nitelikte sonuçlar elde etmiştir.¹¹⁰

Oligopolistik tepki yaklaşımı, bir işletmenin niçin doğrudan yabancı yatırım yaptığını açıklamaz. Bu yaklaşım sadece; rakip firmaların, lider firmanın yapmış olduğu yatırımlara karşılık verme nedenlerini araştırır.

1.3.4. Kojima Yaklaşımı (Makro Ekonomik Yaklaşım)

Bu yaklaşım, Amerikan tipi ile Japon tipi doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki farklılıkları göstermek için Kojima tarafından ortaya atılmış bir yaklaşımdır. Kojima’ya göre Amerikan tipi doğrudan yabancı yatırımlar ticaret engelleyici, Japon tipi doğrudan yabancı yatırımlar ise ticaret yaratıcı yatırımlardır.¹¹¹

Bu yaklaşıma göre Amerikan ekonomisinde oligopolistik yapının; teknolojik avantajlara sahip firmalarla, geleneksel fiyat rekabeti yapan firmalardan oluşmuş dualitik bir yapıya sahip olduğu ileri sürülmektedir. Oligopolistik yapılarının sürekliliğini sağlamak amacıyla Amerikan işletmeleri dış üretim yapmaya yönelik çaba göstermektedirler. Başka bir ifadeyle; Amerikan tipi doğrudan yabancı yatırımlar karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin işleyişini engelleyici yatırımlardır.

Japon tipi doğrudan yatırımlar ise, karşılaştırmalı üstünlük yapısına uygun olma özelliği taşımaktadırlar.¹¹² Ayrıca Japonya’nın doğrudan yatırımlarının arkasında yatan temel

¹⁰⁹ Kadir Şatıroğlu, **Çok Uluslu Şirketler**, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları, No:536, Ankara, 1984, s. 123

¹¹⁰ Edward B. Flowers, “Oligopolistic Reactions in European and Canadian Direct Investment in the United States”, **Journal of International Business Studies**, Vol:7, Issue:2, June 1976, s. 43–56

¹¹¹ Alan M. Rugman, **New Theories of the Multinational Enterprise**, St. Martin’s Press, New York, 1985, s. 65

¹¹² John H. Dunning, **Multinational Enterprises and The Global Economy**, Addison-Wesley Publishing Company, 1993, s. 90

gücün yorumlanması konusunda klasik makro ekonomik büyüme teorisinin de temel teşkil ettiği ileri sürülmektedir.¹¹³

1.3.5. Yer Seçimi Yaklaşımı

Yatırım yapılacak yerin seçimi; firmanın kârlılığını, rekabet gücünü ve gelişimini etkilediğinden en önemli ve karmaşık kararlardan birisidir. Doğrudan yabancı yatırım yapmaya karar veren firmaların, bu yatırımı yapacakları yer seçimlerini etkileyen çeşitli faktörler vardır. Hammadde ve pazara yakınlık, ulaştırma maliyetleri, iş gücü maliyetleri ve iş gücü verimliliği ile yatırım yapılacak ülkedeki yasal düzenlemeler, genel ekonomik yapı ve uygulanan teşvik politikaları bu faktörlerin en önemlileri arasında yer alır.¹¹⁴

Dunning, yatırım yapılacak yer seçimi ile ilgili olarak iki yaklaşım ileri sürmüştür.¹¹⁵ Bu yaklaşımların ilki “Arz Yanlı Yer Seçimi Yaklaşımı” dır. Bu yaklaşıma göre; firmalar doğrudan yabancı yatırım sonucu ortaya çıkan üretim ve bu üretimin dağıtımını gerçekleştirmede en düşük faktör maliyetinin bulunduğu yeri seçerler. Diğer yaklaşım ise “Talep Yanlı Yer Seçimi Yaklaşımı” olarak adlandırılır. Bu yaklaşımda da bir firmayı başka bir ülkede yatırım yapmaya teşvik eden ve yönelten etken rakipleri karşısında piyasa gücünü elde edebildikleri yer olduğu ileri sürülmektedir. Buckley her iki yaklaşımın korumacı politikaların yer aldığı piyasalar ve farklı talep koşulları ile taşıma ve iletişim maliyetleri gibi farklı maliyet türlerini de içerdiğini belirtmiştir.¹¹⁶

Yatırım yeri seçimi ile ilgili yapılan daha sonraki çalışmalarda maliyet değişkenlerinin üretim konusundaki yer etkisinin önemini ortaya çıkarmıştır. Culem; özellikle gelişmiş ülkeler arasında birim emek maliyetindeki farklılıkların yatırımı daha verimli hale getirdiğini saptamıştır.¹¹⁷ Campos ve Kinoshita’nın yaptığı çalışmada ise; geçiş ekonomilerine yapılan yatırım türleri arasında, özellikle düşük ücretlerin, doğrudan yabancı yatırımları belirlemede önemli bir etken olduğu sonucuna varmışlardır.¹¹⁸

¹¹³ Terutoma Ozawa, “International Investment and Industrial Structure: New Theoretical Implications from the Japanese Experience”, **Oxford Economic Papers**, New Series, Vol:31, Issue:1, March, 1979, s. 88

¹¹⁴ Harvey A. Poniachek, **Direct Foreign Investment in The United States**, D.C. Health and Company, Toronto, 1986, s. 10

¹¹⁵ John H. Dunning, “The Determinants of International Production”, **Oxford Economic Papers**, Vol:25, Issue:3, 1973, s. 299

¹¹⁶ Peter J. Buckley, “The Limits of Explanation: Testing the Internalization Theory of Multinational Enterprise”, **Journal of International Business Studies**, Vol:19, Issue:2, 1988, s. 182

¹¹⁷ Claudy G. Culem, “The Location of Foreign Direct Investments Among Industrialised Countries”, **European Economic Review**, Vol:32, Issue:4, 1988, s. 885–904

¹¹⁸ Nauro F. Campos, Yuko Kinoshita, “Why Does FDI Go Where it Goes? New Evidence from the Transition Economies”, **IMF Working Paper**, No:WP/03/223, November, 2003, s. 21

1.3.6. Eksik Rekabet Piyasası Yaklaşımı

Bu yaklaşım ilk kez Hymer tarafından ortaya atılmış ve Kindleberger tarafından da geliştirilmiştir.¹¹⁹ Bu yüzden eksik rekabet piyasası yaklaşımı, Hymer-Kindleberger yaklaşımı olarak da adlandırılmaktadır.

Modern uluslararası üretim teorisinin başlangıcı olarak kabul edilen bu yaklaşıma göre¹²⁰; yabancı bir ülkede faaliyet gösteren bir firma, karar merkezinden uzakta ve yabancı bir ortamda üretimde bulunduğu için bazı risklere katlanmakta ve bu yüzden kendi ülkesinde kazandığından daha fazlasını kazanmak zorunluluğu ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu kazanç, şüphesiz yerli firmaların kazançlarından da fazla olmalıdır.¹²¹ Bir başka ifadeyle; doğrudan yabancı yatırım yapan firma risk ve belirsizlikle karşı karşıya kaldığı için, ev sahibi ülke firmalarına göre bazı üstünlüklere sahip olması gerekmektedir. Söz konusu üstünlükler;¹²²

- Yatırım yapılan ülkenin mal piyasalarında tam rekabet şartlarını aksatan her türlü faaliyet, yatırımcı firmalara oligopolistik güç kazandıracaktır. Mal ve fiyat farklılaştırması, özel pazarlama ve reklâm yöntemleri bu faaliyetlere örnek olarak gösterilebilir,
- Doğrudan yabancı yatırımın yapıldığı ülkelerde miktar kısıtlamaları ve tarifelerle ithalatın sınırlandırılmış olması,
- Yabancı piyasalara girişte hükümet politikalarını en aza indiren ve firmaların elde ettikleri lisans ücreti ile kâr transferlerini kolaylaştıran ev sahibi ülke politikaları,
- Doğrudan yabancı yatırım yapan firmaların kredi sağlamaları konusundaki ayrıcalıkları ile teknolojik üstünlükleri,
- Doğrudan yabancı yatırım yapan firmaların; yatay birleşme ile içsel ekonomilerden, dikey birleşme ile dışsal ekonomilerden yararlanmalarıdır.

Ev sahibi ülke firmaları karşısında yukarıda sıralanan üstünlüklere sahip olan yatırımcı firmalar, bu üstünlüklerini doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla değerlendireceklerdir. Aynı zamanda yabancı firmalar doğrudan yabancı yatırımları, teknik sırların korunması açısından lisans anlaşmalarına tercih etmektedirler.

¹¹⁹ Haruo Horaguchi, Brian Toyne, "Setting The Record Straight: Hymer Internatilization Theory and Transaction Cost Economics" **Journal of International Business Studies**, Vol:12, Issue:2, 1990, s. 488

¹²⁰ Christos N. Pitelis, Robert Sugden, **The Nature of the Transnational Firm, New Producer**, New York, 1991, s. 18

¹²¹ Richard Eells, **Global Corporations:The Emerging System of World Economic Power**, Interbook, U.S.A., 2000, s. 126

¹²² Charles P. Kindleberger, **American Business Abroad:Six Lectures on Direct Investment**, Four Printing, Yale University Press, New Haven, 1972, s. 11–12

1.3.7. Piyasaların İçselleştirilmesi (Internalization) Yaklaşımı

Firmaların kâr maksimizasyonu ve büyüme süreçleriyle ilgilenen piyasaların içselleştirilmesi yaklaşımı, “İşlem Maliyetleri Teorisi”ne dayanır.¹²³ İşlem maliyetleri, ticaret sırasında fiyat dışında ortaya çıkan maliyetleri kapsar. Başka bir ifadeyle işlem maliyetleri, fiziksel üretim sürecine doğrudan doğruya girmeyen bütün maliyet unsurlarını kapsamaktadır. Bu maliyet unsurları; girdi tedariki için yapılan sözleşmeler, yabancı satıcılarla veya alıcılarla ilgili taşıma ve koordinasyon maliyetleri, yabancı hükümetlerce uygulanan tarifeler ve kotalar olarak belirtilebilir. Firmalar, yatay veya dikey bütünleşmeler yoluyla bu maliyetleri içselleştirerek minimum düzeye indirebilirler.¹²⁴

Piyasaların içselleştirilmesi, işlem maliyetlerini minimuma indirdiği gibi belirsizliği de ortadan kaldırır. Örneğin bir çelik firması, dünyanın değişik bölgelerindeki açık piyasalardan demir madeni alırken işlem maliyetleri ve arz belirsizlikleri ile karşı karşıya kalabilir. Ancak firmanın yabancı bir maden şirketini satın alması, yani piyasayı içselleştirmesi, demir madeninin satın alımını ve taşıma maliyetlerini içerir ve belirsizlikleri ortadan kaldırır.¹²⁵

Piyasaların içselleştirilmesi ise iki yolla mümkün olabilmektedir: Birincisi, piyasaların içselleştirilmesi dışsal piyasaların yerini alması ile mümkün hale gelebilmektedir. İkincisi, dışsal piyasaların içselleştirilmesi, yani önceden var olunmayan bir yerde herhangi çeşitte bir piyasanın meydana getirilmesi ile gerçekleşmektedir.¹²⁶

Rugman’a göre; yatırım yapılmak istenen uluslararası piyasalarda, ticaret ve yatırımların verimliliğine engel olabilecek aksaklıkların öngörülmesi, içselleştirmenin temelini teşkil eder.¹²⁷ Bilindiği gibi, firmalar uluslararası piyasalarda birçok aksaklık ve düzensizliklerle karşılaşır. Bu düzensizlikler firmaları doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla piyasaları içselleştirmeye yönlendirmektedir. Başka bir ifadeyle; piyasaların içselleştirilmesi yaklaşımı, firmaların yabancı ülkelerle dış ticaret veya lisans sözleşmesi yapmak yerine, neden doğrudan yabancı yatırım yaptıklarını açıklamaya çalışır.

¹²³ John Cantwell, “A Survey of Theories of International Production”, **The Nature of Transnational Firm**, London: Routledge, 2000, s. 17

¹²⁴ Peter J. Buckley, Mark J. Casson, “Analyzing Foreign Market Entry Strategies”, **Journal of International Business Studies**, Third Quarter, 1998, s. 539–562

¹²⁵ Imad A. Moosa, **Foreign Direct Investment Theory, Evidence and Practice**, Palgrave Macmillan, New York, 2003, s. 32

¹²⁶ Mark J. Casson, “General Theories of The Multinational Enterprise: Their Relevance to Business History”, **Multinational: Theory and History**, Eds., P. Hertnet ve Geoffrey Jones, Brookfield: Gower, 1986, s. 46

¹²⁷ Alan M. Rugman, **International Business Firm and Environment**, Groom Helm Press, London, 1985, s. 41

Özetle bu yaklaşım; firmaların yerel ve yabancı yatırım yapmakla elde edecekleri kazançların, dış ticaret veya lisans sözleşmesi yoluyla sağlanacak kazançtan fazla olacağına inandıklarında doğrudan yabancı yatırım yapacaklarını ileri sürer.¹²⁸

1.3.8. Eklektik (Eclectic) Yaklaşım

Doğrudan yabancı yatırımların nerede ve niçin yapılacağını belirten faktörleri açıklamaya yönelik olarak John Dunning tarafından geliştirilen bu yaklaşım, “OLI (Ownership, Location, Internalization) yaklaşımı” olarak da adlandırılır. Bu yaklaşıma göre; doğrudan yabancı yatırımların gerçekleşmesi için yatırım yapacak işletmenin, ev sahibi işletmelere göre üç temel avantaja sahip olması gerekmektedir. Bunlar;

- Mülkiyet avantajı (Ownership Advantages),
- Konumsal avantaj (Location Advantages),
- İçselleştirme Avantajı (Internalization Advantages).

Mülkiyet avantajı; yatırım yapacak işletmelerin ev sahibi işletmelere nazaran sahip oldukları spesifik üstünlükleri ifade etmektedir. Rekabet üstünlükleri olarak da belirtilebilen bu üstünlükler yatırımcı işletmenin ürün ve diğer işlemlerinde var olan riskin ölçümüyle ilgilidir. Bu üstünlükler; yatırımcı firmanın kaynak yapısı, ürün yenilikleri, üretim yönetimi, dağıtım kanalları, yönetim modelleri ve pazarlama sistemleri, yenilik yapabilme kapasitesi, iş organizasyonu ve beşeri sermaye tecrübesi, ölçek ekonomilerinden yararlanabilme imkânı, bilgi ve finans kaynaklarına erişimdeki kolaylık, firma içi ve firmalar arası işlem maliyetlerini düşürebilme yetenekleridir.¹²⁹

Konumsal avantaj ise; doğrudan yabancı yatırımların hangi ülkede yapılacağını belirleyen avantajlardır.¹³⁰ İşletmeler, yatırım projelerini hangi ülkelerde veya bölgelerde hayata geçireceklerine, yatırımın özelliklerine ve yatırım yapılacak yerin sağladığı avantajları göz önünde bulundurarak karar verirler. Doğal ve yaratılmış kaynak donatımı ile piyasaların mekânsal dağılımı, girdi fiyatları, kalite ve verimlilik, uluslararası taşıma ve iletişim maliyetleri, yatırım teşvikleri, ithalat kontrolleri, sosyal ve alt yapı hizmetlerinin yeterliliği,

¹²⁸ Lütfü Öztürk, “Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış”, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:7, 2004, s. 118

¹²⁹ John H. Dunning, “Reappraising the Eclectic Paradigm in an Age of Alliance Capitalism”, **Journal of International Business Studies**, Vol:26, Issue:3, 1995, s. 475

¹³⁰ John H. Dunning, “Location and Multinational Enterprise: A Neglected Factor?”, **Journal of International Business Studies**, Vol:29, 1998, s. 66

sosyal yapı ve kültür benzerlikleri gibi unsurlar yatırım yerinin sağlayacağı avantajlar arasında sayılabilir.¹³¹

Yatırımcı işletmelerin mülkiyet avantajı sağlayan varlıklarını lisans verme, franchise anlaşması yapma gibi yöntemlerle ev sahibi ülke işletmelerine kullandırmak yerine, kendisinin veya kuracağı şube ile yerel piyasada faaliyet göstermesi içselleştirme avantajı olarak tanımlanmaktadır. İşletmelerin lisans yoluyla kullandıkları teknolojinin nitelikli işgücü tarafından kullanılması gerekliliği, taklit edilme riski gibi faktörlerden dolayı; işletmeler lisans sözleşmeleri yerine doğrudan yabancı yatırımları tercih etmektedirler.¹³²

İçselleştirme avantajı; araştırma ve pazarlık maliyetlerinden kaçınmada, piyasalar fiyat farklılaşmasına izin vermediğinde, future piyasaların yokluğunu telafi etmede, kota, tarife, fiyat kontrolleri, vergi farklılıkları gibi hükümet müdahalelerinin etkilerini azaltmada, piyasa çıkışlarını kontrol etmede, aşırı fiyatlandırmayı geciktirme ve takip etmede, transfer fiyatlaması gibi rekabetçi stratejilerde söz konusu olabilmektedir.¹³³

Eklektik yaklaşım; yatırımcı firmaların doğrudan yabancı yatırım yaparken dikkate aldıkları faktörleri, mülkiyet, konumsal ve içselleştirme avantajlarını vurgulayarak açıklamaktadır. Başka bir deyişle; yatırımcı firma kendi ülkesindeki mülkiyet, konumsal ve içselleştirme avantajlarını, doğrudan yabancı yatırım yapmayı planladığı ülkenin avantajları ile karşılaştırır ve avantajlarda üstünlüğü bulunan yerlerde yatırım yapar.¹³⁴

Buraya kadar doğrudan yabancı yatırım kavramı ve bu konudaki teoriler üzerinde duruldu. Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicilerinin neler olduğunun belirlenmesi ve ülke ekonomisi üzerindeki etkilerinin ortaya konulması önemli olacaktır.

¹³¹ Dunning, “Reappraising the Eclectic Paradigm in an Age of Alliance Capitalism”, s. 476

¹³² John H. Dunning, “Explaining Changing Patterns of International Production: In Defence of The Eclectic Theory”, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, Vol:41, Issue:4, 1979, s. 270

¹³³ Dunning, “Reappraising the Eclectic Paradigm in an Age of Alliance Capitalism”, s. 476

¹³⁴ John H. Dunning, “Towards an Eclectic Theory of International Production: Some Empirical Tests”, **Journal of International Business Studies**, Vol:11, 1981, s. 10–11

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN BELİRLEYİCİLERİ VE ÜLKE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yabancı yatırımcılar, yatırım yerleri tercihlerinde oldukça seçici davranmaktadırlar. Doğrudan yabancı yatırımların; ekonomik, politik ve sosyal istikrar, kişi başına gelir, alt yapı yeterliliği, vergi muafiyeti, kazanç transferine getirilen kısıtlamalar ve döviz kurları gibi çeşitli faktörlerden etkilendikleri ifade edilmektedir.¹³⁵ Başka bir deyişle *doğrudan yabancı yatırımları* belirleyici birçok faktör bulunmaktadır. Her ülkenin ekonomik, politik ve sosyal yapısından dolayı doğrudan yabancı yatırımların belirleyicilerine yönelik farklı sonuçlar ve sınırlamalar ortaya çıkabilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde; doğrudan yabancı yatırımları belirleyici faktörler ele alındıktan sonra, bu yatırımların yatırım yapılan ülke ekonomisi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri incelenmeye çalışılacaktır.

2.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN BELİRLEYİCİLERİ

UNCTAD'ın 1998 yılı Dünya Yatırım Raporu'nda, doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörlere ilişkin yapmış olduğu analiz ile bu faktörler için genel bir çerçeve oluşturmuştur.¹³⁶ Tablo 2.1'de görüldüğü gibi doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri üç ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar; politik faktörler, yatırım ortamına ilişkin faktörler ve ekonomik faktörlerdir. Ayrıca ekonomik faktörlerin yatırım stratejisi açısından alt başlıkları da ortaya konmuştur.

¹³⁵ Douglas P. Woodward, Robert J. Rolfe, "The Location of Export- Oriented Foreign Direct Investments in the Caribbean Basin", **Journal of International Business**, Vol:24, Issue:1, 1993, s. 127

¹³⁶ UNCTAD, **World Investment Report 1998, a.g.e.**, s. 91

Tablo 2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri

Faktör Grupları	Ev Sahibi Ülkelerdeki Belirleyiciler	
I. Politik Faktörler	• Ekonomik, politik ve sosyal istikrar, • Yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası anlaşmalar, • Vergi politikası, • Ticaret politikası, ticaret politikası ve doğrudan yabancı yatırımlarının tutarlılığı, • Özelleştirme politikası, • Piyasaların yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar (rekabet, şirket satın alma ve birleşme politikaları), • Yabancı iştiraklerin anlaşma standartları.	
II. Yatırım Ortamına İlişkin Faktörler	• Yatırımların promosyonu (imaj yaratılması, ülkenin pazarlanması vb.), • Yatırım teşvikleri, • Maliyetler (rüşvet, bürokratik etkinlik vb.), • Yatırım sonrası hizmetler, • Sosyal etkenler (Yaşam kalitesi vb.).	
III. Ekonomik Faktörler	Yatırım Stratejileri	Faktörler
	Pazara Yönelme	• Pazar büyüklüğü ve kişi başına milli gelir, • Piyasanın büyümesi, • Bölgesel ve küresel piyasalara giriş imkânları, • Tüketici tercihleri, • Piyasaların yapısı.
	Kaynağa/Stratejik Varlığa Yönelme	• Hammaddeler, • Düşük ücretli vasıfsız işgücü, • Vasıflı işgücü, • Fiziki altyapı (havaalanları, enerji, yollar ve telekomünikasyon), • AR-GE, • Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılmış varlıklar (markalar vb.).
	Etkinliğe Yönelme	• Kaynakların/varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği, • Diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar), • Bölgesel entegrasyon anlaşmasına üyelik, ölçek ekonomisi.

Kaynak: UNCTAD, *World Investment Report 1998, Trends and Determinants*, United Nations, New York and Geneva, 1998, s. 91

Ülkemizde ise doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri YASED ve TÜSİAD tarafından 2004 yılında hazırlatılan bir rapor ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.¹³⁷ Bu raporda doğrudan yabancı yatırımları belirleyen faktörler, tablo 2.2’den de görüldüğü gibi, yedi başlık altında toplanmıştır.

¹³⁷ TUSIAD, YASED, *FDI Attractiveness of Turkey: A Comparative Analysis*, TUSIAD and YASED Report, İstanbul, 2004, s. 2

Tablo 2.2. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri

Faktör Grupları	Faktörler
1. Genel Makroekonomik Durum	• Kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıla, • İç piyasanın boyutu ve büyüme durumu, • Makro ekonomik durumun istikrarı, • Mali kuruluşların ve mali olanakların güçlülüğü, % GSYİH, • Kamu Bütçe fazlası, • Finans kurumlarından kredi akımları.
2. Siyasi Çevre ve Kamu Yönetimi	• Siyasi İstikrar, • Yasal çerçeve, • Bürokratik prosedürler, • Rüşvet ve Yolsuzluk, • Yabancı sermayeyi cesaretlendirme ile ilgili kanunlar.
3. İşgücü	• İşgücü maliyeti, • İşgücünün verimliliği, • Çalışanların niteliği, • Çalışanların yüzdesi.
4. Enerji	• Enerji maliyeti, • Enerji tüketimi.
5. Vergiler/Teşvikler	• Kâr üzerindeki ortalama kurumlar vergisi, • Tahsil edilen kurumlar vergisi, • Mallar ve hizmetler üzerindeki vergiler, % toplam devlet gelirleri, • Uluslararası Ticaret üzerindeki vergiler, % toplam devlet gelirleri, • Diğer vergiler % toplam devlet gelirleri, • Vergi Teşvikleri ve hibeler.
6. Ulaşım ve Haberleşme için Altyapı	• Karayolları ağının yoğunluğu, • Demiryolları ağının yoğunluğu, • Su ulaşımı, • Havayolu ulaşımı, • Uluslararası telefon görüşmesi maliyetleri, • İnternet maliyetleri, • Yerel telefon görüşmesi maliyetleri.
7. Ar-Ge	• AR-GE harcamaları, % GSYİH.

Kaynak: TUSIAD, YASED, **FDI Attractiveness of Turkey: A Comparative Analysis**, TUSIAD and YASED Report, İstanbul, 2004, s. 2

Tablo 2.2'deki sınıflandırma farklı bir sistematik yapıda hazırlanmış olsa da, Dünya Yatırım Raporu'ndaki politik ve ekonomik belirleyicilerle genel olarak içerik açısından örtüşmektedir. Ancak sınıflandırmada günümüzün en nitelikli teşvik biçimi olan yatırımların geliştirilmesinin kurumsal faaliyetlerine vurgu yapılmamış, sadece teşvikler vergi ekseninde düşünüldüğünden vergisel teşviklere vurgu yapılmıştır.

Çalışmanın bu kısmında doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri; politik faktörler, yatırım ortamına ilişkin faktörler ve ekonomik faktörler alt başlıkları altında incelenecektir.

2.1.1. Politik Faktörler

Politik faktörler, doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde önemli etkilere sahiptir. Doğrudan yabancı yatırımlar uzun vadeli yatırımlar oldukları için yatırım yapılacak ülkenin politik yönden istikrarlı olması gerekmektedir. Çünkü politik istikrarın bozulması durumunda, yatırımların kamulaştırılması ve kâr transferlerinin engellenmesi gibi yabancı yatırımları engelleyen kararlar alınabilmektedir.¹³⁸

Politik istikrarsızlık ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan çalışmalar, bu iki değişken arasında negatif bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Bu ilişkinin derecesinin ise yatırımın orijini veya bulunduğu sektöre göre farklılık gösterdiği ifade edilmektedir.¹³⁹

Günümüzde ülkeler küresel piyasalarla bütünleşmek amacıyla doğrudan yabancı yatırımları teşvik edici politikalar izlemektedirler. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınma amaçlı yabancı sermayeye olan ihtiyaçları, bu ülkelerin serbest piyasa kuramı çerçevesinde ekonomi ve hukuk alanında liberalizasyona giderek, doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekebilme gerekliliğini doğurmaktadır.¹⁴⁰

Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen politik faktörlerden bir diğeri ise yatırım yapılan ülkenin yabancı yatırımlara yönelik hukuki yapısıdır. Hukuksal alandaki düzenlemeler yatırımcıları iki açıdan etkilemektedir: Birincisi; yatırımcıların ülkelerindeki vergilendirmeye ilişkin yasalar ve tröstleşmeyi önleyici politikalar, dış ülkeye yatırım yapılması kararlarında önemli bir etkiye sahiptir. İkincisi ise; şirketlerin ülke içinde büyümelerini önleyici mahkeme kararları ile elverişsiz iç vergi yasaları dış ülkelere yatırım yapılmasını teşvik edicidir.¹⁴¹

Başka bir deyişle, yabancı yatırımcılar sadece kendi ülkelerindeki yasal çerçeveyi incelemekle kalmazlar aynı zamanda yatırım yapacakları ülkelerin yasal düzenlemelerini de incelerler. Özellikle sermaye ithalatçısı ülkelerdeki yabancı yatırım miktarları, vergilendirme, kâr ve anapara transferleri yatırımcıların yatırım yapma kararlarını etkilemektedir.¹⁴²

¹³⁸ Carlo Altomonte, "Economic Determinants and Institutional Frameworks: FDI in Economies in Transition", **Transnational Corporations**, Vol:9, Issue:2, 2000, s. 87

¹³⁹ Elizabeth Asiedu, "On The Determinants of Foreign Direct Investment to Developing Countries: Is Africa Different?", **World Development**, Vol:30, Issue:1, 2002, s. 110

¹⁴⁰ Mehmet Çankaya, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", **Vergi Dünyası**, Sayı:270, 2004, s. 95

¹⁴¹ Isaiah A. Litvak, Maule J. Christopher, **Foreign Investment: The Experience of Host Countries**, Praeger Publisher Inc., New York, 1970, s. 18

¹⁴² Suat Tekin, **Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler**, YASED Yayınları, No:33, İstanbul, 1988, s. 231

Özellikle yabancı yatırımcılarla ikili vergi anlaşmaları gibi uygulamalar doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde pozitif yönde etki oluşturmaktadır.¹⁴³

Devletin ekonomideki payının yüksek olması da doğrudan yabancı yatırımları olumsuz yönde etkiler. Özelleştirme faaliyetleri yabancı yatırımcılara ülkenin rekabete dayalı pazar ekonomisine geçiş politikası götüğünü göstermede etkin bir argümandır.¹⁴⁴

2.1.2. Yatırım Ortamına İlişkin Faktörler

Doğrudan yabancı yatırım belirleyicileri arasında her ne kadar ekonomik ve politik faktörler önemli etkiye sahip olsalar da, ekonomik ve politik istikrarın sağlanması durumunda bile, yatırım ortamından kaynaklanan problemlerin var olması yatırımcıyı olumsuz yönde etkileyecektir. Bu nedenle yatırım yapılması beklenen ülkenin seçiminde yatırım ortamına ilişkin; coğrafi konum, kurumsal ve kültürel faktörler de dikkate alınmalıdır.

Sınır ötesi işletme faaliyetlerinin kontrol ve haberleşme gibi bir takım maliyetleri vardır. Bu yüzden yatırım bölgesinin coğrafi konumu büyük önem arz etmektedir. Başka bir deyişle, yatırım yapılması düşünülen ülkelerin coğrafi yakınlıkları yatırım kararında olumlu etkiye sahiptir. Coğrafi yönden birbirine yakın olan ülkelerin benzer kültürleri paylaşma olasılığı daha yüksektir. Bu yüzden coğrafi yakınlık; yabancı ülkede kurulmuş olan bir şubenin kontrol ve haberleşme maliyetinin daha düşük olmasını sağladığı gibi, farklı yabancı kültürlerin yabancı ülkedeki şubenin yönetiminde neden olacağı zorlukları en az seviyeye indirir.¹⁴⁵ Ancak günümüzde uluslararası taşımacılık ve telekomünikasyon teknolojilerindeki gelişmelerin, coğrafi konumun önemini azalttığı göz ardı edilmemelidir.¹⁴⁶

Kurumsal ve kültürel faktörler ise; kurumsal yapı, bürokrasinin işlerliği, şeffaflık ve sosyo-kültürel yapıdan oluşmaktadır.

Kurumsal yapı; doğrudan yabancı yatırımcılar için ortaklık kuracakları veya stratejik işbirliği içine girecekleri kurumlar ile ilgili önemli bir faktördür.¹⁴⁷ Örneğin, yapacağı yatırımın risk ve getirisini önceden bilmek isteyen yabancı yatırımcı için birlikte çalışacakları kurumun isteklerini yerine getirebilecek bir alt yapıya sahip olup olmaması çok önemlidir.

¹⁴³ Peter J. Buckley, Mark J. Casson, **Multinational Enterprises in The World Economy**, Edward Elgar Publishing, New Haven and London, 1992, s. 65

¹⁴⁴ Çankaya, **a.g.e.**, s. 97

¹⁴⁵ Chwo-Ming Yu, "Determinants of Foreign Investment of U.S. Advertising Agencies", **Journal of International Business Studies**, Vol:19, 1998, s. 34

¹⁴⁶ John H. Dunning, "Reevaluating the Benefits of FDI", **Transnational Corporations**, Vol:3, Issue:1, 1995, s.

29

¹⁴⁷ İSO, **a.g.e.**, s. 27

Başka bir deyişle, yatırımcı açısından; yatırım yapmaya karar verdiği ülkedeki düşük kalitedeki yasal koruma, kamulaştırma politikalarında yaşanan değişim, yatırımcıların sabit varlıklara yatırım yapmalarını engelleyecektir.¹⁴⁸

Yatırım yapılan ülkedeki bürokratik işlemlerin fazla vakit alması da yabancı yatırımcılar için önemli bir giriş engeli oluşturabilir. Bürokratik engeller yatırım dönemini gereksiz olarak uzatmakta ve maliyetleri artırmaktadır. Bu yüzden bu süreçte yapılacak işlemler anlaşılabilir düzeyde ve makul bir süre içinde gerçekleşmelidir.

Şeffaflık kavramı ise; kamu yönetiminde rüşvet ve yolsuzluk olmaması, hukukun üstünlüğü, ekonomik politikaların belirlenmiş olması ve mevzuatın açık, tutarlı ve keyfiliğe yol açmadan uygulanıyor olması şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁴⁹

Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen bir etmende sosyo-kültürel faktörlerdir. Uluslararası işletmeler; farklı sosyal ortamlarla, farklı kültürlerle ve demografik özelliklerle karşılaşır. İşletmeler bu heterojen yapıyı görmezlikten gelmeden, her ülke pazarının çevresel şartlarına bağlı olarak kendi stratejilerini bu değişikliklere göre uyumlaştırmalıdır.

Başka bir ifadeyle; uluslararası yatırımcılar, yatırım yapacakları ülkedeki milliyetçilik düzeyini, yabancı yatırımlara karşı ülkenin genel tavrını ve bu tavırlarındaki değişiklik gösterme düzeyini bilmeli ve bu değişikliğe hazırlıklı olmalıdırlar.¹⁵⁰ Ayrıca yabancı yatırımcılar, yatırım yapacakları ülkenin nüfusu ile birlikte;¹⁵¹

- Yaş ve cinsiyet dağılımı,
- Nüfusun bölgesel özellikleri,
- Etnik yapı,
- Eğitim düzeyi,
- Farklı şehir, bölge ve ülke içindeki nüfusun büyüklüğü, gibi demografik unsurları da dikkate almalıdırlar.

2.1.3. Ekonomik Faktörler

Doğrudan yabancı yatırımları belirli ülkelere çeken ya da belirli ülkelere akışını engelleyen faktörler bulunmaktadır. Yukarıda bahsedilen politik ve yatırım ortamına ilişkin

¹⁴⁸ Bruce A. Blonigen, “A Review of the Empirical Literature on FDI Determinants”, **International Atlantic Economic Society**, ASSA Conference in Philadelphia, April, 2005, s. 14

¹⁴⁹ ISO, a.g.e., s. 27

¹⁵⁰ Warren J. Keegan, **Global Marketing Management**, Prantice Hall, International Editions, New York, U.S.A., 1989, s. 130

¹⁵¹ İsmet Mucuk, **Pazarlama İlkeleri**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 22

faktörlerin yanı sıra, doğrudan yabancı yatırımların ekonomik faktör belirleyicileri de bulunmaktadır. Bu faktörler; piyasa büyüklüğü, işgücü maliyeti, ticari engeller, büyüme oranı, dışa açıklık, ticaret açığı, döviz kuru ve vergi teşvikleri başlıkları altında toplanabilir. Bu faktörleri daha yakından incelemeyi önce; bu faktörlerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkilerini ortaya koymak için yapılan çalışmalar ve bu çalışmalardan elde edilen bulgular tablo 2.3’te gösterilmiştir.

Tablo 2.3. Ekonomik Faktör Belirleyicilerinin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkileri Üzerine Yapılan Uluslararası Çalışmalar

Ekonomik Faktörler	Yapılan Farklı Çalışmalarda Ekonomik Faktörlerin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkileri		
	Pozitif	Negatif	Önemsiz
Piyasa Büyüklüğü	Bandera ve White (1968), Schmitz ve Bieri (1972), Gren ve Cunningham (1975), Wedenborg (1979), Root ve Ahmed (1979), Dunning (1980), Lunn (1980), Kravis ve Lipsey (1982), Nigh (1985), Schneider ve Frey (1985), Culem (1988), Papanastassius ve Pearce (1990), Wheeler ve Mody (1992), Sader (1993), Tsai (1994), Shamsuddin (1994)	Edwards (1990)	Lucas (1993), Loree ve Guisinger (1995)
İşgücü Maliyeti	Caves (1974), Swedenborg (1979), Nakani (1979), Wheeler ve Mody (1992), Hatzis (2000)	Goldsbrough (1979), Saunders (1982), Flamm (1984), Schneider ve Frey (1985), Culem (1988), Shamsuddin (1993), Pistoeri (2000)	Owen (1982), Gupta (1983), Lucas (1993), Sader (1993), Tsai (1994), Loree ve Guisinger (1995)
Ticaret Engelleri	Schmitz ve Bieri (1972), Lunn (1980)	Culem (1988)	Blonigen ve Feenstra (1996)
Büyüme Oranı	Bandera ve White (1968), Lunn (1980), Schneider ve Frey (1985), Culem (1988), Billington (1999)		Night (1988), Tsai (1994)
Dışa Açıklık	Kravis ve Lipsey (1982), Saunders (1982), Culem (1988), Edwards (1990), Pistoeri (2000)		Schmitz ve Bieri (1972), Wheeler ve Mody (1992)
Ticaret Açığı	Culem (1988), Shamsuddin (1994), Tsai (1994)	Torissi (1985), Schneider ve Frey (1985), Hein (1992), Dollar (1992), Lucas (1993)	
Döviz Kuru	Edwards (1990)	Caves (1988), Froot ve Stein (1991), Blonigen (1995), Blonigen ve Feenstra (1996)	Sader (1991)
Vergi Teşvikleri	Swenson (1994)	Loree ve Guisinger (1995), Hines ve Rice (1994)	Wheeler ve Mody (1992)

Kaynak: Avik Chakrabarti, “The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensivity Analyses of Cross-Country Regressions”, *Kyklos*, Vol:54, Issue:1, 2001, s. 91–92

Tablo 2.3’te sunulan ilgili çalışmalara ilişkin bulgulardan hareketle, ekonomik faktör belirleyicilerinin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkileri konusunda istatistiksel açıdan her bir faktöre ilişkin olarak tek bir sonuçtan söz etmek mümkün değildir. Önemli faktörleri kısaca belirtmekte fayda vardır.

2.1.3.1. Piyasa Büyüklüğü

Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik belirleyicileri arasında en önemli faktörlerin başında piyasa büyüklüğü gelmektedir. Piyasa büyüklüğü ilgili ülkenin gayri safi yurt içi hâsılası ile ölçülebildiği gibi, buna alternatif olarak özel ve kamu tüketimi toplamı da kullanılabilir.¹⁵²

İhracat yoluyla bir piyasaya ortalama giriş maliyetleri, o piyasadaki ortalama üretim maliyetlerini aştığında, doğrudan yabancı yatırımlar ekonomik olarak anlam kazanır. Başka bir deyişle; ev sahibi ülkenin piyasasının yeterince büyük olması durumunda ülkenin bu potansiyelinden yararlanmak amacıyla ihracat yerine ilgili ülkede doğrudan yabancı yatırım yapılması tercih edilecektir.

Piyasa büyüklüğü ile ölçek ekonomilerinden faydalanabilme imkânı elde edildiği gibi kaynakların da daha etkin kullanımı sağlanmış olur.¹⁵³ Bu bağlamda özellikle “Yeni Piyasa Arayan” doğrudan yabancı yatırımlar için piyasa büyüklüğü daha çok önem arz etmektedir.¹⁵⁴

Yabancı yatırımcı açısından piyasa büyüklüğü ve gelişme hızı daha fazla talep ve daha fazla kâr anlamına gelmektedir.¹⁵⁵ Ancak, piyasanın hacim olarak büyüklüğünün yanında tüketicilerin alım gücü de doğrudan yabancı yatırımları etkilemektedir. Şöyle ki; faaliyet gösterilecek bir ülkede üretilen mal ve hizmetleri satın alacak kadar gelire sahip olmayan tüketici grubunun olması, doğrudan yabancı yatırım girişini olumsuz yönde etkileyecektir.¹⁵⁶

Piyasa büyüklüğünün yanı sıra bölgesel pazarlara erişim imkânının yüksek olması da doğrudan yabancı yatırımlar için önemli bir etkidir. Örneğin; İrlanda ve Portekiz küçük

¹⁵² Franklin R. Root, “Empirical Determinants of Manufacturing Direct Foreign Investment in Developing Country”, **Economic Development and Cultural Change**, Vol:27, Issue:4, 1979, s. 751–767

¹⁵³ Avik Chakrabarti, “The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensivity Analyses of Cross-Country Regressions”, **Kyklos**, Vol:54, Issue:1, 2001, s. 96

¹⁵⁴ Elizabeth Asiedu, “Foreign Direct Investment in Africa: The Role of Government Policy, Institutions and PolITICAL Instability”, **WIDER Conference on “Sharing Global Prosperity**, Helsinki: United Nations University World Institute of Development Economics Research, 6–7 September 2003, s. 10

¹⁵⁵ İzmir Chamber of Commerce Publication, **Worldwide Direct FDI, Development in Turkey and İzmir’s Change**, No:58, İzmir, 2003, s. 9–10

¹⁵⁶ İnan Özalp, **Çok Uluslu İşletmeler: Uluslararası Yaklaşım**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:1022, Eskişehir, 1998, s. 180

yerel piyasalara sahip olmalarına karşın, Avrupa Birliği bölgesel pazarına serbest giriş haklarının olması nedeniyle büyük miktarda doğrudan yabancı yatırım çekebilmektedirler. Benzer şekilde; NAFTA'nın kuruluşu, doğrudan yabancı yatırım yeri olarak Meksika'nın çekiciliğini de arttırmıştır.¹⁵⁷

2.1.3.2. İşgücü Maliyeti

Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri arasında en tartışmalı olanı, ücretlerdir. Ucuz işgücünün yabancı yatırımlar için bir cazibe unsuru olduğu genel kabul gören bir görüştür. Goldsbrough (1979), Saunders (1982), Flamm (1984), Scneider and Frey (1985), Culem (1988), Shamsuddin (1994) ve Pistoeri (2000) yaptıkları çalışmalarda işgücü maliyetlerinin doğrudan yabancı yatırımları negatif yönde etkilediklerini gözlemlemiştir.¹⁵⁸

Hatzius, Almanya ve İngiltere'ye ait verileri kullanarak, işgücü maliyetleri ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi incelemiş ve birim işgücü maliyetlerinin doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.¹⁵⁹

Doğrudan yabancı yatırımlar için işgücü maliyetinin belirleyici bir faktör olarak değerlendirilmesinin yanlış olacağı yönünde de görüşler ileri sürülmektedir. Bu görüşlerden ilki; teknolojik gelişmelerle birlikte pek çok imalat sürecinde ücretlerin üretim maliyetleri içindeki payının azalması üzerinde durmaktadır. İkinci görüş ise; işgücü maliyetleri ile işgücü verimliliği arasında negatif yönlü ilişkinin olduğunu ve işgücü maliyetlerinin yalnızca verimliliğin düşük olduğu yerlerde ucuz olacağını ileri sürmektedir.¹⁶⁰

Sonuç olarak; düşük ücret seviyesinde yüksek kaliteli işgücü bulunabiliyorsa, bu doğrudan yabancı yatırımlar için anahtar faktör olacaktır. Başka bir ifadeyle, doğrudan yabancı yatırımlarda belirleyici faktör olarak işgücü maliyetinin yanında işgücünün niteliği ve kalitesi de ön plana çıkmaktadır.¹⁶¹

¹⁵⁷ Charles A. Michalet, "Strategies of Multinationals and Competition for Direct Investment", **FIAS/PREM Seminar Series**, February, 2000, s. 8

¹⁵⁸ Chakrabarti, **a.g.e.**, s. 99

¹⁵⁹ Jan Hatzius, "Foreign Direct Investment and Factor Elasticities", **European Economic Review**, Vol:44, Issue:1, January, 2000, s. 117-143

¹⁶⁰ P. Kotler, S. Jatusripitak, S. Maesincee, **Ulusların Pazarlanması (Ulusal Refahı Oluşturmada Stratejik Bir Yaklaşım)**, Çeviren: Ahmet, Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 55

¹⁶¹ Kevin H. Zhang, "What Explains the Boom of FDI in China", **International Economics**, Vol:54, 2001, s. 253

2.1.3.3. Ticaret Engelleri

Tarife farklılığı hipotezine göre; dış ticaret engelleri ürün ihracını zorlaştırdığı için firmalar mal ihraç etmek yerine söz konusu ülkede doğrudan yabancı yatırım yoluyla ilgili malın üretimine yönelmektedirler.¹⁶²

Korumacı politikalar; üretim maliyetlerini düşürürken, fiyatları yükselterek monopol kârları yükseltici etki yapmaktadır. 1970'lerin sonlarından itibaren Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinin pek çoğu Japon ihracatçı firmalara karşı ithalat kısıtlaması, anti-damping vergileri, gönüllü ihracat kısıtlaması gibi birçok ticaret engeli uygulamışlar; Japonlar ise bu ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla üretimlerini gerçekleştirmişlerdir.¹⁶³

2.1.3.4. Büyüme

Hızlı ve yavaş büyüme oranlarına sahip iki ülkenin karşılaştırılması, büyümenin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Daha hızlı büyüyen ekonomiler yavaş büyüyenlere nazaran firmalara nispi olarak daha iyi fırsatlar sunmaktadır. Başka bir deyişle, daha iyi kâr olanakları sağlamaktadırlar.

Bu konuda yapılan çalışmalar konuyu net bir şekilde açıklayan kanıtlar getirmişlerdir. Örneğin, Bandera ve White (1968), Lunn (1980), Schneider ve Frey (1985), Culem (1988) büyümenin, doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olduğunu gözlemlemişlerdir. Bununla beraber, farklı sonuçlara ulaşan araştırmacılar da vardır. Örneğin, Tsai 1994 yılındaki araştırmasında, büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında; 1975–1978 arasındaki dönem için zayıf bir ilişki tespit ederken, 1983–1986 dönemi için güçlü bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Nigh ise, büyümenin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisini gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından karşılaştırmalı olarak incelemiş ve gelişmiş ülkeler için zayıf, az gelişmiş ülkeler için güçlü bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşmıştır.¹⁶⁴

2.1.3.5. Dışa Açıklık

Bir ülkenin dışa açıklık derecesi genellikle, “Dış ticaret hacmi/GSMH” oranı ile ölçülmektedir. Yatırımların ticaret edilebilir sektörlerle yöneldiği görüşünden hareketle, dışa

¹⁶² Yung-Chul Kwon, “Korean Multinational Foreign Direct Investment Projects: Variability in the Micro and Macro Level Determinants”, *The International Trade Journal*, Vol:16, Issue:2, 2002, s. 215

¹⁶³ Donald J. Lecraw, “Factors Influencing Foreign Direct Investment by Transnational Corporations in Host Developing Countries”, *A Preliminary Report in Multinational Enterprise in Less Developed Countries*, London, 1991, s. 171

¹⁶⁴ Chakrabarti, *a.g.e.*, s. 101

açıklık oranı yüksek olan ülkelerin daha fazla yabancı yatırım çekebileceği kabul edilmektedir.¹⁶⁵

Scmitz ve Bieri (1972) açıklık ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında zayıf bir pozitif bağlantı saptamışlardır. Kravis ve Lipsey (1982), Saunders (1982), Culem (1988), Edwards (1990) ve Pistoressi (2000) ülkenin açıklık derecesinin, doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde güçlü bir pozitif etkiye sahip olduğu yolunda kanıtlar bulmuşlardır. Wheler ve Mody ise 1992 yılındaki çalışmalarında; elektronik sanayisinde zayıf bir negatif bağlantı, imalat sanayisinde ise güçlü bir destek bulgusuna ulaşmışlardır.¹⁶⁶

2.1.3.6. Ticaret Açığı

Doğrudan yabancı yatırımların diğer önemli bir belirleyicisi de ticaret açığı yani ödemeler dengesi açığıdır. Yatırım yapılacak ülkedeki ödemeler dengesi fazlalığı, dinamik ve sağlıklı bir ihracat potansiyelinin göstergesi olarak düşünülebilir. Yatırım yapılması düşünülen ülkedeki ihracat potansiyelinin yüksekliği yabancı yatırımcıları ilgili ülkede yatırım yapmaya teşvik edecektir.¹⁶⁷

Torissi (1985), Schnider ve Frey (1985), Hein (1992), Dollar (1992) ve Lucas yaptıkları çalışmalarda ticaret fazlası ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında pozitif yönde kuvvetli bir ilişki tespit etmişlerdir. Culen (1988), Tsai (1994) ve Shamsuddin (1994) ise çalışmalarında iki değişken arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır.¹⁶⁸

2.1.3.7. Döviz Kuru

Döviz kurları ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişki ilk kez 1970 yılında Aliber tarafından keşfedilmiştir. Aliber; toplam doğrudan yabancı yatırımların coğrafi dağılımının, farklı para alanlarının varlığı ve aksak döviz piyasaları ile açıklanabileceğini ileri sürmüştür.¹⁶⁹ Aliber'in teorisi, ABD'nin 1950 ve 1960'lardaki doğrudan yabancı yatırımları açıklamada son derece başarılı olmuş, ancak daha sonraki dönem için açıklama gücünü

¹⁶⁵ Gülten Kazgan, **Ekonomide Dış Açık Büyüme**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 116

¹⁶⁶ Chakrabarti, **a.g.e.**, s. 100

¹⁶⁷ Ralph C. Torissi, "The Determinants of Foreign Direct Investment in a Small LCD", **Journal of Economic Development**, Vol:10, Issue:1, 1985, s. 32

¹⁶⁸ Chakrabarti, **a.g.e.**, s. 100

¹⁶⁹ Nell S. Gullett, Bob G. Figgins, "FDI Components: Relationships to Exchange Rate Changes", **International Advances in Economic Research**, Vol:1, Issue:1, February, 1995, s. 24

yitirmiştir. Froot ve Stein sermaye piyasalarının aksaklığı üzerinden hareket ederek Aliber teorisinin açıklayıcılık gücünü geliştirmişlerdir.¹⁷⁰

Caves (1988), Froot ve Stein (1991), Bloinigen (1995), Bloinigen ve Feenstra (1996) yaptıkları çalışmalarda döviz kuru ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında negatif yönde kuvvetli bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Edwards ise iki değişken arasındaki ilişkinin pozitif yönde olduğunu belirtmiştir.

Ancharaz ise 2003 yılında oluşturduğu modelde t_0 ve t_1 yıllarındaki reel döviz kurlarında meydana gelen değişimler ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi incelemeye çalışmıştır. Modelde E döviz kurunu, P_{US} ABD'nin üretici fiyat endeksini, P_i 'de ev sahibi ülkenin tüketici fiyat endeksini göstermek üzere reel döviz kuru şu formül ile belirtilmiştir:

$$RDA = E_i \frac{P_{US}}{P_i}$$

Reel döviz kurundaki artış (RDA); ev sahibi ülkenin parasının dolar karşısında değer kaybetmesi anlamına gelmektedir. Ancharaz geliştirdiği bu model ile yapmış olduğu çalışmada; reel döviz kuru değişimi ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir.¹⁷¹

Döviz kurlarının doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi açısından, Japonya'nın yatırımları iyi bir örnek teşkil etmektedir. 1971'de Japon yeninin ABD doları karşısında keskin bir değer kazanmasına yol açan Bretton Woods Sistemi çökmüştür. Bu durum, Japonya'daki ücret oranlarının komşu ülkelere göre büyük oranda artmasına sebep olmuştur. Tekstil ve elektrikli makine gibi emek yoğun endüstrilerde faaliyet gösteren pek çok Japon firması, üretimlerini Malezya, Endonezya gibi yeni sanayileşmekte olan ekonomilere kaydırmıştır.¹⁷²

Japon yeninin değerlendirilmesi, Japon şirketlerinin üretimlerini başta kıta Çin'i olmak üzere Doğu Asya ülkelerine kaydırmasına yol açmıştır. Japonya'nın Doğu Asya ülkelerine yönelen doğrudan yabancı yatırımları 1986'dan 1989'a hızla artmıştır. Bununla beraber,

¹⁷⁰ Kenneth A. Froot, Jeremy C. Stein, "Exchange Rates and Foreign Direct Investment: An Imperfect Capital Market Approach", **Quarterly Journal of Economic**, Vol:106, 1991, s. 1191

¹⁷¹ Vinay D. Ancharaz, "The Determinants of Foreign Direct Investment in a Competitive Perspective: Is there a Bias against Sub-Saharan Africa?", **University of Mauritius Research Journal**, 2003, s. 45

¹⁷² Ryutaro Komiya, Ryuhei Wakasugi, "Japan's Foreign Direct Investment", **Annals of The American Academy of Political & Social Sciences**, January, 1991, s. 86

Japon yatırımlarının tek dayanağının döviz kurları olmadığı, diğer faktörlerin de etkisi olduğu göz ardı edilmemelidir.¹⁷³

2.1.3.8. Vergi Teşvikleri

Doğrudan yabancı yatırım konusunda hükümetler tarafından verilen vergi teşvikleri yatırım çekmede en önemli politikalardan biri olarak kabul edilse de; vergilerin ve vergi teşviklerinin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisine ilişkin olarak yapılan çalışmalarda net bir sonuca ulaşılamamıştır.¹⁷⁴

Hartman (1984), Grubert ve Mutti (1991), Hines ve Rice (1994), Loree ve Guisinger (1995), Guisinger (1995), Cassou (1997), Kemsley (1998) ve Billionton (1999) çalışmalarında; ev sahibi ülkedeki kurumlar ve gelirler vergisinin, doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde negatif etkiye sahip olduklarını bulmuşlardır. Bununla birlikte, Root ve Ahmed (1987), Lim (1983), Wheeler ve Mody (1992), Jackson ve Markowski (1995), Yulin ve Reed (1995) ve Porcano ve Price (1996); vergilerin istatistiksel anlamda doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Swenson (1994) ise; iki değişken arasında pozitif bir ilişki bulmuştur.

Agarwal; doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki vergi teşviklerine ilişkin etkinin, politik istikrarın etkisinden daha açık olduğu hipotezini ortaya atmıştır. Ancak vergi teşvikleri ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında pozitif bir ilişki olacağı yönündeki hipotezini destekleyecek bulgulara ulaşamamıştır.¹⁷⁵ Bunun sebebi olarak da işletme sahipliği, işletme büyüklüğü, kâr payı dağıtımı ve belli endüstri dallarına girişler üzerine uygulanan sınırlamaların doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkinin, vergi teşviklerinin meydana getireceği pozitif etkiyi ortadan kaldırdığını dile getirmiştir.

Sonuç olarak; doğrudan yabancı yatırımları çekmede, vergi teşvikleri dikkatli kullanıldıklarında ve diğer sağlam politika ve strateji paketinin tamamlayıcı bir parçası oldukları durumlarda yararlı olmaktadır.¹⁷⁶

¹⁷³ Bekir Gövdere, “Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicilerinin Günümüzdeki Geçerliliği”, www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/Nisan2003/yab.serm.htm

¹⁷⁴ Chakrabarti, **a.g.e.**, s. 101

¹⁷⁵ Jamuna P. Agarwal, “Determinants of Foreign Direct Investment: A Survey”, **Weltwirtschaftliches Archive**, Vol:116, Issue:4, 1980, s. 761

¹⁷⁶ Besim Culahovic, “FDI, Fiscal Incentives and Role of Development Policy”, **OECD Conference, Foreign Direct Investment in South East Europe: Implementing Best Policy Practices**, Vienna, 8–9 November 2000, s. 6

2.1.3.9. Rüşvet ve Yolsuzluk

Yabancı yatırımcılara, özellikle kamu kesimi yetkililerince gayri yasal kazanç kaynağı olarak bakılması ve yatırım yapılacak ülkenin şeffaflık düzeyi, ilgili ülkeye yatırım yapacaklar için caydırıcı olabilmektedir. Elbette ki diğer ekonomik ve kurumsal faktörlerin olumlu olması durumunda tek başına rüşvet ve/veya yolsuzluk olgusu yatırımları caydırıcı olmayacaktır.

Literatürdeki çalışmaların sonuçları rüşvet ve yolsuzluğun yabancı yatırımlar üzerinde caydırıcı etkisi olduğunu göstermektedir.¹⁷⁷ Kravis ve Lipsey (1982), Culem (1988), Edwards (1990) ve Pistoresi (2000) ülkenin yolsuzluk (rüşvet) derecesinin, doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde güçlü bir pozitif etkiye sahip olduğu yolunda kanıtlar bulmuşlardır.¹⁷⁸ Schmitz ve Bieri (1972) ise; yaptıkları çalışmada rüşvet ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında zayıf bir pozitif ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

2.2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN ÜLKE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Doğrudan yabancı yatırımlar, yatırımın yapıldığı ülke ekonomisi üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların yatırım yapılan ülkenin ekonomisi üzerindeki olumlu etkileri; milli gelire katkıda bulunma, yeni teknoloji ve yönetim bilgisi transferi, döviz girişi sağlama, rekabet nedeniyle ekonomiye hareketlilik kazandırma, işsizliği azaltma başlıkları altında toplanabilir.

Olumsuz etkiler ise; yatırım yapılan ülke ekonomisinin ana sektörlerinin yabancı ülkelerin denetimi altına girmesi ve ekonomik bütünlüğü bozması, yabancılar lehine haksız rekabet üstünlüğü sağlaması, teknolojik bağımlılık meydana getirmesi ve aşırı kâr transferleriyle ülkenin ödemeler dengesinin sarsılmasıdır.¹⁷⁹

Doğrudan yabancı yatırımların yatırım yapılan ülke ekonomisi üzerindeki etkileri; ülkelerin politik, iktisadi, kültürel ve fiziki alt yapılarındaki farklılıklardan dolayı ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Ayrıca bu etkilerden birçoğu yatırım yapıldığı anda ortaya çıkarken, bazıları nesiller sonra ortaya çıkmaktadır.¹⁸⁰

¹⁷⁷ YASED, “Türkiye’nin DYY Açısından Çekiciliğinin Karşılaştırmalı Analizi”, YASED, İstanbul, 2004, s. 45

¹⁷⁸ Chakrabarti, a.g.e., s. 100

¹⁷⁹ Seyidoğlu, a.g.e., s. 678

¹⁸⁰ Karluk, Uluslararası Ekonomi, s. 314

2.2.1. Olumlu Etkiler

Doğrudan yabancı yatırımların hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri üzerinde doğrudan veya dolaylı birçok olumlu etkileri vardır. Bu olumlu etkiler; gelişmiş ülkelerin büyümesini hızlandırırken, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına katkıda bulunur.¹⁸¹

Doğrudan yabancı yatırımların, yatırım yapılan ülke ekonomisi üzerindeki olumlu etkileri; ödemeler dengesi, gayri safi milli hâsıla, teknoloji ve yönetim bilgisi transferi, istidam, ücretler, tasarruf ve yatırım, dış ticaret, rekabet ve diğer etkiler ana başlıkları altında incelenebilir.

2.2.1.1. Ödemeler Dengesi Etkisi

Ödemeler dengesi; bir ülkenin bir yıl içerisinde dünyanın geri kalan kısmı ile arasındaki mal, hizmet ve gelir ile ilgili işlemleri, mülkiyet değişikliklerini ve bu ekonominin elinde bulunan altın, özel çekme hakları (SDR) ile dünyanın geri kalan kısmına yönelik hak ve yükümlülüklerdeki diğer değişiklikleri ve karşılıksız transferleri gösteren bir tablodur. Bu tablo sayesinde; söz konusu ülkenin toplam dış borç ve varlıklarındaki değişimler gözlenerek, diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkileri gerçekçi bir şekilde görülebilir.

Yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin rakamlar ödemeler dengesi bilânçosunda sermaye kalemleri içerisinde yer almaktadır. Sermaye hareketleri kalemi, kişi ve kuruluşların yabancı ülkelerde gerçekleştirdikleri fiziki yatırımlar ve ülkeler arasındaki mali kaynak transferlerini kapsamaktadır. Sermaye hareketleri kalemi sayesinde cari işlemler dengesindeki fazlalık veya eksiğin ne şekilde kapatıldığını görmek mümkündür.

Doğrudan yabancı yatırımların ödemeler dengesi üzerindeki etkileri konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Önce, yabancı yatırımcının ülkeye ilk gelişinde bir defaya mahsus olarak getirdiği yatırım sermayesi ödemeler dengesi üzerinde olumlu etki yapar, ancak bu geçici bir durumdur. Çünkü yatırımcı üretimini durdurduğunda getirdiği sermayeyi dışarıya çıkaracaktır. Ayrıca yabancı yatırımcının üretim faktörleri ve ara malları ithal etmesi de ödemeler dengesini olumsuz yönde etkileyecektir.¹⁸² Kâr transferleri ve diğer dış faktör ödemeleri de ödemeler dengesini olumsuz yönde etkilemektedir.¹⁸³

¹⁸¹ Ramazan Uludağ, “Yabancı Sermayeye Nasıl Bakmalı”, **Ankara Ticaret Odası Dergisi**, Sayı:40, Ankara, 1991, s. 14

¹⁸² Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim**, Beta Yayınları, İstanbul, 1999, s. 25

¹⁸³ Uras, **a.g.e.**, s. 65

Bu olumsuz görüşlere karşın, doğrudan yabancı yatırımların ödemeler dengesine olumlu katkıları da olacağı belirtilmektedir. Bu etki yabancı yatırımcıların ihracat olanaklarının fazla olması ile orantılıdır. Uluslararası piyasalardaki etkinlikleri ile yabancı yatırımcılar ülke ihracatının artmasını sağlamaktadırlar. Bu suretle ödemeler dengesi üzerinde kâr transferinden doğan olumsuzluğun da etkilerini azaltmaktadırlar. Yabancı yatırımcılar, kendileri ihracat yapmasalar bile üretim kapasitesini artırarak yerli müteşebbisi ihracata zorlamaktadırlar.¹⁸⁴ Ayrıca doğrudan yabancı yatırım yapılan ülkede elde edilen kârlar ana ülkeye transfer edilmeden yeniden yatırıma dönüştürüldüğünde ödemeler dengesi olumlu yönde etkilenecektir.¹⁸⁵

Doğrudan yabancı yatırımların ödemeler dengesi üzerindeki olumlu etkilerinin süreklilik arz etmesi için, uzun dönemde bu yatırımların döviz kazandırması gerekmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların, yatırımın yapıldığı ülkenin ödemeler dengesine yaptığı katkının olumlu ya da olumsuz olduğunu belirleyebilmek için aşağıdaki formül kullanılabilir.¹⁸⁶

$$\ddot{O} = A + B + C - (M + R + G + D)$$

$\ddot{O}$ =Doğrudan yabancı yatırımın ödemeler dengesine etkisini,

A=Yabancı yatırımcının döviz olarak getirdiği sermayeyi,

B=Yabancı yatırımcının ihraç ettiği ürünlerden elde ettiği döviz,

C=Yabancı yatırımcının üretimi sonucu ikame edilen ithalatı,

M=Üretim sürecinde ithal edilen sermaye malları, hammadde ve ara malları,

R=Kâr transferini,

G=Dış faktörlere yapılan ödemeleri,

D=Yatırımda ortaya çıkabilecek bir durma veya çekilmeyi, göstermektedir.

Yukarıdaki formülden de anlaşıldığı gibi; eğer yabancı yatırımcı, yatırımı sadece ülke içi pazarlara yönelik yapıyor, fiziki girdiler bakımından tamamıyla dış kaynaklara bağımlı ve üretilen mal ve hizmetler nedeniyle de herhangi bir ithalat ikamesi sağlamıyorsa, bu durumda; formülde $B=0$, $C=0$, $R>0$ ve $M>0$ olacağından başlangıçta doğrudan yabancı yatırım ödemeler dengesini olumsuz yönde etkileyecektir. Ancak uzun dönemde yatırım, ithal

¹⁸⁴ Erdoğan Aklin, **Yabancı Sermaye Hakkında Görüşler**, YASED Yayınları, No:3, İstanbul, 1982, s. 29–30

¹⁸⁵ Kindleberger, **Uluslararası İktisat**, s. 171

¹⁸⁶ Alpar, **a.g.e.**, s. 78–79

ikamesi sağlar ve ihracata yönelik üretim de yapılırsa bu durumdan ödemeler dengesi olumlu yönde etkilenecektir.¹⁸⁷

Özetle doğrudan yabancı yatırımlar; kâr transferi, yatırım ve ara malı ithali ile ödemeler dengesine yaptıkları olumsuz etkileri, üretim kapasitesi ve ihracattaki kabiliyetleri ile giderebilme özelliğine sahip bulunmaktadır. Ayrıca sağladıkları ithal ikamesi ile de döviz kazandırıcı işlev görmektedirler.¹⁸⁸

2.2.1.2. Gayri Safi Milli Hâsılaya Etkisi

Gayri safi milli hâsıla; milli ekonomide faktör sahibi olan ve üretime katılan bireylerin belirli bir dönemde (genellikle bir yıl) ürettikleri nihai mal ve hizmetlerin parasal değerlerinin toplamı şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁸⁹ Doğrudan yabancı yatırımların gerçekleşmesi durumunda ise, yatırım yapılan ülkede ek bir üretim gerçekleştiği için söz konusu üretim ülkenin milli hâsılasına dâhil edilmektedir.¹⁹⁰

Doğrudan yabancı yatırımın yatırım yapılan ülke milli hâsılasına sağladığı net katkı, doğrudan yatırımın hâsılasından girdilerin düşülmesi ile bulunur.¹⁹¹ Yabancı yatırımcıların elde etmiş oldukları net gelir üzerinden ev sahibi ülkeye ödemiş oldukları vergiler de ilgili ülkenin milli gelirine olumlu katkı sağlayacaktır.

Doğrudan yabancı yatırımların milli hâsıla üzerinde dolaylı etkileri de vardır. Doğrudan yabancı yatırımcıların rekabeti, yurt içindeki diğer firmalarında verimliliğini artırarak milli hâsılaya olumlu katkı sağlayabilir.¹⁹² Bu durum dışsal ekonomi etkisi olarak adlandırılır. Ancak bunun tersi de söz konusu olabilir. Yerli firmalar yabancı yatırımcılar karşısında rekabet şanslarını yitirebilecekleri için dışsal eksi ekonomi etkisi olabilmektedir.¹⁹³

Yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında doğrudan yabancı yatırımların, yatırım yapılan ülke milli gelirine net katkısı aşağıdaki formül ile gösterilebilir;

$$\text{Katkı} = H - G = (A + B + C) - D + E$$

H=Hâsılayı,

G=Girdiyi,

¹⁸⁷ Alpar, a.g.e., s. 82

¹⁸⁸ Ünal Bozkurt, **Ekonomide Yabancı Sermayenin Yeri ve Önemi**, YASED Yayınları, No:20, İstanbul, 1985, s. 9

¹⁸⁹ Osman Okka, **Mühendislik Ekonomisine Giriş**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s. 24

¹⁹⁰ OECD, **International Investment and Multinational Enterprises**, OECD, Paris, 1987, s. 43

¹⁹¹ Aklın, **Uluslararası Ekonomik İlişkiler**, s. 211

¹⁹² Bozkurt, a.g.e., s. 5

¹⁹³ Uras, a.g.e., s. 62

A=Yabancı yatırımcının işçi, sermaye ve araziye yaptığı faktör ödemelerini,
B=Yabancı yatırımcının teşebbüs faktör gelirini,
C=Yabancı yatırımcının ödediği vergiyi,
D=Yabancı yatırımcı tarafından kullanılan yerli üretim faktörlerinin fırsat maliyetini,
E=Net dışsal ekonomileri (Dışsal ekonomiler–Dışsal eksi ekonomiler),göstermektedir.

Yabancı yatırımcı, yatırım yaptığı ülkede bazı maliyetlere katlanmaktadır. Bu maliyetler; dış üretim faktörleri için yapılan ödemeler, yurt dışındaki personel ücretleri, yönetim ücretleri, patent hakkı için yapılan ödemeler, teknik yardım ücretleri, lisans, faiz ve kâr olarak yurt dışına yapılan transferlerdir.¹⁹⁴ Bu maliyetler de “K” harfi ile sembolize edildiğinde;

$$\frac{(A+B+C)-D+E}{K}$$

yabancı yatırımcının, ev sahibi ülkenin milli gelirine etkisini belirlemede kullanılan “Net Fayda/Maliyet” oranı elde edilmiş olur.

Eğer bu oran “1”den büyük ise doğrudan yabancı yatırımların ilgili ülkenin milli gelirine katkısının pozitif yönde olduğu söylenebilir. Eğer oran “1”den küçük ise, yani maliyetler katkıdan büyük ise, bu yatırımların milli gelir üzerinde olumsuz etkisinden söz edilir.

2.2.1.3. Teknoloji Transferi ve Yönetim Bilgisi Etkisi

Teknoloji; yeni bir mal ortaya çıkartan veya mevcut malların daha ucuz ve kaliteli biçimde üretimine imkân veren her türlü bilgi, beceri ve süreçlerdir. Mal üretiminin yanında yönetim, pazarlama ve benzeri hizmet ve bilgi konularıyla da ilgili olabilmektedir.¹⁹⁵

Üretimde verimi ve etkinliği artıran teknolojik yenilikler, gelişmiş sanayi ülkelerinde yoğunlaşmıştır. Gelişmiş ülkeler güçlü stratejik varlıklara ve araştırma-geliştirme harcamalarına büyük kaynak ayırabilecek imkânlara sahiptirler. Bu yüzden gelişmiş ülkeler hem teknoloji üretme hem de yeni teknolojilerin transferini sağlamada önemli rol oynamaktadırlar.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Uras, a.g.e., s. 63

¹⁹⁵ Seyidoğlu, a.g.e., s. 722

¹⁹⁶ Bende-Nabende, a.g.e., s. 143

Gelişmekte olan ülkeler kalkınmalarını hızlandırabilmek için teknolojik yeniliklere ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak bu ülkelerin çoğunluğu yeni teknolojileri ne üretebilmekte ne de kendi imkânlarıyla ithal edebilmektedirler. Gelişmekte olan ülkeler ihtiyaç duydukları teknolojiyi kendi ülkelerine çekmeleri temel olarak doğrudan ve dolaylı teknoloji transferleri şeklinde olmaktadır. Doğrudan teknoloji transfer yöntemleri aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:¹⁹⁷

- Teknolojiyi kendi yapısında getiren yatırım malları, parçaları ve ara mallarının ithali,
- Gerekli teknolojiyi sağlayacak patentlerin ve lisansların satın alınması,
- Bir lisans alımına paralel olarak dolaysız teknik yardım alımları ya da danışmanlık ve mühendislik anlaşmaları yapılması,
- Çalışmaya hazır bir fabrikanın yapımını ilgilendiren ve gerekli patentlerle teknik yardımın da birlikte satın alınmasını kapsayabilen “Anahtar Teslim” türü anlaşmalar yönüyle teknolojinin transferi,
- Yabancı sermaye ile yerli sermayenin ortaklaşa kullanımını öngören ve yönetimin yerli ve yabancılar arasında paylaşıldığı ortaklıklar (ortak girişimler) aracılığı,
- Ortak yedek parça üretimini, üretimde uzmanlaşmayı, ortak araştırma ve geliştirme çalışmalarını içeren ve bu nedenle önemli ölçüde teknoloji transferini gerekli kılabilen sanayi işbirliği anlaşmaları,
- Teknoloji transferinin yabancı uyrukluk ve yönetim yoluyla getirilmesini öngören doğrudan yabancı yatırımlar.

Bu teknoloji transfer yöntemleri büyük ölçüde birbirini tamamlayıcı niteliktedirler. Örneğin, bir yabancı şirketin yatırım yaptığı ülkede kendisine bağlı bir şirket kurması yoluyla yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda sık sık söz konusu şirketler arasında ek lisans ve teknik yardım anlaşmaları söz konusu olabildiği gibi, anahtar teslim anlaşmalarında da lisans, teknik yardım ve personel eğitimi konuları yer alabilmektedir.

Dolaylı teknoloji transfer yöntemlerine ise bilimsel konferans ve teknik bültenler yoluyla kamunun bilgilendirilmesi, eğitim yoluyla insan kaynaklarının geliştirilmesi örneği verilebilir.

¹⁹⁷ Nilüfer Karacasulu, “Uluslararası Teknoloji Transfer Süreci ve Yöntemleri”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:20, Ankara, 2001, s. 3

Gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere yönelik teknoloji transferinin en yaygın ve en ucuz yollarından bir tanesi de işgücü yoluyla teknoloji transferidir. Bu yolla teknoloji transferinde çokuluslu şirketlerde istihdam edilmiş ve eğitilmiş işgücünün yerli şirketlere geçerek veya kendi şirketlerini kurarak teknolojinin transfer edilmesi söz konusudur.¹⁹⁸

Doğrudan yabancı yatırım yoluyla teknoloji ile birlikte çoğunlukla yönetici ve üst düzey teknisyen niteliğindeki personel de yatırım yapılan ülkeye getirilmektedir.¹⁹⁹ Gelişmekte olan ülkeler açısından doğrudan yabancı yatırımın esas katkısı bu noktada olmaktadır. Yatırım yapılan ülkelerdeki müteşebbisler yapmayı bilmedikleri bazı işleri yabancı yatırımcılarla beraber iş yaparak onlardan öğrenmektedirler.²⁰⁰

Doğrudan yabancı yatırımlar; bankacılık, ihracat, üretim ve teknoloji konusundaki yönetim ve işletmecilik bilgisini de yaygınlaştırmaktadır. Çünkü sadece teknolojinin transferi yeterli olmamakta bu teknolojinin ülke şartlarına adaptasyonu ile bu teknolojiyi uygulayacak teknik ve idari kadronun da yetiştirilmesi önem taşımaktadır.²⁰¹

İleri yönetim bilgisi metotları, üretimde verimliliğin de önemli ölçüde artmasını sağlayabilir. Bunun en güzel örneğini Amerika’da yatırım yapan Japon şirketleri vermiştir. Amerikan tesislerini satın alan Japon şirketleri, üretim teknolojisi ve işgücünde önemli değişiklikler yapmadan, getirdikleri yönetim bilgisi teknikleriyle verimi önemli ölçüde artırmışlardır.²⁰²

Doğrudan yabancı yatırımın teknoloji ve yönetim bilgisi etkisini sadece doğrudan etki şeklinde sınırlandırmamak gerekmektedir. Çoğu kez doğrudan yabancı yatırım yoluyla gelen teknoloji yerel şirketlerce öğrenilerek üretime uygulanmakta yönetim ve işletmecilik bilgileri de yerli müteşebbislere yol gösterici olmaktadır.²⁰³

2.2.1.4. İstihdam Etkisi

Doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomileri üzerindeki etkileri incelenirken üzerinde durulması gereken önemli konulardan bir tanesi de yatırımın sağlayacağı

¹⁹⁸ Magnus Blomstrom, Ari Kokko, “Human Capital and Inward Capital”, **CEPR-Working Paper**, No:167, January, 2003, s. 8

¹⁹⁹ Baran Tuncer, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Sorunu**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:241, Ankara, 1968, s. 28

²⁰⁰ Emre Gönensay, “Türkiye Ekonomisi ve Yabancı Sermaye”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Sayı:11, 1982, s. 25

²⁰¹ Güngör T. Uras, **Türkiye’de Teknoloji Transferi Konusunda Uygulama ve Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar**, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, No:5, Ankara, 1974, s. 42

²⁰² Murat A. Yülek, “Doğrudan Dış Yatırımlar ve Alıcı Ülke Teknolojilerine Katkıları”, **İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı:59, İstanbul, 1991, s. 54

²⁰³ Güngör T. Uras, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, Formül Matbaası, İstanbul, 1979, s. 42

istihdamdır. Doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkisi, yatırım yapılan ülkenin gelişmişlik düzeyi ve yatırımın türüne göre farklılık göstermektedir.

Gelişmekte olan ülkelere yönelik doğrudan yabancı yatırımlar; ilgili ülkenin yetersiz olan sermaye açığını kapatmakta, borç riskini azaltmakta, yeni teknolojiler getirerek ihracat imkânlarını geliştirmekte ve iş idaresi ve yönetim anlayışlarını değiştirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde emek yoğun üretim tekniklerinin kullanılması ve yabancı yatırım ile birlikte gelen teknoloji ve yönetim bilgisi dolaylı ve dolaysız olarak istihdam üzerinde olumlu etkiler meydana getirmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerinde olumlu etki meydana getirebilmesi için gerekli şartlar aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:²⁰⁴

- Yabancı yatırım ile kurulan işletmelerin emek yoğun üretim teknikleri kullanması,
- Yabancı firmaların aynı sektörde faaliyet gösteren yerli firmaları tamamlayıcı özellik taşıması,
- Yabancı yatırım ile kurulan işletmelerin daha fazla vardiya sistemi uygulayarak daha fazla kişiyi çalıştırması,
- İşyerlerinde eğitimin teşvik edilerek çalışanların bilgi ve eğitim düzeylerinin yükseltilmesidir.

Getirilen teknoloji ileri teknoloji ise istihdam ile arasında ters bir ilişki olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde daha çok ileri teknoloji yoğun üretim tekniklerinin kullanılması ve sermaye yoğun yatırımlar yapılması, doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkilerini olumsuz yönde etkilemektedir.²⁰⁵

Doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkileri yatırım türüne göre de farklılık göstermektedir. Eğer doğrudan yabancı yatırımlar, yeni bir fabrika kuruluşu gibi, daha önce yatırım yapılmamış ve alt yapı imkânlarının gelişmemiş olduğu alanlara yönelik ise yatırım yapılan ülkelerdeki istihdamı olumlu yönde etkileyecektir.²⁰⁶ Bu etki, yatırımcının yerel üreticilerle rekabet etmemesi durumunda en üst düzeye çıkacaktır.

²⁰⁴ Faruk Cömert, “İstihdam Sorunu ve Yabancı Sermaye”, **Hazine Dergisi**, Sayı:13, Ankara, 2000, s. 18

²⁰⁵ Cömert, **a.g.e.**, s. 13

²⁰⁶ Linda S. Goldberg, “Financial-Sector Foreign Direct Investment and Host Countries: New and Old Lessons”, **Federal Reserve Bank of New York Staff Reports**, No:183, U.S.A., April, 2004, s. 7

Diğer yandan, doğrudan yabancı yatırımlar birleşme veya satın alma şeklinde gerçekleşirse, bunun istihdam yaratıcı etkisi yoktur.²⁰⁷ Eğer birleşme ve satın alma şeklinde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar süregelen alt yapıyı değiştirmiyorsa, iş kaybına bile neden olabilmektedir.²⁰⁸ Benzer şekilde, doğrudan yabancı yatırımlar ülkenin doğal kaynaklarının işletilmesi amacıyla yapılıyorsa, bunun yaratacağı istihdam etkisi de sınırlı olacaktır.

Özetle, doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkilerini aşağıdaki üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar:²⁰⁹

- Doğrudan yabancı yatırımlar istihdamı, yeni tesisler kurarak doğrudan veya tesislerin kurulduğu bölgelerde çevreye verdiği pozitif dışsallıklarla dolaylı olarak artırma gücüne sahiptirler,
- Doğrudan yabancı yatırımlar zor durumdaki firmaları satın alarak ve yeniden yapılandırarak istihdamı koruyabilirler,
- Doğrudan yabancı yatırımlar ileri teknoloji kullanarak, üretim tesislerini kapatarak veya yeni yatırım yapmayarak istihdamı azaltabilirler.

2.2.1.5. Ücretlere Etkisi

Doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkileri ile yakın ilişkili bir konu da, bu yatırımların işgücüne ödenen ücretlerde meydana getirdiği değişikliklerdir. Doğrudan yabancı yatırımlar bir ülkenin istihdam düzeyini etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda işgücünün niteliğini ve buna paralel olarak da ücretleri etkilemektedirler.

Daha önce belirtildiği gibi yabancı yatırımcılar, yatırım yaptıkları ülkelerde emek yoğun üretim yerine vasıflı işgücüne dayanan sermaye yoğun üretim sürecine yönelmektedirler. Bunun sonucu olarak da vasıflı işgücüne olan talebi artırmaktadırlar. Bu artış doğrudan yabancı yatırımlar ile ücretler arasında pozitif bir ilişki meydana getirmektedir.²¹⁰

Doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla kurulan yabancı sermayeli işletmelerde, yerel işletmelere göre işgücüne daha fazla ücret ödenmektedir. Bu durum hem gelişmiş ülkelerde

²⁰⁷ Haydar Haydaroğlu, “Yabancı Sermaye ve Etkilerine Kısa Bir Bakış”, **Türkiye Kalkınma Bankası Bülteni**, Sayı:31, Ankara, 1989, s. 8

²⁰⁸ Bende-Nabende, **a.g.e.**, s. 133

²⁰⁹ Moosa, **a.g.e.**, s. 77

²¹⁰ Robert C. Feenstra, Gordon H. Hanson, “Foreign Direct Investment and Relative Wages: Evidence From Mexico’s Maquiladoras”, **NBER (National Bureau of Economic Research) Working Paper**, No:5122, 1995, s. 22

hem de gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Örneğin, Amerika, İngiltere gibi gelişmiş ülkeler ile Meksika ve Endonezya gibi gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermayeli işletmelerde ücret seviyesinin yerel işletmelere nazaran daha yüksek olduğu görülmüştür.²¹¹

Yabancı sermayeli işletmelerde, yerel işletmelere göre işgücüne daha fazla ücret ödenmesi çeşitli sebeplerden kaynaklanmaktadır.²¹² Bu sebeplerden ilki yabancı sermayeli işletmenin yatırım yapılan ülkenin işgücü piyasası hakkındaki bilgi eksikliğidir. Yabancı sermayeli işletmenin nitelikli ve vasıflı işgücünü rakip işletmelere kaptırma korkusu da diğer bir sebep olarak gösterilebilir. Başka bir sebep ise yatırım yapılan ülkenin kanun ve uygulamalarıdır. Yürürlükte olan kanun ve kurallar nedeniyle yabancı yatırımcılar işgücüne yüksek ücret ödeyebilirler.

Yabancı sermayeli işletmelerde, yerel işletmelere göre işgücüne daha fazla ücret ödenmesi, yatırım yapılan ülkede göreceli olarak daha fazla vasıflı işgücü istihdam eden yerel firmaları olumsuz yönde etkilemektedir.²¹³

Sonuç olarak, doğrudan yabancı yatırımlar, gittikleri ülkelerde vasıflı işgücü istihdamını artırmakta, bu artışa paralel olarak da vasıflı işgücüne olan talep ve bu işgücüne ödenen ücretler de artmaktadır.

2.2.1.6. Tasarruf ve Yatırım Etkisi

Bir ekonomide tasarrufları belirleyen başlıca unsur o ekonomideki gelir seviyesinin olduğu kabul edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde gelir seviyesi ve buna bağlı olarak tasarruf hacmi düşük olduğu için yatırım düzeyinin düşük, yatırım düzeyi düşük olduğu için de kişi başına gelirin düşük olduğu görülmektedir. Yani kişi başına gelirin düşük olması, tasarruf hacminin düşük olması sonucunu doğurmaktadır ve gelişmekte olan ülkeler bu kısır döngü içerisinde bulunmaktadırlar.²¹⁴

Gelişmekte olan ülkelerin bu kısır döngüden kurtulmaları kişi başına milli gelirin artırılması ve tasarrufun özendirilmesi ile mümkün olabilecektir. Bir ülkede kişi başına milli gelirin artırılması ise üretim kapasitesinin genişletilmesiyle, yani her yıl bir önceki yıla oranla yatırımların artırılmasıyla mümkün olacaktır. Ekonomide tasarruflar ne ölçüde büyükse

²¹¹ Robert E. Lipsey, Fredick Sjöholm, "Foreign Direct Investment, Education and Wages in Indonesian Manufacturing", **Journal of Development Economics**, No:73, 2004, s. 415

²¹² Lipsey, Sjöholm, **a.g.e.**, s. 416

²¹³ Nigel Driffield, Karl Taylor, "FDI and Labor Market: A Review of the Evidence and Policy Implications", **Oxford Review of Economics Policy**, Vol:16, Issue:3, 2000, s. 100

²¹⁴ M. Kar, A. M. Kara, M. Kaplan, "Sermaye Hareketlerinin Makro Ekonomik Etkileri", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:1, Kahramanmaraş, 2004, s. 12

yatırımlarda o ölçüde iç kaynaklarla finanse edilecek demektir. Yatırımlara ayrılan bu kısım ekonominin gerçek tasarruflarını oluşturur.

Bu kapsamda, toplam yurt içi tasarruflar ya özel ya da kamu tasarruflarının artırılması ile istenilen düzeye getirilebilecektir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde düşük gelir düzeyine bağlı marjinal tasarruf eğiliminin düşüklüğü, özel tasarrufların istenilen düzeyde artmasını engellemektedir. Kamu tasarrufları ise hızlı nüfus artışı, eğitim, sağlık, tarım, savunma harcamalarının artması ve vergi kaçakçılığı nedeniyle vergi gelirlerinin artırılamaması sonucu yeterli düzeye ulaşamamaktadır.²¹⁵

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma süreçlerinde karşı karşıya bulundukları tasarruf-yatırım darboğazı veya sermaye yetersizliği dışarıdan ülkeye yapılacak yatırımlar ile ortadan kaldırılabilecektir. Diğer bir deyişle doğrudan yabancı yatırım, tasarruf darboğazını genişletmek için kullanılabilecek önemli bir kaynaktır.²¹⁶

Doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla yatırım yapılan ülkeye kısa dönemde yatırımla birlikte sermaye girişi gerçekleşirken, uzun dönemde elde edilen kârların yeniden yatırıma dönüştürülmesi ile başlangıç sermayesine ek olarak ülke içindeki sermaye birikimine katkı sağlanmaktadır.²¹⁷

Sermaye yetersizliğini gidermede hibe veya dış borç temini de düşünülebilir. Ancak hibenin politik, dış borçlarında ekonomik sonuçları göz önüne alındığında doğrudan yabancı yatırımlar gelişmekte olan ülkeler için daha avantajlıdır. Çünkü doğrudan yabancı yatırımlar bu tür alternatiflere nazaran hem daha kararlı hem de yatırım yapılan ülkede daha uzun süreli kalmaktadırlar.²¹⁸

Özellikle milli geliri düşük ve buna bağlı olarak da tasarruf hacmi düşük düzeydeki ülkeler için doğrudan yabancı yatırımlar tasarruf açığını kapatmada vazgeçilmez bir araç olarak algılanmaktadır.²¹⁹

²¹⁵ Muhammet Akdiş, **Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler**, YASED Yayınları, No:33, İstanbul, 1988, s. 71

²¹⁶ Karluk, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı”, s. 209

²¹⁷ Peter R. DeWitt, “Factors Influencing U.S. Investment Abroad”, **Occastonal Paper**, IMF, Washington D.C., U.S.A., 1985, s. 9

²¹⁸ Moosa, **a.g.e.**, s. 72

²¹⁹ Emin Akçaoğlu, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Hakkında Bir Not”, **Türk Eximbank Bülteni**, No:23, Ankara, 2002, s. 16

2.2.1.7. Dış Ticaret Etkisi

Dış ticaret; bir ülkedeki kamu kuruluşlarının, özel kişi ve kuruluşların diğer ülkelerle yaptıkları mal ve hizmet alım ve satımları olarak tanımlanmakta ve ithalat ile ihracattan oluşmaktadır.²²⁰

Doğrudan yabancı yatırımlar, yatırım yapılan ülkede yurt içi piyasaların yanında yurt dışı piyasalara yönelik üretim amacıyla yapıldıklarında ilgili ülkenin ihracatını olumlu yönde etkilemektedir. Ancak ihracat gelirlerinin ekonomiye net bir katkı sağlaması için yatırımların; sermaye malları, fiziki girdiler ve teknoloji bakımından dış bağımlılığının yüksek olmaması gerekmektedir.²²¹

Yurt dışı piyasalara yönelik üretimde bulunmak amacıyla yapılan doğrudan yabancı yatırımlar, yatırımın yapıldığı ülkenin ihracatını artırmasıyla ödemeler bilânçosuna yaptığı olumlu katkılara karşın;

- Üretimin sürdürülebilmesi için gerekli olan girdilerin ithali,
- Yurt dışına yapılan kâr transferleri,
- Yerel olarak yaratılan yüksek gelirin marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak artan ithalat eğilimi,
- Üretimin sona ermesi durumunda yabancı yatırımın ülke dışına çıkarılması,

gibi sebeplerden dolayı uzun dönemde ödemeler bilançosu üzerinde olumsuz etki yapacaktır.²²²

Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret arasındaki ilişkide döviz kurlarının etkisi ihmal edilmemelidir. Kurların düşük tutulması ihracatçı ülkenin dış piyasalarda rekabet şansını artıracaktır.²²³

Doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret arasındaki ilişki birbirini tamamlayıcı veya ikâme edici nitelikte de olabilmektedir. Eğer yabancı yatırımcı, yatırım yaptığı ülkede kendi ülkesindeki benzer malları üreten fabrika kurarak ilgili ülkenin ithalatını azaltırsa, doğrudan yabancı yatırım dış ticareti ikâme etmiş olacaktır. Tamamlayıcı nitelikte ise; yabancı yatırımcı

²²⁰ Seyidoğlu, **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, s. 166

²²¹ Alpar, **a.g.e.**, s. 48

²²² Karluk, **Uluslararası Ekonomi**, s. 410

²²³ Linda S. Goldberg, Michael W. Klein, "Foreign Direct Investment, Trade and Real Exchange Rate Linkages in South Asia and Latian America", **NBER Working Paper**, No:6344, 1997, s. 20

üretimin belli aşamalarını yatırım yaptığı ülkelerde gerçekleştirmekte, bu sayede yatırımcı ülkenin nihai mal ihracatı artarken, yatırım yapılan ülkenin ara malı ihracatı artmaktadır.²²⁴

Doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret arasındaki ilişki de göz önünde bulundurulması gereken diğer bir nokta da bu yatırımların dünya pazarlarına erişimi kolaylaştırmasıdır. Gelişmekte olan ülkelere bazıları, uygun kalite ve maliyetle üretim yapabilseler bile dünya pazarlarına girmekte, dolayısıyla ihracat yapmakta hayli zorlanmaktadır. Buna karşın, yabancı şirketlerle ticari ilişki kurabilen yerli firmalar, yeni uluslararası pazarlara girmede önemli bir avantaj elde etmektedirler.²²⁵

Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelere yönelik doğrudan yabancı yatırımların dış ticaret üzerinde olumlu etki yaratabilmesi için, bu yatırımların büyük ölçüde ihracata yönelik yatırımlar olması veya ithalatı engelleyici ara malları olması gerekmektedir. Yabancı yatırımların ihracata konu olmayan mal ve hizmet üretimine yönelmesi durumunda ise yatırım yapılan ülkenin döviz yaratma kapasitesinde bir daralma ortaya çıkacak, bu yatırımların dış ticaret üzerindeki etkisi olumsuz olacaktır.²²⁶

2.2.1.8. Rekabet Etkisi

Rekabet; mal ve hizmet piyasalarında satıcıların birbirleri aleyhine daha fazla müşteri çekerek satışlarını, dolayısıyla kârlarını artırmak için aralarında giriştikleri yarış olarak tanımlanmaktadır.²²⁷

Rekabetin mal ve hizmet piyasaları üzerindeki etkileri statik ve dinamik etkiler olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Rekabetin fiyat ve ürün üzerinde olan etkileri rekabetin piyasalar üzerindeki statik etkisini göstermekte ve somut olarak belirlenebilmektedir. Mal ve hizmet fiyatlarındaki düşüşler ya da ürün çeşitliliğinde yaşanan artışlar rekabetin piyasalar üzerindeki statik etkisine örnek olarak gösterilebilir. Rekabetin dinamik etkisi ise daha genel ve makro düzeydedir. Dinamik rekabet, piyasaya yeni üreticilerin veya satıcıların girmesi ile rekabet gücü bulunmayan firmaların piyasadan ayrılması şeklinde tanımlanmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımlar, yatırım yapılan ülkenin piyasasındaki rekabet yapısını hem statik hem de dinamik açıdan etkilemektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelere yönelik yabancı yatırımlar, bu ülkelerin piyasa yapılarını dinamik yönden etkilemektedirler. Çünkü

²²⁴ Elhanan Helpman, "A Simple Theory of International Trade with Multinational Cooperations", **Journal of Political Economy**, Vol:92, Issue:3, 1984, s. 470

²²⁵ Akçaoğlu, a.g.e., s. 17

²²⁶ Ferhat B. Özgen, **Globalleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde Finans Piyasaları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 1998, s. 63

²²⁷ Seyidoğlu, a.g.e., s. 720

yerli firmalara göre teknolojik açıdan üstün olan yabancı firmaların piyasaya girişi, yerli firmaları piyasadan çekilmeye veya yeni yatırımlarla daha üst bir seviyeye çıkmaya zorlamaktadır. Ancak yabancı yatırımlar, yatırım yapılan ülkede daha düşük fiyatlı ve daha kaliteli mallar üreterek ve ürün çeşitliliğini artırarak ilgili ülkenin piyasa performansını yükseltmekte ve buna bağlı olarak tüketici refahını artırmaktadır.

Ancak, söz konusu piyasada faaliyet gösteren yerli firma bulunmuyor ya da yerel firmalar ile yabancı firmaların rekabet güçleri arasında büyük bir fark varsa ve ithalattan ya da diğer yabancı firmalardan kaynaklanan rekabet yetersiz ise yabancı firma, söz konusu piyasada hâkim bir pozisyon elde edebilir. Bu durum ise piyasanın etkin işleyişini bozarak, yabancı firmaların daha yüksek kârlar elde etmesine ve tüketici refahının azalmasına ve/veya endüstrinin dinamik büyümesinin sınırlanmasına yol açabilir.²²⁸ Türkiye’de çimento sektörü için benzer bir gelişmenin varlığı söylenebilir.

Doğrudan yabancı yatırımlar, özellikle giriş engellerinin yüksek olduğu endüstriler olmak üzere, yatırım yapılan ülkedeki piyasaların yoğunlaşma yapısını da değiştirmektedir. Orta ve uzun vadede yabancı katılımı ve davranışı aşağıdaki unsurlara bağlı olarak piyasa yoğunlaşmasını artırmakta ya da azaltmaktadır:²²⁹

- Yabancı firma işlemlerinin, yatırım yapılan ülke piyasasındaki yerli ve yabancı rakiplere nispeten genişliği ve büyüklüğü,
- Yatırım yapılan ülkede faaliyet gösteren firmaların, yabancı firma girişlerine ve işlemlerine olan reaksiyonu,
- Yabancı firmaların, yerel firmalara nispeten rekabetçi performansı ve yerel firmaların, uzun dönemdeki hayatta kalma mücadelesi ve yetenekleri üzerindeki etkileri,
- İthalatın etkinliğidir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ile yoğunlaşma arasındaki ilişki, ürün farklılaşmasının ve yeniliğin önemli olduğu endüstrilerde çok güçlüdür. Üretim ölçeğinin küçük ve ürünlerin homojen olduğu endüstriler, en az yoğunlaşmanın ve en düşük yabancı katılımının olduğu endüstrilerdir. Bazı endüstrilerde, üretimdeki yoğunlaşma ölçek ekonomilerinden dolayı üretim performansını yükseltebilir, fakat üretim yoğunlaşması piyasa yoğunlaşmasına yol

²²⁸ Hakan Çetintaş, “Global Bir Ekonomide Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Rekabet”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:22, No:7, Ankara, 2001, s. 4

²²⁹ Çetintaş, **a.g.e.**, s. 12

açarsa, bu durumda hâkim durumun kötüye kullanılmasına ve tüketici refahının azalmasına neden olabilir.

2.2.1.9. Diğer Olumlu Etkiler

Doğrudan yabancı yatırımların yatırım yapılan ülke ekonomisi üzerindeki en önemli katkılarının biride verimlilik artışıdır. En genel tanımıyla verimlilik; üretim sürecine sokulan çeşitli faktörlerle (girdiler) bu sürecin sonunda elde edilen ürünler (çıktılar) arasındaki ilişkiyi ifade eder. Teknik anlamda ise verimlilik; üretilen mal ve hizmet miktarı ile bu mal ve hizmet miktarının üretilmesinde kullanılan girdiler arasındaki oran olarak tanımlanır ve genellikle bu ölçü, çıktı/girdi olarak formüle edilir.²³⁰

Doğrudan yabancı yatırımlar, yatırım yapılan ülkelerde verimliliği artırmakta veya artışın hızlanmasını teşvik etmektedir.²³¹ Özellikle bir ülkede doğrudan yabancı yatırımlar ihracatı desteklemekte ve ölçek ekonomilerinden yararlanabileceği nitelikte yatırımlar yapabilmekte ise verimlilik ile birlikte üretilen mamul birim fiyatlarında düşüş sağlayarak ekonomiklikte artış meydana getirmektedir. Böylece artan rekabet ortamı ile ülke kaynaklarının daha verimli kullanılması ortaya çıkacaktır. Ancak doğrudan yabancı yatırımlar ithal ikameci ve optimum tesis büyüklüğü ile sadece küçük bir piyasa için faaliyet gösterirse teknik anlamda verimlilik artışı meydana gelmeyecektir.²³²

Sinerji etkisi de doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomisi üzerinde meydana getirebileceği diğer olumlu bir etkidir. Eş zamanlı-uyumlu hareketten çıkan güç anlamına gelen sinerji, “2+2=5” şeklinde de ifade edilmektedir. Ekonomik anlamda ise sinerji; iki veya daha fazla firmanın bir arada çalışarak, tek başlarına meydana getirdikleri değerden daha büyük bir değer oluşturmaları şeklinde tanımlanmaktadır.²³³

Özellikle birleşme şeklinde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlarda sinerji etkisi ile pazar gücü artırılmakta, yeni pazarlara hızlı girme imkânı elde edilmekte, maliyetler azaltılmakta, yönetsel ve teknolojik transferleri geliştirmekte, rekabet gücü artmakta ve sonuçta firma kârları yükselmektedir.

²³⁰ Osman Okka, **Mühendislik Ekonomisi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s. 19

²³¹ Haydaroğlu, **a.g.e.**, s. 8

²³² Moosa, **a.g.e.**, s. 86

²³³ Michael Goold, Andrew Campbell, “Desperately Seeking Synergy”, **Harvard Business Review**, Setember-October, 1998, s. 133

Doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomisi üzerindeki diğer bir etkisi ise “Taşma Etkisi (Spillover Effect)” dir. “Pozitif Dışsallıklar” olarak da adlandırılan bu etkiye göre, yatırım için gelen yabancı firmalar;²³⁴

- Yeni teknolojiler getirerek ve daha sonra yerel firmalarda çalışabilecek yerel çalışanları eğiterek ülkenin yeni teknik bilgiler edinmesine katkı sağlarlar,
- Arz darboğazını ortadan kaldırarak ülke ekonomisinde etkinliğin artırılmasına katkıda bulunurlar,
- Stok ve kalite kontrolü ve yerel tedarikçilerin ve dağıtım kanallarının standardizasyonu için gerekli teknikleri ülkeye transfer ederler,
- Tekellerin piyasa hâkimiyetini kırarlar.

Doğrudan yabancı yatırımların yapıldığı ülkede elde ettikleri gelir üzerinden vergilendirilmesi de, ilgili ülke ekonomisine olumlu katkılar sağlamaktadır.

2.2.2. Olumsuz Etkiler

Doğrudan yabancı yatırımların, yatırım yapılan ülke ekonomisi üzerinde yukarıda açıklanmaya çalışılan olumlu etkilerinin yanında bazı olumsuz etkilerinin de olabileceği göz ardı edilmemelidir. Doğrudan yabancı yatırımların, yatırım yapılan ülke ekonomisinde meydana getireceği olumsuzluklar şöyle ifade edilebilir:

Doğrudan yabancı yatırımlar ile artabilecek ihracatın yatırım yapılan ülkenin ödemeler bilânçosunu olumlu yönde etkileyeceği daha önce belirtilmişti. Ancak yurt içi pazarlara yönelik üretim yapmak amacıyla ilgili ülkeye gelen yabancı firmalar ülke içi pazarın sağladığı yüksek kârlılık nedeniyle ihracata yönelmemektedirler. Ayrıca yabancı firmaların üretimde kullandıkları hammaddeleri yurt dışındaki ana merkezlerinden sağlamaları ve bunların fiyatlarının pazar fiyatlarının yukarısında olması ile yapmış oldukları kâr transferleri de ödemeler bilânçosunu olumsuz yönde etkilemektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin yabancı yatırımları ülkelerine çekmek için bu yatırımlara uyguladıkları vergi indirimleri, gümrük muafiyet ve teşvik tedbirleri gibi uygulamalar yabancı yatırımlardan elde edilecek gelirleri azaltmaktadır.²³⁵

²³⁴ Hasan Kaymak, “Yabancı Doğrudan Yatırımları Artırmak İçin Teşvikler Gerekli ve/veya Yeterli mi?”, *Maliye Dergisi*, Sayı:149, Ankara, 2005, s. 79

²³⁵ Hüseyin Çeken, *Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 61

Doğrudan yabancı yatırımlar gelişmekte olan ülkelerde ekonomideki üretim bütünlüğünü bozabilirler. Yabancı firmalar üretimde ileri teknoloji kullanırken, yerel firmaların geleneksel üretim yöntemlerini kullanmaları üretimde ikili bir yapı oluşturabilir.²³⁶ Doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla gelen teknolojinin modası da geçmiş olabilir. Kendi ülkesinde daha üst bir teknoloji kullanırken elindeki eski teknolojiyi yatırım yaptığı ülkeye transfer edebilir. Bu durumda ülkenin gelişmiş ülkelerle arasındaki teknoloji açığı kapanmadığı gibi daha da büyümektedir. Ayrıca yabancı yatırım yoluyla getirilen teknoloji çoğu kez ülkenin koşullarına uygun olmadığından pahalı ve yanlış bir teknolojinin ülkeye gelmesine de sebep olmaktadır.²³⁷ 1970'li yıllarda Türkiye bazı sektörlerde bu olguyla karşılaşmıştır.

Yabancı yatırımcıların sahip oldukları yüksek hacimli sermaye, ileri teknoloji ve yöneticilik bilgisi küçük ölçekli yerli firmalar karşısında kendilerine büyük bir haksız rekabet sağlamaktadır. Rekabet imkânı bulamayan yerli firmaların piyasayı terk etmesi, yabancı firmaları tekelci bir konuma getirebilmektedir.²³⁸ Bunun doğal sonucu olarak da yabancı firmalar ülke içerisinde fiyatlar genel seviyesini yükseltebileceklerdir.

Yabancı firmalar bir ülkede şube açtıklarında, bu şubenin ihracatta kendisiyle rekabette bulunmasına genellikle izin vermez. Bunun için kendi piyasasına veya denetimi altındaki üçüncü ülkelere şubenin ihracat yapmasını kısıtlar. Bu yüzden yatırım yapılan ülkenin ihracat hacmini yapay biçimde kısıtlamış olur.²³⁹

Doğrudan yabancı yatırımlar, yatırım yapılan ülkenin istihdam yapısını da olumsuz yönde etkileyebilir. Şöyle ki, yabancı firmalar beraberlerinde getirdikleri teknolojinin sermaye yoğun olması yatırım yapılan ülkede önemli istihdam artışına imkân tanımayacaktır. Ayrıca yabancı firmalar dışarıdan hazır teknoloji transfer ettiklerinde, yerli mühendis ve bilim adamlarını da istihdam etmeyeceklerdir.

Doğrudan yabancı yatırımların temel özelliği işletme üzerinde doğrudan bir denetim sağlamasıdır. Buna bağlı olarak bir plana ve programa bağlı olmadan kabul edilen yabancı yatırım ülkedeki ana sektörleri ele geçirerek ülke ekonomisini denetim altına alabilir, gizli

²³⁶ Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, s. 677

²³⁷ Cevdet Erdost, **Sermayenin Uluslararasılaşması ve Teknoloji Transferi**, Savaş Yayınları, Ankara, 1982, s. 45

²³⁸ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s. 678

²³⁹ Manisalı, **a.g.e.**, s. 171

karteller oluşturabilir. Bu da ülkenin ekonomik ve siyasal bağımsızlığını tehlikeye sokabilir.²⁴⁰

Doğrudan yabancı yatırımların diğer bir olumsuzluğu da teknolojik bağımlılık yaratabilmesidir. Yabancı firmalar araştırma ve geliştirme faaliyetlerini yatırımın yapıldığı ülke yerine kendi ana merkezlerinde yaparlar. Yatırım yapılan ülkenin araştırma faaliyetlerine katılmaması ve yeni teknikleri sürekli olarak yurt dışından ithal etmek zorunda bırakılması teknolojik bağımlılığı artırmaktadır. Bu olgu ilaç sektöründe çok sık yaşanmaktadır. Buna ek olarak, yatırım yapılan ülkelerin belirli teknolojileri kullanmaya zorlanması, bu ülkelerin sanayileşme ve yerel teknolojilerdeki gelişmelerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Günümüzde çevreye zarar veren sanayiler, bu konuda yasal kısıtlamaların olmadığı ya da az olduğu gelişmekte olan ülkelere yönelmektedirler. Bu sebeple yapılan yabancı yatırımlar da ilgili ülkelerde yaşayan halkın sağlığını ve onların içinde bulundukları doğal ortamı olumsuz yönde etkilemektedir.

Özellikle gelişmiş ülkeler kendi ülkelerinde high teknoloji kullanma evresine geçtiklerinde daha alt teknolojilerle ürettikleri malları üretmekten vazgeçerler ve bu teknolojileri az gelişmiş ülkelere transfer ederek orada üretimlerine devam ederler ya da bu teknolojileri onlara satarlar. Mesela İngiltere gemi ihracat sektörüyle tekstil sektöründen vazgeçmiş bunları daha az gelişmiş Güney Kore, Türkiye ve benzeri ülkelere transfer etmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımların yukarıda sunulan olumlu ve olumsuz etkileri bütün ülkeler için geçerlidir. Burada önemli faktör bir ülkeyle ilgili olarak giren doğrudan yabancı yatırımın büyüklüğüdür. Yatırım ne kadar büyük olursa ülke ekonomisi üzerindeki etkileri de o derecede büyük olacaktır. Aşağıda Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımlar ve bu konudaki gelişmeler ele alınacaktır.

²⁴⁰ Seyidoğlu, a.g.e., s. 678

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

Türkiye kuruluşundan itibaren doğrudan yabancı yatırımlara ağırlık vermiş olmasına rağmen istediği olumlu gelişmeleri yakalayamamıştır. Eğer bu gelişmeyi yakalamış olsaydı Türk sanayisinin gelişmesi ve büyümesi önemli bir ivme kazanacaktı. Bir taraftan teknoloji transfer edilirken diğer taraftan insan kaynakları birikimi artacak, yan sanayilerle birlikte rekabete açık bir sanayileşme gerçekleşecekti. Bunun sonucu ülkenin ihracat ve ithalat rakamları etkilenecek, muhtemelen bazı ekonomik krizler önlenmiş olacaktı. Ayrıca ülkede girişimcilik faaliyetleri hız kazanacağı için ülke ekonomisi dışa açık rekabetçi bir sürece girecekti.

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek için acımasız bir rekabet içerisindeyler ve bu konuda önemli özverilerde bulunmaktadır. İlaveten bu yatırımları çekebilmek için ülkeler ekonomik ve siyasi politikalarını, günün şartlarına göre, devamlı yeniledikleri görülmektedir.

Türkiye ise benzer ülkelerle karşılaştırıldığında her zaman çok düşük miktarda doğrudan yabancı yatırım çekebilmiştir. Bu noktadan hareketle çalışmanın bu bölümünde geleceğe ışık tutabilmesi açısından öncelikli olarak Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların tarihsel gelişimi incelenecek, daha sonra Türkiye’nin doğrudan yabancı yatırımları çekme konusundaki kötü performansının nedenleri ortaya konulacaktır. Ayrıca Türkiye’nin Avrupa Birliği sürecinde doğrudan yabancı yatırımları artırmaya yönelik faaliyetleri ele alınacaktır.

3.1. TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Osmanlı İmparatorluğu dönemi de dikkate alındığında Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların bir buçuk asırlık geçmişi olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların tarihsel gelişimi, cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet dönemi olmak üzere iki dönemde incelenecektir.

3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Osmanlı İmparatorluğu’nda yabancı yatırımların tarihi kapitülasyonlarla başlamaktadır. Yabancı yatırımlara hukuki ve siyasi üstünlük sağlayan kapitülasyonlar; başlangıçta dost ülkelere verilen bir bağış kapsamında düşünülmesine karşın, Osmanlı

İmparatorluğu'nun siyasi ve ekonomik gücünü yitirmesiyle birlikte Avrupa'nın Orta Doğu'yu iktisadi olarak sömürme aracı haline getirmiştir.²⁴¹

Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere ile 1838 yılında imzaladığı “Balta Limanı Ticaret Anlaşması” da başta İngiltere olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine kapitülasyonlara ek yeni ayrıcalıklar tanınması açısından önemlidir. Bu anlaşma hükümlerine göre;²⁴²

- İç ticarete yed-i vahit usulü kaldırılacak,
- İngilizler Osmanlı'ya mal götürürken Osmanlı tüccarlarının ödediği vergiyi ödeyecek, dışarıdan getirdikleri için ise yarısını ödeyeceklerdir.

Bu anlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu yabancı ülkelere mal ithalini serbest bırakmış, ithalatta %5, ihracatta ise %12 gümrük vergisi uygulamayı kabul etmiştir. Yabancı tüccarlar mallarını satış için bir bölgeden diğerine naklederken de ödenmesi gereken çeşitli vergi ve resimlerden muaf tutulmuşlardır. Bu avantajlardan dolayı, sanayi mallarını iç pazarda kolayca satabilme imkânı elde eden yabancı yatırımcılar, bu alanda fazla yatırım yapmamışlardır. Bu dönemde gerçekleşen yabancı yatırımlar ise demiryolu, elektrik, telefon, havagazı, liman işletmeciliği gibi tekel niteliğindeki hizmet sektörlerine yönelmiştir.

Bu anlaşma, her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ticaretinin büyümesine ve ekonomisinin liberalleşmesine olumlu katkı sağlamış olsa da dış ticaretten sağlanan vergi gelirlerini azaltması gibi olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Ayrıca bu anlaşma, Osmanlı İmparatorluğu'nun genel olarak ekonomisini zayıflatarak sanayisinin rekabet gücünü yitirmesinde ve doğal olarak borçlanma durumuna düşmesinde etkili olmuştur.²⁴³

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ilk yabancı sermaye hareketinin başlangıcı, ilk kez dış borçlanmaya başvurulmuş 1854 yılı olarak kabul edilmektedir. 1854 yılında Kırım Savaşı'nın gerektirdiği yeni harcamaları karşılamak amacıyla Dent Palmer And Co. isimli bir aracı firmanın yardımıyla batıdan 3 milyon İngiliz sterlini borçlanmaya gidilmiştir. Bu borcu Fransa'dan alınan borçlar izlemiştir.²⁴⁴

Borç ödemelerinde karşılaşılan güçlükleri aşabilmek amacıyla 1881 yılında çıkarılan Muharrem Kararnamesi ile “Duyun-u Umumiye” idaresi kurulmuştur. Bu kurumun görevi,

²⁴¹ Fulya Bayraktar, **Dünya’da ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Araştırmalar, Araştırma Müdürlüğü Yayınları, No:GA/03-1-1, Ankara, 2003, s. 46

²⁴² Murat Türkyılmaz, “Türkiye’de Yabancı Sermaye”, www.turkhukusitesi.com/hukukforum

²⁴³ Nuri Yavan, “Türkiye’de Yatırım İklimi ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, **YASED İnceleme Yarışması VI**, İstanbul, 2006, s. 17

²⁴⁴ Rıdvan Karluk, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, İstanbul Ticaret Odası Ekonomi Yayınları Dizisi, No:13, İstanbul, 1983, s. 42

başlangıçta borçlara karşılık gösterilen gelirleri toplamak ve alacaklılarına dağıtmak olduğu halde, daha sonraki dönemlerde işletmeciliğe de başlamıştır.²⁴⁵ Tuz İşletmesi, Osmanlı Bankası, Tütün Tekel İşletmesi Avusturya ve Almanya tarafından ortaklaşa kurulan “Reji İdaresi” isimli mültezime verilmiştir. Ayrıca Almanya 1888 yılında Deutsche Bank aracılığıyla Bağdat Demiryolu projesine girerek 1889 yılında “Anadolu Osmanlı Şimendifer Kumpanyası” isimli şirketi kurmuştur. İngiliz ve Fransız sermayeli Osmanlı Bankası ise zamanla Ereğli kömür madenlerinin işletilmesini üstlenmiş, Şam-Hama, İzmit-Kasaba, Selanik-İstanbul demiryolları ile İstanbul elektrik, su, tramvay işletmesine de hâkim olmuştur.

Yukarıdaki açıklamalardan da görüldüğü gibi bu dönemdeki yabancı yatırımlar; demiryolları, elektrik ve su gibi altyapı alanları ile bankacılık, sigortacılık ve belediye ya da şehir hizmetleri gibi kârlı ve stratejik alanlarda yoğunlaşmıştır.

Tablo 3.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı (1914)

Sektörler	Sterlin (Bin)	Sektörlerin Payı (%)
Demiryolları	46.869	63,1
Bankacılık-Sigortacılık	9.450	12,7
Belediye Hizmetleri	3.816	5,1
Ticaret	4.289	5,8
Sanayi	3.959	5,3
Limanlar	3.191	4,3
Madencilik	2.732	3,7
Toplam	74.305	100

Kaynak: Şevket Pamuk, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820–1913)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994 s. 75

I. Dünya Savaşı öncesine kadar Osmanlı İmparatorluğu’nun Türkiye sınırları içerisinde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımların sektörel dağılımları tablo 3.1’de gösterilmiştir. Tablodan da görüldüğü gibi bu dönemde yapılan doğrudan yabancı yatırımların %63,1’i demiryollarına aittir. Bunu %12,7’lik pay ile bankacılık-sigortacılık sektörü yatırımları takip etmektedir. Daha sonra ortalama %5’lik paylar ile ticaret, sanayi ile su, havagazı, elektrik, tramvay, telefon ve şehir içi deniz taşımacılığı gibi belediye hizmetleri almaktadır. Liman yapımı ve madenciliğin payları ise sırasıyla %4,3 ve %3,7’dir.

Yine bu dönemde yatırım yapan ülkelerin başında İngiltere ve Fransa yer almaktadır. İngiltere 1850’li yılların sonlarından itibaren, dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi, giderek artan miktarda Osmanlı İmparatorluğu’na ilk yatırımı yapan ülke olmuştur. Ancak

²⁴⁵ İlhan Uludağ, **Türkiye Ekonomisi**, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Yayını, İstanbul, 1990, s. 414

1890'ların başından itibaren bu üstünlüğünü Fransa ve Almanya'ya kaptırmıştır. Fransızların Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yatırımları sürekli bir büyüme göstermiştir.²⁴⁶

Tablo 3.2. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Doğrudan Yabancı Yatırımların Ülkelere Göre Dağılımı (1914)

Ülkeler	Sterlin (Bin)	Ülkelerin Payı (%)
Fransa	37.262	50,1
İngiltere	11.281	15,2
Almanya	20.653	27,8
Diğer	5.108	6,9
Toplam	74.305	100

Kaynak: Şevket Pamuk, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820–1913)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994 s. 75

Almanlar ise Osmanlı İmparatorluğu'na İngiltere ve Fransa'dan sonra yatırım yapan bir ülke olmakla birlikte, kısa sürede etkinliğini artırarak İngilizleri geride bırakmış ve tablo 3.2'den de görüldüğü gibi 1914 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yatırım payını %27,8'e çıkarmıştır. Aynı yıl İngilizlerin payı %15,2 iken Fransızların payı %50,1 olarak gerçekleşmiştir. Belçika, İsviçre, ABD ve Avusturya gibi diğer ülkelerin toplam payı ise ancak %6,9'dur.

Osmanlı döneminde yabancı yatırım konusunda özel bir mevzuat düzenlenmemiştir. Yalnızca tescil usul ve şartlarını belirleyen birkaç kanun vardır. Bunlar; Ecnebi Anonim Şirketleriyle, Sigorta Kumpanyaları hakkında ki 1885 yılında yayınlanan kanun, 1904 yılında yayınlanan Nizamname ve 1917 yılında yürürlüğe giren Ecnebi Anonim ve Sermaye Eshama Munkasem Şirketlerle Ecnebi Sigorta Şirketleri hakkındaki kanundur.

Sonuç olarak, kapitülasyonların yabancı ülkelere sağladıkları ayrıcalıklar ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu dönemdeki ekonomik ve siyasal alandaki güçsüzlüğü sonucu ülke yabancı yatırımcılar için açık bir pazar haline gelmiştir. Yabancı yatırımcılar, en kârlı yatırım alanlarını seçmiş ve getirdikleri sermayeyi kısa zamanda geri almanın yollarını aramışlardır. Yabancı yatırımcıların devletin güvenliği ile yakından ilgili olan demiryolu, denizyolu, liman gibi kamu hizmetleri alanındaki faaliyetleri Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile son bulmuştur.²⁴⁷

²⁴⁶ Yavan, **a.g.e.**, s. 18

²⁴⁷ Alpar, **a.g.e.**, s. 162

3.1.2. Cumhuriyet Dönemi

Türkiye’de cumhuriyet dönemindeki doğrudan yabancı yatırımların tarihsel gelişimini Dünya’da ve Türkiye’deki ekonomik ve siyasal gelişmeleri de göz önünde bulundurarak beş dönem halinde incelemek mümkündür.

3.1.2.1. 1923–1954 Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan hemen önce, 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongre’sinde yabancı sermaye ile ilgili ilk resmi görüşler ortaya konulmuştur. Bu kongrede ülkenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak ve siyasal otoritenin zedelenmemesi koşuluyla, yabancı yatırımları uyaran bir politikanın izlenmesi gerekliliği belirtilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk bu görüşleri şöyle ifade etmiştir:²⁴⁸

“Efendiler, iktisadiyat sahasında düşünürken ve konuşurken zannolunmasın ki, biz ecnebi sermayeye karşı bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz çok vasideir ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Binaenaleyh kanunlarımıza riayetkâr olmak şartıyla ecnebi sermayelerine lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız. Ve şayanı arzudur ki, ecnebi sermayesi bizim sanayimize ve servet-i sabitimize inzimani etsin.”

Yukarıdaki ifadeden de açıkça anlaşıldığı gibi, cumhuriyetin yeni siyasi kadrosu yabancı sermayeye karşı olmamakla birlikte, ülke çıkarlarını gözetmek bakımından gayet dikkatli bir tutum içinde olduğu görülmektedir.

Cumhuriyetin kurulduğu dönemde Osmanlı İmparatorluğu’ndan toplam sermayesi 63,4 milyon sterlini bulan 94 yabancı sermayeli şirket intikal etmiştir. Bu şirketlerin sektörlere göre dağılımı aşağıdaki tablo 3.3’te gösterilmiştir.

Tablo 3.3. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yabancı Firmaların Sektörlere Göre Dağılımı (1923)

Sektörler	Firma Sayısı	Yatırılmış Sermaye (Milyon Sterlin)	Yatırılmış Sermayenin Toplam İçindeki Payı (%)
Demiryolları	7	39,2	62
Bankalar	23	10,2	16
Liman İşletmeleri ve Belediye Hizmetleri	11	5,0	8
Ticaret	35	3,6	6
Madencilik	6	3,0	5
İmalat	12	2,4	3
Toplam	94	63,4	100

Kaynak: Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923–1950)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 107

²⁴⁸ Dilek Emil, “Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İzlenen Yabancı Sermaye Politikaları”, *Hazine Dergisi Cumhuriyetin 80. Yılı Özel Sayısı*, Hazine Müsteşarlığı Matbaası, Ankara, 2003, s. 110

Tablo 3.3'ten de görüldüğü gibi; yabancı firmaların %62'si demiryollarına, %16'sı bankacılığa, %8'i liman işletmeleri ve belediye hizmetlerine, %6'sı ticarete, %5'i madencilığe ve %3'ü de imalat sanayisine yatırım yapmışlardır. Ayrıca, bu firmaların %45'i Almanlara, %26'sı Fransızlara, %17'si İngilizlere, %4'ü Belçikalılara, %2'si Amerikalılara ve %6'sı ise diğer ülkelere aittir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki yabancı yatırımların sektörel yapısı ve ülkelere göre dağılımı ile cumhuriyetin ilk yıllarındaki durum birbirine benzemektedir. Bu durum, cumhuriyet yönetiminin tıpkı Osmanlı'nın siyasal, sosyal ve kültürel kurumlarını olduğu gibi ekonomik kurumlarını ve yapısını da aynen devraldığını yansıtmaktadır.²⁴⁹

Cumhuriyetin kuruluşundan 1930 yılına kadar geçen sürede yabancı yatırımlar tablo 3.4'ten de görüldüğü üzere artan bir tempoyla gerçekleşmiştir. 1927 yılında kabul edilen Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun getirdiği imkânlardan yabancı sermayeli şirketlerin de yararlandırılması bu artışı daha da hızlandırmıştır.

Tablo 3.4. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar (1926-1933)

Yıllar	Milyon TL	Milyon Strelin
1926	6,5	0,7
1927	5,3	0,6
1928	8,0	0,8
1929	12,0	1,2
1930	1,2	0,1
1931	0,8	0,1
1932	4,2	0,6
1933	1,1	0,2
Toplam	39,1	4,3

Kaynak: Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923–1950)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 195

Bu dönemde İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda, Osmanlı döneminden farklı olarak, yabancı yatırım girişleri bağımsız değil, Türk vatandaşları ile ortaklık kurularak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda yabancı yatırımların, 1920–1930 yılları arasında kurulan 201 Türk Anonim Şirketi'nden 66'sında yer aldığı saptanmıştır. Yabancı sermayeli ortaklıkların toplam sermaye içindeki payı ise %43 (31,5 milyon TL) dolayında

²⁴⁹ Yavan, **a.g.e.**, s. 20

olmuştur. Sektörel olarak da yabancı sermayeli ortaklıklar, sanayi, dokuma, gıda, çimento, elektrik ve havagazı kollarında yoğunlaşmışlardır.²⁵⁰

1929–1930 yıllarında meydana gelen Dünya Ekonomik Krizi kaçınılmaz olarak Türkiye’yi de etkilemiştir. Dünya ekonomisinde yaşanan durgunluk uluslararası yatırımların azalmasına yol açmıştır. Bu yıllarda sermaye fazlası olan ülkelerin yatırımlarını büyük ölçüde tasfiye etmeye veya kısmen kendi ülkelerine kaydırmaya neden olan bir ekonomik yapı ortaya çıkmıştır. Türkiye’de devletçilik uygulamasını başlatarak kendi içinde ekonominin genişletilmesine çalışmıştır. II. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar olan bu dönemde yabancı sermaye girişi yok denecek kadar az olmuştur.

1930’lu yıllardan II. Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde Türkiye’ye yönelik doğrudan yabancı yatırımların azalma nedeni olarak millileştirme işlemleri de ileri sürülmektedir. Ancak bu konuda bir fikir birliğine varılamamıştır.

Tablo 3.5’te de görüldüğü gibi, 1928 yılından itibaren Türkiye’de 24 yabancı sermayeli işletme millileştirilmiştir. Bu millileştirme işlemlerinin yirmi bir tanesi 1933–1945 döneminde gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3.5. Türkiye’de 1928-1945 Yılları Arasında Yapılan Millileştirme İşlemleri

Sektörler	Şirket Sayısı	Millileştirme Yılları	Satın Alma Değeri (Milyon TL)
Demiryolları ve Limanlar	8	1928–1937	120,5
Belediye Hizmetleri	12	1933–1945	27,7
İmalat Sanayi-Ticaret	2	1940–1943	2,1
Madencilik	2	1936–1937	4,4
Toplam	24		154,7

Kaynak: Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923–1950)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 204

Millileştirme işlemlerinin yabancı yatırıma karşı bir politika olarak uygulandığına kanıt gösterilemeyeceğini savunanlar ise; bu işlemlerin en yoğun olarak uygulandığı 1933–1945 döneminde Türkiye’de 32 yeni yabancı şirketin faaliyete geçtiğini, Osmanlı döneminde kurulan Osmanlı Bankası ve birçok ayrıcalıklı yabancı madencilik şirketinin faaliyetlerini sürdürdüklerini belirtmektedirler.²⁵¹

Çalışmanın kapsamı açısından bu dönemde yabancı bankalardaki gelişmelerde dikkat çekicidir. 1929 yılında 69 olan yabancı banka şube sayısı, 1939 yılında 45’e düşmüştür.

²⁵⁰ Tuğrul Görgün, “Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi Çerçevesinde Yatırımların Geliştirilmesinin Etkin Kurumsal Yapılanmaları”, *Uzmanlık Tezi*, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2004, s. 32

²⁵¹ Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923–1950)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 206

Yabancı bankaların kredi hacmi ve mevduattaki paylarına ilişkin bilgiler ise özel ve kamu bankalarıyla karşılaştırmalı olarak tablo 3.6’da gösterilmiştir.

Tablo 3.6. 1924-1950 Yılları Arasında Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı, Kamu ve Özel Bankaların Mevduat ve Kredi Payları (% Olarak)

Yıllar	Toplam Mevduattaki Paylar			Toplam Kredilerdeki Paylar		
	Yabancı	Özel	Kamu	Yabancı	Özel	Kamu
1924	78	12	10	53	5	42
1924–1929	57	20	23	47	15	39
1930–1934	30	27	43	32	23	45
1935–1938	22	35	43	25	26	49
1939–1945	19	33	48	15	28	57
1946–1950	17	39	44	13	28	59
1950	14	41	45	12	30	58

Kaynak: Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923–1950)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 126

Tablo 3.6’dan da görüldüğü üzere; yabancı bankaların toplam kredi hacmi içindeki payı 1924–1929 döneminde %47’den, 1939–1945 döneminde %15’e gerilemiştir. Yabancı bankaların toplam mevduattaki payı ise; 1924–1929 dönemi boyunca %57’den, 1939–1945 döneminde % 17’ye gerilemiştir. Özel ve kamu bankalarının paylarında ise artış olduğu görülmektedir.

1950’li yıllara kadar yabancı sermaye ile ilgili olarak da kapsamlı bir mevzuat düzenlemesi yapılmamıştır. Bu dönemde yabancı sermaye ile ilgili ilk mevzuat 1925 yılında yürürlüğe giren 1447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu’dur. Bu kanun döviz kontrollerini düzenlemiştir. Bu yasayla borsalarda serbest işlem gören yabancı hisse senetlerinin alışverişleri denetim altına alınmıştır.

Bu kanunu, 1930 yılında yürürlüğe giren 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu izlemiştir. Bu kanunun amacı ise döviz ve yabancı sermaye hareketlerini düzenlemek ve denetlemektir. Bu kanun 1947 yılına kadar Türkiye’de yabancı sermayeyi engelleme politikasının bir aracı olarak kullanılmıştır. 1947 yılında ise Bakanlar Kurulu’nun 13 sayılı kararı ile yabancı sermayenin ülkeye giriş şekli, transferi ve amacı hakkında ek düzenlemeler yapılmıştır.²⁵² Bu düzenlemelere göre; yabancı yatırımlar ülkeye döviz olarak getirilecek ve bu yatırımlar öncelikli olarak tarım, sanayi, ulaştırma ve turizm gibi sektörlerde gerçekleştirilecektir.

II. Dünya Savaşı sonrasında liberal ekonomik politikaların güç kazanmasına paralel olarak, Türkiye’de yabancı yatırımları kolaylaştırıcı mevzuat değişiklikleri

²⁵² Alpar, **a.g.e.**, s. 164

gerçekleştirilmiştir. Bu değişikliklerden ilki 1950 yılında yürürlüğe giren 5583 sayılı Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesine ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun'dur. Bu yasa ile Türkiye'ye gelen yabancı sermayeye transfer garantisi verildiği gibi, yurt dışından borç almak isteyen Türk girişimcilerine de bu borçların faizlerini ülke dışına transfer etme hakkı sağlanmıştır.²⁵³ Bu teşvik tedbirlerine rağmen yabancı sermaye yatırımının son derece kısıtlı kalması üzerine 1951 yılında, 5583 sayılı yasanın yerine geçmek üzere, 5821 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun; yabancı sermayeli şirketlere, kârlarının %10'unu ülke dışına transfer etme imkânı sağlamıştır.

3.1.2.2. 1954–1979 Dönemi

1950 ve 1951 yıllarında yürürlüğe konan yukarıda bahsedilen iki kanun; yabancı sermaye kapsamını dar tutmaları, kâr ve anapara transferleri için sınırlamalar koymaları ve sektörlerle ilgili olarak getirdikleri diğer sınırlamalar sebebiyle arzulanan nicelik ve nitelikte yabancı sermaye akımı sağlayamamışlardır.²⁵⁴

Bu kanunların yabancı yatırımları teşvik etmede yeterli bulunmamaları üzerine 1954 yılında 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Bu yasa ile yabancı sermayenin faaliyette bulunabileceği alanlarla ilgili kısıtlamalar kaldırılmıştır. Böylece yabancı yatırımcıya yerli sermayenin girişimde bulunabileceği her sektörde yatırım yapabilme imkânı sağlanmıştır. Sermaye kavramını da geniş tutan bu yasa; yabancı sermayenin yalnızca döviz şeklinde değil makine, lisans, patent ve marka hakkı gibi araçlarla da ülkeye getirilebileceğini hükme bağlamıştır.²⁵⁵

Bu kanun ayrıca, kâr transferi ile ilgili sınırlamaları da ortadan kaldırmıştır. Şöyle ki; faaliyet sonucunda elde edilecek kâra vergi payı çıkarıldıktan sonra herhangi bir sınırlama olmaksızın transfer olanağı sağlanmıştır. Girişimin kısmen ya da tamamen tasfiyesi durumunda ise satış gelirinin yabancı ortağa isabet eden miktarı ile girişimdeki ana sermayenin makul fiyatla satışı sonucunda elde edilecek gelirin ve dış kredilerin taksit ve faizlerinin transferine de olanak sağlanmıştır. Ayrıca, hisse senetlerinin temettüleri ya da hisse senedi satışı sonucunda elde edilecek gelirin de transferi mümkün hale getirilmiştir. Bütün bu özelliklerinden dolayı dönemin en liberal yasalarından bir olan 6224 sayılı yasa 2003 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

²⁵³ Emil, **a.g.e.**, s. 110

²⁵⁴ Uras, **a.g.e.**, s. 110

²⁵⁵ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye Mevzuatı**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs, 2001, s. 2

Bu dönemde yabancı yatırımla ilgili 6224 sayılı yasa ile aynı yıl yürürlüğe konan diğer bir yasa ise 6326 sayılı Petrol Kanunu'dur. Kanun, ülkede petrol arama, sondaj, üretim ve dağıtım faaliyetlerinin yabancı yatırımcı tarafından yapılarak teknolojilerinden faydalanılması amacıyla düzenlenmiştir. Kanuna göre, yatırımcı petrol çıkarılmasına ilişkin her türlü malzemeyi gümrük ödemediği ithal etme ve Türkiye'de elde ettiği kârları belli şartlarla dışarıya tasfiye etme hakkına sahiptir. Bu kanun hükümlerine bağlı olarak 1954–1965 yılları arasında ülkemize gelen yabancı yatırım tutarı 1,850 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.²⁵⁶

1950–1979 yılları arasında oldukça liberal bir anlayışla mevzuata ilişkin yapılan düzenlemelere karşın, Türkiye'ye yönelik gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar istenilen düzeye ulaşmamıştır. 6224 sayılı kanun kapsamında 1954 yılından 1979 yılına kadar Türkiye'de yapılan doğrudan yabancı yatırımların toplam tutarı 228 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.²⁵⁷ Söz konusu yıllar itibarıyla Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırım tutarları aşağıdaki tablo 3.7'de gösterilmiştir.

²⁵⁶ Tuncer, **a.g.e.**, s. 84

²⁵⁷ Bayraktar, **a.g.e.**, s. 50

Tablo 3.7. 1954-1979 Döneminde Türkiye'ye Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Gelişimi (Milyon Dolar)

Yıllar	Yıllık Doğrudan Yabancı Yatırım	Birikimli Doğrudan Yabancı Yatırım
1954'e kadar	2,8	2,8
1954	2,2	5,0
1955	1,2	6,2
1956	3,4	9,6
1957	1,3	10,9
1958	1,1	12,0
1959	3,4	15,4
1960	1,9	17,3
1961	1,2	18,5
1962	4,2	22,7
1963	4,5	27,2
1964	11,9	39,1
1965	11,6	50,7
1966	9,7	60,4
1967	9,0	69,4
1968	13,9	83,3
1969	13,2	96,5
1970	9,0	105,5
1971	11,7	117,2
1972	12,8	130,0
1973	67,3	197,3
1974	-7,7	189,6
1975	15,1	204,7
1976	8,9	213,6
1977	9,2	222,8
1978	11,7	234,5
1979	-6,4	228,1

Kaynak: Faruk Cömert, "Yabancı Sermayenin Dünyü, Bugünü ve Geleceği", **Hazine Dergisi**, Sayı:12, Ankara, 1998, s. 14

Tablo 3.7 incelendiğinde; 1954 yılından önce Türkiye'ye sadece 2,8 milyon dolar doğrudan yabancı yatırım yapıldığı görülmektedir. 1954 yılında çıkarılan 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası"ndan sonra ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımlarda 1954 yılı öncesine göre önemli miktarda bir artış olmasına karşın; 1954–1979 yılları arasında Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırım tutarları önemszenmeyecek düzeylerde dir. Bu dönem boyunca en yüksek yatırım tutarı 67,3 milyon dolarla 1973 yılında gerçekleşmiştir. Hatta 1974 ve 1979 yıllarında mevcut yabancı yatırımların ülkeden kaçı şı (negatif doğrudan yabancı yatırım) ile karşılaşılmıştır.

Ayrıca, ilgili tablonun birikimli yabancı yatırımlar sütunu incelendiğinde 228,1 milyon dolarlık doğrudan yabancı yatırımların 197,3 milyon dolarlık kısmının 1973 yılına kadar gerçekleştirilmiş olması da dikkat çekicidir. 1977 yılında döviz sıkıntısının başlaması ile kâr transferlerinin yapılamaması da doğrudan yabancı yatırım girişini yavaşlatmıştır.

6224 sayılı yasa çerçevesinde, 1954–1975 yılları arasında kümülatif olarak ülkemize 109 yabancı sermayeli firma gelmiştir. 1975 yılı sonu itibariyle Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmalarda hem firma sayısı açısından (93 adet), hem de getirdiği yabancı sermaye miktarı bakımından en büyük pay (%86,29) imalat sanayisine aittir. İmalat sanayisi içinde de yabancı sermayeli firmalar özellikle karayolu taşıtları, elektrik-elektronik, kimya ve lastik gibi yoğun sermaye ve ileri teknoloji gerektiren alt sektörlerde yoğunlaşmıştır. Diğer sektörlerde ise yabancı yatırımların payı oldukça düşüktür.²⁵⁸

Yabancı yatırımların ülkeler itibariyle dağılımı incelendiğinde; firma sayısı bakımından ilk sırayı 24 firma ile Almanya alırken, sermaye miktarı bakımından da ABD almaktadır. Bu dönemde gelen yabancı sermayenin %93’ünün OECD ülkelerinden, özellikle de Avrupa Birliği ülkelerinden Türkiye’ye geldiği anlaşılmaktadır.²⁵⁹

Bu dönemde Türkiye’deki yabancı yatırımları etkileyen önemli bir faktörde 1963 yılından itibaren uygulamaya konulan beşer yıllık kalkınma planlarıdır. Planlı dönemin başında ve kalkınma planlarında “ekonominin dış kaynaklara bağımlılığının azaltılması” ekonomi politikasının temelini oluşturmuştur. Başka bir deyişle, planlama kavramının; ithal ikameci politika mantığı çerçevesinde ekonominin dış kaynak ihtiyaçlarını gidermek için bir karşı önlem olarak doğduğu söylenebilir.²⁶⁰

Bu dönemde uygulanan kalkınma planlarında doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili farklı politikalar izlenmiştir. Birinci beş yıllık kalkınma planı (1963–1967); yabancı sermaye konusunda özel bir hüküm getirmeyerek, bu sermayeye sadece ödemeler dengesi açısından yaklaşmıştır. Bu planda, Türkiye’nin sermaye ithal eden bir ülke olduğu gerçeğinden hareketle dış kredilerin yanında yabancı sermaye de sermaye ithal yöntemi olarak benimsenmiştir.²⁶¹

İkinci planda ise; yabancı sermayeye yalnızca ödemeler dengesi ve dış ekonomik ilişkiler açısından bakılmamış, teknoloji transferi üzerinde de önemle durulmuştur. Bu planda; yabancı yatırımcıların ileri teknik bilgi ve tecrübe gerektiren, sermaye yetersizliği nedeniyle Türk yatırımcıları tarafından ele alınmayan ihracata yönelik temel ve yan sanayi dalları ile turizm sektörüne kaydırılması hedeflenmiştir.²⁶²

²⁵⁸ Yavan, **a.g.e.**, s. 23

²⁵⁹ DPT, **6224 Sayılı Kanuna Göre Türkiye’de Yabancı Sermaye**, Yabancı Sermaye Başkanlığı, DPT Yayınları, Ankara, 1983, s. 13–23

²⁶⁰ Görgün, **a.g.e.**, s. 41

²⁶¹ Uras, **a.g.e.**, s. 118

²⁶² Uras, **a.g.e.**, s. 122

Üçüncü beş yıllık kalkınma planının hazırlık döneminde dış ödeme konusunda herhangi bir sıkıntı bulunmamasından dolayı, yabancı sermayeyi teşvik konusuna önem verilmemiştir.

İlk üç plan döneminde Türkiye’ye yönelik doğrudan yabancı yatırımlar ve ülke dışına aktarılan kârlar aşağıdaki tablo 3.8’de gösterilmiştir.

Tablo 3.8. Plan Dönemlerine Göre Sermaye Hareketleri (Milyon Dolar)

Sermaye İşleminin Türü	I. Kalkınma Planı	II. Kalkınma Planı	III. Kalkınma Planı
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	115	183	362
Kâr Transferleri (-)	74	168	342

Kaynak: Tuğrul Görgün, “Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi Çerçevesinde Yatırımların Geliştirilmesinin Etkin Kurumsal Yapılanmaları”, **Uzmanlık Tezi**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2004, s. 42–43

Tablo 3.8’de görüldüğü gibi; ilk üç plan döneminde toplam doğrudan yabancı yatırım girişi sırasıyla 115, 183 ve 362 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Buradan yabancı yatırımcıların ekonomiyi giderek daha çekici ya da kârlı bulduğu söylenebilir. Ancak bu dönem süresince kâr transferleri incelendiğinde, sırasıyla 74, 168 ve 342 milyon dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. Yabancı yatırım tutarına yakın miktarda dışarıya kâr transferi yapılması, yabancı sermayenin ülkenin sermaye birikimine net sayısal katkısının giderek azaldığı ya da ortadan kalktığı bir durum ortaya çıkarmıştır.²⁶³

Bu dönem genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’ye yönelik doğrudan yabancı yatırımların benzer diğer ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça düşük bir seviyede olduğu görülmektedir. 1954 yılında yürürlüğe giren ve çok liberal hükümler taşıyan 6224 sayılı yasaya rağmen, 1980 yılına kadar Türkiye’ye istenilen ölçüde yabancı yatırımın gelmemiş olması, sadece yasal düzenlemeler ile ülkelerin yabancı yatırımı çekemeyeceklerini göstermektedir.²⁶⁴

Bu bağlamda Türkiye 1980’li yıllardan itibaren ekonomik, politik ve sosyal yönden bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişim süreci içerisinde ekonomide; ithal ikameci sanayileşme stratejisi yerine, ihracata dayalı dışa açık büyüme politikasının uygulanmaya başlanması, yabancı yatırımlara verilen önemi de artırmıştır.

²⁶³ Yakup Kepenek, Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, Ankara, 2001, s. 168

²⁶⁴ Karluk, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı”, s. 104

3.1.2.3. 1980–1989 Dönemi

1970’li yıllardan itibaren Türk ekonomisinde yaşanan fiyat istikrarsızlığı, yüksek enflasyon ve büyüme oranlarındaki olumsuzlukları ortadan kaldırmak için, 24 Ocak 1980 tarihinde ekonomik istikrar tedbirleri uygulamaya konmuştur.

Bu tedbirler kapsamında uluslararası sermaye ile ilgili düzenlemeler de yapılmıştır. Yabancı sermaye sorunları ile ilgilenmek, yabancı sermaye yatırım, karar ve uygulamalarına yön vermek amacıyla 8/168 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi 25.01.1980 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kararname 1986, 1992 ve 1995 yıllarında üç kez değiştirilmiştir.

Bu kararname ile 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çerçevesinde yatırım yapacak şirketlerin; ülkenin ekonomik kalkınmasında yararlı olması, Türk özel sektörüne açık bir faaliyet sahasında çalışması, tekel veya özel imtiyaz ifade etmemesi şartıyla bu kararname hükümlerine göre değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Ayrıca, yabancı sermaye ile ilgili kararlarda ve işlemlerde ahenk ve sürat sağlamak üzere, maliye, ticaret sanayi ve teknoloji bakanlıkları ile Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yürütülen hizmetleri bir arada toplamak amacıyla Başbakanlığa bağlı Yabancı Sermaye Dairesi kurulmuştur. Bu daire daha sonra Devlet Planlama Teşkilatı’na bağlanmıştır.²⁶⁵

İhracata dayalı dışa açık büyüme modelinde Kalkınma Planları’nın belirleyiciliği çok azalmasına karşın, belirli bir vizyon sağlaması açısından önemlidir. Ancak genel olarak iyimser bir perspektifle değerlendirilmiş bu planlar Türkiye’deki gerçekleştirmelerden çoğunlukla uzak kalmıştır.

Bu dönemde bir yıllık gecikme ile uygulamaya konulan IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yabancı sermayeye diğer planlardan daha fazla yer verilmiştir. Planda yabancı sermaye girişinin kolaylaştırılması ve Türk ekonomisine katkısını artırmak amacı gözetilmiştir. Bu amaçla bürokratik işlemlerin en aza indirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca yabancı yatırımlarda ileri teknoloji getirme koşulu aranması üzerinde durulmuştur. Bu teknolojiye zaman içinde oluşacak gelişmelerin izlenip uygulamaya konmasına olanak verecek bir sistemin firma bünyesinde geliştirilmesine özen gösterilmesi ve yerli ortaklardan bu konuda etkin çaba göstermeleri belirtilmiştir.²⁶⁶

²⁶⁵ Karluk, **a.g.e.**, s. 142

²⁶⁶ Uras, **a.g.e.**, s. 42

1985–1989 yıllarını kapsayan V. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise yabancı sermaye politikasına ilişkin önemli esaslar aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:²⁶⁷

- 6224 sayılı kanun kapsamı dışında kalan (petrol hariç) yabancı sermayenin işlemleri bu kanun kapsamına alınacak,
- Dünya’daki gelişmelere paralel olarak, ticari ve sınaî faaliyetleri Türkiye dışında bulunan şirketlerin kuruluşuna imkân verecek tedbir ve teşvikler geliştirilecek,
- Körfez ülkelerinin ülkemizde üretimin kalite, teknoloji ve pazar kabiliyetini geliştirecek şekilde yatırım yapmaları desteklenecek,
- Yüksek finansman ve ileri teknoloji gerektiren kritik projelerin uygun yabancı sermaye yatırımlarıyla gerçekleştirilmesi teşvik edilecek,
- Serbest bölgelerin geliştirilmesi yoluyla yurt içindeki ithal malların stok seviyelerinin düşürülmesine, transit ticaretin ve bu bölgelerden yapılacak ihracattan sağlanacak döviz gelirlerinin artırılmasına çalışılacaktır.

24 Ocak 1980 tarihinde alınan Ekonomik İstikrar Kararları ile Türkiye’nin dışa açık bir politika izlemeye başlaması, istenilen güven ortamının oluşması ve kalkınma planlarında belirtildiği gibi yabancı yatırım önündeki bürokratik engellerin kaldırılması Türkiye’ye yönelik doğrudan yabancı yatırımları hızlandırmıştır.

Tablo 3.9. 1980-1989 Döneminde Türkiye'ye Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Gelişimi

Yıllar	İzin Verilen Doğrudan Yabancı Yatırım (Milyon \$)	Fiili Giren Doğrudan Yabancı Yatırım (Milyon \$)	Gerçekleşme Oranı (%)	Yabancı Sermayeli Firma Sayısı (Birikimli, Adet)
1980	97	35	36	78
1981	338	141	42	109
1982	167	103	62	147
1983	103	87	85	166
1984	271	113	42	235
1985	235	99	42	408
1986	364	125	34	619
1987	655	115	18	836
1988	821	354	43	1172
1989	1,512	663	44	1525
Toplam	4,560	1,835	40	1525

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Ankara, Nisan, 2006, www.dpt.gov.tr

1980–1989 yılları arasında 4,560 milyon dolar doğrudan yabancı yatırıma izin verilmiş ve bu yatırımın 1,835 milyon doları fiili yatırıma dönüşmüştür. Yani gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar, izin verilen yabancı yatırımların %40’ını oluşturmaktadır. Tablo

²⁶⁷ DPT, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, DPT Yayını, Yayın No:1974, Ankara, 1984, s. 32

3.9'dan da görüldüğü üzere, doğrudan yabancı yatırım izinleri 1980 yılında 97 milyon dolardan, 1981 yılında 338 milyon dolara yükselerek büyük bir sıçrama kaydetmiştir. Yine aynı yıllar için gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar 35 milyon dolardan 141 milyon dolara yükselmiştir. İkinci büyük sıçrama ise 1986 yılında yabancı sermaye çerçeve kararında yapılan değişiklik ile gerçekleşmiş, 1986 yılında 364 milyon dolar olan yabancı yatırım izinleri, 1987 yılında 655 milyon dolara yükselmiştir.

Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından izin verilen doğrudan yabancı yatırımlar ile gerçekleşen yabancı yatırımlar arasındaki farklılık ise çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bunlardan en önemlisi yatırımların gerçekleşme süreleridir. Yapılan yatırımlar çoğu durumlarda iznin verildiği yılda tamamlanamamakta sonraki yıllarda da devam edebilmektedir. Bu da fiili girişlerin yıllara yayılarak gecikmeli gerçekleşmesine neden olmaktadır. Fiili gerçekleşmelerle izinler arasındaki farkın bir başka nedeni ise çeşitli sebeplerle verilen izinlerin yatırıma dönüştürülememesidir.²⁶⁸

Türkiye’de 1980–1989 yılları arasında izin verilen doğrudan yabancı yatırımların sektörel dağılımı ise aşağıdaki tablo 3.10’da gösterilmiştir.

Tablo 3.10. 1980-1989 Döneminde Türkiye’de İzin Verilen Doğrudan Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar)

Sektörler Yıllar	İmalat	%	Hizmetler	%	Tarım	%	Madencilik	%	Toplam
1980	88,76	92	8,24	8	0	0	0	0	97
1981	246,54	73	89,13	26	0,86	0	0,98	0	338
1982	98,54	59	65,43	39	1,06	1	1,97	1	167
1983	88,93	87	13,76	13	0,03	0	0,02	0	103
1984	185,92	69	79,26	29	5,93	2	0,25	0	271
1985	142,89	61	80,79	35	6,37	3	4,26	2	235
1986	193,47	53	152,81	42	16,86	5	0,86	0	364
1987	293,91	45	347,08	53	13,00	2	1,25	0	655
1988	490,68	60	296,87	36	27,35	3	5,62	1	821
1989	950,13	63	540,59	36	9,36	1	11,69	1	1,512
Toplam	2779	61	1673	36	81	2	27	1	4,560

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye İstatistikleri**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004, www.hazine.gov.tr/stat/yabser.htm

Tablo 3.10 incelendiğinde, 1980–1989 yılları arasında Türkiye’de izin verilen doğrudan yabancı yatırımların imalat sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. Bu sektörü hizmet sektörü takip etmiştir. Hatta 1987 yılında imalat sektörü toplam izinlerden %45 pay

²⁶⁸ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye Raporu 2001**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2002, s. 6

alırken, hizmetler sektörü %53 pay almıştır. Bu dönem boyunca tarım ve madencilik sektörlerinin payları yok denecek kadar düşük seviyededir.

3.1.2.4. 1990-2001 Dönemi

1980–1989 döneminde belirtildiği gibi Türkiye’ye yönelik doğrudan yabancı yatırımlar 1980 yılında uygulamaya konulan ekonomik istikrar programı ile giderek yükselen bir artış göstermiştir. Özellikle 1989 yılında 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu’na dayalı olarak çıkarılan ve Türk Lirası’na konvertible para vasfı kazandıran 32 sayılı kararname ile hem yabancı sermaye üzerindeki miktar kısıtlamaları kaldırılmış hem de yabancı portföy yatırımlarına izin verilmiştir.

Bu kararname ile ayrıca gayrimenkuller ve aynı haklar üzerindeki blokaj hükmü de kaldırılmıştır. Şöyle ki; 1567 sayılı kanun çerçevesinde yabancı yatırımcı elde ettiği kârları döviz tahsisi veya karşılığında mal ihraç edilmesi gibi belli şartları yerine getirdiğinde ülkeden çıkarabilmekteydi. Diğer hallerde yabancı sermayenin yaptığı yatırım sonucunda elde edilen kârın bir kısmı Merkez Bankası tarafından bloke edilirdi. Blokajın kaldırılması da elde edilen kârın ancak ülke içerisinde kullanılması şartına bağlanmıştı. Bu kararname ile yabancıların gayrimenkullerden veya aynı haklardan elde ettikleri kârların yurt içinde kullanımı veya yurt dışına transferi serbest bırakılmıştır.

Bu dönemde yabancı sermayeye ilişkin çıkarılan diğer bir yasa ise 1994 tarihli Yap-İşlet-Devret Yasası’dır. Bu yasa kapsamında kamu tarafından sağlanacak olan içme suyu, baraj, ulaşım, kanalizasyon gibi alt yapı ve enerji ile ilgili alanlar yabancı ve yerli sermayeye açılmıştır.²⁶⁹

Daha önce belirtildiği gibi Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi’nde 1995 yılında yapılan değişiklik ile yürürlüğe konulan 6990 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı aşağıdaki özellikleri içerecek şekilde daha liberal hale getirilmiştir:²⁷⁰

- Yabancı yatırımcılar, Türk yatırımcılar ile aynı hak ve sorumluluklara sahiptir,
- Yabancı ortak payına ait kısıtlama bulunmamaktadır,
- Yabancı sermaye olarak getirilen dövizler, Türk Lirası’na çevrilmeden döviz tevdiat hesabında tutulabilmektedir,

²⁶⁹ Yavan, a.g.e., s. 25

²⁷⁰ DPT, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayını, Yayın No:2514, Ankara, 2000, s. 8

- Kâr payı, royalty, tasfiye payı gibi kazançlar serbestçe ülke dışına transfer edilebilmektedir,
- Yabancı yatırımcı ihtiyaç duyduğu yabancı personeli istihdam edebilmektedir,
- Lisans, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmalarının onay mecburiyeti kaldırılmış olup, tescil yaptırılması yeterli görülmektedir,
- Dış kredi anlaşmalarının onay zorunluluğu bulunmamaktadır.

Bu dönemde ayrıca Devlet Planlama Teşkilatı bünyesindeki Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 17.7.1991 tarih ve 436 sayılı Kararname ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesine alınmıştır. Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 9.12.1994 tarih ve 4059 sayılı Kanun ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları'nın kurulması sonucunda Hazine Müsteşarlığı bünyesinde faaliyetine devam etmektedir.

Yabancı sermaye akımlarının 1989 yılından sonra yukarıda belirtilen mevzuat değişiklikleriyle birlikte tam anlamıyla liberalleşmesi, Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımların beklenen düzeyde gerçekleşmesinde etkili olmamıştır. Aşağıdaki tablo 3.11'de 1990-2001 döneminde Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırım tutarlarındaki değişim görülmektedir.

Tablo 3.11. 1990-2001 Döneminde Türkiye'ye Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Gelişimi

Yıllar	İzin Verilen Doğrudan Yabancı Yatırım (Milyon \$)	Fiili Giren Doğrudan Yabancı Yatırım (Milyon \$)	Gerçekleşme Oranı (%)	Yabancı Sermayeli Firma Sayısı (Birlikli, Adet)
1990	1,861	684	37	1856
1991	1,967	907	46	2123
1992	1,820	911	50	2330
1993	2,063	746	36	2554
1994	1,477	636	43	2830
1995	2,938	934	32	3161
1996	3,836	914	24	3582
1997	1,678	852	51	4068
1998	1,647	953	58	4533
1999	1,700	813	48	4950
2000	3,477	1,707	49	5328
2001	2,725	3,374	124	5841
Toplam	27,189	13,431	50	5841

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler 2006, Ankara, www.dpt.gov.tr

Tablo 3.11 incelendiğinde; 1990–2001 yılları arasında 27,189 milyon dolar doğrudan yabancı yatırıma izin verilmiş ve bunun 13,431 milyon dolarlık kısmı yani yaklaşık %50'si fiili yatırıma dönüşmüştür. 1990'lı yıllarda artış trendi içinde olan fiili doğrudan yabancı

yatırımlar; 1994 yılında ülkemizde meydana gelen ekonomik kriz ve 1997–1999 yılları arasında Güney Doğu Asya, Rusya ve Latin Amerika krizleri gibi dünyada yaşanan küresel krizlerin etkisiyle sekteye uğramıştır. Tabloda 1990’lı yıllar için dikkat çeken diğer bir nokta ise 3,896 milyon dolarlık rekor düzeydeki izin verilen doğrudan yabancı yatırım ile ilgili 1996 yılıdır. Bu yılda Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği gerçekleştirilmiş, ancak 914 milyon dolarlık fiili rakamdan da görülebileceği gibi doğrudan yabancı yatırım ile ilgili beklenti gerçekleşmemiştir.

ABD tarafından 1994 yılında 2000’li yıllar için geliştirilen “Yükselen 10 Büyük Pazar” stratejisinde Türkiye, Çin’den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Bu stratejiye göre, Türkiye’nin 1998 yılında 45 milyar dolar yatırım çeken Çin’in arkasında, 29 milyar dolar yatırım çeken Brezilya’nın ise önünde olması gerekmektedir.²⁷¹ Oysa 1998 yılında Türkiye’ye ancak 953 milyon dolarlık doğrudan yabancı yatırım girişi olmuştur. 1999 yılında gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar bir önceki yıla göre %17’lik azalışla 813 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Bu gelişmeler yabancı yatırımların Türkiye’ye yeterince gelmemesinin bir nedeni olarak gösterilen uluslararası tahkime olanak sağlayan anayasa değişikliğine sebep olmuştur.²⁷² Bu anayasa değişikliği ile yabancı sermaye yatırımlarından doğan hukuksal uyuşmazlıkların, ülke yargı organları yerine, iki tarafça belirlenen bir hakem kurulunda çözümlenebilmesine imkân sağlanmıştır.

2000 yılında ise Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne aday ülke statüsü kazanması ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın kamuoyuna enflasyonla mücadele taahhütnamesini açıklaması;²⁷³ gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımların ilk kez 1 milyar doların üstünde gerçekleşmesini sağlamıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar açısından bu olumlu gelişmeler 2001 yılında da devam etmiş ve gerçekleşen 3,374 milyon dolarlık doğrudan yabancı yatırım ile ilk kez izin verilen yabancı yatırım miktarı geçilmiştir. Bu durum; 2001 yılından itibaren Yabancı Sermaye Geliştirme Müdürlüğü’nün, OECD’nin yabancı sermaye tanımına uygun olarak, yabancı yatırımcının şirkete sağladığı kısa, orta ve uzun vadeli kredileri ülkeye gelen yabancı sermaye olarak kabul etmesinden kaynaklanmaktadır. Eski uygulama bağlamında 2001 yılı değerlendirilecek olursa; gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım miktarı,

²⁷¹ DPT, a.g.e., s. 16

²⁷² Emil, a.g.e., s. 114

²⁷³ Emil, a.g.e., s. 114

(İş-Tim'in yabancı ortağı Telecom Italia'nın sağladığı ilerde sermayeye kaydedilebileceği ifade edilen yaklaşık 1,400 milyon dolarlık kredi düşülerek) 1,974 milyon dolar olacaktır.²⁷⁴

3.1.2.5. 2002-2006 Dönemi

2002 yılında, 2001 yılında yaşanan finansal kriz ve dünya ekonomisindeki durgunluk nedeniyle, doğrudan yabancı yatırım izinleri tablo 3.12'den de görüldüğü üzere 2001 yılına göre %18 oranında azalarak 2,243 milyon dolar olmuştur. Fiili doğrudan yabancı yatırım tutarı ise verilen yabancı yatırım izinlerinin büyük ölçüde altında kalmış ve 622 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.²⁷⁵ Bu durum; yatırım yapılan ülkedeki siyasi ve ekonomik ortamdaki belirsizliğin, yabancı yatırımcıların güvenini olumsuz yönde etkilediğini göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 3.12. 2002-2006 Döneminde Türkiye'ye Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Gelişimi

Yıllar	İzin Verilen Doğrudan Yabancı Yatırım (Milyon \$)	Fiili Giren Doğrudan Yabancı Yatırım (Milyon \$)	Gerçekleşme Oranı (%)	Yabancı Sermayeli Firma Sayısı (Birikimli, Adet)
2002	2,243	622	28	6280
2003	1,208	745	62	6511
2004*	-	1,291	-	-
2005*	-	8,546	-	-
2006*	-	17,446	-	-

Kaynak: DPT, **Temel Ekonomik Göstergeler 2006**, Ankara, www.dpt.gov.tr

*2003 yılından sonra izin verilen doğrudan yabancı yatırımlara ve yabancı firma sayılarına ilişkin açıklamalar yapılmadığı için sonraki yıllara ilişkin bu veriler tabloya dahil edilememiştir.

Hem izin verilen hem de gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım miktarlarının 2003 yılında düşüş eğilimine girmesi, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun uluslararası gelişmelere cevap verememesi ve Avrupa Birliği mevzuatına uyum çabaları kapsamında 17.06.2003 tarihli 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun yabancı yatırımcı ve doğrudan yabancı yatırım kavramlarını uluslararası standartlara göre tanımlamıştır.

1954 tarihli 6224 sayılı kanunu yürürlükten kaldıran bu yeni kanunun getirdiği en önemli yenilik; yabancı sermayeli şirket, şube kuruluşu ya da iştiraklerde ön izin ve onay şartını kaldırarak bilgi verme yükümlülüğünü getirmesi olmuştur. Ayrıca bu kanun yabancı sermayeli şirket kurmak için ortak başına asgari 50 bin dolar getirilmesi şartı ile kurulacak şirketin hukuki yapısının limited veya anonim olma zorunluluğunu da ortadan kaldırmıştır.

²⁷⁴ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **a.g.e.**, s. 9-10

²⁷⁵ TCMB, **Yıllık Rapor 2002**, Ankara, 2003, s. 54-55

Yabancı yatırımcılara, önemli kolaylıklar getiren bu kanun Türkiye'nin gelişmişlik düzeyinin arzulan seviyeye getirilmesinde yabancı yatırımdan azami ölçüde yararlanma iradesinin ifadesi olması açısından önemlidir.

4875 sayılı kanunun kabulü ve Avrupa Birliği'nden müzakere tarihinin alınmasıyla birlikte ülkemize yönelik doğrudan yabancı yatırım tutarlarında artış meydana gelmiştir. 2004 yılında gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım tutarı 1,291 milyon dolara yükselirken, 2005 yılında sıçrama yaparak 8,546 milyon dolara ulaşmıştır. Bu tutar, Türkiye tarafından önceki on yıllık dönemde çekilebilen yıllık doğrudan yabancı yatırım ortalamasının yaklaşık altı katı düzeyindedir. Yabancı yatırımcıların özellikle finans sektörüne olan ilgileri ile 2006 yılında bir önceki yıla göre %104 oranında artarak bu tutar 17,446 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Bu dönem içinde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki özelleştirme işlemlerinin etkisi de önemlidir. Ülkemizde gerçekleşen özelleştirme işlemleriyle Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırım tutarlarına ilişkin bilgiler aşağıdaki tablo 3.13'te gösterilmiştir.

Tablo 3.13. Özelleştirme ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon Dolar)

Yıllar	Özelleştirme Tutarı	Özelleştirme Yoluyla Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar
1995	515	1
1996	292	0
1997	466	0
1998	1,020	0
1999	38	0
2000	3,302	585
2001	2,579	2,369
2002	537	0
2003	177	0
2004	1,267	49
2005	8,216	1,500
2006	8,095	1,768
Toplam	25,485	4,774

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye Raporu 2005**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006, s. 9-10 ve T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye Raporu 2006**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2007, s. 13 www.hazine.gov.tr/duyuru/basin/ybs_rapor.pdf

Tablo 3.13'ten de görüldüğü üzere 1995-2006 yılları arasında gerçekleşen özelleştirme işlemlerinin %19'u doğrudan yabancı yatırımlar ile gerçekleşmiştir. 2005 yılında toplam 8,200 milyon dolar tutarında özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu tutarın %86'lık kısmı blok satış yöntemiyle gerçekleştirilen özelleştirme işlemleri oluşturmuştur. Blok satışlar içerisinde 6,550 milyon dolar tutarındaki Türk Telekom özelleştirmesi ilk sırayı almıştır.

2005 yılı ödemeler dengesine özelleştirme işlemlerine bağlı olarak yansıyan doğrudan yabancı yatırım tutarı 1,500 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Söz konusu tutar Türk Telekom'un özelleştirme işlemine bağlı olarak ihale bedelinin ilk taksiti ve Türkiye'de kurulacak şirketin sermayesi için Türkiye'ye transfer ettiği tutarın toplamından oluşmaktadır. 2005 yılında özelleştirme yoluyla Türkiye'ye gelen yabancı yatırım, doğrudan yabancı yatırımlar toplamının % 15'ini oluşturmaktadır.

2006 yılında özelleştirme işlemlerine bağlı olarak ödemeler dengesine yansıyan doğrudan yabancı yatırım tutarı ise 1,768 milyon dolardır. Bu tutarın 1,500 milyon dolarlık kısmı 2005 yılında özelleştirilen Türk Telekom'un ikinci taksit bedelinden, kalan kısmı ise 2006 yılında özelleştirilen Başak Sigorta ve Başak Emeklilik için Fransız Groupama şirketi tarafından Türkiye'ye transfer edilen sermayeden oluşmaktadır.

Yukarıdaki bilgiler göz önüne alındığında, ülkemize yönelik yabancı yatırımların yeni bir tesis kurma yerine, mevcut işletmelerin hisselerini satın alma şeklinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bu durum doğrudan yabancı yatırımların ülkemiz ekonomisine katkılarını, ödemeler dengesini iyileştirme ve cari açığı kapatma konularıyla sınırlamaktadır.

3.2. 1990 SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM DAĞILIMLARI

Türkiye'de 1990 sonrası döneme ilişkin doğrudan yabancı yatırım dağılımları diğer dönemlerde olduğu gibi; yatırım yapılan sektörler, yatırım yapan ülkeler, yapılan yatırımın türü ve yatırım yapılan bölgeler olmak üzere dört alt başlık altında incelenecektir.

3.2.1. Sektörlere Göre Dağılım

1980'li yıllardan itibaren tüm dünyada doğrudan yabancı yatırımların sektörel yapısında önemli bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Doğrudan yabancı yatırımların imalat sektöründen, hizmetler sektörüne yönelik (özellikle bankacılık, sigortacılık, finans ve turizm gibi alanlara) bu değişim 1990'lı yıllardan sonrada devam etmiştir. Dünya'da yaşanan bu dönüşüm süreci Türkiye'de izin verilen doğrudan yabancı yatırımları da aynı yönde etkilemiştir.

Tablo 3.14. 1990 Sonrası Dönemde Türkiye'de İzin Verilen Doğrudan Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar)

Sektörler Yıllar	İmalat	%	Hizmetler	%	Tarım	%	Madencilik	%	Toplam
1990	1214,06	65	534,49	29	65,56	4	47,19	3	1861,30
1991	1095,48	56	809,55	41	22,41	1	39,82	2	1967,26
1992	1274,28	70	493,13	27	33,59	2	18,96	1	1819,96
1993	1568,59	76	462,38	22	21,05	1	11,37	1	2063,39
1994	1107,29	75	335,85	23	28,27	2	6,20	0	1477,61
1995	1996,48	68	849,48	29	31,74	1	60,62	2	2938,32
1996	640,59	17	3122,74	81	64,10	2	8,54	0	3835,97
1997	871,81	52	767,48	46	12,22	1	26,70	2	1678,21
1998	1017,29	62	609,67	37	5,75	0	13,73	1	1646,44
1999	1123,22	66	553,40	33	16,19	1	6,76	0	1699,57
2000	1105,49	32	2307,18	66	59,74	2	5,01	0	3477,42
2001	1244,59	46	1317,20	48	134,38	5	29,11	1	2725,28
2002	892,01	40	1300,81	58	32,82	1	17,29	1	2242,93
2003*	710,65	59	365,43	30	7,73	1	124,18	10	1207,99
TOPLAM	15861,83	52	13828,79	45	535,55	2	415,48	1	30641,65

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye İstatistikleri**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004, www.hazine.gov.tr/stat/yabser.htm

*2003 yılında sonra izin verilen doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin açıklama yapılmadığı için sonraki yıllar tabloya dahil edilememiştir.

Türkiye’de 1990–2003 yılları arasında izin verilen doğrudan yabancı yatırımların sektörel dağılımı yukarıdaki tablo 3.14’te gösterilmiştir. 1990–2003 yılları sektörel açıdan genel olarak değerlendirildiğinde; bu dönem içinde izin verilen yabancı yatırımların %45’inin hizmetler sektörüne ilişkin olduğu görülmektedir. Bu dönemde tarım ve madencilik sektörlerinin payları 1980–1989 yılları arasında olduğu gibi düşük düzeyde kalmış, bunun yanında imalat ve hizmetler sektörleri en fazla izin verilen sektörler olmaya devam etmişlerdir. Tablo 3.14’ten de görüldüğü gibi 1996, 2000 ve 2002 yıllarında imalat sektörü, hizmetler sektörünün gerisinde kalmıştır.

Tablo 3.14’te verilen izinlere karşılık gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımların sektörel dağılımı 1995-2006 yıllarına ait olmak üzere aşağıdaki tablo 3.15’te sunulmuştur.

Tablo 3.15. 1995-2006 Yılları Arasında Türkiye'de Gerçekleşen Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar)

Sektörler Yıllar	İmalat	%	Hizmetler	%	Diğer	%	Toplam
1995	388	42	534	57	12	1	934
1996	424	46	467	51	23	3	914
1997	349	41	456	54	47	5	852
1998	553	58	362	38	38	4	953
1999	353	43	447	55	13	2	813
2000	932	54	763	45	12	1	1,707
2001	876	25	2,493	74	5	1	3,374
2002	110	17	510	82	2	1	622
2003	448	60	282	38	15	2	745
2004	214	17	996	77	81	6	1291
2005	788	9	7713	90	45	1	8546
2006	1395	8	15925	91	126	1	17446
TOPLAM	6830	17	30948	81	419	1	38197

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Doğrudan Yabancı Sermaye Raporu 2004**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2005, s. 11 ve T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni 2006 Aralık**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2007, s. 4

Tablo 3.15'te görüldüğü gibi; 1995–2006 yılları arasında Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımların %81'i hizmetler sektöründe, %17'si de imalat sektöründe gerçekleşmiştir. Diğer sektör başlığı altında incelenen tarım ve madencilik sektörlerinde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar çok düşük düzeyde kalmıştır.

Daha önce belirtildiği gibi 2005 ve 2006 yıllarında Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımlarda sıçrama meydana gelmiştir. Bu yatırımlar içinde de hizmetler sektörü her iki yıl içinde %90'ın üzerinde gerçekleşmiştir.

Bu analizden anlaşılabileceği üzere Türkiye'ye gelen yabancı yatırımlar doğrudan ağır üretim sektörlerine değil, hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır. Bunun anlamı Türk sanayisinin gelişmesinde doğrudan yabancı yatırımların etkisinin bir ölçüde önemsiz kalmasıdır.

Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımları en fazla çeken ilk beş sektör açısından değerlendirildiğinde, tablo 3.16'dan da görüldüğü gibi hizmetler sektörünün alt sektörleri olan bankacılık ve telekomünikasyon sektörlerinin 2005 yılı performansları dikkat çekicidir. Özellikle bankacılık sektöründe 2005 yılında yaşanan birleşme ve devralmalar 3,7 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırım girişine ulaşılmasını sağlamıştır. 8,2 milyar dolar olarak gerçekleşen 2006 yılı doğrudan yabancı yatırım girişinin % 45'i bankacılık ve finans sektörü tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3.16. 2002-2005 Yılları Arasında Türkiye'de En Fazla Doğrudan Yabancı Yatırım Çeken Beş Sektör (Milyon Dolar)

Yıllar Sektörler	2002	2003	2004	2005
Bankacılık ve Finans	301	49	43	3715
Telekomünikasyon	10	0	660	3247
Gayrimenkul Faaliyetleri	0	0	0	257
Kimyasal Madde ve Ürünler	11	35	44	222
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler (Cam, Seramik, Çimento, Porselen, vb.)	0	8	0	173
Toplam	322	92	747	7614

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006, s. 51

Telekomünikasyon sektöründe ise, Türk Telekom'un özelleştirilmesi sonucunda Oger firması tarafından sağlanan 1,5 milyar dolarlık ve Turkcell'in hisselerinin satışı sonucunda sağlanan 1,6 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırım girişleri sektörün en büyük iki işlemi olmuştur. Telekomünikasyon sektörünün son dört yılda doğrudan yabancı yatırım girişlerinde artan bir trend izlediği görülmekte ve bu trendin önümüzdeki yıllarda da devam edeceği beklenmektedir. 2005 yılı toplam doğrudan yabancı yatırım girişlerinde sektörün payı ise %39 olarak gerçekleşmiştir.

2006 yılında ise Türkiye'de en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ilk beş sektör arasına toptan ve perakende ticaret ile gıda ürünleri ve içecek sektörleri dahil olmuştur.

Tablo 3.17. 2006 Yılında Türkiye'de En Fazla Doğrudan Yabancı Yatırım Çeken Beş Sektör (Milyon Dolar)

Sektörler	2006
Bankacılık ve Finans	7002
Telekomünikasyon	6624
Toptan ve Perakende Ticaret	1164
Kimyasal Madde ve Ürünler	600
Gıda Ürünleri ve İçecek	585
Toplam	15975

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2006 Yılı Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006, s. 54

Tablo 3.17'den de görüldüğü üzere 2006 yılında bankacılık ve finans sektörü Türkiye'de en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken sektör olmaya devam etmiştir. İkinci sırada yer alan telekomünikasyon sektöründe ise 6,624 milyon dolarlık doğrudan yabancı yatırım girişi gerçekleşmiştir. 2006 yılında en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken üçüncü sektör ise yine hizmetler sektörünün bir alt sektörü olan toptan ve perakende ticaret sektörü olmuştur. İmalat sektörü içinde yer alan kimyasal madde ve ürünler sektörü de geçmiş

yıllarda olduğu gibi doğrudan yabancı yatırım çeken dördüncü sektör olma konumunu sürdürmüştür. Gıda ve içecek sektörü ise 585 milyon dolarlık tutarla Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım çeken ilk beş sektör arasında yer almıştır.

3.2.2. Ülkelere Göre Dağılım

Türkiye’de izin verilen doğrudan yabancı yatırımların ülke gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, Türkiye’ye yönelik doğrudan yabancı yatırımların yaklaşık %90’ının OECD ülkelerine ait olduğu ve bu ülkeler içinde de ağırlığın Avrupa Birliği’ne üye ülkeler olduğu görülmektedir.

Tablo 3.18. 1980-2003 Yılları Arasında Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım İzinlerinin Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

Ülkeler	Miktar	Pay (%)
Fransa	5,579	16,36
Hollanda	5,557	15,84
Almanya	4,589	13,04
ABD	4,050	11,54
İngiltere	2,845	8,08
Diğer	12,382	35,17
Toplam	35,203	100

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye Raporu 2003 I. Yarı**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003, s. 4

Tablo 3.18’den de görüldüğü üzere, 1980–2003 yılları arasında doğrudan yabancı yatırım izinlerinin ülkelere göre dağılımında en ön sırayı %16,36’lık pay ile Fransa alırken, bu ülkeyi sırasıyla Hollanda (%15,84), Almanya (%13,04), ABD (%11,54) ve İngiltere (%8,08) takip etmektedir.

Devlet Planlama Teşkilatı’nın “Temel Ekonomik Göstergeler” isimli raporlarında, Türkiye’de izin verilen doğrudan yabancı yatırımların ülkelere göre dağılımı daha ayrıntılı şekilde sunulmuştur. Bu raporlardan derlenen tablo aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3.19. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım İzinlerinin Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

Yıllar Ülkeler		1993–1999 (Yıllık Ortalama)	2000	2001	2002	2003
I. OECD Ülkeleri		2045,9	3022,1	2470,3	2028,5	1131,8
	A. AB Ülkeleri	1511,3	2450,7	1804,7	1426,4	897,9
	Almanya	288,5	636,8	319,3	272,0	259,9
	Belçika	56,4	193,6	80,1	56,0	26,1
	İngiltere	106,8	98,2	506,5	247,7	175,8
	Fransa	530,6	33,7	137,7	134,1	93,7
	Hollanda	299,8	1381,3	635,5	379,3	241,4
	İtalya	153,4	17,9	33,6	243,5	30,4
	Diğer Ülkeler	75,8	89,2	92,1	93,9	70,5
	B. Diğer OECD Ülkeleri	533,9	571,3	665,6	602,1	233,9
	ABD	247,4	291,3	316,1	310,8	121,6
	Japonya	118,0	150,8	258,6	128,8	11,9
	Diğer Ülkeler	168,5	129,3	91,1	162,6	100,4
II. İslam Ülkeleri		59,6	47,7	31,8	59,0	44,4
III. Diğer Ülkeler		95,9	403,8	224,3	155,5	31,8
Toplam		2201,3	3474	2726	2243	1208

Kaynak: DPT, **Temel Ekonomik Göstergeler 2001**, Ankara, <http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2001/01/teg.html> ve DPT, **Temel Ekonomik Göstergeler 2004**, Ankara, <http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2001/01/teg.html>

Tablo 3.19'dan da görüldüğü gibi izin verilen doğrudan yabancı yatırımların ülkelere göre dağılımına genel olarak bakıldığında Hollanda'nın ilk sırada yer aldığı ve bu ülkeyi bazı yıllarda Almanya'nın bazı yıllarda ise ABD ile İngiltere'nin izlediği görülmektedir. Ayrıca Fransa, Belçika ve İtalya gibi Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin yanı sıra Japonya'nın da Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım izni aldığı görülmektedir. OECD ülkeleri dışında kalan İslam ülkeleri ve diğer ülkeler ise yaklaşık %3 gibi çok az düzeyde yatırım izni almışlardır. Bu oranların 2004-2006 yılları arasında çok fazla değiştiği kanaatinde değiliz.

Tablo 3.20. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı (Milyon Dolar)

Yıllar Ülkeler	2002	2003	2004	2005	2006
AB Ülkeleri (25)	455	555	1.025	5.001	14,501
Almanya	86	142	73	391	365
Fransa	22	120	34	2,107	443
Hollanda	73	50	568	393	5,168
İngiltere	8	141	126	165	629
İtalya	241	1	15	692	209
Diğer AB Ülkeleri	25	101	209	1,253	7,687
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	64	70	109	1,621	95
Afrika Ülkeleri	0	0	-	3	32
Amerika	9	58	97	122	847
Kuzey Amerika	9	58	97	114	812
ABD	2	52	36	88	690
Kanada	7	6	61	26	121
Orta Amerika ve Karayipler	0	0	-	8	33
Güney Amerika	0	0	-	-	1
Asya	70	60	60	1,756	1,946
Körfez Ülkeleri	5	0	-	1,675	1,791
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	0	1	54	3	124
Diğer Asya Ülkeleri	65	59	6	78	31
Avustralya	0	0	-	1	18
Sınıflandırılmayan	24	2	-	1	7
Toplam	622	745	1,291	8,546	17,446

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni 2006 Aralık**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, Şubat, 2007, s. 5

İzin verilen doğrudan yabancı yatırımlarda olduğu gibi, gerçekleşen yatırımların ülkelere göre dağılımında da Avrupa Birliği ülkeleri birinci sıradadır. Tablo 3.20’de görüldüğü gibi 2006 yılında gerçekleşen 17,446 milyon dolarlık doğrudan yabancı yatırımın %83,1’i Avrupa Birliği ülkeleri kaynaklıdır. Bu ülkeler içinde de Hollanda birinci sırada yer almaktadır. Bu ülkeyi sırasıyla ABD, İngiltere ve Fransa izlemektedir.

3.2.3. Yatırım Türlerine Göre Dağılım

Doğrudan yabancı yatırım verileri kapsamında doğrudan yabancı yatırım girişlerinin yanı sıra, Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli şirketler, mevcut şirketlere yapılan iştirakler ve şube sayıları temel alınarak hazırlanan yabancı sermayeli şirket sayıları da doğrudan

yabancı yatırımlara ilişkin analiz ve değerlendirmelere katkı sağlayan önemli birer gösterge niteliğindedir.

Doğrudan yabancı yatırımcılar açısından önemli kolaylıklar getiren 4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”nın 17 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe girmesiyle, Türkiye’deki yabancı sermayeli şirket sayısında hızlı bir artış gözlenmiştir. 17 Haziran 2003 – 31 Aralık 2006 döneminde, önceki yıllarda kurulmuş olan toplam yabancı sermayeli şirket sayısından daha fazla yabancı sermayeli şirket kurulmuştur.

Tablo 3.21. Kuruluş Türlerine Göre Türkiye’de Yabancı Sermayeli Şirketler (Adet Olarak)

Kuruluş Türü	Yeni	İştirak	Şube	Toplam
Yıllar				
1954-1999 (Birikimli)	3.492	504	145	4.141
2000	318	111	18	447
2001	327	120	30	477
2002	359	114	22	495
2003	871	200	34	1.105
2004	1.565	467	63	2.095
2005	2.285	502	58	2.845
2006	2.637	651	62	3.350
Toplam	11.854	2.669	432	14.955

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni 2006 Aralık**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, Şubat 2007, s. 8

Tablo 3.21’den de görüldüğü gibi 2006 yılı sonu itibariyle 12.286 adet yabancı sermayeli şirket ve şube kurulmuş olup, 2.669 adet yerli sermayeli şirkete de yabancı iştiraki gerçekleşmiştir. Toplamda 14.955 adet yabancı sermayeli şirket ülkemizde faaliyetlerini sürdürmektedir. 14.955 adet yabancı sermayeli şirket, başta toptan ve perakende ticaret olmak üzere, imalat sanayi, gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektörlerinde faaliyette bulunmaktadır. İmalat sanayisinde faaliyette bulunan yabancı sermayeli şirketlerde tekstil ürünleri imalatı birinci sırada yer alırken, bunu kimyasal madde ve ürünleri imalatı ile gıda ürünleri içecek imalatı izlemektedir.

14.955 adet yabancı sermayeli firmanın ülke gruplarına göre dağılımına bakıldığında ise, Avrupa Birliği ülkeleri ortaklı girişim sayısının 8.203 adet ile birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri ortaklı yabancı sermayeli şirketlerin içinde Almanya 2.625 adet firma ile birinci sırayı alırken, onu İngiltere (1.420 adet) ve Hollanda (1.189 adet) izlemektedir.

3.2.4. Bölgelere Göre Dağılım

Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmaların 2/3’ü Marmara Bölgesi’nde toplanmış bulunmaktadır. Marmara Bölgesi Türkiye’nin her bakımdan en gelişmiş ve en uygun coğrafi şartlarını ve/veya yatırım iklimini sunan bölgesi olması sebebiyle yabancı yatırımcılar tarafından yoğun bir şekilde tercih edilmektedir.

Yabancı yatırımın Türkiye’deki coğrafi dağılımı incelendiğinde; Samsun ile Gaziantep arasında çizilen bir hattın doğusunda, yabancı sermayeli firmaların yatırım yapma eğilimi göstermedikleri görülmektedir. Bu durum yabancı firmaların Türk firmaları gibi yatırım için en uygun iklimi ve lokasyonu (yığılma ekonomileri, ulaşım, iletişim, sağlık ve eğitime ilişkin alt ve üst yapı imkânları, piyasa büyüklüğü ve alım gücü yüksek nüfus potansiyeli, teşvikler, yerel yönetim politika ve davranışları vb.) gözeterek yatırım kararı aldıklarını göstermektedir.²⁷⁶

Tablo 3.22. Türkiye'deki Yabancı Sermayeli Şirketlerin İllere Göre Dağılımı (Adet Olarak)

İl	Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı (1954–2006)
İstanbul	8.334
Antalya	1.764
Ankara	1.039
İzmir	926
Muğla	860
Bursa	307
Mersin	283
Aydın	227
Kocaeli	186
Adana	120
Diğer İller	909
Toplam	14.955

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni 2006** Aralık, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, Şubat 2007, s. 11

Tablo 3.22 incelendiğinde; İstanbul’un %55,7’lik pay (8334 firma) ile Türkiye genelinde yabancı sermayeli firmalar için tartışmasız çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. İstanbul ilini Antalya (1764 firma), Ankara (1039 firma) ve İzmir (926 firma) illeri takip etmektedir.

²⁷⁶ Yavan, a.g.e., s. 31

3.3. TÜRKİYE’NİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM ÇEKMEDEKİ BAŞARISIZLIĞININ NEDENLERİ

Bir ülkenin doğrudan yabancı yatırım çekmede ne ölçüde başarılı ya da başarısız olduğunu görebilmek için çeşitli göstergelere/endekslere başvurmak ve bu endeksler kıstas alınarak ilgili ülke ile rakiplerini karşılaştırmak gerekmektedir. Bu göstergeler/endeksler; Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü’nün (IMD) Dünya Rekabet Gücü Endeksi, A.T. Kearney Uluslararası Doğrudan Yatırım Güven Endeksi ve UNCTAD tarafından geliştirilen Doğrudan Yabancı Yatırım Performans ve Potansiyel Endeksleri’dir.

1989 yılından beri yayınlanan Dünya Rekabet Gücü Yıllığı’nda “Ekonomik Performans”, “Hükümet Etkinliği”, “İş Etkinliği” ve “Altyapı” gibi başlıklarda özetlenen faktörler, rekabet gücünü belirleyen dört temel faktör olarak kabul edilmektedir. Bu faktörlerin her biri de beşer alt faktöre dayandırılmıştır. Ülke sıralamasında kullanılan 300 rekabet gücü kriteri bulunmaktadır. Endeksin oluşturulmasında hem ülkelerin çeşitli konulardaki göstergeleri hem de anketler kullanılmakta olup, göstergelerin ülke sıralamasına olan etkisinin ağırlığı 2/3’tür. Sıralama en yüksek rekabet gücünden en düşüğe doğru yapılmakta ve endekte ayrıca ülkelerin skoruna da yer verilmektedir.

Dünya rekabet gücü sıralamasında Türkiye 2001 yılında genel sıralamada 48. sırada iken, 2003 yılında 56. sıraya kadar düşmüştür. 2004 yılında 55. sırada yer alan Türkiye 2005 yılında tekrar 48. sıraya yükselse de 2006 yılında 51. sıraya gerilemiştir. Türkiye’nin doğrudan yabancı yatırım çekmede en önemli rakipleri Orta ve Doğu Avrupa ülkeleridir. Bu ülkeler içerisinde de aynı coğrafi bölgeyi paylaşan, benzer gelişmişlik düzeyine sahip Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan ilk üç sırayı almaktadır.²⁷⁷ Bu bağlamda 2006 yılı sıralamasına göre Türkiye doğrudan yabancı yatırım çekmek konusunda, rekabet içinde olduğu bu üç ülke içinde Çek Cumhuriyeti (31. sırada) ve Macaristan’ın (41. sırada) gerisinde kalmıştır.

Türkiye’nin Dünya Rekabet Gücü sıralamasında yükselmesinin nedeni, 2001 yılı sonrasında devreye giren makro ekonomik politikalar ve kamu maliyesi reformlarının taviz verilmeden uygulanmış olmasıdır. Bu sayede, kamu borcunun GSYİH’ya oranı ve enflasyon oranı hızla düşmüş ve yüksek büyüme hızları yakalanmıştır. Ancak Türkiye’nin rakipleri olarak görülen Polonya ve özellikle Macaristan ve Çek Cumhuriyeti’nin gerisinde kalması;

²⁷⁷ Henry Loewendahl, Ebru Ertugal-Loewendahl, “Turkey’s Performance in Attracting Foreign Direct Investment: Implications of EU Enlargement”, **European Network of Economic Policy Research Institutes Working Paper**, No:8, 2001, s. 8–9

eğitim, teknoloji ve Ar-Ge yatırımları konusundaki eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin alt yapı bağlantılı bu alanlara yönelik ciddi yatırımlar yapmasını gerektirmektedir.²⁷⁸

Uluslararası Doğrudan Yatırım Güven Endeksi; A.T. Kearney Danışmanlık Şirketi tarafından 33 ülkeden ve 16 sektörden 1.000 büyük şirketin genel müdürleri, finans yöneticileri, yönetim kurulu üyeleri ile yapılan görüşmeler sonucunda oluşturulan birincil verilerle, uluslararası kuruluşlardan sağlanan ikincil verilerin değerlendirilmesiyle oluşturulur. Bu endeks, gelecek bir ile üç yıllık dönemde belirli pazarların doğrudan yabancı yatırımların küresel dağılımından alacağı payların tahmin edilmesinde kullanılmaktadır. Endeks, yıllık olarak doğrudan yabancı yatırımlar açısından cazibesi en yüksek olan ilk 25 ülkeyi sıralamaktadır.

2005 yılı endeksinde, doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili olarak, gelişmekte olan ülkelerin, yatırımcılar tarafından en cazip yatırım yeri olarak nasıl değerlendirildikleri yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkeler içinde de sırasıyla Çin ve Hindistan yatırımcı güveninin en yüksek olduğu ülkelerdir.²⁷⁹ İlk on ülke içinde ABD, İngiltere ve Almanya dışında Batı Avrupa ülkesi bulunmamaktadır. Avrupa Birliği üyeliğinin ve müzakere sürecinin başlamasıyla birlikte, Türkiye'nin de içinde bulunduğu Doğu Avrupa ülkeleri (Polonya, Rusya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Romanya), doğrudan yabancı yatırım alanında en cazip ülkeler haline gelmişlerdir.

Türkiye; 2003 yılında genel sıralamada 24. sırada yer alırken, 2004 yılında doğrudan yabancı yatırım açısından cazip ilk 25 ülke arasına girememiştir.

²⁷⁸ Kamil Yılmaz, **Türkiye İçin Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejisine Doğru**, YASED Yayınları, No:12/54, İstanbul, 2006, s. 13

²⁷⁹ A. T. Kearney, **FDI Confidence Index 2005**, Global Business Policy Council, Vol:8, U.S.A., 2005, s. 1

**Tablo 3.23. A.T. Kearney Uluslararası Doğrudan Yatırım Güven Endeksine Göre
Ülke Sıralamaları (2005 Yılı)**

SIRALAMA	ÜLKE	ÜLKE SKORU*
1	Çin	2,197
2	Hindistan	1,951
3	ABD	1,420
4	İngiltere	1,398
5	Polonya	1,363
6	Rusya	1,341
7	Brezilya	1,336
8	Avustralya	1,276
9	Almanya	1,267
10	Hong Kong	1,208
11	Macaristan	1,157
12	Çek Cumhuriyeti	1,136
13	Türkiye	1,133

Kaynak: A.T.Kearney, **FDI Confidence Index 2005**, Global Business Policy Council, Vol:8, U.S.A., 2005, s. 2

*Ülke skorları 0-3 değerlendirme aralığında belirlenmektedir. Skor “3”e yakınlığı, yatırımcıların ülkeyle ilgili “yüksek güven”ini ifade etmektedir.

Tablo 3.23’ten de görüldüğü gibi, 2005 yılı endeksinde Türkiye, doğrudan yabancı yatırımlar açısından cazibesi en yüksek olan ilk 25 ülke içinde 13. sırada yer almıştır. Ayrıca Avrupalı yatırımcılar, Türkiye hakkında en iyimser düşüncelere sahip yatırımcı grubunu oluşturmaktadırlar. Bu grup Türkiye’yi doğrudan yabancı yatırım yeri olarak en cazip 21. ülke konumundan 7. sıraya yükseltmişlerdir. Hatta İtalyan yatırımcılar Türkiye’yi Çin ve Hindistan’ın önünde en cazip 1. ülke konumunda görmektedirler. Türkiye bankacılık sektöründe de özelleştirme uygulamalarının katkısıyla 20. sıradan 11. sıraya yükselmiştir.²⁸⁰

Bu olumlu sonuçların meydana gelmesinde etkili olan faktörler; Avrupa Birliği’ne üyelik perspektifi, ekonomik programın kararlılıkla uygulanması, enflasyonun düşürülmesinde başarı sağlanması ve siyasi istikrar başlıkları altında toplanabilir.²⁸¹

Yukarıda ifade edilen tüm olumlu gelişmelere karşın, Dünya Rekabet Gücü sıralamasında olduğu gibi A.T. Kearney Uluslararası Doğrudan Yatırım Güven Endeksi’nde de Türkiye, rakibi olan Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti’nin gerisinde kalmıştır.

UNCTAD ise ülkelerin doğrudan yabancı yatırım performanslarını değerlendirmede iki endeks geliştirmiştir. Bunlar, doğrudan yabancı yatırım performans endeksi ve doğrudan yabancı yatırım potansiyel endeksidir. Performans endeksi, bir ülkenin dünya GSYİH’sı içindeki payının, ülkenin küresel doğrudan yabancı yatırımdan aldığı paya oranlanması ile hesaplanmaktadır. Bu endeks hesaplamasında dikkate alınan diğer faktörler ise; iş iklimi,

²⁸⁰ Kearney, a.g.e., s. 23

²⁸¹ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006, s. 7

ekonomik ve politik istikrar, doğal kaynaklar, altyapı, uzman iş gücü, teknoloji, özelleştirme ve yatırım teşvikleridir. Potansiyel endeks ise, reel GSYİH büyüme oranı, kişi başına GSYİH, telefon hattı, ihracat, ithalat, ar-ge harcamaları, ülke riski gibi yapısal değişkenler temel alınarak hesaplanmaktadır.

Tablo 3.24. UNCTAD'ın Doğrudan Yabancı Yatırım Performans ve Potansiyel Endeksleri Açısından Türkiye ile Rakibi Olan Ülkelerin Sıralamaları

ÜLKELER	PERFORMANS ENDEKSİ							POTANSİYEL ENDEKSİ						
	1990	1995	2000	2002	2003	2004	2005	1990	1995	2000	2002	2003	2004	2005
Çek Cumhuriyeti	91	31	17	13	19	29	32	-	38	38	38	38	39	-
Polonya	103	45	49	59	76	61	57	53	56	41	43	42	43	-
Macaristan	51	3	26	28	39	43	40	50	54	42	36	37	37	-
Türkiye	71	102	124	109	104	115	95	63	74	72	71	71	68	-

Kaynak: UNCTAD, *World Investment Report 2006, FDI From Developing and Transition Economies: Implications for Development*, United Nations, Newyork and Geneva, 2006, s. 277–278

Tablo 3.24 incelendiğinde Türkiye 1990 yılında performans endeksi açısından 71. sırada yer alırken, daha sonraki yıllarda sürekli gerileme göstermiştir. 2005 yılında ise 141 ülke arasında 95. sırada yer alarak rakiplerine kıyasla çok kötü doğrudan yabancı yatırım çekme performansına sahip olmuştur. Türkiye UNCTAD'ın potansiyel endeksinde de 141 ülke arasında 68. sırada yer almaktadır. Yani Türkiye doğrudan yabancı yatırım çekme potansiyeli bakımından söz konusu rakip ülkelerinden (Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan) 2004 yılı için ortalama 28 sıra geride iken, doğrudan yabancı yatırım çekme performansı söz konusu olunca ortalama 70 sıra geride düşmektedir.

Bu iki endeks dikkate alındığında, Türkiye'nin potansiyelinin çok altında doğrudan yabancı yatırım çektiğini söyleyebiliriz. Bu durum UNCTAD'ın bu iki endeksi kullanarak oluşturduğu ve ülkeleri dört gruba böldüğü matrizen de görülebilir. UNCTAD doğrudan yabancı yatırım performans ve potansiyel endeks matrisi ülkeleri dört gruba ayırmaktadır.²⁸² Bunlar;

- **Önde Gidenler:** Yüksek doğrudan yabancı yatırım potansiyeli ve performansına sahip olan ülkeler,
- **Yüksek Potansiyele Sahip Ekonomiler:** Düşük doğrudan yabancı yatırım potansiyeline sahip fakat güçlü doğrudan yabancı yatırım performansına sahip olan ülkeler,

²⁸² UNCTAD, *World Investment Report 2003*, a.g.e., s. 12

- **Düşük Potansiyele Sahip Ekonomiler:** Yüksek doğrudan yabancı yatırım potansiyeline sahip fakat düşük doğrudan yabancı yatırım performansına sahip ülkeler,
- **Performans-Altı Ekonomiler:** Hem düşük doğrudan yabancı yatırım potansiyeline hem de düşük doğrudan yabancı yatırım performansına sahip ülkelerdir.

Türkiye, UNCTAD'ın oluşturduğu bu matriste, 1988–2003 yılları arasında performans altı ekonomiler kısmında yer almıştır.²⁸³ 2004 yılında ise Türkiye düşük potansiyele sahip ekonomiler kısmında yer almıştır.²⁸⁴ Başka bir ifadeyle 2004 yılında Türkiye, yüksek doğrudan yabancı yatırım potansiyeline sahip fakat düşük doğrudan yabancı yatırım performansı gösteren bir ülke konumuna yükselmiştir.

Türkiye sahip olduğu doğal ve beşeri potansiyele, ekonomik büyüklüğüne ve uygun coğrafi konumuna karşın, yukarıda incelenen uluslararası endeksler de dikkate alındığında rakip ülkelere göre olması gereken düzeyin çok altında doğrudan yabancı yatırım çekebilmiştir. Doğrudan yabancı yatırım çekmede Türkiye'nin başarısızlığının nedenleri hakkında çeşitli araştırma ve açıklamalar yapılmıştır.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın hazırladığı raporda; Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım hedeflerine ulaşamamasının nedenleri arasında ülkede yaşanan siyasal ve ekonomik istikrarsızlık ilk sırayı almıştır. Diğer nedenler ise şöyle sıralanmaktadır:²⁸⁵

- Alınan ekonomik kararların tam olarak uygulanmaması, sık sık değişikliğe uğraması, yabancı yatırımcının önünü görmesine ve uzun vadeli plan yapmasına engel olması,
- Hukuk sisteminin ve adalet mekanizmasındaki aksaklıklar ve sorunlar,
- Özelleştirme uygulamalarındaki yetersizlikler ve yap-işlet-devret ve/veya yap-işlet modellerinin uygulamaya konulmasındaki gecikme,
- Fikri haklar konusunda mevzuat bazında yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, Türkiye'nin bu konuda uluslararası standartların oldukça gerisinde bulunması,

²⁸³ UNCTAD, *World Investment Report 2004*, a.g.e., s. 17 ve UNCTAD, *World Investment Report 2005, Transnational Corporations and the Internationalization of R&D the Shift Towards Services*, United Nations, New York and Geneva, 2005, s. 25

²⁸⁴ UNCTAD, *World Investment Report 2006*, a.g.e., s. 24

²⁸⁵ DPT, a.g.e., s. 11–12

- Yabancı yatırımcıların uygulamada karşı karşıya kaldıkları ve günden güne artma eğilimi gösteren bürokratik işlemler.

YASED'in yaptığı çalışmada ise; yabancı yatırımcılar gözüyle Türkiye'nin yatırım ortamında var olan olumsuzluklar ve doğrudan yabancı yatırım çekmede Türkiye'nin başarısızlığının nedenleri şöyle sıralanmaktadır:²⁸⁶

- Ekonomik istikrarsızlık,
- Politik istikrarsızlık,
- Bürokrasi ve kırtasiyecilik,
- Hukuk ve adalet sistemindeki aksaklıkların ve yasaların etkin bir biçimde uygulanmamasının yarattığı sorunlar,
- Kayıt dışı ekonomiden kaynaklanan rekabet ihlalleri,
- Vergi sistemindeki aksaklıkların yarattığı sorunlar,
- Yozlaşma,
- Yüksek enflasyon,
- Gümrük dışı engeller ve Türk Standartları Enstitüsü'nün uygulamaları,
- Fikri ve sınai mülkiyet haklarının yeterince korunmaması ve taklit ürün üreticileri ile etkin bir biçimde mücadele edilememesi,
- Enerji dar boğazı,
- Özelleştirme uygulamaları etrafında yapılan yabancı aleyhtarı tartışmalar,
- Avrupa Birliği mevzuatı ile uyum çabalarının yavaş ilerlemesi,
- Hazine Müsteşarlığı ile Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nün "Tek Yetkili Mercii" olarak hareket edememesinin yarattığı sıkıntılar.

Dünya Bankası bünyesinde faaliyet gösteren Yabancı Yatırım Danışmanlık Kurumu (FIAS) ile T.C. Hazine Müsteşarlığı'nın ortaklaşa hazırladıkları "Türkiye'de Yatırım Önündeki İdari Engeller" raporu Türk yatırımcıların karşılaştıkları zorlukları ve yabancı yatırımcıların niçin Türkiye'de yatırım yapmak istemediklerini ortaya koymaktadır. FIAS yetkilisi Frank Sodar tarafından sunulan rapora göre Türkiye'de yerli ve yabancı yatırımcıların önündeki engeller şunlardır:²⁸⁷

²⁸⁶ YASED, **YASED Faaliyet Raporu 2000**, YASED, İstanbul, 2001, s. 4, www.yased.org.tr/genel/turk/YASED_FR_2000_TR.pdf

²⁸⁷ FIAS, **Administrative Barriers to Investment in Turkey**, FIAS Report, June 2001, s. 14, www.fias.net

- Türkiye, karmaşık ve dolambaçlı bir bürokrasi ile tanınmaktadır. Hâkim olan mantık yardımcı olma ve kolaylaştırma değil, kontrol etme ve güvensizliktir,
- Ülkede hangi kurumun, neden sorumlu olduğu net değildir. Bakanlıklar arasında, merkezi idare ile yerel yönetimler arasında eşgüdüm ya yok veya çok zayıftır,
- Türkiye'de başta kanunlar olmak üzere yönetmelikler, genelgeler, tüzükler özetle hukukî prosedür sık sık değişmektedir. Uygulamadakiler ise şeffaf değildir. Prosedürün sade ve açık olmaması, bir yığın işlem gerektirmesi bıkkınlığa yol açmaktadır,
- 1990 yılından itibaren küreselleşme sayesinde dünya çapında yabancı sermaye yatırımları 12 kat artarken Türkiye'deki yabancı sermaye yatırımları 1980'lerdeki seviyesinde kalmıştır. 57. Hükümet döneminde üst üste gelen ekonomik krizler bırakın dış sermaye girişini, ülkeden yerli sermayenin yurt dışına kaçışını hızlandırmıştır. Bulgaristan ve Romanya gibi ülkeler, dışarıdan gelen yatırımcıları daha gümrükten girerken adeta milli kahramanlar gibi karşılamakta ve bütün işlemlerini bizzat kendileri takip edip sonuçlandırmaktadırlar. 2000 yılında dışarıya kaçan Türk sermayesi 1 milyar dolardır. Yerli sermayenin yurt dışına kaçışı Türkiye'nin yatırımlar için elverişsiz olduğu imajını pekiştirmektedir,
- Türkiye'deki bürokratik yapı da tıpkı hukuki prosedür gibi çok teferruatlı ve karmaşıktır. Onun için Türkiye'de bir ürünün patentini almak için Avrupa'dakinden en az üç kat daha fazla süreye ihtiyaç duyulmaktadır,
- Türk vergi mevzuatı çok ama çok karmaşıktır,
- Vergi oranları Türkiye'de çok yüksektir,
- Vergi ve Gümrük bürokrasisi etkin ve verimli değildir,
- Türkiye'de serbest bölgeler, ihracata yönelik firmalara hizmet vermekten ziyade yerli tüketime yönelik malları ucuza depolamak amacıyla kullanılmaktadır,
- Türkiye'de, hiçbir aksama olmasa bile bir şirketin kuruluşu 2,5 aylık bir süre almaktadır. Bir şirket kurmak için 19 değişik idari aşama, bir yığın imza ve paraf gerekmektedir ve bunların çoğu lüzumsuzdur. Bir yapı ruhsatı almak için bile 20'den fazla mükerrer işlem yapılmaktadır.

Yukarıdaki raporlarda değinilen sorunlara ek olarak istikrarsız büyüme oranları, kapatılamayan bütçe açıkları, düzeltilemeyen ödemeler dengesi, oluşturulamayan vergi reformu gibi sorunlar ile vergi ve ticaret mevzuatının yabancı sermaye girişini teşvik eden oldukça liberal bazda hazırlanmış yabancı sermaye mevzuatına ayak uyduramamasından

kaynaklanan sorunlar Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım çekmedeki başarısızlığının nedenleri olarak gösterilebilir.²⁸⁸

3.4. AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ARTIRMAYA YÖNELİK FAALİYETLER

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde, Türkiye oybirliği ile ve diğer aday ülkelerle eşit şartlarda aday ülke olarak kabul edilmiştir. Zirve sonrasında AB Konseyi Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesini kabul etmiştir. Katılım Ortaklığı Belgesi'nin kabulünden sonra, Türkiye, Kopenhag siyasi ve ekonomik kriterlerine uyum sağlamak ve üyelik yükümlülüklerini yerine getirebilmek amacıyla kısa ve orta dönem öncelikleri içeren "AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı"nı hazırlamış ve uygulamaya başlamıştır. 3 Ekim 2005 tarihinde de Türkiye, Avrupa Birliği ile resmi müzakerelere başlamıştır.

Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde Türkiye'nin ekonomik ve yapısal dönüşümleri gerçekleştirmesi önem taşımaktadır. Bu çerçevede Türkiye sahip olduğu potansiyele rağmen yeterince yararlanamadığı doğrudan yabancı yatırımları artırmaya yönelik çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır.

Avrupa Birliği sürecinde Türkiye'de yatırım ortamını iyileştirerek doğrudan yabancı yatırımların artırılmasına yönelik ilk adım VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanırken ortaya çıkmıştır. 1999 yılında Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde kurulan ancak YASED'in komisyon başkanlığını üstlendiği VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu 2000 yılında çalışmalarını sonuçlandırmıştır. Bu çalışmalar sonunda ortaya konulan raporda, Türkiye'de yatırım ortamını iyileştirme ile ilgili yapılması gereken yasal ve kurumsal düzenlemeler ana hatları ile ilk kez vurgulanmıştır.²⁸⁹

Avrupa Birliği sürecinde Türkiye'de yatırım ortamını iyileştirmeye yönelik ikinci önemli girişim ise 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun değiştirilerek yerine, yeni ve daha liberal olan 4875 sayılı "Yabancı Sermaye Kanunu"nın 2003 yılında yürürlüğe girmesidir.

Türkiye'de yatırım ortamının yerli ve yabancı yatırımcılar için daha elverişli hale gelmesini sağlayacak gelişmeleri; Türkiye'de yatırım ortamının iyileştirilmesi reform

²⁸⁸ Bayraktar, **a.g.e.**, s. 69

²⁸⁹ Yavan, **a.g.e.**, s. 36

programı, yatırım ortamını iyileştirme koordinasyon kurulu, yatırım danışma konseyi, yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşmaları ve çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşmaları başlıkları altında incelemek yararlı olacaktır.

3.4.1. Reform Programı

Doğrudan yabancı yatırımlar küreselleşmiş bir piyasa ekonomisinde, ülkenin rekabet gücünü artırarak, ekonomik büyümeyi ve gelir yaratmayı canlandırmada önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, bugüne kadar doğrudan yabancı yatırım girişi, Türkiye ekonomisi büyüklüğündeki bir ekonominin potansiyeline ulaşamamış; dolayısıyla iş ve istihdam imkânlarının yaratılmasında gerektiği ölçüde etkili olamamıştır.

Bu nedenle Türkiye’de yatırım ortamının iyileştirilmesi ve yerli ve yabancı yatırımların artırılması hedefine yönelik olarak Hazine Müsteşarlığı, Dünya Bankası, FIAS, Sivil Toplum Kuruluşları, özel sektör ve bürokrasinin ortak çalışmaları ile 2001 yılında “Türkiye’de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı” hazırlanarak Bakanlar Kurulu’na sunulmuştur. Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde oluşturulan Ulusal Programla uyumlu olan bu reform programında öncelikli görülen alanlardaki sorunlar, hedeflenen çözümler ve tedbirler önemlerine binaen aşağıda sunulmuştur.²⁹⁰

1. “Şirket Kuruluşu

Sorunlar:

- Standart bir şirket kuruluş süreci 19 aşamadan oluşmakta ve en az 2,5 ay sürmektedir.

Hedeflenen Çözümler:

- Şirket kuruluş sürecinin, gereksiz ve mükerrer işlemleri giderici bir biçimde düzenlenmesidir.

Tedbirler:

- Ticaret ve sanayi odalarına üyelik ve tescil işlemlerinin gözden geçirilmesi,
- Sanayi odalarınca düzenlenen kapasite raporunun belli alanlarda zorunlu olarak aranması şartının gözden geçirilmesi,
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik İl Müdürlükleri, belediyeler gibi farklı kuruluşlarca talep edilen bilgi ve kayıt şartlarının birleştirilmesi,

²⁹⁰ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Türkiye’de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2001, s. 1-5, www.treasury.gov.tr/duyuru/basin/yoikkr_20020201.pdf

- Gereksiz ve mükerrer işlemleri azami ölçüde kaldırmak için aranan tüm belgelerin ve işlemlerin gözden geçirilmesi,
- Kamu kurumları arasında bilgi değişimini kolaylaştırmak amacıyla elektronik veri tabanı ve bilgi ağı projelerinin güçlendirilmesidir.

2. İstihdam

Sorunlar:

- Genel olarak yabancılara ilişkin çalışma izini sistemi makul ölçüde iyi işlemekte ve yatırımcılara büyük bir külfet getirmemektedir. Ancak, kısa dönemli çalışma izinleri, özel grupların istihdam edilmesi ve işveren katkı payının yüksekliğine ilişkin bazı meseleler gündeme getirilmiştir.

Hedeflenen Çözümler:

- Çalışma izini sürecinin düzene sokulması çabalarına devam edilmesidir.

Tedbirler:

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca sevk edilen yabancı personel çalışma izinlerine ilişkin 4 Nisan 2001 tarihli kanun tasarısı taslağının yasalaşması,
- Yeni kanun çerçevesinde yabancı personel çalıştırılmasına ilişkin gerekli tebliğ tasarısının hazırlanması,
- Özel grupların istihdam edilmesi ve işveren katkı payına ilişkin politika ve işlemlerin gözden geçirilmesidir.

3. Sektörel İzinler

Sorunlar:

- Sektörel ve diğer özel izin süreçlerinin, bazı sektörlerde kurumlar arasındaki yetki çatışması, oldukça merkezileşmiş olan onay işlemleri ve özel sektörün sürece katılımının çok düşük ölçüde olması sebebiyle gereksiz bir şekilde karmaşık olduğu görülmektedir.

Hedeflenen Çözümler:

- Kamu yararı göz önüne alınarak, tüm işlemler için açık ve şeffaf kuralların geliştirilmesi, çeşitli karar verme yetkisine sahip birimlerin bu işlemleri yerine getirirken gecikmelere mahal vermemeleri ve karar mekanizmalarının keyfilikten uzaklaştırılarak objektif kriterlere dayandırılmasıdır.

Tedbirler:

- Daha önce gözden geçirilen tarımsal endüstri ve turizm dışında tüm sektörlerdeki lisans verme şartlarının, yatırıma engel teşkil edebilecek

potansiyel idari engelleri kaldırmak üzere gözden geçirilmesi,

- Gıda sektöründe, Sağlık ve Tarım ve Köyişleri Bakanlıkları arasındaki sorumluluklara açıklık getirmek üzere mevzuatın değiştirilmesi,
- Turizm ve Sağlık Bakanlıkları arasında mevcut uzmanlıktan daha iyi faydalanabilmek için imzalanan protokol doğrultusunda koordinasyon sağlanması,
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nda devam eden sürece hız kazandırılarak yetkinin merkezden taşra teşkilatına transferi ve Turizm Bakanlığı'nca taşra teşkilatlarının güçlendirilmesi,
- Proje onayı veya feshedilmesini de kapsayacak şekilde madencilik lisans verme sürecinin gözden geçirilmesi,
- Lisans şartında Sağlık Bakanlığı, Çevre Bakanlığı ve diğer kurumlar arasındaki sorumluluklara netlik kazandırmak için mevzuatın değiştirilmesidir.

4. Arazi Temini ve Arsa Geliştirme

Sorunlar:

- Türkiye'de kamu arazisi edinmek ve yatırım yeri haline getirmek için gerekli tüm izinlerin alınması, onay işlemlerinin tamamlanması iki yıl veya daha uzun bir zaman almaktadır.

Hedeflenen Çözümler:

- Uluslararası standartlara uygun bir sürede yatırımcının fiziki faaliyetlerini başlatmasına imkân verecek şekilde izin prosedürünün düzenlenmesidir.

Tedbirler:

- Özel ve kamu arazilerini kapsayacak şekilde, arazi kullanımı planlaması ve arazi envanteri çalışmaları için strateji geliştirilmesi,
- Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nün güçlendirilmesi yolu ile kamu arazilerinin satışının teşvik edilmesi,
- Mükerrer işlemleri kaldırmak amacıyla arazi mülkiyeti, tesis inşaatı ve iskân ruhsatı süreçlerinin detaylı bir şekilde tanımlanması,
- Gerekli yasal reformları da kapsayacak şekilde organize sanayi bölgeleri kurulması faaliyetlerine özel sektörden daha etkin bir şekilde katılım sağlanmasının değerlendirilmesidir.

5. Vergi ve Teşvikler

Sorunlar:

- Uygulanan kurumlar vergisi oranı diğer ülkelerin uygulamalarına kıyasla yüksek olup, eğer kapsamlı bir yatırım indirimi ve teşvik sistemi uygulanıyor olmasa yüksek vergi yüküne sebep olacak niteliktedir. Uygulanan teşvikler sayıca fazla olup, ortak özellik olarak karar mekanizmalarında yeterli etkinlik sağlanamamaktadır.

Hedeflenen Çözümler:

- Otomatik yeterlilik şartları oluşturarak yatırımların muhtemel gözden geçirme işlemlerini ve şeffaf olmayan karar süreçlerini azami ölçüde kaldırırken, daha basit bir kurumlar vergisi sisteminin ve teşvikler konusunda tek bir yetkili kurumun dikkatli bir şekilde tasarlanması ve geliştirilmesidir.

Tedbirler:

- Vergi dışı teşvik politikasının tek bir otorite altında, yasal çerçevede gerekli değişiklikleri de kapsayacak şekilde tasarlanması,
- Teşvik mekanizmalarının, otomatik onay şartları oluşturmak amacıyla, gözden geçirilmesi,
- Vergi teşviklerinin vergi rejimine dâhil edilmesi için gerekli yasal değişikliklerin gözden geçirilmesi,
- Ülkenin vergi sisteminin ve idaresinin etkinliğinin artırılması için Maliye Bakanlığı'nca hazırlanacak olan bir program çerçevesinde strateji tasarlanması,
- Enflasyon muhasebesi sistemine geçiş için değerlendirme çalışmalarının yapılmasıdır.

6. Gümrükler ve Teknik Standartlar

Sorunlar:

- Belgelendirme şartları, gümrüklerde diğer ilgili kurumlarca yapılan uzun test işlemleri, geciken KDV iadeleri ve yolsuzluk olaylarına sebep olan objektif kriterlere dayanmayan karar verme mekanizmaları nedeni ile önemli reform girişimlerine rağmen gümrük işlemleri, halen yatırımlara ve ticarete önemli ölçüde engel teşkil etmektedir.

Hedeflenen Çözümler:

- Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca dâhilde işleme rejiminin, mevcut reformları yaygınlaştırmak ve kurumsal çalışmaları desteklemek suretiyle bekleme

süresini kısaltacak ve otomatik işlemleri artıracak şekilde düzenlenmesi. Buna ilave olarak, gümrük işlemlerinin etkin bir şekilde hızlandırılmasının sağlanmasıdır.

Tedbirler:

- Standartlara uygunluk işlemlerinin basitleştirilmesi için ülkeye önemli tüm giriş noktalarında bütün bakanlıklara ve kuruluşlara ait laboratuvarların birleştirilip tek bir hizmet birimi haline getirilmesinin yapılabilir olup olmadığının araştırılması,
- Gümrük Müsteşarlığı'nın teşkilat yasasının onayını da içerecek şekilde, gümrüklerin, özellikle sonradan kontrol, risk yönetimi ve kıymet değerlendirme denetimi açısından kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi,
- Gümrük işlemlerinde otomasyonu sağlamak üzere mevcut işletim sisteminin yaygınlaştırılması,
- Gümrük komisyonculuğu için sertifika verilmesi işlemlerinin ciddi bir şekilde gözden geçirilmesi,
- Gelir vergisi, KDV ve gümrük gelirlerinin toplanmasından sorumlu tek bir gelir otoritesinin oluşturulması fikrinin değerlendirilmesi,
- 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanunu'nun uluslararası etkin uygulamalar dikkate alınarak günün şartlarına uygun şekilde yenilenmesi,
- Serbest Bölgeler Kanunu'nun, yönetmeliklerinin ve çalışma prosedürlerinin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi ve fayda-maliyet analizinin yapılmasıdır.

7. Fikri Mülkiyet Hakları

Sorunlar:

- Mevzuattaki mevcut boşluklar ile yürürlükteki mevzuatın etkin uygulanmaması ve işlemlerin kısa zamanda sonuçlanmaması sebebiyle patent, ticari marka ve telif haklarının korunması yetersizdir.

Hedeflenen Çözümler:

- Geçmişteki çalışmalara ilaveten, yüksek katma değer yaratan yatırımları çekebilmek amacıyla üreticiye malının ve hizmetinin etkin bir şekilde korunmasında güven veren bir fikri mülkiyet hakları sistemi kurulması gereklidir. Bu hedef, ticari marka tescil işlemlerinin kısaltılmasını, AB mevzuatına tam uyumu ve korsanlıkla mücadele konusunda toplumsal bir

bilinç oluşturulmasını içermektedir.

Tedbirler:

- Türk Patent Enstitüsü'nün personel ve kurumsal kapasitesinin artırılması,
- Ticaretle ilgili Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPs) Anlaşması'nın 39/3 maddesini ihlal eden yasaların ve uygulamaların kaldırılması,
- Toplumsal bilinçlendirme kampanyasının bir parçası olarak illerde seminerler düzenlenmesi,
- Avrupa uygulamalarına paralel olarak ticari marka, patent ve endüstriyel tasarım tescili için KDV istisnası,
- Gerekli yasal düzenlemeleri yürütmek, fikri mülkiyet hakları alanında kuralları etkin bir şekilde uygulamak ve bu haklarla ilgili tüm işlemlerle ilgilenmek üzere bir kuruluş teşkil edilmesidir.

Ayrıca, doğrudan idari engel teşkil etmeyen Doğrudan Yabancı Yatırım Mevzuatı ve Yatırım Promosyonu konularının da yatırım ortamının iyileştirilmesi için kapsamlı bir girişim başlatmak açısından Reform Programı'na dâhil edilmesi uygun görülmüştür.

8. Doğrudan Yabancı Yatırım Mevzuatı

Sorunlar:

- Uygulanmakta olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin mevzuat, zaman içinde yapılan bir dizi değişiklik ve düzeltme sırasında işlevi ve önemi azalmış olan 1954 tarihli bir yasa üzerine kuruludur. Hâlihazırda Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımları düzenleyen tek ve kapsamlı bir mevzuat bulunmamaktadır.

Hedeflenen Çözümler:

- 18.01.1954 tarihli 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun, Türkiye'deki yatırım ortamının liberal niteliğini yansıtacak daha uygun bir yasa ile değiştirilmesidir.

Tedbirler:

- Yeni bir doğrudan yabancı yatırım yasa tasarısı hazırlamak amacıyla, yatırımlarla ilgili tüm yasal çerçevenin dikkatli bir şekilde gözden geçirilmesidir.

9. Yatırım Promosyonu

Sorunlar:

- Halen Türkiye'nin yabancı yatırım girişini arttırmak amacıyla hedeflenen belirli yatırımlara yönelik etkin bir promosyon yürüten tek bir kuruluş

bulunmamaktadır.

Hedeflenen Çözümler:

- Başarılı ülke örneklerinden hareketle, münhasıran yatırım promosyonu alanında görevli olacak bir kurumu da içerecek şekilde, Türkiye'nin kapsamlı bir yatırım promosyonu stratejisi geliştirmeye ihtiyacı vardır.

Tedbirler:

- Ülkedeki mevcut promosyon faaliyetlerinin ciddi bir şekilde gözden geçirilmesi,
- Yatırım promosyonu için kurulacak mevcut kurumsal alternatiflerin değerlendirilmesi,
- Belirlenmiş hedeflere yönelik bir promosyon stratejisi geliştirilmesidir.”

Türkiye'deki yatırım ortamı ile ilgili pek çok meselenin devletin birçok bölümünü ilgilendirdiği göz önüne alındığında, mevcut iş ortamının kapsamlı bir şekilde değiştirilmesinin kısa vadede tamamlanabilecek bir işlem olmadığı açıktır. Mevcut iş ortamının daha uygun hale getirilmesi için, kamu hizmeti zihniyetinin ve kamu görevlilerinin tavrının değişmesi yanında, farklı kamu kurumları arasında yakın işbirliği ve yardımlaşma da gerekmektedir. Bu tür değişiklikler, ancak güçlü bir koordinasyona sahip devamlılık arz eden girişimler sayesinde başarılı bir sonuca ulaşabilir. Bu süreçte, kamu ve özel sektör arasındaki verimli işbirliği anahtar bir role sahip olacaktır. Reform politikalarının, özel sektör kaygılarını yansıtabilmesi ve onlara çözüm sunabilmesi için şirketlerin ve yatırımcıların bu sürece doğrudan ve yoğun bir şekilde katılımının sağlanması son derece önemlidir.²⁹¹

Yukarıda ayrıntıları verilen reform programının 2002 yılı Ocak ayında Bakanlar Kurulu prensip kararı olarak kabul edilmesiyle birlikte; Başbakanlık Müsteşarı Başkanlığı'nda, Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müsteşarları ile Hazine, Dış Ticaret, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarları, Teknik Komite başkanları ve TUSİAD, TOBB, YASED ve TİM başkanlarının oluşturduğu ve sekretarya hizmetleri Hazine Müsteşarlığı'nca yürütülecek olan Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) kurulmuştur.²⁹²

²⁹¹ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **a.g.e.**, s. 6

²⁹² T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye Raporu 2002**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003, s. 16

3.4.2. Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu

“Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK)”nın temel işlevi, Türkiye’deki yatırımlarla ilgili düzenlemeleri rasyonel hale getirmek, yatırım ortamının rekabet gücünü artıracak gerekli düzenlemeleri tespit ederek politika önerileri geliştirmek ve işletme dönemi de dâhil olmak üzere yatırımın her safhasında, ulusal ve uluslararası yatırımcıların karşılaştığı idari engellere çözüm üretmektir.²⁹³

Kamu ve özel sektör temsilcilerinin bir araya geldiği ulusal bir platform niteliğinde olan YOİKK, ilk toplantısını 22 Mart 2002 tarihinde yapmıştır. Bu tarihten itibaren 2006 yılı sonuna kadar onbir adet toplantı yapan YOİKK yatırım ortamını ilgilendiren çalışmalara ve kararlara önemli katkı sağlamıştır.

YOİKK, Hazine Müsteşarlığı’nın bağlı olduğu Devlet Bakanı’nın başkanlığında;

- Maliye Bakanlığı Müsteşarı,
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müsteşarı,
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı,
- Hazine Müsteşarı,
- Dış Ticaret Müsteşarı,
- Teknik Komite Başkanları,
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı,
- Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) Başkanı,
- Uluslararası Yatırımcılar Derneği (YASED) Başkanı,
- Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) Başkanı’ndan oluşmaktadır.

YOİKK, yatırım ortamını doğrudan ilgilendiren;

- Şirket Kuruluşu,
- İstihdam,
- Sektörel Lisanslar,
- Yatırım Yeri,
- Vergi ve Teşvikler,
- Dış Ticaret ve Gümrükler,
- Fikri ve Sınaî Mülkiyet Hakları,

²⁹³ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) Çalışmaları ve Teknik Komite Eylem Planları**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, Şubat 2007, s. 1

- Yatırım Promosyonu,
- Doğrudan Yabancı Yatırım Mevzuatı,
- KOBİ,
- Kurumsal Yönetim,

konularında görevli onbir Teknik Komite aracılığıyla yatırım ortamını iyileştirmeye yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. YOİKK sekreteryası hizmeti, Hazine Müsteşarlığı tarafından yürütülmektedir.

YOİKK platformunda Teknik Komite'lerin yanı sıra;

- YOİKK kararları ile Teknik Komite'lerin çalışmalarına ivme kazandırmak,
- Yapılacak olan çalışmaları takip ve koordine etmek,
- Teknik Komite'lerin gündeminde yer alan konulara ilişkin önceliklerin belirlenmesini sağlamak amacıyla 2005 yılının Mayıs ayında YOİKK Yönlendirme Komitesi kurulmuştur.

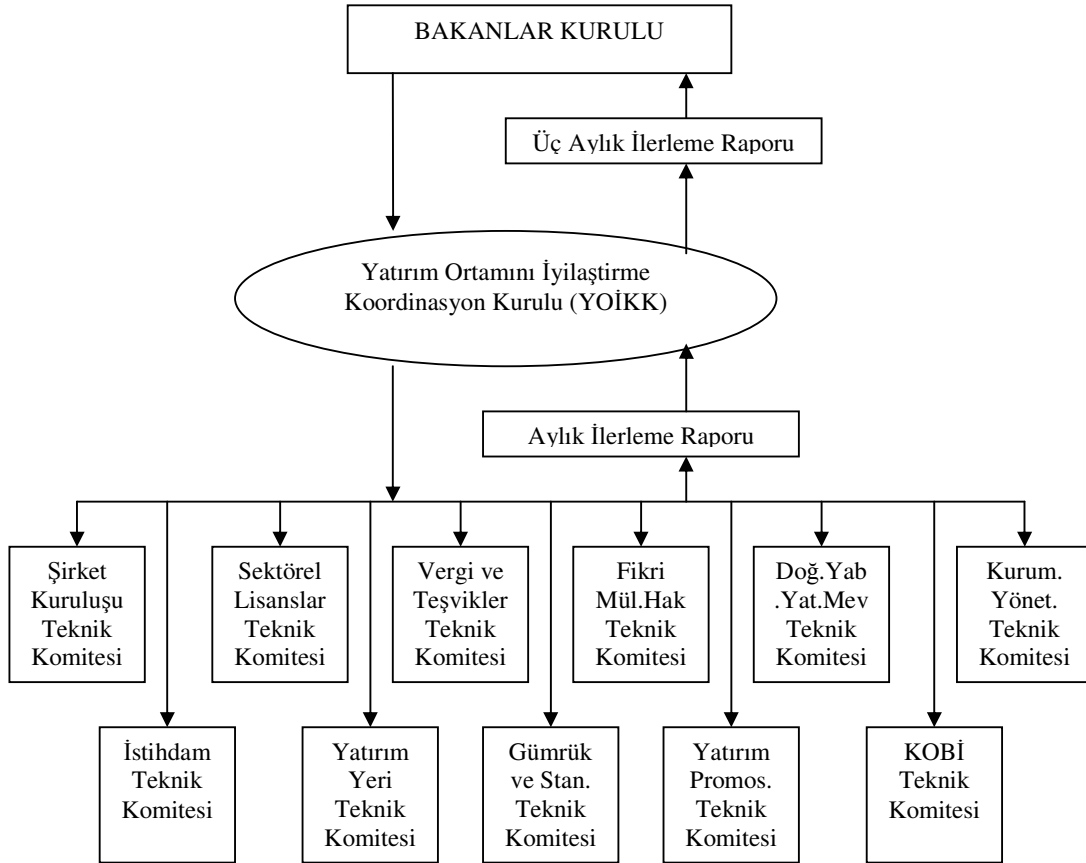
Yönlendirme Komitesi; Hazine Müsteşarı başkanlığında; Maliye, Sanayi ve Ticaret Bakanlıkları ile Başbakanlık, Hazine, Devlet Planlama Teşkilatı ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları'nın Müsteşar Yardımcıları ve YOİKK platformunda temsil edilen TOBB, TÜSİAD, YASED ve TİM Genel Sekreterleri'nden oluşmaktadır.

Yönlendirme Komitesi, Hazine Müsteşarı başkanlığında her ay düzenli olarak toplanmaktadır. Yönlendirme Komitesi, her birinde belirli bir konudaki kanun tasarısı ya da yatırım ortamının iyileştirme gerektiren farklı bir unsurunu gündemine alarak, bugüne kadar toplam ondokuz toplantı gerçekleştirmiştir.

Yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar, konuyla ilgili tüm kamu kurumlarının öncelikli gündem maddesidir. Bu doğrultuda, yatırım ortamı ile ilgili görev ve sorumluluğu bulunan tüm kurumlar, ulusal ve uluslararası yatırımcılar açısından daha cazip bir yatırım ortamı oluşturulması konusunda önemli adımlar atılmasına öncülük etmişlerdir.

Yatırım ortamı ile ilgili kamu kurumları ve özel sektör temsilcilerini bir araya getirerek önemli bir istişare ve uzlaş platformu teşkil eden YOİKK, yatırım ortamı konusunda tüm paydaşlar arasında sahiplenmeyi artırmış ve kaydedilen ilerlemelere önemli katkılar sağlamıştır.

YOİKK, devam eden reform faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin etkinliğini takip etmek ve teknik komitelerce hazırlanacak aylık raporlar ve bu raporlar temel alınarak düzenlenecek olan üç aylık raporları hazırlamak için kapsamlı bir rapor düzenleme sistemi oluşturmuştur.

Şekil 3.1. Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu'nun Raporlama Sistemi

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Türkiye’de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2001, s. 8
www.treasury.gov.tr/duyuru/basin/yoikkr_20020201.pdf

Şekil 3.1’den de görüldüğü gibi bu raporlama sisteminde farklı teknik komiteler çalışmalarına ilişkin raporlarını aylık bazda YOİKK’e sunmakta, Kurul süreci takip etmek için üç aylık ilerleme raporları düzenlemekte ve Bakanlar Kurulu’na sunmaktadır.

YOİKK bünyesinde yatırımcıların karşılaştıkları sorunları çözme konusunda faaliyet gösteren teknik komitelerin yatırım ortamı ile ilgili günümüze kadar çeşitli alanlarda yürüttükleri çalışmalar ve sağlanan ilerlemeler ile geleceğe ilişkin hedeflenen teknik komite eylem planlarını daha yakından incelemek alınan önlemleri görmek açısından yararlı olacaktır.

3.4.2.1. Şirket Kuruluşu Teknik Komitesi

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın başkanlığında çalışmalarını yürüten Şirket Kuruluşu Teknik Komitesi çalışmaları kapsamında; 4884 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Vergi Usul Kanunu, Damga Vergisi Kanunu, İş Kanunu ve Sosyal Sigortalar Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 17 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanun ile Ticaret Sicil Memurlukları yetkilendirilerek 1 günde şirket kurulabilmesi sağlanmış ve şirket kurma süreci 19 işlemde 3 işleme indirilmiştir. Şirket tasfiyelerinde yaşanan sıkıntıların giderilmesine ve şirket kuruluşlarının elektronik ortamda yapılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.²⁹⁴

2006 yılında TBMM'ye gönderilen Türk Ticaret Kanunu Değişiklik Tasarısı ile sorunsuz şirketlerin tasfiye süreçleri kısaltılacak ve kolaylaştırılacak, şirket birleşmelerinde şirketlerin aynı türden olmaları şartı kaldırılacak ve özelliikli şirketler dışındaki şirketlerin genel kurullarında hükümet komiseri bulundurma şartı kaldırılacaktır. Bunun yanı sıra, Şirket Kuruluş Teknik Komitesi'nde şirket kuruluş maliyetlerinin azaltılmasına yönelik çalışmalara başlanmıştır.

3.4.2.2. İstihdam Teknik Komitesi

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın başkanlığında çalışmalarını yürüten İstihdam Teknik Komitesi çalışmaları kapsamında; 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun 6 Mart 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile yabancıların istihdamına ilişkin mevzuatta yaşanan dağınıklık ve çok başlı yapı ortadan kaldırılarak yabancıların çalışma izinlerinin tek elden ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından verilmesi sağlanmış, böylece bürokratik engellerin ve denetim eksikliğinin giderilmesiyle kayıt dışı istihdamın önlenmesi amaçlanmıştır. Anılan kanun, 2007 sayılı Türkiye'deki Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanunu yürürlükten kaldırmıştır. Bu çerçevede, tercümanlık, rehberlik, fotoğrafçılık, şoförlük, garsonluk gibi mesleklerin ifası için gereken Türk vatandaşlığı şartı kaldırılmıştır.²⁹⁵

Buna ilave olarak, doğrudan yabancı yatırımlarda yabancı uyruklu personel istihdamı hakkında 29 Ağustos 2003 tarihinde yürürlüğe giren yönetmelik ile doğrudan yabancı yatırımlarda istihdam edilmek üzere yabancı kilit personel kavramı getirilerek, yabancı uyruklu personel başvuru dosyasının eksiksiz olması halinde müracaatların ortalama 12-13

²⁹⁴ DPT, 2004 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Program, Ankara, Kasım, 2004, s. 67-68

²⁹⁵ DPT, 2004 a.g.e., s. 68

gün içerisinde sonuçlandırılması sağlanmıştır. Yabancıların çalışma izinlerine ilişkin uygulama aşamasında yaşanan sıkıntıların giderilmesine yönelik Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan kanun tasarısı ise TBMM gündeminde bulunmaktadır.

Ayrıca, ulusal ve uluslararası meslek standartlarını temel alarak, teknik ve meslekî alanlarda ulusal yeterliliklerin esaslarını belirlemek, denetim, ölçme ve değerlendirme, belgelendirme ve sertifikalandırmaya ilişkin faaliyetleri yürütmek için gerekli ulusal yeterlilik sistemini kurmak ve işletmek üzere “Mesleki Yeterlilik Kurumu”nun kurulmasını ve ulusal yeterlilik çerçevesiyle ilgili hususların düzenlenmesini sağlamayı amaçlayan 5544 sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu 21 Eylül 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁹⁶

3.4.2.3. Sektörel Lisanslar Teknik Komitesi

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı’nın başkanlığında çalışmalarını yürüten Sektörel Lisanslar Teknik Komitesi çalışmaları kapsamında; sektörel lisanslar alanındaki mevzuatın ve bürokratik işlemlerin basitleştirilmesi amacıyla madencilik, gıda, ilaç, kimya ve turizm sektörlerinde çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar kapsamında Çevre Etki Değerlendirme süreci kısaltılmış, Endüstriyel Hava Kirliliğini Kontrol Yönetmeliği’nin çıkarılmasıyla emisyon ön izni, yatırımların büyük bir kısmı için kaldırılmıştır. Mayıs 2004 tarihinde kabul edilen 5178 sayılı Kanun’la Mera Kanunu değiştirilerek mera tahsis amacı değişikliği işlemleri taşra teşkilatına ve defterdarlıklara devredilmiştir. Yine 2003 yılında çıkarılan yönetmelikle tarım arazisi tahsis amacı değişikliğine ilişkin işlemler taşra teşkilatına devredilmiştir. Haziran 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5177 Sayılı Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunla, madencilik sektöründe mevzuat birliğinin ve maden ruhsat güvenliğinin sağlanmasına, ön işletme ruhsat döneminin kaldırılmasına ve diğer mevzuatların madencilik faaliyetlerine getirdiği engel ve yasaklamaların kaldırılmasına ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Ayrıca birçok izin ve belgede Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’nın tek izin mercii olması sağlanmıştır. Yine 5177 Sayılı Kanun’da, belediyelerin su havzalarına ilişkin farklı uygulamalarını önlemek üzere, belediyeler tarafından çıkarılan Su Havzası Yönetmelikleri’nin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’nca çıkarılacak ortak ve tek bir yönetmelik altında toplanacağı hükme bağlanmıştır. Mayıs 2004 tarih ve 5179 sayılı kanunla Gıda Kanunu değiştirilerek Sağlık Bakanlığı tarafından gıda işletmelerine verilen izinler Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’na

²⁹⁶ DPT, 2006 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Program, Ankara, Kasım, 2006, s. 66

devredilmiştir.²⁹⁷ Ağustos 2005'te yürürlüğe giren İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik ile işyeri açma ve çalıştırma ruhsatlandırılmasında yerel yönetimlerin yetkileri artırılarak bürokrasinin azaltılması hedeflenmiştir. Söz konusu yönetmeliğin yürürlüğe girmesiyle, daha önce sıhhi işyerlerinin ruhsatlandırılmasında istenen 52 adet evrak 6'ya, gayri sıhhi işyerleri için istenen 43 adet evrak 7'ye düşürülmüştür.²⁹⁸

Bu düzenlemeyle, Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) raporu gerektiren tesisler için düzenlenen ÇED olumlu belgesinin ve raporunun, yer seçimi ve tesis kurma raporunu ikame etmesi, böylece istenilen belge sayısının azaltılması sağlanmıştır.

Ayrıca, yatırım ve işletmeye alma aşamalarındaki sektörel izinler konusunda “Tek Durak Ofis (Yatırım Destek Ofisleri)” sisteminin oluşturulmasına yönelik düzenlemelerin yer aldığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından hazırlanan Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında 5449 sayılı Kanun 8 Şubat 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 6 Temmuz 2006 tarihinde de İzmir’de, Adana ve Mersin illerini kapsamak üzere Adana’da Kalkınma Ajansları kurulmuştur.²⁹⁹

3.4.2.4. Yatırım Yeri Teknik Komitesi

Konut Müsteşarlığı’nın başkanlığında çalışmalarını yürüten Yatırım Yeri Teknik Komitesi çalışmaları kapsamında; Hazineye ait taşınmaz malların satışlarının hızlandırılması, kolaylaştırılması ve düşük bedelle yatırımcılara tahsis edilebilmesini sağlayan 4916 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yatırımda öncelikli yörelerin Organize Sanayi Bölgelerinde (OSB) yer alan parsellerin yatırımcı kuruluşlara bedelsiz tahsisine ilişkin yönetmelik Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 18’inci maddesinde yer alan arazi düzenleme ortaklık payına ilişkin doğru uygulamaların gerçekleşmesi için Nisan 2004 tarihinde Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından bir genelge yayınlanmıştır.³⁰⁰

İmar planı hazırlama ve onay sürecinin kısaltılmasına yönelik olarak 3194 sayılı İmar Kanunu’nun revizyonu, arazi kullanımına yönelik envanter çalışmaları, alt ve üst ölçekli planlar arasında uyum sağlanması, sanayi alanlarının planlanmasına dair standartların belirlenmesi, planlama sürecinin hızlandırılması ve planlamaya ilişkin verilerin kamu kurumları tarafından ücretsiz olarak paylaşımı, yatırım bölgesi haritalarının hazırlanması,

²⁹⁷ DPT, 2004 a.g.e., s. 68

²⁹⁸ DPT, 2006 a.g.e., s. 65

²⁹⁹ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, a.g.e., s. 4

³⁰⁰ DPT, 2004 a.g.e., s. 68–69

OSB envanterlerinin çıkarılması ve boş olanların nedenlerinin araştırılması konusunda çalışmalar devam etmektedir.³⁰¹

Ayrıca, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından hazırlanan Kıyı Kanunu Değişikliği Kanun Tasarısı 10 Mayıs 2006 tarihinde Başbakanlığa gönderilmiş olup, Başbakanlık tarafından alınan görüşler Bakanlık tarafından değerlendirilmektedir. Yine anılan Bakanlık tarafından hazırlanan “Planlama ve İmar Kanunu Tasarısına” ilişkin çalışmalar devam etmektedir.³⁰²

3.4.2.5. Vergi ve Teşvikler Teknik Komitesi

Maliye Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığı’nın eşbaşkanlığında çalışmalarını yürüten Vergi ve Teşvikler Teknik Komitesi çalışmaları kapsamında; enflasyonun mali tablolar üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi amacıyla enflasyon muhasebesini getirmek üzere 5024 sayılı Vergi Usul Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanunu’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1 Ocak 2004 tarihinden itibaren enflasyon muhasebesi uygulaması başlamıştır. Mevcut vergi istisna ve muafiyetlerinin, ana Vergi Kanunu’nda toplanmasına ilişkin 4842 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Nisan 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla yatırım indiriminin yüzde 40 oranında ve otomatik olarak uygulanması imkânı getirilmiştir.³⁰³

Ayrıca Haziran 2006 tarihinde yürürlüğe giren 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile de kurumlar vergisi oranı %30’dan %20’ye indirilmiştir.³⁰⁴

3.4.2.6. Gümrükler ve Standartlar Teknik Komitesi

Gümrük ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları eşbaşkanlığında çalışmalarını yürüten Gümrükler ve Standartlar Teknik Komitesi çalışmaları kapsamında; 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun amacı günümüz şartlarında, kaçakçılık suçunu oluşturan fiiller ile cezalarını, kaçakçılığın önlenmesi, izlenmesi, soruşturulması, yargılama usul ve esaslarını ve kaçak eşyanın tabi olacağı hükümleri belirlemektir. Diğer taraftan, Gümrük Müsteşarlığı’nın Otomasyon Projesi (BİLGE) tamamlanmıştır. Daha önce manüel olarak yapılan gümrükleme işlemleri artık bilgisayar sistemi ile otomatik olarak yapılmaktadır. Firma bazında belirlenen kriterlerin

³⁰¹ DPT, 2005 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Program, Ankara, Kasım, 2005, s. 69

³⁰² T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, a.g.e., s. 5

³⁰³ DPT, 2004 a.g.e., s. 69

³⁰⁴ 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, Resmi Gazete, Sayı: 26205, 21/06/2006

oluşturulması neticesinde gümrük kontrollerinin sayısı azaltılırken, etkinliği arttırılmış ve gümrük işlemlerinin tamamlanma süresi azaltılmıştır.

Dâhilde İşleme İzin Belgesi başvurularının kısa sürede ve düzenli olarak değerlendirilmesi ve sonuçlanmasını sağlayacak veri ve uygulama tabanı oluşturulmuştur. Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca verilen belgelerle ilgili veriler elektronik ortamda otomasyonlu gümrüklere dağıtılmakta ve ayrıca bu belgelerle ilgili tüm beyanname bilgileri her akşam Dış Ticaret Müsteşarlığı'na elektronik olarak gönderilmektedir.³⁰⁵

Ayrıca, Gümrük Müsteşarlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Tasarısı üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Gümrük Müşavirleri Odası ve Gümrük Müşavirleri Odalar Birliği Kanun Tasarısı hazırlama çalışmaları sürdürülmektedir. Böylelikle, gümrüklerdeki işlemlerin daha hızlı ve daha basit hale getirilmesi sağlanmış olacaktır.³⁰⁶

3.4.2.7. Fikri ve Sinaî Mülkiyet Hakları Teknik Komitesi

Kültür Bakanlığı ve Türk Patent Enstitüsü eşbaşkanlığında çalışmalarını yürüten Fikri ve Sinaî Mülkiyet Hakları Teknik Komitesi çalışmaları kapsamında; 5000 sayılı Türk Patent Enstitüsü (TPE) Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Kasım 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı, TPE'nin kurumsal kapasitesinin arttırılması, görevlerinin ve organlarının yeniden düzenlenmesidir. Mart 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5101 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunla, fikri mülkiyet sisteminin güçlendirilmesi, uluslararası taahhütler ve sektörel talepler dikkate alınarak korsanlığın önlenmesi ve fikri mülkiyete konu ürünlerin kullanımında üretici sektörlerle kullanıcılar arasındaki sorunların giderilmesi hedeflenmiştir. Entegre Devre Topografyalarının uluslararası standartlarda korunmasını amaçlayan, 5147 sayılı Entegre Devre Topografyalarının Korunması Hakkında Kanun Nisan 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, marka işlemleri ile ilgili dünya uygulamalarıyla uyum sağlanması ve idari işlemlerin basitleştirilmesini hedefleyen, 5118 sayılı Marka Kanunu Anlaşması ile seri üretim yapılabilen tüm metotlar açısından daha iyi tasarımlara doğru eğilimin arttırılmasını amaçlayan 5117 sayılı Endüstriyel Tasarımların Uluslararası Tesciline İlişkin Lahey Anlaşması Nisan 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, yaratıcılığın teşviki suretiyle teknolojik gelişmenin sağlanması ve bu bağlamda sinaî hakların korunması amacına

³⁰⁵ DPT, 2004 a.g.e., s. 69

³⁰⁶ DPT, 2005 a.g.e., s. 69

yönelik olarak hazırlanan ve sınâî hak mevzuatında değişiklikler içeren 5194 sayılı Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Haziran 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³⁰⁷

Buna ek olarak, Türk Patent Enstitüsü nezdinde başvuru sahipleri adına işlem yapma yetkisi olan vekillerin faaliyetlerinin düzenlenmesi ve mesleki standartların oluşturulmasını amaçlayan Patent ve Marka Vekilleri Birliği Yasa Tasarısı, fikri mülkiyet hakları alanında kuralları etkin bir şekilde uygulamak ve bu haklarla ilgili tüm işlemleri yürütmek üzere faaliyette bulunması amaçlanan Telif Hakları Kurumu Kanun Tasarısı ve sınâî haklar mevzuatının güncelleştirilmesi kapsamında 551 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin revizyonu üzerinde çalışmalar devam etmektedir.³⁰⁸

3.4.2.8. Yatırım Promosyonu Teknik Komitesi

Hazine Müsteşarlığı başkanlığında çalışmalarını yürüten Yatırım Promosyonu Teknik Komitesi çalışmaları kapsamında; Türkiye’de yatırım yapılmasını özendirmeye yönelik yatırım destek ve tanıtım stratejilerinin belirlenmesi ve uygulanması amacıyla hazırlanan 5523 sayılı Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Kurulması Hakkında Kanun 4 Temmuz 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun uygulanmasını sağlamak ve Kanunla kendisine verilen görevleri yerine getirmek üzere teşkil edilecek olan ajansın, kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip ve Başbakanlıkla ilgili bir kuruluş olması öngörülmektedir.³⁰⁹ Ajans, ekonomik kalkınmada gereksinim duyulan yatırımların artırılması için ülkemizde yatırım yapılmasını özendirmeye yönelik yatırım destek ve tanıtım faaliyetlerinde bulunacaktır.³¹⁰ Ayrıca, yatırımcıların bilgi ihtiyaçlarını elektronik ortamda karşılamaya yönelik yatırım portalı (www.investinturkey.gov.tr) 2006 yılı Mayıs ayında faaliyete geçmiştir.

3.4.2.9. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlar Mevzuatı Teknik Komitesi

Hazine Müsteşarlığı başkanlığında çalışmalarını yürüten Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlar Mevzuatı Teknik Komitesi çalışmaları kapsamında; Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım yapmak için aranan minimum sermaye miktarını ve ön izin alma şartını da ortadan kaldıran, doğrudan yabancı yatırım ve yatırımcı gibi kavramları uluslararası standartlarda tanımlayan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Haziran 2003 tarihinde

³⁰⁷ DPT, 2004 a.g.e., s. 69–70

³⁰⁸ DPT, 2005 a.g.e., s. 70

³⁰⁹ DPT, 2006 a.g.e., s. 65

³¹⁰ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, a.g.e., s. 5

yürürlüğe girmiştir. Bunun yanı sıra söz konusu kanun, yürürlükten kaldırılmış olan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nda yer alan ulusal muamele, kâr ve temettü transferi ile şirketin tasfiyesi veya satılması hallerinde sermaye payının yurtdışına transferi serbestisi ve yabancı teknik personel çalıştırılması serbestisi gibi ilkelerin korunmaya devam edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca, yabancı yatırımcılar için gayrimenkul edinimi, uluslararası tahkim ve kamulaştırmaya karşı koruma gibi konularda ise Kanun kapsamında Anayasa ve diğer kanunlarda var olan ilgili düzenlemeler teyit edilmektedir. Anılan kanuna ilişkin uygulama yönetmeliği de Ağustos 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³¹¹

3.4.2.10. KOBİ Teknik Komitesi

Ülkemizde ortak bir KOBİ tanımının Avrupa Birliği düzenlemelerine uygun bir şekilde hazırlanması amacıyla Sanayi ve Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanuna Bir Madde Eklenmesine İlişkin 5331 sayılı Kanun, 16 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna istinaden yürütülen çalışmalar neticesinde, 18 Kasım 2005 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik ile AB mevzuatıyla uyumlu tek bir KOBİ tanımı belirlenmiştir. Söz konusu yönetmelik Resmi Gazete'de yayım tarihinden 6 ay sonra yürürlüğe girmiştir. Böylelikle, tüm kurum ve kuruluşların uygulamalarında esas alınan ortak bir tanım belirlenmiş olup, KOBİ'lere yönelik destek uygulamalarında yaşanan sıkıntıların giderilmesi ve desteklerin etkinliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Yönetmelik ile işletmelerin sınıflandırılmasında kullanılan tanımlar ve kriterler AB ile uyumlu hale getirilerek, işletmeler "Mikro İşletme", "Küçük İşletme" ve "Orta Büyüklükteki İşletme" olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca işletmeler için bağımsızlık kriterleri de geliştirilmiştir.

Yine aynı düzenleme ile KOBİ'lere yönelik politikaların geliştirilmesi, bu politikalar çerçevesinde uygulanacak programların planlanması ve araştırmaların yürütülmesi sürecinde, KOBİ'lere yönelik faaliyetlerde bulunan kurum ve kuruluşların mevzuat ve programlarındaki tanımlarda bir birlik sağlanması hedeflenmektedir. İlgili bütün kurumların katkısıyla KOBİ'lere gerekli olan bilgiyi sağlayan KOBİ Bilgi Sitesi (<http://www.kobi.org.tr>) projesi başlatılmıştır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın sorumluluğunda yürütülen proje ile KOBİ'lere hizmet sunan ve lisans, teşvik, destek veren kuruluşlara, AB fonları ve projeleri konusunda doğru ve güncel bilgilendirme hizmeti sağlanmaktadır.

³¹¹ DPT, 2004 a.g.e., s. 70

Diğer taraftan, Kasım 2003 tarihli Yüksek Planlama Kurulu kararı ile onaylanmış olan KOBİ Stratejisi ve Eylem Planının revize edilmesine yönelik çalışmalar yürütülmekte olup, planın değişen koşullara uyumlu hale getirilmesi ve uygulama hızının ve etkinliğinin artırılması sağlanacaktır.³¹²

3.4.2.11. Kurumsal Yönetim Teknik Komitesi

Kurumsal yönetim konusunda yatırım ortamının değerlendirilmesi gereksiniminden hareketle 24 Kasım 2005 tarihinde Sermaye Piyasası Kurulu başkanlığında “Kurumsal Yönetim” konusunda çalışmalar yapacak yeni bir teknik komite kurulmuştur. Kurumsal yönetimin ülkemizdeki tüm şirketlerde uygulanması ve yerleşmesi amacıyla Nisan 2006’da Sermaye Piyasası Kurulu Başkanlığı’nda çalışmalarına başlayan komitede iki adet proje çalışması kabul edilmiştir.³¹³

Borsa dışı şirketler için en iyi kurumsal yönetim uygulamalarının belirlenmesi, benimsenmesi ve uygulanmasının sağlanmasına yönelik proje, Sermaye Piyasası Kurulu koordinatörlüğünde, sivil toplum kuruluşları, KOSGEB ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile birlikte yürütülmektedir. Kamu sermayeli şirketlerde kurumsal yönetim ilkelerinin belirlenmesi ve uygulanması için gerekli yasal altyapının tamamlanmasına yönelik proje ise Devlet Planlama Teşkilatı ve Hazine Müsteşarlığı koordinatörlüğünde Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu ile birlikte sürdürülmekte olup, söz konusu projelerin Eylül 2008 sonu itibariyle sonuçlandırılması öngörülmektedir.

3.4.3. Yatırım Danışma Konseyi

Yatırım Danışma Konseyi (YDK), yatırımların önündeki engellerin azaltılması ve Türkiye'nin uluslararası alanda yatırım yeri olarak imajının güçlendirilmesi ve yatırım ortamının iyileştirilmesi alanında hükümet tarafından yapılan çalışmalara uluslararası bir bakış açısı kazandırılması amacıyla Türk hükümeti ve Dünya Bankası işbirliğiyle ve dünyanın önde gelen çokuluslu şirket yöneticilerinin katılımıyla oluşturulan bir platformdur.

Yatırım Danışma Konseyi'nin oluşturulmasında hedeflenenler şunlardır:³¹⁴

- Çokuluslu şirketlerin üst düzey yöneticilerinin, yatırım yeri seçimi konusundaki bilgi birikimlerinden faydalanarak Türkiye'deki yatırım ortamının iyileştirilmesi çalışmalarına uluslararası bir perspektif kazandırmak,

³¹² DPT, 2006 a.g.e., s. 65–66

³¹³ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, a.g.e., s. 6–7

³¹⁴ www.investinturkey.gov.tr/cms/ydk.index.php?l=1&c=56

- Türkiye'nin Dünya ekonomisinde sahip olduğu rekabet gücünün artırılmasına yönelik çalışmalara katkı sağlamak,
- Türkiye'nin yatırım ortamının iyileştirilmesi konusunda sağladığı ilerlemelerin uluslararası alanda duyurulmasına katkıda bulunmaktır.

Yatırım Danışma Konseyi; ilki 15 Mart 2004, ikincisi 29 Nisan 2005 ve üçüncüsü de 29 Haziran 2006 tarihlerinde olmak üzere günümüze kadar üç toplantı gerçekleştirmiştir. Konseyin ilk toplantısında katılımcılar, bir ülkenin yatırım yeri olarak seçilmesi sürecinde en önemli faktörlerin ekonomik ve siyasi istikrar, öngörülebilirlik, süreklilik, güven ve şeffaflık olduğuna dikkat çekerek, Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırımlar için çok daha güçlü bir cazibe merkezi olma potansiyeli taşıdığına ilişkin değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda, coğrafi konum, iç pazarın büyüklüğü, zengin doğal kaynaklar, dinamik yerli sanayi ve yüksek nitelikli ve verimli iş gücü gibi faktörlerin, Türkiye'nin yatırımlar için çok cazip bir yer haline gelmesinde önemli rol oynadığı ifade edilmiştir.³¹⁵

Konseyin ilk iki toplantısında; Türkiye'nin önünde engel olarak kabul edilen ve üçüncü YDK toplantısına kadar üzerinde yoğunlaşılmasında fayda görülen öncelikler birer bildirgeyle belirlenmiştir. Bildirgelerde yer alan konular aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:³¹⁶

- Başta sektörel düzeyde ihtiyaç duyulan işlerin basitleştirilmesi olmak üzere idari ve bürokratik engellerin kaldırılması,
- Yasaların daha etkin uygulanması ve uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin mekanizmaların geliştirilmesi,
- Kurumlar vergisi (özellikle çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşmaları ile ilgili hususlar) ve devlet yatırımları (özellikle ar-ge yardımları) rejimlerinin rakip ülkelerdekilerle rekabet edilebilir hale getirilmesi,
- Standartlar ve düzenlemelerin Avrupa Birliği ile uyumlaştırılması,
- Gümrüklerin, özellikle ithalat ve lisanslama süreçlerinin etkinliğinin artırılması,
- İhracat potansiyelinin artırılması ve güçlü insan kaynakları kapasitesinden daha iyi yararlanmak üzere Türkiye'nin araştırma-geliştirme bazının güçlendirilmesi,

³¹⁵ DPT, 2004 a.g.e., s. 71

³¹⁶ YDK, Yatırım Danışma Konseyi Birinci Toplantısı Sonuç Bildirisi, İstanbul, Nisan 2005, s. 3 ve YDK, Yatırım Danışma Konseyi İkinci Toplantısı Sonuç Bildirisi, İstanbul, Haziran, 2006, s. 4, <http://www.investinturkey.gov.tr/cms/ydk.index.php?l=1&c=110>

- İş dünyasını Türkiye'nin güçlü yönleri konusunda bilgilendirecek ve ülkeye yeni yatırımcıların çekilmesini sağlayabilecek bir yatırım promosyon ajansının kurulması,
- Ülkenin telekomünikasyon, enerji ve ulaşım gibi altyapı imkânlarının geliştirilmesi,
- Eğitim ve öğretime daha fazla yatırım yapılması,
- Yatırımlar için arazi ve arsa temin edilmesi,
- Fikri mülkiyet haklarının korunması,
- Özelleştirme programının hızlandırılması,
- Bir program dâhilinde KOBİ'lerin güçlendirilmesi ve tedarik zincirindeki fonksiyonlarının geliştirilmesi,
- Daha basit ve daha istikrarlı ve AB normlarına uygun bir vergi rejimine yönelik vergi politikası reformları oluşturulması ve uygulanması,
- Global rekabet güçlerini artırmak, yerli ve yabancı firmalar arasındaki çift taraflı etkileşimi sağlamak üzere Türkiye'deki firmalarda kurumsal yönetişimin güçlendirilmesi,
- Yatırımların önündeki idari ve bürokratik engellerin, yabancı personel çalışma izinlerine ilişkin sorunları da kapsayacak şekilde, ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaların sürdürülmesi,
- Mevcut özelleştirme programının kararlılıkla uygulanmasına devam edilmesi,
- Yargı sürecinin süratlendirilerek etkinliğinin artırılması,
- Enerji sektörünün serbestleştirilmesi programına devam edilmesi,
- Sosyal güvenlik sistemi reformuna hız kazandırılması,
- AR&GE yatırımlarına devam edilmesi,
- Ülkenin "Cazip Bir Yatırım Yeri" olarak tanıtımına yönelik çabaların artırılması yoluyla yatırımcıların, Türkiye'deki yatırım ortamının yeni gerçeklerini daha iyi algılamalarının sağlanmasıdır.

Bildirgelerde yer alan yukarıdaki hususların Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı çerçevesinde kurulan teknik komitelerin faaliyet alanları ile örtüşmesi, Reform Programı çalışmalarına da bir ivme kazandırmıştır.

Yatırım Danışma Konseyi'nin ilk iki toplantısında gündeme getirilen konularda kaydedilen ilerlemeler ve belirlenen hususlarda sağlanan gelişmeler aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:³¹⁷

- Şirket kaydı için gerekli işlem sayısının azaltılması ve madencilik gibi sektörlerde prosedürlerin basitleştirilmesi örneklerinde görüleceği gibi yatırımların önündeki idari engellerin ortadan kaldırılması,
- Teknoloji geliştirme bölgeleri kurarak, ar-ge teşvikleri vererek ve bu faaliyetlere ayrılan kamu kaynaklarını önemli ölçüde artırarak araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin özendirilmesi,
- KOBİ destek mekanizmalarının çeşitlendirilmesi ve bunlara erişimin kolaylaştırılması yoluyla KOBİ tedarik zincirinin geliştirilmesi,
- Eğitime ve insan kaynaklarına yatırım yapılması; bütçeden en büyük payın bu önceliklere tahsis edilmesi,
- Türkiye'de fikri mülkiyet haklarının korunması hususunda gerek mevzuat gerek uygulama alanlarında somut adımlar atılması,
- Özelleştirme programı uygulamalarında, rekor düzeyde yüksek gelirle neticelenen, beklentilerin üzerindeki başarı,
- Kapsamlı vergi politikası reformlarının hızlandırılması,
- Bir dönüm noktası teşkil eden sosyal güvenlik reform paketinin kabulü,
- Başta yabancı yatırımcılar için çalışma izni süreçlerinin kolaylaştırılması olmak üzere yatırımların önündeki idari engellerin azaltılması,
- Yatırım tanıtım ajansının kurulmasına ilişkin gelişmelerdir.

Yatırım Danışma Konseyi'nin üçüncü toplantısında ise; Türkiye'nin AB'ye katılım yolunda ilerlerken makroekonomik, politik ve mali piyasalardaki istikrarı koruyacak ve geliştirecek politika ve reformları uygulamada gösterdiği kararlılığın önemi vurgulanarak, 2007 yılı için yatırım ortamını iyileştirmeye yönelik olarak öncelik verilmesi gereken konular aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır:³¹⁸

- Rekabetçi pazar ortamını geliştirmek için özelleştirmeye ve deregülasyona devam edilmesi,

³¹⁷ YDK, **Yatırım Danışma Konseyi İkinci Toplantısı Sonuç Bildirisi**, İstanbul, Nisan 2005, s. 3 ve YDK, **Yatırım Danışma Konseyi Üçüncü Toplantısı Sonuç Bildirisi**, İstanbul, Haziran, 2006, s. 4, <http://www.investinturkey.gov.tr/cms/ydk.index.php?l=1&c=110>

³¹⁸ YDK, **Yatırım Danışma Konseyi Üçüncü Toplantısı Sonuç Bildirisi**, İstanbul, Haziran, 2006, s. 3, <http://www.investinturkey.gov.tr/cms/ydk.index.php?l=1&c=110>

- Eğitim ve öğretimin geliştirilmesi ve özel sektörün ve kamunun ihtiyaçlarını karşılayacak düzeye getirilmesi,
- Araştırma ve geliştirme, yenilikçilik, teknolojiye yararlanma ve kalite standartlarının kullanımının yaygınlaştırılması,
- Yatırımların önündeki idari engellerin azaltılması, lisanslama süreçlerinin, ar-ge projelerinin onaylanması işlemlerinin, yatırım arazisine erişim sıkıntılarının ve ithalattaki kısıtlamaların ele alınması,
- Yargı sürecinin etkinliğinin artırılması,
- İşgücü piyasasında etkinliğin ve esnekliğin sağlanması,
- Kurumsal yönetişimin güçlendirilmesi,
- Sosyal güvenlik sistemi reformuna devam edilmesi,
- Mali piyasaların derinliğinin artırılması, bu kapsamda finansmana erişimin artırılması, sigortacılık sektörünü düzenleyici çerçevenin güçlendirilmesi ve menkul kıymet borsasının yaygınlaştırılması,
- Yatırım tanıtım ve iletişim etkinliklerinin geliştirilmesi,
- Kayıtdışı ekonominin azaltılmasına yönelik çalışmalara devam edilmesi,
- Özellikle aşağıdaki konularda altyapının geliştirilmesi,
 - ✓ Lojistik, ulaştırma ve gümrük altyapısının iyileştirilmesi,
 - ✓ Enerji sektörünün serbestleştirilmesine devam edilmesi,
 - ✓ Bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve kullanım.

3.4.4. Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları

Uluslararası yatırımcıların bir ülkeye yatırım yapma aşamasında çeşitli ticari ve ticari olmayan risklerle karşı karşıya olduğu genel kabul gören bir görüştür. Ticari riskler, yerli veya yabancı tüm yatırımcıların katlanması gereken riskler iken, ticari olmayan riskler önceden öngörülemeyen ve ticari teşebbüsün faaliyeti ile ilgili olmayan risklerdir. Bunlar, kamulaştırma veya devletleştirme; savaş veya iç karışıklıklar neticesinde karşılaşılan zararlar; kâr, tasfiye ve satış bedellerinin transfer edilememesi veya transfer edilmesinin geciktirilmesi şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca yabancı yatırımcı ile yatırımın yapıldığı ülke devleti arasında uyuşmazlık çıkması halinde, başvurulabilecek yargı yolu olarak uluslararası tahkimin

tanınıp tanınmaması hususu da uluslararası yatırımcıların yatırım kararlarını etkileyen önemli konulardan biri olarak görülmektedir.³¹⁹

Uluslararası yatırımcıların ifade edilen konulardaki kuşkularını gidermek ve bu risklere güvence sağlamak amacıyla 1950’li yıllardan başlayarak ülkeler arasında ikili yatırım anlaşmalarının müzakeresi ve imzalanması yaygınlık kazanmıştır. Bu eğilim, özellikle son çeyrek asırda hız kazanmıştır. 2005 yılı sonu itibariyle, dünya üzerinde imzalanmış bulunan ikili yatırım anlaşmalarının toplam sayısı 2495’e ulaşmıştır.³²⁰

Türkiye ise; Şubat 2006 sonu itibariyle ikili bazda 75 ülke ile çok taraflı olarak da 3 adet Yatırım Anlaşması imzalamıştır. Türkiye’nin taraf olduğu İkili Yatırım Anlaşmaları’nın 34’ü çoğu AB üyesi olan Avrupa ülkeleri ile 28’i çoğu gelişmekte olan Asya ülkeleri ile 8’i Afrika kıtasındaki ülkeler, 4’ü Amerika kıtasındaki ülkeler ve 1’i de Okyanusya ülkeleri ile imzalanmıştır.³²¹

Türkiye, imzaladığı iki taraflı “Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması” anlaşmalarının koruma içine aldığı yatırımların oranı açısından OECD üyesi ülkeler içinde en üst sıralarda yer almaktadır. OECD Yatırım Komitesi’nin yaptığı istatistikî bir çalışmaya göre, Türkiye’nin imzaladığı “Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması” anlaşmaları, Türkiye’de yapılmış doğrudan yabancı yatırımların %82,27’sini kapsam altına almaktadır. Bu açıdan Türkiye OECD ülkeleri arasında Polonya (%94,37) ve Slovakya (91,47)’dan sonra üçüncü sırada yer almaktadır.³²²

3.4.5. Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmaları

Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları temel olarak; gelirin hem elde edildiği ülkede hem de geliri elde edenin mukim olduğu ülkede ayrı ayrı vergilendirilmesini önlemek; akit devletlerin ülkesinde yatırım yapan, teknoloji götüren veya hizmet sunan kişilerin, kendi mükelleflerine kıyasla daha ağır vergilendirilmesinin önüne geçmek amacıyla yapılmaktadır. Bu anlaşmaların hedefi, yabancı yatırımcılar veya diğer girişimciler bakımından vergilemeyi belli prensiplere bağlamak suretiyle, iç mevzuattaki değişkenliğin uzun vadeli planlama

³¹⁹ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu**, s. 77

³²⁰ UNCTAD, **Developments in International Investment Agreements in 2005 IIA MONITOR No:2 (2006) International Investment Agreements**, United Nations, New York and Geneva, 2006, s. 2

³²¹ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **a.g.e.**, s. 78

³²² T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **a.g.e.**, s. 80

açısından yaratacağı sakıncaları ortadan kaldırarak yerli ve yabancı mükellefler arasında oluşabilecek ayrımı engellemektir.³²³

78'i 2005 yılında olmak üzere, dünya genelinde 2005 yılı sonu itibariyle toplamda 2758 adet çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması yapılmıştır. Türkiye'de ise çifte vergilendirme sorununu çözmek ve yabancı yatırımcıların ülkemizde yatırım yapmasını teşvik etmek üzere 2005 yılı sonu itibariyle 70 ülke ile çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması imzalamış ve bu anlaşmalardan 61'i yürürlüğe girmiştir. Ayrıca Türkiye 2005 yılında 8 ülkeyle yapmış olduğu anlaşma ile en aktif ülke olmuştur. Türkiye'yi 7 anlaşma ile İspanya ve 6 anlaşma ile de Slovenya izlemektedir.³²⁴

Buraya kadar Türkiye'nin yabancı ve doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekebilmek için yapmayı planladığı çalışmaları ve muhtemel gelişmeleri gördük. Mevzuat olarak bir hayli yol alan Türkiye'de en büyük gelişmenin bürokrasi zihniyetinde ve davranışında yaşanması kaçınılmaz görünmektedir. Dünyadaki rakip ülkelerle mukayese edildiğinde bu gereksinimin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Yabancı yatırımların ülkeye çekilmesiyle ilgili çabaların devamlı bir süreç halinde sürdürülmesinin önemi açıktır.

Gelecek bölümde Türkiye'nin bankacılık sektöründe doğrudan yabancı yatırımlar konusunda göstermiş olduğu performans üzerinde durulacaktır.

³²³ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **a.g.e.**, s. 74

³²⁴ UNCTAD, **a.g.e.**, s. 5

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

Özellikle 2001 yılından sonra Türk ekonomisinin krizden çıkışı, ülkenin siyasi istikrara girişi, AB görüşmelerinin başlaması ve yabancı yatırımların teşviki ve Türkiye’de devlet borçlarının ve reel faizlerin aşırı yüksekliği sebebiyle yabancı bankaların Türk finans sektörüne hızlı bir giriş yaptığını görmekteyiz. “Bu giriş niçin hızlı olmuştur ve Türk ekonomisi açısından neler getirip neler götürecektir?” sorusu hayati öneme sahip bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple bu bölümde ilk olarak çokuluslu bankacılık kavramı ele alınacak daha sonra da Türk bankacılık sektöründe yabancı bankalarla ilgili yukarıdaki soru cevaplandırılmaya çalışacaktır.

4.1. ÇOKULUSLU BANKACILIK

Günümüzde uluslararası ticari ilişkilerin hacim olarak çok büyümesi ve globalleşme doğrudan yabancı yatırımlarda büyük artışlara sebep olmuş ve buna bağlı olarak çokuluslu bankacılık yatırımlarında da büyük artışlar meydana gelmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansal serbestleşme, uluslararası ve bölgesel ekonomik faaliyetlerin ve işbirliklerinin artması, bankacılık krizleri sonrasında bankacılık sistemlerinin yeniden yapılandırılması ve gelişen teknoloji bankacılık alanında doğrudan yabancı yatırımların artmasına etki etmiştir. Çokuluslu bankaların gelişmekte olan ülkelerde şube açmaları, banka satın almaları veya bankalara ortak olmaları sebebiyle bu ülkelerin bankacılık sektörlerinde yabancı payının önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Çokuluslu bankaların genişlemeleri incelendiğinde yabancı ülkelerde bunların yeni banka kurmak yerine mevcut ve pazar payı olan bankaları satın almayı veya onlara ortak olmayı tercih ettikleri görülmektedir.

Literatürde uluslararası bankacılık ve çokuluslu bankacılık terimleri sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak uluslararası bankacılık ile çokuluslu bankacılık kavramları arasında önemli farklar vardır. Uluslararası bankacılık; uluslararası para sisteminin bir parçası niteliğinde olup, bu sisteme likidite sağlayarak, ülkeler arasındaki gelişme dengesizliğini finanse etmeyi amaçlayan bankacılıktır. Dünya Bankası, Avrupa Kalkınma Bankası, Asya Kalkınma Bankası, İslam Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, Amerikalılararası Kalkınma Bankası, Karayipler Kalkınma Bankası, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa

Konseyi Kalkınma Bankası bu tip bankacılığa örnek verilebilir.³²⁵ Bu bankalar özel projeler hariç özel sektöre doğrudan kredi açmazlar. Devletlere kredi açarlar, onların kalkınmalarını veya kamu fon eksiklerini karşılarlar.

Çokuluslu bankalar ise; bir bankanın birden fazla ülkede şube veya bağlı ortaklıklara sahip olması veya bunları kontrol etmesi şeklinde tanımlanabilir.³²⁶ Yabancı bankacılık olarak da ifade edilen çokuluslu bankacılıkta doğrudan yabancı yatırım niteliği aranmaktadır. Uluslararası bankalardan farklı olarak çokuluslu bankalar ağırlıklı olarak özel sektöre yönelik faaliyette bulunurlar ve kendi ülkelerinde yerel müşterilerine sundukları tüm bankacılık hizmetlerini yatırım yaptıkları ülkelerde de sunarlar. Buna ilaveten Türkiye gibi kamu borçları ve faiz oranları yüksek olan ülkelerde, portföy yatırımlarıyla, kamuyu da finanse ettikleri ve bu alanda kendi ülkelerinde ulaşamadıkları yüksek getiri oranlarını sağladıkları görülmektedir.

4.1.1. Çokuluslu Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Çokuluslu bankacılığın tarihsel gelişimini üç dönemde incelemek mümkündür: Birinci dönem, 13. yüzyıl ile I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar olan dönemdir. İlk çokuluslu bankacılık faaliyetleri 13–16. yüzyıllarda Avrupa'da İtalyan Ricardi of Luca ve Medici Fugger'in sahibi oldukları tacir bankalar tarafından yapılmıştır. Mal alım satımını içeren ticari faaliyetlere ilaveten bu bankalar Avrupa ülkeleri arasında uluslararası ticaretin finansmanıya ilgilenmiş ve dönemlerinin krallarına banker olarak hizmet etmişlerdir.³²⁷

Bu dönemde çokuluslu bankacılık faaliyetlerinde diğer önemli bir gelişme ise, özellikle İngiltere İmparatorluğu'nda uluslararası mal ticaretini finanse etmek amacıyla büyüyen şube ağına sahip ticari bankaların gelişen sömürge ülkelerinde kurulmaya başlandığı 19.yüzyıl boyunca ortaya çıkmıştır.

İlk İngiliz çokuluslu bankaları, 1830'larda Avustralya, Karayipler ve Kuzey Amerika kolonilerinde şubeler açmışlar, 20 yıl kadar sonra da bunları Latin Amerika, Güney Afrika, Hindistan ve Asya'daki şubeler izlemiştir. Genel müdürlükleri Londra'da bulunan bu bankalar, İngiliz kolonilerindeki ekonomik kalkınmanın ve özellikle İngiliz şirketlerinin finansmanında büyük rol oynamışlar, genellikle İngiliz denizaşırı bankaları (British overseas

³²⁵ Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 457-483

³²⁶ E. A. Bain, J. G. Fung, I. R. Harper, "Multinational Banking: Historical, Empirical and Case Perspectives", **Working Paper**, Melbourne Business School, Australia, 2003, s. 3

³²⁷ Ingo Walter, "Barriers to Trade in Banking and Financial Services", **Thames Essay**, No:41, Trade Policy Research Centre, London, 1985, s. 14

banks) veya Anglo-yabancı bankalar (Anglo-foreign banks) olarak adlandırılmışlardır. Bu bankalar ayrıca Orta Asya ve Avrupa Kıtası'na da yayılmışlardır.

İngiliz çokuluslu bankalarını takiben Belçika, Fransa ve Almanya çokuluslu bankalarının kendi sömürülerinde, Latin Amerika'da ve hatta Çin'de açmış oldukları şubeler izlemiştir.³²⁸ Bu dönemde çokuluslu bankacılık, sömürgeciliğin de etkisiyle, ana ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru gelişmiştir.

Çokuluslu bankacılıkta bu ilk dönem; I. Dünya Savaşı ve savaş sonrası yaşanan ekonomik durgunluk, genişleyen uluslararası ticaretin yavaşlaması, sömürgeciliğin azalması, milliyetçilik akımlarının güç kazanması, yabancı piyasalarda ulusal bankaların rekabet güçlerinin artması ve İngiliz İmparatorluğu'nun gücünü kaybetmesiyle birlikte yeni bir evreye girmiştir.

Çokuluslu bankacılığın tarihsel gelişiminde ikinci dönem ise; I. ve II. Dünya Savaşı'nı kapsayan durgunluk dönemidir. Bu dönemde ABD bankaları çokuluslu bankacılık konusunda uygun bir ortam bulmuşlardır. Özellikle Avrupa ülkeleri ve Japonya'da ekonomilerin yeniden finansmanı için Amerikan bankalarının çokuluslu banka olarak büyük finansman kaynakları sağladığı ve milli bankaların belirli bir seviyeye gelmesine kadar Amerikan bankalarının etkin rol oynadığı bilinmektedir. Yine bu dönemde Avrupa, Japonya ve diğer ülkelerden Amerika'ya büyük ölçekli sermayenin kaçtığı ve New York'un uluslararası bir finans merkezi haline geldiği görülmüştür.

Çokuluslu bankacılıkta üçüncü dönem ise; II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve özellikle 1960'lı yıllarda dünya ekonomilerinde gözlenen büyüme ile ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ülkeleri ciddi bir ekonomik yıkımla karşı karşıya kalırken, ABD ekonomisi büyük bir sermaye birikimine sahip olmuştur. Bu sermaye birikiminin "Marshall Planı"yla Avrupa ülkeleri'nin yeniden inşası için Avrupa'ya aktarılması büyük pazarlar oluşturmuştur. Bu durum Avrupa'ya yatırım yapan Amerikan Şirketleri'ne çokuluslu şirket hüviyeti kazandırmıştır. Çokuluslu şirketlerin dahada büyümesi çokuluslu Amerikan bankalarının bu ülkelerde hızla teşkilatlanmasına ve büyümesine sebep olmuştur. Toparlanan Avrupa ve Japon ekonomileriyle birlikte milli bankalarında çokuluslu bankalar olarak hüviyet kazanmasına ve mevcut çokuluslu Avrupa bankalarının büyümesine sebep olmuştur. Böylece uluslararası ekonomik ilişkilere finans sektörü gibi yeni bir boyut eklenmiştir.³²⁹

³²⁸ Bain, Fung, Harper, a.g.e., s. 4

³²⁹ Sinan Sönmez, **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s. 88

Bu dönem bankaların çokuluslu müşterilerini izleyerek, onlarla birlikte yurtdışına açıldıkları dönemdir. Başka bir ifadeyle, yerli şirket dışarıya yatırım yapınca, banka da müşterisi durumundaki işletmelerin finans işlemlerini yürütebilmek ve müşterisini başka bankalara kaptırmamak için onunla birlikte sınır ötesinde şube açma gereği duymuştur. Böylece pek çok ABD bankası, Avrupa'ya yatırım yapan çokuluslu Amerikan şirketlerinin ardından Avrupa'daki mali merkezlerde özellikle Londra'da şubeler açmış ve “euro-para” işlemleri yapmaya başlamışlardır. Benzer durum bir süre sonra Avrupa ve Japon bankaları içinde geçerli olmuş, Avrupa ve Japon bankaları da hem Avrupa ülkeleri içerisinde hem de başta ABD olmak üzere Japonya, Kanada, Brezilya, Meksika, Tayvan, Güney Kore gibi ülkelerde de faaliyet göstererek uluslararası alanda büyümüşlerdir.

Çokuluslu bankacılık faaliyetlerinin önemli ölçüde gelişmesine katkıda bulunan diğer bir faktör ise; 1973 yılında meydana gelen Dünya Enerji Buhranı'dır. Petrol fiyatlarının yaklaşık dört misli artmasıyla petrol ihracatçısı ülkelere ihracattan kaynaklanan ve “petro-dolar” diye tanımlanan dolar fazlası oluşmuştur. Çokuluslu bankalar, petrol ihracatçısı ülkelerin söz konusu fazla dolarlarının döviz sıkıntısı çeken ithalatçı ülkelere kredi şeklinde aktarılmasına aracı olmuşlardır. Ancak, 1982 yılında az gelişmiş ülkelerin çokuluslu bankalara kredi borçlarını ödeyememeleri Dünya Borç Krizi'ni ortaya çıkarmıştır.³³⁰

Borç krizinin ardından gerek bankalar gerekse gelişmekte olan ülkeler borçlanma konusunda yeni politikalar uygulamaya başlamışlardır. Krizden sonra çokuluslu bankaların gelişmekte olan ülkelere vermiş oldukları kredilerde önemli bir düşüş kaydedilmiştir. Bu durum gelişmekte olan ülkeleri, dış kaynak sağlamada çokuluslu banka kredileri yerine, doğrudan yabancı yatırımlara yönlendirmiştir.³³¹

1990'lı yıllardan sonra ise çokuluslu bankacılığın yönü bankaların ekonomik olarak yoğun ilişki içerisinde olduğu ülkelere doğrudan gitmesi şeklindedir. Çokuluslu bankalar gerek kendi ülke firmalarını gerekse kendi ülkesiyle iş yapan yerli firmaları bulundukları ülkeden finanse etmeye ve yurtdışında “yerel” banka gibi faaliyet göstermeye başlamışlardır.³³² Başka bir ifadeyle günümüzde çokuluslu bankalar, çokuluslu müşterilerini izlemelerinin yanı sıra, mevduat toplamak, kredi açmak ve diğer bankacılık hizmetleri sunmak suretiyle, doğrudan doğruya yerel finansal hizmetler talebini de karşılamaya yönelmişlerdir.

³³⁰ Seyidoğlu, **Uluslararası Finans**, s. 418

³³¹ Sönmez, **a.g.e.**, s. 381

³³² M. Yayla, Y. T. Kaya, İ. Ekmen, “Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye”, **BDDK ARD Çalışma Raporları**, No: 2005/6, Ankara, 2005, s. 8

Bu durum tablo 4.1’den de görüleceği üzere, gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörlerinde yabancı bankaların paylarını önemli ölçüde artırmıştır. Tablo 4.1’de 1995–2000 döneminde 105 ülkenin bankacılık sektöründeki yabancı banka sahiplik oranları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada banka varlıklarının %50 ve üzerinde orana sahip olan bankalar *yabancı banka* olarak tanımlanmıştır. Ayrıca toplam *yabancı payı*, yabancı kontrolündeki varlıkların toplam varlıklara oranı ile hesaplanırken; ortalama yabancı payı, ülkelerin sahip olduğu yabancı varlık oranlarının ortalaması alınarak hesaplanmıştır. Ortalama yabancı payının, toplam yabancı payından büyük olması, küçük bankacılık sistemlerinde büyük bankacılık sistemlerine oranla yabancı kontrolü altındaki varlıkların daha yüksek oranda olduğunu göstermektedir.³³³

Tüm ülkeler dikkate alındığında 1995 yılında 5 trilyon dolar olan yabancı kontrolündeki banka varlıkları, 2000 yılında yaklaşık iki kat artarak 9 trilyon dolara ulaşmıştır. Başka bir ifadeyle dünya çapında toplam yabancı payı 1995 yılında %15 iken 2000 yılında %21’e ulaşmıştır. Ortalama yabancı payı ise %23’ten, %27’ye yükselmiştir.

Tablo 4.1. Bölgeler İtibariyle Yabancı Banka Sahiplik Payları

Bölgeler	Ülke Sayısı	Toplam Yabancı Payı (%)		Ortalama Yabancı Payı (%)	
		1995	2000	1995	2000
Tüm Ülkeler	105	15	21	23	27
Kuzey Amerika	2	10	20	8	13
Batı Avrupa	19	23	28	24	32
Doğu Avrupa	17	25	30	21	35
Latin Amerika	14	18	40	14	27
Afrika	25	9	8	38	29
Orta Doğu	9	13	16	14	16
Orta Asya	4	2	3	4	6
Doğu Asya	11	5	6	14	18
Okyanusya	2	15	14	39	37

Kaynak: Gianni De Nicolo, Philip Bartholomew, Jahanara Zaman, Mary Zephirin, “Bank Consolidation, Internationalization and Conglomeration: Trends and Implications for Financial Risks”, **IMF Working Paper**, No: WP/03/158, 2003, s. 16

Tablo 4.1 bölgeler itibariyle incelendiğinde ise, 2000 yılı itibariyle en fazla yabancı katılımının %40’la Latin Amerika olduğu görülmektedir. Bu bölgeyi %30’la Doğu Avrupa ve %28’le Batı Avrupa takip etmektedir. Yabancı katılımının düşük olduğu bölgeler ise %8’lik payla Afrika, %6’lık payla Uzakdoğu ve %3’lük payla Orta Asya’dır. Gelişmekte olan ülkelere yabancı katılımının en yoğun olarak gözlemlendiği üç bölge olan Latin Amerika, Orta ve Doğu Avrupa ile Asya ülkelerindeki gelişmeler ise tablo 4.2’de gösterilmiştir.

³³³ G. De Nicolo, P. Bartholomew, J. Zaman, M. Zephirin, “Bank Consolidation, Internationalization and Conglomeration: Trends and Implications for Financial Risks”, **IMF Working Paper**, No:WP/03/158, 2003, s. 15

Tablo 4.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Banka Sahiplik Payları

Bölge	Ülke	1990 (%)	2004 (%)
Latin Amerika	Meksika	2	82
	Arjantin	10	48
	Peru	4	46
	Şili	19	42
	Venezuela	1	34
	Brezilya	6	27
Orta/Doğu Avrupa	Estonya	-	97
	Çek Cumhuriyeti	10	96
	Macaristan	10	83
	Bulgaristan	0	80
	Polonya	3	68
Asya	Singapur	86	76
	Hong Kong	89	72
	Tayland	5	18
	Malezya	-	18
	Hindistan	5	8
	Kore	4	8
	Çin	0	2

Kaynak: Dietrich Domanski, "Foreign Banks in Emerging Market Economies: Changing Players, Changing Issues", **BIS Quarterly Review**, December 2005, s. 72

Tablo 4.2 incelendiğinde Latin Amerika Bölgesi'nde en yüksek yabancı katılımı Meksika, Orta/Doğu Avrupa'da ise Estonya olduğu görülmektedir. Asya Bölgesi'nde ise, 1990 yılındaki paya göre azalma gösterse de 2004 yılında en yüksek yabancı katılımı Singapur'da gerçekleşmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi gelişmiş ülkelerin bankacılık sektörlerinde de yabancı katılımı mevcuttur. Gelişmiş ülkelerdeki yabancı katılımına ilişkin bilgiler tablo 4.3'te gösterilmiştir.

Tablo 4.3. Gelişmiş Ülkelerde Yabancı Banka Sahiplik Payları (2001)

Ülkeler	Yabancı Payı (%)
İngiltere	46
ABD	19
Avustralya	17
İsviçre	10,7
Japonya	6,7
İtalya	5,7
Kanada	4,8
Almanya	4,3
Hollanda	2,2

Kaynak: Münür Yayla, Yasemin T. Kaya, İbrahim Ekmen, "Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye", **BDDK ARD Çalışma Raporları**, No:2005/6, Ankara, 2005, s. 10

Tablo 4.3'ten de görüldüğü gibi uluslararası finans piyasalarında önemli bir rolü olan İngiltere en fazla yabancı katılımının olduğu ülkedir. ABD ve Avustralya dışındaki gelişmiş ülkelerde ise yabancı katılımı yüksek değildir.

4.1.2. Çokuluslu Bankacılığın Ortaya Çıkmasını Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar

Çokuluslu bankacılığın doğuş ve gelişimine ilişkin standart bir açıklama yapmak mümkün değildir. Çünkü her banka değişik nedenlerle değişik şekillerde uluslararası alana yönelebilir. Bu nedenle bankaların çokuluslulaşmasını açıklamaya yönelik çeşitli teoriler geliştirilmiştir.

Bu teorilerden ilki; Ricardo tarafından oluşturulan ve Hecksher ve Ohlin tarafından geliştirilen “Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi”dir. Bu teori, çokuluslu faaliyet gösterecek bankaların sunacakları banka ürünleri veya hizmetlerini karşılaştırmalı üstünlük elde edebilecekleri ülkelere yönelteceğini varsayan Aliber tarafından bankacılık sektörüne uygulanmıştır.

Bu teoriye göre; banka hizmetleri (mevduat ve kredi gibi) üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip bankalar, dünya bankacılık piyasasına hükmetme eğiliminde olacaklardır. Bu yaklaşımda, bankaların sunacakları hizmetlerin seçiminde faiz oranları dikkate alınacak ilk faktördür. Banka hizmetlerinin üretiminde bu faktöre göre karşılaştırmalı üstünlüğe sahip bankalar, elde edebilecekleri yüksek kârlardan dolayı dünya piyasalarına giriş yapacaklardır. Bu durum, düşük maliyetler gibi sahip oldukları üstünlükler ile çokuluslu bankaların piyasa paylarını artıracak ve daha fazla kâr elde etmelerini sağlayacaktır.³³⁴

Bu yaklaşım; belirli bir banka ürününün optimal üreticisini açıklarken, üretim metodunu ve üretim yerini açıklamadığı için eleştirilmiştir. Ayrıca bu yaklaşımın eleştirilen diğer bir noktası da risk-getiri ilişkisini dikkate almamasıdır. Şöyle ki, çokuluslu faaliyet gösteren bir banka yerel piyasasında var olmayan risklere de maruz kalacaktır.³³⁵

İkinci teori Grubel tarafından geliştirilen “Endüstriyel Organizasyon Teorisi”dir. Grubel, bir bankanın çokuluslu faaliyet göstermesinin temel nedeni olarak yabancı ülkelere yatırım yapan çokuluslu müşterilerini izlemek olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle yabancı bir ülkede faaliyet gösteren bir bankanın temel amacının kâr elde etmek yerine var olan müşterisini kaybetmemek olduğu söylenebilir. Bu teori uluslararası büyüme maliyetlerini ve uluslararası büyümede sermayenin oynadığı rolü analiz etmez. Bunun yerine uluslararası

³³⁴ Robert Z. Aliber, “Towards a Theory of International Banking”, **Economic Review**, Federal Reserve Bank of San Francisco, Spring, 1976, s. 5–6

³³⁵ Barry Williams, “Positive Theories of Multinational Banking: Eclectic Theory versus Internalisation Theory”, **Journal of Economic Surveys**, Vol:11, Issue:1, 1997, s. 85

büyümeden beklenen marjinal kazancın, beklenen marjinal maliyetten büyük olduğunda bir bankanın çokuluslu faaliyet göstereceğini iddia eder.³³⁶

Üçüncü teori “Uluslararası Yatırım Teorisi”dir. Bu teori, çokuluslu bankaların var olma sebebini uluslararası finansal piyasalarda var olan dış kaynaklı eksikliklere dayandırır. Ayrıca bu teori, çokuluslu bankacılık faaliyetlerinin coğrafi çeşitlendirmeden elde edilebilecek kazançlar üstünde de durmaktadır. Bu teori, coğrafi çeşitlendirme sayesinde çokuluslu bir bankanın sahip olduğu küresel varlıklarının toplam riskinin, yerel bir bankanın riskinden daha düşük olacağını ileri sürmektedir.³³⁷

Dördüncü teori Dunning tarafından geliştirilen ve Gray&Gray tarafından bankacılık sektörüne uygulanan “Eklektik Teorisi”dir.³³⁸ Bu teoriye göre, bir banka kendi ülkesinin sınırları dışında yatırım yapabilmek için yatırımın yapıldığı ülkedeki yerli bankalara kıyasla bazı üstünlüklere sahip olmalıdır. Bu üstünlükler; içselleştirme, sahiplik ve konumsal üstünlüklerdir.³³⁹

Bir banka bu avantajları yerli bankalardan birine kiralayarak faaliyette bulunmak yerine, kendisi doğrudan pazara girmeyi tercih ediyorsa; bu tercih bankanın avantajlarını bünyesinde tutmak, bir başka ifadeyle içselleştirmek yoluyla yabancı pazardaki faaliyetinden daha yüksek oranda kâr etmeyi beklemesindendir. İçselleştirme avantajları aşağıdaki beş başlık altında toplanabilir. Bunlar;

- Çokuluslu bankalar arasındaki düşük fon transfer maliyetlerine ulaşabilme,
- Verimli müşteri sözleşmeleri,
- Transfer fiyatlama manipülasyonu,
- Bilgi toplamak için geliştirilmiş ağlar,
- Potansiyel olarak azaltılmış kazanç değişkenliğidir.

Sahiplik avantajları ise potansiyel olarak geçici avantajlardır. Bu avantajlar; yetenekli personel ve yönetsel kaynaklara erişim, uygun finansal kaynaklara erişim, yaygın ve verimli bankacılık ağlarına erişim, çokuluslu işlemlerde bilgi ve tecrübe, belirli bir müşteri

³³⁶ Herbert G. Grubel, “A Theory of Multinational Banking”, **Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review**, No:29, 1977, s. 349–363

³³⁷ Eric Bouteiller, Bernard Marois, “Strategies of European Banks in Emerging Countries: A Comparative Approach”, **HEC Foundation**, Paris, 1999, s. 5

³³⁸ Jean M. Gray, Peter H. Gray, “The Multinational Bank: A Financial MNC?”, **Journal of Banking and Finance**, No:5, 1981, s. 33–69

³³⁹ Williams, **a.g.e.**, s. 80–82

sınıfına hizmette uzmanlık, çeşitlendirilmiş bankacılık hizmetlerine sahip olma ve yüksek kredibilitedir.

Konumsal avantajlar ise aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır. Bunlar;

- Bankacılık sektörüne ilişkin yasal düzenlemeler,
- Faiz oranındaki farklılıklar,
- Farklı ekonomik koşullar,
- Çokuluslu bankaların uyruğu,
- Sosyo-ekonomik farklılıklardır.

Beşinci teori ise Knickerbocker'ın "Stratejik Rekabet Teorisi"dir. Bu teoriye göre; bankalar dış yatırım kararı verme sürecinde rakiplerini izleyerek kendi rekabetçi konumlarını nispi olarak zayıflatmayacak yönde davranma eğilimi içindedirler. Dolayısıyla piyasadaki herhangi bir rakibin alacağı pozisyon bir diğerinin aldığı pozisyon ile yakından ilgilidir. Rakiplerden birinin yeni bir pazara girmesi diğerlerini de aynı yönde davranmaya zorlayacaktır.³⁴⁰

Bu teorilerin sağladığı bakış açısıyla bankaların çokuluslulaşmasını şu şekilde belirtmek mümkündür: Dış yatırım yapan bankalar kendi iç pazarlarında karşı karşıya kaldıkları rekabetçi baskı, pazar doygunluğu ve azalan getiriler karşısında yeni pazarların arayışına girmişlerdir. Gelişmiş ülkelerin bankaları, başlangıçta stratejik pozisyon alma kaygısıyla karşılıklı olarak birbirlerinin iç pazarlarına girmişlerdir. Günümüzde ise çokuluslu bankalar gelişmekte olan ülkelere doğru büyüme eğilimindedirler. Çokuluslu bankalar genellikle gelişmiş ülkelerde kurulmuş büyük firmalardır ve kendi ülkelerinden daha az etkin finansal sektörleri olan ülkelere yönelmektedirler. Bu bankalar özellikle güçlü sermaye yapılarına ve gelişmiş yönetsel becerilere dayanan bir rekabetçi üstünlüğe sahiptirler. Dolayısıyla dış yatırımı mümkün kılabilen avantajlara sahip olan söz konusu bankalar özellikle pazar ve stratejik aktif arayışı içinde etkin olmayan dış pazarlara yönelmeyi tercih etmekte ve rakiplerinin davranışlarını çok yakından izlemektedirler.

4.1.3. Çokuluslu Bankaların Yabancı Ülkelere Giriş Stratejileri

Çokuluslu bir bankanın yatırım yapmayı planladığı yeni bir ülkede nasıl bir strateji izleyeceği, yatırım yapılacak ülke ile bankanın kurulu olduğu ülkedeki yasal durum ve ekonomik koşullara bağlı olduğu gibi aynı zamanda söz konusu bankanın sınır-ötesi işletme

³⁴⁰ Emin Akçaoğlu, "Bankacılıkta Yabancı Sermaye", <http://www.akcaoglu.net/2005/05/07/6>

stratejileri ile de yakından ilişkilidir. Uygulanacak stratejinin belirlenmesinde, çokuluslu bir banka açısından, yatırım yapılacak ülkede yapılması öngörülen faaliyetlerin cinsi ve boyutu ile yatırım için ayrılacak kaynak miktarı da belirleyici faktörler olarak ön plana çıkmaktadır.³⁴¹

Çokuluslu bankaların yatırım yapmayı planladıkları ülkelerde izledikleri stratejiler aşağıdaki beş başlık altında toplanabilir. Bunlar;

- Müşteriyi izle stratejisi,
- Müşteriye liderlik et stratejisi,
- Pazar arama stratejisi,
- Lideri izle stratejisi,
- Fırsatları öne çıkarma stratejisidir.

Müşteriyi izle stratejisi, daha önce değinilen “Endüstriyel Organizasyon Teorisi” ile ilişkilidir. Bu stratejiye göre yabancı bankalar, çokuluslu müşterilerini finanse etmek ve onların yatırım yaptıkları ülkelerdeki ihtiyaçlarını karşılamak üzere müşterilerini doğrudan yatırım yaptıkları ülkelerde takip etmektedirler. Eğer bankalar, çokuluslu müşterilerine doğrudan yatırım yaptıkları ülkelerde eşlik etmezlerse ilgili müşteriler ihtiyaç duydukları bankacılık hizmetlerini yerel bankalardan karşılayacaklardır.

Çokuluslu bankalar müşterilerini doğrudan yatırım yaptıkları ülkelerde takip ettikleri gibi müşteriye liderlik et stratejisi ile müşterilerinden önce yabancı piyasalarda yer alabilirler. Çokuluslu bankaların müşterileri olan küçük ve orta ölçekli işletmeler, yabancı piyasalar hakkında politik, ekonomik, kurumsal ve kültürel bilgi ve danışmanlığa ihtiyaç duyarlar. Yabancı bir banka mevcut müşterilerinin bir temsilcisi gibi yeni piyasalar hakkında bilgi toplayabilir. Bu bilgiler sayesinde banka müşterilerinin yeni piyasalara girişi kolaylaşır. Bu strateji, çokuluslu bankalara ürün ve hizmet alanını geliştirmek, büyütme ve müşteri bağlarını güçlendirmenin yanı sıra yeni müşteriler kazanma imkânı da sağlar.³⁴²

Pazar arama stratejisi, bir bankanın bazı nedenlerden dolayı yeni uluslararası piyasalara girme ihtiyacı olduğu anlamına gelir. Faaliyette bulunulan ülkedeki yüksek rekabet, düşük kâr marjı ve geleceğe ilişkin olumsuz beklentiler, bankaları yeni pazar arayışına sevk eder. Bu stratejiye göre banka uluslararası piyasada uygun yeni bir yer

³⁴¹ Bain, Fung, Harper, **a.g.e.**, s. 24

³⁴² Claudia M. Buch, Ralph P. Heinrich, “Handling Banking Crises-The Case of Russia”, **Kiel Working Paper**, Kiel Institute for The World Economy, 1999, s. 344.

bulmaya çalışır. Pazar arayışı stratejisi diğer stratejilerden daha risklidir. Bu yüzden bu stratejiyi özellikle deneyimli ve güçlü bankalar takip ederler.³⁴³

Lideri izle stratejisi ise bir banka yabancı bir ülkeye ilgi gösterdiğinde, diğer rakiplerinin de ilgili ülkeye yatırım yapacağı görüşünden hareket edilerek açıklanmaktadır. Bu stratejiye göre rakip bir banka tarafından yatırım yapılan piyasa kabul edilebilir bir risk seviyesindedir ve yatırım için ilgili piyasayı detaylı olarak analiz etmeye gerek yoktur.³⁴⁴

Uluslararası ekonomideki karşılaştırmalı üstünlükler teorisi ile ilişkili olan fırsatları öne çıkarma stratejisi yabancı bankalara ulusal bankacılık sektörlerinin gelişiminde daha aktif bir rol öngörmektedir. Bu stratejiye göre çokuluslu bankalar kendi ülkelerinde geliştirdikleri yönetim ve pazarlama bilgilerini yabancı ülkelerde kullanarak kârlarını arttırmaya çalışırlar. Bu yüzden yabancı bankaların ulusal bankalar üzerindeki etkileri, ulusal bankaların yabancı bankaların karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları alanlarda faaliyet gösterip göstermediklerine bağlıdır.

Çokuluslu bankalar yukarıda açıklanan stratejileri kullanarak yabancı bir ülkede yatırım kararı alabilirler. Ancak bankacılık sektöründe yeni bir piyasaya giriş muhabir bankacılıkta olduğu gibi her zaman doğrudan yabancı yatırım şeklinde gerçekleşmez.

Doğrudan yatırımın söz konusu olmadığı muhabir bankacılıkta, yabancı ülkede fiziksel varlık bulundurmamak da gerekmemektedir. Bu bankalar yurtdışı ile iş yapan müşterilere hizmet imkânı sağlarlar. Bu hizmetler karşı taraf adına ödeme yapma, poliçe kabulü, akreditif açma, bilgi paylaşımı ve araştırma başlıkları altında toplanabilir.

Çokuluslu bankaların doğrudan yabancı yatırım şeklinde yabancı ülke piyasalarına giriş şekilleri ise iki temel başlık altında toplanabilir. Bunlar; yeni bir banka kurma veya şube açma (greenfield entry) şeklindeki giriş ile bir kontrol elde etme (a control acquisition) şeklindeki giriştir.³⁴⁵

Greenfield girişi; yabancı bir ülkede yeni bir bankanın kurulması veya şubenin açılmasıdır. Yeni bir banka kuruluşu veya şube açılması sermaye hareketini gerektirmektedir. Ancak temsilcilik veya şube şeklinde gerçekleşen girişlerde sermaye transferi sınırlı tutulabilir veya bu transfer yetişmiş insan gücü transferi ile yer değiştirebilir.

³⁴³ Pasi Hellman, "The Internalization of Finnish Financial Service Companies", **International Business Review**, Vol:5, Issue:2, 1996, s. 194.

³⁴⁴ Bouteiller, Marois, **a.g.e.**, s. 23

³⁴⁵ Franklin R. Root, **Entry Strategies for International Markets**, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1998, s. 2

Kontrol kazanma şeklinde gerçekleşen girişlerde ise yerel bir bankanın hisselerinin bir kısmı satın alınır. Bu satın almanın büyüklüğü sınırlı değildir. Yabancı bir banka yerli bir bankanın tamamını satın alabileceği gibi küçük bir payına da sahip olmayı tercih edebilir.

Kurumsal bakış açısından incelendiğinde ise yeni bir banka kurma veya kontrol kazanma şeklindeki yabancı banka girişleri aşağıdaki üç farklı organizasyon yapısından birisi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu organizasyon yapıları;³⁴⁶

- Temsilci Ofis,
- Şube,
- Bağlı Ortaklıklardır.

En temel yabancı banka varlığı temsilci ofistir. Yabancı bankaların temsilci ofisleri bağımsız bankacılık faaliyetlerinde bulunmazlar. Temsilcilik şeklindeki yabancı girişlerinde muhabir bankacılığın aksine fiziksel bir giriş söz konusudur. Temsilci ofislerin amacı; ev sahibi ülkeyi tanımak, bilgi toplamak, ana kuruluşun tanıtımını yapmak ve yerli müşterilerle bağlantı kurmaktır. Temsilcilik, yabancı bankaya bir şube veya ilişkili banka kurmanın gerektireceği sermaye maliyeti ve riske katlanmadan yabancı ülkede yatırım imkânı sağladığı için düşük maliyetli giriş şeklidir.³⁴⁷

Temsilci ofislerin aksine yabancı banka şubeleri mevduat kabulü ve kredi açılması da dâhil düzenli bankacılık işlemleri ile uluslararası bankacılık işlemlerini de yapabilmektedirler. Şubeler hem ana hem de ev sahibi ülkenin yasal düzenlemelerine uyarak çalışırlar. Ayrıca şubeler yasal olarak genel merkezlerine bağımlıdırlar. Başka bir ifadeyle karar mekanizması tamamıyla şubeye devredilmemiştir. Şubelerin faaliyetleri yatırımcı bankanın sermayesiyle desteklenir.

Şube bankacılığının daha gelişmiş bir şekli ise ev sahibi ülkenin mevcut yerli bir bankasının satın alınması yoluyla söz konusu bankanın şube ağına ve müşteri portföyünün kullanılarak faaliyet gösterilmesidir. Son yıllarda, artan özelleştirmeler ve deregülasyon politikaları sayesinde, kamu bankalarının veya yerli özel bankaların kısmen veya tamamen yabancılar tarafından satın alınmasıyla sıkça karşılaşılmaktadır.³⁴⁸ 2002 tarihinden itibaren Türkiye’ye yabancı bankaların gelişi ağırlıklı olarak bu yöntemle olmuştur.

³⁴⁶ Inwon Song, “Foreign Bank Supervision and Challenges to Emerging Market Supervisors”, **IMF Working Paper**, No:WP/04/82, IMF, 2004, s. 4

³⁴⁷ Jeremy Clegg, Susan Scott-Green, “Marketing Servicing Strategies of International Banks in Central and Eastern Europa”, **Journal of Transnational Management Development**, Vol:3, Issue:3, 1998, s. 175.

³⁴⁸ Yayla, Kaya, Ekmen, **a.g.e.**, s. 4

Bağlı ortaklık ise yatırım yapılan ülkenin mevzuatına göre kurulan fakat yabancı ana banka tarafından iştirak olunan banka olarak tanımlanmaktadır.³⁴⁹ Bağlı ortaklık, ana bankanın denetiminde değildir. Ülkede faaliyeti yönetimde alınan kararlar çerçevesinde yürütür. Bağlı ortaklık ana bankalardan ayrı birimler oldukları için başarı veya başarısızlık ana bankalarla ilişkili değildir.³⁵⁰ Çokuluslu bankalar bazen cüzi ortaklık paylarıyla yerli bankalara ortak olabilirler. Buna azınlık ortaklık denir. Azınlık ortaklıkların durumu da bağlı ortaklık gibidir. Buna karşılık yabancı şubeler ise ana bankanın ayrılmaz bir parçası olduklarından, ana banka iflas etmediği sürece şubeler de iflas etmezler. Tablo 4.4’te yukarıda açıklanan yabancı banka giriş çeşitlerinin belirli kriterlere göre karşılaştırılması sunulmuştur.

Tablo 4.4. Yabancı Banka Giriş Çeşitlerinin Belirli Kriterlere Göre Karşılaştırılması

	Temsilcilik	Şube	Bağlı Ortaklık	Azınlık Ortaklık
Yasal durum	Bağımlı	Bağımlı	Bağımsız	Bağımsız
Yatırım Maliyetleri	Nispeten düşük	Nispeten düşük-yüksek	Nispeten düşük-yüksek	Nispeten düşük
Kontrol	Doğrudan	Doğrudan	Düşük	Düşük
İş Aracılığı	Destekleyici	Destekleyici	Destekleyici	Düşük
Esneklik	Düşük	Yüksek	Yüksek	Düşük
Çalışanların Sayısı	Düşük	Düşük-Yüksek	Yüksek	Düşük

Kaynak: Vadim Nikitin, “Market Entry Strategies of Foreign Banks into Russian Market: Theoretical and Some Empirical Evidence”, **Dissertation of Application for Magister Artium Degree in Economics**, Tartu University, Tartu, 2002, s. 20

Root, yeni bir banka kurma veya şube açma ile yerel bir bankada kontrol elde etme amacıyla tamamının veya azınlık hisselerinin satın alınması şeklindeki yabancı banka girişlerini incelemiştir. Root’a göre, yerel bir bankanın tamamının veya bir kısmının satın alınması beraberinde kurulmuş bir varlık, mevcut müşteri kitlesi ve yaygın şube ağı gibi avantajları sağlar. Muhtemel dezavantajlar ise zayıf ve belirsiz bilanço kalitesi ile mevcut yönetimden kaynaklanacak sorunlardır.³⁵¹

4.1.4. Çokuluslu Bankaların Yabancı Ükelere Girişlerinin Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Bankacılık sektöründe yabancı banka girişleri yerel bankacılık sektörü ve yerel bankalar üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Genel olarak incelendiğinde, literatürdeki pek çok çalışmada yabancı banka girişlerinin bankacılık

³⁴⁹ <http://www.answers.com/topic/subsidiary-bank?cat=biz-fin>

³⁵⁰ Mauro Guillen, Adrian E. Tschoegl, “At Last The Internalization of Retail Banking? The Case of The Spanish Banks in Latin America”, **Working Paper**, The Wharton Financial Institutions Center, 1999, s. 36

³⁵¹ Root, **a.g.e.**, s. 5

sektöründe rekabeti artırarak ve yerel bankaların etkinliğini geliştirerek yerel bankacılık sistemini olumlu yönde etkilediği ifade edilmiştir. Yabancı banka girişlerinin yerel bankacılık sektörü ve yerel bankalar üzerinde ki olumlu etkilerini dört ana başlık altında toplamak mümkündür:³⁵²

İlk olarak; yabancı banka girişi meydana getirdiği rekabetle yerli bankaların maliyetlerini düşürmeleri ve hali hazırda kullandıkları finansal hizmetlerdeki verimliliklerinin artması için uyarıcı etki yapar. Ayrıca yerel bankaların piyasa paylarını korumak için hizmet kalitelerini yükseltmeleri konusunda da baskı yapar. Bu durum yerli bankaların sundukları finansal hizmetlerin kalitesini artırır.

Yabancı banka girişinin ikinci olumlu etkisi ise “pozitif dışsallıklar”a (spillover effect) neden olmasıdır. Şöyle ki; yabancı bankalar yeni finansal hizmetler sunarlar. Bu tür hizmetlerin sunulması yerli bankaların da benzer yeni hizmetler sunmasına ve yerli finans sistemindeki verimliliğin artmasına aracılık eder. Bununla birlikte, yabancı bankalar yerli bankalar için yeni sayılabilecek modern ve daha verimli teknikler sunabilirler. Bu teknikler de yerli bankalar tarafından kopyalanabilir. Buna ek olarak; yabancı bir bankanın yerli bir bankanın yönetimine katılması da yerli bankanın yönetimini geliştirebilir. Ayrıca yabancı bankalar, yatırım yaptıkları ülkelerdeki bankacılık düzenleme kurullarından gelişmiş bankacılık düzenleme ve denetleme sistemleri talep ettikleri için yabancı banka varlığı bankacılık düzenleme ve denetleme sistemlerinin gelişmesine de katkı sağlayacaktır. Bu düzenlemeler de yerli bankaların faaliyetlerinin kalitesinde artış meydana getirecektir. Tüm bu pozitif dışsallıklar, yerli bankacılık işlemlerinin daha verimli ve daha az maliyetli olmasına katkı sağlayacaktır.

Yabancı banka girişlerinin üçüncü etkisi ise işgücü üzerinde meydana getirdiği olumlu etkidir. Yabancı bankalar birçok şekilde yerli bankacılık sektöründeki insan kalitesinde de artış meydana getirir. Eğer yabancı bankalar, yatırım yaptıkları ülkelere bankacılık konusunda deneyimli ve yetenekli yöneticileri beraberlerinde getirirlerse, yerli yöneticiler onlardan bankacılık konusunda pek çok şey öğrenirler. Bununla birlikte; yabancı bankalar, yerel bankacıların eğitimine de yatırım yaparlar. Böylece bankacılık sektöründe daha eğitilmiş ve kaliteli işgücü, daha etkin yerel bankacılık işlemlerini ortaya çıkarır ve dolayısıyla maliyetler düşer.

³⁵² Niels Hermes, Robert Lensink, “The Impact of Foreign Bank Entry on Domestic Banking Markets: A Note”, **SOM-ThemeE: Financial Markets and Institutions**, University of Groningen, Germany, 2001, s. 5

Son olarak, yabancı banka girişi hükümetlerin yerli finansal sistem üzerindeki etkisini de en aza indirdiği söylenebilir. Bu durum faiz oranı kontrolleri ve doğrudan kredi politikaları gibi finansal baskı politikalarının önemini azaltır. Gelişmekte olan ülkeler bu tür politikaları kullanmaktadırlar. Ancak pek çok çalışma bu tür politikaların bankaların verimliliğini azalttığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla, yabancı banka girişi ile finansal sistemdeki hükümetlerin rolünün azalması, yerel bankaların etkinliğini artırır.

Yabancı banka girişlerinin yerel bankacılık sektörü ve yerel bankalar üzerindeki diğer olumlu etkileri ise aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir. Bunlar;³⁵³

- Yerel bankaların yeni banka teknolojisi ve finansal teknikleri tanıma imkânı sağlaması,
- Ölçek ekonomilerinden yararlanma imkânı elde edilebilmesi,
- Rekabet ortamının güçlenerek yerel bankaların etkinliğinin artması,
- Finansal piyasaların gelişmesi,
- Finansal regülasyon/denetim ve kanuni/yaptırım yetersizlikleri gibi kurumsal altyapı eksikliklerinin giderilmesi,
- Kriz dönemlerinde yabancı bankaların iştirak ettikleri bankaları koruyarak, prestij kaybını önlemesi,
- Ülkelerin dış sermaye piyasalarına açılmalarının sağlanması,
- Giriş yapılan ülkeye yönelik doğrudan yabancı yatırımların artmasıdır.

Yabancı banka girişlerinin bu olumlu etkilerinin yanı sıra, yerel bankacılık sektörü ve yerel bankalar üzerinde olumsuz etkileri de vardır. Bu etkilerden ilki; yabancı banka girişinin yerli bankaların maliyetlerinin artmasına neden olmasıdır. Şöyle ki; yerli bankaların, çokuluslu bankaları takip edebilmek için yeni hizmetler sunmaları, var olan hizmetlerinin kalitesini artırmaları ve yeni bankacılık tekniklerini uygulamaları maliyetlerini artıracaktır.

Yabancı banka girişi yerli bankacılık sektörünü istikrarsızlığa da sürükleyebilmektedir. Yabancı bankalar, risk yönetim politikaları çerçevesinde fonlarını bir ülkeden diğer bir ülkeye ani kararlarla aktarabilmektedirler. Finansal kriz dönemlerinde, yabancı bankaların faaliyetlerini askıya alması krizi daha da derinleştirmekte ve yerel bankacılık sektörünün istikrarsızlığa sürüklenmesine neden olmaktadır.³⁵⁴

³⁵³ G. B. Dages, L. S. Goldberg, D. Kinney, “Foreign and Domestic Bank Participation in Emerging Markets: Lessons from Mexico and Argentina”, **FRBNY Economic Policy Review**, Vol:6, Issue:3, 2002, s. 19

³⁵⁴ Song, **a.g.e.**, s. 26

Yabancı banka girişinin bir diğer olumsuz etkisi ise, yetersiz yasal altyapı, denetim ve zayıf piyasa disiplinine sahip ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Bu tür ülkelerde yeteri kadar denetlenemeyen yabancı banka girişleri sistematik riskin artmasına neden olmaktadır. Yabancı banka girişlerinin diğer olumsuz etkileri ise aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir. Bunlar;³⁵⁵

- Yabancı bankaların rekabeti nedeniyle kısa dönemde yerel bankalar sıkıntıya düşebilir,
- Yabancı bankaların sektöre girişiyle artan rekabet ortamında yerel bankalar daha fazla risk alabilirler,
- Yabancı bankalar gelişmiş ürün ve hizmet yelpazesiyle yerel piyasaların en kârlı sektörlerine hizmet sunarlarken, yerel bankalar daha çok riskli sektörlerle çalışmak zorunda kalabilirler,
- Yabancı bankalar önceliklerinin farklı olması nedeniyle ulusal ülke çıkarlarına yerel bankalar kadar esnek yaklaşp destek vermeyebilirler,
- Eğer yabancı bankalar, bankacılık sektörünün önemli bir kısmını ele geçirmişlerse, yabancı bankalar daha çok büyük veya yabancı şirketlerle çalıştıkları için küçük yerel firmalar kredi bulmakta zorlanabilirler,
- Yabancı bankalar kendi ülkelerindeki ekonomik sıkıntılar sebebiyle yatırım yaptıkları ülkeden çekilerek yerel bankacılık sektörünü sıkıntıya sokabilirler,
- Yerel para ve finansal denetleme otoritelerinin stratejik planlama ve risk yönetimi gibi temel karar alma fonksiyonlarında bilgi ve kontrol eksikliğine neden olabilir,
- Yerel finansal sistem dışsal ekonomik ve finansal şoklara daha çok maruz kalabilir.

Yabancı bankaların en büyük etkisi ülke ekonomisi üzerindeki makro ekonomik etkileridir. Bu bankalar ekonominin ihtiyaç duyduğu fonları ülkenin ekonomik birimlerine sağlarken ekonomide bir genişleme ve büyümeye katkı sağlamalarına karşılık, elde ettikleri kârları kendi ülkelerine transfer etmeleri milli gelir yani milli refah seviyesinde bir azalmaya sebebiyet verecektir. Bu sebeple ülke hükümetleri bankaların ekonomiye hangi ölçüde katkıda bulundukları ve hangi ölçüde kâr transfer ettikleri noktasını çok iyi dengelemeleri gerekir. Ülke ekonomisine katkıda bulunduğu ölçüde yabancı bankalara izin verilmeli, kâr transferleri ekonomik katkılarına eşit olduğu noktaya kadar bu politikaya uyulmalı ve o noktaya

³⁵⁵ Pelin A. Erdönmez, “Finansal Krizler Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:51, Ankara, 2004, s. 22

yaklaşıldığında yabancı bankaların girişleri yasaklanmalıdır. Ayrıca finans sektörüne yabancıların hakimiyetinin doğurabileceği politik riskler de göz önünde bulundurulmalıdır.

4.1.5. Çokuluslu Bankaların Yabancı Ülke Bankaları ve Bankacılık Sistemleri Üzerindeki Etkilerini Ölçmeye Yönelik Çalışmalar

Çokuluslu bankacılığa ilişkin yapılan uluslararası çalışmalar; yabancı banka girişlerinin nedenlerini belirleme ve yabancı banka girişlerinin yerel bankalar ve bankacılık sektörü üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşmıştır.

Fieleke tarafından yapılan çalışmada ABD bankalarının deniz aşırı büyümesinin nedenleri incelenmiştir. Bu çalışmaya göre; ABD bankalarının dış ülkelere yatırım yapmalarının temel nedeni, çokuluslu müşterilerini yatırım yaptıkları ülkelerde izlemeleri olarak belirlenmiştir.³⁵⁶ Bu sonuç ABD bankalarının İngiltere'ye giriş nedenleri üzerine Goldberg ve Saunders tarafından yapılan çalışma ile de desteklenmiştir.

Goldberg ve Saunders yaptıkları çalışmada 1972–1979 yılları arasında ABD piyasasında yabancı bankaların büyümesini modellemişlerdir. Model sonuçları, ABD'ne yabancı firmalar tarafından yapılan doğrudan yabancı yatırımların ABD'deki yabancı bankaların piyasa paylarındaki büyümede pozitif bir belirleyici olduğunu göstermiştir.³⁵⁷ Grosse ve Golberg'de yaptıkları çalışmada, ABD piyasasına giriş yapan yabancı bankaların, kendi ülkelerindeki çokuluslu müşterilerinin uluslararası ticaret ve doğrudan yatırım ihtiyaçlarını karşıladıklarını bulmuşlardır. Ayrıca yabancı bankanın ülke riski ne kadar yüksek olursa, göreceli olarak daha düşük olan ABD piyasasında yabancı banka girişinin o kadar yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Coğrafi uzaklığın da yabancı banka girişi ile pozitif ilişkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir.³⁵⁸

Fischer ve Molyneux İngiltere'yi dikkate aldıkları çalışmalarında, yabancı banka girişlerinin doğrudan yabancı yatırım ve ticaret akışlarıyla yakından ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır.³⁵⁹

³⁵⁶ Norman S. Fieleke, “The Growth of US Banking Abroad: An Analytical Survey”, **Federal Reserve Bank of Boston Conference Series**, No:18, 1977, s. 9–40

³⁵⁷ Lawrence G. Goldberg, Anthony Saunders, “The Growth of Organizational Forms of Foreign Banks in U.S.:Note”, **Journal of Money, Credit and Banking**, Vol:13, Issue:3, 1981, s. 365-374

³⁵⁸ Robert Grosse, Lawrence G. Goldberg, “Foreign Bank Activity in the United States: An Analysis by Country of Origin”, **Journal of Banking and Finance**, Vol:15, Issue:16, 1991, s. 1093–1112

³⁵⁹ Philip Molyneux, “A Note on The Determinants of Foreign Bank Activity in London Between 1980 and 1989”, **Applied Financial Economics**, Vol:6, Issue:3, 1996, s. 271–277

Yabancı banka girişlerinin nedenlerine odaklanan diğer çalışmalarda da “Müşteriyi İzle” stratejisinin çokuluslu bankalar tarafından yabancı ülkelere giriş için temel nedenlerden biri olduğu vurgulanmaktadır.

Bu sonuçların aksine Mohantany ve diğerleri yaptıkları çalışmada ABD’deki yabancı bankalar tarafından verilen kredi miktarının, yabancı şirketler tarafından alınan kredi miktarını aştığını belirtmişlerdir. Bu durum, yabancı bankaların ABD firmalarına kredi verdiklerini ve “Müşteriyi İzle” stratejisinin yabancı piyasaya girmek için tek neden olmadığını göstermektedir.³⁶⁰

Yabancı bankaların Estonya, Litvanya, Polonya ve Romanya bankacılık sistemlerine girişlerini konu alan bir araştırmada; yabancı bankaların bu ülkelere girişlerindeki temel nedenin ilgili ülke piyasalarında ortaya çıkan yeni fırsatların değerlendirilmesi ve pazar paylarını genişletme stratejilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.³⁶¹

Focarelli ve Pozzolo, bankaların yabancı yatırım kararlarıyla ilgili kapsamlı bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada 1994–1997 yılları arasında 29 OECD ülkesinde faaliyet gösteren 2499 bankaya ilişkin veriler kullanılarak ilgili bankaların yatırım kararlarını etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Analiz sonuçlarına göre yatırım kararını etkileyen en önemli faktör, yatırım yapılacak ülke bankacılık sektöründeki kâr olanaklarıdır. İkili ticaret ilişkileri ise istatistiksel açıdan anlamlı olsa da bankaların yatırım kararlarında çok büyük marjinal etkiye sahip değildir.³⁶²

Engwall ve Wallenstal ise İsveç bankaları üzerine yaptıkları çalışmada, bu bankaların yabancı yatırım yaparken “Lideri İzle” stratejisine uygun olarak hareket ettikleri sonucuna ulaşmışlardır.³⁶³

Latin Amerika’da ülkelere yoğun olarak giriş yapan İspanyol bankaları üzerine araştırma yapan Guillen ve Tschoegl ise; bu bankaların dış yatırım yapmalarındaki temel nedenin yerel piyasada oluşan doygunluk olduğunu belirtmişlerdir.³⁶⁴

³⁶⁰ Daniel E. Nolle, Rama Seth, “Do Banks Follow Their Customers Abroad?”, **Financial Markets, Institutions & Instruments**, 1998, Vol:7, Issue:4, s. 1–25

³⁶¹ Robert Lensink, “Foreign Banks and Economic Transition”, **Journal of Emerging Market Finance**, Vol:3, 2004, s. 95–98

³⁶² Dario Focarelli, Alberto F. Pozzolo, “Where Do Banks Expand Abroad? An Empirical Analysis”, **SSRN Electronic Paper Collection**, 2002, s. 1–36

³⁶³ Lars Engwall, Maria Wallenstal, “Tit For That in Small Steps: The Internationalization of Swedish Banks”, **Scandinavian Journal of Management**, Vol:4, Issue:3, 1988, s. 147–155

³⁶⁴ Guillen, Tschoegl, **a.g.e.**, s. 3

Magri ve diğerleri, İtalya bankacılık sektöründe 1983–1998 yılları arasında faaliyette bulunan 22 ülke kaynaklı yabancı banka giriş nedenlerini tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışmanın bulgularına göre, Avrupa Birliği ile ekonomik bütünleşme sürecinin, ticaret hacminin, yabancı banka girişi önündeki düzenleyici engellerin kaldırılmasının, İtalya’ya olan coğrafi yakınlığın ve İtalya bankacılık sektörünün göreceli olarak kârlı olmasının yabancı banka girişlerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.³⁶⁵

Konopielko’nun çalışması Merkez ve Doğu Avrupa’ya uygulanan ilk çalışma olarak bilinmektedir. Çalışma sonuçlarına göre, yabancı bankaların Polonya ve Çek Cumhuriyeti’ne girişlerinin temel nedeni, “Müşteri Tabanını Desteklemek” iken Macaristan’a giriş nedeni ise “Yeni İş İmkanları Arayışı” olarak tespit edilmiştir.³⁶⁶

Hırvatistan’da yapılan anket çalışmasında ise; bu ülkeye giriş yapan yabancı bankaların “Pazar Arama” stratejisine uygun olarak bu ülkeye giriş yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır.³⁶⁷

Akhtar ise Pakistan’da faaliyet gösteren yabancı bankalar üzerine yaptığı anket çalışmasında ilgili bankaların Pakistan’da faaliyet göstermelerinin nedenlerini belirlemeye çalışmıştır. Çalışma sonuçlarına göre yabancı bankaların Pakistan’da faaliyette bulunmalarının temel gerekçesinin ülkedeki yüksek kârlılık olduğu tespit edilmiştir. Bu nedeni dış ticaretin finansmanı ve müşterilerin izlenme gerekçeleri takip etmektedir.³⁶⁸

Literatür incelendiğinde yabancı banka girişlerinin nedenleri üzerine yapılan çalışmalar üç ana grup altında toplanabilir: Birinci grup; müşteriye izle stratejisi doğrultusunda; doğrudan yabancı yatırım yapan mevcut müşterilerin izlenmesi ile mal ve hizmet ihracatı yapan diğer müşterilerin izlenmesidir. İkinci grup ise; beklenen göreceli kârlılık üzerine yoğunlaşan çalışmalardır. Bu çalışmalar yatırım yapılacak ülkedeki beklenen ekonomik büyüme, vergi rejimi, döviz kuru etkisi ile ana ülkedeki rekabet baskısı üzerinde durmuşlardır. Son grup çalışmalar ise kurumsal şartlar ve çevre ile yabancı bankaların bilgi maliyeti üzerinde durmuşlardır. Kurumsal parametreler; yatırım yapılan ülkedeki finansal denetim kalitesi, mevzuat kalitesi ve yabancı banka girişine karşı ev sahibi ülke otoritesinin

³⁶⁵ S. Magri, A. Mori, P. Rossi, “The Entry and the Activity Level of Foreign Banks in Italy: An Analysis of the Determinants”, **Journal of Banking and Finance**, Vol:29, Issue:5, 2005, s. 1295–1310

³⁶⁶ Lukasz Konopielko, “Foreign Banks’ Entry into Central and Eastern European Markets: Motives and Activities”, **Post-Communist Economies**, Vol:11 Issue:4, 1999, s: 463–486

³⁶⁷ Evan Kraft, “Foreign Banks in Croatia: Reasons for Entry, Performance and Impacts”, **Journal of Emerging Markets Finance**, Vol:3, Issue:153, 2004, s. 159

³⁶⁸ Mohammad H. Akhtar, “Multinational Banking in Pakistan”, **Global Business Review**, Vol:2, Issue:2, 2001, s. 239

tutumudur. Bilgi maliyeti ise giriş yapan banka ülkesi ile ev sahibi ülke arasındaki uzaklık ve her iki ülke arasındaki kültürel benzerliktir.

Bu doğrultuda yabancı banka girişlerinin nedenleri üzerine yapılan çalışmalar ve elde edilen sonuçlar aşağıdaki tablo 4.5’te gösterilmiştir.

Tablo 4.5. Yabancı Banka Giriş Nedenleri Üzerine Yapılan Uluslararası Çalışmalar

	<i>Destekleyen Çalışmalar</i>	<i>Desteklemeyen Çalışmalar</i>
Müşteriyi İzle		
Doğrudan Yabancı Yatırım Yapan Mevcut Müşterilerin İzlenmesi	Brealey and Kaplanis (1996), Buch (2000), Goldberg and Johnson (1990), Goldberg and Saunders (1981), Grosse and Goldberg (1991), Hultman and McGee (1989), Miller and Parkhe (1998), Moshirian (2001), Wezel (2004), Yamori (1998), Berger et al. (2003), Dubauskas (2002), Farabullini and Ferri (2004), Galac and Kraft (2000), Konopielko (1999), Kowalski(2002)	Berger et al. (2003), Kindleberger (1983), Seth, Nolle and Mohany (1998), Clarke et al. (2003), Miller and Parkhe (1998), Wezel (2004)
İhracat Yapan Müşterilerin İzlenmesi	Brealey and Kaplanis (1996), Buch (2000), Goldberg and Johnson (1990), Grosse and Goldberg (1991), Heinkel and Levi (1992), Magri (2005), Moshirian (2001), Kowalski (2002)	Focarelli and Pozzolo (2001), Galac and Kraft (2000), Wezel (2004)
Beklenen Göreceli Kârlılık		
Yabancı Ülke Ekonomisinde Büyüme	Buch (2000), Claessens (2000), ECB (2005), Focarelli and Pozzolo (2001), Magri (2005), Moshirian (2001), Kraft (2004), Wezel (2004)	Buch (2000), Buch and DeLong (2004), Wezel (2004)
Döviz Kuru Etkisi	Goldberg and Saunders (1981), Hultman and McGee (1989), Moshirian (2001)	
Vergi Rejimi	Claessens (2000)	Papi and Revoltella (2000)
Ana Ülkedeki Rekabet	Dubauskas (2002), Florescu (2002), Galac and Kraft (2000), Konopielko (1999), Kowalski(2002), Kraft (2004), Tschoegl (2004), Mathieson and Roldos (2001)	Galac and Kraft (2000)
Kurumsal Şartlar ve Çevre İle Yabancı Bankaların Bilgi Maliyeti		
Kurumsal Şartlar ve Çevre	Berger (2004), Buch (2003), Buch and DeLong (2004), Focarelli and Pozzolo (2001), Goldberg and Saunders (1981), Goldberg and Johnson (1990), Hultman & McGee (1989), Magri et al. (2005), Clarke <i>et al.</i> (2003) Papi and Revoltella (2000), Lensink and de Haan (2002)	
Bilgi Maliyeti	Berger (2004), Buch (2003), Buch and De Long (2004), Magri et al. (2005), Mathieson and Roldos (2001), Wezel (2004)	Buch (2000), Grosse and Goldberg (1991).

Kaynak: Literatürdeki çalışmalardan derlenmiştir.

Yabancı banka girişlerinin yerel bankalar ve bankacılık sektörü üzerindeki etkilerine yönelik çalışmalar da ise; bir veya daha fazla ülke verisi kullanılarak yabancı banka girişlerinin yerel bankacılık sektörü üzerindeki etkileri rekabet, kârlılık ve etkinlik kriterleri dikkate alınarak incelenmiştir.

Yabancı banka girişlerinin rekabet ve verimlilik etkisi üzerindeki en kapsamlı çalışma 2001 yılında Claessens ve diğerleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışmada 1988–1995 yılları arasında 80 ülkedeki bireysel banka hesap numaralarını içeren çok geniş bir bilgi kullanılarak, yabancı banka payları ile yerel bankacılık sistemindeki kârlılık, faiz dışı gelirler ve genel yönetim giderleri arasında kuvvetli bir ilişki olduğu gösterilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre yabancı bankaların rekabet baskısı, yerel bankaların verimliliği üzerinde pozitif bir etki meydana getirmektedir. Üstelik bu verimlilik etkisi yabancı bankaların belirli bir pazar payı kazanmasından sonra değil, yabancı girişinin başlamasıyla birlikte meydana gelmektedir.³⁶⁹

2000 yılında da Barajas ve diğerleri Kolombiya bankacılık sektörü üzerine benzeri bir çalışma yapmışlardır. Çalışma bulgularına göre yabancı banka girişleri yerli bankacılık sektöründe rekabeti artırmıştır. Artan rekabet baskısı nedeniyle yerel bankalar bankacılık hizmetlerini güncellemişlerdir. Bu durum yönetim maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Bu yüzden genel olarak yabancı banka girişleri Kolombiya'daki yerel bankacılık sektöründeki maliyetlerin artmasıyla ilişkilendirilmiştir.³⁷⁰

Clarke ve diğerleri 2000 yılında yaptıkları çalışmada 1995–1997 yılları arasında Arjantin bankacılık sektörüne yabancı bankaların girmesiyle yaşanan etkiyi araştırmışlardır. İlgili yıllar arasında birçok yabancı banka Arjantin bankacılık sektörüne giriş yapmıştır. Araştırma sonuçları yabancı bankaların sadece nispeten avantajlı oldukları durumlarda yerli bankalar üzerinde rekabet baskısı kurduklarını göstermektedir. Bu nedenle, yerli bankalar yabancı bankaların aktif olarak faaliyet gösterdikleri ipotekli konut kredisi (mortgage) piyasasında artan genel yönetim giderleri ve azalan kâr marjlarıyla karşılaşmışlardır. Yabancı bankaların aktif olmadığı bireysel tüketici kredileri piyasasında ise yerel bankaların faiz oranları marjı, genel yönetim giderleri ve kârlılıkları göreceli olarak değişmemiştir.³⁷¹

Pastor ve diğerleri ise 2000 yılında 1985–1998 yılları arasındaki verileri kullanarak İspanya bankacılık sektörüne yabancı girişlerine izin verilmesinin bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Yabancı girişine izin verilmesine karşın İspanya bankacılık sistemine yoğun bir şekilde yabancı banka girişi olmamıştır. Ancak giriş yapan yabancı bankaların toptan bankacılık faaliyetlerinde yoğunlaşmaları ve aynı zamanda yeni

³⁶⁹ S. Claessens, A. Demirgüç-Kunt, H. Huizinga, “How Does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets”, **Journal of Banking and Finance**, Vol:25, Issue:5, 2001, s. 891–911

³⁷⁰ A. Barajas, R. Steiner, N. Salazar, “Foreign Investment in Colombia's Financial Sector”, **IMF Working Paper**, No:WP/99/150, 1999, s. 1–39

³⁷¹ G. Clarke, R. Cull, L. D'Amato, A. Molinari, “The Effect of Foreign Entry on Argentina's Domestic Banking Sector”, **World Bank Policy Research Working Paper**, 1999, s. 1–31

ürün ve hizmetler oluşturmalarından dolayı yerel bankaların verimliliklerinin artmasında etkili olmuştur.³⁷²

1990–1996 yılları arasında 48 ülkedeki 990 bankanın verilerini kullanarak araştırma yapan Lensink ve Hermes, yabancı banka girişlerinin kısa vadede yerel bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Lensink ve Hermes’e göre bu etki yatırım yapılan ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Düşük seviyede ekonomik gelişme yaşayan ülkelerde yabancı banka girişleri yerli bankaların maliyetlerinin ve faiz marjlarının artmasına yol açmaktadır. Hızlı ekonomik büyüme yaşayan ülkelerde ise etki çok net değildir. Yani yabancı banka girişi; maliyetlerin, kârların ve faiz marjlarının düşüşüne neden olabileceği gibi bu değişkenler üzerinde herhangi bir değişiklikte meydana getirmeyebilir.³⁷³

Zajk ise Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya ve Slovenya ülkelerinin 1995–2000 yılları arasındaki verilerini kullanarak yabancı banka girişlerinin yerel bankalar üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Analiz sonuçları Claessens ve diğerlerinin yaptığı çalışmadan biraz farklıdır. Analiz sonuçlarına göre yabancı banka girişleri faiz dışı gelirleri azaltmakta fakat genel yönetim giderlerini artırmaktadır.³⁷⁴

Çoğunlukla Afrika ülkeleri olmak üzere Hindistan, Bangladeş ve Ukrayna gibi düşük gelir grubunda yer alan ülkelerdeki artan yabancı banka girişi Claessens ve Lee tarafından incelenmiştir. Çalışmaya göre tıpkı büyüme potansiyeli olan ve orta gelir grubunda yer alan ülkeler gibi düşük gelir grubundaki ülkeler de ulusal bankacılık sistemlerini daha rekabetçi bir yapıya kavuşturmak amacıyla artan oranda yabancılara açmaktadırlar. Söz konusu ülkelerdeki yabancı banka girişi, yerel piyasada geçerli olan net faiz oranı marjı, kâr elde etme güdüsü ve piyasaların liberalizasyonu gibi bilinen unsurların yanı sıra tarihsel bağlarla da alakalı olduğu sonucuna varılmakta ve yabancı bankaların düşük gelir grubundaki ülkelerdeki risk yönetim uygulamalarını geliştirdiği ve bankacılık sistemini güçlü kıldığı bulgusuna yer verilmektedir.³⁷⁵

³⁷² J. M. Pastor, F. Perez, J. Quesada, “The Opening of The Spanish Banking System: 1985–98”, **Liberalization and Internationalization of Financial Services Conference**, Geneva, 1999, s. 1–91

³⁷³ Robert Lensink, Niels Hermes, “The Short-Term Effects of Foreign Bank Entry on Domestic Bank Behaviour: Does Economic Development Matter?”, **Journal of Banking and Finance**, Vol: 28, No: 3, 2004, s. 553–568

³⁷⁴ Peter Zajc, “The Effect of Foreign Bank Entry on Domestic Banks in Central and Eastern Europe”, **Paper for SUERF Colloquium**, 2003, s. 19

³⁷⁵ Stijn Claessens, Jong-Kun Lee, “Foreign Banks in Low-Income Countries: Recent Developments and Impacts”, **World Bank**, 2002, s. 1–36

Dages ve diğerleri Meksika ve Arjantin'deki yabancı bankalarla yerli bankaları 1994–1999 yılları arasındaki verileri kullanarak karşılaştırmışlardır. Analiz sonuçlarına göre yerli özel sermayeli bankalarla yabancı bankaların benzer davranış eğilimleri gösterdikleri, ancak kamu bankalarından farklılaştıkları tespit edilmiştir. Yabancı bankaların ekonominin genişleme dönemlerinde tüketici kredilerini yerli bankalara göre daha hızlı azalttıkları, ipotekli konut kredisi ve diğer kredileri ekonominin genişleme dönemlerinde artırdıkları tespit edilmiştir. Çalışmaya göre toplam krediler açısından Meksika ve Arjantin'de yabancı bankaların yerli bankalara göre kredi piyasasında daha güçlü oldukları ve kredi büyümesinin daha az dalgalı olduğu tespit edilmiştir.³⁷⁶

Uiboupin 2004 yılında yaptığı çalışmada yabancı banka girişlerinin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde faaliyette bulunan yerel ve yabancı bankalar üzerindeki kısa dönemli etkilerini incelemiştir. Çalışmada Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovenya ve Slovakya ülkelerinde faaliyet gösteren 219 bankanın 1995–2001 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre yabancı banka girişleri yerel bankaların faiz gelirlerini, faiz dışı gelirlerini ve kârlılıklarını olumsuz yönde etkilerken, genel yönetim giderlerini artırmıştır. Aynı zamanda yabancı banka girişi ilgili ülkelerin bankacılık sektöründeki rekabeti de artırmıştır.³⁷⁷

Çokuluslu bankaların yabancı ülkelere giriş nedenleri ve bankacılık sistemleri üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik çok sayıda uluslararası çalışma olmasına karşın Türk bankacılık sektörü üzerine yapılan çalışmalar oldukça sınırlı sayıdadır. Bu durumun sebebi olarak ülkemizde bankacılık sektöründeki yabancı banka payının 2005 yılına kadar %5'in altında olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Kaytancı 2000 yılında yabancı bankaların hangi faktörleri göz önünde bulundurarak Türkiye'ye yatırım kararı aldıkları konusunda çalışma yapmıştır. Çalışma bulgularına göre yabancı bankaların Türkiye'ye gelme nedenleri arasında en büyük payı, Türkiye'ye yatırım yapan çokuluslu şirketlerin finansal ihtiyaçlarını karşılama seçeneği olmuştur. Bu durum ülkemize giriş yapan yabancı bankaların “Müşteriyi İzle” stratejisini kullandıklarını

³⁷⁶ Dages, Goldberg, Kinney, **a.g.e.**, s. 17–36

³⁷⁷ Janek Uiboupin, “Effects of Foreign Bank Entry on Bank Performance in the CEE Countries”, **Tartu University Pres.**, No:569, 2004, s. 1-40

göstermektedir. Diğer nedenler ise Türkiye’deki potansiyel büyüme ve bankacılık sektöründen elde edilen yüksek kazançlar olarak sıralanmaktadır.³⁷⁸

Denizer 1980–1997 yılları arasındaki verileri kullanarak Türkiye’de yabancı banka girişlerinin yerli bankalar üzerindeki etkisini incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre yabancı banka girişlerinden sonra yerli bankaların net faiz oranı marjı, aktif kârlılığı ve genel yönetim giderleri azalmıştır. Bu bulgular, yabancı bankaların Türk bankaları üzerinde rekabet açısından bir baskı unsuru oluşturduklarını göstermektedir. Çalışmada ayrıca yabancı banka girişlerinin finansal ve operasyonel planlama, kredi analizi ve pazarlama ile işgücü sermayesi alanlarında Türk bankacılık sektörünün gelişimine katkıda bulunduğu belirtilmiştir.³⁷⁹

Pehlivanlı ise yaptığı çalışmada 1980–1990 yılları arasında yabancı banka girişlerinin Türk bankacılık sektörü üzerindeki niteliksel etkilerini ölçmeye çalışmıştır. Pehlivanlı’ya göre yabancı banka girişleri, planlama, kredi değerlendirme ve pazarlaması ile personel istihdamı konularında Türk bankacılık sektörüne katkı sağlamıştır.³⁸⁰

Gamal ve diğerleri yaptıkları çalışmada 1990–2000 yılları arasındaki verileri kullanarak yabancı bankalar ile Türk bankaları arasında etkinlik açısından farklılık olup olmadığını araştırmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre yabancı bankaların Türk bankalarına göre daha etkin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.³⁸¹

Çiçek ise 1980–2000 yıllarını kapsayan çalışmasında yabancı bankaların Türkiye’ye geliş nedenleri ile Türk bankacılık sektörü içindeki paylarını ve performanslarını oran analizi yöntemiyle belirlemeye çalışmıştır. Çalışma bulgularına göre yabancı bankaların Türkiye’ye gelme nedenleri dış ticaretin finansmanı ve kısa vadeli sermaye hareketleri ile sınırlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Oran analizine göre ise yabancı bankaların sektördeki paylarını artırmadan yüksek faiz marjlarıyla yüksek kârlar elde ettiklerini ve bunu likit kalarak gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada yabancı banka girişlerinin rekabet

³⁷⁸ Meriç Kaytancı, “Türkiye’deki Uluslararası Bankaların Faaliyetleri, Stratejileri ve Türk Bankacılık Sistemi İçindeki Pazar Paylarına İlişkin Bir İnceleme”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000, s. 90

³⁷⁹ Cevdet Denizer, “Foreign Banking Entry in Turkey’s Banking Sector, 1980–1997”, **World Bank Policy Research Paper**, No:2462, 1999, s. 19–20

³⁸⁰ Hamit Pehlivanlı, “The Impact of Transnational Banks on The Banking Sector in Developing Countries: An Analysis of The Turkish Experience, 1980–89”, **Middle East Business and Banking**, September, 1991, s. 17

³⁸¹ Mahmoud A. El-Gamal, Hulusi İnanoglu, “Inefficiency and Heterogeneity in Turkish Banking: 1990–2000”, **Journal of Applied Econometrics**, Vol:20, Issue:5, 2005, s. 641–664

ortamını, finansal ürün ve hizmet miktarını, aracılık maliyetlerini ve faiz marjlarını artırdığı da belirtilmiştir.³⁸²

Şeker ise 1981–1994 yılları arasındaki verileri kullanarak yabancı bankaların kârlılıklarını, denetim, dış ticaret, dış borç, pazar büyümesi, ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırım değişkenleri ile açıklamaya çalışmıştır. Çalışmada oluşturulan modele göre Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı bankaların kârlılıklarının dış borç dışındaki değişkenlerle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.³⁸³

Yayla ve diğerleri tarafından yapılan çalışmada ise Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı bankalar ile Türk bankaları 2002–2004 yılları arasındaki veriler kullanılarak etkinlik açısından karşılaştırılmıştır. Veri zarflama analizinin kullanıldığı çalışmada, etkinlik ölçümü aracılık yaklaşımı ve üretim yaklaşımı açısından ele alınmıştır. Aracılık yaklaşımının ele alındığı analiz sonuçlarına göre 2002 yılında yabancı bankalar Türk bankalarına göre daha etkin olmasına karşın; üretim yaklaşımına göre yapılan karşılaştırmada tam tersi bir durum ortaya çıkmıştır.³⁸⁴

Bumin ise; 2003–2006 yılları arasında Türk bankacılık sektöründe yabancı banka payının artmasına neden olan faktörleri oluşturduğu model ile belirlemeye çalışmıştır. Modelde, yabancı bankaların ana ülkesi ile Türkiye arasındaki ekonomik bütünleşme, bankacılık sisteminin sunduğu kâr olanakları ve makroekonomik göstergelerin Türkiye’deki yabancı banka payının artması üzerindeki etkileri test edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre yabancı banka paylarındaki artışın en önemli nedeni, Türk bankacılık sektörünün sunduğu kâr olanakları olduğu tespit edilmiştir.³⁸⁵

Buraya kadar gerek diğer ülkelerde ve gerekse Türkiye’de yabancı bankaların hangi saiklerle diğer ülkelere gittikleri incelenmeye çalışılmıştır. Şimdi yabancı bankaların Türkiye’ye geliş sürecini incelemekte fayda vardır.

4.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI BANKALAR

Türkiye’ye yabancı bankaların gelişi Osmanlı döneminde başlar. Bu süreç 2004 tarihinden sonra hızlanmıştır. Aşağıda yabancı bankaların Türk bankacılık sektöründeki

³⁸² Yaşam Çiçek, “Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sistemindeki Yeri ve Etkileri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002, s. 70–71

³⁸³ Serpil Şeker, “The Determinants of Foreign Banking: Turkish Experience”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997, s. 104–118

³⁸⁴ Yayla, Kaya, Ekmen, **a.g.e.**, s. 34

³⁸⁵ Mete Bumin, “Yeniden Yapılandırma Sonrası Türk Bankacılık Sistemine Yabancı Banka Girişi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 90–114

tarihsel gelişimi, kriz dönemlerinde yabancı bankaların davranışları, Basel I-II ve yabancı bankalar, yabancı bankaların Türkiye'ye gelme nedenleri ve Türk bankacılık sektörü ile yabancı bankalara ilişkin finansal büyüklüklerin karşılaştırılması ve Türk ekonomisi üzerindeki etkileri ele alınmaya çalışılacaktır.

4.2.1. Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Yabancı bankaların Türkiye'deki faaliyetleri Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden günümüze kadar farklı yoğunluklarda da olsa her zaman mevcudiyetini korumuştur. Cumhuriyetin 1923'te kurulmasına rağmen Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın ancak 1930 yılında kurulabilmesi bile bu durumun çok çarpıcı bir örneğidir.

Bu kapsamda Osmanlı Devleti dönemi de dikkate alındığında Türkiye'deki yabancı bankaların tarihsel gelişimini Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere iki ana başlık altında incelemek mümkündür.

4.2.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a kadar olan dönemde bankacılığa ait izlere rastlanmamaktadır. Bunda Türkler'in özellikle askerlik ve yöneticilik gibi işlerle uğraşmaları, ticaret, sarraflık, faizcilik gibi meslekleri Türk ve Müslüman olmayan kimselere bırakmalarının önemi büyüktür. Ayrıca Osmanlı ekonomisinin Batı Avrupa'da gerçekleştirilen sanayi devrimine ayak uyduramaması ve yakın zamanlara kadar esnaf ve zanaatkârlara dayanan kapalı bir ekonomik düzen içinde kalması da bu dönemde bankacılığın gelişmemesinde önemli bir etkidir.³⁸⁶

Osmanlı Devleti'nde bankacılığın gelişimi, diğer ülkelerdekine benzer şekilde, “sarraf-banker-banka” sürecini izlemiştir. 18. yüzyılın sonuna kadar bankacılık benzeri işlemler yapan sarraf ve bankerler genellikle hazine ve saraya ödünç para verme, bazı kambiyo işlemleri yapma, senet alım satımı yapma, başkalarına ait paraları değerlendirme ve devlet adamlarına ait malların gelir bakımından yönetimini yapma gibi işlemler yapmışlardır. Sarraflık ve bankerlik azınlıkların kontrolünde olduğundan bankacılık faaliyetleri de yabancı bankalarla başlamıştır.³⁸⁷

1840 yılında çıkarılmaya başlanan Osmanlı kâğıt parasının değerinin düşmesi sebebiyle kambiyo fiyatlarında meydana gelen olumsuzlukları ortadan kaldırmak için

³⁸⁶ İlker Parasız, **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, Ezgi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 19

³⁸⁷ Öztin Akgüç, **Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler**, T.B.B. Yayını, No:71, Ankara, 1975, s. 6

Osmanlı Devleti'nin de yardımıyla J. Alleon ve Thedor Baltazzi adlı iki Galata bankeri tarafından 1847 yılında İstanbul Bankası (Banque de Constantinople) kurulmuştur. Kambiyo işlemleriyle ilgilenen bu banka faaliyetlerini 1852 yılına kadar sürdürmüştür.³⁸⁸

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra İngiliz sermaye sahiplerinin arzusu ve İngiltere kraliçesinin 24 Mayıs 1856 tarihli bir emirnamesiyle Bank-ı Osmanî (Ottoman Bank) faaliyete geçmiştir. Merkezi Londra'da bulunan bankanın esas iş merkezi ise İstanbul'dur. İzmir, Selanik ve Beyrut'ta şubeler açan banka 5 Şubat 1863 tarihinde Bank-ı Osmanî Şahane ismini almıştır.³⁸⁹

Bu banka para basmış, devlet gelirlerini toplamış ve devlet giderlerini de buradan karşılamıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne batı kaynaklı dış borçlar da bu banka aracılığıyla sağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde ilk banka olarak İstanbul Bankası kurulmuş olsa da Osmanlı Bankası'nın bu özelliklerinden dolayı Türkiye'de bankacılığın başlangıcı olarak Osmanlı Bankası'nın kuruluşu kabul edilmektedir.³⁹⁰

Osmanlı Devleti döneminde bir Merkez Bankası fonksiyonu gören Osmanlı Bankası'nın bu dönemde oynadığı rolü belirtebilmek için 1863 ve 1875 imtiyaznamelerinde yer alan önemli bir kaç hükme değinmek yeterlidir:³⁹¹

- Osmanlı Devleti'nde, Osmanlı Bankası dışında devlet dâhil hiçbir otorite veya kurum banknot çıkarma hakkında sahip değildir,
- Banka, devletin bütçesini dahi kontrol yetkisine sahip bir hazinedardır.

Cumhuriyetin ilanından sonra Osmanlı Bankası'yla imzalanan 1924 ve 1925 tarihli sözleşmelerle, bankanın banknot çıkarma imtiyazı ve hazinedarlık hakkı kaldırılmış ve bankanın Türkiye'deki faaliyetleri de yabancı bir ticaret bankasının faaliyet konularına dönüştürülmüştür.

Osmanlı Devleti döneminde faaliyette bulunan yabancı bankalarla ilgili çeşitli bilgiler aşağıdaki tablo 4.6'da gösterilmiştir.

³⁸⁸ Parasız, **a.g.e.**, s. 19

³⁸⁹ Servet Eyüpgiller, **Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi**, Banka ve Ticaret Hukuku araştırma Enstitüsü Yayınları, No:40, Ankara, 2002, s. 10

³⁹⁰ Arslan Yüzgün, **Cumhuriyet Dönemi Türk Bankacılık Sistemi (1923–1981)**, Der Yayınları, No:22, İstanbul, 1982, s. 12

³⁹¹ Namık Aydemir, “Dünden Bugüne Bankacılık”, **T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Dergisi**, Sayı:3, Ankara, 2005, s. 10

Tablo 4.6. Osmanlı Devleti Döneminde Kurulan Yabancı Bankalar

Banka Adı	Kuruluş Tarihi Yeri	Sermaye Kaynağı	Özellikleri	Açıklama
İstanbul Bankası	1847 İstanbul	İki Galata Bankeri	Kambiyo işlemleri.	1852 yılında faaliyeti sona ermiştir.
Bank-ı Osmanî	1856 Londra	İngiliz ve Fransız Sermayesi	Tevdiat ve iskonto.	1863 yılında Bank-ı Osmanî Şahane'ye katılmıştır.
Bank-ı Osmanî Şahane	1863 Londra	İngiliz ve Fransız Sermayesi	Emisyon İşlemleri.	Osmanlı Bankası A.Ş. unvanı ile Türkiye'de faaliyetini devam ettirmiş, 2001 yılında da Garanti Bankası ile birleşmiştir.
Şirketi Umumiye-i Osmaniye Bankası	1864 İstanbul	Değişik Banker ve yabancı şirketler	Devlet adına muamelelere aracılık etme, belediyelerin ikrazatını sağlama.	1893 yılında faaliyetini durdurmuştur.
İtibari Umumi-i Osmanî Bankası	1869 İstanbul	Tubun ve mahtumları	Hazine bonusu ihracını üstlenme.	1899 yılında tasfiye edilmiştir.
Avusturya-Osmanlı Bankası	1871 Viyana, İstanbul	Avusturya bankalar grubu ve IOU Şirketi	Rumeli Demiryolları'nın II. parti istikrazının gerekliliği nedeniyle kurulmuştur.	1874 yılında Osmanlı Bankasına katılmıştır.
İkinci İstanbul Bankası	1872 İstanbul, Londra	İngiliz sermayesi ve Galata Bankerleri	Bankacılık işlemleri yapmak, madencilik ve demiryolu ile ilgili faaliyetlerde bulunmak.	1894 yılında Kambiyo ve Esham Şirketi Osmaniyesine katılmıştır.
Kambiyo ve Esham Şirketi Osmaniyesi	1872 İstanbul	Değişik Banker ve IUO Şirketi	Bankacılık işlemleri yapmak ve IOU şirketinin hisse senetlerini ihraç etmek.	1899 yılında tasfiye edilmiştir.
Selanik Bankası	1888 Selanik	Avusturya ve Fransız Bankası	Bankacılık işlemleri.	Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası adı altında faaliyetine devam etmiştir.
Midilli Bankası	1891 İstanbul	Rum Tüccarı ve bankeri	Kömür ocakları, iskele ve şubeler açmış ve satın almıştır.	1909 yılında faaliyeti sona ermiştir.
Türkiye Milli Bankası	1909 İstanbul	Londra bankası	İngiliz yatırımlarını mali açıdan desteklemek ve menkul kıymet ihraç etme.	1913 yılında tasfiye edilmiştir.
Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası	1910 İstanbul	Bir grup azınlık	Hükümete ikrazatta bulunmak ve hükümet adına vergi tahsilâtı yapma.	1914 yılında tasfiye edilmiştir.
Osmanlı Ticaret Bankası	1910 İstanbul	Ermeni Bankerler	İpotek karşılığı kredi açmak ve her türlü bankacılık hizmeti sunma.	1914 yılında tasfiye edilmiştir.

Kaynak: Tuncay Artun, *İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 37

Ayrıca merkezleri dış ülkelerde bulunan yabancı bankalar, özellikle Osmanlı Devleti'nde iş görmek üzere şube açmak yoluyla Osmanlı Devleti sınırları içerisinde

faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Şube açmak suretiyle bankacılık yapan başlıca yabancı bankalar kronolojik sırasıyla aşağıdaki tablo 4.7’de gösterilmiştir.

Tablo 4.7. Osmanlı Devleti Döneminde Şube Düzeyinde Faaliyet Gösteren Yabancı Bankalar

Banka Adı	Merkezi	Şube Açtığı Tarih
Credit Lyonnais	Fransa	1875
Deutsche Palastina Bank (Alman-Filistin Bankası)	Almanya	1899 Bankanın kuruluş yılı
Bristish Oriental Bank	İngiltere	1900 Bankanın kuruluş yılı
Anglo-Palestine Company	İngiltere	1902 Bankanın kuruluş yılı
Atina Bankası	Yunanistan	1904
Şark Bankası	Yunanistan	1904
Wiencr Bankverein	Avusturya	1905
Deutsche Orient Bank	Almanya	1906
Societa Commerciale d'Oriente	İtalya	1907
Deutsche Bank	Almanya	1909
Banko di Roma	İtalya	1911
Banka Commerciale İtalyana	İtalya	1919
Banka Marmaroş Blank ve Şürekâsı	Romanya	1919
Hotantse Bank Üni. N.V. (Felemenk Bahrisetit Bankası)	Hollanda	1921
Memaliki Şarkıye Fransız Bankası	Fransa	1922
American Express Co.	A.B.D.	1922
Şarki Karip Ticaret Bankası	İngiltere	1922
İyoniyen Bank Limited	İngiltere	1922

Kaynak: Tuncay Artun, *İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 39

Osmanlı Devleti döneminde kurulan veya şube şeklinde faaliyet gösteren bankaların temel faaliyet alanları Osmanlı Hazine’sine iç ve dış borç bulunması ve bunların ödenmesi ile ilgili işlerle uğraşmak olmuştur. Bu nedenle II. Meşrutiyet’in ilanına kadar Osmanlı dönemi bankacılığı için “Borçlanma Bankacılığı” ya da “Yabancı Sermayeyi Destekleyen Bankacılık” nitelendirilmesi yapılmıştır.³⁹²

II. Meşrutiyet’in ilan edildiği 1909 yılından Cumhuriyet’in ilan edildiği 1923 yılına kadarki dönem ise Osmanlı dönemi bankacılığında “Ulusal Bankacılık” dönemi olarak bilinmektedir. Bu dönemde yerli sermaye ile 24 ulusal banka kurulmuştur. Ancak bu bankaların çoğu bankacılık sektöründe yaklaşık %65’lik paya sahip olan büyük ölçekli yabancı bankalarla rekabet edemeyerek faaliyetlerine son vermişlerdir.³⁹³

Özetle, Osmanlı Devleti döneminde para ve kredi piyasasında etkili olan bankalar yabancı sermaye veya yabancı sermaye iştiraki ile kurulmuş bankalardır. Bu dönemde kurulan

³⁹² Tuncay Artun, *İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 22

³⁹³ Öztin Akgüç, *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 16

veya şube açmak yoluyla faaliyet gösteren yabancı bankalar para ve sermaye piyasalarının oluşturulmasına, büyük ölçekli ticaret, tarım ve sanayi faaliyetlerinin finansmanına önem vermemişler, topladıkları fonların küçük bir kısmını Osmanlı Devleti'ne plase etmişlerdir.³⁹⁴

4.2.1.2. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet döneminde 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarına kadar Türkiye'deki yabancı bankalar hem sayıca hem de faaliyet alanları bakımından dar bir çerçevenin içinde kalmışlardır. Ülkemizde finansal serbestleşmenin gerçekleştirildiği 1980 yılından sonra ise yabancı bankaların faaliyet alanlarında çarpıcı bir genişleme olmamakla birlikte, sektördeki sayıları hızla artmıştır. Ancak 2001 yılında yaşanan finansal kriz sonrasında Demirbank'ın İngiliz sermayeli HSBC Bank tarafından satın alınmasıyla yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemde yatırım ortamında yapılan iyileştirme çalışmaları ve ekonomide yaşanan olumlu gelişmeler yabancı bankaların Türkiye'ye olan ilgisini artırmıştır.

Bu bağlamda cumhuriyet döneminde yabancı bankaların tarihsel gelişimini; 1980 öncesi dönem, 1980–1990 dönemi, 1991–2001 dönemi ve 2002 sonrası dönem başlıkları altında incelemek mümkündür.

4.2.1.2.1. 1980 Öncesi Dönem

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılında Türk mali sisteminde 22'si ulusal, 13'ü ise yabancı sermayeli toplam 35 banka faaliyet gösteriyordu. Bu bankaların toplam şube sayısı ise 439 idi. Osmanlı Bankası dışındaki yabancı bankaların ülke içinde şube ağı yoktu. Bu dönemde yabancı bankalar dış ticaretin ve Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı firmaların finansmanı ile ilgilendikleri için şubelerini genellikle ithalat ve ihracat işlemlerinin yoğunlaştığı merkezlerde toplamışlardır.³⁹⁵

Sayıca yabancı bankalardan çok olmakla birlikte Türk bankalarının ekonomik güçlerinin zayıflığı ve genellikle tek şubeli yerel banka niteliğinde olmaları, kredi piyasasının mali yapıları daha güçlü olan yabancı bankaların egemenliği altında olması sonucunu doğurmuştur.³⁹⁶

³⁹⁴ Turgut Akpınar, **Bankalar ve Devlet**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, No:55, Ankara, 1973, s. 7

³⁹⁵ Cevdet Denizer, "The Effects of Financial Liberalization and New Bank Entry on Market Structure and Competition in Turkey", **World Bank Working Paper**, No:1839, 1997, s. 5

³⁹⁶ TBB, **40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi**, Türk Bankalar Birliği, İstanbul, 1998, s. 8

1923 yılında İzmir’de toplanan I. İktisat Kongre’sinde ülkenin sermaye sıkıntısı çektiği ve ulusal bir bankacılık sistemi kurulmadıkça endüstriyel kalkınma politikalarının hayata geçirilemeyeceği vurgulanmıştır. Kurulacak yeni endüstriyel tesisler için finansmanın bankalardan sağlanması gerektiği, ancak özel sektörün çok zayıf olması ve kurulacak yeni bankalar için yeterli sermayenin bulunmaması nedeniyle sermaye desteğinin devlet tarafından sağlanması gerekliliği belirtilmiştir. Kongrede alınan kararlar doğrultusunda 1932 yılına kadar 4 kamu bankası ile çoğu yerel ve tek şubeli olmak üzere 29 özel banka kurulmuştur. Ayrıca Osmanlı Bankası’nın temel işlevlerini üstlenmek üzere bir emisyon bankası olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 1930 yılında kurulmuştur.

1923–1932 yılları arasında bankacılık sistemine giriş üzerinde herhangi bir kısıtlama olmamıştır. Bunun sonucunda tablo 4.8’den de görüldüğü gibi 1932 yılına gelindiğinde toplam banka sayısı 62’ye ulaşmıştır. Bu bankaların 47’si ulusal, 15 ise yabancı sermayeli bankadır.

1929 Dünya Ekonomik Krizi ve ülkemizdeki özel sektörün ekonomik büyümeye katkı sağlamada yeterli olmaması, ülkemizde devletçe yürütülen kalkınma planlarının benimsemesine ve özel sektörün ikinci plana itilmesine neden olmuştur. Endüstrileşmeyi hızlandırmak için devlet, 1932–1945 yılları arasında stratejik endüstrilerde günümüzde de faaliyet gösteren iktisadi teşebbüsleri kurmuştur. Bu dönemin bankacılık açısından önemli bir yönü, yeni kurulan bu endüstrileri desteklemek için Sümerbank, Etibank ve Halk Bankası gibi yeni kamu bankalarının kurulmasıdır. Bankacılık sektörüne giriş üzerindeki politikalarda bir değişiklik olmamasına rağmen bankacılık sistemine kamu bankaları dışında yeni bir giriş olmamıştır.

1932–1945 yılları arasında küresel ekonomik kriz sonucu Türkiye’deki ekonomik büyümenin gerilemesi ve yaklaşan II. Dünya Savaşı’nın etkileri nedeniyle birçok ulusal ticari banka sistemden çıkmıştır. Bu gelişmeler sistemdeki banka sayısını azaltmış ve sisteme kamu bankalarının hâkim olmasına neden olmuştur. Tablo 4.8’den de görüldüğü gibi ülkemizdeki banka sayısı 1932 yılında 62 iken, 1945 yılında 40’a düşmüştür. Aynı şekilde 1932 yılında 483 olan şube sayısı, 1945 yılında 411’e gerilemiştir.³⁹⁷

İkinci Dünya Savaşı ile 1960’lı yıllara kadar olan dönem, ekonomide devletin rolünün azaltılması ve özel sektörün geliştirilmesi için yürütülen politikalarla şekillenmiştir. Bu durum bankacılık sektörüne de yansımış, özel sektör bankacılığı bu dönemde oldukça gelişmiştir.

³⁹⁷ Ali İ. Karacan, **Bankacılık ve Kriz**, Creative Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 210

Yapı ve Kredi Bankası (1944), Türkiye Garanti Bankası (1946), Akbank (1948) bu dönemde kurulan bankalardan bazılarıdır. Aynı dönemde banka şubelerinin sayısı da 4 katına çıkmış ve 1959 yılında 1759'a ulaşmıştır.³⁹⁸

Bununla birlikte bu dönemde kurulan bankaların birçoğu sistemde uzun süre faaliyet gösterememiştir. 1950'li yılların sonunda ekonomide görülen durgunluk, 1958 krizi ve yürütülen istikrar programının başarısızlığa uğraması bazı bankaların sistemden çekilmesine neden olmuştur. 1960–1964 yılları arasında 15 küçük banka faaliyetlerini durdurmuş, bazı bankalar tasfiye olmuş, bazı bankalar da diğer bankalarla birleşmiştir. Bu gelişmeler 1964 yılının sonunda sistemdeki banka sayısını 53'e indirmiş, şube sayısı da 1909 olmuştur.³⁹⁹

Planlı Dönem olarak da adlandırılabilen 1960–1980 yılları arasında, ekonomik faaliyetlerin Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Yıllık Programlara bağlanması ve ithal ikamesi tipi sanayileşme stratejisinin benimsenmesi, finansman anlayışını da etkilemiştir. Bu dönemde kalkınma planlarında ortaya konan ilkelere uygun olarak farklı kredi gereksinimlerine cevap verecek ihtisas bankaları faaliyete geçirilmiştir.⁴⁰⁰

Bu dönemde bankacılık sektörüne giriş kısıtlanarak kamunun mali kaynakları daha kolay kontrol etmesi sağlanmıştır. Kalkınma planlarında ticari bankalar yerine endüstriyi destekleyecek kalkınma ve yatırım bankaları kurulması gerektiği belirtilmiştir. Kalkınma planlarında yer alan stratejilere uygun olarak 1962–1975 yılları arasında mevduat toplama yetkisi bulunmayan 4 yatırım bankasının kurulmasına izin verilmiştir. Bu dönem boyunca uygulanan caydırıcı ve engelleyici politikalar nedeniyle, yabancı bankaların Türkiye'ye yönelmesinde yeterli teşvikler sağlanmamıştır. Bu dönemde yabancı bankalar şube ve bağlı şirket gibi doğrudan yatırım yerine, temsilcilik ve muhabirlik şeklinde bankacılık faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Bu dönemde ayrıca sistemdeki bankaların şube sayılarında hızlı bir artış meydana gelmiştir. Bunun nedeni faiz oranları üzerinde kontrolün olduğu bir ortamda rakip bankalardan daha fazla mevduat toplamının tek yolunun şube ağını genişletme olmasıdır. 1960'ların sonunda ve 1970'li yıllar boyunca yükselen enflasyon da bankaların şubeleşmesini teşvik eden diğer bir unsur olmuştur. Bu faktörler sebebiyle 1960 yılında 1720 olan şube

³⁹⁸ Denizler, "Foreign Banking Entry in Turkey's Banking Sector, 1980–1997", s. 21

³⁹⁹ Karacan, **a.g.e.**, s. 212

⁴⁰⁰ Parasız, **a.g.e.**, s. 22

sayısı, aynı dönemde banka sayısında meydana gelen azalmaya rağmen 1980 yılında 5769'a yükselmiştir.⁴⁰¹

Tablo 4.8. 1923-1979 Yılları Arasında Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payları

Yıllar	Ulusal Banka Sayısı	Yabancı Banka Sayısı	Toplam Banka Sayısı	Yabancı Banka Payı (%)
1923	22	13	35	37
1924	20	15	35	42,9
1925-1928	24	18	42	42,9
1929-1930	43	16	59	27,1
1931-1932	47	15	62	24,2
1933-1935	47	10	57	17,5
1936-1944	44	9	53	17
1945-1950	33	7	40	17,5
1951-1954	37	6	43	14
1955-1960	52	6	58	10,3
1961-1977	48	5	53	9,4
1978-1979	40	4	44	9,1

Kaynak: Arslan Yüzgün, **Cumhuriyet Dönemi Türk Bankacılık Sistemi (1923-1981)**, Der Yayınları, No:22, İstanbul, 1982, s. 17

Bu dönem genel olarak incelendiğinde ülkemizde uygulanan politikalara bağlı olarak tablo 4.8'den de görüldüğü üzere ülkemizdeki yabancı banka sayısı yıllar itibariyle sürekli olarak azalmıştır. Bu dönemde 1929 yılından sonra yaklaşık 50 yıl boyunca Türkiye'de şube açmak yoluyla dahi yeni bir yabancı banka kurulmamıştır. 1929 yılından sonra ülkemizde faaliyete geçen ilk yabancı banka ise 1977 yılında kurulan Arap-Türk Bankası'dır.

4.2.1.2.2. 1980-1990 Dönemi

1970'li yılların sonunda ödemeler dengesi problemleri nedeniyle yaşanmaya başlanan ekonomik durgunluk, sanayinin döviz ihtiyacını da karşılayabilecek yeni bir sanayileşme stratejisinin benimsenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. 1980 yılında iç pazara yönelik üretimin yapıldığı ithal ikameci sanayileşme stratejisi terk edilerek, piyasa ekonomisine dayalı, dışa açılmayı ve dışsatıma yönelik üretimi esas alan bir kalkınma politikası benimsenmiştir.

Yeni stratejiyi desteklemek, ekonominin serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre yeniden yapılanmasını ve tasarrufların istikrarlı büyüme için gerekli seviyeye yükseltilmesini

⁴⁰¹ Denizer, "The Effects of Financial Liberalization and New Bank Entry on Market Structure and Competition in Turkey", s. 7

sağlamak amacıyla, esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz politikası uygulanmaya başlanmış, mali piyasaların serbestleşmesi ve derinleşmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır.⁴⁰²

Bu dönemde bankacılık sektöründe uygulanan serbestleşmeye yönelik politikaların unsurları şu şekilde özetlenebilir: Faiz oranlarının serbest bırakılması, faiz oranlarının reel olarak pozitif düzeye erişmesinin yolunun açılması, sektöre yeni banka girişlerinin kolaylaştırılması, bankacılık sektörünün uluslararası piyasalara açılması, özellikle uluslararası piyasalardan fon kaynak edinilmesinin serbest bırakılması, sektörde yer alan bankaların yabancı para cinsinden işlem yapmasının serbest bırakılması, bankaların uluslararası kriterlere uygun yapılanma içerisine girmesine yönelik düzenlemelerin yapılmasıdır.⁴⁰³

Ekonomideki dışa açılma ve mali piyasalara yönelik düzenlemeler bu dönemde yabancı banka sayısında artış meydana getirmiştir. Bankacılık sektörüne girişin kolaylaştırılması sonucu tablo 4.9'dan da görülebileceği gibi 1980-1990 yılları arasında bankaların sayısı 37'den 66'ya, yabancı banka sayısı da 4'ten 22'ye yükselmiştir.

Tablo 4.9. 1980-1990 Yılları Arasında Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payları

Yıllar	Ulusal Banka Sayısı	Yabancı Banka Sayısı	Toplam Banka Sayısı	Yabancı Banka/Toplam Banka Sayısı (%)	Yabancı Bankaların Sektör İçindeki Aktif Payları (%)
1980	33	4	37	11	2,88
1981	33	5	38	13	2,94
1982	33	9	42	21	3,16
1983	33	10	43	23	3,74
1984	34	15	49	31	4,11
1985	37	17	54	32	3,62
1986	37	19	56	34	3,81
1987	37	19	56	34	3,13
1988	40	21	61	34	3,58
1989	41	23	64	36	3,13
1990	44	22	66	33	3,46

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar.asp>

Bu dönemde yabancı banka sayısında artış olmasına karşın, bu bankaların bankacılık sektörü aktif toplamı içindeki payları tablo 4.9'da görüldüğü üzere çok düşük düzeylerde gerçekleşmiştir.

Bu dönemde bankacılık sistemine giriş yapan ulusal/yabancı bankaların hemen hemen hepsi dış ticaretin finansmanı ve kurumsal bankacılıkta uzmanlaşmış bankalardır. Yeni kurulan ulusal ve yabancı bankaların birçoğu 1990'ların ikinci yarısına kadar üç büyük kent

⁴⁰² TBB, a.g.e., s. 16

⁴⁰³ Ömer F. Çolak, Aslan Yiğidim, **Türk Bankacılık Sektöründe Kriz**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 14

dışında şube açmamışlardır. Öte yandan bu bankaların faaliyetleri üzerinde bir kısıtlama olmamasına karşın 1990'lı yılların ikinci yarısına kadar hemen hemen hepsi perakende bankacılık sektöründe faaliyet göstermekten kaçınmışlardır. Başka bir ifadeyle 1990 yılının sonunda bu bankaların toplam mevduattaki payı %1'in altında gerçekleşmiştir. Yabancı bankaların ağırlıklı olarak toptancı bankacılık faaliyeti içinde olmaları, bu bankaların mevduat ve kredi pazarındaki paylarının düşük seviyede kalmasına neden olmuştur. Bu bankaların perakende bankacılık piyasasına etkilerinin sınırlı olmasına karşın, sisteme yabancı bankaların girişi insan kaynakları ve sektör teknolojisinin gelişmesinde faydalı olmuştur.⁴⁰⁴

4.2.1.2.3. 1991–2001 Dönemi

1980'li yıllarda finansal piyasalarda yaşanan gelişmeler sonucu oluşan ortamda bankalar 1990 sonrasında daha da farklı bir yapıya kavuşmuşlardır. Artık gerekli teknolojik yatırımlar yapılmış, para ve sermaye piyasalarının kurumsallaşması tamamlanmıştır. Tüm bu yapısal gelişmelere ek olarak, 1989 yılında yürürlüğe giren Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar ile birlikte kambiyo rejiminde yaşanan serbestleşme bankaların döviz işlemlerine yönelmelerine ve artık yurtdışından kaynak bulmalarına da imkân sağlamıştır.

32 sayılı Karar'ın getirdiği serbestleşme 1990'ların başlarında artan harcamalarla kamu açıklarının giderek büyümesi ve buna bağlı olarak ihraç edilen yüksek faizli Hazine Bonoları ve Devlet Tahvilleri bankaları devleti borçlandırarak kolay yoldan para kazanmaya itmiştir. Faizlerin yükselmesi ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, faiz-kur dengesinin bozulup aradaki farkın açılmasına ve Türkiye'ye *sıcak para* olarak adlandırılan kısa vadeli yabancı sermaye girişinin artmasına, yani bankaların açık pozisyonlarının büyümesine yol açmıştır. Bu durum bankaların kur riskini artırdığı gibi ekonomide de etkisi uzun yıllar sürecek dengesizliklerin de kaynağını teşkil etmiştir. Yükselen faiz oranları yurt içine sıcak para çekerken, özel sektörün bankalardan kredi almasını zorlaştırmış ve özel sektör hem yükselen faiz oranları hem de bankaların kur riski vb. nedenlerle sıcak parayı tercih etmesi ile *dışlama etkisi* (crowding out) meydana gelmiştir.⁴⁰⁵

1993 yılının sonlarına doğru hükümetin uyguladığı yanlış ekonomik politikalar ve Hazine ihalelerini iptal etmesi ve bunlara bağlı olarak uluslararası rating kuruluşlarının

⁴⁰⁴ Hamdi İ. Girgin, “Yabancı Bankaların Yerel Bankacılık Sistemlerine Girişleri, Ülke Örnekleri ve Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sistemindeki Paylarının Artmasının Olası Etkilerinin Değerlendirilmesi”, **Yetki Etüdü Raporu**, B.D.D.K., Bankalar Yeminli Murakıplar Kurulu, Ankara, 2003, s. 77

⁴⁰⁵ Yıldırım B. Önal, “Türk Bankacılık Kesimindeki Son Gelişmeler”, **Türkiye’de Bankacılık Kesimindeki Son Gelişmeler Paneli**, 24–26 Aralık 2004, Adana, <http://business.cu.edu.tr/YBOdosyalar/frame.htm>

ülkemin kredi notunu düşürmesi kriz ortamını hazırlamıştır. Bu gelişmeler aşırı değerlenen Türk lirasında devalüasyon beklentisiyle birleşince 1994 başlarında kriz patlak vermiştir. Hazine ihalelerinin iptali sonucu Hazine ve TCMB arasındaki uyumsuzluk nedeniyle Türk lirası piyasada kalmış ve yatırımcılar dövizle yönelmiştir. Bu durum kurlarda hızlı bir artışa yol açmış ve büyük oranda açık pozisyonu olan bankalar zor durumda kalmıştır. 1990 yılında 1,8 milyar dolar olan bankacılık sektörünün açık pozisyonu 1993 sonunda 4,8 milyar dolara ulaşmıştır. Döviz kurundaki ani hareketler yüksek kur riski taşıyan bankaların kambiyo zararlarının büyümesine, bazı bankaların ödeme güçlüğü içine girmesine, bazılarının ise kapanmasına yol açmıştır.⁴⁰⁶

1994 ekonomik krizi nedeniyle alınan 5 Nisan Kararları'nın ardından Marmarabank, TYT Bank ve İmpexbank iflas etmesi nedeni ile kapanmıştır. 5 Nisan Kararları'nın bankacılık sektörü açısından önemli bir diğer boyutu da mevduata %100 güvence verilmesidir. Bankacılık sisteminde genel bir krizin önlenmesi amacı ile bankalardaki mevduat ve faize %100 devlet garantisi verilmiştir. Bu durum haksız rekabete neden olduğu gibi faiz oranlarını da artırmıştır. Ayrıca munzam karşılık ve disonibilite oranları ile ilgili de köklü değişiklikler yapılmıştır.

1996–1998 yılları arasında ise kısa süreli hükümetlerin iktidarda olması ve ekonomideki belirsizlik bankacılık sektörünü etkilemiştir. Ekonomide yapısal önlemlerin alınamaması ve buna bağlı olarak büyüyen kamu açıklarının finansmanı, bankacılık sektörünün açık pozisyonlarını tekrar artırarak kamu kâğıtları almalarını ve kolay kazanç sağlamalarını teşvik etmiştir.

Ekonomideki belirsizliğin giderilmesine yönelik olarak enflasyonun düşürülmesi ve kamu borcunun sürdürülebilir hale getirilmesi ana hedefleri ve IMF desteği ile 1999 yılında yürürlüğe konulan İstikrar Programı'nın önemli unsurlarından birisi de bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması olmuştur. Bu program çerçevesinde Haziran 1999'da yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu bankacılık sektöründe önemli bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Bu kanun ile uluslararası uygulamalara paralel olarak bankacılık sektörü düzenleme, gözetim ve denetimi, idarî ve malî özerkliğe sahip Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na (BDDK) devredilmiştir. 19 Aralık 1999 tarihli 4491 sayılı yasa ile de bankalarla ilgili olarak kuruluştan tasfiyeye kadar olan süreçte alınması gereken kararların tamamı Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun yetkisine bırakılarak BDDK'nın özerk statüsü sağlanmıştır. Bu bağlamda, sorunlu bankaların bir kısmı Tasarruf

⁴⁰⁶ Mehmet Günel, **Türk Bankacılık Sektörü**, Ankara Ticaret Odası, Ankara, 2001, s. 15

Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir. Ancak faaliyetteki bankaların bilançolarındaki risk birikimlerine müdahalede yeterince hızlı davranılamamıştır.⁴⁰⁷

2000 yılında giderek artan cari açıkların sürdürülebilmesi için dış kaynak girişi ön plana çıkmış, ancak doğrudan yabancı yatırım girişinin yetersiz oluşu dış borçlanmayı gündeme getirmiştir. Cari işlemlerdeki açıkla birlikte yılın ikinci yarısında, özelleştirme ve yapısal reformlara ilişkin gecikmeler iç ve dış piyasalarda tedirginliği artırarak, yabancı sermaye girişlerini dolayısıyla likiditeyi olumsuz etkileyerek kısa vadeli faiz oranlarının artmasına neden olmuştur. Faiz oranlarındaki yükseliş, portföylerinde yoğun şekilde devlet iç borçlanma senedi tutan ve bunları kısa vadeli kaynaklarla fonlayan bazı bankaların mali yapılarını bozmuş ve Kasım ayının ikinci yarısında mali piyasalara güvensizliği artırmıştır.⁴⁰⁸

Bu gelişmeler sonucunda bankaların döviz kuru riskine ve faiz riskine duyarlılığı önemli derecede artmıştır. 2000 yılının sonlarına gelindiğinde İstikrar Programı'nın sürdürülebilir olmadığı ortaya çıkmış ve bankacılık sektöründe yaşanan likidite sıkıntısı ile Kasım 2000 krizi yaşanmıştır. 2001 Şubat ayında ise, siyasi gelişmelerle yaşanan kriz nedeniyle sabit döviz kuru politikasından vazgeçilerek, döviz kuru dalgalanmaya bırakılmıştır. Bankacılık sektörü, Kasım 2000 krizi ile faiz riskine, Şubat 2001 krizi ile de döviz kuru riskine maruz kalmıştır.

Tablo 4.10. 1991-2001 Yılları Arasında Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payları

Yıllar	Ulusal Banka Sayısı	Yabancı Banka Sayısı	Toplam Banka Sayısı	Yabancı Banka/Toplam Banka Sayısı (%)	Yabancı Bankaların Sektör İçindeki Aktif Payları (%)
1991	44	21	65	32	3,33
1992	49	20	69	29	3,69
1993	50	20	70	29	3,77
1994	47	20	67	30	3,01
1995	50	18	68	27	2,89
1996	51	18	69	26	2,98
1997	54	18	72	25	4,70
1998	57	18	75	24	4,38
1999	62	19	81	24	5,22
2000	61	18	79	23	5,42
2001	46	15	61	25	3,04

Kaynak: TBB, 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, Türk Bankalar Birliği, İstanbul, 1998, s. 36

⁴⁰⁷ BDDK, **Yıllık Rapor 2001**, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Ankara, 2002, s. 4-5

⁴⁰⁸ Muhsin Kar, Akif M. Kara, "Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler", **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:29, Ankara, 2003, s. 16

Finansal istikrarsızlığın yaşandığı bu dönemde bankacılık sektöründe ulusal bankaların sayısı artarken yabancı bankaların sayısında azalma olmuştur. Tablo 4.10'dan da görüldüğü gibi Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı banka sayısı 1990 yılında ulaştığı maksimum noktadan zaman içinde düşüşlerle 2001 yılında 15'e inmiştir. Yabancı bankaların sektör içindeki aktif payları ise 1999 ve 2000 yıllarında %5'i geçmesine karşın 2001 yılında tekrar 1980–1990 dönemindeki ortalama seviyeye inmiştir.

Yabancı bankaların Türk bankacılık sistemi içindeki sayısal oranları ile aktif payları arasındaki ilişki incelendiğinde ortaya çıkan sonuç ilginçtir. Ülkemizde 2002 sonrası döneme kadar sayısal oranlar ortalama %25 civarında iken yabancı bankaların aktif payları genel olarak %5'in altında kalmıştır.

Bu durumdan iki sonuç çıkartılabilir: Birincisi, tek tek ele alındığında her bir yabancı bankanın bankacılık sistemindeki payının 2002 sonrası döneme kadar düşük olmasıdır. Başka bir deyişle, bankacılık sisteminde fazla sayıda yabancı banka vardır ama bu bankaların pazar payları sayıları ile orantılı artmamıştır. İkincisi ise yabancı bankaların oldukça özelleşmiş ve sadece belli alanlarda hizmet veren bankalar olmalarıdır. Yabancı bankaların gelirlerinde komisyon bazlı işlemlerin ağırlıkta olması da bu durumu yansıtmaktadır.⁴⁰⁹

4.2.1.2.4. 2002 Sonrası Dönem

Türk bankacılık sektörü Kasım 2000 krizi sonrasında likidite ve faiz riski nedeniyle, Şubat 2001 krizi sonrasında ise ek olarak kur riskinden kaynaklanan kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan finansal krizler mali bünyesi zayıf olan bankaları olduğu gibi mali bünyesi güçlü olan bankaları da olumsuz yönde etkilemiştir. Mali bünyesi zayıf olan bankalar krizler sonucunda daha da kötüleşerek faaliyetlerini sürdüremez hale geldiklerinden TMSF'ye devredilirken, mali bünyesi güçlü olan bankalar ciddi sermaye kayıplarıyla karşı karşıya kalmışlardır.

Bu bağlamda bankacılık sisteminin daha sağlıklı hale getirilmesi ve sorunlarının kalıcı olarak çözümlenmesi amacıyla Mayıs 2001 tarihinde “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” uygulamaya konulmuştur. Programla aracılık fonksiyonuna odaklanılmış, iç ve dış şoklara dayanaklı, uluslararası standartlarda rekabet edebilecek

⁴⁰⁹ Girgin, a.g.e., s. 79

bankacılık sektörüne geçiş amaçlanmıştır. Bankacılık sektöründe yaşanan yeniden yapılandırma aşağıdaki dört temel unsura dayandırılmıştır:⁴¹⁰

- Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması,
- TMSF bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması,
- Yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması,
- Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesidir.

“Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” ile genel olarak riskler yönetilebilir seviyelere çekilmiş, sektörde şeffaflık sağlanmış ve bankaların sermayeleri güçlendirilmiştir. Buna ek olarak, sektörde konsolidasyon sağlanmış ve 1999 yılında 81 olan banka sayısı Haziran 2007 itibarıyla 46’ya düşmüştür.⁴¹¹

“Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” çerçevesinde uygulamaya konulan reformlar ve elde edilen kazanımlar Türk bankacılık sektörünü yabancı yatırımcılar için çekici hale getirmiştir. Bankacılık aktiflerinin istikrarlı olarak büyüme göstermesi, kredi hacminde yaşanan artışlar ve yüksek kâr oranları yabancı yatırımcıları Türk bankacılık sistemine yatırım yapmaya yöneltmektedir. Düzenleyici çerçeve ile gözetim ve denetim sisteminde yaşanan iyileşmeler de yatırımların artmasına olumlu katkıda bulunmaktadır.

Bankacılık sektörüne özgü bu faktörlerin yanı sıra, Türk ekonomisinde yaşanan gelişmeler de bu süreci etkilemektedir. Türk ekonomisinin makroekonomik göstergelerinde yaşanan iyileşme ve istikrar, enflasyonun tek haneli oranlara inmesi, yüksek ve kesintisiz büyüme yabancı yatırımlara ivme kazandırmaktadır. Avrupa Birliği’ne üyelik müzakerelerinin başlaması ve buna bağlı olarak geleceğe yönelik olumlu beklentiler de yabancı yatırımcıları Türk bankacılık sistemine yönlendirmektedir.

2001 yılında HSBC’nin Demirbank’ı alması ile başlayan Türk bankası hisselerinin yabancı yatırımcılar tarafından satın alınması 2005 ve 2006 yıllarında artan bir şekilde devam etmiştir. Bu dönemde gerçekleşen satın almalara ilişkin çeşitli bilgiler aşağıdaki tablo 4.11’de gösterilmiştir.

⁴¹⁰ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VII)**, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Ankara, Ekim 2003, s. 9

⁴¹¹ <http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar.asp>

**Tablo 4.11. 2001 Yılından Sonra Türk Bankacılık Sektöründe Hisseleri
Yabancılar Satılan Bankalar**

Satılan Banka	Satın Alan Banka	Satın Alan Bankanın Ülkesi	Satış Tarihi	Satış Tutarı (Milyon Dolar)	Yabancıların Aldığı Hisse Oranı
Demirbank	HSBC	İngiltere	2001	350	100
Sitebank	Novabank	Portekiz	2001	3	100
Koçbank	UniCredito	İtalya	2002	240	50
TEB	BNP Paribas	Fransa	2005	216,8	84,25
Dışbank	Fortis	Hollanda-Belçika	2005	1140	89,3
Yapı Kredi	UniCredito	İtalya	2005	1484	28,7
Garanti	GE Consumer Finance	ABD	2005	1556	25,5
C Bank	Hapoalim Bank	İsrail	2005	113	57,55
Finansbank	National Bank of Greece	Yunanistan	2006	2760	70
Tefkenbank	EFG Eurobank	Yunanistan	2006	182	46
Denizbank	Dexia	Fransa-Belçika	2006	2437	75
Şekerbank	Bank Turan Alem	Kazakistan	2006	257	33,9
Adabank	International Investors	Kuveyt	2006	29,1	99,9
MNG Bank	Bank Med-Arapbank	Lübnan-Ürdün	2006	160	91
Tatbank	Merrill Lynch	ABD	2006	6	100
Akbank	Citigroup	ABD	2006	3100	20
Alternatifbank	Alphabank	Yunanistan	2006	204,8	47

Kaynak: Çeşitli tarihlerdeki basın bültenlerinden derlenmiştir.

Tablo 4.11 incelendiğinde ülkemizde 2001-2006 yılları arasında yabancılar tarafından toplam değeri 14,239 milyon dolarlık 17 adet bankanın hisselerinin alındığı görülmektedir. Bu satın alımlar ise 2005 ve 2006 yıllarında yoğunlaşmıştır. Yabancı yatırımcılar, 2001 yılında TMSF tarafından yeniden yapılandırılan bankaları satın alırken, 2005 ve 2006 yıllarında özel sermayeli bankaları satın almaya yönelmişlerdir.

Nüfusu yaşlanan ve bankacılık hizmetlerinde görece doygunluğa ulaşmış olan Avrupa ülkelerinde büyüme potansiyeli de sınırlı ve yatay seyir izlemektedir. Türk bankacılık sektörü ise hızlı büyüme potansiyelli pazar konumuna sahip olması ve ekonomik istikrarın sağlanmasından dolayı Avrupa kökenli finansal kuruluşlar Türkiye'ye yönelmişlerdir.⁴¹² Tablo 4.11'den de görüleceği üzere gerçekleşen 17 adet banka satın alımının 10 tanesi Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde yerleşik finans kuruluşlarınca yapılmıştır.

Literatürde yabancı katılımının boyutlarına ilişkin üç ölçüt kullanılmaktadır: Bunlardan ilki, yabancı banka sayısının toplam banka sayısına oranıdır. İkinci ölçüm ise kontrol gücünü temsil eden yabancıların toplam aktifler içindeki pay ölçütünün dikkate

⁴¹² Esra Akın, Erdinç Ergenç, "Bankacılıkta İkinci Dalgaya Doğru", **Business Week Türkiye**, İstanbul, Haziran, 2006, s. 60

alınmasıdır. Yabancı katılımın hesaplanması açısından kontrol gücü için eşik oran genellikle %50 olarak alınmaktadır. Ancak ülkemizde Ekim 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankalar Kanunu'na göre Avrupa Birliği direktifleriyle uyumlu olarak kontrol;

Madde-3 “Bir tüzel kişinin; sermayesinin, asgarî yüzde ellibirine sahip olma şartı aranmaksızın, çoğunluğuna doğrudan veya dolaylı olarak sahip olunması veya bu çoğunluğa sahip olunmamakla birlikte imtiyazlı hisselerin elde bulundurulması veya diğer hissedarlarla yapılan anlaşmalara istinaden oy hakkının çoğunluğu üzerinde tasarrufta bulunulması suretiyle veya herhangi bir suretle yönetim kurulu üyelerinin karara esas çoğunluğunu atayabilme ya da görevden alma gücünün elde bulundurulması...”

şeklinde tanımlanmıştır.⁴¹³ Bu nedenle ülkemizde yabancı yatırımcılar banka idaresi üzerinde söz konusu eşik oranın altında da kontrol gücüne sahip olabilmektedirler.

Üçüncü yöntemde ise yabancı payı, her bankadaki yabancı payını bankanın aktif toplamı ile çarpmak suretiyle elde edilecek genel toplamın, sektörün aktif toplamına bölünmesiyle hesaplanır. Yabancı hisse yüzdesini YHY, yabancı banka sayısını n ve toplam banka sayısını m göstermek üzere yabancı payı;

$$\text{Yabancı Payı} = \frac{\sum_{i=1}^n \text{Aktif}_i \times (\text{YHY})_i}{\sum_{j=1}^m \text{Aktif}_j} ; i=1,2,\dots,n \text{ ve } j=1,2,\dots,m$$

formülü ile hesaplanır. Bu hesaplamada kontrol gücü dikkate alınmamaktadır.⁴¹⁴

Yabancı banka girişlerinin arttığı 2002–2006 döneminde yukarıdaki ilk iki ölçüt kullanılarak yapılan hesaplamalarla aşağıdaki tablo 4.12 elde edilir.

Tablo 4.12. 2002-2006 Yılları Arasında Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payları

Yıllar	Ulusal Banka Sayısı	Yabancı Banka Sayısı	Toplam Banka Sayısı	Yabancı Banka/Toplam Banka Sayısı (%)	Yabancı Bankaların Sektör İçindeki Aktif Payları (%)
2002	39	15	54	28	3,12
2003	37	13	50	26	2,78
2004	35	13	48	27	3,38
2005	34	13	47	28	5,22
2006	31	15	46	33	12,3

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar.asp>

Kriz sonrası dönemde bankacılık sektöründe başlayan konsolidasyon sürecinin devam etmesi nedeniyle toplam banka sayısında yıllar itibariyle azalma söz konusudur. Tablo

⁴¹³ 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5411.html>

⁴¹⁴ Yayla, Kaya, Ekmen, a.g.e., s. 14

4.12’den de görüldüğü gibi 2004 yılında 48 olan toplam banka sayısı 2005 yılında Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalardan Ak Uluslararası Bankası’nın Akbank’a devri ile 47’ye gerilemiştir. Bu dönemde Türk Dış Ticaret Bankası’nın ünvanı Fortis Bank olarak değişmiş ve Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar grubuna katılmıştır. Sonuç olarak, özel sermayeli ticaret bankalarının sayısı 1 adet azalmıştır. 2005 ve 2006 yıllarında toplam banka sayısı azalırken, yoğun yabancı ilgisi nedeniyle yabancı banka sayısı 15’e yükselmiştir.

Sermayedeki pay açısından çoğunluğa sahip yabancı sermayeli bankaların aktif payları incelendiğinde, 2006 yılına kadar bu payın %3–5 aralığında olduğu görülmektedir. 2006 yılında ise %12,3’lük pay ile ülkemizdeki yabancı katılımı Cumhuriyet tarihindeki en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

Ülkemizdeki yabancı katılım payı yukarıda açılanan üçüncü ölçüte göre hesaplandığında ise daha çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Tablo 4.13 Aralık 2006 tarihi itibarıyla Türk bankacılık sektöründe üçüncü ölçüte göre hesaplanan yabancı katılım paylarına ilişkin bilgileri içermektedir.

Tablo 4.13. Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Katılımı Olan Bankalara İlişkin Bilgiler (% Olarak)

Banka Adı	Kamu Payı	Özel Payı	Yabancı Payı		
			Oransal Pay	Borsa Payı	Toplam
ABN Amro Bank	0	0	100	0	100
Akbank	0	57,2	20	22,8	42,8
Alternatifbank	0	98,9	0	1,1	1,1
Arap T. Bankası	15	20	65	0	65
Banca Di Roma	0	0	100	0	100
Bank Mellat	0	0	100	0	100
Citibank	0	0	100	0	100
Denizbank	0	0	99,7	0,3	100
Deutsche Bank	0	0	100	0	100
Finansbank	0	9,7	89,4	0,9	90,3
Fortis Bank	0	3	93,3	3,7	97
Habib Bank	0	0	100	0	100
HSBC Bank	0	0	100	0	100
JP Morgan Chase Bank	0	0	100	0	100
Millenium Bank	0	0	100	0	100
MNG Bank	0	9	91	0	91
Societe Generale	0	0	100	0	100
Şekerbank	0	52,4	34	13,7	47,7
Ekonomi Bankası	0	43,9	42,1	14	56,1
Garanti Bankası	0	28,8	25,5	45,7	71,2
İş Bankası	0	77	0	23	23
Vakıflar Bankası	58,6	29,3	0	12	12
Tefkenbank	0	30	70	0	70
Tekstil Bankası	0	88,4	0	11,6	11,6
Turkish Bank	0	94,2	5,8	0	5,8
WestLB AG	0	0	100	0	100
Yapı ve Kredi Bankası	0	49,4	40,1	10,5	50,6
Bankpozitif Kredi ve Kal. B.	0	42,5	57,6	0	57,6
Calyon Bank	0	0	100	0	100
Merrill Lynch	0	0	100	0	100
Sınai Kalkınma Bankası	8,4	62,2	0	29,5	29,5
Taib Yatırım Bankası	0	1	99	0	99
Takasbank İMKB	0	90,1	9,9	0	9,9
Albaraka Türk Katılım Ban.	0	22,4	77,6	0	77,6
Asya Katılım Bankası	0	73,6	0	26,4	26,4
Kuveyt Türk Finans Kurumu	0	19,8	80,2	0	80,2
Bankacılık Sektörü	28	36	22,4	13,6	35,9

Kaynak: BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu, Aralık 2006**, BDDK Strateji Geliştirme Dairesi, Sayı:4, Ankara, 2007, s. 33

Türk bankacılık sektöründeki yabancı hisse yüzdeleri dikkate alınarak yapılan hesaplamalara göre 2005 yılı için bankacılık sektöründeki yabancı payı %12,3'tür. Mart 2007 itibariyle hisse devir süreci biten bankalar göz önünde tutularak ve değişen oranlarda yapılan yeni yabancı sermaye yatırımları da dikkate alınarak yapılan hesaplamalara göre, tablo 4.13'ten de görüldüğü üzere Türk bankacılık sistemindeki yabancı sermayenin payı %22,4'e ulaşmıştır.

Tablo 4.13'e ilişkin olarak gözden kaçırılmaması gereken başka bir hususta, halka açık olan ve hisseleri İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören 14 bankanın hisselerinin, yabancı kurumsal ve bireysel yatırımcılar tarafından alım satım işlemine konu edilebilmesidir. Tablo 4.13'ten de görüldüğü üzere İMKB'de işlem gören bankaların yabancı kurumsal ve bireysel yatırımcılar tarafından sahip olunan hisse oranı Ocak 2007 itibariyle %13,6'dır. Bu oran da dikkate alındığında Türk bankacılık sektöründeki yabancı katılım payı %36'ya yükselmiş,⁴¹⁵ tablo 4.3'ten de görüleceği üzere gelişmiş ülkeler içerisinde İngiltere'den sonra en yüksek orana sahip olmuştur. Bu husus makro finansal politikalar açısından daima göz önüne alınması gereken bir konudur.

Bu oran Türkiye'nin üyelik sürecinde bulunduğu Avrupa Birliği'ndeki eski üyelerin (AB-15) %20 olan yabancı katılım oranından büyüktür. Avrupa Birliği'ne yeni katılan 10 ülkeye ilişkin yabancı katılım bilgileri ise tablo 4.14'te gösterilmiştir.

Tablo 4.14. Avrupa Birliği'ne Yeni Katılan Ülkelerin Bankacılık Sektörlerindeki Yabancı Paylarına İlişkin Dağılımlar (2003)

Ülkeler	Ulusal Banka Sayısı	Yabancı Banka Sayısı	Toplam Banka Sayısı	Yabancı Banka/Toplam Banka Sayısı (%)	Yabancı Bankaların Sektör İçindeki Aktif Payları (%)
Estonya	3	3	6	50	97,3
Slovakya	2	19	21	91	96,3
Çek Cum.	8	27	35	77	96
Litvanya	3	10	13	77	95,6
Macaristan	7	29	36	81	83,3
Polonya	14	46	60	77	67,8
Malta	6	10	16	63	67,6
Letonya	13	9	22	41	47,2
Slovenya	16	6	22	27	36
Kıbrıs	8	6	14	43	12,3

Kaynak: European Central Bank, **Banking Structures in The New EU Member States**, ECB Publications, Germany, 2005, s. 17

Tablo 4.14 incelendiğinde Slovenya ve Kıbrıs dışındaki Avrupa Birliği'ne yeni üye olan ülkelerdeki yabancı katılımının Türkiye'deki katılımdan yüksek olduğu görülmektedir. Yukarıdaki ülkeler genellikle eski Sovyet Bloğ'u ülkeler olup, yeni kapitalist sisteme adapte olmaya çalışan ülkelerdir. Bu nedenle bu ülkelerdeki yabancı banka paylarının Türkiye açısından örnek teşkil etmeyecekleri kanaatindeyiz.

⁴¹⁵ BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu, Aralık 2006**, BDDK Strateji Geliştirme Dairesi, Sayı:4, Ankara, 2007, s. 34

4.2.2. Kriz Dönemlerinde Yabancı Bankaların Davranışları

Ekonomik kriz dönemlerinde yabancı bankaların davranışları ve kriz üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların sonuçları, bankacılık sisteminde yabancı katılımının boyutuna göre farklılık göstermektedir.

Ekonomik kriz yaşayan Arjantin, Meksika, Malezya, Brezilya gibi ülkelerde yapılan çalışmalar yabancı bankaların kriz dönemlerinde, bankacılık sektörü üzerindeki etkilerinin düşük olduğunu göstermektedir. Ayrıca yabancı bankaların finansal krizlerin oluşmasını önlediğine ilişkin olarak da somut verilere ulaşılamamıştır. Bu durumun temel sebebi olarak da bankacılık sistemi içinde yabancı banka paylarının düşük olması gösterilmiştir.

Jamaika, Pasifik Adaları ve Avustralya gibi ülkelerde ise yaşanan kriz dönemlerinde yabancı banka varlığının yüksek olması krizin olumsuz etkilerini azalttığı söylenebilir. Ayrıca bu ülkelerin yabancı bankalarındaki mevduat sahiplerinin krizlerden hiç etkilenmedikleri belirtilmektedir.⁴¹⁶

Tschoegly de kriz dönemlerinde yabancı bankaların davranışları üzerine yaptığı çalışmada;⁴¹⁷

- Yabancı bankaların, yerel bankacılık sektörüne girişine imkân tanıyan düzenlemelerin esnek olduğu ülkelerde krizlere maruz kalmanın azaldığı,
- Yabancı bankaların girişine imkân tanıyan ülke bankalarının daha etkin faaliyet gösterdiği,
- Krizlerin yabancı banka girişlerinden değil, bu bankaların sektöre girişini engelleyen düzenlemelerden kaynaklandığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Konuyla ilgili diğer çalışmalarda da yabancı bankaların ekonomideki yaygınlıkları ve payları oranında istikrara katkıda bulundukları ifade edilmiştir. Yabancı bankalar risk yönetim becerileri ve muhafazakâr kredi politikaları sayesinde krizlerden yerli bankalar kadar etkilenmemektedir. Arjantin ve Meksika’da da kriz dönemini kapsayan 1994–1999 yılları arasında yabancı bankaların yerli bankalardan daha sağlam ve istikrarlı kredi portföylerine sahip oldukları belirtilmiştir. Yabancı bankaların şubeleri de benzer kredi politikaları uygulamaktadır. Ayrıca yabancı bankalar kriz döneminde ana şirketin desteğinden de yararlanmaktadır. Bu nedenle, yabancı bankalar krizden yerli bankalardan daha az

⁴¹⁶ Adrian E. Tschoegl, “Financial Crisis and the Presence of Foreign Banks”, **Working Paper**, The Wharton Financial Institutions Center, December 2003, s. 20

⁴¹⁷ Tschoegl, **a.g.e.**, s. 20–22

etkilenmektedirler. Ancak, yabancı bankaların ana ülkedeki olumsuz ekonomik koşullardan etkilenmeleri de mümkündür. Bu durumda ana şirketin sermaye yeterliliği şubelerin kredi verme gücünü etkilemekte, ancak ev sahibi ülkedeki iştiraklerin durumu etkilenmemektedir.⁴¹⁸

Yerel bankaların mali gücünün zayıf olduğu durumlarda, yabancı bankaların şubeleri yabancı para cinsinden fon bulmakta görece olarak daha iyi koşullara sahip olabilirler. Bununla birlikte, güçlü yerel bankaların kriz dönemlerinde yabancı bankaların iştiraklerinden çok daha iyi performans gösterdiklerini de ortaya koyan çalışmalar mevcuttur.⁴¹⁹

Ülkemizde ise yaşanan ekonomik kriz dönemlerinde bankacılık sektöründe yabancı katılımının düşüklüğü, araştırmacıların bu konuda çalışma yapmasını teşvik etmemiştir. Yabancı bankaların kriz dönemlerindeki davranışları üzerine yapılan tek çalışma Çakar'a aittir. Çakar yaptığı çalışmada yabancı bankalara ve bankacılık sektörüne ilişkin bilanço ve gelir tablosunun ana kalemlerini incelemiş ve bu kalemlere ilişkin çeşitli oranları kullanarak kriz dönemlerinde yabancı bankaların davranışlarını tespit etmeye çalışmıştır. Çakar'ın Ocak 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde yabancı bankalara ilişkin bulguları aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:⁴²⁰

- Ocak 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde yabancı bankaların bilançolarında; krediler, bankalardan alacaklar, menkul değerler cüzdanı, mevduat ve bankalara borçlar kalemi önemli paya sahip kalemlerdir,
- 1994 krizinde yabancı bankalar kredi kullandırışını azaltırken, 2000 ve 2001 krizlerinde artırmışlardır,
- Yabancı bankalar 1994 krizinde bankalara yaptıkları plasmanı azaltılırken, Kasım 2000 krizine likit olarak giren yabancı bankalar, bankalardan alacaklar kalemini artırıcı yönde işlemler yapmışlardır. Bu durum yabancı bankaların faiz gelirlerini olumlu yönde etkilemiştir,
- Menkul değerler cüzdanı kalemi 1994 krizinde dalgalanma gösterirken, kamu borçlanma gereğinin yüksekliği ve bu fon ihtiyacının büyük ölçüde iç borçlanma yoluyla karşılanma tercihi sektöre paralel olarak 2000 ve 2001 krizlerinde yabancı bankaların toplam aktifleri içindeki menkul değerler cüzdanının payını yükseltmiştir,

⁴¹⁸ Erdönmez, **a.g.e.**, s. 23

⁴¹⁹ Tschoegl, **a.g.e.**, s. 22

⁴²⁰ Vesile Çakar, “Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri”, **Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, TCMB, Ankara, 2003, s. 55–82

- Bankacılık sektöründe en önemli fon kaynağı mevduat olmasına karşın 1994 krizi öncesinde yabancı bankaların fon kaynakları yurt dışı bankalardır. Ancak kriz sonrası dönemde bu kaynakta azalış meydana gelmiş ve yabancı bankalar mevduata yönelmişlerdir. 2000 ve 2001 krizlerinde ise yabancı bankalar kaynak teminini büyük ölçüde yabancı para cinsinden mevduat ve bankalara borçlar kaleminden sağlamışlardır,
- Kredi riskinin ölçümünde kullanılan tahsili gecikmiş alacak tutarı ve kredilerin tahsili gecikmiş alacaklara dönüşüm oranı; kriz dönemlerinde sektör ortalamasının altında gerçekleşmiştir. Bu durum kredi riski açısından yabancı bankaların, kriz dönemlerinde riski düşük müşterilere yöneldiklerini göstermektedir.

Kriz dönemlerinde bankaların likit durumda olmaları faiz risklerini azaltmaktadır. Kriz dönemlerinde likit olmayan bankalar, menkul kıymet portföylerini düşük piyasa değerleri üzerinden likidite etmek zorunda kalacaklardır. Bu durumda Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) portföyü yoğun, kaynakları yüksek maliyetli ve yurtdışı borçlanma kabiliyeti sınırlı bankalar krizlerden en çok etkilenen bankalar olacaktır.⁴²¹

Bankaların likiditesini ölçmek için kullanabileceğimiz oranlar ise likit aktiflerin (Nakit değerler ve TCMB + Alım satım amaçlı menkul değerler (net) + Bankalar ve diğer mali kuruluşlar + Para piyasaları + Satılmaya hazır menkul değerler (net) + Zorunlu karşılıklar) toplam aktiflere oranı ve likit aktiflerin yükümlülöklere oranıdır. Tablo 4.15'te 1994, 2000 ve 2001 kriz dönemlerinde yabancı bankalara ve bankacılık sektörüne ilişkin "Likit Aktifler/Toplam Aktifler" gelişimi verilmiştir.

⁴²¹ TCMB, **Bankacılık Sektörü Kârlılık Analizi**, TCMB, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2002, s. 23

Tablo 4.15. Ocak 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankalar ve Bankacılık Sektörünün “Likit Aktifler/Toplam Aktifler” Oranının Gelişimi (% Olarak)

Ocak 1994 Krizi						
	Aralık 93	Mart 94	Haziran 94	Eylül 94	Aralık 94	Aralık 95
Yabancı Bankalar	60,3	53,2	55,6	63,4	63,4	56,7
Bankacılık Sektörü	41,4	37,1	41,4	42,2	39,3	36,9
Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri						
	Eylül 00	Aralık 00	Mart 01	Haziran 01	Eylül 01	Aralık 01
Yabancı Bankalar	64,8	63,7	58,9	63,4	43,9	45,5
Bankacılık Sektörü	32,8	32,2	31,4	43,5	43,2	33,3

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20/Aralık2001/gruokumule/default.asp>

Tablo 4.15 incelendiğinde, kriz dönemlerinde yabancı bankaların bankacılık sektörüne oranla çok daha fazla likit olduklarını söylemek mümkündür. Bu özelliklerinden dolayı yabancı bankalar kriz dönemlerinde daha az likit olan diğer bankalara yüksek faizlerle fon sağlayarak faiz gelirlerini artırmışlardır.

Daha önce belirtildiği üzere bankaların likititesini ölçmek için kullanabileceğimiz diğer oran ise likit aktiflerin yükümlülöklere oranıdır. Tablo 4.16’da 1994, 2000 ve 2001 kriz dönemlerinde yabancı bankalara ve bankacılık sektörüne ilişkin “Likit Aktifler/(Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklar)” gelişimi verilmiştir.

Tablo 4.16. Ocak 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankaların ve Bankacılık Sektörünün “Likit Aktifler/(Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklar)” Oranının Gelişimi (% Olarak)

Ocak 1994 Krizi						
	Aralık 93	Mart 94	Haziran 94	Eylül 94	Aralık 94	Aralık 95
Yabancı Bankalar	97,5	87,1	93,2	100,1	101,4	80,6
Bankacılık Sektörü	53,1	51,3	52,5	52,4	48,9	46,7
Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri						
	Eylül 00	Aralık 00	Mart 01	Haziran 01	Eylül 01	Aralık 01
Yabancı Bankalar	76,9	79,3	74	81,3	56,6	66,9
Bankacılık Sektörü	38,3	37,9	36	53,2	51,7	38,5

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20/Aralık2001/gruokumule/default.asp>

Tablo 4.16 incelendiğinde “Likit Aktifler/(Mevduat+Mevduat Dışı Kaynaklar)” oranına göre de yabancı bankaların sektöre göre oldukça likit olduğu görülmektedir.

Kriz dönemlerinde yabancı bankalar ve bankacılık sektörüne ilişkin net kâr gelişimleri ise tablo 4.17’de gösterilmiştir.

Tablo 4.17. Ocak 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankaların ve Bankacılık Sektörünün Net Kâr Gelişimi (% Olarak)

Ocak 1994 Krizi						
	Aralık 93	Mart 94	Haziran 94	Eylül 94	Aralık 94	Aralık 95
Yabancı Bankalar	1.567	1.014	4.290	5.844	6.080	6.762
Bankacılık Sektörü	28.182	-2.242	-9.308	-12.332	33.077	104.796
Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri						
	Eylül 00	Aralık 00	Mart 01	Haziran 01	Eylül 01	Aralık 01
Yabancı Bankalar	134.697	61.302	115.402	192.208	330.168	305.672
Bankacılık Sektörü	57.152	-2.847.591	-3.470.952	-4.970.343	-5.103.389	-9.910.398

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20/Aralık2001/gruokumule/default.asp>

Tablo 4.17 incelendiğinde, kriz dönemlerinde bankacılık sektörünün aksine yabancı bankaların kârlılıklarını koruduklarını söyleyebiliriz.

Bu durum kriz dönemlerinde yabancı bankaların bankacılık sektörüne göre daha fazla likit olmaları ve kredi seviyelerini artırarak faiz gelirinden elde ettikleri gelirleri artırmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Yabancı bankaların faiz gelirleri içinde ise kredilerden, bankalardan, bankalararası para piyasalarından ve DİBS’lerinden alınan faizler yüksek paya sahiptir.

Kriz dönemlerinde yabancı bankaların ve bankacılık sektörünün kârlılık yapısını aktif kârlılığı (Net Kâr/Toplam Aktifler) ile de analiz etmek mümkündür. Yabancı bankalar ve bankacılık sektörünün aktif kârlılığına ilişkin bilgiler aşağıdaki tablo 4.18’de gösterilmiştir.

Tablo 4.18. Ocak 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinde Yabancı Bankaların ve Bankacılık Sektörünün Aktif Kârlılık Oranının Gelişimi (% Olarak)

Ocak 1994 Krizi						
	Aralık 93	Mart 94	Haziran 94	Eylül 94	Aralık 94	Aralık 95
Yabancı Bankalar	7,5	7,8	8,2	5,4	12,1	5,2
Bankacılık Sektörü	3,4	3	2,4	1,6	2,2	3,5
Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri						
	Eylül 00	Aralık 00	Mart 01	Haziran 01	Eylül 01	Aralık 01
Yabancı Bankalar	2,7	0,7	2,5	4,2	4,4	7,8
Bankacılık Sektörü	0,1	-3,6	-3,4	-4,2	-3,8	-3,8

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20/Aralık2001/gruokumule/default.asp>

Tablo 4.18 incelendiğinde Ocak 1994 krizinde yabancı bankalar, bankacılık sektörüne göre yüksek kârlılık performansı sergilemişlerdir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 kriz dönemlerinde de aynı durum devam etmiştir. Özellikle Kasım 2000 krizinde bankacılık sektörünün yaşadığı likidite sıkıntısı, sektörün aktif kârlılığını olumsuz yönde etkilemiştir. Eylül 2000 tarihinde %0,1 olan aktif kârlılığı, Aralık 2000’de -%3,6 ve Aralık 2001’de -%3,8 olarak gerçekleşmiştir.

Yukarıdaki verileri de dikkate alarak, ülkemizde yaşanan kriz dönemlerinde yabancı katılımının küçük olması Türk bankacılık sektörünün oligopolistik yapısını ve yüksek konsantrasyonunu fazla etkilemediğini söyleyebiliriz. Ancak kriz dönemlerinde yabancı bankalar kaynaklarını krizin etkilerini en aza indirecek yönde kullanmak yerine, krizleri tetikleyici yönde faaliyet göstermişlerdir.⁴²² Kriz dönemlerinde bankacılık sektörüne göre daha likit ve fon fazlası olan yabancı bankalar, aktiflerini likit hale dönüştüremeyen bankaları fonlamamışlardır. Bu durum özellikle kamu bankalarının aşırı düzeyde günlük likidite ihtiyaçları nedeniyle ödemeler sisteminin kilitlenmesine yol açmıştır. Bu nedenle ülkemiz bankacılık sektörüne doğrudan yabancı yatırım şeklinde gerçekleşecek yabancı banka girişlerinin, ekonomik büyümeye ve istikrarlı bir bankacılık sektörüne sahip olunması yönünde katkı sağlayacak yapıda olmasına özen gösterilmesi gerekmektedir.

4.2.3. Basel I-II ve Yabancı Bankalar

Bankhaus I.D. Herstatt isimli Alman bankasının 1974 yılında iflas etmesi, uluslararası bankacılık alanında ciddi problemlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum bankacılık

⁴²² Mehmet Günel, **Para Banka ve Finansal Sistem**, Yeni Dönem Yayınevi, Ankara, 2007, s. 166

düzenlemeleri ve gözetiminin uluslararası ölçekte ele alınmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu doğrultuda; Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, İsviçre, İsveç, İngiltere ve ABD ülkelerinden oluşan G-10 ülkelerinin merkez bankası başkanları tarafından Basel Komitesi oluşturulmuştur. Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) bünyesinde oluşturulan bu komite bankacılık düzenlemeleri ve gözetimi konusunda uluslararası düzeyde çalışmalarını yürütmektedir. Komitenin ortaya koyduğu çalışmaların üye ülkeler açısından yasal bir yaptırım gücü yoktur. Komite kapsamı geniş standartlar ortaya koyarak uluslararası düzenleme ve gözetim uygulamalarının birbirine yaklaşmasını sağlamaktadır.⁴²³

Basel Komitesi'nin 1975 yılındaki ilk düzenlemesinde yabancı bankaların denetimi ile ilgili temel sorumluluğu bu bankaların faaliyet gösterdiği ülkelerin denetim otoritelerine vermiştir. İlk düzenlemede yabancı bankaların faaliyet gösterdiği ülkelerin bankacılık otoriteleri bu bankaların iştiraklerinin ve birlikte kontrol edilen ortaklıklarının denetiminden sorumlu tutulmuştur. Yabancı bankaların şubelerinin denetimi ise yabancı bankaların ana merkezlerinin bulunduğu ülkelerin bankacılık otoritelerine bırakılmıştır.

Ancak bu durum komitenin 1983 yılında “Yabancı Banka Şubelerinin Gözetim Prensipleri” adı altında yayınladığı düzenleme ile değişikliğe uğramıştır. Bu düzenleme ile konsolide bazda denetim ilkesi benimsenmiş ve yabancı bankaların denetiminden, bu bankaların faaliyet gösterdikleri ülke denetim otoriteleri ve ana merkezlerinin bulunduğu ülkelerin denetim otoriteleri birlikte sorumlu tutulmuştur. 1992 yılında ise komite çokuluslu bankaların denetimi ile ilgili olarak dört temel standart yayınlamıştır. Bu standartlar;⁴²⁴

- Çokuluslu bankalar, bu bankaların ana merkezlerinin bulunduğu ülkelerin bankacılık otoriteleri tarafından konsolide bazda denetlenmelidir,
- Bir bankanın başka bir ülkede şube, temsilcilik ve bağlı ortaklık gibi kuruluşlar kurması hem bu bankanın ana merkezinin bulunduğu ülkenin denetim otoritesinin hem de faaliyette bulunacağı ülkenin denetim otoritesinin ön onayına tabidir,
- Çokuluslu bankaların ana merkezlerinin bulunduğu ülkelerin denetim otoriteleri bu bankaların diğer ülkelerdeki şube ve iştiraklerinden bilgi temin etme hakkına sahip olmalıdır,

⁴²³ Basel Committee on Banking Supervision, “Core Principles for Effective Banking Supervision”, **Consultative Paper**, Basel, September, 1997, s. 3

⁴²⁴ IMF, “The Role of Foreign Banks in Emerging Markets”, **International Capital Markets: Developments, Prospects and Key Policy Issues**, Chapter VI, 2000, s. 172

- Yabancı bankaların faaliyet gösterdikleri ülkelerin denetim otoriteleri, bu bankaların kendi belirledikleri standartlardan herhangi birine uymadıklarını veya bazı düzenlemeleri ihlal ettiklerini tespit ettikleri takdirde, bu bankaların faaliyetlerini durdurmak dâhil her türlü yaptırım gücüne sahip olmalıdır.

Komitenin çokuluslu bankaların denetimi ile ilgili yapmış olduğu son düzenleme ise 1997 yılında yayınladığı “Etkin Bankacılık Denetimi İçin Basel Temel İlkeleri”dir. Bu ilkeler bir ülkenin bankacılık sisteminin sağlam ve istikrarlı olması için taşıması gereken temel özellikleri içermektedir. Bu düzenlemenin sınır ötesi bankacılık bölümü, yabancı bankaların denetiminde ana ülke ve giriş yapılan ülkeye ilişkin sorumluluklar ile ilgilidir. Yabancı bankaların denetimine ilişkin ilkeler ise aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır.⁴²⁵ Bunlar;

- Uluslararası faaliyeti olan bankalara global konsolide denetim uygulanması,
- Konsolide gözetim ve denetimin temeli, ev sahibi ülkenin yetkili otoriteleri başta olmak üzere, tüm gözetim ve denetim otoriteleri ile temaslarda bulunması ve bilgi alışverişinin sağlanması,
- Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, yabancı bankaların ülke içindeki faaliyetlerine ilişkin olarak yerel bankalara uygulanan yüksek standartları aramalıdır. Konsolide bazda gözetim ve denetimin yapılabilmesi için söz konusu otorite yabancı bankaların ait oldukları ülke otoriteleri ile bilgi paylaşımı yetkisine sahip olunmasıdır.

Komite denetim düzenlemelerinin yanı sıra çokuluslu bankaların sermaye yapılarına ilişkin düzenlemeler de yapmıştır. Çokuluslu bankaların sermaye yapılarının, yüklendikleri risklere oranla zayıf olması komitenin uluslararası ölçekte sermaye standartları oluşturmaya sebep olmuştur.

Bu doğrultuda komite 1988 yılında uluslararası bankacılık sisteminin istikrarını güçlendirmek için Basel I olarak adlandırılan “Basel Sermaye Uzlaşısı”nı yayınlamıştır. Basel I, G-10 ülkelerindeki çokuluslu bankalar için tasarlanmış olmasına karşın diğer ülkelerdeki yerel bankalar tarafından da kabul edilmiştir. Basel I, yayınlanmasını takiben dünya çapında Türkiye’nin de içinde bulunduğu 100’den fazla ülke tarafından benimsenmiştir.⁴²⁶

⁴²⁵ Basel Committee on Banking Supervision, **a.g.e.**, s. 40–41

⁴²⁶ Basel Committee on Banking Supervision, “A New Capital Adequacy Framework”, **Consultative Paper**, Basel, June 1999, s. 19

Basel I, bankaların bulundurmak zorunda oldukları minimum sermaye seviyelerinin oluşturulması üzerinde yoğunlaşmış ve özellikle kredi riski üzerinde durmuştur. Basel I’de, bankanın maruz kaldığı kredi riski; bankanın aktiflerinin ve bilânço dışı kalemlerinin farklı risk sınıflarına ayrılması ve her sınıfa karşılık gelen risk ağırlıkları olan %0, %10, %20, %50 ve %100 katsayılarıyla çarpılması suretiyle hesaplanmaktadır. Sadece beş farklı risk ağırlığı kullanılması nedeniyle risk duyarlılığı düşük olan Basel I, farklı faaliyet alanları olan bütün bankalara aynı şekilde uygulandığından “herkese tek beden elbise” (One-Size-Fits-All) şeklinde tanımlanabilecek bir sermaye düzenlemesidir. Ayrıca, Basel I’de, “OECD Klüp Kuralı” (Club Rule) şeklinde tanımlanmış olan uygulamadan dolayı OECD’ye üye ülkelerin hükümetlerine yüzde sıfır, üye ülkelerin bankalarına olan borçlara ise %20 risk ağırlığı verilmektedir. Buna karşın, OECD üyesi olmayan ülkeler için %100 risk ağırlığı öngörülmüş olması bu düzenlemenin zayıf yanı olarak değerlendirilmektedir.⁴²⁷

Piyasa riski ise 1996 yılında komite tarafından Basel I’e eklenmiştir. Piyasa riski, bankaların bilânço içi ya da dışı pozisyonlarında piyasa fiyatlarında görülen hareketlilikler nedeniyle karşılaştıkları kayıplar olarak tanımlanmaktadır. Komite piyasa risklerinin ölçümünde bankalara standart ve içsel model yaklaşımı olmak üzere iki yaklaşım sunmuştur.

Standart yaklaşım; faiz oranı, hisse senedi, yabancı para, ticari mal pozisyonları ve opsiyonların taşıdığı piyasa risklerinin ölçülmesine dayanmaktadır. İçsel derecelendirme yaklaşımının kullanılması için ise banka tarafından belirli koşulların sağlanması ve gözetim otoritesinin açık onayının alınması gerekmektedir. Bu yaklaşım, bankalara risk ölçümünde kendi risk modellerini kullanma imkânı sağlamaktadır. Ancak içsel derecelendirme yaklaşımı, standart yaklaşıma göre daha karmaşık hesaplamalar ve yatırım gerektirmektedir.⁴²⁸

Sermaye yeterliliği ve kredi riski üzerinde yoğunlaşan Basel I’in temel amaçları ise şu iki başlık altında toplanabilir. Bunlar;⁴²⁹

- Uluslararası bankacılık sisteminin istikrarını güçlendirmek ve sağlamlığını artırmak,
- Farklı ülkelerde faaliyet gösteren bankalar arasında mevcut olan uygulama farklılıklarını gidermektir.

⁴²⁷ Münür Yayla, Yasemin T. Kaya, “Basel II, Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci”, **BDDK ARD Çalışma Raporları**, No:2005/3 Ankara, 2005, s. 2

⁴²⁸ Basel Committee on Banking Supervision, **Amendment to the Capital Accord to Incorporate Market Risks**, 1996, s. 3–5

⁴²⁹ Basel Committee on Banking Supervision, **International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards**, 1988, s. 3

Bu amaçlar, uluslararası bankacılık sisteminin risklerini azaltmaya ve ulusal banka sermaye düzenlemeleri farklılıklarından kaynaklanan rekabet eşitsizliklerini minimize etmeye yöneliktir.

Basel I uluslararası bankacılık sisteminin sağlamlığının ve istikrarının güçlendirilmesinde katkıda bulunmuş ve çokuluslu bankalar arasındaki rekabet eşitliğini güçlendirmiştir. Ancak bankacılık, risk yönetimi yaklaşımları, finansal piyasalar, finansal araçlar ve gözetim uygulamaları zamanla önemli değişim geçirmiştir. Finansal araçlardaki çeşitlilik artmış, finansal sistem daha dinamik ve karmaşık hale gelmiştir. Bunun sonucu olarak komite bu değişiklikleri ve Basel I'in eksikliklerini de dikkate alarak 2004 yılında Basel II olarak adlandırılan “Yeni Sermaye Uzlaşısı”nı yayınlamıştır.⁴³⁰

G-10 ülkelerindeki çokuluslu bankaların koşulları dikkate alınarak oluşturulan Basel II, minimum sermaye yeterliliği, denetim otoritesinin incelemesi ve piyasa disiplini olmak üzere üç temel bileşenden oluşmaktadır. Ayrıca sermaye yeterliliğinin hesaplanmasına ilk defa operasyonel risk kavramı da eklenmiştir.⁴³¹

Basel II'nin gelişmekte olan ülkelere verilen uluslararası borçlar ile bu ülkelerin kredi piyasası üzerinde olumsuz etki yapacağı ileri sürülmektedir. Çokuluslu bankaların alacaklarını yüksek dereceye sahip ülkelerde yoğunlaştırması beklenmektedir. Böylece bu ülkelerdeki yüksek derecelendirme notuna sahip müşterilere sunulan kredi arzı artış gösterecekken, düşük dereceli müşterilere sunulan kredi arzı düşecektir.

Basel II'de kredi riski için sermaye ihtiyacı hesaplanırken, bankalarca standart veya içsel derecelendirme metodu kullanabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin kredi piyasasında faaliyet gösteren çokuluslu bankalar, içsel derecelendirme yaklaşımına kolayca geçiş sağlayacaklarından yüksek dereceleri olan müşterilere yoğunlaşacaklardır. Yerel bankalar ise standart yaklaşımlarla daha düşük dereceli ve daha yüksek riskli müşterilere hizmet etmek durumunda kalacaklarından, daha düşük kârla çalışacakları beklenmektedir. Ayrıca yüksek kârla ve daha rekabetçi yapısıyla içsel derecelendirme yaklaşımından fayda sağlayan çokuluslu bankaların, gelişmekte olan ülkelerin kredi piyasalarındaki hâkimiyetini artıracakları ve ulusal bankaların yerini alacakları ileri sürülmektedir.⁴³²

⁴³⁰ BDDK, 10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel II), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Ankara, 2005, s. 2

⁴³¹ Basel Committee on Banking Supervision, “A New Capital Adequacy Framework”, s. 4

⁴³² Martina Metzger, “Basel II: Benefits for Developing Countries?”, BIF Working Papers on Financial Markets, No:2, 2004, s. 14

Basel II'nin Ocak 2008'den itibaren Türk bankacılık sektöründe uygulamaya konulması planlanmaktadır. Basel II süreciyle birlikte Türk bankacılık sektöründen kredi almanın zorlaşacağı, KOBİ'lerin kredi imkanlarının daralacağı ve yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı yabancı bankaların Türk kredi piyasasında hakimiyeti ele geçireceklerini düşünmekteyiz. Türk reel sektörünün, yabancı banka payının artmasından olumsuz yönde etkileneceğini söyleyebiliriz. Bu olumsuzluklar dikkate alındığında; Türk bankalarının kredi riski için sermaye ihtiyacını hesaplarken içsel derecelendirme yaklaşımına yönelik yatırım yapmaları veya devam eden yatırımlarını tamamlamaları, kredi piyasasında hâkimiyetin yabancı bankalara geçmesini önlemesi açısından önemlidir.

4.2.4. Yabancı Bankaların Türkiye'ye Gelme Nedenleri

Ülkemizde 1980 yılına kadar ithal ikamesine dayanan, yurtiçi mal ve hizmet üretimin korunduğu bir ortamda ulusal bankalar finans sisteminde baskın bir rol oynarken, yabancı banka girişi düşük düzeyde gerçekleşmiştir. 1980'den sonra finansal sistemde rekabetin ve etkinliğin artması için uygulanan liberalizasyon politikaları çerçevesinde yabancı banka girişi kolaylaştırılmıştır. Bunun sonucu olarak sisteme daha fazla yabancı girişi olmuştur. Ancak, giriş önündeki engellerin azalmasına rağmen Türkiye'de uzun süreli yüksek enflasyon ve istikrarsızlıklar sebebiyle yabancı bankaların sistem içindeki payı pek fazla değişmemiştir. Nitekim 1990'lı yıllardan itibaren aktif toplamı içinde yabancı bankaların payı %5'i geçmemiştir. Ancak 2004 yılından bu yana sektöre olan yabancı ilgisi, yabancı bankaların sektör içindeki payını yükseltmektedir.

Son dönemde yabancı bankaların ülkemize gelme nedenlerini iki ana başlık altında toplamak mümkündür: Birincisi; “Müşteriyi Takip Eden Bankalar” hipotezi çerçevesinde yabancı bankaların kendi ülkelerinde hizmet verdikleri müşterilerini takip ederek Türkiye'ye gelmeleridir. Çalışmanın ilgili kısmında belirtildiği üzere ülkemize yönelik doğrudan yabancı yatırımlar 2004 yılında 1,291 milyon dolar iken, 2006 yılında 17,446 milyon dolara yükselmiştir. Yabancı bankalar kendi ülkelerinde hizmet sundukları ve Türkiye'ye yönelik doğrudan yatırım yapan müşterilerini kaybetmemek ve bu müşterilere Türkiye'de de hizmet sunmak için ülkemize giriş yapmaktadırlar. Ayrıca ülkemizin dış ticaret hacminin artması da yabancı bankacılığın temel işlevlerinden olan dış ticaretin finansmanını önemli ve kârlı bir alan haline getirmiştir. Yabancı bankalar, hem ulusal hem de yabancı firmaların dış ticaret finansmanını karşılayarak komisyon geliri elde etmek için ülkemize yatırım yapmaktadırlar.

İkinci neden ise “Fırsatları Öne Çıkarıcı” hipotezi çerçevesinde yabancı bankaların Türk bankacılık sektöründeki kâr imkânlarından yararlanmak için gelmeleridir. Türk bankacılık sektörü, Batı’nın doygunluğa ulaşmış pazarlarında kâr marjları düşen yabancı bankalar için kayda değer potansiyel teşkil etmektedir. Bu hipotez çerçevesinde yabancı bankalar kendi ülkelerinde geliştirdikleri uzmanlıkları sayesinde maliyetlerini Türk bankalarına göre daha düşük tutarak daha yüksek kârlar elde etmeyi beklemektedirler. Son yıllarda ülkemize giriş yapan yabancı bankaların, ulusal bankalarla perakende bankacılık piyasasında rekabete girmeleri de bu nedeni doğrulamaktadır.

Bankacılık sektörüne özgü bu nedenlerin yanı sıra, Türk ekonomisinde yaşanan gelişmeler de yabancı bankaların ülkemize gelmelerini etkilemektedir. Türk ekonomisinin makroekonomik göstergelerinde yaşanan iyileşme ve istikrar, enflasyonun tek haneli oranlara inmesi, yüksek ve kesintisiz büyüme yabancı banka yatırımlarına ivme kazandırmaktadır. Avrupa Birliği’ne üyelik müzakerelerinin başlaması ve buna bağlı olarak geleceğe yönelik olumlu beklentiler de yabancı bankaları Türk bankacılık sistemine yönlendirmektedir.

Yabancı bankaların gelmesinde en önemli sebeplerden birisi de ağır kamu borçları ve yüksek reel faizlerdir. Mesela günümüzde libor %5,5 civarında olmasına rağmen Türkiye’de reel faiz %11 civarındadır. Yabancı bankanın kendi ülkesinde ortalama iki buçuk yılda kazanacağı faizi ülkemizde bir yılda kazanmaktadır. Bu sürecin bir süre daha devam edeceği görülmektedir. Yabancı bankaların Türkiye’ye gelişlerindeki en önemli faktörlerden birisi de budur.

4.2.5. Türk Bankacılık Sektörü ile Yabancı Bankalara İlişkin Finansal Büyüklüklerin Karşılaştırılması ve Türk Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi

Türk bankacılık sektörünü güçlendiren faktörler, makroekonomik ve sektöre özgü faktörler olarak sınıflandırılabilir. Makro ekonomik faktörler; son yıllarda Türkiye’ye yönelik doğrudan yabancı yatırımların artması, makroekonomik istikrarın sağlanması, düşen enflasyon ortamına geçiş, Avrupa Birliği’ne giriş sürecinin olumlu etkisi, siyasi istikrarın sağlanması, malî disiplindeki başarı ve ekonominin önemli bir büyüme hızını yakalaması ve büyümedeki sürekliliktir. Sektöre özgü faktörler ise; bankaların yeniden yapılandırılması ve malî yapılarının güçlenmesi, sektördeki yabancı payındaki artış ve bu bankaların yaratmış

olduğu rekabet ortamı, bankaların gözetim ve denetim sistemlerinin güçlendirilmesi, ortaya çıkan sinerji etkisi ve finans sektöründeki gelişmelerdir.⁴³³

1980 yılında 18,6 milyar dolar olan bankacılık sisteminin bilânço büyüklüğü, 1990 yılında 58,2 milyar dolar, 1995 yılında 68,9 ve 2000 yılında 154,9 milyar dolar iken Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin de etkisiyle 2001 yılı sonu itibarıyla 115 milyar dolara gerilemiştir. Bilânço büyüklüğünün bu daralışında, başta Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na aktarılan bankalar olmak üzere, bankacılık sektöründeki bazı bankaların birleşme, devir ve tasfiyelerinin ve döviz kurunda yaşanan ani artışın etkili olduğu görülmektedir. Makroekonomik dengelerdeki iyileşme ve sektöre özgü olumlu faktörlerin etkisiyle artışını sürdüren bilânço büyüklüğü, 2005 yılında 295,8 milyar dolara yükselmiştir. 2005 yılına göre %22 artış kaydeden bilanço büyüklüğü tablo 4.19'dan da görüleceği üzere 2006 yılında 344,9 milyar dolara ulaşmıştır. Mart 2007 itibarıyla de Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğünün 361,4 milyar dolar olduğu tablo 4.19'dan görülmektedir. Bu gelişme trendi Türk bankacılık sektöründe az da olsa bir derinleşmenin gerçekleşmekte olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.19. Türk Bankacılık Sektörü Aktif Tutarları (Milyon Dolar) ve Payları (% Olarak)

	2004		2005		2006		2007 (Mart)	
	Tutar	Pay	Tutar	Pay	Tutar	Pay	Tutar	Pay
Kamu	79,7	34,9	92,7	31,3	101,9	29,6	107,3	29,7
Özel	131,1	57,4	176,6	59,7	188,9	54,8	198,5	54,9
TMSF	1,4	0,6	1,4	0,5	0,9	0,2	0,9	0,2
Yabancı	7,7	3,4	15,4	5,2	42,2	12,2	42,9	12
Kal.ve Yat.	8,4	3,7	9,6	3,2	10,9	3,2	11,8	3,2
Toplam	228,3	100	295,8	100	344,9	100	361,4	100

Kaynak: TBB, Türkiye Bankacılık Sistemi Mart 2007, TBB, Ankara, 2007, s. 4, <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/bankabilgileri/200703/default.asp>

Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılma süreci ve yabancı kuruluşların Türk bankalarına göstermiş olduğu yoğun ilgi sonucu 2005 ve 2006 yıllarında Türk bankacılık sektöründe özel ve yabancı sermayeli bankaların payları artarken, kamu bankaları, TMSF kapsamında bulunan bankalar ve kalkınma ve yatırım bankalarının payı daralmıştır. Payı en hızlı daralan banka grubu kamu bankaları olurken, en hızlı artan banka grubu, yabancı kuruluşların Türkiye'den banka alımlarının yoğunlaşması nedeniyle, yabancı bankalar olmuştur.

⁴³³ TCMB; Yıllık Rapor 2005, Ankara, 2006, s. 103

Ülkemizde yabancı banka paylarının artışı ödemeler dengesi açısından da önemlidir. Ödemeler bilançosu incelendiğinde; ülkemizde cari denge 2004, 2005 ve 2006 yıllarında sırasıyla; 15,601 milyon dolar, 22,603 milyon dolar ve 32,774 milyon dolar açık vermiştir.⁴³⁴ Daha önce belirtildiği gibi bankacılık sektöründe; 2005 yılında 4,510 milyon dolarlık, 2006 yılında ise 9,136 milyon dolarlık yabancı banka girişleri yaşanmıştır. Bu durum Türk bankacılık sektörüne yabancı banka girişlerinin, finans sektörü yanında, ödemeler dengesi açısından da önemini yansıtmaktadır. Ayrıca satın alma veya ortaklık şeklinde gerçekleşen yabancı banka girişleri, Türk ekonomisinde yeni yatırımların finanse edilmesinde kaynak sağlaması açısından da önem arz etmektedir. Ancak yabancı bankaların elde edecekleri kârları yurtdışına aktarmaları durumunda, ödemeler dengesi üzerinde meydana gelecek olumsuz etki gözden uzak tutulmamalıdır.

Türk bankacılık sektörünü banka büyüklükleri açısından incelemek sektörü görmek açısından önemlidir. Tablo 4.20’den de görüldüğü üzere, Mart 2007 itibariyle aktif büyüklüklerine göre ilk beş banka içinde 1 kamu bankası ve 4 özel banka yer almıştır. İlk on banka arasında ise 3 kamu bankası, 5 özel banka ve 2 yabancı banka bulunmaktadır.

Tablo 4.20. Banka Büyüklükleri (Adet Olarak)

Aktif Büyüklüğü	0-1		1-5		5-10		10-20		20-40		40-50		50+
Dönem	1999	2007	1999	2007	1999	2007	1999	2007	1999	2007	1999	2007	2007
MEV. B.	37	11	17	9	6	5	4	1	1	4		1	2
Kamu			1		1		1		1	2			1
Özel	15	2	11	4	5	2	3			1		1	1
Yabancı	17	9	2	4		3		1		1			
Fon	5		4	1									
KYB	17	10	2	3									
Toplam	54	21	19	12	6	5	4	1	1	4		1	2

Kaynak: TBB, Türkiye Bankacılık Sistemi Mart 2007, TBB, Ankara, 2007, s. 6, <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/bankabilgileri/200703/default.asp>

1999 yılında Türkiye’ye gelen yabancı bankaların aktif büyüklükleri 5 milyar doların altında olduğu tablodan görülmektedir. Mart 2007 tarihi itibariyle aktif büyüklüğü 5 milyar doların altında olan 13, 5-10 milyar dolar olan 3, 10-20 ve 20-40 milyar dolar olan birer yabancı banka ülkemizde faaliyet göstermektedir. Bu durum, ülkemize büyük ölçekli yabancı bankaların yatırım yapmaya başladığını göstermektedir. Büyük ölçekli ve mali yapıları güçlü yabancı bankaların ülkemize yatırım yapmaları Türk bankacılık sektörü ve Türk ekonomisinin istikrarı için önem arz ettiği bilinmektedir. Ayrıca büyük ölçekli ve mali yapıları güçlü yabancı bankaların Türk bankalarına göre daha yüksek kredibiliteye sahip olmaları, bu

⁴³⁴ www.tcmb.gov.tr

bankaları uzun vadeli yatırımların finansmanında kaynak sağlayıcı durumuna getirmektedir. Bu noktada büyük ölçekli ve mali yapıları güçlü yabancı banka girişleri, ülkemizde gelecek yıllarda da istikrarlı ve hızlı büyüme için gerekli olan yatırımların finansmanı açısından önemlidir.

Yabancı bankaların ülkemizde kaydettikleri gelişmeyi daha net görebilmek için Türk bankacılık sektörüne ve yabancı bankalara ilişkin seçilmiş bilânço ve gelir tablosu kalemlerini incelemek yerinde olacaktır. Aşağıdaki tablo 4.21’de Türk bankacılık sektörüne ilişkin seçilmiş bilanço kalemleri yer almaktadır:

Tablo 4.21. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Seçilmiş Bilanço Kalemleri
(Bin YTL)

		2004	2005	2006
AKTİFLER	Kamu Bankası	106.902.774	124.485.923	143.362.423
	Özel Banka	175.936.582	237.043.151	265.614.996
	Yabancı Banka	10.346.884	20.715.900	59.323.609
	Sektör	306.451.565	396.970.059	484.857.262
Toplam Pazarlanabilir Menkul Değerler	Kamu Bankası	61.820.273	64.679.598	72.461.234
	Özel Banka	56.444.434	71.013.362	84.086.673
	Yabancı Banka	2.525.616	4.398.856	9.436.320
	Sektör	123.680.144	143.016.089	168.247.481
Krediler	Kamu Bankası	21.537.540	31.548.884	47.060.279
	Özel Banka	69.622.046	103.304.662	127.700.545
	Yabancı Banka	4.790.020	10.473.002	33.393.982
	Sektör	103.241.145	153.059.052	218.063.925
Takipteki Krediler	Kamu Bankası	2.395.985	2.515.031	2.406.762
	Özel Banka	3.507.684	4.321.719	4.584.410
	Yabancı Banka	152.019	407.149	911.867
	Sektör	6.355.698	7.496.368	8.181.561
Mevduat	Kamu Bankası	81.086.490	94.417.610	111.682.926
	Özel Banka	105.195.107	138.767.322	163.678.966
	Yabancı Banka	4.714.439	9.979.087	37.420.195
	Sektör	191.065.417	243.218.668	312.832.244
Bankalara Borçlar	Kamu Bankası	2.820.713	3.983.276	5.884.902
	Özel Banka	20.489.715	33.274.526	37.276.799
	Yabancı Banka	876.069	2.756.061	9.192.923
	Sektör	27.513.944	43.702.356	56.847.971
Özkaynaklar	Kamu Bankası	10.067.906	13.253.924	14.846.677
	Özel Banka	27.399.353	29.396.020	27.586.310
	Yabancı Banka	2.082.882	3.300.279	7.114.070
	Sektör	45.962.658	53.736.044	57.977.531

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/v12/2006.asp> ve <http://www.tbb.org.tr/v12/2005.asp>

Türk bankacılık sektörünü tanımak açısından 4.21 nolu yukarıdaki tablo bize çok önemli ipuçları vermektedir. Bunları şu başlıklar altında toplayabiliriz:

1. Sektörde kamu bankası, özel banka ve yabancı banka büyüklüklerinin tespiti,
2. Sektörün son üç yıllık gelişimi,

3. Önemli kalemlerde bankaların son üç yılda göstermiş oldukları performansın mukayesesi,
4. Bankacılık sektörünün büyüklüğü ve dünyadaki önemli ilk beş bankaya göre mukayesesi.

Sektörde kamu bankası, özel banka ve yabancı banka büyüklüklerinin tespiti:

Türk bankacılık sektöründe kamu, özel ve yabancı bankaların önemli kalemlerinin büyüklüklerini tespit edebilmek için, tablo 4.21'deki değerler kullanılarak hesaplanan, yüzde büyüklükler aşağıda sunulmuştur:

Tablo 4.22. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Seçilmiş Bilanço Kalemlerinin Nispi Büyüklükleri (% Olarak)

		2004	2005	2006
AKTİFLER	Kamu Bankası	34,9	31,4	29,6
	Özel Banka	57,4	59,7	54,8
	Yabancı Banka	3,4	5,2	12,2
	Sektör	100	100	100
Toplam Pazarlanabilir Menkul Değerler	Kamu Bankası	50,0	45,2	43,1
	Özel Banka	45,6	50,0	50,0
	Yabancı Banka	2,0	3,1	5,6
	Sektör	100	100	100
Krediler	Kamu Bankası	20,9	20,6	21,6
	Özel Banka	67,4	67,5	58,6
	Yabancı Banka	4,6	6,8	15,3
	Sektör	100	100	100
Takipteki Krediler	Kamu Bankası	37,7	33,6	29,4
	Özel Banka	55,2	57,7	56,0
	Yabancı Banka	2,4	5,4	11,2
	Sektör	100	100	100
Mevduat	Kamu Bankası	42,4	38,8	35,7
	Özel Banka	55,1	57,0	52,3
	Yabancı Banka	2,5	4,1	12,0
	Sektör	100	100	100
Bankalara Borçlar	Kamu Bankası	10,3	9,1	10,4
	Özel Banka	74,5	76,1	65,6
	Yabancı Banka	3,2	6,3	16,2
	Sektör	100	100	100
Özkaynaklar	Kamu Bankası	21,9	24,7	25,6
	Özel Banka	59,6	54,7	47,6
	Yabancı Banka	4,5	6,1	12,3
	Sektör	100	100	100

Tablo 4.22 incelendiğinde sektörde, kamu bankalarının toplam pazarlanabilir menkul değerler payı 2004 yılında %50 iken 2005 ve 2006 yıllarında düşüş göstererek sırasıyla %45,2 ve %43,1 olmuştur. Özel ve yabancı bankalar için ise yıllar itibariyle bu kalemin aldığı paylarda artış meydana gelmiştir. Özel bankaların 2004 yılında sektördeki payı %45,6 olarak

gerçekleşirken 2005 ve 2006 yılları için %50 olmuştur. Yabancı bankaların 2004, 2005 ve 2006 yılları için payları ise sırasıyla %2, %3,1 ve %5,6 olarak gerçekleşmiştir.

Kamu bankalarının sektördeki kredi payları üç yıllık süre için %20 civarında seyretmiştir. Özel bankalarda ise sektördeki kredi payları yüksek olmasına karşın 2004 ve 2005 yıllarında yaklaşık %67 olan payları, 2006 yılında düşüş göstererek %58,6 seviyesine gerilemiştir. Yabancı bankalar ise sektördeki kredi payları düşük seviyelerde olmasına karşın yıllar itibariyle artış trendi içerisinde olması dikkat çekicidir. 2004 yılı için sektörde %4,6'lık paya sahip olan yabancı bankalar, 2005 ve 2006 yıllarında sektördeki paylarını artırarak sırasıyla %6,8 ve %15,3'lük seviyeye ulaşmışlardır.

Takipteki krediler kalemi de banka grupları itibariyle sektördeki kredi paylarına paralellik göstermektedir. Kamu bankalarının takipteki krediler payı; 2004 yılında %37,7 iken 2005 yılında %33,3 ve 2006 yılında da %29,4 olarak gerçekleşmiştir. Özel bankaların takipteki kredilerinin sektör payları ise 2004, 2005 ve 2006 yılları için sırasıyla %55,2, %57,7 ve %56 olarak gerçekleşmiştir. Yabancı bankalarda takipteki kredilerinin sektör payları ise kredi paylarına paralel bir seyir izleyerek artış eğilimi içinde olmuştur. 2004 yılında %2,4 olan bu pay, 2005 yılında %5,4'e ve 2006 yılında ise %11,2 gibi yüksek bir paya ulaşmıştır. Bu oranlar yabancı bankaların marjinal müşteriler yerine kaliteli müşterilere kredi verdiklerini göstermektedir.

Sektörün pasif yapısı incelendiğinde ise kamu bankalarının mevduat açısından sektördeki paylarının azaldığı görülmektedir. 2004 yılında %42,2'lik paya sahip olan kamu bankalarının payı, 2005 yılında %38,8'e, 2006 yılında ise %35,7'ye gerilemiştir. Özel banka paylarında ise 2004 yılında %55,1 olan bu pay, 2005 yılında artarak %57'ye yükselmiş ancak 2006 yılında %52,3'e gerilemiştir. Yabancı bankalar ise sektördeki mevduat payını yıllar itibariyle artırmışlardır. 2004 yılında sektörde %2,5 olan paylarını 2005 yılında %4,1'e 2006 yılında ise %12'ye yükseltmişlerdir.

Sektörde bankalara borçlar kalemi açısından da yabancı bankaların payları dikkat çekicidir. Üç yıllık süreç itibariyle kamu bankalarının payı %10 seviyesinde seyretmiştir. Özel banka payları azalış göstererek 2006 yılında %65,6'ya gerilemesine karşın; yabancı bankaların sektördeki bankalara borçlar payı 2004 yılında %4,5 iken, 2005 ve 2006 yıllarında artış göstererek sırasıyla %6,3 ve %16,2 olarak gerçekleşmiştir. Finansal yapı açısından yabancı bankaların yerli bankalara oranla daha güçlü olduğu görülmektedir.

Sektördeki özkaynaklar açısından da yabancı banka paylarında artış meydana gelmiştir. 2004 yılında %4,5’lik paya sahip olan yabancı bankalar, 2005 yılında %6,1’lik 2006 yılında ise %12,3’lük paya sahip olmuşlardır. Kamu bankalarında sektördeki özkaynak payı 2004 yılındaki %21,9’luk paydan, 2006 yılında %25,6’ya ulaşmıştır. Özel bankalarda ise özkaynak payı yıllar itibariyle düşüş göstermiştir. 2004 yılında %59,6 olan bu pay, 2006 yılında %47,6’ya gerilemiştir. Özkaynak itibariyle de yabancı bankaların sektörde yerleşmeye başladığı anlaşılmaktadır.

Sektörün son üç yıllık gelişimi:

Yabancı bankaların ağırlıklı olarak 2004 tarihinden itibaren Türk finans piyasasına girmeleri sebebiyle son üç yıllık gelişmeleri görmekte fayda vardır. Türk bankacılık sektörünün son üç yıllık gelişimi; sektör ile kamu, özel ve yabancı banka grupları bazında tespit edebilmek için tablo 4.21’deki değerler kullanılarak oluşturulan analiz sonuçları aşağıdaki tablo 4.23’te gösterilmiştir. Tablo 4.23’teki analizde temel yıl olarak 2004 yılı kabul edilmiş ve 2005-2006 yıllarındaki gelişmeler 2004 yılı temel alınarak incelenmiştir.

Tablo 4.23. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Seçilmiş Bilanço Kalemlerinin Son Üç Yıllık Gelişimi (% Olarak)

		2004	2005	2006
AKTİFLER	Kamu Bankası	100	116,5	134,1
	Özel Banka	100	134,7	151,0
	Yabancı Banka	100	200,2	573,4
	Sektör	100	129,5	158,2
Toplam Pazarlanabilir Menkul Değerler	Kamu Bankası	100	104,6	117,2
	Özel Banka	100	125,8	149,0
	Yabancı Banka	100	174,2	373,6
	Sektör	100	115,6	136,0
Krediler	Kamu Bankası	100	146,5	218,5
	Özel Banka	100	148,4	183,4
	Yabancı Banka	100	218,6	697,2
	Sektör	100	148,3	211,2
Takipteki Krediler	Kamu Bankası	100	105,0	100,5
	Özel Banka	100	123,2	130,7
	Yabancı Banka	100	267,8	599,8
	Sektör	100	118,0	128,7
Mevduat	Kamu Bankası	100	116,4	137,7
	Özel Banka	100	131,9	155,6
	Yabancı Banka	100	211,7	793,7
	Sektör	100	127,3	163,7
Bankalara Borçlar	Kamu Bankası	100	141,2	208,6
	Özel Banka	100	162,4	181,9
	Yabancı Banka	100	314,6	1049,3
	Sektör	100	158,8	206,6
Özkaynaklar	Kamu Bankası	100	131,7	147,5
	Özel Banka	100	107,3	100,7
	Yabancı Banka	100	158,5	341,6
	Sektör	100	116,9	126,1

Tablo 4.23 incelendiğinde; sektörün aktif büyüklüğü 2005 yılında %29,5 ve 2006 yılında da %22,1 oranında artış göstermiştir. Yabancı bankalar aktif büyüklük açısından hızlı bir büyüme trendi yakalamışlardır. 2004 yılına göre 2005 yılında %100,2 büyüyen yabancı bankalar, 2006 yılında da %186,4 oranında büyümüşlerdir. Yabancı bankaların Türk bankacılık sektöründeki büyüme hızı gözden kaçmamaktadır. Yabancı bankalardaki bu yüksek büyüme oranlarına karşın; kamu bankaları 2005 yılında %16,5, 2006 yılında %5,5 oranında, özel bankalar ise 2005 ve 2006 yıllarında sırasıyla %34,7 ve %12,1 oranında büyümüşlerdir.

Yabancı bankalar toplam pazarlanabilir menkul değerler, krediler, takipteki krediler, mevduat , bankalara borçlar ve öz kaynaklar itibariyle kamu ve özel bankalara büyük fark atarak büyüdükleri tablodaki rakamlardan takip edilebilmektedir. Burada önemli olan tesbitse yabancı bankaların açtıkları krediler itibariyle, topladıkları mevduat ve öz kaynaklar yetişmediği için, bankalardan almış oldukları kredilerin fevkalade yüksek olduğudur. Mesela 2004 yılında bu krediler 100 olurken, 2005 yılında 314,6 ve 2006 yılında 1049,3 değerine ulaşmıştır. Bunun anlamı yabancı bankalar ülkeye dışarıdan yeterli kaynak getirmemişler ve yerli kaynakları bankacılık aracılığıyla kullanmışlardır. Halbuki Türk finans politikası çerçevesinde bu bankaların dışarıdan kaynak getirecekleri öngörülmekteydi. Bu konu üzerinde durulmasında fayda vardır.

Özkaynaklardaki artış ise sektörde 2005 ve 2006 yılları için sırasıyla %16,9 ve %7,9 olurken, yabancı bankalarda bu oranlar %58,5 ve %115,5 olarak gerçekleşmiştir.

Önemli kalemlerde bankaların son üç yılda göstermiş oldukları performansın mukayesesi:

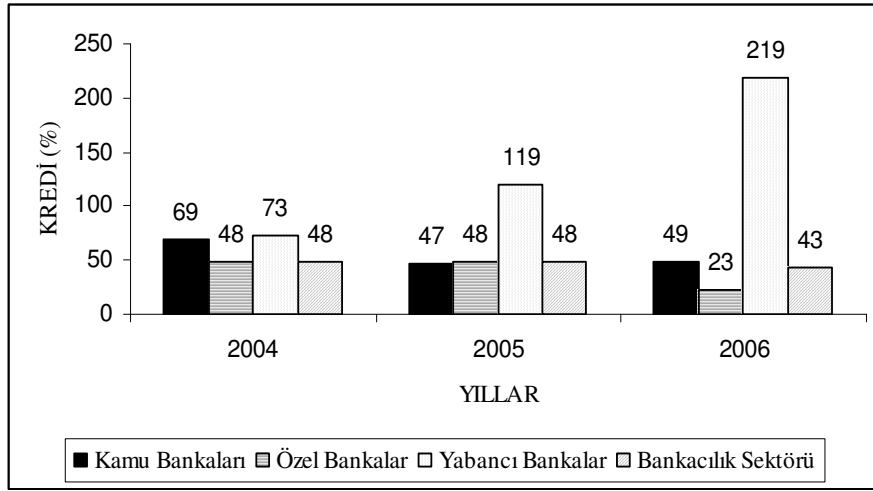
Bankacılık sektörünün yıllar itibariyle bilânço kalemlerindeki önemli büyüklüklerinin gelişimi (bilançolar ve gelir tabloları ekte verilmiştir.) incelendiğinde; kredilerin payında önemli bir yükselme göze çarpmaktadır (Ek-1,Ek-2,Ek-3,Ek-4)*. Müşteri tabanını genişleterek kârlılıklarını artırmayı amaçlayan bankalar, başta konut kredisi olmak üzere özellikle bireysel kredilere ağırlık vermektedirler.

Tablo 4.21, tablo 4.22, tablo 4.23 ve ilgili ekler incelendiğinde; toplam krediler 2004 yılı 100 alınırsa, 2005 yılı %48,3 artarak 148,3'e ve 2006 yılı %42,4 oranında artarak 211,2 rakamına ulaşmıştır. Toplam kredilerin %74'ü TP, %26'sı ise YP kredilerinden oluşmuştur. Yabancı bankalarda ise YP cinsinden kredilerin payı (%25) sektör ortalamasının da altında

* Not: Bu kısımda yer alan oranlar; Ek-1, Ek-2, Ek-3 ve Ek-4'ten hesaplanmıştır.

gerçekleşmiştir. YP cinsinden kredilerin toplam krediler içindeki payı ise 2004 yılında %35'ten, 2005 yılında %29'a , 2006 yılında ise %27'ye gerilemiştir.

Banka grupları itibariyle incelendiğinde; kredi hacminin çoğunu özel bankaların verdiği kredilerin oluşturduğu görülürken, yabancı bankaların sektördeki payının yıllar itibariyle arttığı göze çarpmaktadır.

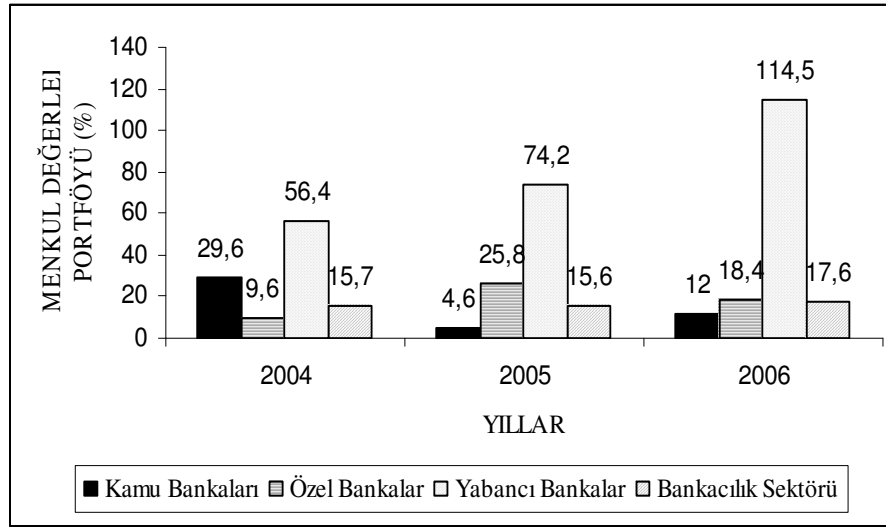

Şekil 4.1. Banka Grupları Bazında Kredi Değişimleri (% Olarak)

Şekil 4.1'den de görüldüğü üzere 2006 yılı itibariyle sektör kredileri 2005 yılına göre %43 artış gösterirken, yabancı bankaların kullandıkları kredilerde %219'luk bir artış gerçekleşmiştir. Yabancı bankaların açmış olduğu kredilerde 2005 ve 2006 yıllarında görülen yüksek oranlı artışta hem yabancı bankaların kredi tabanlarını artırmak istemeleri hem de sektörde görece olarak büyük olan Fortis Bank, Finans Bank ve Deniz Bank'ın özel mevduat bankaları statüsünden yabancı banka statüsüne geçmeleri etkili olmuştur.

Son yıllarda ekonominin büyüme eğilimini sürdürmesi nedeniyle bireylerin ve şirketler kesiminin malî yapıları güçlenmesine karşın, takipteki krediler özellikle bireysel ve tüketici kredilerindeki hızlı artış nedeniyle, yükseliş eğiliminde olmuştur. Bu durum yabancı bankalar grubunda da gerçekleşmiştir. Takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payı ise; 2004 yılı sonunda %6,2 iken, 2005 yılı sonunda %4,8'e ve 2006 yılı sonunda ise %3,7'ye gerilemiştir. Söz konusu oranda görülen gerilemenin, ağırlıklı olarak kamu bankalarının takipteki kredilerinin reel daralma göstermesi ile bankaların ihtiyatlı yaklaşımlarından kaynaklandığı söylenebilir. Yabancı banka grubunda ise bu pay; 2004, 2005 ve 2006 yılları için sırasıyla %3,2, %3,9 ve %2,7'lik değerlerle sektör ortalamasının altında gerçekleşmiştir.

Konsolide bilânço içerisinde kredilerden sonra en büyük paya sahip ikinci kalem olan toplam pazarlanabilir menkul değerler kalemi, yabancı bankalar ve özel bankaların kamu kâğıdı portföyündeki artış nedeniyle 2006 yılında 168 milyar YTL'ye yükselmiştir. Ancak, söz konusu artış kredilerdeki artış ile karşılaştırıldığında oldukça sınırlı kalmıştır. 2005 ve 2006 yıllarında daha önce belirtilen özel bankaların yabancı banka statüsüne geçmelerinin etkisiyle görece olarak sektörde daha düşük bir paya sahip olan yabancı bankaların menkul değerler portföyünde önemli bir artış olduğu şekil 4.2'den görülmektedir.

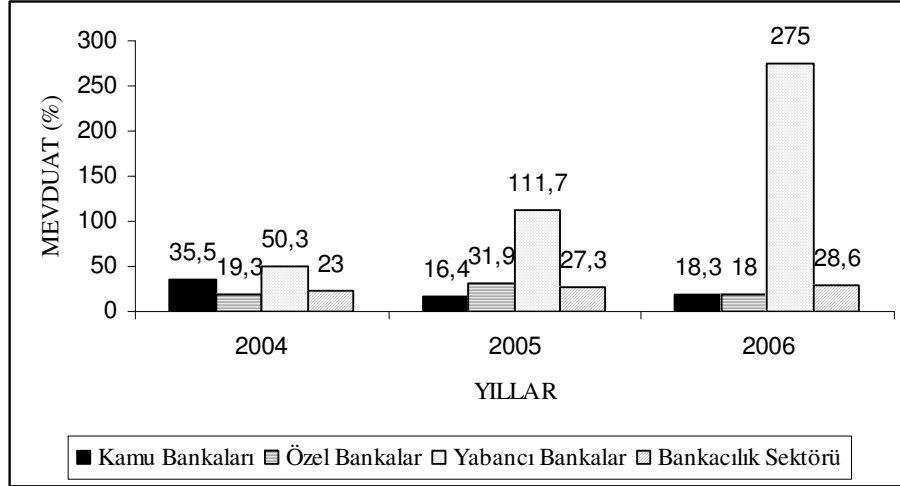

Şekil 4.2. Banka Grupları Bazında Menkul Değerler Portföyü Değişimleri (% Olarak)

Şekil incelendiğinde 2006 yılında menkul değerler portföyü 2005 yılına göre sektörde %17,6 oranında artış gösterirken, yabancı bankalarda bu artış %114,5 oranında gerçekleşmiştir. Özel ve kamu bankalarının menkul değerler portföyündeki artış oranları ise hem sektör hem de yabancı bankaların altında gerçekleşmiş ve bu oranlar 2006 yılında 2005 yılına göre sırasıyla %18,4 ve %12 olmuştur.

Banka pasifleri içinde en büyük paya sahip kalem olan mevduatlar, enflasyon oranının düşüş eğilimini koruması, Avrupa Birliği'ne giriş sürecinin olumlu etkisi, ekonomik büyüme ve makroekonomik istikrarın devam etmesi nedeniyle yıllar itibariyle artış eğilimini korumuştur. Bankaların toplam mevduat hacmi, 2006 yılı Aralık ayında, bir önceki yıl sonuna göre %28,6 oranında artmıştır. Ekonomik istikrarın etkisiyle YTL'ye olan güvenin artması, YTL cinsinden yatırım araçlarının daha fazla tercih edilmesine neden olmuştur. Bu durum YTL cinsinden mevduatların, YP cinsinden mevduatlardan daha çok artmasına yol açmıştır.

Mevduat hacminde en yüksek artışı gösteren banka grubu ise yabancı bankalar grubu olmuştur. Son iki yılda toplam mevduat hacmi içindeki payları %4,1’den %12’ye yükselen yabancı bankaların sektör paylarını önemli oranda artırdıkları dikkat çekmektedir.

Şekil 4.3. Banka Grupları Bazında Mevduat Değişimleri (% Olarak)

Şekil 4.3’ten de görüldüğü üzere son iki yılda yabancı bankaların mevduatlarındaki artış sektörü gölgede bırakacak oranlardadır. 2005 yılında 2004 yılına göre %111,7 oranında artış gösteren yabancı bankaların mevduatları, 2006 yılında 2005 yılına göre %275 oranında artarak 312 milyar YTL olmuştur.

Bankalara borçlar kalemi ise, 2005 yılında olduğu gibi ağırlıklı olarak bankaların yurt dışından sağlamış oldukları kredilerden oluşmaktadır. Bu kalem, 2006 yılı sonunda bir önceki yıl sonuna göre, uluslararası likidite koşullarının olumlu seyri, makroekonomik istikrar, düşen enflasyon ortamı ve Avrupa Birliği’ne giriş sürecinin etkisiyle %30 oranında artarak, 56,8 milyar YTL’ye yükselmiştir. Yabancı bankaların bankalara borçlar kalemi ise, %233,5 oranında artarken, kamu ve özel bankaların söz konusu kalemlerindeki artışlar, sırasıyla %47,7 ve %12 oranında gerçekleşmiştir.

01.11.2005 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile sektördeki özkaynak yapısının güçlendirilmesi hedeflenmiş ve ödenmiş sermayeyle ilgili bir takım düzenlemelere gidilmiştir. 2006 yılında bankacılık sektöründeki özkaynak artış hızı 2005 yılına göre yavaşlayarak %7,8 artarken, geçmiş yıllar itibariyle sektörün gerisinde bir büyüme ivmesi sergilemiş olan yabancı bankalar, büyük ölçüde yedek akçelerdeki artışa bağlı olarak, %115,6’ya varan bir büyümeyle sektörü geride bırakmıştır.

Yukarıda yapılan analizlerden sonra bilanço kalemlerine biraz daha derinlemesine bir inceleme önemli bilgileri bize sunacaktır. Aşağıdaki tablo 4.24'te yabancı bankalara ve diğer banka gruplarına ilişkin önemli rasyolar sunulmuştur.

Tablo 4.24. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Seçilmiş Bilanço Kalemleri Oranları (% Olarak)

Banka Grupları	Kamu Bankaları			Özel Bankalar			Yabancı Bankalar			Sektör		
Oranlar	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2004	2005	2006
Men. D. Cüz/Top.Aktif	57,8	52,0	50,5	32,1	30,0	31,7	24,4	21,2	15,9	40,4	36	34,7
Kredi/Top. Aktif	20,1	25,3	32,8	39,6	43,6	48,1	46,3	50,6	56,3	33,7	38,6	45
Takip.Krediler/Krediler	11,1	8	5,1	5	4,2	3,6	3,2	3,9	2,7	6,1	4,9	3,8
Mevduat/Top.Aktif	75,9	75,9	77,9	59,8	58,5	61,6	45,6	48,2	63,1	62,4	61,3	64,5
Ban.Borçlar/Top.Pasif	2,6	3,2	4,1	11,7	14,0	14	8,5	13,3	15,5	9,0	11	11,7
Likit Aktifler/Top.Aktif	32,8	39,2	44,4	40,2	40,8	37,7	42	39,9	38,4	37,4	39,9	39,6
Ödenmiş Ser./Top.Aktif	3,6	3,7	4,2	4,4	4,8	4,6	5,5	4,5	4,7	4,8	5,1	5,2
Özkaynak/Top.Aktif	9,4	10,7	10,4	15,6	12,4	10,4	20,1	15,9	12,0	15,0	13,5	12,0
Tür.Araç.Ta./Top.Aktif	7,9	7,1	7,9	55,5	39,6	37,5	153	123	121	40,5	33,8	38,7
Kredi/Mevduat	26,6	33,4	42,1	66,2	74,5	78,0	101	105	89,2	54	63	69,7
Men. Değ. Cüz/Mevduat	76,2	68,5	64,9	53,7	44,1	51,4	53,6	44,1	25,2	64,7	58,8	53,8

Tablo 4.24'teki yabancı bankalar için önemli tespitler aşağıdaki başlıklar altında toplanmıştır:

1. Yabancı bankalar menkul değerler cüzdanına diğer bankalara göre daha az oranda yatırım yapmışlardır. Bunun anlamı bankalar ellerindeki mevduatları kendilerine daha yüksek getiri sağlayacak özel kredilerde kullanmaktadırlar,
2. Yabancı bankalar ellerindeki fonları daha büyük oranda kredi olarak değerlendirebilmektedirler. Bu oran mesela 2006 yılında kamu bankalarında %32,8, özel bankalarda %48,1 ve yabancı bankalarda %56,3'tür,
3. Takipteki krediler yabancı bankalarda daha düşük orandadır. Bunun anlamı yabancı banka müşterilerinin kredi değerliliğinin (moralitesinin) daha yüksek olduğunu göstermektedir,
4. Vatandaşlar mevduatlarını daha yüksek oranda kamu bankalarında ve takiben özel bankalarda bulundururken, yabancı bankalarda daha az miktarda mevduat toplanmaktadır. Bunun nedeni yabancı bankaların şube sayılarının daha az olması ve milliyetçi duygular olabilir,
5. Bankalara borçlar toplamı yabancı bankalarda daha yüksektir. Bunun anlamı bu bankalar mevduat yetersizliğini diğer bankalar kanalı ile gidermeye çalışmışlardır,
6. Likit aktiflerde yabancı bankalar, daha fazla kredi kullandıkları için, sektör ortalamasının altında bulunmaktadırlar,

7. Ödenmiş sermaye konusunda, Basel-II çerçevesinde sektörde alınan yasal önlemler sebebiyle, bankalar benzer durumdadırlar,
8. Özkaynakların aktifleri hangi oranda finanse ettiğine bakıldığında yabancı bankaların birkaç puan daha yukarıda bulundukları görülmektedir,
9. Yabancı bankalar özellikle ülkemizde faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirketlere hizmet sundukları için türev araçlarının aktiflere oranı diğer bankalarla mukayese edilemeyecek oranda yüksektir. Bu durum yabancı bankaların seçkin müşterilere ve milliyetçilikle hareket eden yabancı şirketlere yöneldiklerini gösterir,
10. Yukarıda ifade edildiği gibi yabancı bankalar mevduatın önemli bölümünü kredi olarak kullandıkları, “kredi/mevduat” oranından da görülmektedir,
11. Yine “menkul değerler cüzdanı/mevduat” oranının düşüklüğü, yabancı bankaların devlet kağıtlarından önemli ölçüde kaçındıklarını göstermektedir.

Bankacılık sektörüne ilişkin seçilmiş gelir tablosu kalemleri bize bankacılık sektörüne başka bir noktadan bakma imkânını verir. Ayrıca hangi bankaların ne tip bir gelir akımı yapısı içerisinde olduğunu gösterir. Aşağıda yer alan tablo 4.25 bize bu konuda önemli bilgiler vermektedir:

Tablo 4.25. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Seçilmiş Gelir Tablosu Kalemleri (Bin YTL)

		2004	2005	2006
Faiz Gelirleri	Kamu Bankası	16.189.329	15.232.205	18.409.128
	Özel Banka	21.340.891	23.385.470	27.909.230
	Yabancı Banka	1.265.221	2.458.542	6.595.824
	Sektör	40.409.287	42.287.797	54.391.624
Faiz Giderleri	Kamu Bankası	10.030.995	10.131.224	12.052.803
	Özel Banka	11.789.367	12.364.781	17.831.068
	Yabancı Banka	587.882	1.280.078	3.631.591
	Sektör	22.731.413	23.993.079	33.813.000
Faiz Dışı Gelirler	Kamu Bankası	1.880.839	2.504.307	2.354.339
	Özel Banka	5.443.446	7.208.377	6.561.759
	Yabancı Banka	725.405	1.010.396	2.265.235
	Sektör	8.629.998	10.217.848	11.818.206
Faiz Dışı Giderler	Kamu Bankası	2.615.518	2.705.961	3.073.710
	Özel Banka	7.204.326	10.245.989	8.210.960
	Yabancı Banka	805.287	1.317.532	2.851.808
	Sektör	11.012.190	14.657.656	14.576.315
Net Dönem Kâr/Zararı	Kamu Bankası	2.682.316	2.869.057	3.733.230
	Özel Banka	2.825.399	1.390.516	4.657.441
	Yabancı Banka	246.878	513.100	1.460.579
	Sektör	6.456.079	5.714.742	10.981.399

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/v12/2006.asp> ve <http://www.tbb.org.tr/v12/2005.asp>

Tablo 4.25'ten de görüldüğü üzere; 2004 yılında 6,5 milyar YTL kâr eden bankacılık sektörü, 2005 yılı sonu itibarıyla 6,2 milyar YTL kâr etmiştir. 2006 yılında ise net kâr bir önceki yıla göre %92 oranında artarak 10,9 milyar YTL'ye ulaşmıştır. Bu artışta öncelikle bankacılık sektöründe artan yabancı payı etkili olmuştur. Büyüyen yabancı payına eşlik eden artan faiz gelirleri de bu duruma katkıda bulunmuştur. Yabancı bankaların kârları da 2004 yılında 0,3 milyar YTL, 2005 yılında da 0,5 milyar YTL olmuştur. 2006 yılında ise yabancı bankaların dönem kârı 1,5 milyar YTL'ye ulaşmıştır.

Gelir tablosunun alt hesapları incelendiğinde kâr hacminin artışını etkileyen başlıca nedenler; ayrılan özel karşılıkların azalması, ücret ve komisyon gelirlerindeki büyüme, faiz dışı diğer gelirlerdeki artış ile faiz dışı diğer giderlerdeki azalışlardır.

Gelir tablosunun ana kalemleri dikkate alınarak kamu, özel ve yabancı bankaların sektördeki paylarına ilişkin bilgilere ulaşabilmek için tablo 4.25'teki değerler kullanılarak tablo 4.26 hazırlanmıştır.

Tablo 4.26. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Seçilmiş Gelir Tablosu Kalemlerinin Nispi Büyüklükleri (% Olarak)

		2004	2005	2006
Faiz Gelirleri	Kamu Bankası	40,1	36,0	33,9
	Özel Banka	52,8	55,3	51,3
	Yabancı Banka	3,1	5,8	12,1
	Sektör	100	100	100
Faiz Giderleri	Kamu Bankası	44,1	42,2	35,7
	Özel Banka	51,9	51,5	52,7
	Yabancı Banka	2,6	5,3	10,7
	Sektör	100	100	100
Faiz Dışı Gelirler	Kamu Bankası	21,8	24,5	19,9
	Özel Banka	63,1	70,6	55,5
	Yabancı Banka	8,4	9,9	19,2
	Sektör	100	100	100
Faiz Dışı Giderler	Kamu Bankası	23,8	18,5	21,1
	Özel Banka	65,4	69,9	56,3
	Yabancı Banka	7,3	9,0	19,6
	Sektör	100	100	100
Net Dönem Kâr/Zararı	Kamu Bankası	41,6	50,2	34,0
	Özel Banka	43,8	24,3	42,4
	Yabancı Banka	3,8	9,0	13,3
	Sektör	100	100	100

Tablo 4.26 incelendiğinde yabancı bankaların 2004 yılında faiz gelirleri açısından sektörün %3,1'ine, 2005 yılında %5,8'ine ve 2006 yılında da %12,1'ine sahip olduğu görülmektedir. Özel bankalar grubu ise faiz gelirlerinden sektörde en yüksek payı almaktadır. 2004, 2005 ve 2006 yılları için bu paylar sırasıyla; %52,8, %55,3 ve %51,3'tür. Faiz giderleri incelendiğinde yabancı bankalar 2004 yılında sektörde %2,6, 2005 yılında %5,3 ve 2006

yılında da %10,7'lik paya sahiptir. Faiz dışı gelirler açısından yabancı banka paylarında artış söz konusudur. 2004 yılında bu pay %8,4, 2005 yılında %9,9 ve 2006 yılında ise %19,2 olarak gerçekleşmiştir. Faiz dışı giderlerde de yabancı bankaların sektördeki payları 2004 yılı için %7,3, 2005 yılı için %9 ve 2006 yılı içinde %19,6 olarak gerçekleşmiştir. Dönem kârı payları incelendiğinde ise; 2004 yılında sektörün %43,8'ine özel bankaların, %41,6'sına kamu bankalarının ve %3,8'ine de yabancı bankaların sahip olduğu görülmektedir. 2005 yılında kamu bankaları %50,2'lik pay ile en yüksek paya sahip olurken, bu bankaları özel bankalar %24,3'lük pay ile takip etmişlerdir. Yabancı bankaların payları ise %9 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılında yabancı bankalar sektördeki dönem kârı paylarını artırarak sektörün %13,3'üne sahip olmuşlardır. Yine aynı yıl özel bankaların payı %42,4 olurken, kamu bankalarının payı %34 olarak gerçekleşmiştir.

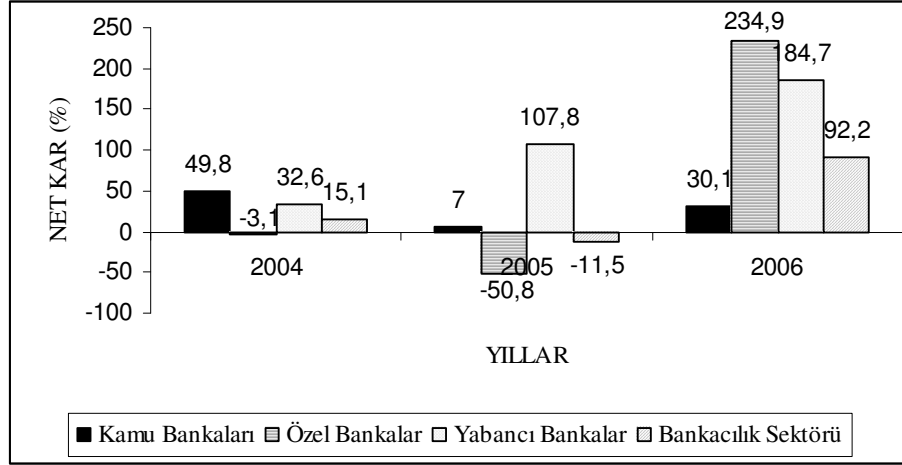
Tablo 4.25'teki değerler kullanılarak oluşturulan yatay analiz sonuçları ise aşağıdaki tablo 4.27'de gösterilmiştir. Tablo 4.27'deki analizde temel yıl olarak 2004 yılı kabul edilmiş ve 2005-2006 yıllarındaki gelişmeler 2004 yılı temel alınarak incelenmiştir.

Tablo 4.27. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Seçilmiş Gelir Tablosu Kalemlerinin Son Üç Yıllık Gelişimi (% Olarak)

		2004	2005	2006
Faiz Gelirleri	Kamu Bankası	100	94,1	113,7
	Özel Banka	100	109,6	130,8
	Yabancı Banka	100	194,3	521,3
	Sektör	100	104,7	134,6
Faiz Giderleri	Kamu Bankası	100	101,0	120,2
	Özel Banka	100	104,9	151,3
	Yabancı Banka	100	217,7	617,7
	Sektör	100	105,6	148,8
Faiz Dışı Gelirler	Kamu Bankası	100	133,2	125,2
	Özel Banka	100	132,4	120,5
	Yabancı Banka	100	139,3	213,3
	Sektör	100	118,4	136,9
Faiz Dışı Giderler	Kamu Bankası	100	103,5	117,5
	Özel Banka	100	142,2	114,0
	Yabancı Banka	100	163,6	354,1
	Sektör	100	133,1	132,4
Net Dönem Kâr/Zararı	Kamu Bankası	100	107,0	139,2
	Özel Banka	100	49,2	164,8
	Yabancı Banka	100	207,8	591,6
	Sektör	100	88,5	170,1

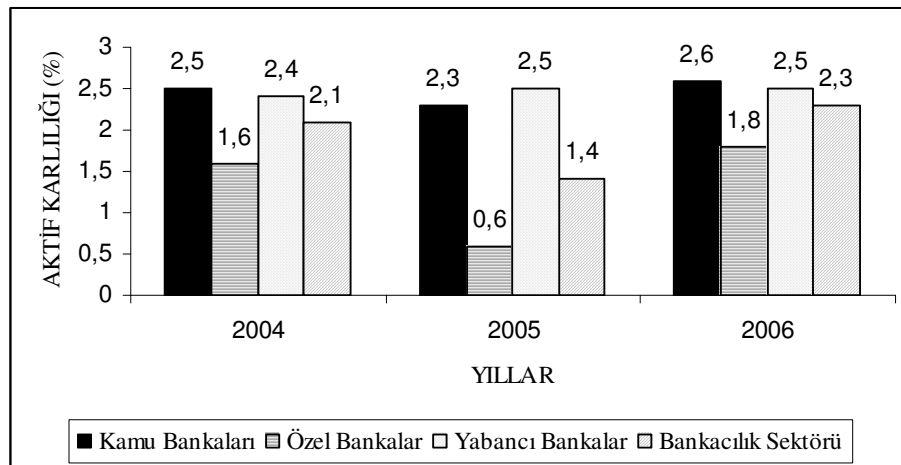
Tablo 4.27 incelendiğinde yabancı bankaların diğer bankalara göre son üç yıl içerisinde önemli gelişme gösterdikleri ve kârlılıklarını önemli ölçüde artırdıkları görülmektedir. Mesela net kârlar yabancı bankalarda 2005 yılında %107,8 ve 2006 yılında %184,7 oranında artmıştır. Bu oranlar kamu ve özel bankalarla mukayese edilemeyecek

oranda yüksektir. Bu oranlar yabancı bankaların faaliyetlerini çok etkin olarak yürüttüklerini yani produktivitelerinin yüksek olduğunu gösterir. Aşağıdaki şekil 4.4'te bize durumu görsel olarak göstermektedir.

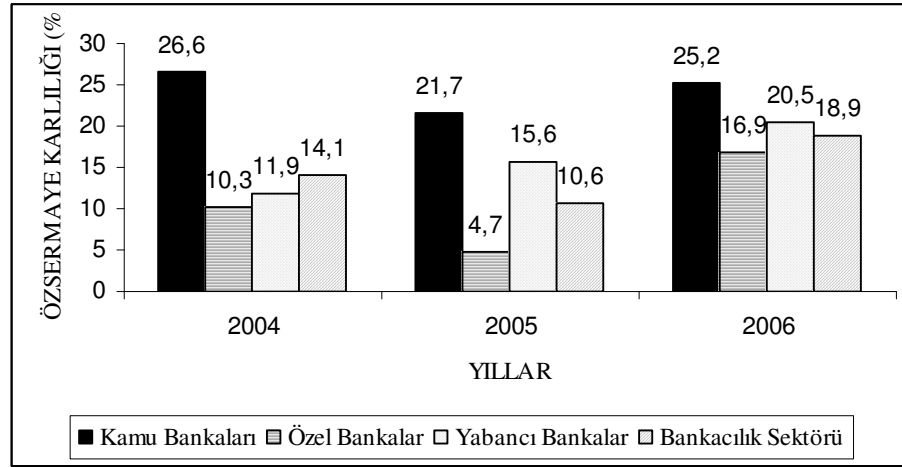

Şekil 4.4. Banka Grupları Bazında Net Kâr Değişimleri (% Olarak)

2006 yılında banka grupları itibariyle net kârdaki hızlı artış kârlılık rasyolarını da olumlu yönde etkilemiştir. Şekil 4.5 ve şekil 4.6'da gösterildiği gibi sektörün 2005 yılında %1,4 olan aktif kârlılığı, 2006 yılında %2,3'e; 2005 yılında %10,6 olan özkaynak kârlılığı ise 2006 yılında %18,9'a yükselmiştir. Yabancı bankaların aktif kârlılığı sektör düzeyinde seyretmesine karşın, özkaynak kârlılığı sektör ortalamasına göre yüksektir. Bununla birlikte kamu bankalarının öz kaynak kârlılık oranı, özel bankalara ve yabancı bankalara göre daha yüksektir. Bu durum; kamu bankalarının düşük özsermaye ve yoğun mevduat kullanmaları sebebiyle, finansal kaldıraç etkisi, öz sermaye kârlılığını daha yüksek bir seviyeye taşımış olmalarından kaynaklanmaktadır.

Şekil 4.5. Banka Grupları Bazında Aktif Kârlılık Değerleri (% Olarak)

Şekil 4.6. Banka Grupları Bazında Özsermaye Kârlılık Değerleri (% Olarak)

Bankacılık alanında son dönemde artan rekabet ve yabancı kuruluşların sektöre göstermiş olduğu ilgi, sektördeki şube ve personel sayısının da artmasına yol açmıştır. Bu konuda yabancı bankaların nasıl bir gelişme içerisinde olduklarının bilinmesi bize önemli bilgiler verecektir. Bankacılık sektöründeki şube ve personel sayılarının gelişimi ise tablo 4.28’de gösterilmiştir.

Tablo 4.28. 1990-2006 Yılları Arasında Türkiye’de Yabancı Bankalar ve Bankacılık Sektörünün Personel ve Şube Sayılarının Gelişimi

Yıllar	Yabancı Bankalar		Sektör	
	Personel Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Şube Sayısı
1990	3.012	113	154.067	6.560
1991	3.011	108	154.089	6.477
1992	3.010	109	152.901	6.206
1993	2.408	108	146.826	6.212
1994	3.256	105	143.983	6.087
1995	2.985	104	139.046	6.241
1996	3.170	104	144.793	6.442
1997	3.799	116	148.153	6.819
1998	4.051	115	154.864	7.370
1999	4.185	121	166.492	7.691
2000	3.805	117	173.988	7.837
2001	5.395	233	170.401	6.908
2002	5.416	206	137.495	6.106
2003	5.481	209	123.271	5.966
2004	5.880	209	123.249	6.106
2005	10.610	393	132.258	6.247
2006	25.794	1.072	143.143	6.849

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/net/donemsel/Default.aspx>

Bankacılık sektöründe 2006 yılı sonu itibarıyla 143.143 personel ve 6.849 şube bulunmaktadır. Aynı yıl için yabancı banka personel sayısı 25.794 ve şube sayısı 1.072’dir. Bu durumda yabancı bankalar sektörde personelin %18,02’sine ve şube olarak da %15,65’ine

sahiptirler. Tablo 4.25 nazara alındığında sektörde kişi başına kâr 76.716 lira olmasına karşılık, yabancı bankalarda 56.625 liradır. Şube bazında sektörde kârlılık 1.603.358 lira bulunuyorken, yabancı bankalar için bu rakam 1.362.480 lira çıkmaktadır. Bunun anlamı yabancı bankalar şube bazında sektöre göre daha kârlı ve etkin çalışırlarken; kişi başına sektördeki kâr (76.176 lira), yabancı bankalardaki kârdan (56.625 lira) daha yüksektir. Yani kişi başına kâr açısından sektör daha verimlidir. Buradan şu sonuç çıkmaktadır: Toplam kârlılığı etkileyen şube bazındaki kârlılıkta yabancı bankalar başarılıdır. Ayrıca yabancı bankalar, daha fazla eleman kullandıkları için, müşteri memnuniyeti konusunda da önde bulunmaktadırlar. Buna karşılık kamu ve özel bankalar daha az eleman kullanarak personel başına kârlarda öne geçseler de müşteri memnuniyeti açısından personelin daha yoğun çalıştığı yabancı bankalar kadar yeterli ve etkin olmadıkları anlaşılmaktadır. Uzun vadede yabancı bankaların sektörde, müşteri memnuniyeti sebebiyle, daha öne geçecekleri ve pazar paylarını büyütecekleri anlaşılmaktadır.

İstihdam üzerindeki olumlu etkilerinin yanı sıra yabancı banka girişlerinin, Türk bankacılık sektöründeki işgücünün eğitimi konusunda da olumlu katkılar sağladığı bilinmektedir. Yabancı bankalarda istihdam edilen kişilerin zamanla uluslararası bankacılık birikim ve tecrübesi edinmeleri ve bu kişilerin Türk bankalarında da istihdam edilmeleri, Türk bankacılık sektörünü uluslararası düzeyde birikimli işgücüne sahip bir sektör haline getirecektir.

Yukarıdaki analizler sonucunda yabancı bankaların Türkiye'ye gelmelerinin başlıca sebepleri;

1. Müşterilerini takiben onların hizmetlerini tamamlamak suretiyle kârlarının devamını sağlamak,
2. Elleriindeki fonlarını kullanabilmek için yeni pazarlara yayılmak ve gelişmekte olan ülkelerde faaliyet göstererek kârlar elde etmek,
3. Stratejik büyüme planları çerçevesinde rakiplerinden geri kalmamak,
4. Türkiye'nin kamu kağıtlarına ve kredi sektörüne yatırım yaparak, kendi ülkelerinde sağladıkları getiri oranından daha yüksek getiri oranı sağlamaktır.

Yabancı bankaların Türkiye'ye yoğun girmelerinin başlıca sebebi yükselen pazarlardan olan Türkiye'de daha uygun şartlarda yatırım yapmak ve rakiplerinden geri kalmamak olduğu anlaşılmaktadır. Türk ekonomisiyle ilgili getirip götüreceklerine bu kısımda ayrı ayrı temas edilmiştir.

Bankacılık sektörünün büyüklüğü ve dünyadaki önemli ilk beş bankaya göre mukayesesi:

Milli ekonomi açısından çok önemli olan Türk bankacılık sektörünün derinliğini belirleyebilmek için, dünyadaki bazı önemli bankaların aktif büyüklükleri ile Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğünü karşılaştırmak gerekmektedir. Tablo 4.29’da dünyadaki beş büyük bankanın ve Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklükleri dolar bazında verilmiştir.

Tablo 4.29. Dünyadaki Beş Büyük Banka ve Türk Bankacılık Sektörünün Aktif Büyüklükleri (Milyon Dolar)

	2004	2005	2006
UBS	1.737.171	2.058.348	2.396.511
Türk Bankacılık Sektörü/UBS (%)	13,1	14,4	14,4
HSBC	1.279.974	1.501.970	1.860.758
Türk Bankacılık Sektörü/HSBC(%)	17,8	19,7	18,5
JPMorgan Chase	1.157.248	1.198.942	1.351.520
Türk Bankacılık Sektörü/JPMorgan Chase(%)	19,7	24,7	25,5
ING Group	1.309.594	1.371.213	1.616.204
Türk Bankacılık Sektörü/ING Group(%)	17,4	21,6	21,3
BNP Paribas	1.361.900	1.488.433	1.897.220
Türk Bankacılık Sektörü/BNP Paribas (%)	16,8	19,9	18,2
Türk Bankacılık Sektörü	228.328	295.849	344.947

Kaynak: www.ubs.com, www. hsbc.com, www.jpmorganchase.com, www.ing.com, www.bnpparibas.com, www.tbb.org.tr

Tablo 4.29 incelendiğinde Türk bankacılık sektörünün dünyadaki bankalara göre toplam aktif olarak çok düşük bir büyüklüğe sahip olduğu görülmektedir. Türk bankacılık sektörü toplam olarak dünyadaki büyük bankaların her birinin sadece ortalama olarak %20’si büyüklüğünde olduğu dikkate alındığında, sektörün oldukça sığ olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum Türk finans sektörünün çok kırılgan olduğunu göstermektedir. Cari açığın yüksek olduğu ülkemizde finans sektörünün sılgılığı ve sıcak para olgusunun mevcudiyeti, Türk ekonomisi açısından önemli bir tehlike ve zafiyet olarak görülebilir. Hükümet burada dört politikaya çok ağırlık vermelidir:

1. Türk ekonomisinin dış açık probleminin ortadan kaldırılması için acil kararların alınması,
2. Türkiye’de tasarrufların artırılması için teşvik tedbirlerinin ve bu konuda eğitim hizmetlerinin hızlandırılması,
3. Devlet borçlarının azatılması ve dışarıya faiz ödenmesinin önüne geçilmesi için etkin bir borç yönetiminin geliştirilmesi,
4. Yabancı bankaların gereği kadar fon getirmemesi ve özel ve kamu bankalarından kredi kullanmalarının azaltılması için tedbir alınması ve bankaların dışarıdan fon

getirmelerinin sağlanması için politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. Yabancı bankalar ekonomiye yük değil, ekonominin yardımcıları olmalıdır. Ayrıca kriz dönemlerinde görölen krizi tetikleyici davranışlar içerisine girmelerini önleyecek cezai müeyyideler de düzenlenmelidir.

Buraya kadar yabancı bankalarla ilgili genel ve özel bilgiler verildi. Özellikle sektör ve ekonomi açısından durumları ortaya konuldu. Gelecek bölümdeyse bu bankalarla ilgili anket uygulanarak yukarıdaki fikirlerin hangi ölçülerde gerçekleştiği araştırılacaktır. Ayrıca panel veri analizi ile yabancı bankaların Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkileri başka bir açıdan incelenecektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE YABANCI BANKA GİRİŞ NEDENLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA VE YABANCI BANKALARIN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

Ülkemizde 2001 yılında uygulamaya konulan “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” ile sağlanan olumlu gelişmelerin ve Türk ekonomisinde yaşanan iyileşmelerin, Türk bankacılık sektörüne yabancı banka girişlerini artırdığına yukarıda değinilmişti. Çökuluslu bankaların hangi nedenlerle başka ülkelere gittikleri de teorik olarak incelenmişti. Karşımıza çıkan soru şu olmaktadır: *“Acaba hangi nedenlerle yabancı bankalar özellikle son yıllarda Türkiye’ye gelmeye başlamışlardır?”* Bu bölümde yabancı banka giriş nedenlerini tespit etmek ve Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini ölçmek için iki farklı ampirik çalışmaya yer verilmiştir.

5.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE ÖRNEKLEM

Çalışmada iki temel amaç güdülmüştür. Bunlardan ilki, Türk bankacılık sektörüne yabancı banka girişlerinin nedenlerinin belirlenmesidir. İkinci amaç ise yabancı bankaların Türk bankacılık sektörüne sağladıkları bilgi ve beceri transferlerini tespit etmektir. Çalışmanın amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik verilerin toplanması, yabancı bankalara ve Türk bankalarına uygulanmak üzere uluslararası çalışmalar⁴³⁵ da dikkate alınarak hazırlanan iki farklı anket formu ile sağlanmıştır.

Anket formları banka üst düzey yöneticilerine e-mail yoluyla ulaştırılmıştır. E-mail aracılığı ile yapılan anketlerde geri dönüş oranını yüksek tutmak amacıyla, anketler gönderildikten sonra bankaların üst düzey yöneticileri telefonla aranarak çalışmanın amacı hakkında gerekli açıklamalar yapılmış ve anketler takip edilmiştir.

Yabancı bankalara uygulanan anket (Ek-5/a) 6 kısımdan ve 77 sorudan oluşmaktadır. Kısımlar; yabancı bankaların Türkiye’ye gelme nedenleri, hedef müşteri kitleleri, faaliyet alanları, sundukları hizmetler/ürünler, Türk bankacılık sektörü hakkındaki düşünceleri ve hedefledikleri uzmanlaşma alanları konularında ağırlık kazanmıştır. Anket çalışması; Mart 2007 tarihi itibarıyla faaliyet gösteren 7 tane yabancı şube, 10 tane Türkiye’de kurulmuş ve 6 tanede Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalardan olmak üzere toplam 23 yabancı

⁴³⁵ Kraft, a.g.e., s. 15-174; Akhtar, a.g.e., s. 235-242; Konopielko, a.g.e., s: 463–486;

mevduat bankasının üst düzey yöneticilerine gönderilmiştir. Bu bankalardan Türk bankasına ortak olan 1 adet yabancı banka anket çalışmasına banka yönetiminin aldığı kararı gerekçe göstererek katılmamıştır. Böylece anket için geri dönüş oranı %95,6 olarak gerçekleşmiştir.

Türk bankalarına uygulanan ankette ise yabancı bankaların Türk bankacılık sistemine sağladıkları bilgi ve beceri transferleri 9 soru ile ölçülmeye çalışılmıştır (Ek-5/c). Bu anket çalışması da Mart 2007 tarihi itibarıyla faaliyet gösteren 9 tane Türk mevduat bankası ile Türk bankalarına ortak olan 6 tane yabancı mevduat bankasının üst düzey yöneticilerine uygulanmıştır. Bu bankalardan Türk bankasına ortak olan 1 adet yabancı banka anket çalışmasına banka yönetiminin aldığı kararı gerekçe göstererek katılmamıştır. Bu anket için geri dönüş oranı ise %93,3 olarak gerçekleşmiştir.

Anket çalışmaları Mart 2007-Mayıs 2007 döneminde gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler *SPSS 10.0 İstatistik Paket Programı*'nda analiz edilmiştir.

5.1.1. Anket Çalışmalarına İlişkin Bulgular

Yabancı bankalara ve Türk bankalarına uygulanan anket çalışmalarına ilişkin verilerin frekans, yüzde dağılımları ile ortalama değerleri ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Ayrıca yabancı bankalara ilişkin veriler yatırım türlerine göre de ayrıma tabi tutulmuştur. Yabancı bankalar yatırım türlerine göre “Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar” ile “Türkiye’de şube açan yabancı bankalar” olarak ikiye ayrılmıştır. Anket sonuçlarına ilişkin veriler analiz edilirken bu ayırım dikkate alınmış ve her iki yatırım türüne ilişkin olarak verilen cevaplar arasında farklılık olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile analiz edilmiştir. Analizde ayrıca anket bölümleri arasındaki ilişkiler de, korelasyon katsayılarının %95 ve %99 anlamlılık düzeylerinde istatistiksel olarak test edilmesiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Mann-Whitney U testi örnek hacminin otuzdan küçük ($n < 30$) ve örneğin alındığı anakütlenin normal dağılıma sahip olmadığı durumlarda “t” testi yerine kullanılan nonparametrik bir testtir. Mann-Whitney U testini “t” testinin parametrik olmayan karşılığı olarak kabul etmek mümkündür.⁴³⁶ Bu test ile bağımsız iki örneğin aynı anakütleden alınıp alınmadığı veya örneklerin alındıkları ana kütlelerin birbirinden farklı olup olmadıkları test edilir.⁴³⁷

⁴³⁶ Yahşi Yazıcıoğlu, Samiye Erdoğan, *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Detay Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 192

⁴³⁷ Mahmut Kartal, *Bilimsel Araştırmalarda Hipotez Testleri Parametrik ve Nonparametrik Teknikler*, Şafak Yayınevi, Erzurum, 1998, s. 189

5.1.1.1. Yabancı Bankaların Türkiye’ye Gelme Nedenleri

Yabancı banka üst düzey yöneticilerine Türkiye’ye gelme nedeni olarak 18 farklı ifadeyi, “çok düşük” nedenden “çok yüksek” neden olarak derecelendirmeleri istenmiştir. Bu kapsamda yabancı bankaların Türkiye’ye gelme nedenlerinin sıralaması ortalama puanlar esas alınarak tablo 5.1’de yapılmıştır.

Tablo 5.1. Yabancı Bankaların Türkiye'ye Gelme Nedenlerinin Sıralaması

Türkiye’ye Gelme Nedenleri	Çok Düşük		Düşük		Normal		Yüksek		Çok Yüksek		Toplam		Ortalama	Standart Sapma
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%		
Yeni müşteri/iş arayışı	0	0	1	4,5	1	4,5	10	45,5	10	45,5	22	100	4,32	0,78
Sermaye piyasalarında beklenen potansiyel fırsatlar	3	13,6	0	0	2	9,1	10	45,5	7	31,8	22	100	3,82	1,30
Türkiye ekonomisindeki kullanılmamış kredi potansiyeli	3	13,6	0	0	4	18,2	8	36,4	7	31,8	22	100	3,73	1,32
Ülkenizle Türkiye arasındaki ticaret ilişkilerini geliştirme	1	4,5	3	13,6	6	27,3	8	36,4	4	18,2	22	100	3,50	1,10
Yüksek faiz marjı	3	13,6	0	0	9	40,9	5	22,7	5	22,7	22	100	3,41	1,26
Risk çeşitlendirmesi	1	4,5	2	9,1	8	36,4	9	40,9	2	9,1	22	100	3,41	0,96
Türkiye’deki büyük yatırım projelerinin finansmanı	1	4,5	3	13,6	10	45,5	3	13,6	5	22,7	22	100	3,36	1,14
Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı bankalarla rekabet etme	1	4,5	4	18,2	10	45,5	3	13,6	4	18,2	22	100	3,23	1,11
Ülkenizdeki rekabet şartları	2	9,1	2	9,1	10	45,5	7	31,8	1	4,5	22	100	3,14	0,99
Türkiye’deki hane halkının kullanılmamış kredi potansiyeli	7	31,8	1	4,5	2	9,1	6	27,3	6	27,3	22	100	3,14	1,67
Türkiye’ye yatırım yapan seçkin müşterilerinizin finansal ihtiyaçlarını karşılama	0	0	9	40,9	6	27,3	3	13,6	4	18,2	22	100	3,09	1,15
Teknik ve finansal konularda danışmanlık hizmeti verme	3	13,6	5	22,7	5	22,7	5	22,7	4	18,2	22	100	3,09	1,34
Coğrafi yakınlık	1	4,5	6	27,3	8	36,4	5	22,7	2	9,1	22	100	3,05	1,05
Türk bankalarla rekabet etme	4	18,2	3	13,6	7	31,8	7	31,8	1	4,5	22	100	2,91	1,19
Kültürel yakınlık	2	9,1	7	31,8	6	27,3	5	22,7	2	9,1	22	100	2,91	1,15
Ülkenizdeki rakip bankaları takip etme	4	18,2	6	27,3	4	18,2	5	22,7	3	13,6	22	100	2,86	1,36
Türkiye’de kamu kesimine finansman sağlama	5	22,7	8	36,4	7	31,8	1	4,5	1	4,5	22	100	2,32	1,04
Vergi avantajı sağlama	10	45,5	7	31,8	5	22,7	0	0	0	0	22	100	1,77	0,81
Ölçek Ortalaması													3,17	

Yukarıdaki tabloya göre genel ölçek ortalaması 3,17 olup normal derecenin (3,00) biraz üzerinde olduğu görülmektedir. Yabancı bankaların Türkiye’ye gelme nedenlerine ilişkin her bir ifadenin ortalaması, ölçek ortalaması (3,17) ve normal derece (3,00) ile karşılaştırıldığında; “Yeni müşteri/iş arayışı”, “Sermaye piyasalarında beklenen potansiyel fırsatlar”, “Türkiye ekonomisindeki kullanılmamış kredi potansiyeli”, “Ülkenizle Türkiye arasındaki ticaret ilişkilerini geliştirme”, “Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı bankalarla rekabet etme”, “Risk çeşitlendirmesi”, “Yüksek faiz marjı”, “Türkiye’deki büyük yatırım projelerinin finansmanı”, ifadeleri ölçek ortalamasının üzerinde değerlere sahipken; “Türk bankalarla rekabet etme”, “Kültürel yakınlık”, “Ülkenizdeki rakip bankaları takip etme”, “Türkiye’de kamu kesimine finans sağlama” ve “Vergi avantajı sağlama” ifadelerine ilişkin ortalamalar hem ölçek ortalamasının hem de normal derecenin altında değerlere sahiptir.

Katılımcılara göre yabancı bankaların Türkiye’ye gelme nedeni 4,32 ortalama ile “Yeni müşteri/iş arayışı”dır. Bu durum Türkiye’ye gelen yabancı bankaların “Pazar Arama” stratejisi doğrultusunda Türkiye’ye giriş yaptıklarını göstermektedir. “Ülkenizdeki rakip bankaları takip etme” ifadesinin 2,86 ortalama ile hem ölçek ortalamasının hem de normal derecenin altında değere sahip olması ise yabancı bankaların “Lideri İzleme” stratejisiyle Türkiye’ye gelmediklerinin bir göstergesidir.

Yabancı bankaların Türkiye’ye gelme nedenleri ile yatırım türleri arasında farklılığın olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile test edilmiştir. Kuruluş türüne göre iki bölüme ayırdığımız katılımcıların Türkiye’ye gelme nedenlerine verdikleri yanıtlar ve sonuçlar tablo 5.2’de gösterilmiştir.

Tablo 5.2. Yabancı Bankaların Türkiye'ye Gelme Nedenleri ile Yatırım Türleri Arasındaki İlişki

Türkiye'ye Gelme Nedenleri	Yatırım Türü	F	Ortalama	Standart Sapma	Mann-Whitney U	z	p
Yeni müşteri/iş arayışı	1	15	4,40	0,63	48,000	-0,352	0,725
	2	7	4,14	1,07			
Sermaye piyasalarında beklenen potansiyel fırsatlar	1	15	4,00	1,00	48,000	-0,340	0,734
	2	7	3,43	1,81			
Türkiye ekonomisindeki kullanılmamış kredi potansiyeli	1	15	4,07	1,10	29,000	-1,734	0,083*
	2	7	1,14	0,38			
Ülkenizle Türkiye arasındaki ticaret ilişkilerini geliştirme	1	15	3,33	0,90	34,000	-1,356	0,175
	2	7	3,86	1,46			
Yüksek faiz marjı	1	15	2,07	0,80	42,000	-0,777	0,437
	2	7	1,14	0,38			
Risk çeşitlendirmesi	1	15	4,07	1,10	50,500	-0,150	0,881
	2	7	3,00	1,53			
Türkiye'deki büyük yatırım projelerinin finansmanı	1	15	3,20	0,94	37,000	-1,157	0,247
	2	7	3,71	1,50			
Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı bankalarla rekabet etme	1	15	3,27	1,10	47,500	-0,373	0,709
	2	7	3,14	1,21			
Ülkenizdeki rekabet şartları	1	15	3,27	1,03	39,000	-1,018	0,309
	2	7	2,86	0,90			
Türkiye'deki hane halkının kullanılmamış kredi potansiyeli	1	15	3,00	0,93	4,000	-3,548	0,000**
	2	7	3,14	1,35			
Türkiye'ye yatırım yapan seçkin müşterilerinizin finansal ihtiyaçlarını karşılama	1	15	2,73	0,80	28,500	-1,779	0,075*
	2	7	3,86	1,46			
Teknik ve finansal konularda danışmanlık hizmeti verme	1	15	2,87	1,19	36,500	-1,152	0,249
	2	7	3,57	1,62			
Coğrafi yakınlık	1	15	3,00	0,93	47,000	-0,404	0,686
	2	7	2,71	1,60			
Türk bankalarla rekabet etme	1	15	3,20	1,01	32,500	-1,463	0,144
	2	7	2,29	1,38			
Kültürel yakınlık	1	15	3,60	1,12	44,500	-0,583	0,560
	2	7	3,00	1,53			
Ülkenizdeki rakip bankaları takip etme	1	15	2,80	1,52	47,000	-0,397	0,692
	2	7	3,00	1,00			
Türkiye'de kamu kesimine finansman sağlama	1	15	4,07	1,10	27,500	-1,848	0,065*
	2	7	3,00	1,53			
Vergi avantajı sağlama	1	15	2,60	0,99	19,000	-2,541	0,011**
	2	7	1,71	0,95			
1. Türkiye'de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar							
2. Türkiye'de şube açan yabancı bankalar							
*%90 Güvenirlikle Anlamlı							
**%95 Güvenirlikle Anlamlı							

Mann-Whitney U Testi'ne göre “Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar” ile “Türkiye’de şube açan yabancı bankalar” arasında %95 anlamlılık düzeyinde ($p < 0,05$); “Türkiye’deki hane halkının kullanılmamış kredi potansiyeli” ve “Vergi avantajı sağlama” ifadeleri bakımından istatistiksel olarak

anlamli bir farklıliğın olduğu tespit edilmiştir. %90 anlamlılık düzeyinde ($p<0,10$) ise “Türkiye’ye yatırım yapan seçkin müşterilerinizin finansal ihtiyaçlarını karşılama”, “Türkiye ekonomisindeki kullanılmamış kredi potansiyeli” ve “Türkiye’de kamu kesimine finans sağlama” ifadeleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklıliğın olduğu tespit edilmiştir.

İstatistiksel olarak anlamlı farklılık gösteren ifadelere göre “Türkiye’ye yatırım yapan seçkin müşterilerinizin finansal ihtiyaçlarını karşılama” ifadesinin derecesi “Türkiye’de şube açan yabancı bankalar” için daha yüksek iken, anlamlı farklılık gösteren diğer ifadelerin dereceleri “Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar” için daha yüksektir.

5.1.1.2. Yabancı Bankaların Türkiye’de Belirledikleri Hedef Müşteri Kitlesi

Anket çalışmasının ikinci kısmında yabancı bankaların Türkiye’de belirledikleri hedef müşteri kitlesini verdikleri önem derecesine göre sıralamaları istenmiştir. Hedef müşteri kitlesinin sıralaması ortalama puanlar esas alınarak tablo 5.3’te yapılmıştır.

Tablo 5.3. Yabancı Bankaların Türkiye’de Belirledikleri Hedef Müşteri Kitlesi Sıralaması

Hedef Müşteri Kitlesi	1. Dereceden		2. Dereceden		3. Dereceden		4. Dereceden		5. Dereceden		Toplam		Ortalama	Standart Sapma
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%		
Yabancı bireysel yatırımcılar	6	27,3	2	9,1	6	27,3	3	13,6	5	22,7	22	100	2,95	1,53
Finansal kurumlar	3	13,6	10	45,5	3	13,6	2	9,1	4	18,2	22	100	2,73	1,35
Tek şahıs işletmeleri	9	40,9	1	4,5	3	13,6	5	22,7	4	18,2	22	100	2,73	1,64
Küçük ve orta ölçekli işletmeler	8	36,4	4	18,2	3	13,6	4	18,2	3	13,6	22	100	2,55	1,50
Uluslararası işletmeler	7	31,8	4	18,2	7	31,8	2	9,1	2	9,1	22	100	2,45	1,30
Yabancı kurumsal yatırımcılar	8	36,4	4	18,2	5	22,7	3	13,6	2	9,1	22	100	2,41	1,37
Türkiye’deki tüm bireysel yatırımcılar	10	45,5	2	9,1	5	22,7	2	9,1	3	13,6	22	100	2,36	1,50
Türkiye’deki tüm kurumsal yatırımcılar	8	36,4	4	18,2	8	36,4	0	0	2	9,1	22	100	2,27	1,24
Türkiye’deki seçkin müşteriler	9	40,9	7	31,8	2	9,1	3	13,6	1	4,5	22	100	2,09	1,23
Ölçek Ortalaması													2,51	

Yukarıdaki tabloya göre, genel ölçek ortalaması 2,51 olup üçüncü derecenin üzerinde olduğu görülmektedir. “Türkiye’deki seçkin müşteriler”, “Türkiye’deki tüm kurumsal

yatırımcılar”, “Türkiye’deki tüm bireysel yatırımcılar”, “Yabancı kurumsal yatırımcılar” ve “Uluslararası işletmeler” ifadeleri ölçek ortalamasının (2,51) altında kalmıştır. Bu durum yabancı bankaların ülkemizdeki tüm bireysel ve kurumsal yatırımcılar ile çokuluslu işletmeleri hedef müşteri kitlesi olarak belirlediklerini göstermektedir. Ayrıca yabancı bankalar yabancı bireysel yatırımcılar yerine yabancı kurumsal yatırımcıları hedef müşteri kitlesi içinde düşünmektedirler.

Yabancı bankaların Türkiye’de belirledikleri müşteri kitlesine verdikleri önem derecesinin yatırım türüne göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları aşağıdaki tablo 5.4’te verilmiştir.

Tablo 5.4. Yabancı Bankaların Türkiye’de Belirledikleri Hedef Müşteri Kitlesi ile Yatırım Türleri Arasındaki İlişki

Hedef Müşteri Kitleleri	Yatırım Türü	F	Ortalama	Standart Sapma	Mann-Whitney U	z	p
Yabancı bireysel yatırımcılar	1	15	2,93	1,33	51,000	-0,109	0,913
	2	7	3,00	2,00			
Finansal kurumlar	1	15	3,07	1,22	24,000	-2,122	0,034**
	2	7	2,00	1,41			
Tek şahıs işletmeleri	1	15	2,73	1,62	52,000	-0,037	0,971
	2	7	2,71	1,80			
Küçük ve orta ölçekli işletmeler	1	15	2,33	1,50	37,500	-1,092	0,275
	2	7	3,00	1,53			
Uluslararası işletmeler	1	15	2,47	1,19	49,500	-0,219	0,826
	2	7	2,43	1,62			
Yabancı kurumsal yatırımcılar	1	15	2,53	1,06	37,500	-1,095	0,274
	2	7	2,14	1,95			
Türkiye’deki tüm bireysel yatırımcılar	1	15	2,33	1,35	51,000	-0,112	0,911
	2	7	2,43	1,90			
Türkiye’deki tüm kurumsal yatırımcılar	1	15	2,40	1,18	38,500	-1,041	0,298
	2	7	2,00	1,41			
Türkiye’deki seçkin müşteriler	1	15	1,80	0,94	35,000	-1,302	0,193
	2	7	2,71	1,60			
1. Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar 2. Türkiye’de şube açan yabancı bankalar **%90 Güvenirlikle Anlamlı ***%95 Güvenirlikle Anlamlı							

Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre “Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar” ile “Türkiye’de şube açan yabancı bankalar” arasında, sadece “Finansal kurumlar” müşteri kitlesine verilen önem açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu %5 yanılma ($p < 0,05$) ile söylenebilir. Bu farklılığa göre,

“Finansal kurumlar” ifadesinin derecesi, “Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar” için daha yüksektir.

5.1.1.3. Yabancı Bankaların Türkiye’de İlgilendikleri Faaliyet Alanları

Yabancı bankaların Türkiye’de ilgilendikleri faaliyet alanlarının verdikleri önceliğe göre sıralaması, ortalama puanlar esas alınarak, tablo 5.5’te yapılmıştır.

Tablo 5.5. Yabancı Bankaların Türkiye’de İlgilendikleri Faaliyet Alanları Sıralaması

Faaliyet Alanları	En Az Öncelikli		Az Öncelikli		Öncelikli		Çok Öncelikli		En Çok Öncelikli		Toplam		Ortalama	Standart Sapma
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%		
Türkiye ihracatının finansmanı	0	0	1	4,5	6	27,3	9	40,9	6	27,3	22	100	3,91	0,87
İşletmelerin çalışma sermayelerinin finansmanı	0	0	2	9,1	5	22,7	11	50,0	4	18,2	22	100	3,77	0,87
Türkiye ithalatının finansmanı	0	0	3	13,6	7	31,8	7	31,8	5	22,7	22	100	3,64	1,00
İşletmelerin sabit sermaye ve modernizasyon yatırımlarının finansmanı	1	4,5	6	27,3	6	27,3	6	27,3	3	13,6	22	100	3,18	1,14
Hane halkı müşterilerine tüketici kredisi sağlamak	6	27,3	2	9,1	4	18,2	4	18,2	6	27,3	22	100	3,09	1,60
Hane halkı müşterilerine taşıt kredisi sağlamak	6	27,3	4	18,2	4	18,2	3	13,6	5	22,7	22	100	2,86	1,55
Hane halkı müşterilerine konut kredisi sağlamak	7	31,8	3	13,6	3	13,6	4	18,2	5	22,7	22	100	2,86	1,61
Türkiye’ye yönelik doğrudan yabancı yatırımların finansmanı	3	13,6	5	22,7	9	40,9	2	9,1	3	13,6	22	100	2,86	1,21
Türkiye’deki işletmelerin yeniden yapılandırılması ve işletme birleşme ve satın almaların finansmanı	2	9,1	8	36,4	7	31,8	2	9,1	3	13,6	22	100	2,82	1,18
Türk şirketlerinin dışarıya yönelik doğrudan yabancı yatırımlarının finansmanı	2	9,1	8	36,4	8	36,4	1	4,5	3	13,6	22	100	2,77	1,15
Türkiye’ye yönelik portföy yatırımların finansmanı	2	9,1	11	50,0	5	22,7	1	4,5	3	13,6	22	100	2,64	1,18
Türk şirketlerinin dışarıya yönelik portföy yatırımlarının finansmanı	3	13,6	10	45,5	5	22,7	1	4,5	3	13,6	22	100	2,59	1,22
Ölçek Ortalaması													3,08	

Yukarıdaki tabloya göre genel ölçek ortalaması 3,08 olup öncelikli derecenin (3,00) biraz üzerinde olduğu görülmektedir. Yabancı bankaların Türkiye’de ilgilendikleri faaliyet alanları önceliğine ilişkin her bir ifadenin ortalaması, ölçek ortalaması (3,08) ve öncelikli derece (3,00) ile karşılaştırıldığında; “Türkiye ihracatının finansmanı”, “İşletmelerin çalışma

sermayelerinin finansmanı”, “Türkiye ithalatının finansmanı”, “İşletmelerin sabit sermaye ve modernizasyon yatırımlarının finansmanı” ve “Hane halkı müşterilerine tüketici kredisi sağlamak” ifadeleri hem ölçek ortalamasının hemde öncelikli derecenin üzerinde değerlere sahiptir. “Türkiye'ye yönelik portföy yatırımların finansmanı”, “Türkiye'deki işletmelerin yeniden yapılandırılması ve işletme birleşme ve satın almaların finansmanı”, “Hane halkı müşterilerine taşıt kredisi sağlamak”, “Hane halkı müşterilerine konut kredisi sağlamak”, “Türk şirketlerinin dışarıya yönelik doğrudan yabancı yatırımlarının finansmanı” ve “Türk şirketlerinin dışarıya yönelik portföy yatırımlarının finansmanı” ifadeleri ise ölçek ortalamasının ve öncelikli derecenin altında değerlere sahiptir. Bu durum yabancı bankaların Türkiye’de özellikle uluslararası ticaretin finansmanı alanına yönelik faaliyette bulunmak istediklerini göstermektedir. Ayrıca yabancı bankaların kredi plasmanında taşıt ve konut kredisi yerine tüketici kredilerine yöneldiklerini söylemek mümkündür.

Yabancı bankaların Türkiye’de ilgilendikleri faaliyet alanlarına verdikleri önem derecesinin yatırım türüne göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları aşağıdaki tablo 5.6’da verilmiştir.

Tablo 5.6. Yabancı Bankaların Türkiye’de İlgilendikleri Faaliyet Alanları ile Yatırım Türleri Arasındaki İlişki

Faaliyet Alanları	Yatırım Türü	F	Ortalama	Standart Sapma	Mann-Whitney U	z	p
Türkiye ihracatının finansmanı	1	15	3,73	0,88	34,000	-1,380	0,168
	2	7	4,29	0,76			
İşletmelerin çalışma sermayelerinin finansmanı	1	15	3,73	0,80	46,500	-0,457	0,648
	2	7	3,86	1,07			
Türkiye ithalatının finansmanı	1	15	3,47	0,92	36,000	-1,211	0,226
	2	7	4,00	1,15			
İşletmelerin sabit sermaye ve modernizasyon yatırımlarının finansmanı	1	15	3,20	0,94	51,000	-0,109	0,913
	2	7	3,14	1,57			
Hane halkı müşterilerine tüketici kredisi sağlamak	1	15	3,73	1,22	16,500	-2,605	0,009**
	2	7	1,71	1,50			
Hane halkı müşterilerine taşıt kredisi sağlamak	1	15	3,40	1,30	18,000	-2,488	0,013**
	2	7	1,71	1,50			
Hane halkı müşterilerine konut kredisi sağlamak	1	15	3,67	1,29	5,000	-3,441	0,001**
	2	7	1,14	0,38			
Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımların finansmanı	1	15	2,60	1,06	31,500	-1,547	0,122
	2	7	3,43	1,40			
Türkiye'deki işletmelerin yeniden yapılandırılması ve işletme birleşme ve satın almaların finansmanı	1	15	2,87	0,92	44,000	-0,626	0,532
	2	7	2,71	1,70			
Türk şirketlerinin dışarıya yönelik doğrudan yabancı yatırımlarının finansmanı	1	15	2,60	0,99	39,500	-0,965	0,335
	2	7	3,14	1,46			
Türkiye'ye yönelik portföy yatırımların finansmanı	1	15	2,47	0,99	41,500	-0,835	0,404
	2	7	3,00	1,53			
Türk şirketlerinin dışarıya yönelik portföy yatırımlarının finansmanı	1	15	2,67	0,90	37,000	-1,157	0,247
	2	7	2,43	1,81			
1. Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar 2. Türkiye’de şube açan yabancı bankalar *%90 Güvenirlikle Anlamlı **%95 Güvenirlikle Anlamlı							

Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre “Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar” ile “Türkiye’de şube açan yabancı bankalar” arasında; “Hane halkı müşterilerine tüketici kredisi sağlamak”, “Hane halkı müşterilerine taşıt kredisi sağlamak” ve “Hane halkı müşterilerine konut kredisi sağlamak” faaliyetleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu %5 yanılma ($p < 0,05$) ile söylenebilir. Bu farklılığın olduğu üç faaliyette de öncelik derecesi “Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar” için daha yüksektir.

5.1.1.4. Yabancı Bankaların Türkiye’de Sundukları Hizmetler/Ürünler

Yabancı bankaların Türkiye’de sundukları hizmetlerin/ürünlerin önemlilik düzeylerine göre sıralaması, ortalama puanlar esas alınarak, tablo 5.7’de yapılmıştır.

Tablo 5.7. Yabancı Bankaların Türkiye’de Sundukları Hizmetler/Ürünlerin Sıralaması

Hizmetler Ve Ürünler	Çok Düşük		Düşük		Normal		Yüksek		Çok Yüksek		Toplam		Ortalama	Standart Sapma
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%		
Finans kurumları dışındaki özel sektöre kredi sağlama	0	0	0	0	5	22,7	9	40,9	8	36,4	22	100	4,14	0,77
Dövizle ödeme	1	4,5	0	0	7	31,8	7	31,8	7	31,8	22	100	3,86	1,04
Yurt içi ödemeler	0	0	3	13,6	8	36,4	6	27,3	5	22,7	22	100	3,59	1,01
Döviz ticareti	1	4,5	2	9,1	8	36,4	7	31,8	4	18,2	22	100	3,50	1,06
Türev ürünleri ticareti	1	4,5	3	13,6	8	36,4	4	18,2	6	27,3	22	100	3,50	1,19
Para piyasası işlemleri	0	0	1	4,5	14	63,6	4	18,2	3	13,6	22	100	3,41	0,80
Yurt içi risksiz menkul kıymet ticareti (devlet iç borçlanma senetleri)	1	4,5	3	13,6	10	45,5	4	18,2	4	18,2	22	100	3,32	1,09
Finansal kurumlara kredi sağlama	1	4,5	5	22,7	8	36,4	5	22,7	3	13,6	22	100	3,18	1,10
Kiralama (Finansal kiralama) hizmetleri	8	36,4	2	9,1	4	18,2	3	13,6	5	22,7	22	100	2,77	1,63
Menkul kıymet ticareti	5	22,7	3	13,6	9	40,9	2	9,1	3	13,6	22	100	2,77	1,31
Varlık yönetimi	6	27,3	5	22,7	5	22,7	1	4,5	5	22,7	22	100	2,73	1,52
Kamu kesimine kredi sağlama	3	13,6	9	40,9	4	18,2	4	18,2	2	9,1	22	100	2,68	1,21
Factoring hizmetleri	7	31,8	6	27,3	4	18,2	2	9,1	3	13,6	22	100	2,45	1,41
Hayat sigortacılığı	11	50,0	4	18,2	1	4,5	1	4,5	5	22,7	22	100	2,32	1,67
Emeklilik fonları yönetimi	10	45,5	4	18,2	3	13,6	2	9,1	3	13,6	22	100	2,27	1,49
Komisyonculuk	10	45,5	5	22,7	2	9,1	3	13,6	2	9,1	22	100	2,18	1,40
Borsada komisyonculuk	10	45,5	5	22,7	4	18,2	0	0	3	13,6	22	100	2,14	1,39
Hayat dışı sigortacılığı	11	50,0	5	22,7	3	13,6	1	4,5	2	9,1	22	100	2,00	1,31
Ölçek Ortalaması													2,93	

Yukarıdaki tabloya göre genel ölçek ortalaması 2,93 olup normal derecenin (3,00) biraz altında olduğu görülmektedir. Yabancı bankaların Türkiye’de sundukları hizmetlerin/ürünlerin önemlilik düzeylerine ilişkin her bir ifadenin ortalaması, ölçek ortalaması (2,93) ve öncelikli derece (3,00) ile karşılaştırıldığında; “Finans kurumları dışındaki özel sektöre kredi sağlama”, “Dövizle ödeme”, “Yurt içi ödemeler”, “Döviz ticareti”, “Türev ürünleri ticareti”, “Para piyasası işlemleri”, “Yurt içi risksiz menkul kıymet ticareti (devlet iç borçlanma senetleri)” ve “Finansal kurumlara kredi sağlama” ifadeleri her iki ortalamanın da üzerinde değerlere sahiptir. Diğer ifadeler ise ölçek ortalamasının ve normal derecenin altında değerler almışlardır. Bu sonuçlar yabancı bankaların Türkiye’de kredi işlemleri ile Türk bankalarının çok uzmanlaşmamış oldukları türev ürünlerinin ticaretinde yoğunlaştıklarını ortaya koymaktadır.

Yabancı bankaların Türkiye’de sundukları hizmetlerin/ürünlerin önemlilik düzeylerinin yatırım türüne göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları aşağıdaki tablo 5.8’de verilmiştir.

Tablo 5.8. Yabancı Bankaların Türkiye'de Sundukları Hizmetler/Ürünler ile Yatırım Türleri Arasındaki İlişki

Hizmetler Ve Ürünler	Yatırım Türü	F	Ortalama	Standart Sapma	Mann-Whitney U	z	p
Finans kurumları dışındaki özel sektöre kredi sağlama	1	15	4,13	0,83	52,000	-0,038	0,970
	2	7	4,14	0,69			
Dövizle ödeme	1	15	3,87	1,13	49,000	-0,259	0,795
	2	7	3,86	0,90			
Yurt içi ödemeler	1	15	3,60	0,99	51,000	-0,110	0,912
	2	7	3,57	1,13			
Döviz ticareti	1	15	3,40	1,18	45,000	-0,553	0,580
	2	7	3,71	0,76			
Türev ürünleri ticareti	1	15	3,60	1,12	43,000	-0,696	0,486
	2	7	3,29	1,38			
Para piyasası işlemleri	1	15	3,33	0,62	47,000	-0,452	0,651
	2	7	3,57	1,13			
Yurt içi risksiz menkul kıymet ticareti (devlet iç borçlanma senetleri)	1	15	3,27	0,96	46,000	-0,485	0,628
	2	7	3,43	1,40			
Finansal kurumlara kredi sağlama	1	15	2,93	1,03	32,000	-1,500	0,134
	2	7	3,71	1,11			
Kiralama (Finansal kiralama) hizmetleri	1	15	3,33	1,54	20,000	-2,372	0,018**
	2	7	1,57	1,13			
Menkul kıymet ticareti	1	15	2,93	1,03	37,000	-1,142	0,254
	2	7	2,43	1,81			
Varlık yönetimi	1	15	3,33	1,45	13,000	-2,862	0,004**
	2	7	1,43	0,53			
Kamu kesimine kredi sağlama	1	15	2,67	1,05	50,500	-0,147	0,883
	2	7	2,71	1,60			
Factoring hizmetleri	1	15	3,00	1,36	13,000	-2,872	0,004**
	2	7	1,29	0,49			
Hayat sigortacılığı	1	15	2,87	1,77	21,500	-2,358	0,018**
	2	7	1,14	0,38			
Emeklilik fonları yönetimi	1	15	2,80	1,52	17,500	-2,606	0,009**
	2	7	1,14	0,38			
Komisyonculuk	1	15	2,20	1,32	47,500	-0,373	0,709
	2	7	2,14	1,68			
Borsada komisyonculuk	1	15	2,60	1,45	18,000	-2,581	0,010**
	2	7	1,14	0,38			
Hayat dışı sigortacılığı	1	15	2,40	1,40	22,000	-2,316	0,021**
	2	7	1,14	0,38			
1. Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar 2. Türkiye’de şube açan yabancı bankalar **%90 Güvenirlikle Anlamlı ***%95 Güvenirlikle Anlamlı							

Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre “Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar” ile “Türkiye’de şube açan yabancı bankalar” arasında; “Kiralama (Finansal kiralama) hizmetleri”, “Factoring hizmetleri”, “Varlık yönetimi”, “Hayat sigortacılığı”, “Hayat dışı sigortacılığı”, “Emeklilik fonları yönetimi” ve “Borsada komisyonculuk” ifadeleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu %5 yanılma ($p<0,05$) ile söylenebilir. Anlamlı farklılık taşıyan tüm ifadelerde önemlilik düzeyi “Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar” için daha yüksektir.

5.1.1.5. Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektörü Hakkındaki Düşünceleri

Yabancı bankaların Türk bankacılık sektörü hakkındaki düşüncelerine ilişkin derecelerin sıralaması, ortalama puanlar esas alınarak, tablo 5.9’da yapılmıştır.

Tablo 5.9. Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektörü Hakkındaki Düşüncelerinin Sıralaması

Türk Bankacılık Sektörünün Özellikleri	Çok Düşük		Düşük		Normal		Yüksek		Çok Yüksek		Toplam		Ortalama	Standart Sapma
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%		
Rekabet yoğunluğu	0	0	0	0	4	18,2	12	54,5	6	27,3	22	100	4,09	0,68
Piyasa riskleri	0	0	0	0	1	4,5	18	81,8	3	13,6	22	100	4,09	0,43
Piyasa büyüme hızı	0	0	0	0	4	18,2	14	63,3	4	18,2	22	100	4,00	0,62
Piyasa büyüklüğü	0	0	1	4,5	4	18,2	11	50,0	6	27,3	22	100	4,00	0,82
Yetişmiş iş gücü	0	0	2	9,1	6	27,3	8	36,4	6	27,3	22	100	3,82	0,96
Kârlılık	0	0	1	4,5	10	45,5	7	31,8	4	18,2	22	100	3,64	0,85
Finansal alt yapı	0	0	2	9,1	11	50,0	5	22,7	4	18,2	22	100	3,50	0,91
Bankacılık yasa ve düzenlemelerinin şeffaflığı	0	0	2	9,1	10	45,5	9	40,9	1	4,5	22	100	3,41	0,73
Bankacılık denetleyicilerinin şeffaflığı	0	0	1	4,5	12	54,5	8	36,4	1	4,5	22	100	3,41	0,67
Bankacılık yasa ve düzenlemelerinin istikrarlılığı	1	4,5	3	13,6	12	54,5	5	22,7	1	4,5	22	100	3,09	0,87
Hukuk sisteminin etkinliği	1	4,5	6	27,3	11	50,0	2	9,1	2	9,1	22	100	2,91	0,97
Ölçek Ortalaması													3,63	

Yukarıdaki tabloya göre genel ölçek ortalaması 3,63 olup normal derecenin (3,00) üzerinde olduğu görülmektedir. Yabancı bankaların Türk bankacılık sektörünün özellikleri hakkındaki düşüncelerine ilişkin her bir ifadenin ortalaması, ölçek ortalaması (3,63) ve normal derece (3,00) ile karşılaştırıldığında; “Rekabet yoğunluğu”, “Piyasa riskleri”, “Piyasa büyüme hızı”, “Piyasa büyüklüğü”, “Yetişmiş iş gücü”, “Kârlılık” ifadelerinin her iki ortalamasının da üstünde olduğu görülmektedir. “Finansal alt yapı”, “Bankacılık yasa ve düzenlemelerinin şeffaflığı”, “Bankacılık denetleyicilerinin şeffaflığı” ve “Bankacılık yasa ve

düzenlemelerinin istikrarlılığı” ifadelerinin ortalamaları ise ölçek ortalamasının altında olmalarına karşın normal derecenin üstündedirler. “Hukuk sisteminin etkinliği” ifadesi ise her iki ortalamanın da altında bir değere sahiptir. Bu bulgular ışığında, Türk bankacılık sektörünün, yüksek rekabete karşın, piyasa büyüklüğü ve büyüme hızından dolayı yüksek getiri elde edilebilecek bir sektör olduğu sonucu çıkarılabilir. Ayrıca katılımcılar, Türk bankacılık sektörüne ilişkin hukuksal düzenlemeler hakkında olumlu görüşlere sahip olmalarına karşın, hukuk sisteminin etkinliği açısından aynı doğrultuda düşünmemektedirler.

Yabancı bankaların Türk bankacılık sektörü hakkındaki düşüncelerine ilişkin derecelerin yatırım türüne göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları aşağıdaki tablo 5.10’da verilmiştir.

Tablo 5.10. Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektörü Hakkındaki Düşünceleri ile Yatırım Türleri Arasındaki İlişki

Türk Bankacılık Sektörünün Özellikleri	Yatırım Türü	F	Ortalama	Standart Sapma	Mann-Whitney U	z	p
Rekabet yoğunluğu	1	15	4,20	0,68	38,500	-1,094	0,274
	2	7	3,86	0,69			
Piyasa riskleri	1	15	4,00	0,38	38,500	-1,470	0,142
	2	7	4,29	0,49			
Piyasa büyüme hızı	1	15	4,07	0,46	43,500	-0,742	0,458
	2	7	3,86	0,90			
Piyasa büyüklüğü	1	15	3,93	0,88	46,500	-0,459	0,646
	2	7	4,14	0,69			
Yetişmiş iş gücü	1	15	3,80	0,94	49,500	-0,221	0,825
	2	7	3,86	1,07			
Kârlılık	1	15	3,47	0,83	34,000	-1,398	0,162
	2	7	4,00	0,82			
Finansal alt yapı	1	15	3,53	0,83	46,500	-0,457	0,648
	2	7	3,43	1,13			
Bankacılık yasa ve düzenlemelerinin şeffaflığı	1	15	3,40	0,63	52,000	-0,038	0,969
	2	7	3,43	0,98			
Bankacılık denetleyicilerinin şeffaflığı	1	15	3,33	0,62	46,000	-0,515	0,606
	2	7	3,57	0,79			
Bankacılık yasa ve düzenlemelerinin istikrarlılığı	1	15	3,07	0,70	49,000	-0,272	0,786
	2	7	3,14	1,21			
Hukuk sisteminin etkinliği	1	15	3,00	0,85	42,500	-0,762	0,446
	2	7	2,71	1,25			
1. Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar 2. Türkiye’de şube açan yabancı bankalar *%90 Güvenirlikle Anlamlı **%95 Güvenirlikle Anlamlı							

Türk bankacılık sistemi hakkındaki düşünceler açısından Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre, “Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan

yabancı bankalar” ile “Türkiye’de şube açan yabancı bankalar” arasında, %90 ve %95 anlamlılık düzeylerinde, hiçbir ifade için, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

5.1.1.6. Yabancı Bankaların Türkiye’de Uzmanlaşmayı Hedefledikleri Alanlar

Yabancı bankalara uygulanan anketin son kısmında katılımcılara Türkiye’de hangi alanlarda uzmanlaşmayı hedeflediklerine yönelik olarak 9 soruya cevap vermeleri istenmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplara ilişkin frekans ve yüzde dağılımları aşağıdaki tablo 5.11’de gösterilmiştir.

Tablo 5.11. Yabancı Bankaların Türkiye’de Uzmanlaşmayı Hedefledikleri Alanların Sıralaması

Uzmanlaşma Alanları	Evet		Hayır		Toplam	
	F	%	F	%	F	%
Kurumsal bankacılık	18	81,8	4	18,2	22	100
Ticari bankacılık	18	81,8	4	18,2	22	100
Bireysel bankacılık	13	59,1	9	40,9	22	100
Küçük ticari işletmeler	13	59,1	9	40,9	22	100
Sermaye piyasaları	9	40,9	13	59,1	22	100
Döviz piyasaları	10	45,5	12	54,5	22	100
Dış ticaret işlemleri	16	72,7	6	27,3	22	100
Proje finansmanı	14	63,6	8	36,4	22	100
Yatırım bankacılığı	10	45,5	12	54,5	22	100

Yukarıdaki tablo 5.11’den de görüldüğü üzere, yabancı bankaların %81,8’i hem kurumsal bankacılık hem de ticari bankacılık alanlarında uzmanlaşmayı hedeflemektedirler. Katılımcıların %72,7’si dış ticaret işlemlerinde, %63’ü ise proje finansmanı alanında uzmanlaşmayı hedeflediklerini belirtmişlerdir. Bireysel bankacılık ve küçük ticari işletmeler alanında ise katılımcıların %59,1’i uzmanlaşmayı hedeflerken, %45,5’i hem döviz piyasaları hem de yatırım bankacılığı alanlarında uzmanlaşmak istediklerini ifade etmişlerdir. Sermaye piyasalarında uzmanlaşmak isteyen yabancı bankalar ise toplam yabancı bankaların sadece %40,9’udur.

5.1.1.7. Kısımlar Arası İlişkilere İlişkin Bulgular

Daha önce belirtildiği gibi yabancı bankalara uygulanan anket çalışması 6 kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımlardan son kısım dışında kalan kısımlar arasındaki ilişkiler korelasyon katsayılarının %95 ve %99 anlamlılık düzeylerinde istatistiksel olarak test edilmesiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kısımlar arasında hesaplanan korelasyon katsayılarına ilişkin bilgiler tablo 5.12’de sunulmuştur.

Tablo 5.12. Kısımlar Arası Korelasyon Katsayılarına İlişkin Bilgiler

		Kısım 1	Kısım 2	Kısım 3	Kısım 4	Kısım 5
Kısım 1	Korelasyon Katsayısı	1,000	0,093	0,602**	0,531*	0,621**
	P Değeri	-	0,682	0,003	0,011	0,002
	Frekans	22	22	22	22	22
Kısım 2	Korelasyon Katsayısı	0,093	1,000	-0,052	-0,010	0,165
	P Değeri	0,682	-	0,817	0,966	0,463
	Frekans	22	22	22	22	22
Kısım 3	Korelasyon Katsayısı	0,602**	-0,052	1,000	0,815**	0,564**
	P Değeri	0,003	0,817	-	0,000	0,006
	Frekans	22	22	22	22	22
Kısım 4	Korelasyon Katsayısı	0,531*	-0,010	0,815**	1,000	0,393
	P Değeri	0,011	0,966	0,000	-	0,070
	Frekans	22	22	22	22	22
Kısım 5	Korelasyon Katsayısı	0,621**	0,165	0,564**	0,393	1,000
	P Değeri	0,002	0,463	0,006	0,070	-
	Frekans	22	22	22	22	22
*%95 Güvenirlikle Anlamlı						
**%99 Güvenirlikle Anlamlı						

Tablo 5.12’den elde edilen sonuçlar aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:

- Yabancı bankaların Türkiye’de ilgilendikleri faaliyet alanlarına verdikleri öncelik (Kısım 3) ile yabancı bankaların sunduğu hizmetlerin/ürünlerin önemlilik düzeyleri (Kısım 4) arasında %81,5’lik kuvvetli, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,01$) bir ilişkinin olduğu %1 yanılma ile söylenebilir.
- Yabancı bankaların Türkiye’ye gelme nedenleri (Kısım 1) ile Türk bankacılık sektörünün özellikleri (Kısım 5) arasında %62,1’lik pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,01$) bir ilişkinin olduğu %1 yanılma ile söylenebilir.
- Yabancı bankaların Türkiye’ye gelme nedenleri (Kısım 1) ile yabancı bankaların Türkiye’de ilgilendikleri faaliyet alanlarına verdikleri öncelik (Kısım 3) arasında %60,2’lik pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,01$) bir ilişkinin olduğu %1 yanılma ile söylenebilir.
- Yabancı bankaların Türkiye’de ilgilendikleri faaliyet alanına verdikleri öncelik (Kısım 3) ile Türk bankacılık sektörünün özellikleri (Kısım 5) arasında %56,4’lük pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,01$) bir ilişkinin olduğu %1 yanılma ile söylenebilir.
- Yabancı bankaların Türkiye’ye gelme nedenleri (Kısım 1) ile yabancı bankaların sunduğu hizmetlerin/ürünlerin önemlilik düzeyleri (Kısım 4) arasında %53,1’lik pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,05$) bir ilişkinin olduğu %5 yanılma ile söylenebilir.

Bölümler arasındaki ilişkiler bankaların yatırım türlerine göre de hesaplanmıştır. “Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar” için hesaplanan korelasyon katsayıları tablo 5.13’te gösterilmiştir.

Tablo 5.13. Türkiye’de Kurulmuş Yabancı Bankalar ve Türk Bankalarına Ortak Olan Yabancı Bankalar İçin Kısımlar Arası Korelasyon Katsayılarına İlişkin Bilgiler

		Kısım 1	Kısım 2	Kısım 3	Kısım 4	Kısım 5
Kısım 1	Korelasyon Katsayısı	1,000	-0,146	0,422	0,355	0,416
	P Değeri	-	0,602	0,117	0,194	0,123
	Frekans	15	15	15	15	15
Kısım 2	Korelasyon Katsayısı	-0,146	1,000	-0,557*	-0,264	-0,227
	P Değeri	0,602	-	0,031	0,342	0,416
	Frekans	15	15	15	15	15
Kısım 3	Korelasyon Katsayısı	0,422	-0,557*	1,000	0,811**	0,259
	P Değeri	0,117	0,031	-	0,000	0,351
	Frekans	15	15	15	15	15
Kısım 4	Korelasyon Katsayısı	0,355	-0,264	0,811**	1,000	0,110
	P Değeri	0,194	0,342	0,000	-	0,697
	Frekans	15	15	15	15	15
Kısım 5	Korelasyon Katsayısı	0,416	-0,227	0,259	0,110	1,000
	P Değeri	0,123	0,416	0,351	0,697	-
	Frekans	15	15	15	15	15
*%95 Güvenirlikle Anlamlı						
**%99 Güvenirlikle Anlamlı						

Tablo 5.13’e göre;

- “Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar”ın Türkiye’de ilgilendikleri faaliyet alanlarına verdikleri öncelik (Kısım 3) ile bu bankaların sunduğu hizmetlerin/ürünlerin önemlilik düzeyleri (Kısım 4) arasında %81,1’lik kuvvetli, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,01$) bir ilişkinin olduğu %1 yanlışla ile söylenebilir.
- “Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar”ın Türkiye’de belirledikleri hedef müşteri kitlesi önceliği (Kısım 2) ile bu bankaların Türkiye’de ilgilendikleri faaliyet alanlarına verdikleri öncelik (Kısım 3) arasında %55,7’lik negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,05$) bir ilişkinin olduğu %5 yanlışla ile söylenebilir.

“Türkiye’de şube açan yabancı bankalar” için bölümler arasındaki ilişkiye ait hesaplamalar ise tablo 5.14’te gösterilmiştir.

Tablo 5.14. Türkiye’de Şube Açan Yabancı Bankalar İçin Kısımlar Arası Korelasyon Katsayılarına İlişkin Bilgiler

		Kısım 1	Kısım 2	Kısım 3	Kısım 4	Kısım 5
Kısım 1	Korelasyon Katsayısı	1,000	0,600	0,883**	0,929**	1,000
	P Değeri	-	0,154	0,008	0,003	-
	Frekans	7	7	7	7	7
Kısım 2	Korelasyon Katsayısı	0,600	1,000	0,413	0,491	0,600
	P Değeri	0,154	-	0,357	0,263	0,154
	Frekans	7	7	7	7	7
Kısım 3	Korelasyon Katsayısı	0,883**	0,413	1,000	0,955**	0,883**
	P Değeri	0,008	0,357	-	0,001	0,008
	Frekans	7	7	7	7	7
Kısım 4	Korelasyon Katsayısı	0,929**	0,491	0,955**	1,000	0,929**
	P Değeri	0,003	0,263	0,001	-	0,003
	Frekans	7	7	7	7	7
Kısım 5	Korelasyon Katsayısı	1,000	0,600	0,883**	0,929**	1,000
	P Değeri	-	0,154	0,008	0,003	-
	Frekans	7	7	7	7	7
*%95 Güvenirlikle Anlamlı						
**%99 Güvenirlikle Anlamlı						

Tablo 5.14’ten elde edilen sonuçlar ise aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:

- “Türkiye’de şube açan yabancı bankalar”ın Türkiye’de ilgilendikleri faaliyet alanlarına verilen öncelik (Kısım 3) ile bu şubelerin sundukları hizmetlerin/ürünlerin önemlilik düzeyleri (Kısım 4) arasında %95,5’lik çok kuvvetli, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,01$) bir ilişkinin olduğu %1 yanlışla ile söylenebilir,
- “Türkiye’de şube açan yabancı bankalar”ın Türkiye’ye gelme nedenleri (Kısım 1) ile bu şubelerin sundukları hizmetlerin/ürünlerin önemlilik düzeyleri (Kısım 4) arasında %92,9’luk çok kuvvetli, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,05$) bir ilişkinin olduğu %5 yanlışla ile söylenebilir,
- “Türkiye’de şube açan yabancı bankalar”ın sundukları hizmetlerin/ürünlerin önemlilik düzeyleri (Kısım 4) ile Türk bankacılık sektörünün özellikleri (Kısım 5) arasında %92,9’luk çok kuvvetli, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,01$) bir ilişkinin olduğu %1 yanlışla ile söylenebilir,
- “Türkiye’de şube açan yabancı bankalar”ın Türkiye’ye gelme nedenleri (Kısım 1) ile bu şubelerin Türkiye’de ilgilendikleri faaliyet alanlarına verdikleri öncelik (Kısım 3) arasında %88,3’lük kuvvetli, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,01$) bir ilişkinin olduğu %1 yanlışla ile söylenebilir,

- “Türkiye’de şube açan yabancı bankalar”ın Türkiye’de ilgilendikleri faaliyet alanlarına verdikleri öncelik (Kısım 3) ile Türk bankacılık sektörünün özellikleri (Kısım 5) arasında %88,3’lük kuvvetli, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,01$) bir ilişkinin olduğu %1 yanılma ile söylenebilir.

5.1.1.8. Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Sağladıkları Bilgi ve Beceri Transferleri

Yabancı bankaların Türk bankacılık sektörüne sağladıkları bilgi ve beceri transferlerinin belirlenmesine yönelik olarak daha önce belirtildiği gibi 9 sorudan oluşan bir anket hazırlanmıştır. Bu anket Türk bankalarının ve “Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar”ın üst düzey yöneticilerine uygulanmıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplardan hareketle elde edilen sonuçlar, ortalama puanlar esas alınarak, tablo 5.15’te sıralanmıştır.

Tablo 5.15. Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Sağladıkları Bilgi ve Beceri Transferleri Sıralaması

Bilgi ve Beceriler	Çok Düşük		Düşük		Normal		Yüksek		Çok Yüksek		Toplam		Ortalama	Standart Sapma
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%		
Risk yönetim süreçleri	0	0	0	0	1	7,1	5	35,7	8	57,1	14	100	4,50	0,65
İç kontrol sistemleri	0	0	3	21,4	2	14,3	3	21,4	6	42,9	14	100	3,86	1,23
Yönetim metotları ve becerileri	0	0	3	21,4	3	21,4	8	57,1	0	0	14	100	3,36	0,84
Pazarlama bilgi ve teknikleri	0	0	2	14,3	7	50,0	4	28,6	1	7,1	14	100	3,29	0,83
Proje değerlendirme metotları	0	0	2	14,3	8	57,1	3	21,4	1	7,1	14	100	3,21	0,80
Kurumsal bankacılık bilgi ve teknikleri	0	0	3	21,4	6	42,9	5	35,7	0	0	14	100	3,14	0,77
Yeni ürünler ve hizmetler	0	0	3	21,4	7	50,0	4	28,6	0	0	14	100	3,07	0,73
Bilgi sistemleri	0	0	7	50,0	4	28,6	2	14,3	1	7,1	14	100	2,79	0,97
Bireysel bankacılık bilgi ve teknikleri	0	0	6	42,9	6	42,9	2	14,3	0	0	14	100	2,71	0,73
Ölçek Ortalaması													3,33	

Yukarıdaki tabloya göre genel ölçek ortalaması 3,33 olup normal derecenin (3,00) üzerinde olduğu görülmektedir. Türk bankalarının, yabancı bankaların Türk bankacılık sektörüne sağladıkları bilgi ve beceri transferleri hakkındaki düşüncelerine ilişkin her bir ifadenin ortalaması, ölçek ortalaması (3,33) ve normal derece (3,00) ile karşılaştırıldığında; “Risk yönetim süreçleri”, “İç kontrol sistemleri” ve “Yönetim metotları ve becerileri” ifadelerinin her iki ortalamasının da üstünde olduğu görülmektedir. “Pazarlama bilgi ve teknikleri”, “Proje değerlendirme metotları”, “Kurumsal bankacılık bilgi ve teknikleri” ve “Yeni ürünler ve hizmetler” ifadelerinin ortalamaları ise ölçek ortalamasının altında olmasına karşın

normal derecenin üstündedirler. “Bilgi sistemleri” ve “Bireysel bankacılık bilgi ve teknikleri” ifadelerinin ortalamaları ise her iki ortalamanın da altındadır.

Bu sonuçlardan hareketle yabancı bankaların Türk bankacılık sektörüne sağladıkları bilgi ve beceri transferleri içinde “Risk yönetim süreçleri”, “İç kontrol sistemleri” ve “Yönetim metotları ve becerileri” ön sırada yer almaktadır.

5.2. YABANCI BANKALARIN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde yabancı bankaların Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkileri, oluşturulan ekonometrik model ile ampirik olarak ölçülmeye çalışılacaktır. Bölümde uluslararası çalışmalar⁴³⁸ dikkate alınarak oluşturulan model hakkında bilgi verilecek, modelde yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenler tanımlanarak, kullanılan veri seti ve yöntem anlatılacaktır. Son olarak modelden elde edilen sonuçlar analiz edilecektir.

5.2.1. Model Değişkenlerinin Tanımlanması

Yabancı bankaların Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik oluşturduğumuz modelde, yabancı banka giriş verileri, bankaların muhasebe verileri, Türkiye’nin makroekonomik verileri ve Türk bankacılık sektörünün gelişmişlik düzeyine ilişkin veriler kullanılmıştır.

Uluslararası çalışmalarda yabancı bankaların payının belirlenmesinde sayısal büyüklük ve aktif büyüklük ölçüleri kullanılmaktadır. Bu noktadan hareketle modelde yabancı banka girişine ilişkin olarak iki değişken kullanılmıştır. Bunlar yabancı banka sayısının toplam banka sayısına oranı (YBS) ve yabancı banka aktifinin bankacılık sektörünün toplam aktifine oranıdır (YBA).

Bankaların bilânço ve gelir tablosu kalemleri kullanılarak bankaların gelirlerini, kârlılıklarını ve maliyetlerini yansıtacak bağımlı değişkenler elde edilmiştir. Bankaların gelirlerini ölçmek için iki değişken kullanılmıştır. Bunlar net faiz gelirinin toplam aktiflere oranı (NFG) ve faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranıdır (FDGA). Banka kârlılığı ise vergi öncesi kârların toplam aktiflere oranı (VÖKA) şeklinde ifade edilmiştir. Banka maliyetlerini ölçmek içinde iki değişken kullanılmıştır. Bunlar faaliyet giderlerinin toplam aktiflere oranı (FGA) ve kredi karşılıklarının toplam aktiflere oranıdır (KKA).

⁴³⁸ Claessens, Demirgüç-Kunt, Huizinga, **a.g.e.**, s. 910; Uiboupin, **a.g.e.**, s. 1-40; Zajc, **a.g.e.**, s. 15-34; Hermes, Lensink, **a.g.e.**, s. 1-21

Modelde kullanılan bankaya özgü destekleyici (kontrol) değişkenler ise, kısa-uzun dönem mevduat ve diğer fonların toplam aktiflere oranı (MFA), öz kaynakların toplam aktiflere oranı (ÖKA) ve faiz geliri getirmeyen aktiflerin toplam aktiflere oranıdır (FGGA).

Modelde makroekonomik gelişmişlik düzeyinin göstergesi olarak gayri safi yurtiçi hâsılanın yıllık büyüme oranı (GSYİH), kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla (KGYİH, logaritmik değer olarak), yıllık enflasyon oranı (ENF) ve yıllık piyasa faiz oranı (PFO) kullanılmıştır. Bankacılık sektörünün gelişmişlik düzeyi ise yurt içi kredilerin gayri safi yurtiçi hâsılaya oranı (YKGS) ile temsil edilmiştir.

Yapılan bu açıklamalar çerçevesinde modelde bağımlı ve bağımsız değişkenler için kullanılan kısaltmalar ve açıklamalar aşağıdaki tablo 5.16’da özet olarak gösterilmiştir.

Tablo 5.16. Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Oluşturulan Modelin Değişkenleri

Değişkenler	Açıklama
Bağımlı Değişkenler	
NFG	Net faiz gelirinin toplam aktiflere oranı
FDGA	Faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı
VÖKA	Vergi öncesi kârların toplam aktiflere oranı
FGA	Faaliyet giderlerinin toplam aktiflere oranı
KKA	Kredi karşılıklarının toplam aktiflere oranı
Bağımsız Değişkenler	
YBS	Yabancı banka sayısının toplam banka sayısına oranı
YBA	Yabancı banka aktifinin bankacılık sektörünün toplam aktifine oranı
MFA	Kısa-uzun dönem mevduat ve diğer fonların toplam aktiflere oranı
ÖKA	Öz kaynakların toplam aktiflere oranı
FGGA	Faiz geliri getirmeyen aktiflerin toplam aktiflere oranı
GSYİH	Gayri safi yurtiçi hâsılanın yıllık büyüme oranı
KGYİH	Kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla
ENF	Yıllık enflasyon oranı
PFO	Yıllık piyasa faiz oranı
YKGS	Yurt içi kredilerin gayri safi yurtiçi hâsılaya oranı

5.2.2. Modelin Veri Seti ve Analiz Yöntemi

Yabancı bankaların Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik oluşturulan ekonometrik modelin bağımlı ve bağımsız değişkenleri için çeşitli kaynaklarda yer alan veriler kullanılmıştır.

Bağımlı değişken olarak belirlenen ve bankaların gelirlerini, kârlılıklarını ve maliyetlerini yansıtan beş değişkene (NFG, FDGA, VÖKA, FGA, KKA) ilişkin veriler, Aralık 1995-Aralık 2005 tarihleri arasındaki yıllık 11 dönem için Türkiye Bankalar Birliği’nin veri setindeki mevduat kabul eden ticari bankaların bilânço ve gelir tabloları üzerinden elde edilerek hesaplanmıştır.

Bankaların muhasebe verileri kapsamında değerlendirilen ve bağımsız değişkenler içinde yer alan (YBS, YBA, MFA, ÖKA, FGGA) değişkenleri de aynı kaynaktan elde edilerek hesaplanmıştır.

Modelde kullanılan ve Türkiye'nin makroekonomik gelişmişlik düzeyini gösteren diğer bağımsız değişkenler (GSYİH, KGYİH, ENF, PFO, YKGS) ise Aralık 1995-Aralık 2005 tarihleri arasındaki yıllık 11 dönem için TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)'nden elde edilmiştir. Kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla değerleri logaritmik değerler olarak, diğer değişkenler ise yüzde değerler olarak modelde kullanılmıştır (Ek-6).

Yukarıdaki değişkenler kullanılarak oluşturulan model *Eviews 5* yazılım programı kullanılarak panel veri analizi ile test edilmiştir.

Yatay kesit verisi ile zaman serisi verisinin birleşiminden elde edilen veriler longitudinal (boylamsal) veriler olarak adlandırılmaktadır. Bu verilerde gözlemler aynı zaman boyutunda aynı birimlerden elde ediliyorsa panel veri adını almaktadır.⁴³⁹ Başka bir ifadeyle panel veriler zaman serisi ve yatay kesit verilerini bir araya getiren ve farklı zaman aralıklarında aynı birimlere ilişkin olarak sahip olunan veri setlerini ifade etmektedir.

Zaman serisi verileri, herhangi bir değişkenin belirli bir zaman dilimi içerisinde yer aldığı değerler dizisidir. Zaman verileri analizinde her bir birimin zaman içindeki değişimleri analiz edilir. Yatay kesit verileri ise, belirli bir zaman diliminde aynı anda gözlenen değerler dizisidir. Yatay kesit verilerinin analizi, genellikle birimler arasındaki farklılıkların karşılaştırılmasını içerir.

Yabancı bankaların Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik oluşturduğumuz model hem yatay kesit verilerini hemde zaman serisi verilerini içermektedir. Model analizinde yatay kesit ve zaman serisi verilerini ayrı ayrı incelemek mümkündür. Ancak bu durumda çok sayıda regresyon denklemi kullanılması sorunuyla karşılaşılacaktır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için model analizinde panel veri modeli kullanılmıştır. Çünkü panel veri modeli ile yatay kesit ve zaman serisi verilerini bir araya getirerek tek bir regresyonla model parametrelerini tahmin etmek mümkündür.

Yatay kesit ve zaman serisi verilerini bir araya getirerek bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkileri analiz etmek için kullanılan temel panel veri doğrusal regresyon modeli;

⁴³⁹ Robert A. Yaffee, "A Primer for Panel Data Analysis", **New York University ITS**, 2003, s. 13 www.nyu.edu/its/socsci/Docs/pda.pdf

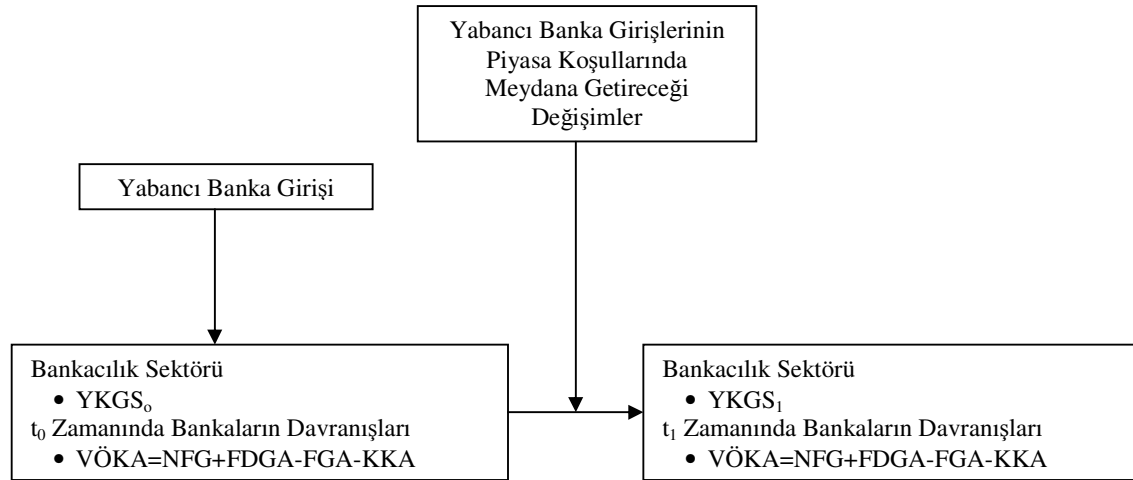
$$y_{it} = \alpha_i + \beta_i X_{it} + \varepsilon_{it} \quad i=1,2,\dots,N \quad t=1,2,\dots,T$$

şeklinde tanımlanmaktadır.⁴⁴⁰

i alt simgesi hane halkı, bankalar, firmalar ve ülkeler gibi yatay kesit boyutunu ifade ederken, t alt simgesi zamanı gösterdiği için zaman serisi boyutunu ifade etmektedir. Denklemden y_{it} modele ilişkin bağımlı değişkenleri, X_{it} sabit terimleri içermeyen bağımsız değişkenleri ve ε_{it} hata terimini göstermektedir. α_i zaman içinde sabit ve yatay kesit birimi i 'ye özgü bireysel etkidir. Yukarıdaki model klasik bir regresyon modelidir. Özellikle birimler arasında α_i 'ler aynı alınırsa en küçük kareler yöntemi, α_i ve β_i parametrelerinin tutarlı ve etkin tahminlerini verir.

5.2.3. Model

Yabancı banka girişlerinin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkisini belirlemek için oluşturulan modelin kapsamı aşağıdaki şekil 5.1'de gösterilmiştir.

Şekil 5.1. Yabancı Banka Girişlerinin Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkilerine İlişkin Model

Şekil 5.1'den de görüldüğü üzere yabancı banka girişlerinin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkisini ölçmede oluşturduğumuz modelde banka kârlılığı ve Türk bankacılık sektörünün gelişmişlik düzeyi dikkate alınmıştır. Bir bankanın kârını gelir ve giderlere bağlı olarak aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür.

⁴⁴⁰ Yaffee, a.g.e., s. 3

$$VÖKA_t = NFG_t + FDGA_t - FGA_t - KKA_t$$

t_0 zamanında sektördeki tüm bankalar stratejilerini kârlarını maksimize edecek şekilde oluşturacaklardır. Modelde t_0 zamanında bankacılık sektöründeki yabancı bankaların payı YB_0 ile gösterilmiştir. t_1 zamanında sektöre yabancı banka girişi ($YB_1 - YB_0$) piyasa koşullarını etkileyecektir. Yabancı banka girişi ile değişen piyasa koşullarında ise bankalar yukarıdaki denklemin sağında yer alan kârlılık bileşenlerini, kârlarını maksimize edecek şekilde değiştireceklerdir. t_1 zamanında süreç yeniden başlayacak ve yeni yabancı banka girişi ile sektördeki bankalar kârlarını maksimize etmek için stratejilerini yeniden oluşturacaklardır.

Yukarıda oluşturulmaya çalışılan model bağımlı ve bağımsız değişkenleri de içerecek şekilde yukarıda gösterilen temel panel veri regresyon denklemi de dikkate alınarak aşağıdaki denkleme dönüştürülebilir.

$$\Delta I_{it} = \alpha_o + \beta_i \Delta YB_t + \delta_i \Delta B_{it} + \gamma \Delta X_t + \varepsilon_{it}$$

Denklemden;

I_{it} : i bankasının t zamanındaki bağımlı değişkenler vektörü,

YB_t : t zamanında yabancı banka girişinin ölçümü,

B_{it} : i bankasının t zamanında bankalara özgü değişkenler kümesi (denkleme destekleyici (kontrol) değişkenler olarak eklenmişlerdir),

X_t : t zamanında makroekonomik değişkenler vektörünü göstermektedir.

5.2.4. Model Çalışmasına İlişkin Bulgular

Yabancı bankaların Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini ölçmeye ilişkin olarak yukarıda oluşturulan model ülkemizde yaşanan 2001 ekonomik kriz dikkate alınarak, iki farklı dönem için panel veri analizi ile test edilmiştir. Bu dönemler 1994 kriz sonrası ve 2001 kriz öncesi dönemi kapsayan Aralık 1995–Aralık 2000 tarihleri arasındaki dönem ile 2001 kriz sonrası dönemi oluşturan Aralık 2002–Aralık 2005 tarihleri arasındaki dönemdir.

Modelin iki alt döneme ayrılarak analiz edilmesinin iki temel amacı vardır. Bunlardan ilki, 2001 ekonomik kriz sonrası uygulamaya konulan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı ile bankacılık sektöründe sağlanan olumlu gelişmeler ve Türk ekonomisinde yaşanan iyileşmeler sonucu artış gösteren yabancı banka girişlerinin etkisini ortaya koymaktır. İkinci amaç ise yabancı banka girişlerinin düşük olduğu 2001 kriz öncesi

dönem ile yabancı banka girişlerinin artış gösterdiği kriz sonrası dönemin karşılaştırılmasını yapabilmektedir.

Modelde yabancı bankaların Türk bankacılık sektörü içindeki payları belirlenirken sayısal büyüklük ve aktif büyüklük ölçüleri kullanılmıştır. Ancak analiz sonuçlarından elde edilen bulgulara göre analiz edilen her iki dönem içinde sayısal büyüklük ölçüsü ile bağımlı değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu yüzden model çalışmasına ilişkin bulgular aktif büyüklük ölçüsü dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Aralık 1995-Aralık 2000 tarihleri arasında yabancı bankaların Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerine ilişkin oluşturulan modelin panel veri analizi ile test edilmesinden elde edilen sonuçlar aşağıdaki tablo 5.17’de gösterilmiştir.

Tablo 5.17. Yabancı Banka Girişlerinin (YBA) Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Modelin Analiz Sonuçları (1995-2000)

DEĞİŞKELER	NFG	VÖKA	FDGA	FGA	KKA
Sabit(C)	-2,3845 (0,9948)	-0,4070 (0,9992)	1,5277 (0,9967)	-0,6978 (0,9982)	-0,3058 (0,9989)
YBA	0,0240 (0,9999)	0,1908 (0,9990)	-0,8603 (0,9951)	-0,8023 (0,9944)	-0,3340 (0,9969)
FGGA	-0,2339 (0,0000)***	-0,3150 (0,0000)***	0,1567 (0,0003)***	0,1155 (0,0012)***	0,1172 (0,0000)***
ÖKA	0,3061 (0,0000)***	0,6609 (0,0000)***	0,1353 (0,0000)***	-0,0044 (0,8618)	-0,2094 (0,0000)***
MFA	0,0053 (0,7941)	-0,0087 (0,7112)	-0,0082 (0,6928)	0,0152 (0,3763)	0,0006 (0,9657)
YKGS	-0,2662 (0,9944)	-0,0752 (0,9986)	0,1176 (0,9976)	-0,1491 (0,9963)	-0,0116 (0,9996)
GSYİH	0,0911 (0,9954)	-0,3511 (0,9848)	-0,2451 (0,9880)	0,1884 (0,9888)	0,0479 (0,9962)
KGYİH	0,1707 (0,9948)	0,0264 (0,9993)	-0,1006 (0,9970)	0,0586 (0,9979)	0,0253 (0,9988)
ENF	0,0165 (0,9986)	0,0762 (0,9943)	-0,0446 (0,9962)	-0,0825 (0,9914)	-0,0293 (0,9959)
GÖZLEM SAYISI	282	282	282	282	282
F	21,3372	17,7424	8,4803	11,0661	5,6293
P	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
R²	%84,15	%81,53	%67,85	%73,36	%58,35
DÜZELTİLMİŞ R²	%80,21	%76,94	%59,85	%66,73	%47,98
*%90 güvenirlikle anlamlı **%95 güvenirlikle anlamlı ***%99 güvenirlikle anlamlı					

Tablo 5.17’den de görüldüğü üzere Aralık 1995-Aralık 2000 tarihleri arasında 6 zaman serisi ve 47 yatay kesit verisi bir araya getirilerek 282 gözlem analiz edilmiştir. Analiz

sonucunda model doğrultusunda oluşturulan ve herbir bağımlı değişkeni açıklayan aşağıdaki beş adet denklem elde edilmiştir:

$$NFG = -2,3845 + 0,0240YBA - 0,2339FGGA + 0,3061ÖKA + 0,0053MFA \\ - 0,2662YKGS + 0,0911GSYİH + 0,1707KGYİH + 0,0165ENF$$

$$VÖKA = -0,4070 + 0,1908YBA - 0,3150FGGA + 0,6609ÖKA - 0,0087MFA \\ - 0,0752YKGS - 0,3511GSYİH + 0,0264KGYİH + 0,0762ENF$$

$$FDGA = 1,5277 - 0,8603YBA + 0,1567FGGA + 0,1353ÖKA - 0,0082MFA \\ + 0,1176YKGS - 0,2451GSYİH - 0,1006KGYİH - 0,0446ENF$$

$$FGA = -0,6978 - 0,8023YBA - 0,1155FGGA - 0,0044ÖKA + 0,0152MFA \\ - 0,1491YKGS + 0,1884GSYİH + 0,0586KGYİH - 0,0825ENF$$

$$KKA = -0,3058 - 0,3340YBA + 0,1172FGGA - 0,2094ÖKA + 0,0006MFA \\ - 0,0116YKGS + 0,0479GSYİH + 0,0253KGYİH - 0,0293ENF$$

Elde edilen denklemlerin anlamlılık düzeylerini test eden F değerlerine ilişkin p değerleri sıfır olduğundan dolayı ($p < 0,01$); oluşturduğumuz modelin %99 güvenirlikle anlamlı olduğunu söyleyebiliriz. Düzeltilmiş R^2 değerleri incelendiğinde ise modelden elde edilen yukarıdaki denklemlerde bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkenleri (NFG, VÖKA, FDGA, FGA, KKA) açıklama oranlarının sırasıyla; %80,21, %76,94, %59,85, %66,73 ve %47,98 olduğu görülmektedir.

Modelin temel bağımsız değişkeni olan YBA'nın ise hiçbir bağımlı değişken üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde bir etkisi yoktur. Bu durumun ülkemizde 2001 ekonomik kriz öncesi dönemde yabancı bankaların sektör içindeki aktif paylarının çok düşük düzeyde (ortalama %5,11) olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Türk bankacılık sektörüne yabancı banka girişlerinin artış gösterdiği Aralık 2002-Aralık 2005 dönemine ilişkin analiz sonuçları ise aşağıdaki tablo 5.18'de gösterilmiştir.

Tablo 5.18. Yabancı Banka Girişlerinin (YBA) Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Modelin Analiz Sonuçları (2002-2005)

DEĞİŞKELER	NFG	VÖKA	FDGA	FGA	KKA
Sabit(C)	-0,0303 (0,2706)	0,0103 (0,8657)	0,1706 (0,0000)***	0,0860 (0,0004)***	-0,0056 (0,8693)
YBA	-0,7817 (0,5142)	0,0595 (0,9821)	5,3016 (0,0002)***	2,7936 (0,0074)***	0,5837 (0,6917)
FGGA	-0,1316 (0,0000)***	0,1202 (0,0708)*	0,2252 (0,0000)***	0,0022 (0,9315)	-0,0371 (0,3114)
ÖKA	0,1703 (0,0000)***	-0,1495 (0,0584)*	0,1219 (0,0028)***	0,2742 (0,0000)***	0,1687 (0,0002)
MFA	0,0351 (0,1483)	-0,0109 (0,8379)	-0,0959 (0,0006)***	-0,0022 (0,9133)	0,0113 (0,7032)
YKGS	0,2219 (0,3722)	-0,0655 (0,9053)	-1,4059 (0,0000)***	-0,6642 (0,0023)***	-0,1054 (0,7297)
GSYİH	0,0981 (0,6580)	-0,7604 (0,1240)	0,2180 (0,3839)	0,2666 (0,1613)	0,4100 (0,1345)
GÖZLEM SAYISI	132	132	132	132	132
F	9,8078	5,0183	7,3134	13,3817	3,6211
P	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
R ²	%81,17	%68,80	%76,27	%85,46	%61,41
DÜZELTİLMİŞ R ²	%72,89	%55,09	%65,84	%79,08	%44,45
*%90 güvenirlikle anlamlı **%95 güvenirlikle anlamlı ***%99 güvenirlikle anlamlı					

Tablo 5.18 incelendiğinde Aralık 2002-Aralık 2005 tarihleri arasında 4 zaman serisi ve 33 yatay kesit verisi bir araya getirilerek 132 gözlem analiz edilmiştir. Analiz sonucunda model doğrultusunda oluşturulan ve herbir bağımlı değişkeni açıklayan aşağıdaki beş adet denklem elde edilmiştir.

$$NFG = -0,0303 - 0,7817YBA - 0,1316FGGA + 0,1703ÖKA + 0,0351MFA + 0,2219YKGS + 0,0981GSYİH$$

$$VÖKA = 0,0103 + 0,0595YBA + 0,1202FGGA - 0,1495ÖKA - 0,0109MFA - 0,0655YKGS - 0,7604GSYİH$$

$$FDGA = 0,1706 + 5,3016YBA + 0,2252FGGA + 0,1219ÖKA - 0,0959MFA - 1,4059YKGS + 0,2180GSYİH$$

$$FGA = 0,0860 + 2,7936YBA + 0,0022FGGA + 0,2742ÖKA - 0,0022MFA - 0,6642YKGS + 0,2666GSYİH$$

$$KKA = -0,0056 + 0,5837YBA - 0,0371FGGA + 0,1687ÖKA + 0,0113MFA - 0,1054YKGS + 0,4100GSYİH$$

Elde edilen denklemlerin anlamlılık düzeylerini test eden F değerlerine ilişkin p değerleri sıfır olduğundan dolayı ($p < 0,01$); oluşturduğumuz modelin bu dönem içinde %99

güvenirlikle anlamlı olduğunu söyleyebiliriz. Tablo 5.18'deki düzeltilmiş R^2 değerleri incelendiğinde, yukarıdaki denklemlerde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri (NFG, VÖKA, FDGA, FGA, KKA) açıklama oranlarının sırasıyla; %72,89, %55,09, %65,84, %79,08 ve %44,45 olduğu görülmektedir.

Tablo 5.18'deki modelin temel bağımsız değişkeni olan YBA'nın ise FDGA ve FGA bağımlı değişkenleri üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde etkisi bulunmaktadır.

Rekabet artışının bankacılık sektörünün kredi faaliyetlerinden elde ettiği gelirler üzerinde azaltıcı etki meydana getirdiği genel kabul gören bir görüştür. Sektörde yabancı banka paylarının artışı ise yüksek rekabeti beraberinde getirmektedir. Bu durumda bankalar net faiz gelirlerindeki düşüşü dengelemek için faiz dışı gelirlerini artırmaya çalışmaktadırlar. Bu durumun yanı sıra yabancı banka girişleri ile artan rekabetin bankaların faiz dışı gelirlerini azaltan yönde etki meydana getirmesi de mümkündür. Artan rekabet ortamında bankalar müşterilerini kaybetmemek için daha uygun ve düşük fiyatlarla hizmet sunmaya yönelebilirler. Bu durumda bankaların faiz dışı gelirlerini azaltıcı yönde etki yapacaktır.⁴⁴¹

Yabancı banka girişleri ile faaliyet giderleri arasında da pozitif yönlü bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Yerel bankalar, rakipleri olan yabancı bankalar karşısında rekabet güçlerini sürdürebilmek için yeni teknolojilere yatırım yaparlar. Bu yüzden yabancı banka girişleri bankacılık sektöründe faaliyet giderlerinin artmasına neden olmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalar ve analiz sonuçları dikkate alındığında ülkemizde Aralık 2002-Aralık 2005 tarihleri arasında yabancı banka girişlerinin sektörde rekabeti artırdığını ve bu durumun bankaların faiz dışı gelirleri ve faaliyet giderleri üzerinde pozitif yönde bir etki meydana getirdiğini söyleyebiliriz.

Yabancı banka girişlerinin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik oluşturduğumuz model analizinden elde edilen sonuçlar ile literatürde yer alan uluslararası çalışmaların sonuçları aşağıdaki tablo 5.19'da verilmiştir.

⁴⁴¹ Uiboupin, **a.g.e.**, s. 12-13

Tablo 5.19. Model Çalışmasından Elde Edilen Bulguların Uluslararası Çalışma Bulgularıyla Karşılaştırılması

	MODEL	NFG	FDGA	VÖKA	FGA	KKA
1995–2000	YBS	i.a.d.	i.a.d.	i.a.d.	i.a.d.	i.a.d.
	YBA	i.a.d.	i.a.d.	i.a.d.	i.a.d.	i.a.d.
2002–2005	YBS	i.a.d.	i.a.d.	i.a.d.	i.a.d.	i.a.d.
	YBA	i.a.d.	i.a.d.	+	+	i.a.d.
Claessens ve diğerleri	YBS	i.a.d.	-	-	-	i.a.d.
	YBA	i.a.d.	i.a.d.	i.a.d.	i.a.d.	i.a.d.
Uiboupin	YBS	-	i.a.d.	i.a.d.	i.a.d.	-
	YBA	-	i.a.d.	i.a.d.	i.a.d.	+
Zajc	YBS	i.a.d.	-	-	+	i.a.d.
	YBA	-	-	-	+	i.a.d.
Hermes ve Lensink	YBS	+	-	-	+	+
	YBA	i.a.d.	+	+	+	i.a.d.
+ : Pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. - : Negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. i.a.d.: İstatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.						

Kaynak: Stijin, Claessens, Aslı, Demirgüç-Kunt, Harry, Huizinga, “How Does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets”, **Journal of Banking and Finance**, Vol:25, Issue:5, 2001, s. 910; Janek, Uiboupin, “Effects of Foreign Bank Entry on Bank Performance in the CEE Countries” **Tartu Univesity Pres.**, No:569, 2004, s. 44; Peter, Zajc, “The Effect of Foreign Bank Entry on Domestic Banks in Central and Eastern Europe”, **Paper for SUERF Colloquium**, 2003, s. 32; Niels, Hermes, Robert, Lensink, “The Impact of Foreign Bank Entry on Domestic Banking Markets: A Note”, **SOM-ThemeE: Financial Markets and Instutions**, Universty of Groningen, Germany, 2001, s. 18

Yukarıda yapılan anket çalışmaları ve yabancı banka girişlerinin Türk bankacılık sektörü üzerine etkilerini ölçmeye yönelik oluşturulan modelin analiz sonuçlarını özet olarak aşağıdaki başlıklar altında toplayabiliriz:

1. Yabancı bankaların Türkiye’ye en önemli gelme nedenleri “Yeni müşteri/iş arayışı”dır. Bu nedeni “Sermaye piyasalarında beklenen potansiyel fırsatlar”, “Türkiye ekonomisindeki kullanılmamış kredi potansiyeli” ve “Ülkenizle Türkiye arasındaki ticaret ilişkilerini geliştirme” nedenleri izlemektedir,
2. Yabancı bankalar Türkiye’de bireysel ve kurumsal yatırımcılar ile çokuluslu işletmeleri hedef müşteri kitlesi olarak belirlemişlerdir,
3. Yabancı bankalar uluslararası ticaretin finansmanı alanına yönelik faaliyette bulunmaya öncelik vermektedirler. Ayrıca yabancı bankaların “Finans kurumları dışındaki özel sektöre kredi sağlama”, “Dövizle ödeme”, “Yurt içi ödemeler”, “Döviz ticareti”, “Türev ürünleri ticareti” üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir,
4. Yabancı banka yöneticileri Türk bankacılık sektöründeki rekabet yoğunluğu, piyasa riskleri, piyasa büyüme hızı, piyasa büyüklüğü, yetişmiş iş gücü, kârlılık ve Türk bankacılık sektörüne ilişkin hukuksal düzenlemeler hakkında olumlu görüşlere sahiptirler,

5. Yabancı bankaların Türk bankacılık sektörüne sağladıkları katkılar ise, risk yönetim süreçleri, iç kontrol sistemleri ve yönetim metotları ve becerileri konularında yoğunlaşmaktadır,
6. Model analiz sonuçlarına göre; sayı olarak yabancı banka girişlerinin kriz öncesi ve sonrası dönemde net faiz gelirleri, faiz dışı gelirler, vergi öncesi kârlar, faaliyet giderleri ve kredi karşılıkları üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisi yoktur,
7. Kriz öncesi dönemde aktif büyüklük olarak da yabancı banka girişlerinin ilgili değişkenler üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde bir etkisi olmadığı bulunmuştur,
8. Kriz sonrası dönemde ise, analiz sonuçlarına göre, aktif büyüklük olarak yabancı banka girişleri Türk bankacılık sektöründe rekabeti artırmış ve bu durum bankaların faiz dışı gelirleri ve faaliyet giderleri üzerinde pozitif yönde bir etki meydana getirmiştir.

Sonuç olarak Türkiye'ye gelen yabancı bankaların geliş nedenleriyle yukarıda teorik olarak incelenen nedenler arasında sıkı bir korelasyonun varlığı ve sadece hangi faktörlerin daha fazla bu geliş için öncelik kazandığı bu anket ve model çalışmasıyla ortaya konulmuş olmaktadır. Dördüncü bölümdeyse reel ekonomi açısından yabancı bankaların sektördeki etkileri rakamsal olarak incelenmiş ve analiz edilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye'nin kalkınması için gerekli iç fonlarının yetersizliği sebebiyle dış fonlara yani borç sermayeye veya doğrudan yatırımlara büyük ihtiyaç duyulduğu açıktır. Dış fonlar borç olarak alındığı takdirde sadece fon sağlanmakta ve karşılığında faiz ödenmektedir. Bu fonlar genellikle etkin kullanılamadığı için ülke kalkınmasındaki verimlilikleri düşük olmaktadır. Buna karşılık doğrudan yabancı yatırımlar; sermaye ile birlikte teknoloji, know-how, işletmecilik bilgisi ve sistemiği, eğitimli personel ve benzeri etmenleri ülkeye transfer ettikleri için tercih edilen bir fon sağlama şekli olmaktadır. Son dönemde Tayvan, Hong Kong, Çin, Hindistan, Malezya ve benzeri ülkelerin kalkınmasında doğrudan yabancı yatırımların büyük etkisi olmuştur. Bununla beraber Türkiye son üç yıl hariç bu konuda gereken başarıyı gösterememiştir.

Uzun vadeli yabancı sermaye yatırımları içinde değerlendirilen doğrudan yabancı yatırım; bir ülkede bir firmayı satın almak veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesini sağlamak veya mevcut bir firmanın sermayesini artırmak yoluyla o ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırım türüdür.

Yabancı firmalar açısından doğrudan yabancı yatırımın nedenleri; hammadde kaynaklarına ulaşma, yeni pazar arayışı, ucuz yabancı faktör kullanımı, yurt içi kısıtlamalardan kurtulma, tarife ve kotalardan kaçınma ve ölçek ekonomilerinden faydalanma vb. başlıklar altında toplanabilir.

Doğrudan yabancı yatırımları sadece gelişmekte olan ülkeler değil, gelişmiş ülkeler de çekmeye çalışmaktadırlar. Bu konuda ABD, AB ülkeleri ve Japonya örnek olarak gösterilebilir. Tablo 1.6 bu konuda bize önemli bilgiler sunmaktadır. Gelişmiş ülkeler içinde Avrupa Birliği'nin genişleme süreci bu bölgeyi ABD'den daha iyi bir yatırım alanı durumuna getirmiştir.

Gelişmekte olan ülkelere ise Asya ve Okyanusya bölgesi doğrudan yabancı yatırımları çekmede ilk sırada yer almaktadır. Bu bölgede en çok dikkati çeken ülke Çin'dir. Çin, gelişmekte olan ülkeler içinde en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ülkedir. Doğrudan yabancı yatırımları çekmede ikinci sırayı Latin Amerika ve Karayip bölgesi alırken, Afrika bölgesinin doğrudan yabancı yatırımlardan aldığı pay yok denecek kadar azdır.

Geleceğe ilişkin yapılan tahminlerde dünya genelinde doğrudan yabancı yatırımların hızlanarak artacağı tahmin edilmektedir. Bu konuda en cazip ülkenin Çin olacağı düşünülmektedir. Çin'i sırasıyla; ABD, Hindistan, Rusya Federasyonu, Brezilya, Meksika, Almanya, İngiltere, Tayland ve Kanada'nın izleyeceği öngörülmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya yönelik çok sayıda teorik çalışma yapılmıştır. Bu teorik yaklaşımlarda temel amaç; bu tür yatırımların, yatırımın yapıldığı ülke ile yatırımı yapan ana ülke üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi ve bu yatırımlara neden olan güdülerin açıklanmaya çalışılmasıdır.

Yabancı yatırımcılar, yatırım yerleri tercihlerinde oldukça seçici davranmaktadırlar. Bu yüzden doğrudan yabancı yatırımları belirleyici pek çok faktör vardır. Bu faktörleri; politik, ekonomik ve yatırım ortamına ilişkin faktörler olmak üzere üç ana grupta toplamak mümkündür. Ülkemizde ise doğrudan yabancı yatırımların belirleyici faktörlerini; genel makroekonomik durum, siyasi çevre, işgücü, enerji, vergiler/teşvikler, ulaşım ve haberleşme için alt yapı, ar-ge harcamaları ana başlıkları altında toplamak mümkündür.

Doğrudan yabancı yatırımlar, yatırımın yapıldığı ülke ekonomisi üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların yatırım yapılan ülkenin ekonomisi üzerindeki olumlu etkileri; gayri safi milli hâsılaya katkıda bulunma, yeni teknoloji ve yönetim bilgisi transferi, döviz girişi sağlama, rekabet nedeniyle ekonomiye hareketlilik kazandırma, işsizliği azaltma, ithalatı azaltma başlıkları altında toplanabilir.

Olumsuz etkiler ise; yatırım yapılan ülke ekonomisinin ana sektörlerinin yabancı ülkelerin denetimi altına girmesi ve ekonomik bütünlüğü bozması, yabancılar lehine haksız rekabet üstünlüğü sağlama, teknolojik bağımlılık meydana getirmesi ve aşırı kâr transferleriyle ülkenin ödemeler dengesini bozmasıdır.

Osmanlı İmparatorluğu dönemi de dikkate alındığında Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların bir buçuk asırlık geçmişi olduğunu söylemek mümkündür. Cumhuriyet öncesi dönemde yabancı yatırımlar; demiryolları, elektrik ve su tesisleri gibi altyapı alanları ile bankacılık, sigortacılık ve belediye ya da şehir hizmetleri gibi kârlı ve stratejik alanlarda yoğunlaşmıştır. Yabancı yatırımcıların stratejik alanlardaki faaliyetleri cumhuriyetin kuruluşu ile sona erdirilmiştir.

Cumhuriyet döneminde ise 1980 yılına kadar Türkiye'ye istenilen ölçüde yabancı yatırım gelmemiştir. Tablo 3.7'den de görüleceği üzere 1980 yılına kadar Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımların tutarı 228,1 milyon dolardır. 24 Ocak 1980 tarihinde alınan

Ekonomik İstikrar Kararları ile Türkiye'nin dışa açık bir politika izlemeye başlaması, istenilen güven ortamının oluşması ve yabancı yatırımlar önündeki bürokratik engellerin kaldırılmasına karşın Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımlar, tablo 3.11'den de görüleceği gibi, 2000 yılına kadar bir milyar doların altında gerçekleşmiştir.

2003 yılında 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun kabulü ve Avrupa Birliği'nden müzakere tarihinin alınmasıyla birlikte ülkemize yönelik doğrudan yabancı yatırım tutarlarında artış meydana gelmiştir. 2004 yılında gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım tutarı 1,291 milyon dolara yükselirken, 2005 yılında sıçrama yaparak 8,546 milyon dolara ulaşmıştır. Yabancı yatırımcıların özellikle finans sektörüne olan ilgileriyle birlikte 2006 yılında Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırım miktarı tablo 3.12'den de görüleceği üzere 17,446 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

1980'li yıllardan itibaren tüm dünyada doğrudan yabancı yatırımların sektörel yapısında önemli bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Doğrudan yabancı yatırımların imalat sektöründen, hizmetler sektörüne yönelik (özellikle bankacılık, sigortacılık, finans ve turizm gibi alanlara) bu değişim 1990'lı yıllardan sonrada devam etmiştir. Dünya'da yaşanan bu dönüşüm süreci Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımları da aynı yönde etkilemiştir. Tablo 3.15 incelendiğinde, Türkiye'ye yönelik doğrudan yabancı yatırımların 2004 yılında %77'sinin, 2005 yılında %90'ının ve 2006 yılında da %91'inin hizmetler sektöründe gerçekleştiği görülmektedir. Hizmetler sektöründe gerçekleşen bu yatırımlar da özellikle bankacılık alanında yoğunlaşmıştır.

Özellikle 2001 yılında "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" çerçevesinde uygulamaya konulan reformlar ve elde edilen kazanımlar Türk bankacılık sektörünü yabancı yatırımcılar için çekici hale getirmiştir. Bankacılık aktiflerinin istikrarlı olarak büyüme göstermesi, kredi hacminde yaşanan artışlar, yüksek faiz ve kâr oranları yabancı yatırımcıları Türk bankacılık sistemine yatırım yapmaya yöneltmiştir. Tablo 4.12 incelendiğinde yabancı bankaların sektör içindeki payları 2005 yılında %5,22'yken, 2006 yılında %12,3 olarak gerçekleşmiştir. İMKB'de işlem gören bankaların yabancı kurumsal ve bireysel yatırımcılar tarafından sahip olunan %13,6'lık payları da dikkate alındığında tablo 4.13'ten de görüleceği üzere yabancı bankaların Türk bankacılık sektöründeki paylarının %35,9 olduğu görülmektedir.

Türk bankacılık sektörüne yatırım yapan yabancı bankaların aktif büyüklükleri de dikkat çekicidir. Tablo 4.20'den de görüldüğü üzere 1999 yılında Türkiye'ye gelen yabancı

bankaların aktif büyüklükleri 5 milyar doların altında olduğu halde, Mart 2007 tarihi itibarıyla aktif büyüklüğü 5 milyar doların altında olan 13, 5-10 milyar dolar olan 3, 10-20 ve 20-40 milyar dolar olan birer yabancı banka ülkemizde faaliyet göstermektedir. Bu durum, ülkemize büyük ölçekli yabancı bankaların yatırım yapmaya başladığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Büyük ölçekli ve mali yapıları güçlü yabancı bankaların ülkemize yatırım yapmaları Türk bankacılık sektörü ve Türk ekonomisinin istikrarı için önem arz etmektedir. Ayrıca büyük ölçekli ve mali yapıları güçlü yabancı bankaların Türk bankalarına göre daha yüksek kredibiliteye sahip olmaları, bu bankaları uzun vadeli yatırımların finansmanında kaynak sağlayıcı durumuna getirmektedir. Bu noktada büyük ölçekli ve mali yapıları güçlü yabancı banka girişleri, ülkemizde gelecek yıllarda da istikrarlı ve hızlı büyüme için gerekli olan yatırımların finansmanı açısından önemlidir.

Ülkemizde yabancı banka paylarının artışı ödemeler dengesi açısından da önemlidir. Ödemeler bilançosu incelendiğinde; ülkemizde cari denge 2004, 2005 ve 2006 yıllarında sırasıyla; 15,601 milyon dolar, 22,603 milyon dolar ve 32,774 milyon dolar açık vermiştir. Tablo 4.11 incelendiğinde; ülkemizde 2005 yılında 4,510 milyon dolarlık, 2006 yılında ise 9,136 milyon dolarlık yabancı banka girişleri yaşanmıştır. Bu durum Türk bankacılık sektörüne yabancı banka girişlerinin, finans sektörü yanında, ödemeler dengesi açısından da önemini yansıtmaktadır. Ayrıca satın alma veya ortaklık şeklinde gerçekleşen yabancı banka girişleri Türk ekonomisinde yeni yatırımların finanse edilmesinde kaynak sağlaması açısından önem arz etmektedir. Ancak yabancı bankaların elde edecekleri kârları yurtdışına aktarmaları durumunda, ödemeler dengesi üzerinde meydana gelecek olumsuz etki gözden uzak tutulmamalıdır.

Ülkemize yabancı banka girişlerinin istihdam üzerinde de olumlu etkileri bulunmaktadır. Tablo 4.28'den de görüleceği üzere, 2004 yılında 5.880 kişiye istihdam imkanı sağlayan yabancı bankalar, 2005 yılında 10.610 kişiye, 2006 yılında ise 25.794 kişiye istihdam imkanı yaratmışlardır. Yabancı bankalar istihdam açısından sağladıkları olumlu katkıların yanı sıra işgücünün eğitimi açısından da önem arz etmektedirler. Yabancı bankalarda istihdam edilen kişilerin zamanla uluslararası bankacılık birikim ve tecrübesi edinmeleri ve bunların Türk bankalarında da istihdam edilmeleri Türk bankacılık sektörünü uluslararası düzeyde birikimli işgücüne sahip bir sektör haline getirecektir.

Çalışmada yabancı bankaların ülkemizde göstermiş oldukları gelişmeler son üç yıl dikkate alınarak aşağıdaki başlıklar altında analiz edilmeye çalışılmıştır:

1. Sektörde kamu bankası, özel banka ve yabancı banka büyüklüklerinin tespiti,
2. Sektörün son üç yıllık gelişimi,
3. Önemli kalemlerde bankaların son üç yılda göstermiş oldukları performansın mukayesesi,
4. Bankacılık sektörünün büyüklüğü ve dünyadaki önemli ilk beş bankaya göre mukayesesi.

Analiz sonucu elde edilen bulgular şu başlıklar altında incelenebilir:

Yabancı bankaların sektörde önemli bilanço kalemleri (Toplam pazarlanabilir menkul kıymetler, Krediler, Takipteki krediler, Mevduat, Bankalara borçlar ve Özkaynaklar) paylarında yıllar itibariyle artış gözlenmektedir. Özellikle krediler ve bankalara borçlar kalemindeki artış dikkat çekicidir. Tablo 4.22'den de görüleceği üzere, yabancı bankaların sektördeki kredi payları 2004 yılında %4,6, 2005 ve 2006 yıllarında ise %6,8 ve %15,3 olarak gerçekleşmiştir. Bankalara borçlar kalemi ise 2004 yılında %4,5, 2005 ve 2006 yıllarında da sırasıyla %6,3 ve %16,2 olarak gerçekleşmiştir.

Sektördeki gelişmeler incelendiğinde ise; tablo 4.23'ten de görüleceği üzere, sektörün aktif büyüklüğü 2005 yılında % 29,5 ve 2006 yılında da %22,1 oranında artış gösterirken, yabancı bankalar 2004 yılına göre 2005 yılında %100,2, 2006 yılında da %186,4 oranında büyümüşlerdir. Yabancı bankalar toplam pazarlanabilir menkul değerler, krediler, takipteki krediler, mevduat , bankalara borçlar ve öz kaynaklar itibariyle kamu ve özel bankalara büyük fark atarak büyüdükleri tablo 4.23'ten görülebilir. Burada önemli olan tesbitse yabancı bankaların açtıkları krediler itibariyle, topladıkları mevduat ve öz kaynaklar yetişmediği için, bankalardan almış oldukları kredilerin fevkalade yüksek olduğudur. Mesela 2004 yılında bu krediler 100 olurken, 2005 yılında 314,6 ve 2006 1049,3 değerine ulaşmıştır. Bunun anlamı yabancı bankalar ülkeye dışarıdan yeterli kaynak getirmemişler ve yerli kaynakları bankacılık aracılığıyla kullanmışlardır. Halbuki Türk finans politikası çerçevesinde bu bankaların dışarıdan kaynak getirecekleri öngörülmekteydi. Bu konu üzerinde durulmasında fayda vardır.

Yıllar itibariyle yabancı bankaların kârlılık açısından gelişimleri de dikkat çekicidir. Tablo 4.27'den de görüleceği üzere, yabancı bankalar kârlarını 2005 yılında %107,8 ve 2006 yılında %184,7 oranında artırmışlardır. Bu oranlar kamu ve özel bankalarla mukayese edilemeyecek oranda yüksektir. Bu durum yabancı bankaların faaliyetlerini etkin olarak yürüttüklerini yani prodüktivitelerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Sektörün kârlılık

rasyoları incelendiğinde ise, şekil 4.5 ve şekil 4.6'dan da görüleceği üzere, sektörün 2005 yılında %1,4 olan aktif kârlılığı, 2006 yılında %2,3'e; 2005 yılında %10,6 olan özkaynak kârlılığı ise, 2006 yılında %18,9'a yükselmiştir. Yabancı bankaların aktif kârlılığı sektör düzeyinde seyretmesine karşın, özkaynak kârlılığı sektör ortalamasına göre yüksektir. Bununla birlikte kamu bankalarının özkaynak kârlılık oranı, özel bankalara ve yabancı bankalara göre daha yüksektir. Bunun sebebi; kamu bankalarının düşük özsermaye ve yoğun mevduat kullanmalarıyla, finansal kaldıraç etkisi, öz sermaye kârlılığını daha yüksek bir seviyeye taşımalarıdır.

Milli ekonomi açısından çok önemli olan Türk bankacılık sektörünün derinliğini belirleyebilmek için, dünyadaki bazı önemli bankaların aktif büyüklükleri ile karşılaştırma sonuçları da tablo 4.29'da gösterilmiştir. Türk bankacılık sektörünün dünyadaki önemli bazı bankalarla mukayese edildiğinde aktif büyüklüğünün çok düşük olduğu, genelde bir büyük bankanın %25'i civarında bulunduğu, anlaşılmaktadır. Tablo 4.29 bize bu mukayeseyi açık bir şekilde göstermektedir. Bu durum Türk finans sektörünün son derece sığ ve kırılgan olduğunu ortaya koymaktadır.

Cari açığın yüksek olduğu ülkemizde finans sektörünün sağlığı ve sıcak para olgusunun mevcudiyeti, Türk ekonomisi açısından önemli bir tehlike ve zafiyet olarak görülebilir. Hükümetin burada dört politikaya ağırlık vermesi düşünülebilir:

1. Türk ekonomisinin dış açık probleminin ortadan kaldırılması için acil kararların alınması,
2. Türkiyede tasarrufların artırılması için teşvik tedbirlerinin ve bu konuda eğitim hizmetlerinin hızlandırılması,
3. Devlet borçlarının azaltılması ve dışarıya faiz ödenmesinin önüne geçilmesi için etkin bir borç yönetiminin geliştirilmesi,
4. Yabancı bankaların gereği kadar fon getirmesi ve özel ve kamu bankalarından kredi kullanmalarının azaltılması için tedbir alınması ve bankaların dışarıdan fon getirmelerinin sağlanması için politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. Bu politikaların amacı Türk finans sektörünün derinleşmesinin sağlanması olacaktır.

Yabancı bankalar ekonomiye yük değil, ekonominin yardımcıları olmalıdır. Ayrıca yabancı bankaların kriz dönemlerinde görülen, krizi tetikleyici davranışlar içerisine girmelerini önleyecek cezai müeyyideler de düzenlenmelidir.

Yukarıdaki açıklamalara ilave olarak, yabancı bankaların Türkiye’ye geliş nedenleri ile bu bankaların Türk bankacılık sektörüne sağladıkları bilgi ve beceri transferlerini tespit etmeye yönelik anket çalışmaları sonucunda elde edilen bulgular ile yabancı banka girişlerinin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini ortaya koymak için oluşturulan model çerçevesinde yapılan ampirik inceleme sonucunda elde edilen bulguları şu şekilde özetleyebiliriz:

Anket çalışmalarında yabancı ve Türk bankalarının üst düzey yöneticilerinden elde edilen veriler değerlendirilirken SPSS 10.0 istatistik paket programından yararlanılmıştır. Değerlendirmede frekans, yüzde dağılımlar, ortalama değerler ve standart sapma hesaplamaları kullanılmıştır. Ayrıca yabancı bankalara ilişkin veriler yatırım türlerine göre de ayrıma tabi tutulmuştur. Yabancı bankalar yatırım türlerine göre “Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalar ve Türk bankalarına ortak olan yabancı bankalar” ile “Türkiye’de şube açan yabancı bankalar” olarak ikiye ayrılmıştır. Anket sonuçlarına ilişkin veriler analiz edilirken bu ayırım dikkate alınmış ve her iki yatırım türüne ilişkin olarak verilen cevaplar arasında farklılık olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda katılımcılara göre yabancı bankaların Türkiye’ye geliş nedenleri arasında en önemli neden “Yeni müşteri/iş arayışı”dır. Bu nedeni; “Sermaye piyasalarında beklenen potansiyel fırsatlar”, “Türkiye ekonomisindeki kullanılmamış kredi potansiyeli” ve “Ülkenizle Türkiye arasındaki ticaret ilişkilerini geliştirme” nedenleri izlemektedir. Katılımcılara göre “Kültürel yakınlık”, “Ülkenizdeki rakip bankaları takip etme”, “Türkiye’de kamu kesimine finans sağlama” ve “Vergi avantajı sağlama” nedenleri ise yabancı bankaların ülkemize girişlerinde çok düşük öneme sahip nedenlerdir. Mann-Whitney U testine göre de yabancı bankaların Türkiye’ye gelme nedenleri ile yatırım türleri arasında “Türkiye’deki hane halkının kullanılmamış kredi potansiyeli” ve “Vergi avantajı sağlama” ifadeleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir.

Ülkemizde tüm bireysel ve kurumsal yatırımcılar ile çokuluslu işletmeleri hedef müşteri kitlesi olarak belirleyen yabancı bankalar, özellikle uluslararası ticaretin finansmanı alanına yönelik faaliyette bulunmak istemektedirler. Yabancı bankalar Türkiye’de “Finans kurumları dışındaki özel sektöre kredi sağlama”, “Dövizle ödeme”, “Yurt içi ödemeler”, “Döviz ticareti”, “Türev ürünleri ticareti” üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Ayrıca katılımcılar rekabet yoğunluğu, piyasa riskleri, piyasa büyüme hızı, piyasa büyüklüğü, yetişmiş iş gücü, kârlılık ve Türk bankacılık sektörüne ilişkin hukuksal düzenlemeler hakkında olumlu görüşlere sahiptirler. Anket sonuçlarına göre yabancı bankaların risk

yönetim süreçleri, iç kontrol sistemleri ve yönetim metotları ve becerileri konularında Türk bankacılık sektörüne olumlu katkılar sağladıklarını söylemek mümkündür.

Yabancı bankaların Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik oluşturulan model ülkemizde yaşanan 2001 ekonomik kriz dikkate alınarak, iki farklı dönem için panel veri analizi ile test edilmiştir. Buna göre, sayısal olarak yabancı banka girişlerinin kriz öncesi ve sonrası dönemde net faiz gelirleri, faiz dışı gelirler, vergi öncesi kârlar, faaliyet giderleri ve kredi karşılıkları üzerinde etkisi olmadığı görülmüştür. Kriz öncesi dönemde aktif büyüklük olarak yabancı banka girişlerinin ilgili değişkenler üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde bir etkisi olmadığı bulunmuştur. Bu durumun ülkemizde 2001 ekonomik kriz öncesi dönemde yabancı bankaların sektör içindeki aktif paylarının çok düşük düzeyde olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Yabancı banka girişlerinin artış gösterdiği 2001 kriz sonrası dönemde ise aktif büyüklük olarak yabancı banka girişlerinin artması Türk bankacılık sektöründe rekabeti artırdığı ve bu durumun bankaların faiz dışı gelirleri ve faaliyet giderleri üzerinde pozitif yönde bir etki meydana getirdiği görülmüştür.

Sonuç olarak, ekonomik kriz sonrasında Türk ekonomisinde ve bankacılık sektöründe yaşanan olumlu gelişmeler sonucu sektörde paylarını artıran yabancı bankalar, sektördeki rekabeti artırarak Türk bankacılık sektörünü etkilemişlerdir. Rekabetin artması yerel bankalarımızın başarılı olabilmesi için üretken çalışmalarını zorunlu hale getirmiştir. Bu, bankacılık sektörümüzün geleceği açısından önemli bir faktördür. Bununla birlikte gelişmiş ülkelerin bankacılık sektörlerinde yabancı bankaların payları, tablo 4.3'ten de görüldüğü gibi, İngiltere hariç (%46) diğer ülkelerde %20'yi geçmemektedir. Hâlbuki bu oran ülkemizde %35,9'u bulmuştur. Sektörün yabancı bankalaşma konusunda maksimum noktaya geldiği düşünülebilir. Yeni yabancı banka girişlerinde bu nokta göz önünde mutlaka bulundurulmalıdır. Ayrıca 1994 ve 2001 krizinde olduğu gibi yabancı bankaların ekonomik krizi tetikleyici yönde faaliyette bulunmalarını önleyecek yasal tedbirler mutlaka düşünülmelidir.

EKLER

Ek 1: Bankacılık Sektörü Bilanço ve Gelir Tabloları

Ek 2: Kamu Bankaları Bilanço ve Gelir Tabloları

Ek 3: Özel Bankalar Bilanço ve Gelir Tabloları

Ek 4: Yabancı Bankalar Bilanço ve Gelir Tabloları

Ek 5: Anket Formları

Ek 6: Model Veri Seti

EK-1/a: Bankacılık Sektörü Bilânço Kalemleri

Aktifler	2004			2005		
	TP	YP	Toplam	TP	YP	Toplam
Nakit Değerler ve Merkez Bankası	3.026.691	4.634.150	7.660.841	8.934.302	6.025.931	14.960.233
Kasa	1.155.313	125	1.155.438	1.757.516	0	1.757.516
Efektif Deposu	0	1.105.136	1.105.136	0	1.105.083	1.105.083
T.C. Merkez Bankası	1.870.542	3.508.100	5.378.642	7.169.494	4.893.715	12.063.209
Diğer	836	20.789	21.625	7.292	27.133	34.425
Alım Satım Amaçlı Men. Değer. (Net)	10.251.763	8.834.330	19.086.093	7.603.142	9.735.294	17.338.436
Devlet Borçlanma Senetleri	9.840.600	8.628.633	18.469.233	7.399.045	9.688.391	17.087.436
Devlet Tahvili	8.907.261	8.200.279	17.107.540	5.629.133	9.429.570	15.058.703
Hazine Bonosu	930.720	0	930.720	1.769.911	0	1.769.911
Diğer Kamu Borçlanma Senetleri	2.619	428.354	430.973	1	258.821	258.821
Hisse Senetleri	272.070	0	272.070	132.777	0	132.777
Diğer Menkul Değerler	139.093	205.697	344.790	71.320	46.903	118.223
Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşlar	3.641.677	14.260.114	17.901.791	5.353.637	18.118.503	23.472.140
Bankalar	3.641.677	14.260.109	17.901.786	5.353.637	18.118.503	23.472.140
Yurtiçi Bankalar	2.636.031	848.098	3.484.129	3.586.657	2.650.885	6.237.542
Yurtdışı Bankalar	650.715	13.316.714	13.967.429	1.577.130	15.021.872	16.599.002
Yurtdışı Merkez ve Şubeler	354.931	95.297	450.228	189.850	445.746	635.596
Diğer Mali Kuruluşlar	0	5	5	0	0	0
Para Piyasaları	3.577.618	719.600	4.297.218	10.207.147	25.160	10.232.307
Bankalararası Para Piyasa. Alacaklar	3.444.600	719.600	4.164.200	5.951.300	0	5.951.300
İMKB Takasbank Piyasa. Alacaklar	0	0	0	0	0	0
Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar	133.018	0	133.018	4.255.847	25.160	4.281.007
Satılmaya Hazır Men. Değerler (Net)	28.874.007	23.702.223	52.576.230	52.753.362	25.183.562	77.936.924
Hisse Senetleri	912.843	79.393	992.236	810.616	73.020	883.636
Diğer Menkul Değerler	27.961.164	23.622.830	51.583.994	51.942.746	25.110.542	77.053.288
Krediler	65.551.185	37.689.960	103.241.145	107.856.827	45.202.225	153.059.052
Kısa Vadeli	44.216.185	16.248.258	60.464.443	58.636.433	18.049.479	76.685.912
Orta ve Uzun Vadeli	20.628.259	21.389.087	42.017.346	48.480.036	27.128.612	75.608.648
Takipteki Krediler	6.138.999	216.699	6.355.698	7.296.786	199.582	7.496.368
Özel Karşılıklar (-)	5.432.258	164.084	5.596.342	6.556.428	175.448	6.731.876
Faktoring Alacakları	13.698	49	13.747	18.824	0	18.824
Vadeye Kad. Elde Tutulacak MD (Net)	41.947.404	10.070.417	52.017.821	37.328.685	10.412.044	47.740.729
Devlet Borçlanma Senetleri	39.302.040	8.425.341	47.727.381	34.301.354	9.591.349	43.892.703
Devlet Tahvili	36.153.608	8.059.052	44.212.660	32.818.639	9.461.699	42.280.338
Hazine Bonosu	32.372	0	32.372	182.715	0	182.715
Diğer Kamu Borçlanma Senetleri	3.116.060	366.289	3.482.349	1.300.000	129.650	1.429.650
Diğer Menkul Değerler	2.645.364	1.645.076	4.290.440	3.027.331	820.695	3.848.026
İştirakler (Net)	3.557.626	175.163	3.732.789	1.266.600	61.538	1.328.138
Mali İştirakler	260.144	167.856	428.000	288.181	54.308	342.489
Mali Olmayan İştirakler	3.297.482	7.307	3.304.789	978.419	7.230	985.649
Bağlı Ortaklıklar (Net)	5.952.339	1.496.973	7.449.312	8.053.799	1.562.923	9.616.722
Mali Ortaklıklar	2.702.200	1.490.262	4.192.462	5.677.141	1.556.214	7.233.355
Mali Olmayan Ortaklıklar	3.250.139	6.711	3.256.850	2.376.658	6.709	2.383.367
Diğer Yatırımlar (Net)	517.543	62.134	579.677	0	65.545	65.545
Finansal Kiralama Alacakları (Net)	279	238.400	238.679	4.593	297.350	301.943
Finansal Kiralama Alacakları	352	273.751	274.103	5.475	346.848	352.323
Kazanılmamış Gelirler (-)	73	35.351	35.424	882	49.498	50.380
Zorunlu Karşılıklar	4.669.663	8.490.047	13.159.710	5.373.798	9.166.232	14.540.030
Muhtelif Alacaklar	883.884	136.466	1.020.350	1.383.919	327.973	1.711.892
Faiz ve Gelir Tahak. ve Reeskontları	8.113.375	2.154.028	10.267.403	9.100.183	1.760.949	10.861.132
Kredilerin	2.283.297	547.719	2.831.016	2.278.558	543.103	2.821.661
Menkul Değerlerin	5.455.474	1.118.668	6.574.142	6.378.818	1.030.393	7.409.211
Diğer	374.604	487.641	862.245	442.807	187.453	630.260
Maddi Duran Varlıklar (Net)	10.359.778	19.138	10.378.916	9.105.823	13.060	9.118.883
Defter Değeri	20.893.466	37.399	20.930.865	19.534.205	31.041	19.565.246
Birikmiş Amortismanlar (-)	10.533.688	18.261	10.551.949	10.428.382	17.981	10.446.363
Maddi Olmayan Duran Varlıklar (Net)	392.351	830	393.181	318.150	901	319.051
Şerefiye	169.620	125	169.745	146.594	0	146.594
Diğer	711.375	1.600	712.975	808.431	2.062	810.493
Birikmiş Amortismanlar (-)	488.644	895	489.539	636.875	1.161	638.036
Ertelenmiş Vergi Aktifi	0	0	0	939.810	0	939.810
Diğer Aktifler	2.330.041	106.621	2.436.662	3.149.139	259.129	3.408.268
Toplam Aktifler	193.660.922	112.790.643	306.451.565	268.751.740	128.218.319	396.970.059

Pasifler	2004			2005		
	TP	YP	Toplam	TP	YP	Toplam
Mevduat	108.891.590	88.502.272	197.393.862	160.169.451	93.409.468	253.578.919
Bankalararası Mevduat	3.186.400	3.142.045	6.328.445	5.599.903	4.760.348	10.360.251
Tasarruf Mevduatı	62.522.629	0	62.522.629	88.014.098	0	88.014.098
Resmi Kuruluşlar Mevduatı	6.397.044	0	6.397.044	10.322.702	0	10.322.702
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	22.905.479	0	22.905.479	38.377.786	0	38.377.786
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	13.880.038	0	13.880.038	17.854.962	0	17.854.962
Döviz Tevdiat Hesabı	0	85.203.368	85.203.368	0	88.453.838	88.453.838
Kıymetli Madenler Depo Hesapları	0	156.859	156.859	0	195.282	195.282
Para Piyasaları	9.034.683	3.473.997	12.508.680	14.522.239	3.242.972	17.765.211
Bankalararası Para Piy. Alınan Borçlar	223.817	1.141.054	1.364.871	5.000	0	5.000
İMKB Takasbank Piy. Alınan Borçlar	547.415	0	547.415	346.548	0	346.548
Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar	8.263.451	2.332.943	10.596.394	14.170.691	3.242.972	17.413.663
Alınan Krediler	1.412.109	26.101.835	27.513.944	4.055.636	39.646.720	43.702.356
T.C. Merkez Bankası Kredileri	0	71.714	71.714	0	1.378	1.378
Alınan Diğer Krediler	1.412.109	26.030.121	27.442.230	4.055.636	39.645.342	43.700.978
Yurtiçi Banka ve Kuruluşlardan	953.461	2.016.187	2.969.648	1.092.140	1.749.944	2.842.084
Yurtdışı Banka, Kuru. ve Fonlardan	458.648	24.013.934	24.472.582	2.963.496	37.895.398	40.858.894
İhraç Edilen Menkul Kıymetler (Net)	1	467.964	467.965	1	0	1
Bonolar	1	0	1	1	0	1
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	0	0	0	0	0	0
Tahviller	0	467.964	467.964	0	0	0
Fonlar	4.762.667	7.783	4.770.450	5.446.132	6.072	5.452.204
Muhtelif Borçlar	4.480.608	628.965	5.109.573	5.282.929	666.339	5.949.268
Diğer Yabancı Kaynaklar	1.823.015	1.735.728	3.558.743	1.545.924	2.015.703	3.561.627
Öden. Vergi, Resim, Harç ve Primler	599.749	576	600.325	647.072	683	647.755
Faktoring Borçları	0	0	0	0	0	0
Finansal Kiralama Borçları (Net)	27.250	128.233	155.483	15.030	165.661	180.691
Finansal Kiralama Borçları	35.499	144.614	180.113	19.748	183.120	202.868
Ertelenmiş Fin. Kiralama Giderleri (-)	8.249	16.381	24.630	4.718	17.459	22.177
Faiz ve Gider Reeskontları	1.758.844	646.777	2.405.621	2.528.623	897.391	3.426.014
Mevduatın	1.180.914	247.046	1.427.960	1.726.812	290.396	2.017.208
Alınan Kredilerin	82.528	187.342	269.870	244.126	306.615	550.741
Repo İşlemlerinin	9.933	31.804	41.737	17.319	37.851	55.170
Diğer	485.469	180.585	666.054	540.366	262.529	802.895
Karşılıklar	4.575.326	310.317	4.885.643	7.705.610	450.753	8.156.363
Genel Karşılıklar	842.570	19.132	861.702	1.199.145	181.255	1.380.400
Kıdem Tazminatı Karşılığı	665.744	0	665.744	759.700	0	759.700
Vergi Karşılığı	1.797.744	0	1.797.744	3.259.764	0	3.259.764
Sigorta Teknik Karşılıkları (Net)	74.800	0	74.800	81.002	0	81.002
Diğer Karşılıklar	1.194.468	291.185	1.485.653	2.405.999	269.498	2.675.497
Sermaye Benzeri Krediler	449.308	669.310	1.118.618	21.325	734.626	755.951
Ertelenmiş Vergi Pasifi	0	0	0	57.655	0	57.655
Özkaynaklar	45.610.084	352.574	45.962.658	53.152.880	583.164	53.736.044
Ödenmiş Sermaye	14.824.196	0	14.824.196	20.040.701	0	20.040.701
Sermaye Yedekleri	22.487.671	346.862	22.834.533	21.872.521	555.413	22.427.934
Hisse Senedi İhraç Primleri	211.237	0	211.237	1.321.776	0	1.321.776
Hisse Senedi İptal Kârları	0	0	0	0	0	0
Menkul Değerler Değer Artış Fonu	3.288.689	338.491	3.627.180	3.804.025	555.413	4.359.438
Yeniden Değerleme Fonu	41.590	0	41.590	1.239.378	0	1.239.378
Yeniden Değerleme Değer Artışı	20.066	8.371	28.437	131.228	0	131.228
Diğer Sermaye Yedekleri	17.416	0	17.416	14.433.922	0	14.433.922
Ödenmiş Ser. Enflas. Düzelt. Farkı	18.908.673	0	18.908.673	942.192	0	942.192
Kâr Yedekleri	23.454.099	5.712	23.459.811	24.520.050	4.972	24.525.022
Yasal Yedekler	2.026.240	1.193	2.027.433	2.556.400	1.419	2.557.819
Statü Yedekleri	3.405	0	3.405	5.762	0	5.762
Olağanüstü Yedekler	21.419.371	0	21.419.371	21.633.768	0	21.633.768
Diğer Kâr Yedekleri	5.083	4.519	9.602	324.120	3.553	327.673
Kâr veya Zarar	-15.155.882	0	-15.155.882	-13.280.392	22.779	-13.257.613
Geçmiş Yıllar Kâr ve Zararları	-21.611.961	0	-21.611.961	-18.972.355	0	-18.972.355
Dönem Net Kâr ve Zararı	6.456.079	0	6.456.079	5.691.963	22.779	5.714.742
Toplam Pasifler	183.425.234	123.026.331	306.451.565	255.150.507	141.819.552	396.970.059

Aktifler	2006		
	Türk Parası	Yabancı Para	Toplam
Nakit Değerler ve Merkez Bankası	17.774.589	19.491.382	37.265.971
Gerçeğe Uygun D. Farkı K/Z Yan.FV (Net)	6.560.425	9.108.372	15.668.797
Alım Satım Amaçlı Finansal Varlıklar	5.907.098	8.943.233	14.850.331
Devlet Borçlanma Senetleri	5.867.832	8.418.755	14.286.587
Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değ.	19.557	0	19.557
Diğer Menkul Değerler	19.709	524.478	544.187
Gerçeğe Uyğ.D.Farkı K/Z Yansı.O.Sın.FV	99.116	0	99.116
Devlet Borçlanma Senetleri	99.116	0	99.116
Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değ.	0	0	0
Diğer Menkul Değerler	0	0	0
Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Varlıklar	554.211	165.139	719.350
Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşlar	6.315.299	28.402.550	34.717.849
Para Piyasalarından Alacaklar	2.033.457	146.286	2.179.743
Bankalararası Para Piyasasından Alacaklar	1.836.781	0	1.836.781
İMKB Takasbank Piyasasından Alacaklar	67.836	0	67.836
Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar	128.840	146.286	275.126
Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar (Net)	70.412.773	31.557.072	101.969.845
Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değ.	310.015	50.440	360.455
Devlet Borçlanma Senetleri	69.995.172	29.049.171	99.044.343
Diğer Menkul Değerler	107.586	2.457.461	2.565.047
Krediler	158.535.699	59.528.226	218.063.925
Krediler	157.780.645	59.527.999	217.308.644
Takipteki Krediler	8.120.705	60.856	8.181.561
Özel Karşılıklar (-)	7.365.651	60.629	7.426.280
Factoring Alacakları	26.755	0	26.755
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Yatırım.(Net)	38.390.116	12.218.723	50.608.839
Devlet Borçlanma Senetleri	38.385.176	12.091.946	50.477.122
Diğer Menkul Değerler	4.940	126.777	131.717
İştirakler (Net)	1.011.178	111.526	1.122.704
Özkaynak Yönt. Göre Kons. Edilenler	9.020	63.241	72.261
Konsolide Edilmeyenler	1.002.158	48.285	1.050.443
Mali İştirakler	221.722	39.824	261.546
Mali Olmayan İştirakler	780.436	8.461	788.897
Bağlı Ortaklıklar (Net)	6.105.320	1.873.670	7.978.990
Mali Ortaklıklar	3.843.501	1.842.142	5.685.643
Mali Olmayan Ortaklıklar	2.261.819	31.528	2.293.347
Birlikte Kontrol Edilen Ortaklıklar	0	12.738	12.738
Özkaynak Yönt. Göre Kons. Edilenler	0	0	0
Konsolide Edilmeyenler	0	12.738	12.738
Mali Ortaklıklar	0	12.738	12.738
Mali Olmayan Ortaklıklar	0	0	0
Kiralama İşlemlerinden Alacakları (Net)	7.255	332.761	340.016
Finansal Kiralama Alacakları	8.988	389.336	398.324
Faaliyet Kiralaması Alacakları	16	0	16
Diğer	0	0	0
Kazanılmamış Gelirler (-)	1.749	56.575	58.324
Riskten Korunma Amaçlı Türev FV	18.264	8.582	26.846
Gerçeğe Uygun Değer Risk. Korun. Amaç.	18.264	3.783	22.047
Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlılar	0	4.799	4.799
Yurtdışındaki Net Yat. Risk. Korun. Amaç.	0	0	0
Maddi Duran Varlıklar (Net)	8.124.023	11.669	8.135.692
Maddi Olmayan Duran Varlıklar (Net)	1.705.690	2.209	1.707.899
Şerefiye	1.063.136	0	1.063.136
Diğer	642.554	2.209	644.763
Vergi Varlığı	1.047.731	2.430	1.050.161
Cari Vergi Varlığı	199.584	0	199.584
Ertelenmiş Vergi Varlığı	848.147	2.430	850.577
Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar	459.011	0	459.011
Diğer Aktifler	2.412.463	1.109.018	3.521.481
Toplam Aktifler	320.940.048	163.917.214	484.857.262

Pasifler	2006		
	TP	YP	Toplam
Mevduat	192.785.739	120.046.505	312.832.244
Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Borçlar	739.453	252.206	991.659
Alınan Krediler	7.682.693	49.165.278	56.847.971
Para Piyasalarına Borçlar	20.090.219	6.062.056	26.152.275
Bankalararası Para Piyasalarına Borçlar	18.096	0	18.096
İMKB Takasbank Piyasasından Borçlar	161.611	0	161.611
Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar	19.910.512	6.062.056	25.972.568
İhraç Edilen Menkul Kıymetler (Net)	0	0	0
Bonolar	0	0	0
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	0	0	0
Tahviller	0	0	0
Fonlar	4.207.237	5.989	4.213.226
Muhtelif Borçlar	8.266.388	1.177.639	9.444.027
Diğer Yabancı Kaynaklar	1.933.661	1.778.582	3.712.243
Faktoring Borçları	0	0	0
Kiralama İşlemlerinden Borçlar (Net)	34.552	243.355	277.907
Finansal Kiralama Borçları	44.281	269.581	313.862
Faaliyet Kiralaması Borçları	0	0	0
Diğer	0	0	0
Ertelenmiş Finansal Kiralama Giderleri (-)	9.729	26.226	35.955
Riskten Korun. Amaç. Türev Finan. Borçlar	13.762	4.644	18.406
Gerçeğe uygun Değer Risk.Korun.Amaç.	13.762	4.644	18.406
Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlılar	0	0	0
Yurtdışındaki Net Yat. Risk. Korun. Amaç.	0	0	0
Karşılıklar	6.835.695	463.109	7.298.804
Genel Karşılıklar	1.732.749	237.479	1.970.228
Yeniden Yapılanma Karşılığı	33	0	33
Çalışan Hakları Karşılığı	1.315.302	0	1.315.302
Sigorta Teknik Karşılıkları (Net)	446	0	446
Diğer Karşılıklar	3.787.165	225.630	4.012.795
Vergi Borcu	2.021.030	33.190	2.054.220
Cari Vergi Borcu	1.984.251	1.276	1.985.527
Ertelenmiş Vergi Borcu	36.779	31.914	68.693
Satış Amaçlı Duran Varlıklara İliş. Borçlar	53	1.113	1.166
Sermaye Benzeri Krediler	324.377	2.711.206	3.035.583
Özkaynaklar	57.708.656	268.875	57.977.531
Ödenmiş Sermaye	25.285.204	0	25.285.204
Sermaye Yedekleri	13.225.018	296.124	13.521.142
Hisse Senedi İhraç Primleri	944.933	0	944.933
Hisse Senedi İptal Kârları	0	0	0
Menkul Değerler Değer Artış Fonu	1.426.444	292.976	1.719.420
Maddi Duran Var. Yen. Değ. Değ. Artışları	37.961	0	37.961
Maddi Olm. Dur. Var. Yen. Değ. Değ. Artış.	0	0	0
İştir., Bağ. Ort.ve Bir. Kon. Edî. Ort. Bed. HS	47.109	0	47.109
Riskten Korunma Fonları (Etkin Kısım)	-30.366	3.148	-27.218
Satış Amaçlı Duran Varlıklar Değ. Artışları	0	0	0
Diğer Sermaye Yedekleri	10.798.937	0	10.798.937
Kâr Yedekleri	26.373.713	-27.249	26.346.464
Yasal Yedekler	3.318.128	2.177	3.320.305
Statü Yedekleri	9.541	0	9.541
Olağanüstü Yedekler	22.397.116	0	22.397.116
Diğer Kâr Yedekleri	648.928	-29.426	619.502
Kâr veya Zarar	-7.175.279	0	-7.175.279
Geçmiş Yıllar Kâr ve Zararları	-18.156.678	0	-18.156.678
Dönem Net Kâr ve Zararı	10.981.399	0	10.981.399
Toplam Pasifler	302.643.515	182.213.747	484.857.262

EK-1/b: Bankacılık Sektörü Bilânço Dışı Yükümlülükler

Bil. Dışı Yük.	2004			2005		
	TP	YP	Toplam	TP	YP	Toplam
Garanti ve Kefaletler	18.609.537	37.102.511	55.712.048	23.068.831	41.786.902	64.855.733
Teminat Mektupları	17.609.767	21.052.784	38.662.551	21.932.247	24.483.446	46.415.693
Banka Kredileri	15	3.017.520	3.017.535	38	2.623.153	2.623.191
Akreditifler	202	11.408.218	11.408.420	269.675	12.751.859	13.021.534
Garanti Ver. Prefinansman.	143	96.415	96.558	143	8.189	8.332
Cirolar	0	7.650	7.650	0	1.378	1.378
Diğer Garanti ve Kefaletler	999.410	1.519.924	2.519.334	866.728	1.918.877	2.785.605
Taahhütler	80.621.942	4.418.514	85.040.456	64.046.365	4.183.501	68.229.866
Cayılamaz Taahhütler	46.370.607	2.661.452	49.032.059	52.417.548	2.295.475	54.713.023
Cayılabilir Taahhütler	34.251.335	1.757.062	36.008.397	11.628.817	1.888.026	13.516.843
Türev Finansal Araçlar	7.213.099	31.760.440	38.973.539	15.519.490	50.374.109	65.893.599
Vadeli Döv. Al-Sat. İşlem.	2.558.535	7.695.234	10.253.769	3.891.941	10.145.386	14.037.327
Para ve Faiz Swap İşlem.	3.592.076	16.728.382	20.320.458	7.905.323	27.239.615	35.144.938
Para, Faiz ve M. Değ. Ops.	1.060.993	2.789.481	3.850.474	3.516.316	8.246.963	11.763.279
Futures Para İşlemleri	0	480.169	480.169	130.967	319.050	450.017
Futures Faiz Al.-Satım İşl.	0	3.822.505	3.822.505	1.990	3.418.420	3.420.410
Diğer	1.495	244.669	246.164	72.953	1.004.675	1.077.628
Emanet ve Rehinli Kıymet.	225.482.273	108.023.314	333.505.587	3.777.986.731	141.216.641	3.919.203.372
Emanet Kıymetler	136.578.991	22.352.302	158.931.293	3.459.065.502	20.943.651	3.480.009.153
Rehinli Kıymetler	88.903.282	85.659.163	174.562.445	318.921.137	120.272.990	439.194.127
Kabul Edilen Aval ve Kef.	0	11.849	11.849	92	0	92
Toplam Bilânço Dışı Hesap.	331.926.851	181.304.779	513.231.630	3.880.621.417	237.561.153	4.118.182.570

Bilânço Dışı Yükümlülükler	2006		
	TP	YP	Toplam
Garanti ve Kefaletler	27.422.232	49.597.478	77.019.710
Teminat Mektupları	25.964.645	28.766.860	54.731.505
Banka Kredileri	5.041	2.536.177	2.541.218
Akreditifler	955	15.250.579	15.251.534
Garanti Verilen Prefinansmanlar	143	6.520	6.663
Cirolar	0	757	757
Diğer Garanti ve Kefaletler	1.451.448	3.036.585	4.488.033
Taahhütler	75.019.735	6.473.900	81.493.635
Cayılamaz Taahhütler	60.078.992	4.756.932	64.835.924
Cayılabilir Taahhütler	14.940.743	1.716.968	16.657.711
Türev Finansal Araçlar	34.817.635	71.307.636	106.125.271
Riskten Korun. Amaç. Türev Finan. Araçlar	279.560	999.321	1.278.881
Alım Satım Amaçlı İşlemler	34.538.075	70.308.315	104.846.390
Emanet ve Rehinli Kıymetler	4.239.119.510	212.902.184	4.452.021.694
Emanet Kıymetler	3.941.636.335	28.397.696	3.970.034.031
Rehinli Kıymetler	287.969.006	179.551.663	467.520.669
Kabul Edilen Avaller ve Kefaletler	9.514.169	4.952.825	14.466.994
Toplam Bilanço Dışı Hesaplar	4.376.379.112	340.281.198	4.716.660.310

EK-1/c: Bankacılık Sektörü Gelir Tablosu Kalemleri

Gelir ve Gider Kalemleri	2004	2005
Faiz Gelirleri	40.409.287	42.287.797
Kredilerden Alınan Faizler	16.283.596	20.764.153
Zorunlu Karşılıklardan Alınan Faizler	848.383	902.803
Bankalardan Alınan Faizler	622.630	894.614
Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faizler	1.049.468	608.919
Menkul Değerlerden Alınan Faizler	21.358.766	18.836.209
Diğer Faiz Gelirleri	246.444	281.099
Faiz Giderleri	22.731.413	23.993.079
Mevduata Verilen Faizler	19.441.460	20.339.658
Para Piyasası İşlemlerine Verilen Faizler	1.756.921	1.542.947
Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	1.154.454	1.718.387
İhraç Edi. Menk. Kıym. Verilen Faizler	56.862	7.028
Diğer Faiz Giderleri	321.716	385.059
Net Faiz Geliri	17.677.874	18.294.718
Net Ücret ve Komisyon Gelirleri	3.965.746	4.963.096
Alınan Ücret ve Komisyonlar	5.201.185	6.263.042
Verilen Ücret ve Komisyonlar	1.235.439	1.299.946
Temettü Gelirleri	21.900	40.426
Net Ticari Kar / Zarar	2.302.436	2.103.524
Sermaye Piyasası İşlemleri Kâr/Zararı (Net)	1.814.497	1.385.911
Kambiyo Kâr/Zararı (Net)	487.939	717.613
Diğer Faaliyet Gelirleri	2.339.916	3.110.802
Faaliyet Gelirleri Toplamı	26.307.872	28.512.566
Kredi ve Diğer Alacaklar Karşılığı (-)	3.675.905	5.149.383
Diğer Faaliyet Giderleri (-)	11.012.190	14.657.656
Personel Giderleri	4.654.351	5.295.192
Faaliyet Karı	11.619.777	8.705.527
Bağlı Ortaklık ve İştiraklerden Kar/Zarar	526.167	342.965
Net Parasal Pozisyon Kar/Zararı	-3.059.502	0
Vergi Öncesi Kar/Zarar	9.086.442	9.048.492
Vergi Karşılığı (-)	-2.647.080	-3.333.714
Vergi Sonrası Olağan Faaliyet Kar/Zararı	6.439.362	5.714.778
Vergi Sonrası Olağanüstü Kar/Zarar	16.717	-36
Net Dönem Kar / Zararı	6.456.079	5.714.742

Gelir ve Gider Kalemleri	2006
Faiz Gelirleri	54.391.624
Kredilerden Alınan Faizler	28.386.037
Zorunlu Karşılıklardan Alınan Faizler	1.454.709
Bankalardan Alınan Faizler	1.396.132
Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faizler	874.500
Menkul Değerlerden Alınan Faizler	21.630.304
Diğer Faiz Gelirleri	649.942
Faiz Giderleri	33.813.000
Mevduata Verilen Faizler	27.985.560
Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	3.541.815
Para Piyasası İşlemlerine Verilen Faizler	1.997.888
İhraç Edilen Menkul Kıymetlere Verilen Faizler	0
Diğer Faiz Giderleri	287.737
Net Faiz Geliri	20.578.624
Net Ücret ve Komisyon Gelirleri	6.243.038
Alınan Ücret ve Komisyonlar	7.706.784
Verilen Ücret ve Komisyonlar	1.463.746
Temettü Gelirleri	484.982
Ticari Kar/Zarar (Net)	14.999
Sermaye Piyasası İşlemleri Kâr/Zararı	1.189.524
Kambiyo İşlemleri Kâr/Zararı	-1.174.525
Diğer Faaliyet Gelirleri	5.075.187
Faaliyet Gelirleri Toplamı	32.396.830
Kredi ve Diğer Alacaklar Değer Düşüş Karşılığı (-)	3.778.419
Kredi ve Diğer Alacaklara İlişkin Özel Karşılıklar	2.006.126
Genel Karşılık Giderleri	611.994
Diğer Faaliyet Giderleri (-)	14.576.315
Personel Giderleri	6.270.104
Net Faaliyet Karı/Zararı	14.042.096
Birleşme İşlemi Sonra. Gelir Ola. Kaydedilen Fazlalık Tutarı	0
Özkaynak Yöntemi Uygulanan Ortaklıklardan Kar/Zarar	11.150
Net Parasal Pozisyon Kar/Zararı	0
Vergi Öncesi Kar/Zarar	14.053.246
Vergi Karşılığı (-)	-3.071.847
Vergi Sonrası Faaliyet Kar/Zararı	10.981.399
Net Dönem Karı / Zararı	10.981.399

EK-2/a: Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Bilânço Kalemleri

Aktifler	2004			2005		
	TP	YP	Toplam	TP	YP	Toplam
Nakit Değerler ve Merkez Bankası	1.649.076	456.160	2.105.236	4.113.412	454.237	4.567.649
Kasa	432.728	0	432.728	756.752	0	756.752
Efektif Deposu	0	182.023	182.023	0	158.121	158.121
T.C. Merkez Bankası	1.216.337	273.233	1.489.570	3.356.640	295.545	3.652.185
Diğer	11	904	915	20	571	591
Alım Satım Amaçlı Men. Değerler (Net)	3.235.230	3.375.812	6.611.042	2.135.642	1.452.481	3.588.123
Devlet Borçlanma Senetleri	3.126.807	3.350.401	6.477.208	2.109.071	1.448.369	3.557.440
Devlet Tahvili	2.862.486	2.944.625	5.807.111	1.963.472	1.203.544	3.167.016
Hazine Bonosu	264.321	0	264.321	145.599	0	145.599
Diğer Kamu Borçlanma Senetleri	0	405.776	405.776	0	244.825	244.825
Hisse Senetleri	1.301	0	1.301	2.468	0	2.468
Diğer Menkul Değerler	107.122	25.411	132.533	24.103	4.112	28.215
Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşlar	687.294	5.297.933	5.985.227	1.831.012	3.893.472	5.724.484
Bankalar	687.294	5.297.933	5.985.227	1.831.012	3.893.472	5.724.484
Yurtiçi Bankalar	613.030	171.005	784.035	1.272.002	243.008	1.515.010
Yurtdışı Bankalar	74.264	5.126.928	5.201.192	538.196	3.495.195	4.033.391
Yurtdışı Merkez ve Şubeler	0	0	0	20.814	155.269	176.083
Diğer Mali Kuruluşlar	0	0	0	0	0	0
Para Piyasaları	2.900.000	71.020	2.971.020	6.275.000	0	6.275.000
Bankalararası Para Piy. Alacaklar	2.900.000	71.020	2.971.020	2.600.000	0	2.600.000
İMKB Takasbank Piy. Alacaklar	0	0	0	0	0	0
Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar	0	0	0	3.675.000	0	3.675.000
Satılmaya Hazır Menkul Değerler (Net)	8.476.366	5.008.607	13.484.973	18.289.788	7.530.493	25.820.281
Hisse Senetleri	81.083	406	81.489	152.716	5.607	158.323
Diğer Menkul Değerler	8.395.283	5.008.201	13.403.484	18.137.072	7.524.886	25.661.958
Krediler	17.923.509	3.614.031	21.537.540	26.950.946	4.597.938	31.548.884
Kısa Vadeli	10.912.410	2.007.435	12.919.845	13.055.292	2.131.707	15.186.999
Orta ve Uzun Vadeli	6.915.873	1.597.449	8.513.322	13.821.172	2.466.231	16.287.403
Takipteki Krediler	2.331.377	64.608	2.395.985	2.507.435	7.596	2.515.031
Özel Karşılıklar (-)	2.236.151	55.461	2.291.612	2.432.953	7.596	2.440.549
Factoring Alacakları	0	0	0	0	0	0
Vadeye Kadar Elde Tutul. MD (Net)	37.098.698	4.625.560	41.724.258	32.187.573	3.083.621	35.271.194
Devlet Borçlanma Senetleri	34.453.334	3.091.368	37.544.702	29.160.242	2.318.710	31.478.952
Devlet Tahvili	31.337.274	2.738.479	34.075.753	27.860.242	2.318.710	30.178.952
Hazine Bonosu	0	0	0	0	0	0
Diğer Kamu Borçlanma Senetleri	3.116.060	352.889	3.468.949	1.300.000	0	1.300.000
Diğer Menkul Değerler	2.645.364	1.534.192	4.179.556	3.027.331	764.911	3.792.242
İştirakler (Net)	48.660	29.593	78.253	63.103	12.888	75.991
Mali İştirakler	40.309	29.593	69.902	56.341	12.888	69.229
Mali Olmayan İştirakler	8.351	0	8.351	6.762	0	6.762
Bağlı Ortaklıklar (Net)	479.404	302.434	781.838	587.743	292.228	879.971
Mali Ortaklıklar	222.424	302.434	524.858	326.246	292.228	618.474
Mali Olmayan Ortaklıklar	256.980	0	256.980	261.497	0	261.497
Diğer Yatırımlar (Net)	0	62.134	62.134	0	65.545	65.545
Finansal Kiralama Alacakları (Net)	0	0	0	0	0	0
Finansal Kiralama Alacakları	0	0	0	0	0	0
Kazanılmamış Gelirler (-)	0	0	0	0	0	0
Zorunlu Karşılıklar	1.872.738	2.021.649	3.894.387	766.031	2.017.102	2.783.133
Muhtelif Alacaklar	608.412	16.406	624.818	363.013	55.661	418.674
Faiz ve Gelir Tah. ve Reeskontları	3.445.320	338.527	3.783.847	3.132.765	365.639	3.498.404
Kredilerin	386.478	31.515	417.993	469.761	44.955	514.716
Menkul Değerlerin	2.960.151	300.029	3.260.180	2.555.873	313.352	2.869.225
Diğer	98.691	6.983	105.674	107.131	7.332	114.463
Maddi Duran Varlıklar (Net)	2.547.720	4.782	2.552.502	2.438.070	3.885	2.441.955
Defter Değeri	4.617.330	12.959	4.630.289	4.432.755	11.570	4.444.325
Birikmiş Amortismanlar (-)	2.069.610	8.177	2.077.787	1.994.685	7.685	2.002.370
Maddi Olmayan Duran Varlıklar (Net)	15.805	516	16.321	32.108	468	32.576
Şerefiye	184	125	309	192	0	192
Diğer	51.100	790	51.890	74.936	907	75.843
Birikmiş Amortismanlar (-)	35.479	399	35.878	43.020	439	43.459
Ertelemiş Vergi Aktifi	0	0	0	291.899	0	291.899
Diğer Aktifler	641.680	47.698	689.378	1.112.232	89.928	1.202.160
Toplam Aktifler	81.629.912	25.272.862	106.902.774	100.570.337	23.915.586	124.485.923

Pasifler	2004			2005		
	TP	YP	Toplam	TP	YP	Toplam
Mevduat	60.001.064	22.418.924	82.419.988	73.999.435	21.622.273	95.621.708
Bankalararası Mevduat	758.609	574.889	1.333.498	861.883	342.215	1.204.098
Tasarruf Mevduatı	32.942.182	0	32.942.182	40.198.309	0	40.198.309
Resmî Kuruluşlar Mevduatı	6.141.679	0	6.141.679	9.988.256	0	9.988.256
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	10.024.591	0	10.024.591	12.457.775	0	12.457.775
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	10.134.003	0	10.134.003	10.493.212	0	10.493.212
Döviz Tevdiat Hesabı	0	21.844.035	21.844.035	0	21.280.058	21.280.058
Kıymetli Madenler Depo Hesapları	0	0	0	0	0	0
Para Piyasaları	703.080	1.666.839	2.369.919	562.701	87.688	650.389
Bankalararası Para Piy. Alınan Borç.	0	1.141.054	1.141.054	0	0	0
İMKB Takasbank Piy. Alınan Borçlar	0	0	0	0	0	0
Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar	703.080	525.785	1.228.865	562.701	87.688	650.389
Alınan Krediler	92.055	2.728.658	2.820.713	265.494	3.717.782	3.983.276
T.C. Merkez Bankası Kredileri	0	0	0	0	0	0
Alınan Diğer Krediler	92.055	2.728.658	2.820.713	265.494	3.717.782	3.983.276
Yurtiçi Banka ve Kuruluşlardan	90.543	245.861	336.404	89.105	314.451	403.556
Yurtdışı Banka, Kur. ve Fonlardan	1.512	2.482.797	2.484.309	176.389	3.403.331	3.579.720
İhraç Edilen Menkul Kıymetler (Net)	0	0	0	0	0	0
Bonolar	0	0	0	0	0	0
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	0	0	0	0	0	0
Tahviller	0	0	0	0	0	0
Fonlar	4.621.183	7.742	4.628.925	5.282.379	6.031	5.288.410
Muhtelif Borçlar	734.340	145.914	880.254	842.382	130.819	973.201
Diğer Yabancı Kaynaklar	454.630	239.252	693.882	264.603	448.990	713.593
Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Prim	195.720	314	196.034	194.978	226	195.204
Faktoring Borçları	0	0	0	0	0	0
Finansal Kiralama Borçları (Net)	1.627	17.100	18.727	134	35.662	35.796
Finansal Kiralama Borçları	1.694	18.787	20.481	148	38.315	38.463
Ertelenmiş Fin. Kiralama Gider. (-)	67	1.687	1.754	14	2.653	2.667
Faiz ve Gider Reeskontları	637.344	117.321	754.665	739.559	122.276	861.835
Mevduatın	599.925	103.193	703.118	693.843	90.922	784.765
Alınan Kredilerin	15.206	10.616	25.822	4.160	22.135	26.295
Repo İşlemlerinin	549	3.063	3.612	461	150	611
Diğer	21.664	449	22.113	41.095	9.069	50.164
Karşılıklar	1.809.499	28.918	1.838.417	2.884.743	23.844	2.908.587
Genel Karşılıklar	210.598	2.458	213.056	182.521	3.482	186.003
Kıdem Tazminatı Karşılığı	516.327	0	516.327	607.519	0	607.519
Vergi Karşılığı	737.005	0	737.005	1.414.443	0	1.414.443
Sigorta Teknik Karşılıkları (Net)	70.000	0	70.000	70.000	0	70.000
Diğer Karşılıklar	275.569	26.460	302.029	610.260	20.362	630.622
Sermaye Benzeri Krediler	213.344	0	213.344	0	0	0
Ertelenmiş Vergi Pasifi	0	0	0	0	0	0
Özkaynaklar	10.027.799	40.107	10.067.906	13.194.335	59.589	13.253.924
Ödenmiş Sermaye	3.792.123	0	3.792.123	4.650.978	0	4.650.978
Sermaye Yedekleri	2.555.390	40.107	2.595.497	4.146.361	59.589	4.205.950
Hisse Senedi İhraç Primleri	0	0	0	1.172.347	0	1.172.347
Hisse Senedi İptal Kârları	0	0	0	0	0	0
Menkul Değerler Değer Artış Fonu	166.405	31.736	198.141	590.181	59.589	649.770
Yeniden Değerleme Fonu	18.801	0	18.801	10.203	0	10.203
Yeniden Değerleme Değer Artışı	488	8.371	8.859	3.934	0	3.934
Diğer Sermaye Yedekleri	0	0	0	2.369.696	0	2.369.696
Ödenmiş Ser. Enflas. Düzelt. Farkı	2.369.696	0	2.369.696	0	0	0
Kâr Yedekleri	765.981	0	765.981	1.466.403	0	1.466.403
Yasal Yedekler	597.884	0	597.884	897.015	0	897.015
Statü Yedekleri	0	0	0	0	0	0
Olağanüstü Yedekler	137.302	0	137.302	236.871	0	236.871
Diğer Kâr Yedekleri	30.795	0	30.795	332.517	0	332.517
Kâr veya Zarar	2.914.305	0	2.914.305	2.930.593	0	2.930.593
Geçmiş Yıllar Kâr ve Zararları	231.989	0	231.989	61.536	0	61.536
Dönem Net Kâr ve Zararı	2.682.316	0	2.682.316	2.869.057	0	2.869.057
Toplam Pasifler	79.491.685	27.411.089	106.902.774	98.230.743	26.255.180	124.485.923

Aktifler	2006		
	TP	YP	Toplam
Nakit Değerler ve Merkez Bankası	7.051.440	3.439.644	10.491.084
Gerçeğe Uygun D. Farkı K/Z Yan.FV (Net)	2.438.586	1.320.182	3.758.768
Alım Satım Amaçlı Finansal Varlıklar	2.438.586	1.318.937	3.757.523
Devlet Borçlanma Senetleri	2.429.944	854.964	3.284.908
Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değ.	8.392	0	8.392
Diğer Menkul Değerler	250	463.973	464.223
Gerçeğe Uyg.D.Farkı K/Z Yansı.O.Sın.FV	0	0	0
Devlet Borçlanma Senetleri	0	0	0
Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değ.	0	0	0
Diğer Menkul Değerler	0	0	0
Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Varlıklar	0	1.245	1.245
Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşlar	1.787.727	6.347.304	8.135.031
Para Piyasalarından Alacaklar	871.800	0	871.800
Bankalararası Para Piyasasından Alacaklar	751.093	0	751.093
İMKB Takasbank Piyasasından Alacaklar	0	0	0
Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar	120.707	0	120.707
Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar (Net)	29.455.819	10.863.858	40.319.677
Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değ.	171.016	5.490	176.506
Devlet Borçlanma Senetleri	29.284.803	9.536.524	38.821.327
Diğer Menkul Değerler	0	1.321.844	1.321.844
Krediler	39.077.122	7.983.157	47.060.279
Krediler	39.000.718	7.983.157	46.983.875
Takipteki Krediler	2.398.332	8.430	2.406.762
Özel Karşılıklar (-)	2.321.928	8.430	2.330.358
Factoring Alacakları	0	0	0
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Yatırım.(Net)	27.271.466	1.111.323	28.382.789
Devlet Borçlanma Senetleri	27.268.744	1.062.475	28.331.219
Diğer Menkul Değerler	2.722	48.848	51.570
İştirakler (Net)	62.383	70.989	133.372
Özkaynak Yönt. Göre Kons. Edilenler	0	63.241	63.241
Konsolide Edilmeyenler	62.383	7.748	70.131
Mali İştirakler	54.890	7.748	62.638
Mali Olmayan İştirakler	7.493	0	7.493
Bağlı Ortaklıklar (Net)	448.144	316.298	764.442
Mali Ortaklıklar	324.823	316.298	641.121
Mali Olmayan Ortaklıklar	123.321	0	123.321
Birlikte Kontrol Edilen Ortaklıklar	0	12.738	12.738
Özkaynak Yönt. Göre Kons. Edilenler	0	0	0
Konsolide Edilmeyenler	0	12.738	12.738
Mali Ortaklıklar	0	12.738	12.738
Mali Olmayan Ortaklıklar	0	0	0
Kiralama İşlemlerinden Alacakları (Net)	0	0	0
Finansal Kiralama Alacakları	0	0	0
Faaliyet Kiralaması Alacakları	0	0	0
Diğer	0	0	0
Kazanılmamış Gelirler (-)	0	0	0
Riskten Korunma Amaçlı Türev FV	9.969	24	9.993
Gerçeğe Uygun Değer Risk. Korun. Amaç.	9.969	24	9.993
Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlılar	0	0	0
Yurtdışındaki Net Yat. Risk. Korun. Amaç.	0	0	0
Maddi Duran Varlıklar (Net)	2.202.499	3.694	2.206.193
Maddi Olmayan Duran Varlıklar (Net)	58.621	1.759	60.380
Şerefiye	30	0	30
Diğer	58.591	1.759	60.350
Vergi Varlığı	229.534	2.430	231.964
Cari Vergi Varlığı	0	0	0
Ertelenmiş Vergi Varlığı	229.534	2.430	231.964
Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar	59.881	0	59.881
Diğer Aktifler	607.171	256.861	864.032
Toplam Aktifler	111.632.162	31.730.261	143.362.423

Pasifler	2006		
	TP	YP	Toplam
Mevduat	84.386.194	27.296.732	111.682.926
Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Borçlar	9.400	28.909	38.309
Alınan Krediler	458.591	5.426.311	5.884.902
Para Piyasalarına Borçlar	1.640.389	1.369.185	3.009.574
Bankalararası Para Piyasalarına Borçlar	0	0	0
İMKB Takasbank Piyasasından Borçlar	0	0	0
Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar	1.640.389	1.369.185	3.009.574
İhraç Edilen Menkul Kıymetler (Net)	0	0	0
Bonolar	0	0	0
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	0	0	0
Tahviller	0	0	0
Fonlar	4.044.929	5.946	4.050.875
Muhtelif Borçlar	808.145	150.304	958.449
Diğer Yabancı Kaynaklar	169.806	247.876	417.682
Faktoring Borçları	0	0	0
Kiralama İşlemlerinden Borçlar (Net)	6	22.579	22.585
Finansal Kiralama Borçları	7	23.631	23.638
Faaliyet Kiralaması Borçları	0	0	0
Diğer	0	0	0
Ertelenmiş Finansal Kiralama Giderleri (-)	1	1.052	1.053
Riskten Korun. Amaç. Türev Finan. Borçlar	0	3.707	3.707
Gerçeğe uygun Değer Risk.Korun.Amaç.	0	3.707	3.707
Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlılar	0	0	0
Yurtdışındaki Net Yat. Risk. Korun. Amaç.	0	0	0
Karşılıklar	1.618.575	27.299	1.645.874
Genel Karşılıklar	305.549	5.234	310.783
Yeniden Yapılanma Karşılığı	0	0	0
Çalışan Hakları Karşılığı	685.453	0	685.453
Sigorta Teknik Karşılıkları (Net)	0	0	0
Diğer Karşılıklar	627.573	22.065	649.638
Vergi Borcu	767.941	32.922	800.863
Cari Vergi Borcu	767.941	1.008	768.949
Ertelenmiş Vergi Borcu	0	31.914	31.914
Satış Amaçlı Duran Varlıklara İliş. Borçlar	0	0	0
Sermaye Benzeri Krediler	0	0	0
Özkaynaklar	14.761.012	85.665	14.846.677
Ödenmiş Sermaye	5.971.978	0	5.971.978
Sermaye Yedekleri	2.651.413	111.791	2.763.204
Hisse Senedi İhraç Primleri	723.918	0	723.918
Hisse Senedi İptal Kârları	0	0	0
Menkul Değerler Değer Artış Fonu	127.338	111.791	239.129
Maddi Duran Var. Yen. Değ. Değ. Artışları	0	0	0
Maddi Olm. Dur. Var. Yen. Değ. Değ. Artış.	0	0	0
İştir., Bağ. Ort.ve Bir. Kon. Edi. Ort. Bed. HS	36.224	0	36.224
Riskten Korunma Fonları (Etkin Kısım)	0	0	0
Satış Amaçlı Duran Varlıklar Değ. Artışları	0	0	0
Diğer Sermaye Yedekleri	1.763.933	0	1.763.933
Kâr Yedekleri	1.973.584	-26.126	1.947.458
Yasal Yedekler	1.250.614	0	1.250.614
Statü Yedekleri	0	0	0
Olağanüstü Yedekler	90.121	0	90.121
Diğer Kâr Yedekleri	632.849	-26.126	606.723
Kâr veya Zarar	4.164.037	0	4.164.037
Geçmiş Yıllar Kâr ve Zararları	430.807	0	430.807
Dönem Net Kâr ve Zararı	3.733.230	0	3.733.230
Toplam Pasifler	108.664.988	34.697.435	143.362.423

EK-2/b: Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Bilânço Dışı Yükümlülükler

Bil. Dışı Yük.	2004			2005		
	TP	YP	Toplam	TP	YP	Toplam
Garanti ve Kefaletler	2.315.793	5.193.367	7.509.160	2.848.212	5.721.964	8.570.176
Teminat Mektupları	2.315.544	2.956.843	5.272.387	2.847.787	3.254.913	6.102.700
Banka Kredileri	0	373.324	373.324	0	330.309	330.309
Akreditifler	14	1.850.030	1.850.044	74	2.125.681	2.125.755
Garanti Verilen Prefinansmanlar	0	0	0	0	2.656	2.656
Cirolar	0	0	0	0	0	0
Diğer Garanti ve Kefaletler	235	13.170	13.405	351	8.405	8.756
Taahhütler	6.617.682	1.562.020	8.179.702	6.957.238	1.630.830	8.588.068
Cayılamaz Taahhütler	6.091.712	35.098	6.126.810	6.449.020	114.563	6.563.583
Cayılabilir Taahhütler	525.970	1.526.922	2.052.892	508.218	1.516.267	2.024.485
Türev Finansal Araçlar	0	209.997	209.997	0	269.345	269.345
Vadeli Döviz Alım-Satım İşlemleri	0	256	256	0	9.978	9.978
Para ve Faiz Swap İşlemleri	0	209.741	209.741	0	259.367	259.367
Para, Faiz ve Men. Değer Opsiyon.	0	0	0	0	0	0
Futures Para İşlemleri	0	0	0	0	0	0
Futures Faiz Alım-Satım İşlemleri	0	0	0	0	0	0
Diğer	0	0	0	0	0	0
Emanet ve Rehinli Kıymetler	55.262.955	13.305.135	68.568.090	99.902.444	12.294.228	112.196.672
Emanet Kıymetler	32.792.627	3.295.686	36.088.313	54.936.555	2.403.383	57.339.938
Rehinli Kıymetler	22.470.328	10.009.449	32.479.777	44.965.889	9.890.845	54.856.734
Kabul Edilen Avaller ve Kefaletler	0	0	0	0	0	0
Toplam Bilanço Dışı Hesaplar	64.196.430	20.270.519	84.466.949	109.707.894	19.916.367	129.624.261

Bilanço Dışı Yükümlülükler	2006		
	TP	YP	Toplam
Garanti ve Kefaletler	3.624.477	6.598.087	10.222.564
Teminat Mektupları	3.621.448	4.310.686	7.932.134
Banka Kredileri	0	391.142	391.142
Akreditifler	40	1.886.081	1.886.121
Garanti Verilen Prefinansmanlar	0	2.957	2.957
Cirolar	0	0	0
Diğer Garanti ve Kefaletler	2.989	7.221	10.210
Taahhütler	7.240.357	1.692.377	8.932.734
Cayılamaz Taahhütler	6.489.077	235.633	6.724.710
Cayılabilir Taahhütler	751.280	1.456.744	2.208.024
Türev Finansal Araçlar	1.018.188	1.300.253	2.318.441
Riskten Korun. Amaç. Türev Finan. Araçlar	83.160	291.971	375.131
Alım Satım Amaçlı İşlemler	935.028	1.008.282	1.943.310
Emanet ve Rehinli Kıymetler	168.084.934	32.769.502	200.854.436
Emanet Kıymetler	63.673.304	2.923.741	66.597.045
Rehinli Kıymetler	104.411.630	29.845.761	134.257.391
Kabul Edilen Avaller ve Kefaletler	0	0	0
Toplam Bilanço Dışı Hesaplar	179.967.956	42.360.219	222.328.175

EK-2/c: Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Gelir Tablosu Kalemleri

Gelir ve Gider Kalemleri	2004	2005
Faiz Gelirleri	16.189.329	15.232.205
Kredilerden Alınan Faizler	3.640.479	4.603.316
Zorunlu Karşılıklardan Alınan Faizler	421.982	400.987
Bankalardan Alınan Faizler	151.664	232.967
Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faizler	542.964	430.983
Menkul Değerlerden Alınan Faizler	11.394.124	9.542.851
Diğer Faiz Gelirleri	38.116	21.101
Faiz Giderleri	10.030.995	10.131.224
Mevduata Verilen Faizler	9.651.167	9.691.971
Para Piyasası İşlemlerine Verilen Faizler	219.807	123.143
Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	107.702	133.190
İhraç Edi. Menk. Kıym. Verilen Faizler	0	0
Diğer Faiz Giderleri	52.319	182.920
Net Faiz Geliri	6.158.334	5.100.981
Net Ücret ve Komisyon Gelirleri	769.784	949.040
Alınan Ücret ve Komisyonlar	920.738	1.103.308
Verilen Ücret ve Komisyonlar	150.954	154.268
Temettü Gelirleri	4.118	3.750
Net Ticari Kar / Zarar	481.989	621.662
Sermaye Piyasası İşlemleri Kâr/Zararı (Net)	190.308	340.065
Kambiyo Kâr/Zararı (Net)	291.681	281.597
Diğer Faaliyet Gelirleri	624.948	929.855
Faaliyet Gelirleri Toplamı	8.039.173	7.605.288
Kredi ve Diğer Alacaklar Karşılığı (-)	617.578	775.379
Diğer Faaliyet Giderleri (-)	2.615.518	2.705.961
Personel Giderleri	1.276.930	1.370.434
Faaliyet Karı	4.806.077	4.123.948
Bağlı Ortaklık ve İştiraklerden Kar/Zarar	56.027	37.174
Net Parasal Pozisyon Kar/Zararı	-1.158.618	0
Vergi Öncesi Kar/Zarar	3.703.486	4.161.122
Vergi Karşılığı (-)	-1.021.170	-1.292.090
Vergi Sonrası Olağan Faaliyet Kar/Zararı	2.682.316	2.869.032
Vergi Sonrası Olağanüstü Kar/Zarar	0	25
Net Dönem Kar / Zararı	2.682.316	2.869.057

Gelir ve Gider Kalemleri	Aralık 2006
Faiz Gelirleri	18.409.128
Kredilerden Alınan Faizler	6.091.292
Zorunlu Karşılıklardan Alınan Faizler	573.792
Bankalardan Alınan Faizler	322.708
Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faizler	464.566
Menkul Değerlerden Alınan Faizler	10.927.999
Diğer Faiz Gelirleri	28.771
Faiz Giderleri	12.052.803
Mevduata Verilen Faizler	11.520.811
Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	258.973
Para Piyasası İşlemlerine Verilen Faizler	231.517
İhraç Edilen Menkul Kıymetlere Verilen Faizler	0
Diğer Faiz Giderleri	41.502
Net Faiz Geliri	6.356.325
Net Ücret ve Komisyon Gelirleri	1.145.837
Alınan Ücret ve Komisyonlar	1.365.829
Verilen Ücret ve Komisyonlar	219.992
Temettü Gelirleri	48.075
Ticari Kar/Zarar (Net)	-61.363
Sermaye Piyasası İşlemleri Kâr/Zararı	115.440
Kambiyo İşlemleri Kâr/Zararı	-176.803
Diğer Faaliyet Gelirleri	1.221.790
Faaliyet Gelirleri Toplamı	8.710.664
Kredi ve Diğer Alacaklar Değer Düşüş Karşılığı (-)	776.782
Kredi ve Diğer Alacaklara İlişkin Özel Karşılıklar	357.821
Genel Karşılık Giderleri	124.293
Diğer Faaliyet Giderleri (-)	3.073.710
Personel Giderleri	1.535.225
Net Faaliyet Karı/Zararı	4.860.172
Birleşme İşlemi Sonra. Gelir Ola. Kaydedilen Fazlalık Tutarı	0
Özkaynak Yöntemi Uygulanan Ortaklıklardan Kar/Zarar	0
Net Parasal Pozisyon Kar/Zararı	0
Vergi Öncesi Kar/Zarar	4.860.172
Vergi Karşılığı (-)	-1.126.942
Vergi Sonrası Faaliyet Kar/Zararı	3.733.230
Net Dönem Karı / Zararı	3.733.230

EK-3/a: Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Bilânço Kalemleri

Aktifler	2004			2005		
	TP	YP	Toplam	TP	YP	Toplam
Nakit Değerler ve Merkez Bankası	1.303.820	4.116.173	5.419.993	4.714.921	5.380.637	10.095.558
Kasa	671.589	0	671.589	936.496	0	936.496
Efektif Deposu	0	880.404	880.404	0	866.376	866.376
T.C. Merkez Bankası	631.406	3.216.038	3.847.444	3.771.153	4.488.694	8.259.847
Diğer	825	19.731	20.556	7.272	25.567	32.839
Alım Satım Amaçlı Menkul Değerler (Net)	4.112.549	5.361.605	9.474.154	2.101.204	7.659.188	9.760.392
Devlet Borçlanma Senetleri	3.810.278	5.186.684	8.996.962	1.929.573	7.639.447	9.569.020
Devlet Tahvili	3.366.626	5.185.333	8.551.959	1.396.469	7.625.451	9.021.920
Hazine Bonosu	443.652	0	443.652	533.103	0	533.103
Diğer Kamu Borçlanma Senetleri	0	1.351	1.351	1	13.996	13.997
Hisse Senetleri	270.769	0	270.769	129.384	0	129.384
Diğer Menkul Değerler	31.502	174.921	206.423	42.247	19.741	61.988
Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşlar	1.267.563	7.616.137	8.883.700	1.297.482	11.738.966	13.036.448
Bankalar	1.267.563	7.616.137	8.883.700	1.297.482	11.738.966	13.036.448
Yurtiçi Bankalar	832.929	576.998	1.409.927	958.584	1.854.153	2.812.737
Yurtdışı Bankalar	434.634	7.039.139	7.473.773	338.898	9.884.813	10.223.711
Yurtdışı Merkez ve Şubeler	0	0	0	0	0	0
Diğer Mali Kuruluşlar	0	0	0	0	0	0
Para Piyasaları	462.950	591.072	1.054.022	3.724.250	0	3.724.250
Bankalararası Para Piyasasından Alacaklar	338.150	591.072	929.222	3.147.750	0	3.147.750
İMKB Takasbank Piyasasından Alacaklar	0	0	0	0	0	0
Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar	124.800	0	124.800	576.500	0	576.500
Satılmaya Hazır Menkul Değerler (Net)	19.242.631	17.992.848	37.235.479	32.484.397	17.028.171	49.512.568
Hisse Senetleri	693.917	78.899	772.816	459.923	67.326	527.249
Diğer Menkul Değerler	18.548.714	17.913.949	36.462.663	32.024.474	16.960.845	48.985.319
Krediler	40.650.188	28.971.858	69.622.046	68.852.485	34.452.177	103.304.662
Kısa Vadeli	29.110.065	11.282.367	40.392.432	39.412.316	12.144.503	51.556.819
Orta ve Uzun Vadeli	11.003.530	17.647.747	28.651.277	28.862.444	22.286.056	51.148.500
Takipteki Krediler	3.396.538	111.146	3.507.684	4.155.656	166.063	4.321.719
Özel Karşılıklar (-)	2.859.945	69.402	2.929.347	3.577.931	144.445	3.722.376
Factoring Alacakları	0	0	0	0	0	0
Vadeye Kadar Elde Tutulacak MD (Net)	4.544.344	5.190.457	9.734.801	4.777.738	6.962.664	11.740.402
Devlet Borçlanma Senetleri	4.544.344	5.080.609	9.624.953	4.777.738	6.951.847	11.729.585
Devlet Tahvili	4.529.826	5.080.609	9.610.435	4.609.269	6.822.197	11.431.466
Hazine Bonosu	14.518	0	14.518	168.469	0	168.469
Diğer Kamu Borçlanma Senetleri	0	0	0	0	129.650	129.650
Diğer Menkul Değerler	0	109.848	109.848	0	10.817	10.817
İştirakler (Net)	3.406.200	138.263	3.544.463	1.039.307	41.420	1.080.727
Mali İştirakler	153.946	138.263	292.209	98.354	41.420	139.774
Mali Olmayan İştirakler	3.252.254	0	3.252.254	940.953	0	940.953
Bağlı Ortaklıklar (Net)	5.273.689	1.187.613	6.461.302	7.185.052	1.176.241	8.361.293
Mali Ortaklıklar	2.306.038	1.187.613	3.493.651	5.105.729	1.176.241	6.281.970
Mali Olmayan Ortaklıklar	2.967.651	0	2.967.651	2.079.323	0	2.079.323
Diğer Yatırımlar (Net)	517.543	0	517.543	0	0	0
Finansal Kiralama Alacakları (Net)	0	0	0	0	0	0
Finansal Kiralama Alacakları	0	0	0	0	0	0
Kazanılmamış Gelirler (-)	0	0	0	0	0	0
Zorunlu Karşılıklar	2.671.734	6.058.907	8.730.641	4.253.551	6.413.121	10.666.672
Muhtelif Alacaklar	231.287	91.310	322.597	279.924	245.455	525.379
Faiz ve Gelir Tahakkuk ve Reeskontları	4.262.329	1.590.647	5.852.976	5.349.356	1.193.027	6.542.383
Kredilerin	1.799.958	454.220	2.254.178	1.665.849	410.473	2.076.322
Menkul Değerlerin	2.275.854	788.993	3.064.847	3.424.842	680.656	4.105.498
Diğer	186.517	347.434	533.951	258.665	101.898	360.563
Maddi Duran Varlıklar (Net)	7.301.730	12.898	7.314.628	6.077.399	7.722	6.085.121
Değer Değeri	15.135.123	22.249	15.157.372	13.689.490	17.023	13.706.513
Birikmiş Amortismanlar (-)	7.833.393	9.351	7.842.744	7.612.091	9.301	7.621.392
Maddi Olmayan Duran Varlıklar (Net)	227.240	314	227.554	147.361	433	147.794
Şerefiye	53.156	0	53.156	30.122	0	30.122
Diğer	483.366	784	484.150	518.575	1.129	519.704
Birikmiş Amortismanlar (-)	309.282	470	309.752	401.336	696	402.032
Ertelenmiş Vergi Aktifi	0	0	0	542.716	0	542.716
Diğer Aktifler	1.490.514	50.169	1.540.683	1.754.427	162.359	1.916.786
Toplam Aktifler	96.966.311	78.970.271	175.936.582	144.581.570	92.461.581	237.043.151

Pasifler	2004			2005		
	TP	YP	Toplam	TP	YP	Toplam
Mevduat	46.400.421	62.217.006	108.617.427	80.030.878	65.629.030	145.659.908
Bankalararası Mevduat	1.336.408	2.085.912	3.422.320	3.305.168	3.587.418	6.892.586
Tasarruf Mevduatı	28.902.999	0	28.902.999	44.495.471	0	44.495.471
Resmî Kuruluşlar Mevduatı	254.645	0	254.645	328.606	0	328.606
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	12.240.776	0	12.240.776	24.666.781	0	24.666.781
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	3.665.593	0	3.665.593	7.234.852	0	7.234.852
Döviz Tevdiat Hesabı	0	59.975.675	59.975.675	0	61.848.831	61.848.831
Kıymetli Madenler Depo Hesapları	0	155.419	155.419	0	192.781	192.781
Para Piyasaları	7.795.717	1.780.456	9.576.173	12.977.670	2.939.262	15.916.932
Bankalararası Para Piy. Alınan Borçlar	214.960	0	214.960	5.000	0	5.000
İMKB Takasbank Piyas. Alınan Borçlar	406.830	0	406.830	220.014	0	220.014
Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar	7.173.927	1.780.456	8.954.383	12.752.656	2.939.262	15.691.918
Alınan Krediler	829.689	19.660.026	20.489.715	2.740.557	30.533.969	33.274.526
T.C. Merkez Bankası Kredileri	0	0	0	0	0	0
Alınan Diğer Krediler	829.689	19.660.026	20.489.715	2.740.557	30.533.969	33.274.526
Yurtiçi Banka ve Kuruluşlardan	744.364	931.066	1.675.430	811.539	719.280	1.530.819
Yurtdışı Banka, Kur. ve Fonlardan	85.325	18.728.960	18.814.285	1.929.018	29.814.689	31.743.707
İhraç Edilen Menkul Kıymetler (Net)	0	0	0	0	0	0
Bonolar	0	0	0	0	0	0
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	0	0	0	0	0	0
Tahviller	0	0	0	0	0	0
Fonlar	45.367	0	45.367	52.498	0	52.498
Muhtelif Borçlar	2.750.833	350.806	3.101.639	3.191.070	311.712	3.502.782
Diğer Yabancı Kaynaklar	831.495	1.351.249	2.182.744	711.240	1.122.379	1.833.619
Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Prim.	357.288	255	357.543	387.084	457	387.541
Factoring Borçları	0	0	0	0	0	0
Finansal Kiralama Borçları (Net)	25.598	109.940	135.538	13.052	128.998	142.050
Finansal Kiralama Borçları	33.780	124.594	158.374	17.619	143.776	161.395
Ertelenmiş Finansal Kiralama Gider.(-)	8.182	14.654	22.836	4.567	14.778	19.345
Faiz ve Gider Reeskontları	920.768	428.008	1.348.776	1.496.524	622.125	2.118.649
Mevduatın	573.858	140.845	714.703	968.562	187.859	1.156.421
Alınan Kredilerin	34.270	145.719	179.989	117.381	221.223	338.604
Repo İşlemlerinin	8.947	28.740	37.687	16.205	35.606	51.811
Diğer	303.693	112.704	416.397	394.376	177.437	571.813
Karşılıklar	2.234.153	160.296	2.394.449	4.042.796	304.154	4.346.950
Genel Karşılıklar	572.005	10.154	582.159	907.513	169.376	1.076.889
Kıdem Tazminatı Karşılığı	118.332	0	118.332	108.847	0	108.847
Vergi Karşılığı	926.133	0	926.133	1.543.514	0	1.543.514
Sigorta Teknik Karşılıkları (Net)	4.800	0	4.800	11.002	0	11.002
Diğer Karşılıklar	612.883	150.142	763.025	1.471.920	134.778	1.606.698
Sermaye Benzeri Krediler	1.325	286.533	287.858	1.325	353.261	354.586
Ertelenmiş Vergi Pasifi	0	0	0	57.090	0	57.090
Özkaynaklar	27.098.717	300.636	27.399.353	28.877.123	518.897	29.396.020
Ödenmiş Sermaye	7.784.424	0	7.784.424	11.247.751	0	11.247.751
Sermaye Yedekleri	14.305.967	294.924	14.600.891	13.701.458	491.146	14.192.604
Hisse Senedi İhraç Primleri	209.763	0	209.763	147.938	0	147.938
Hisse Senedi İptal Kârları	0	0	0	0	0	0
Menkul Değerler Değer Artış Fonu	2.974.896	294.924	3.269.820	3.027.690	491.146	3.518.836
Yeniden Değerleme Fonu	20.038	0	20.038	1.224.201	0	1.224.201
Yeniden Değerleme Değer Artışı	19.578	0	19.578	120.713	0	120.713
Diğer Sermaye Yedekleri	0	0	0	9.138.304	0	9.138.304
Ödenmiş Sermaye Enf. Düzelt. Farkı	11.081.692	0	11.081.692	42.612	0	42.612
Kâr Yedekleri	2.684.808	5.712	2.690.520	2.774.097	4.972	2.779.069
Yasal Yedekler	1.080.691	1.193	1.081.884	1.248.876	1.419	1.250.295
Statü Yedekleri	0	0	0	0	0	0
Olağanüstü Yedekler	1.636.018	0	1.636.018	1.520.216	0	1.520.216
Diğer Kâr Yedekleri	-31.901	4.519	-27.382	5.005	3.553	8.558
Kâr veya Zarar	2.323.518	0	2.323.518	1.153.817	22.779	1.176.596
Geçmiş Yıllar Kâr ve Zararları	-501.881	0	-501.881	-213.920	0	-213.920
Dönem Net Kâr ve Zararı	2.825.399	0	2.825.399	1.367.737	22.779	1.390.516
Toplam Pasifler	89.291.371	86.645.211	175.936.582	134.578.907	102.464.244	237.043.151

Aktifler	2006		
	TP	YP	Toplam
Nakit Değerler ve Merkez Bankası	9.420.791	13.088.509	22.509.300
Gerçeğe Uygun D. Farkı K/Z Yan.FV (Net)	1.055.902	7.212.139	8.268.041
Alım Satım Amaçlı Finansal Varlıklar	878.237	7.136.943	8.015.180
Devlet Borçlanma Senetleri	863.062	7.125.778	7.988.840
Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değ.	136	0	136
Diğer Menkul Değerler	15.039	11.165	26.204
Gerçeğe Uyg.D.Farkı K/Z Yansı.O.Sın.FV	0	0	0
Devlet Borçlanma Senetleri	0	0	0
Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değ.	0	0	0
Diğer Menkul Değerler	0	0	0
Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Varlıklar	177.665	75.196	252.861
Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşlar	620.308	14.201.594	14.821.902
Para Piyasalarından Alacaklar	105.045	146.286	251.331
Bankalararası Para Piyasasından Alacaklar	36.553	0	36.553
İMKB Takasbank Piyasasından Alacaklar	67.836	0	67.836
Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar	656	146.286	146.942
Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar (Net)	34.978.266	19.415.486	54.393.752
Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değ.	69.341	37.104	106.445
Devlet Borçlanma Senetleri	34.863.223	18.474.890	53.338.113
Diğer Menkul Değerler	45.702	903.492	949.194
Krediler	87.895.242	39.805.303	127.700.545
Krediler	87.330.215	39.805.303	127.135.518
Takipteki Krediler	4.552.177	32.233	4.584.410
Özel Karşılıklar (-)	3.987.150	32.233	4.019.383
Factoring Alacakları	0	0	0
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Yatırım.(Net)	10.717.720	10.707.160	21.424.880
Devlet Borçlanma Senetleri	10.715.502	10.707.160	21.422.662
Diğer Menkul Değerler	2.218	0	2.218
İştirakler (Net)	806.812	32.076	838.888
Özkaynak Yönt. Göre Kons. Edilenler	0	0	0
Konsolide Edilmeyenler	806.812	32.076	838.888
Mali İştirakler	65.818	32.076	97.894
Mali Olmayan İştirakler	740.994	0	740.994
Bağlı Ortaklıklar (Net)	5.130.337	1.294.588	6.424.925
Mali Ortaklıklar	3.010.839	1.270.088	4.280.927
Mali Olmayan Ortaklıklar	2.119.498	24.500	2.143.998
Birlikte Kontrol Edilen Ortaklıklar	0	0	0
Özkaynak Yönt. Göre Kons. Edilenler	0	0	0
Konsolide Edilmeyenler	0	0	0
Mali Ortaklıklar	0	0	0
Mali Olmayan Ortaklıklar	0	0	0
Kiralama İşlemlerinden Alacakları (Net)	0	0	0
Finansal Kiralama Alacakları	0	0	0
Faaliyet Kiralaması Alacakları	0	0	0
Diğer	0	0	0
Kazanılmamış Gelirler (-)	0	0	0
Riskten Korunma Amaçlı Türev FV	0	4.799	4.799
Gerçeğe Uygun Değer Risk. Korun. Amaç.	0	0	0
Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlılar	0	4.799	4.799
Yurtdışındaki Net Yat. Risk. Korun. Amaç.	0	0	0
Maddi Duran Varlıklar (Net)	4.986.798	7.929	4.994.727
Maddi Olmayan Duran Varlıklar (Net)	1.361.628	225	1.361.853
Şerefiye	979.493	0	979.493
Diğer	382.135	225	382.360
Vergi Varlığı	662.386	0	662.386
Cari Vergi Varlığı	131.654	0	131.654
Ertelenmiş Vergi Varlığı	530.732	0	530.732
Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar	351.418	0	351.418
Diğer Aktifler	1.080.877	525.372	1.606.249
Toplam Aktifler	159.173.530	106.441.466	265.614.996

Pasifler	2006		
	TP	YP	Toplam
Mevduat	89.807.838	73.871.128	163.678.966
Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Borçlar	372.568	138.655	511.223
Alınan Krediler	4.472.484	32.804.315	37.276.799
Para Piyasalarına Borçlar	16.626.391	4.392.568	21.018.959
Bankalararası Para Piyasalarına Borçlar	5.006	0	5.006
İMKB Takasbank Piyasasından Borçlar	92.000	0	92.000
Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar	16.529.385	4.392.568	20.921.953
İhraç Edilen Menkul Kıymetler (Net)	0	0	0
Bonolar	0	0	0
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	0	0	0
Tahviller	0	0	0
Fonlar	50.393	0	50.393
Muhtelif Borçlar	5.209.765	701.585	5.911.350
Diğer Yabancı Kaynaklar	895.497	1.238.071	2.133.568
Faktoring Borçları	0	0	0
Kiralama İşlemlerinden Borçlar (Net)	25.820	176.468	202.288
Finansal Kiralama Borçları	34.554	197.089	231.643
Faaliyet Kiralaması Borçları	0	0	0
Diğer	0	0	0
Ertelenmiş Finansal Kiralama Giderleri (-)	8.734	20.621	29.355
Riskten Korun. Amaç. Türev Finan. Borçlar	0	0	0
Gerçeğe uygun Değer Risk.Korun.Amaç.	0	0	0
Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlılar	0	0	0
Yurtdışındaki Net Yat. Risk. Korun. Amaç.	0	0	0
Karşılıklar	4.152.275	348.902	4.501.177
Genel Karşılıklar	1.102.790	231.126	1.333.916
Yeniden Yapılanma Karşılığı	0	0	0
Çalışan Hakları Karşılığı	507.979	0	507.979
Sigorta Teknik Karşılıkları (Net)	0	0	0
Diğer Karşılıklar	2.541.506	117.776	2.659.282
Vergi Borcu	883.359	268	883.627
Cari Vergi Borcu	880.125	268	880.393
Ertelenmiş Vergi Borcu	3.234	0	3.234
Satış Amaçlı Duran Varlıklara İliş. Borçlar	53	1.113	1.166
Sermaye Benzeri Krediler	0	1.859.170	1.859.170
Özkaynaklar	27.391.889	194.421	27.586.310
Ödenmiş Sermaye	12.188.555	0	12.188.555
Sermaye Yedekleri	6.677.390	195.544	6.872.934
Hisse Senedi İhraç Primleri	50.472	0	50.472
Hisse Senedi İptal Kârları	0	0	0
Menkul Değerler Değer Artış Fonu	1.219.929	192.396	1.412.325
Maddi Duran Var. Yen. Değ. Değ. Artışları	35.210	0	35.210
Maddi Olm. Dur. Var. Yen. Değ. Değ. Artış.	0	0	0
İştir., Bağ. Ort.ve Bir. Kon. Edi. Ort. Bed. HS	4.698	0	4.698
Riskten Korunma Fonları (Etkin Kısım)	-30.366	3.148	-27.218
Satış Amaçlı Duran Varlıklar Değ. Artışları	0	0	0
Diğer Sermaye Yedekleri	5.397.447	0	5.397.447
Kâr Yedekleri	4.369.565	-1.123	4.368.442
Yasal Yedekler	1.487.088	2.177	1.489.265
Statü Yedekleri	0	0	0
Olağanüstü Yedekler	2.901.260	0	2.901.260
Diğer Kâr Yedekleri	-18.783	-3.300	-22.083
Kâr veya Zarar	4.156.379	0	4.156.379
Geçmiş Yıllar Kâr ve Zararları	-501.062	0	-501.062
Dönem Net Kâr ve Zararı	4.657.441	0	4.657.441
Toplam Pasifler	149.888.332	115.726.664	265.614.996

EK-3/b: Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Bilânço Dışı Yükümlülükler

Bil. Dışı Yük.	2004			2005		
	TP	YP	Toplam	TP	YP	Toplam
Garanti ve Kefaletler	14.971.826	29.029.908	44.001.734	18.396.495	30.108.258	48.504.753
Teminat Mektupları	14.780.050	16.602.107	31.382.157	17.779.516	17.922.150	35.701.666
Banka Kredileri	15	2.464.982	2.464.997	38	2.059.502	2.059.540
Akreditifler	188	8.898.823	8.899.011	269.601	9.419.813	9.689.414
Garanti Verilen Prefinansman.	143	6.115	6.258	143	5.533	5.676
Cirolar	0	0	0	0	0	0
Diğer Garanti ve Kefaletler	191.430	1.057.881	1.249.311	347.197	701.260	1.048.457
Taahhütler	69.878.432	2.547.570	72.426.002	48.323.141	1.893.883	50.217.024
Cayılamaz Taahhütler	36.218.523	2.527.204	38.745.727	37.598.370	1.869.517	39.467.887
Cayılabilir Taahhütler	33.659.909	20.366	33.680.275	10.724.771	24.366	10.749.137
Türev Finansal Araçlar	3.925.590	21.363.283	25.288.873	8.825.231	34.871.597	43.696.828
Vadeli Döviz Al.-Satım İşlem.	1.143.977	5.421.384	6.565.361	1.810.463	6.359.584	8.170.047
Para ve Faiz Swap İşlemleri	1.739.039	12.626.558	14.365.597	3.860.190	20.222.910	24.083.100
Para, Faiz ve Men. Değ. Opsiyon.	1.041.079	2.666.483	3.707.562	3.002.680	7.509.050	10.511.730
Futures Para İşlemleri	0	480.169	480.169	130.955	234.095	365.050
Futures Faiz Alım-Satım İşlem.	0	0	0	1.990	105.635	107.625
Diğer	1.495	168.689	170.184	18.953	440.323	459.276
Emanet ve Rehinli Kıymetler	141.196.987	88.481.893	229.678.880	397.061.429	118.398.337	515.459.766
Emanet Kıymetler	79.946.558	16.728.015	96.674.573	132.538.032	15.948.332	148.486.364
Rehinli Kıymetler	61.250.429	71.742.029	132.992.458	264.523.305	102.450.005	366.973.310
Kabul Edil. Avaller ve Kefalet.	0	11.849	11.849	92	0	92
Toplam Bilânço Dışı Hesaplar	229.972.835	141.422.654	371.395.489	472.606.296	185.272.075	657.878.371

Bilânço Dışı Yükümlülükler	2006		
	TP	YP	Toplam
Garanti ve Kefaletler	19.027.077	28.883.453	47.910.530
Teminat Mektupları	18.209.404	17.115.798	35.325.202
Banka Kredileri	1.511	844.411	845.922
Akreditifler	784	9.467.536	9.468.320
Garanti Verilen Prefinansmanlar	143	3.563	3.706
Cirolar	0	0	0
Diğer Garanti ve Kefaletler	815.235	1.452.145	2.267.380
Taahhütler	51.842.322	3.735.323	55.577.645
Cayılamaz Taahhütler	37.882.810	3.723.153	41.605.963
Cayılabilir Taahhütler	13.959.512	12.170	13.971.682
Türev Finansal Araçlar	14.602.221	29.414.050	44.016.271
Riskten Korun. Amaç. Türev Finan. Araçlar	0	7.107	7.107
Alım Satım Amaçlı İşlemler	14.602.221	29.406.943	44.009.164
Emanet ve Rehinli Kıymetler	324.823.461	161.209.347	486.032.808
Emanet Kıymetler	149.813.978	21.243.911	171.057.889
Rehinli Kıymetler	165.508.181	135.103.093	300.611.274
Kabul Edilen Avaller ve Kefaletler	9.501.302	4.862.343	14.363.645
Toplam Bilânço Dışı Hesaplar	410.295.081	223.242.173	633.537.254

EK-3/c: Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Gelir Tablosu Kalemleri

Geli ve Gider Kalemleri	2005	2004
Faiz Gelirleri	21.340.891	23.385.470
Kredilerden Alınan Faizler	11.181.973	13.868.550
Zorunlu Karşılıklardan Alınan Faizler	409.771	458.339
Bankalardan Alınan Faizler	262.190	348.658
Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faizler	244.452	60.390
Menkul Değerlerden Alınan Faizler	9.058.270	8.425.647
Diğer Faiz Gelirleri	184.235	223.886
Faiz Giderleri	11.789.367	12.364.781
Mevduata Verilen Faizler	9.430.392	9.725.344
Para Piyasası İşlemlerine Verilen Faizler	1.414.164	1.347.921
Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	765.327	1.183.720
İhraç Edi. Menk.Kıym. Verilen Faizler	0	0
Diğer Faiz Giderleri	179.484	107.796
Net Faiz Geliri	9.551.524	11.020.689
Net Ücret ve Komisyon Gelirleri	2.998.075	3.700.937
Alınan Ücret ve Komisyonlar	4.036.610	4.703.107
Verilen Ücret ve Komisyonlar	1.038.535	1.002.170
Temettü Gelirleri	15.801	22.844
Net Ticari Kar / Zarar	1.329.759	803.799
Sermaye Piyasası İşlemleri Kâr/Zararı (Net)	1.201.781	488.503
Kambiyo Kâr/Zararı (Net)	127.978	315.296
Diğer Faaliyet Gelirleri	1.099.811	1.678.627
Faaliyet Gelirleri Toplamı	14.994.970	17.226.896
Kredi ve Diğer Alacaklar Karşılığı (-)	2.799.185	4.065.713
Diğer Faaliyet Giderleri (-)	7.204.326	10.245.989
Personel Giderleri	2.857.412	3.211.646
Faaliyet Karı	4.991.459	2.915.194
Bağlı Ortaklık ve İştiraklerden Kar/Zarar	424.762	223.123
Net Parasal Pozisyon Kar/Zararı	-1.123.590	0
Vergi Öncesi Kar/Zarar	4.292.631	3.138.317
Vergi Karşılığı (-)	-1.467.356	-1.747.803
Vergi Sonrası Olağan Faaliyet Kar/Zararı	2.825.275	1.390.514
Vergi Sonrası Olağanüstü Kar/Zarar	124	2
Net Dönem Kar / Zararı	2.825.399	1.390.516

Gelir ve Gider Kalemleri	Aralık 2006
Faiz Gelirleri	27.909.230
Kredilerden Alınan Faizler	16.845.960
Zorunlu Karşılıklardan Alınan Faizler	726.715
Bankalardan Alınan Faizler	561.815
Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faizler	97.199
Menkul Değerlerden Alınan Faizler	9.256.311
Diğer Faiz Gelirleri	421.230
Faiz Giderleri	17.831.068
Mevduata Verilen Faizler	14.012.516
Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	2.097.828
Para Piyasası İşlemlerine Verilen Faizler	1.651.812
İhraç Edilen Menkul Kıymetlere Verilen Faizler	0
Diğer Faiz Giderleri	68.912
Net Faiz Geliri	10.078.162
Net Ücret ve Komisyon Gelirleri	4.126.673
Alınan Ücret ve Komisyonlar	5.136.604
Verilen Ücret ve Komisyonlar	1.009.931
Temettü Gelirleri	309.570
Ticari Kar/Zarar (Net)	-21.990
Sermaye Piyasası İşlemleri Kâr/Zararı	656.275
Kambiyo İşlemleri Kâr/Zararı	-678.265
Diğer Faaliyet Gelirleri	2.147.506
Faaliyet Gelirleri Toplamı	16.639.921
Kredi ve Diğer Alacaklar Değer Düşüş Karşılığı (-)	2.295.877
Kredi ve Diğer Alacaklara İlişkin Özel Karşılıklar	1.292.837
Genel Karşılık Giderleri	354.163
Diğer Faaliyet Giderleri (-)	8.210.960
Personel Giderleri	3.318.210
Net Faaliyet Karı/Zararı	6.133.084
Birleşme İşlemi Sonra, Gelir Ola, Kaydedilen Fazlalık Tutarı	0
Özkaynak Yöntemi Uygulanan Ortaklıklardan Kar/Zarar	1.771
Net Parasal Pozisyon Kar/Zararı	0
Vergi Öncesi Kar/Zarar	6.134.855
Vergi Karşılığı (-)	-1.477.414
Vergi Sonrası Faaliyet Kar/Zararı	4.657.441
Net Dönem Karı / Zararı	4.657.441

EK-4/a: Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Bilânço Kalemleri

Aktifler	2004			2005		
	TP	YP	Toplam	TP	YP	Toplam
Nakit Değerler ve Merkez Bankası	68.439	60.277	128.716	96.354	189.387	285.741
Kasa	50.514	0	50.514	63.825	0	63.825
Efektif Deposu	0	42.059	42.059	0	79.877	79.877
T.C. Merkez Bankası	17.925	18.070	35.995	32.529	108.515	141.044
Diğer	0	148	148	0	995	995
Alım Satım Amaçlı Men. Değerler (Net)	1.236.815	61.888	1.298.703	2.103.242	611.492	2.714.734
Devlet Borçlanma Senetleri	1.236.725	56.554	1.293.279	2.097.884	589.152	2.687.036
Devlet Tahvili	1.030.228	35.327	1.065.555	1.733.894	589.152	2.323.046
Hazine Bonosu	203.878	0	203.878	363.990	0	363.990
Diğer Kamu Borçlanma Senetleri	2.619	21.227	23.846	0	0	0
Hisse Senetleri	0	0	0	925	0	925
Diğer Menkul Değerler	90	5.334	5.424	4.433	22.340	26.773
Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşlar	600.637	773.363	1.374.000	869.262	2.075.232	2.944.494
Bankalar	600.637	773.363	1.374.000	869.262	2.075.232	2.944.494
Yurtiçi Bankalar	133.009	77.472	210.481	123.470	447.004	570.474
Yurtdışı Bankalar	112.697	600.863	713.560	576.756	1.349.144	1.925.900
Yurtdışı Merkez ve Şubeler	354.931	95.028	449.959	169.036	279.084	448.120
Diğer Mali Kuruluşlar	0	0	0	0	0	0
Para Piyasaları	21.600	57.508	79.108	300	25.160	25.460
Bankalararası Para Piy. Alacaklar	21.600	57.508	79.108	300	0	300
İMKB Takasbank Piy. Alacaklar	0	0	0	0	0	0
Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar	0	0	0	0	25.160	25.160
Satılmaya Hazır Menkul Değerler (Net)	586.116	370.113	956.229	976.183	287.842	1.264.025
Hisse Senetleri	28	70	98	11.482	87	11.569
Diğer Menkul Değerler	586.088	370.043	956.131	964.701	287.755	1.252.456
Krediler	3.087.559	1.702.461	4.790.020	7.237.451	3.235.551	10.473.002
Kısa Vadeli	2.090.728	1.286.122	3.376.850	4.348.657	2.428.036	6.776.693
Orta ve Uzun Vadeli	959.185	415.734	1.374.919	2.822.501	805.639	3.628.140
Takipteki Krediler	141.370	10.649	152.019	395.880	11.269	407.149
Özel Karşılıklar (-)	103.724	10.044	113.768	329.587	9.393	338.980
Factoring Alacakları	13.562	0	13.562	8.730	0	8.730
Vadeye Kadar Elde Tutulacak MD (Net)	88.282	182.402	270.684	125.158	294.939	420.097
Devlet Borçlanma Senetleri	88.282	181.366	269.648	125.158	249.972	375.130
Devlet Tahvili	88.282	167.966	256.248	125.158	249.972	375.130
Hazine Bonosu	0	0	0	0	0	0
Diğer Kamu Borçlanma Senetleri	0	13.400	13.400	0	0	0
Diğer Menkul Değerler	0	1.036	1.036	0	44.967	44.967
İştirakler (Net)	0	0	0	0	0	0
Mali İştirakler	0	0	0	0	0	0
Mali Olmayan İştirakler	0	0	0	0	0	0
Bağlı Ortaklıklar (Net)	103.825	0	103.825	172.944	87.745	260.689
Mali Ortaklıklar	103.605	0	103.605	172.581	87.745	260.326
Mali Olmayan Ortaklıklar	220	0	220	363	0	363
Diğer Yatırımlar (Net)	0	0	0	0	0	0
Finansal Kiralama Alacakları (Net)	0	0	0	0	0	0
Finansal Kiralama Alacakları	0	0	0	0	0	0
Kazanılmamış Gelirler (-)	0	0	0	0	0	0
Zorunlu Karşılıklar	121.172	388.041	509.213	353.932	669.805	1.023.737
Muhtelif Alacaklar	10.489	7.648	18.137	41.051	7.635	48.686
Faiz ve Gelir Tahakkuk ve Reeskontları	177.026	144.673	321.699	382.291	133.065	515.356
Kredilerin	29.156	25.066	54.222	90.746	39.175	129.921
Menkul Değerlerin	91.772	23.116	114.888	231.477	26.638	258.115
Diğer	56.098	96.491	152.589	60.068	67.252	127.320
Maddi Duran Varlıklar (Net)	210.851	1.458	212.309	327.952	1.439	329.391
Defter Değeri	615.093	2.191	617.284	951.080	2.430	953.510
Birikmiş Amortismanlar (-)	404.242	733	404.975	623.128	991	624.119
Maddi Olmayan Duran Varlıklar (Net)	143.047	0	143.047	132.049	0	132.049
Şerefiye	116.005	0	116.005	116.005	0	116.005
Diğer	158.570	26	158.596	194.017	26	194.043
Birikmiş Amortismanlar (-)	131.528	26	131.554	177.973	26	177.999
Ertelenmiş Vergi Aktifi	0	0	0	87.778	0	87.778
Diğer Aktifler	124.602	3.030	127.632	179.939	1.992	181.931
Toplam Aktifler	6.594.022	3.752.862	10.346.884	13.094.616	7.621.284	20.715.900

Pasifler	2004			2005		
	TP	YP	Toplam	TP	YP	Toplam
Mevduat	2.468.078	3.733.850	6.201.928	6.121.724	6.120.827	12.242.551
Bankalararası Mevduat	1.091.379	396.110	1.487.489	1.432.848	830.616	2.263.464
Tasarruf Mevduatı	664.196	0	664.196	3.308.348	0	3.308.348
Resmi Kuruluşlar Mevduatı	720	0	720	5.840	0	5.840
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	631.348	0	631.348	1.247.797	0	1.247.797
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	80.435	0	80.435	126.891	0	126.891
Döviz Tevdiat Hesabı	0	3.336.562	3.336.562	0	5.287.957	5.287.957
Kıymetli Madenler Depo Hesapları	0	1.178	1.178	0	2.254	2.254
Para Piyasaları	373.386	0	373.386	575.694	132.833	708.527
Bankalararası Para Piy. Alınan Borçlar	8.857	0	8.857	0	0	0
İMKB Takasbank Piy. Alınan Borçlar	128.952	0	128.952	99.250	0	99.250
Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar	235.577	0	235.577	476.444	132.833	609.277
Alınan Krediler	389.398	486.671	876.069	914.738	1.841.323	2.756.061
T.C. Merkez Bankası Kredileri	0	0	0	0	0	0
Alınan Diğer Krediler	389.398	486.671	876.069	914.738	1.841.323	2.756.061
Yurtiçi Banka ve Kuruluşlardan	28.720	2.570	31.290	67.386	72.061	139.447
Yurtdışı Banka, Kuruluş ve Fonlar.	360.678	484.101	844.779	847.352	1.769.262	2.616.614
İhraç Edilen Menkul Kıymetler (Net)	0	0	0	0	0	0
Bonolar	0	0	0	0	0	0
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	0	0	0	0	0	0
Tahviller	0	0	0	0	0	0
Fonlar	0	0	0	0	0	0
Muhtelif Borçlar	180.795	18.517	199.312	303.187	103.841	407.028
Diğer Yabancı Kaynaklar	37.578	30.335	67.913	106.776	245.604	352.380
Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Prim.	30.620	7	30.627	46.511	0	46.511
Faktoring Borçları	0	0	0	0	0	0
Finansal Kiralama Borçları (Net)	25	863	888	1.844	281	2.125
Finansal Kiralama Borçları	25	903	928	1.981	309	2.290
Ertelenmiş Finansal Kiralama Gid. (-)	0	40	40	137	28	165
Faiz ve Gider Reeskontları	169.514	43.413	212.927	265.208	98.294	363.502
Mevduatın	7.120	3.003	10.123	64.396	11.615	76.011
Alınan Kredilerin	31.445	2.682	34.127	120.666	18.604	139.270
Repo İşlemlerinin	262	0	262	492	1.069	1.561
Diğer	130.687	37.728	168.415	79.654	67.006	146.660
Karşılıklar	208.906	48.474	257.380	442.424	53.917	496.341
Genel Karşılıklar	37.099	0	37.099	81.445	59	81.504
Kıdem Tazminatı Karşılığı	11.685	0	11.685	19.621	0	19.621
Vergi Karşılığı	98.840	0	98.840	186.260	0	186.260
Sigorta Teknik Karşılıkları (Net)	0	0	0	0	0	0
Diğer Karşılıklar	61.282	48.474	109.756	155.098	53.858	208.956
Sermaye Benzeri Krediler	0	43.572	43.572	0	40.056	40.056
Ertelenmiş Vergi Pasifi	0	0	0	539	0	539
Özkaynaklar	2.072.785	10.097	2.082.882	3.298.747	1.532	3.300.279
Ödenmiş Sermaye	566.701	0	566.701	928.482	0	928.482
Sermaye Yedekleri	843.480	10.097	853.577	1.240.326	1.532	1.241.858
Hisse Senedi İhraç Primleri	0	0	0	0	0	0
Hisse Senedi İptal Kârları	0	0	0	0	0	0
Menkul Değerler Değer Artış Fonu	10.814	10.097	20.911	6.862	1.532	8.394
Yeniden Değerleme Fonu	0	0	0	0	0	0
Yeniden Değerleme Değer Artışı	0	0	0	0	0	0
Diğer Sermaye Yedekleri	17.416	0	17.416	1.211.730	0	1.211.730
Ödenmiş Ser. Enf. Düzelt. Farkı	815.250	0	815.250	21.734	0	21.734
Kâr Yedekleri	384.170	0	384.170	544.107	0	544.107
Yasal Yedekler	85.107	0	85.107	117.703	0	117.703
Statü Yedekleri	0	0	0	0	0	0
Olağanüstü Yedekler	299.063	0	299.063	468.738	0	468.738
Diğer Kâr Yedekleri	0	0	0	-42.334	0	-42.334
Kâr veya Zarar	278.434	0	278.434	585.832	0	585.832
Geçmiş Yıllar Kâr ve Zararları	31.556	0	31.556	72.732	0	72.732
Dönem Net Kâr ve Zararı	246.878	0	246.878	513.100	0	513.100
Toplam Pasifler	5.931.085	4.415.799	10.346.884	12.077.392	8.638.508	20.715.900

Aktifler	2006		
	TP	YP	Toplam
Nakit Değerler ve Merkez Bankası	1.277.960	2.920.501	4.198.461
Gerçeğe Uygun D. Farkı K/Z Yan.FV (Net)	2.388.967	540.661	2.929.628
Alım Satım Amaçlı Finansal Varlıklar	2.051.979	464.934	2.516.913
Devlet Borçlanma Senetleri	2.037.053	415.594	2.452.647
Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değ.	11.029	0	11.029
Diğer Menkul Değerler	3.897	49.340	53.237
Gerçeğe Uyg.D.Farkı K/Z Yanı.O.Sın.FV	0	0	0
Devlet Borçlanma Senetleri	0	0	0
Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değ.	0	0	0
Diğer Menkul Değerler	0	0	0
Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Varlıklar	336.988	75.727	412.715
Bankalar ve Diğer Mali Kuruluşlar	2.053.014	7.205.109	9.258.123
Para Piyasalarından Alacaklar	464.018	0	464.018
Bankalararası Para Piyasasından Alacaklar	464.018	0	464.018
İMKB Takasbank Piyasasından Alacaklar	0	0	0
Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar	0	0	0
Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar (Net)	5.009.087	934.067	5.943.154
Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değ.	16.789	6.144	22.933
Devlet Borçlanma Senetleri	4.960.600	760.242	5.720.842
Diğer Menkul Değerler	31.698	167.681	199.379
Krediler	25.013.132	8.380.850	33.393.982
Krediler	24.920.664	8.380.623	33.301.287
Takipteki Krediler	900.726	11.141	911.867
Özel Karşılıklar (-)	808.258	10.914	819.172
Factoring Alacakları	23.146	0	23.146
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Yatırım.(Net)	236.176	327.362	563.538
Devlet Borçlanma Senetleri	236.176	249.433	485.609
Diğer Menkul Değerler	0	77.929	77.929
İştirakler (Net)	3.573	14	3.587
Özkaynak Yönt. Göre Kons. Edilenler	0	0	0
Konsolide Edilmeyenler	3.573	14	3.587
Mali İştirakler	250	0	250
Mali Olmayan İştirakler	3.323	14	3.337
Bağlı Ortaklıklar (Net)	446.334	255.756	702.090
Mali Ortaklıklar	440.331	255.756	696.087
Mali Olmayan Ortaklıklar	6.003	0	6.003
Birlikte Kontrol Edilen Ortaklıklar	0	0	0
Özkaynak Yönt. Göre Kons. Edilenler	0	0	0
Konsolide Edilmeyenler	0	0	0
Mali Ortaklıklar	0	0	0
Mali Olmayan Ortaklıklar	0	0	0
Kiralama İşlemlerinden Alacakları (Net)	0	0	0
Finansal Kiralama Alacakları	0	0	0
Faaliyet Kiralaması Alacakları	0	0	0
Diğer	0	0	0
Kazanılmamış Gelirler (-)	0	0	0
Riskten Korunma Amaçlı Türev FV	8.295	3.759	12.054
Gerçeğe Uygun Değer Risk. Korun. Amaç.	8.295	3.759	12.054
Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlılar	0	0	0
Yurtdışındaki Net Yat. Risk. Korun. Amaç.	0	0	0
Maddi Duran Varlıklar (Net)	653.838	35	653.873
Maddi Olmayan Duran Varlıklar (Net)	277.337	225	277.562
Şerefiye	83.338	0	83.338
Diğer	193.999	225	194.224
Vergi Varlığı	91.117	0	91.117
Cari Vergi Varlığı	24.373	0	24.373
Ertelenmiş Vergi Varlığı	66.744	0	66.744
Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar	47.693	0	47.693
Diğer Aktifler	515.080	246.503	761.583
Toplam Aktifler	38.508.767	20.814.842	59.323.609

Pasifler	2006		
	TP	YP	Toplam
Mevduat	18.575.464	18.844.731	37.420.195
Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Borçlar	330.139	78.255	408.394
Alınan Krediler	2.653.628	6.539.295	9.192.923
Para Piyasalarına Borçlar	1.303.685	222.862	1.526.547
Bankalararası Para Piyasalarına Borçlar	0	0	0
İMKB Takasbank Piyasasından Borçlar	55.369	0	55.369
Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar	1.248.316	222.862	1.471.178
İhraç Edilen Menkul Kıymetler (Net)	0	0	0
Bonolar	0	0	0
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	0	0	0
Tahviller	0	0	0
Fonlar	0	0	0
Muhtelif Borçlar	937.625	203.355	1.140.980
Diğer Yabancı Kaynaklar	391.952	95.987	487.939
Faktoring Borçları	0	0	0
Kiralama İşlemlerinden Borçlar (Net)	8.110	42.398	50.508
Finansal Kiralama Borçları	8.982	46.822	55.804
Faaliyet Kiralaması Borçları	0	0	0
Diğer	0	0	0
Ertelenmiş Finansal Kiralama Giderleri (-)	872	4.424	5.296
Riskten Korun. Amaç. Türev Finan. Borçlar	13.762	937	14.699
Gerçeğe uygun Değer Risk.Korun.Amaç.	13.762	937	14.699
Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlılar	0	0	0
Yurtdışındaki Net Yat. Risk. Korun. Amaç.	0	0	0
Karşılıklar	894.752	39.167	933.919
Genel Karşılıklar	277.250	0	277.250
Yeniden Yapılanma Karşılığı	0	0	0
Çalışan Hakları Karşılığı	72.134	0	72.134
Sigorta Teknik Karşılıkları (Net)	446	0	446
Diğer Karşılıklar	544.922	39.167	584.089
Vergi Borcu	228.662	0	228.662
Cari Vergi Borcu	195.705	0	195.705
Ertelenmiş Vergi Borcu	32.957	0	32.957
Satış Amaçlı Duran Varlıklara İliş. Borçlar	0	0	0
Sermaye Benzeri Krediler	304.377	500.396	804.773
Özkaynaklar	7.127.303	-13.233	7.114.070
Ödenmiş Sermaye	2.778.461	0	2.778.461
Sermaye Yedekleri	1.525.296	-13.233	1.512.063
Hisse Senedi İhraç Primleri	98.351	0	98.351
Hisse Senedi İptal Kârları	0	0	0
Menkul Değerler Değer Artış Fonu	40.089	-13.233	26.856
Maddi Duran Var. Yen. Değ. Değ. Artışları	0	0	0
Maddi Olm. Dur. Var. Yen. Değ. Değ. Artış.	0	0	0
İştir., Bağ. Ort.ve Bir. Kon. Edi. Ort. Bed. HS	4.701	0	4.701
Riskten Korunma Fonları (Etkin Kısım)	0	0	0
Satış Amaçlı Duran Varlıklar Değ. Artışları	0	0	0
Diğer Sermaye Yedekleri	1.382.155	0	1.382.155
Kâr Yedekleri	1.097.775	0	1.097.775
Yasal Yedekler	215.446	0	215.446
Statü Yedekleri	0	0	0
Olağanüstü Yedekler	876.399	0	876.399
Diğer Kâr Yedekleri	5.930	0	5.930
Kâr veya Zarar	1.725.771	0	1.725.771
Geçmiş Yıllar Kâr ve Zararları	265.192	0	265.192
Dönem Net Kâr ve Zararı	1.460.579	0	1.460.579
Toplam Pasifler	32.769.459	26.554.150	59.323.609

EK-4/b: Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Bilânço Dışı Yükümlülükler

Bil. Dışı Yük.	2004			2005		
	TP	YP	Toplam	TP	YP	Toplam
Garanti ve Kefaletler	103.747	1.911.057	2.014.804	995.723	4.740.216	5.735.939
Teminat Mektupları	100.459	940.059	1.040.518	920.164	2.589.702	3.509.866
Banka Kredileri	0	154.157	154.157	0	216.965	216.965
Akreditifler	0	526.842	526.842	0	1.011.098	1.011.098
Garanti Verilen Prefinansmanlar	0	90.300	90.300	0	0	0
Cirolar	0	0	0	0	0	0
Diğer Garanti ve Kefaletler	3.288	199.699	202.987	75.559	922.451	998.010
Taahhütler	4.059.877	72.676	4.132.553	8.342.491	228.449	8.570.940
Cayılamaz Taahhütler	4.059.689	72.676	4.132.365	8.333.029	228.449	8.561.478
Cayılabilir Taahhütler	188	0	188	9.462	0	9.462
Türev Finansal Araçlar	2.775.949	8.888.187	11.664.136	5.029.699	11.788.087	16.817.786
Vadeli Döviz Al-Satım İşlem.	1.345.273	2.053.355	3.398.628	1.872.566	3.470.914	5.343.480
Para ve Faiz Swap İşlemleri	1.410.762	2.817.383	4.228.145	2.619.831	3.741.526	6.361.357
Para, Faiz ve M. Değ. Opsiyon.	19.914	122.998	142.912	483.302	630.766	1.114.068
Futures Para İşlemleri	0	0	0	0	67.744	67.744
Futures Faiz Al.-Satım İşlemleri	0	3.822.505	3.822.505	0	3.312.785	3.312.785
Diğer	0	71.946	71.946	54.000	564.352	618.352
Emanet ve Rehinli Kıymetler	10.844.005	2.666.548	13.510.553	35.517.791	6.162.664	41.680.455
Emanet Kıymetler	10.412.854	2.165.837	12.578.691	31.471.608	2.334.898	33.806.506
Rehinli Kıymetler	431.151	500.711	931.862	4.046.183	3.827.766	7.873.949
Kabul Edil. Avaller ve Kefalet.	0	0	0	0	0	0
Toplam Bilânço Dışı Hesaplar	17.783.578	13.538.468	31.322.046	49.885.704	22.919.416	72.805.120

Bilânço Dışı Yükümlülükler	2006		
	TP	YP	Toplam
Garanti ve Kefaletler	3.881.718	12.724.647	16.606.365
Teminat Mektupları	3.724.448	6.535.266	10.259.714
Banka Kredileri	3.530	1.289.274	1.292.804
Akreditifler	131	3.659.085	3.659.216
Garanti Verilen Prefinansmanlar	0	0	0
Cirolar	0	0	0
Diğer Garanti ve Kefaletler	153.609	1.241.022	1.394.631
Taahhütler	15.714.821	289.631	16.004.452
Cayılamaz Taahhütler	15.703.373	289.631	15.993.004
Cayılabilir Taahhütler	11.448	0	11.448
Türev Finansal Araçlar	17.909.144	37.625.492	55.534.636
Riskten Korun. Amaç. Türev Finan. Araçlar	196.400	700.243	896.643
Alım Satım Amaçlı İşlemler	17.712.744	36.925.249	54.637.993
Emanet ve Rehinli Kıymetler	59.703.921	12.449.912	72.153.833
Emanet Kıymetler	47.125.045	3.879.397	51.004.442
Rehinli Kıymetler	12.566.009	8.480.033	21.046.042
Kabul Edilen Avaller ve Kefaletler	12.867	90.482	103.349
Toplam Bilânço Dışı Hesaplar	97.209.604	63.089.682	160.299.286

EK-4/c: Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Gelir Tablosu Kalemleri

Gelir ve Gider Kalemleri	2004	2005
Faiz Gelirleri	1.265.221	2.458.542
Kredilerden Alınan Faizler	749.701	1.667.074
Zorunlu Karşılıklardan Alınan Faizler	16.204	42.641
Bankalardan Alınan Faizler	90.683	164.911
Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faizler	90.776	38.913
Menkul Değerlerden Alınan Faizler	307.699	526.904
Diğer Faiz Gelirleri	10.158	18.099
Faiz Giderleri	587.882	1.280.078
Mevduata Verilen Faizler	356.785	921.322
Para Piyasası İşlemlerine Verilen Faizler	14.893	50.035
Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	167.759	245.606
İhraç Edi. Menk.Kıym. Verilen Faizler	0	0
Diğer Faiz Giderleri	48.445	63.115
Net Faiz Geliri	677.339	1.178.464
Net Ücret ve Komisyon Gelirleri	166.985	275.714
Alınan Ücret ve Komisyonlar	195.736	407.883
Verilen Ücret ve Komisyonlar	28.751	132.169
Temettü Gelirleri	47	495
Net Ticari Kar / Zarar	453.235	542.263
Sermaye Piyasası İşlemleri Kâr/Zararı (Net)	353.565	449.380
Kambiyo Kâr/Zararı (Net)	99.670	92.883
Diğer Faaliyet Gelirleri	105.138	191.924
Faaliyet Gelirleri Toplamı	1.402.744	2.188.860
Kredi ve Diğer Alacaklar Karşılığı (-)	82.541	247.362
Diğer Faaliyet Giderleri (-)	805.287	1.317.532
Personel Giderleri	327.596	506.909
Faaliyet Karı	514.916	623.966
Bağlı Ortaklık ve İştiraklerden Kar/Zarar	39.439	78.947
Net Parasal Pozisyon Kar/Zararı	-192.108	0
Vergi Öncesi Kar/Zarar	362.247	702.913
Vergi Karşılığı (-)	-115.374	-189.743
Vergi Sonrası Olağan Faaliyet Kar/Zararı	246.873	513.170
Vergi Sonrası Olağanüstü Kar/Zarar	5	-70
Net Dönem Kar / Zararı	246.878	513.100

Gelir ve Gider Kalemleri	2006
Faiz Gelirleri	6.595.824
Kredilerden Alınan Faizler	4.652.460
Zorunlu Karşılıklardan Alınan Faizler	150.790
Bankalardan Alınan Faizler	358.881
Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faizler	195.340
Menkul Değerlerden Alınan Faizler	1.124.160
Diğer Faiz Gelirleri	114.193
Faiz Giderleri	3.631.591
Mevduata Verilen Faizler	2.452.183
Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	938.495
Para Piyasası İşlemlerine Verilen Faizler	105.214
İhraç Edilen Menkul Kıymetlere Verilen Faizler	0
Diğer Faiz Giderleri	135.699
Net Faiz Geliri	2.964.233
Net Ücret ve Komisyon Gelirleri	926.613
Alınan Ücret ve Komisyonlar	1.147.885
Verilen Ücret ve Komisyonlar	221.272
Temettü Gelirleri	102.985
Ticari Kar/Zarar (Net)	47.440
Sermaye Piyasası İşlemleri Kâr/Zararı	316.219
Kambiyo İşlemleri Kâr/Zararı	-268.779
Diğer Faaliyet Gelirleri	1.188.197
Faaliyet Gelirleri Toplamı	5.229.468
Kredi ve Diğer Alacaklar Değer Düşüş Karşılığı (-)	591.132
Kredi ve Diğer Alacaklara İlişkin Özel Karşılıklar	291.534
Genel Karşılık Giderleri	116.959
Diğer Faaliyet Giderleri (-)	2.851.808
Personel Giderleri	1.192.425
Net Faaliyet Karı/Zararı	1.786.528
Birleşme İşlemi Sonra. Gelir Ola. Kaydedilen Fazlalık Tutarı	0
Özkaynak Yöntemi Uygulanan Ortaklıklardan Kar/Zarar	8.880
Net Parasal Pozisyon Kar/Zararı	0
Vergi Öncesi Kar/Zarar	1.795.408
Vergi Karşılığı (-)	-334.829
Vergi Sonrası Faaliyet Kar/Zararı	1.460.579
Net Dönem Karı / Zararı	1.460.579

EK-5/a: Yabancı Bankalara Uygulanan Anket Formu

Sayın Katılımcı;

Bu anket çalışması, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen “**Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü Örneği (1990–2005)**” isimli doktora tez çalışmasında kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Çalışmanın değeri ve başarısı sizin katılımınıza bağlı olacaktır. Gösterdiğiniz ilgiden dolayı teşekkür ederim.

Saygılarımla.

Öğr. Gör. Ahmet Büyüksalvarcı
S.Ü. Akören Meslek Yüksekokulu

Bankanızın Adı:

Göreviniz:

1. Bankanızın Türkiye’ye gelme nedenlerini derecelendiriniz.
(1- çok düşük, 2- düşük, 3- normal, 4- yüksek, 5- çok yüksek)

	Çok Düşük	Düşük	Normal	Yüksek	Çok Yüksek
Türkiye’ye Gelme Nedenleri					
Ülkenizdeki rekabet şartları	1	2	3	4	5
Yeni müşteri/iş arayışı	1	2	3	4	5
Ülkenizle Türkiye arasındaki ticaret ilişkilerini geliştirme	1	2	3	4	5
Türkiye’ye yatırım yapan seçkin müşterilerinizin finansal ihtiyaçlarını karşılama	1	2	3	4	5
Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı bankalarla rekabet etme	1	2	3	4	5
Türk bankalarla rekabet etme	1	2	3	4	5
Ülkenizdeki rakip bankaları takip etme	1	2	3	4	5
Risk çeşitlendirmesi	1	2	3	4	5
Türkiye ekonomisindeki kullanılmamış kredi potansiyeli	1	2	3	4	5
Türkiye’deki hane halkının kullanılmamış kredi potansiyeli	1	2	3	4	5
Coğrafi yakınlık	1	2	3	4	5
Kültürel yakınlık	1	2	3	4	5
Yüksek faiz marjı	1	2	3	4	5
Vergi avantajı sağlama	1	2	3	4	5
Türkiye’de kamu kesimine finansman sağlama	1	2	3	4	5
Türkiye’deki büyük yatırım projelerinin finansmanı	1	2	3	4	5
Teknik ve finansal konularda danışmanlık hizmeti verme	1	2	3	4	5
Sermaye piyasalarında beklenen potansiyel fırsatlar	1	2	3	4	5

2. Bankanızın Türkiye’de belirlediği hedef müşteri kitlesini verdiğiniz önceliğe göre 1’den 5’e kadar derecelendiriniz. (“1” sayısını en öncelikli müşteri kitlesi olarak değerlendiriniz.)

	1.dereceden	2.dereceden	3.dereceden	4.dereceden	5.dereceden
Hedef Müşteri Kitlesi					
Yabancı kurumsal yatırımcılar	1	2	3	4	5
Yabancı bireysel yatırımcılar	1	2	3	4	5
Türkiye’deki tüm kurumsal yatırımcılar	1	2	3	4	5
Türkiye’deki tüm bireysel yatırımcılar	1	2	3	4	5
Türkiye’deki seçkin müşteriler	1	2	3	4	5
Küçük ve orta ölçekli işletmeler	1	2	3	4	5
Tek şahıs işletmeleri	1	2	3	4	5
Uluslararası işletmeler	1	2	3	4	5
Finansal kurumlar	1	2	3	4	5

3. Bankanızın Türkiye’de ilgilendiği faaliyet alanlarını verdiğiniz önceliğe göre derecelendiriniz. (1- En az öncelikli..... 5- En Çok Öncelikli)

	En Az Öncelikli	Az öncelikli	Öncelikli	Cok Öncelikli	En Çok Öncelikli
Faaliyet Alanları					
Türkiye’ye yönelik doğrudan yabancı yatırımların finansmanı	1	2	3	4	5
Türkiye’ye yönelik portföy yatırımların finansmanı	1	2	3	4	5
Türkiye ihracatının finansmanı	1	2	3	4	5
Türkiye ithalatının finansmanı	1	2	3	4	5
İşletmelerin sabit sermaye ve modernizasyon yatırımlarının finansmanı	1	2	3	4	5
İşletmelerin çalışma sermayelerinin finansmanı	1	2	3	4	5
Türkiye’deki işletmelerin yeniden yapılandırılması ve işletme birleşme ve satın almaların finansmanı	1	2	3	4	5
Hane halkı müşterilerine tüketici kredisi sağlamak	1	2	3	4	5
Hane halkı müşterilerine taşıt kredisi sağlamak	1	2	3	4	5
Hane halkı müşterilerine konut kredisi sağlamak	1	2	3	4	5
Türk şirketlerinin dışarıya yönelik doğrudan yabancı yatırımlarının finansmanı	1	2	3	4	5
Türk şirketlerinin dışarıya yönelik portföy yatırımlarının finansmanı	1	2	3	4	5

4. Bankanızın sunduğu hizmetlerin/ürünlerin önemlilik düzeylerini derecelendiriniz.

(1- çok düşük, 2- düşük, 3- normal, 4- yüksek, 5- çok yüksek)

Hizmetler/Ürünler	Çok Düşük	Düşük	Normal	Yüksek	Çok Yüksek
Finans kurumları dışındaki özel sektöre kredi sağlama	1	2	3	4	5
Kamu kesimine kredi sağlama	1	2	3	4	5
Finansal kurumlara kredi sağlama	1	2	3	4	5
Yurt içi ödemeler	1	2	3	4	5
Dövizle ödeme	1	2	3	4	5
Döviz ticareti	1	2	3	4	5
Yurt içi risksiz menkul kıymet ticareti (devlet iç borçlanma senetleri)	1	2	3	4	5
Para piyasası işlemleri (ticareti)	1	2	3	4	5
Kiralama (Finansal kiralama) hizmetleri	1	2	3	4	5
Factoring hizmetleri	1	2	3	4	5
Menkul kıymet ticareti	1	2	3	4	5
Türev ürünleri ticareti	1	2	3	4	5
Varlık yönetimi	1	2	3	4	5
Komisyonculuk	1	2	3	4	5
Hayat sigortacılığı	1	2	3	4	5
Hayat dışı sigortacılığı	1	2	3	4	5
Emeklilik fonları yönetimi	1	2	3	4	5
Borsada komisyonculuk	1	2	3	4	5

5. Türk bankacılık sektörünün özellikleri hakkındaki düşüncelerinizi derecelendiriniz.

(1- çok düşük, 2- düşük, 3- normal, 4- yüksek, 5- çok yüksek)

Türk Bankacılık Sektörünün Özellikleri	Çok Düşük	Düşük	Normal	Yüksek	Çok Yüksek
Piyasa potansiyeli (büyüklüğü)	1	2	3	4	5
Piyasa büyüme hızı	1	2	3	4	5
Finansal alt yapı	1	2	3	4	5
Bankacılık yasa ve düzenlemelerinin şeffaflığı	1	2	3	4	5
Bankacılık yasa ve düzenlemelerinin istikrarlılığı	1	2	3	4	5
Bankacılık denetleyicilerinin şeffaflığı	1	2	3	4	5
Rekabet yoğunluğu	1	2	3	4	5
Kârlılık	1	2	3	4	5
Piyasa riskleri	1	2	3	4	5
Yetişmiş iş gücü	1	2	3	4	5
Hukuk sisteminin etkinliği	1	2	3	4	5

6. Bankanız hangi alanlarda uzmanlaşmayı hedefliyor?(Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)

Uzmanlaşma Alanları	
Kurumsal bankacılık	
Ticari bankacılık	
Bireysel bankacılık	
Küçük ticari işletmeler	
Sermaye piyasaları	
Döviz piyasaları	
Dış ticaret işlemleri	
Proje finansmanı	
Yatırım bankacılığı	

EK-5/b: Yabancı Bankalara Uygulanan Anket Formu (İngilizce)

Dear Participant;

This survey is prepared to be used in a postgraduate thesis named “**Foreign Direct Investment in Turkey and the Case of Banking Sector (1990-2005)**” which was accepted by the University of Selçuk, the Institute of Social Sciences. The value and the success of this study is dependent upon your participation. Thanks again for your interest.

Kind regards.

University Lecturer Ahmet Büyüksalvarcı
S. U. Akören Vocational High School

The name of your bank:
Your position in the bank:

1. Please rate the reasons why your bank came to Turkey
(1- very low, 2- low, 3- normal, 4- high, 5- very high)

	Very Low	Low	Normal	High	Very High
Reasons of Coming to Turkey					
Conditions of competition in your country	1	2	3	4	5
Search for new customers/businesses	1	2	3	4	5
To improve commercial relations between your country and Turkey	1	2	3	4	5
To meet financial needs of your elite customers who made investments in Turkey	1	2	3	4	5
To compete with foreign banks which operate in Turkey	1	2	3	4	5
To compete with Turkish banks	1	2	3	4	5
To follow rival banks in your country	1	2	3	4	5
To diversify risks	1	2	3	4	5
Unutilized loan potential in Turkish economy	1	2	3	4	5
Unutilized loan potential of households in Turkey	1	2	3	4	5
Geographical closeness	1	2	3	4	5
Cultural similarity	1	2	3	4	5
High interest margin	1	2	3	4	5
To make use of tax advantages	1	2	3	4	5
To finance public sector in Turkey	1	2	3	4	5
To finance big investment projects in Turkey	1	2	3	4	5
To consult in technical and financial issues	1	2	3	4	5
Potential opportunities in capital markets	1	2	3	4	5

2. Please rate your bank's targeted customer groups according to their priorities between 1 and 5, with "1" as the highest and "5" as the lowest priority.

	1 st degree	2 nd degree	3 rd degree	4 th degree	5 th degree
Targeted Customer Groups					
Foreign corporate investors	1	2	3	4	5
Foreign individual investors	1	2	3	4	5
All corporate investors in Turkey	1	2	3	4	5
All individual investors in Turkey	1	2	3	4	5
Elite customers in Turkey	1	2	3	4	5
Small and medium size enterprises	1	2	3	4	5
Sole proprietorship	1	2	3	4	5
Multinational companies	1	2	3	4	5
Financial institutions	1	2	3	4	5

3. Please rank your bank's most interested areas of activity in Turkey
(1- Most..... 5- Least)

	Least	Little	Normal	More	Most
Areas of Activity					
Financing of foreign direct investments in Turkey	1	2	3	4	5
Financing of portfolio investments in Turkey	1	2	3	4	5
Financing of Turkish exports	1	2	3	4	5
Financing of Turkish imports	1	2	3	4	5
Financing of investments of fixed capital and modernization of enterprises	1	2	3	4	5
Financing of working capital of enterprises	1	2	3	4	5
Restructuring of enterprises in Turkey and financing mergers and purchases of enterprises	1	2	3	4	5
Granting consumer loans to household customers	1	2	3	4	5
Granting vehicle loans to household customers	1	2	3	4	5
Granting home loans to household customers	1	2	3	4	5
Financing of foreign direct investments of Turkish companies to abroad	1	2	3	4	5
Financing of portfolio investments of Turkish companies to abroad	1	2	3	4	5

4. Please rate importance level of your bank's services/products.
(1- very low, 2- low, 3- normal, 4- high, 5- very high)

	Very Low	Low	Normal	High	Very High
Services / Products					
Granting loans to private sector other than financial institutions	1	2	3	4	5
Granting loans to public sector	1	2	3	4	5
Granting loans to financial institutions	1	2	3	4	5
Domestic payments	1	2	3	4	5
FX payments	1	2	3	4	5
Foreign exchange dealings	1	2	3	4	5
Domestic government bond dealings	1	2	3	4	5
Money market operations	1	2	3	4	5
Leasing services	1	2	3	4	5
Factoring services	1	2	3	4	5
Securities exchange dealings	1	2	3	4	5
Derivatives dealings	1	2	3	4	5
Asset management	1	2	3	4	5
Brokerage	1	2	3	4	5
Life insurances	1	2	3	4	5
Insurances other than life	1	2	3	4	5
Pension funds management	1	2	3	4	5
Brokerage in stock exchange	1	2	3	4	5

5. Please rate your opinions about the characteristics of Turkish banking sector.
(1- very low, 2- low, 3- normal, 4- high, 5- very high)

	Very Low	Low	Normal	High	Very High
The Characteristics of Turkish Banking Sector					
Market potential (size)	1	2	3	4	5
Market growth rate	1	2	3	4	5
Financial substructure	1	2	3	4	5
Transparency of banking law and regulations	1	2	3	4	5
Stability of banking law and regulations	1	2	3	4	5
Transparency of regulators of banking sector	1	2	3	4	5
Intensity of competition	1	2	3	4	5
Profitability	1	2	3	4	5
Market risks	1	2	3	4	5
Skilled work force	1	2	3	4	5
Effectiveness of the law system	1	2	3	4	5

6. In which areas does your bank plan to specialize ? (Multiple choices can be marked)

Areas of Specialization	
Corporate banking	
Commercial banking	
Retail banking	
Small commercial enterprises	
Capital markets	
FX markets	
Foreign trade	
Project financing	
Investment banking	

EK-5/c: Türk Bankalarına Uygulanan Anket Formu

Sayın Katılımcı;

Bu anket çalışması, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü Örneği (1990–2005)” isimli doktora tez çalışmasında kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Çalışmanın değeri ve başarısı sizin katılımınıza bağlı olacaktır. Gösterdiğiniz ilgiden dolayı teşekkür ederim.

Saygılarımla.

Öğr. Gör. Ahmet Büyüksalvarcı
S.Ü. Akören Meslek Yüksekokulu

Bankanızın Adı:
Göreviniz:

1. Yabancı bankaların Türk bankacılık sistemine sağladıkları bilgi ve beceri transferleri hakkındaki düşüncelerinizi derecelendiriniz.
(1- çok düşük, 2- düşük, 3- normal, 4- yüksek, 5- çok yüksek)

	Çok Düşük	Düşük	Normal	Yüksek	Çok Yüksek
Bilgi ve Beceriler					
Bilgi sistemleri	1	2	3	4	5
Yeni ürünler ve hizmetler	1	2	3	4	5
Proje değerlendirme metotları	1	2	3	4	5
Yönetim metotları ve becerileri	1	2	3	4	5
Pazarlama bilgi ve teknikleri	1	2	3	4	5
Bireysel bankacılık bilgi ve teknikleri	1	2	3	4	5
Kurumsal bankacılık bilgi ve teknikleri	1	2	3	4	5
Risk yönetim süreçleri	1	2	3	4	5
İç kontrol sistemleri	1	2	3	4	5

EK-6/a: Model Veri Seti (1995-2000)

Banka	Yıl	YBS	YBA	NFG	FGA	FDGA	VKÖA	KKA	MFA	ÖKA	ENF	YKGS	GSYİH	FGGA	PFO	KGYİH
Abn Amro Bank	95	0,3273	0,0312	0,1524	0,059	0,0168	0,1102	0	0,6227	0,1938	0,9363	0,22	0,0788	0,1432	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1425	0,0594	0,0892	0,1724	0	0,3508	0,3078	0,8035	0,2691	0,0738	0,09	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1073	0,0333	0,0392	0,1143	-0,001	0,7039	0,1607	0,8573	0,3068	0,0758	0,1709	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1738	0,0707	0,1003	0,2033	0,0001	0,4863	0,2432	0,8464	0,2639	0,0323	0,1998	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,2035	0,0904	0,1752	0,028	0,0086	0,3559	0,2673	0,6487	0,2619	-0,047	0,1819	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,201	0,109	0,1166	0,1902	0,0184	0,3567	0,2975	0,5492	0,2676	0,0788	0,2394	0,362	14,381
Adabank	95	0,3273	0,0312	0,0547	0,0912	0,0478	0,0117	0	0,7359	0,2063	0,9363	0,22	0,0738	0,1412	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	-0,025	0,0479	0,0764	0,0036	0	0,8586	0,1063	0,8035	0,2691	0,0758	0,1937	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0104	0,0628	0,057	0,0045	0	0,8689	0,0999	0,8573	0,3068	0,0323	0,1931	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,0321	0,0619	0,0327	0,0029	0	0,8881	0,0797	0,8464	0,2639	-0,047	0,2262	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	-0,054	0,0594	0,1171	0,0037	0	0,8542	0,0967	0,6487	0,2619	0,0788	0,1533	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0083	0,0957	0,1025	0,0151	0	0,6078	0,369	0,5492	0,2676	0,0738	0,1218	0,362	14,381
Akbank	95	0,3273	0,0312	0,1323	0,0432	0,0008	0,0894	0,0004	0,7113	0,1536	0,9363	0,22	0,0758	0,2635	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1553	0,0425	0,0038	0,1162	0,0004	0,7281	0,1849	0,8035	0,2691	0,0323	0,2085	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1599	0,0349	-0,013	0,1118	0,0004	0,7302	0,1718	0,8573	0,3068	-0,047	0,2578	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1682	0,039	-0,007	0,1194	0,0033	0,7108	0,1873	0,8464	0,2639	0,0788	0,2235	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1559	0,0397	-0,002	0,1097	0,0049	0,7521	0,1742	0,6487	0,2619	0,0738	0,1912	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,1284	0,0401	-0,015	0,0698	0,0034	0,8059	0,1471	0,5492	0,2676	0,0758	0,1537	0,362	14,381
Akuslararası Bankası	95	0,3273	0,0312	0,1825	0,0251	-0,066	0,0904	0,0013	0,8091	0,1267	0,9363	0,22	0,0323	0,248	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1663	0,0278	-0,038	0,0957	0,0048	0,7486	0,1478	0,8035	0,2691	-0,047	0,1946	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1776	0,0332	-0,064	0,0803	0,0006	0,7353	0,1468	0,8573	0,3068	0,0788	0,2561	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,2208	0,0398	-0,05	0,1309	0	0,6418	0,2013	0,8464	0,2639	0,0738	0,275	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1442	0,0278	-0,026	0,0907	0	0,7449	0,1495	0,6487	0,2619	0,0758	0,3623	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0794	0,0248	-0,018	0,0366	0,0004	0,8359	0,1037	0,5492	0,2676	0,0323	0,436	0,362	14,381
Alternatif Bank	95	0,3273	0,0312	0,0911	0,0455	0,0158	0,0603	0,0011	0,8231	0,1208	0,9363	0,22	-0,047	0,172	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0595	0,0284	-0,003	0,0247	0,0032	0,9081	0,0651	0,8035	0,2691	0,0788	0,0707	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1334	0,0362	-0,072	0,0239	0,0016	0,873	0,0627	0,8573	0,3068	0,0738	0,1937	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1465	0,0605	-0,03	0,0433	0,0129	0,8319	0,0944	0,8464	0,2639	0,0758	0,2456	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1244	0,048	0,0469	0,1123	0,011	0,8001	0,1142	0,6487	0,2619	0,0323	0,2558	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,1685	0,0634	-0,078	0,0239	0,0029	0,8026	0,1079	0,5492	0,2676	-0,047	0,106	0,362	14,381

Banka	Yıl	YBS	YBA	NFG	FGA	FDGA	VKÖA	KKA	MFA	ÖKA	ENF	YKGS	GSYİH	FGGA	PFO	KGYİH
Arap Türk Bankası	95	0,3273	0,0312	0,04	0,0456	0,0253	0,0147	0,005	0,8885	0,0792	0,9363	0,22	0,0788	0,1089	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0776	0,046	0,004	0,0251	0,0105	0,8303	0,1088	0,8035	0,2691	0,0738	0,0724	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0849	0,0548	-0,017	0,01	0,0033	0,8686	0,0762	0,8573	0,3068	0,0758	0,0852	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,179	0,0612	-0,03	0,0829	0,0048	0,8063	0,1112	0,8464	0,2639	0,0323	0,1295	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1354	0,046	-0,017	0,0699	0,0023	0,8394	0,103	0,6487	0,2619	-0,047	0,1165	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0598	0,0377	0,0073	0,0272	0,0022	0,8894	0,083	0,5492	0,2676	0,0788	0,0768	0,362	14,381
Banca Di Roma	95	0,3273	0,0312	-0,08	0,1107	-0,031	-0,224	0,0025	1	-0,254	0,9363	0,22	0,0738	0,2114	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,113	0,0943	0,0417	0,0603	0	0,5891	0,2575	0,8035	0,2691	0,0758	0,1992	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0858	0,0718	0,0648	0,0787	0,0001	0,3993	0,1588	0,8573	0,3068	0,0323	0,2111	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,0291	0,0442	0,0052	-0,01	0,0002	0,1402	0,0705	0,8464	0,2639	-0,047	0,118	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0643	0,0653	0,008	0,0022	0,0049	0,2111	0,2797	0,6487	0,2619	0,0788	0,1694	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0387	0,0316	0,0037	0,0089	0,0018	0,2698	0,1075	0,5492	0,2676	0,0738	0,0805	0,362	14,381
Bank Kapital Türk	95	0,3273	0,0312	0,1224	0,0498	-0,017	0,056	0	0,6641	0,2559	0,9363	0,22	0,0758	0,1205	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1405	0,0492	-0,032	0,0591	0	0,8542	0,1084	0,8035	0,2691	0,0323	0,0905	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1412	0,0592	-0,055	0,0269	0	0,8551	0,0899	0,8573	0,3068	-0,047	0,1161	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1499	0,0678	-0,051	0,0289	0,0023	0,8637	0,0777	0,8464	0,2639	0,0788	0,2075	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1785	0,0649	-0,101	0,0099	0,0028	0,8798	0,0563	0,6487	0,2619	0,0738	0,3686	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0	0	0	0	0	0	0	0,5492	0,2676	0,0758	0	0,362	14,381
Bank Mellat	95	0,3273	0,0312	0,0679	0,0585	0,0696	0,0763	0,0022	0,4577	0,1258	0,9363	0,22	0,0323	0,1047	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0856	0,0926	0,0765	0,0676	0,0018	0,4107	0,1216	0,8035	0,2691	-0,047	0,0856	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0748	0,0449	0,0863	0,1159	0,0003	0,4753	0,1476	0,8573	0,3068	0,0788	0,0647	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,0572	0,0487	0,0741	0,0814	0,0012	0,5584	0,1212	0,8464	0,2639	0,0738	0,0863	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0475	0,0366	0,0405	0,0496	0,0018	0,7125	0,0716	0,6487	0,2619	0,0758	0,0523	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0449	0,0477	0,0441	0,0386	0,0027	0,7478	0,0871	0,5492	0,2676	0,0323	0,0533	0,362	14,381
Birleşik Fon Bankası	95	0,3273	0,0312	0,034	0,077	0,0454	0,0024	0	0,765	0,2042	0,9363	0,22	-0,047	0,406	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	-0,024	0,041	0,0661	0,0015	0	0,8338	0,131	0,8035	0,2691	0,0788	0,2014	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	-0,162	0,0001	0,0481	-0,238	0,0037	0,9289	-0,109	0,8573	0,3068	0,0738	0,2139	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,0459	0,0918	0,0749	0,0291	0	0,6373	0,2928	0,8464	0,2639	0,0758	0,3138	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,043	0,0801	0,0625	0,0189	0,0065	0,7957	0,1447	0,6487	0,2619	0,0323	0,1852	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0662	0,0965	0,0373	0,0035	0,0036	0,82	0,1412	0,5492	0,2676	-0,047	0,2052	0,362	14,381
Birleşik Türk Köfez Bankası	95	0,3273	0,0312	0,1327	0,0267	0,0149	0,1209	0	0,8154	0,1649	0,9363	0,22	0,0788	0,1521	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0975	0,0196	-0,006	0,0717	0	0,847	0,127	0,8035	0,2691	0,0738	0,0621	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0675	0,0228	-0,012	0,0325	0	0,8765	0,0918	0,8573	0,3068	0,0758	0,043	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1126	0,0289	-0,009	0,0745	0	0,7927	0,143	0,8464	0,2639	0,0323	0,085	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1081	0,0245	-0,023	0,0601	0,0004	0,8262	0,105	0,6487	0,2619	-0,047	0,1113	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0669	0,0537	0,0123	0,0255	0	0,805	0,1377	0,5492	0,2676	0,0788	0,1204	0,362	14,381

Banka	Yıl	YBS	YBA	NFG	FGA	FDGA	VKÖA	KKA	MFA	ÖKA	ENF	YKGS	GSYİH	FGGA	PFO	KGYİH
Citibank	95	0,3273	0,0312	0,1062	0,0759	0,0296	0,06	0	0,7171	0,1117	0,9363	0,22	0,0788	0,1451	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0748	0,1301	0,017	-0,039	0,0003	0,7438	0,1482	0,8035	0,2691	0,0738	0,1382	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1549	0,0555	-0,035	0,0644	0,0004	0,8021	0,1283	0,8573	0,3068	0,0758	0,1044	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,2218	0,0895	-0,018	0,1135	0,0013	0,7088	0,1615	0,8464	0,2639	0,0323	0,0894	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1693	0,0919	0,0531	0,1294	0,0011	0,7472	0,1717	0,6487	0,2619	-0,047	0,1008	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,1648	0,1071	0,0261	0,0844	-0,001	0,7678	0,162	0,5492	0,2676	0,0788	0,0828	0,362	14,381
Credit Lyonnais Turkev	95	0,3273	0,0312	0,072	0,0748	0,0309	0,0154	0,0126	0,8167	0,087	0,9363	0,22	0,0738	0,0444	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	-0,103	0,2004	0,3223	0,0127	0,0066	0,7658	0,1153	0,8035	0,2691	0,0758	0,1545	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0508	0,1377	0,0876	0,0007	0	0,8664	0,0464	0,8573	0,3068	0,0323	0,1067	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	-0,05	0,3039	0,3766	0,0226	0	0,3244	0,0694	0,8464	0,2639	-0,047	0,101	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,2266	0,2284	0,2622	0,2604	0	0,4113	0,3819	0,6487	0,2619	0,0788	0,2047	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,1276	0,1663	0,1228	0,0842	0	0,1871	0,2401	0,5492	0,2676	0,0738	0,0713	0,362	14,381
Demirbank	95	0,3273	0,0312	0,2821	0,0397	-0,153	0,0893	0	0,8068	0,1403	0,9363	0,22	0,0758	0,2693	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,2339	0,0491	-0,109	0,0755	0	0,8168	0,1247	0,8035	0,2691	0,0323	0,2668	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,128	0,0397	-0,036	0,0523	0	0,8523	0,0908	0,8573	0,3068	-0,047	0,2741	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,0972	0,0477	0,0087	0,057	0,0013	0,8042	0,1099	0,8464	0,2639	0,0788	0,2333	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1377	0,0502	0,0206	0,1068	0,0014	0,7876	0,1391	0,6487	0,2619	0,0738	0,3459	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0	0	0	0	0	0	0	0,5492	0,2676	0,0758	0	0,362	14,381
Ege Giyim Sanayicileri Bankası	95	0,3273	0,0312	0	0	0	0	0	0	0	0,9363	0,22	0,0323	0	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1162	0,0668	0,0126	0,062	0	0,7436	0,213	0,8035	0,2691	-0,047	0,1519	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1259	0,0714	-0,026	0,0281	0	0,8304	0,0972	0,8573	0,3068	0,0788	0,174	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1547	0,1075	-0,019	0,0282	0,0001	0,8157	0,1138	0,8464	0,2639	0,0738	0,2104	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1244	0,0754	-0,033	0,0104	0,0058	0,8151	0,1255	0,6487	0,2619	0,0758	0,2884	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	-0,037	0,1021	0,0649	-0,094	0,0198	0,8672	0,0773	0,5492	0,2676	0,0323	0,4144	0,362	14,381
Emlak Bankası	95	0,3273	0,0312	0,019	0,0415	0,0251	0,0004	0,0022	0,8369	0,057	0,9363	0,22	-0,047	0,4619	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0191	0,04	0,0271	0,0037	0,0025	0,8457	0,0551	0,8035	0,2691	0,0788	0,4348	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,011	0,0611	0,0394	-0,012	0,0017	0,851	0,0514	0,8573	0,3068	0,0738	0,4228	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	-0,006	0,0539	0,0458	-0,016	0,0023	0,8405	0,0187	0,8464	0,2639	0,0758	0,366	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	-0,095	0,0594	0,1909	0,027	0,0093	0,8266	0,0636	0,6487	0,2619	0,0323	0,5063	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	-0,037	0,0655	0,0477	-0,083	0,0275	0,9389	-0,031	0,5492	0,2676	-0,047	0,5217	0,362	14,381
Eskişehir Bankası	95	0,3273	0,0312	0,0276	0,0346	0,0263	0,0127	0,0065	0,7544	0,0981	0,9363	0,22	0,0788	0,2955	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0467	0,0443	0,0221	0,0077	0,0168	0,8643	0,0916	0,8035	0,2691	0,0738	0,2512	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1027	0,051	-0,03	0,0135	0,0082	0,8861	0,072	0,8573	0,3068	0,0758	0,2179	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1445	0,0693	-0,055	0,0176	0,0031	0,8348	0,1093	0,8464	0,2639	0,0323	0,3043	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0	0	0	0	0	0	0	0,6487	0,2619	-0,047	0	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0	0	0	0	0	0	0	0,5492	0,2676	0,0788	0	0,362	14,381

Banka	Yıl	YBS	YBA	NFG	FGA	FDGA	VKÖA	KKA	MFA	ÖKA	ENF	YKGS	GSYİH	FGGA	PFO	KGYİH
EtiBank	95	0,3273	0,0312	-0,409	0,0846	0,0001	-0,445	0,002	1	-0,569	0,9363	0,22	0,0788	0,3338	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0256	0,0437	0,0401	0,022	0,0001	0,4674	0,3299	0,8035	0,2691	0,0738	0,5712	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0974	0,2385	0,0087	-0,132	0,0001	0,566	0,2517	0,8573	0,3068	0,0758	0,5389	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,0407	0,0535	0,0162	0,0032	0,0001	0,8869	0,0563	0,8464	0,2639	0,0323	0,1844	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0479	0,0598	0,0161	0,0039	0,0003	0,9036	0,0568	0,6487	0,2619	-0,047	0,2767	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0	0	0	0	0	0	0	0,5492	0,2676	0,0788	0	0,362	14,381
Finansbank	95	0,3273	0,0312	0,1814	0,0495	-0,027	0,0937	0,0109	0,7719	0,1543	0,9363	0,22	0,0738	0,1849	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,2019	0,0416	-0,072	0,0822	0,0059	0,7793	0,1562	0,8035	0,2691	0,0758	0,1914	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0797	0,0275	0,0182	0,0692	0,0012	0,8075	0,1291	0,8573	0,3068	0,0323	0,1886	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1095	0,0464	0,029	0,0885	0,0037	0,7681	0,1499	0,8464	0,2639	-0,047	0,2068	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0708	0,0364	0,0379	0,0691	0,0031	0,8277	0,1089	0,6487	0,2619	0,0788	0,3495	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0616	0,0575	0,0441	0,0429	0,0052	0,823	0,1098	0,5492	0,2676	0,0738	0,338	0,362	14,381
Fortisbank	95	0,3273	0,0312	0,1209	0,0686	0,0612	0,1131	0,0004	0,6356	0,1688	0,9363	0,22	0,0758	0,243	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1373	0,0439	-0,013	0,0802	0	0,7629	0,1333	0,8035	0,2691	0,0323	0,1594	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1804	0,0545	-0,068	0,0571	0,0013	0,7672	0,112	0,8573	0,3068	-0,047	0,1874	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1769	0,0448	-0,044	0,0829	0,0056	0,6946	0,1228	0,8464	0,2639	0,0788	0,2012	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0752	0,053	0,0706	0,0873	0,0055	0,7715	0,1308	0,6487	0,2619	0,0738	0,3337	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0656	0,0759	0,0926	0,0804	0,0018	0,7279	0,1802	0,5492	0,2676	0,0758	0,1647	0,362	14,381
Garanti Bankası	95	0,3273	0,0312	0,1294	0,0479	-0,017	0,0611	0,0035	0,7956	0,1443	0,9363	0,22	0,0323	0,1915	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1034	0,0412	-0,004	0,0562	0,0019	0,8186	0,1211	0,8035	0,2691	-0,047	0,2174	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1196	0,0356	-0,021	0,0604	0,003	0,8423	0,1074	0,8573	0,3068	0,0788	0,2134	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1423	0,0477	-0,006	0,0855	0,0032	0,7943	0,1226	0,8464	0,2639	0,0738	0,2076	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1089	0,0492	-0,003	0,0536	0,0036	0,8027	0,1294	0,6487	0,2619	0,0758	0,2934	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0694	0,0648	0,0406	0,0401	0,0051	0,8215	0,1237	0,5492	0,2676	0,0323	0,3048	0,362	14,381
Habib Bank	95	0,3273	0,0312	0,2302	0,2302	0,1151	0,1151	0	0,1942	0,6763	0,9363	0,22	-0,047	0,3885	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,2139	0,2587	0,1493	0,1045	0	0,2289	0,6368	0,8035	0,2691	0,0788	0,4925	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1782	0,2442	0,099	0,033	0	0,231	0,6271	0,8573	0,3068	0,0738	0,5941	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,0649	0,2998	0,1208	-0,114	0	0,2998	0,5347	0,8464	0,2639	0,0758	0,5705	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0063	0,0396	0,024	-0,009	0	0,4702	0,0511	0,6487	0,2619	0,0323	0,07	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0801	0,0287	0,0185	0,0699	0	0,7411	0,2091	0,5492	0,2676	-0,047	0,2148	0,362	14,381
Halk Bankası	95	0,3273	0,0312	0,0332	0,0357	0,0145	0,0076	0,0044	0,8343	0,071	0,9363	0,22	0,0788	0,3925	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,036	0,0442	0,0214	0,0089	0,0043	0,8616	0,0523	0,8035	0,2691	0,0738	0,4294	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0169	0,0285	0,0257	0,0113	0,0027	0,8299	0,0633	0,8573	0,3068	0,0758	0,4692	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,0343	0,0342	0,0134	0,0088	0,0047	0,8635	0,0412	0,8464	0,2639	0,0323	0,5886	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0362	0,0207	0,0158	0,0238	0,0076	0,8502	0,0362	0,6487	0,2619	-0,047	0,6612	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0261	0,0226	0,0046	0,0026	0,0055	0,8928	0,0299	0,5492	0,2676	0,0788	0,7062	0,362	14,381

Banka	Yıl	YBS	YBA	NFG	FGA	FDGA	VKÖA	KKA	MFA	ÖKA	ENF	YKGS	GSYİH	FGGA	PFO	KGYİH
HSBC Bank	95	0,3273	0,0312	0,1088	0,0294	-0,012	0,0675	0	0,7179	0,1275	0,9363	0,22	0,0788	0,147	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1195	0,0265	-0,014	0,0787	0	0,8037	0,1344	0,8035	0,2691	0,0738	0,1237	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1436	0,0171	-0,068	0,0584	0	0,835	0,1076	0,8573	0,3068	0,0758	0,1538	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1736	0,0185	-0,097	0,0536	0,0047	0,8548	0,0788	0,8464	0,2639	0,0323	0,1257	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1068	0,0167	0,0517	0,1421	-0,001	0,7869	0,1259	0,6487	0,2619	-0,047	0,1189	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0099	0,031	0,0477	0,0266	0	0,8813	0,0677	0,5492	0,2676	0,0788	0,037	0,362	14,381
İktisat Bankası	95	0,3273	0,0312	0,0548	0,039	0,0239	0,0318	0,0079	0,7834	0,1008	0,9363	0,22	0,0738	0,2735	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0624	0,0317	0,0303	0,0453	0,0157	0,8279	0,1046	0,8035	0,2691	0,0758	0,1733	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1095	0,0351	-0,027	0,0464	0,0007	0,8094	0,1163	0,8573	0,3068	0,0323	0,1843	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1481	0,0472	-0,061	0,0385	0,0011	0,8252	0,107	0,8464	0,2639	-0,047	0,2577	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0904	0,0455	-0,013	0,0298	0,0018	0,8703	0,0712	0,6487	0,2619	0,0788	0,3246	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	-0,108	0,3079	-0,231	-1	0,6288	2	-1,204	0,5492	0,2676	0,0738	0,5327	0,362	14,381
İmar Bankası	95	0,3273	0,0312	-0,048	0,0257	0,0774	0,0018	0,0016	0,8998	0,0641	0,9363	0,22	0,0758	0,1219	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	-0,035	0,0203	0,0571	0,0016	0,0002	0,9227	0,0419	0,8035	0,2691	0,0323	0,1784	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	-0,049	0,0234	0,0748	0,0024	0	0,908	0,043	0,8573	0,3068	-0,047	0,1568	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	-0,021	0,0303	0,0544	0,003	0	0,8936	0,0638	0,8464	0,2639	0,0788	0,1821	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0267	0,0285	0,0038	0,002	0	0,8815	0,0613	0,6487	0,2619	0,0738	0,2956	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0051	0,0353	0,0355	0,0032	0,0022	0,8394	0,1022	0,5492	0,2676	0,0758	0,2472	0,362	14,381
İş Bankası	95	0,3273	0,0312	0,0923	0,0787	0,0375	0,0494	0,0017	0,719	0,1094	0,9363	0,22	0,0323	0,2512	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1057	0,0729	0,0606	0,0844	0,0091	0,7795	0,1269	0,8035	0,2691	-0,047	0,1802	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1166	0,0573	0,0354	0,088	0,0068	0,766	0,1426	0,8573	0,3068	0,0788	0,2033	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1231	0,0671	0,0443	0,092	0,0083	0,7328	0,1773	0,8464	0,2639	0,0738	0,227	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1221	0,0631	0,0498	0,0878	0,021	0,7235	0,175	0,6487	0,2619	0,0758	0,2582	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0736	0,0664	0,0466	0,0442	0,0095	0,7171	0,2103	0,5492	0,2676	0,0323	0,3553	0,362	14,381
JP Morgan Chase Bank	95	0,3273	0,0312	0,1938	0,0929	-0,03	0,0712	0	0,6332	0,1132	0,9363	0,22	-0,047	0,0985	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,2086	0,0367	-0,091	0,0812	0	0,4706	0,0858	0,8035	0,2691	0,0788	0,0647	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,31	0,0347	-0,153	0,1226	0	0,3448	0,107	0,8573	0,3068	0,0738	0,172	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,6909	0,0684	-0,37	0,2521	0	0,2048	0,1988	0,8464	0,2639	0,0758	0,1161	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,4075	0,0444	-0,203	0,16	0	0,7712	0,1165	0,6487	0,2619	0,0323	0,0904	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,2926	0,0563	-0,067	0,1698	0	0,6608	0,1531	0,5492	0,2676	-0,047	0,1777	0,362	14,381
Kent bank	95	0,3273	0,0312	0,0814	0,0531	0,0025	0,0277	0,0032	0,8523	0,0795	0,9363	0,22	0,0788	0,1727	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,066	0,0505	0,0054	0,0198	0,0011	0,8635	0,0828	0,8035	0,2691	0,0738	0,1102	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1175	0,0545	-0,03	0,0309	0,0022	0,8666	0,0839	0,8573	0,3068	0,0758	0,124	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1348	0,077	-0,018	0,0355	0,0045	0,8278	0,1054	0,8464	0,2639	0,0323	0,2085	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1298	0,0606	-0,032	0,0362	0,0012	0,8621	0,0747	0,6487	0,2619	-0,047	0,2202	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0922	0,074	-0,008	0,0085	0,0022	0,8709	0,0739	0,5492	0,2676	0,0788	0,2014	0,362	14,381

Banka	Yıl	YBS	YBA	NFG	FGA	FDGA	VKÖA	KKA	MFA	ÖKA	ENF	YKGS	GSYİH	FGGA	PFO	KGYİH
Kıbrıs Kredi Bankası	95	0,3273	0,0312	0,3209	0,3209	0,1045	0,1045	0	0,3134	0,4851	0,9363	0,22	0,0788	0,2612	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1837	0,3571	0,1071	-0,082	0,0153	0,6327	0,2653	0,8035	0,2691	0,0738	0,3367	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,2294	0,2039	0,0392	0,0549	0,0098	0,2078	0,6412	0,8573	0,3068	0,0758	0,3	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,4858	0,3417	-0,067	0,0737	0,0034	0,2178	0,5946	0,8464	0,2639	0,0323	0,3735	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,4077	0,4015	0,0274	0,0249	0,0087	0,1085	0,4701	0,6487	0,2619	-0,047	0,2893	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0	0	0	0	0	0	0	0,5492	0,2676	0,0788	0	0,362	14,381
Koçbank	95	0,3273	0,0312	0,1527	0,0471	-0,011	0,0942	0,0005	0,6745	0,1465	0,9363	0,22	0,0738	0,1511	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1409	0,0584	0,0003	0,0811	0,0017	0,759	0,1325	0,8035	0,2691	0,0758	0,1202	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1537	0,0486	-0,052	0,0501	0,0032	0,802	0,1055	0,8573	0,3068	0,0323	0,1959	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1914	0,0657	-0,037	0,0871	0,0021	0,7704	0,1316	0,8464	0,2639	-0,047	0,2442	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1289	0,0654	0,0227	0,0848	0,0015	0,7607	0,1189	0,6487	0,2619	0,0788	0,196	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,1331	0,0702	-0,052	0,0094	0,001	0,8491	0,0857	0,5492	0,2676	0,0738	0,2246	0,362	14,381
Milli Aydın Bankası	95	0,3273	0,0312	0,0705	0,0626	0,0509	0,0507	0,0081	0,7886	0,0927	0,9363	0,22	0,0758	0,2309	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,074	0,06	0,0311	0,043	0,0021	0,8437	0,0963	0,8035	0,2691	0,0323	0,1499	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0671	0,053	0,0241	0,0367	0,0015	0,8583	0,0734	0,8573	0,3068	-0,047	0,1602	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,0058	0,0595	0,0264	-0,035	0,0073	0,8648	0,0683	0,8464	0,2639	0,0788	0,2317	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	-0,011	0,0683	-0,005	-0,122	0,0376	0,9442	0,0048	0,6487	0,2619	0,0738	0,3505	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	-0,032	0,1461	0,0128	-0,216	0,051	0,865	0,0643	0,5492	0,2676	0,0758	0,3396	0,362	14,381
MNG Bank	95	0,3273	0,0312	0,2126	0,1348	0,2058	0,2836	0	0,5009	0,358	0,9363	0,22	0,0323	0,1429	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,3175	0,2661	0,1493	0,2007	0	0,4545	0,4348	0,8035	0,2691	-0,047	0,1884	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,3606	0,2024	0,0684	0,2266	0	0,2842	0,5665	0,8573	0,3068	0,0788	0,1587	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,3241	0,1314	-0,048	0,1451	0	0,5477	0,3606	0,8464	0,2639	0,0738	0,2413	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,2649	0,16	-0,035	0,067	0,0024	0,6774	0,2261	0,6487	0,2619	0,0758	0,2725	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,2056	0,22	0,0204	0,0005	0,0055	0,7016	0,2552	0,5492	0,2676	0,0323	0,17	0,362	14,381
Osmanlı Bankası	95	0,3273	0,0312	0,1238	0,0689	0,0538	0,1084	0,0003	0,6595	0,2081	0,9363	0,22	-0,047	0,2494	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1027	0,0473	0,0159	0,0708	0,0005	0,7811	0,1511	0,8035	0,2691	0,0788	0,1886	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0969	0,0457	-0,002	0,0473	0,0017	0,8305	0,1098	0,8573	0,3068	0,0738	0,1973	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1241	0,0582	-0,020	0,0441	0,0016	0,8286	0,102	0,8464	0,2639	0,0758	0,1703	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,061	0,0624	0,0446	0,0425	0,0007	0,8348	0,0997	0,6487	0,2619	0,0323	0,1561	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0259	0,0586	0,0484	0,0113	0,0045	0,8664	0,0846	0,5492	0,2676	-0,047	0,2787	0,362	14,381
Oyak Bank	95	0,3273	0,0312	0,2655	0,0622	0,0338	0,2299	0,0073	0,3636	0,4704	0,9363	0,22	0,0788	0,1866	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1565	0,0438	0,0599	0,1724	0,0002	0,5436	0,3576	0,8035	0,2691	0,0738	0,3122	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1381	0,0372	0,0143	0,1151	0,0001	0,7022	0,2308	0,8573	0,3068	0,0758	0,2163	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,162	0,0514	0,0213	0,1287	0,0031	0,6789	0,2654	0,8464	0,2639	0,0323	0,2315	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1565	0,0726	0,0094	0,0831	0,0102	0,7108	0,2564	0,6487	0,2619	-0,047	0,2997	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0841	0,0977	-0,002	-0,047	0,031	0,6234	0,3311	0,5492	0,2676	0,0788	0,2895	0,362	14,381

Banka	Yıl	YBS	YBA	NFG	FGA	FDGA	VKÖA	KKA	MFA	ÖKA	ENF	YKGS	GSYİH	FGGA	PFO	KGYİH
Pamukbank	95	0,3273	0,0312	0,0712	0,0356	-0,019	0,012	0,0045	0,8107	0,0774	0,9363	0,22	0,0788	0,2735	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0652	0,035	-0,017	0,012	0,0013	0,8505	0,0843	0,8035	0,2691	0,0738	0,1923	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0595	0,0333	-0,007	0,0189	0,0006	0,8309	0,106	0,8573	0,3068	0,0758	0,1565	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,0677	0,0367	-0,004	0,0221	0,0051	0,8442	0,0875	0,8464	0,2639	0,0323	0,1574	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0543	0,0313	0,0034	0,0236	0,0027	0,8077	0,13	0,6487	0,2619	-0,047	0,1451	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0549	0,0367	0,0219	0,0379	0,0022	0,7653	0,1945	0,5492	0,2676	0,0788	0,2061	0,362	14,381
Societe Generale	95	0,3273	0,0312	0,1668	0,0341	-0,039	0,0936	0	0,3563	0,1437	0,9363	0,22	0,0738	0,0789	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1317	0,033	-0,048	0,0506	0	0,5497	0,0832	0,8035	0,2691	0,0758	0,0703	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1986	0,022	-0,125	0,0521	0	0,6106	0,0615	0,8573	0,3068	0,0323	0,1699	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,3539	0,0489	-0,209	0,0963	0	0,4187	0,1408	0,8464	0,2639	-0,047	0,1367	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,1396	0,0278	0,0293	0,1411	0	0,543	0,1273	0,6487	0,2619	0,0788	0,2647	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,2419	0,0904	-0,108	0,0203	0	0,1633	0,0876	0,5492	0,2676	0,0738	0,2138	0,362	14,381
Sümerbank	95	0,3273	0,0312	0,016	0,035	0,055	0,0359	0,0001	0,7188	0,2332	0,9363	0,22	0,0758	0,2665	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	-0,02	0,0378	0,0721	0,0146	0	0,8623	0,109	0,8035	0,2691	0,0323	0,2223	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0512	0,0354	-0,003	0,012	0,0008	0,8891	0,065	0,8573	0,3068	-0,047	0,1985	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1149	0,0688	-0,038	0,0077	0,0002	0,8095	0,0876	0,8464	0,2639	0,0788	0,3594	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0	0	0	0	0	0	0	0,6487	0,2619	0,0738	0	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0	0	0	0	0	0	0	0,5492	0,2676	0,0758	0	0,362	14,381
Şekerbank	95	0,3273	0,0312	0,0985	0,0869	0,0364	0,0033	0,0447	0,8194	0,1212	0,9363	0,22	0,0323	0,2564	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0933	0,0835	0,036	0,0267	0,0191	0,8159	0,1058	0,8035	0,2691	-0,047	0,204	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0694	0,0769	0,044	0,0214	0,0151	0,8171	0,1088	0,8573	0,3068	0,0788	0,2172	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,0364	0,0681	0,0533	0,0157	0,006	0,8302	0,0814	0,8464	0,2639	0,0738	0,208	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0477	0,0704	0,0621	0,0314	0,008	0,8308	0,0988	0,6487	0,2619	0,0758	0,2958	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0754	0,0853	0,0197	0,0024	0,0073	0,8684	0,0857	0,5492	0,2676	0,0323	0,273	0,362	14,381
Tekstil Bankası	95	0,3273	0,0312	0,1564	0,0649	-0,004	0,0783	0,0098	0,7434	0,1389	0,9363	0,22	-0,047	0,1621	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1005	0,0516	0,0105	0,0583	0,0011	0,8257	0,1038	0,8035	0,2691	0,0788	0,0882	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1068	0,0448	-0,013	0,0462	0,0025	0,8503	0,0814	0,8573	0,3068	0,0738	0,0929	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,224	0,0621	-0,057	0,098	0,007	0,8011	0,1226	0,8464	0,2639	0,0758	0,1194	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,2263	0,0683	-0,041	0,1081	0,0091	0,7544	0,1582	0,6487	0,2619	0,0323	0,2823	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,1469	0,0743	-0,035	0,0343	0,0037	0,7792	0,125	0,5492	0,2676	-0,047	0,2776	0,362	14,381
Toprakbank	95	0,3273	0,0312	0,0967	0,0618	0,0245	0,0582	0,0011	0,7879	0,1081	0,9363	0,22	0,0788	0,2114	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0741	0,0485	0,0197	0,0445	0,0008	0,8728	0,0779	0,8035	0,2691	0,0738	0,1215	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0672	0,0411	0,0121	0,0363	0,0021	0,861	0,0749	0,8573	0,3068	0,0758	0,1299	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,0864	0,0571	0,0246	0,0512	0,0027	0,8333	0,0821	0,8464	0,2639	0,0323	0,1794	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0765	0,0522	0,0027	0,0205	0,0066	0,8822	0,052	0,6487	0,2619	-0,047	0,174	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0371	0,0751	0,0483	0,0031	0,0072	0,7646	0,0718	0,5492	0,2676	0,0788	0,4483	0,362	14,381

Banka	Yıl	YBS	YBA	NFG	FGA	FDGA	VKÖA	KKA	MFA	ÖKA	ENF	YKGS	GSYİH	FGGA	PFO	KGYİH
Türk Ekonomi Bankası	95	0,3273	0,0312	0,0917	0,0357	0,0199	0,0759	0	0,7804	0,1164	0,9363	0,22	0,0788	0,0831	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0623	0,0289	-0,001	0,032	0	0,8834	0,0719	0,8035	0,2691	0,0738	0,095	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0878	0,0324	-0,024	0,0302	0,0011	0,8918	0,0653	0,8573	0,3068	0,0758	0,1029	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1285	0,0497	-0,032	0,0457	0,0011	0,8294	0,081	0,8464	0,2639	0,0323	0,1409	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0994	0,0439	-0,009	0,046	0,0004	0,8185	0,0719	0,6487	0,2619	-0,047	0,2589	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0825	0,0617	0,0078	0,0282	0,0004	0,8249	0,0903	0,5492	0,2676	0,0788	0,2968	0,362	14,381
Ulusalbank	95	0,3273	0,0312	0,0981	0,164	0,0672	0,0013	0	0,8723	0,0874	0,9363	0,22	0,0738	0,0914	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1002	0,1703	0,0761	0,006	0	0,878	0,0749	0,8035	0,2691	0,0758	0,0616	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1698	0,0417	-0,065	0,063	0	0,858	0,1205	0,8573	0,3068	0,0323	0,0873	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1489	0,043	0,0106	0,1165	0	0,7915	0,1314	0,8464	0,2639	-0,047	0,1142	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0709	0,0194	0,0065	0,0579	0	0,8383	0,1029	0,6487	0,2619	0,0788	0,2824	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,3106	0,3359	-0,274	-0,302	0,0026	0,933	-0,089	0,5492	0,2676	0,0738	0,2668	0,362	14,381
Vakıflar Bankası	95	0,3273	0,0312	0,0506	0,0539	0,0366	0,0235	0,0097	0,8316	0,0658	0,9363	0,22	0,0758	0,2162	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0546	0,0457	0,033	0,0291	0,0127	0,8632	0,0658	0,8035	0,2691	0,0323	0,1369	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1029	0,0479	0,0226	0,0693	0,0084	0,8232	0,0798	0,8573	0,3068	-0,047	0,1233	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1144	0,0579	0,0255	0,0711	0,0109	0,8228	0,0864	0,8464	0,2639	0,0788	0,1375	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,099	0,0616	0,0258	0,0511	0,0121	0,8064	0,0813	0,6487	0,2619	0,0738	0,1766	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0398	0,0778	0,0497	0,0108	0,001	0,8564	0,078	0,5492	0,2676	0,0758	0,2803	0,362	14,381
WestLB AG	95	0,3273	0,0312	0,1522	0,0951	0,0002	0,0414	0,0159	0,7954	0,1139	0,9363	0,22	0,0323	0,1133	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,1345	0,1018	-0,001	0,0314	0	0,7756	0,1701	0,8035	0,2691	-0,047	0,1241	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,1026	0,0339	-0,044	0,0216	0,0029	0,894	0,0474	0,8573	0,3068	0,0788	0,0905	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,1934	0,0464	-0,106	0,0411	0	0,8055	0,0928	0,8464	0,2639	0,0738	0,1607	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0446	0,0334	0,048	0,0487	0,0106	0,8415	0,0527	0,6487	0,2619	0,0758	0,0956	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0392	0,0424	0,0497	0,0462	0,0003	0,8702	0,0628	0,5492	0,2676	0,0323	0,0699	0,362	14,381
Yapı ve Kredi Bankası	95	0,3273	0,0312	0,0347	0,0445	0,0726	0,0609	0,0018	0,7513	0,1164	0,9363	0,22	-0,047	0,2979	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0634	0,0463	0,0317	0,0475	0,0012	0,8043	0,1176	0,8035	0,2691	0,0788	0,2228	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0728	0,0433	0,0301	0,0579	0,0018	0,8092	0,1297	0,8573	0,3068	0,0738	0,2192	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,0782	0,0519	0,02	0,0433	0,0031	0,8039	0,1331	0,8464	0,2639	0,0758	0,2521	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,059	0,0418	0,0472	0,0596	0,0047	0,8173	0,1252	0,6487	0,2619	0,0323	0,2337	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0629	0,0489	0,0402	0,0469	0,0073	0,7255	0,2216	0,5492	0,2676	-0,047	0,2877	0,362	14,381
Ziraat Bankası	95	0,3273	0,0312	0,0296	0,0403	0,0272	0,0154	0,0012	0,8518	0,0529	0,9363	0,22	0,0788	0,1127	1,232	14,278
	96	0,3214	0,0318	0,0631	0,0788	0,0192	0,0025	0,001	0,8908	0,0329	0,8035	0,2691	0,0738	0,1959	1,342	14,329
	97	0,3051	0,0497	0,0284	0,0306	0,0067	0,004	0,0005	0,8301	0,0531	0,8573	0,3068	0,0758	0,1988	1,245	14,405
	98	0,3158	0,0473	0,0376	0,0338	0,0014	0,0051	0,0001	0,863	0,0378	0,8464	0,2639	0,0323	0,5093	1,155	14,42
	99	0,3519	0,0583	0,0419	0,0283	-0,002	0,0095	0,002	0,8761	0,0275	0,6487	0,2619	-0,047	0,5804	1,096	14,358
	00	0,36	0,0622	0,0477	0,0348	-0,002	0,008	0,0029	0,8898	0,0313	0,5492	0,2676	0,0788	0,5775	0,362	14,381

EK-6/b: Model Veri Seti (2002-2005)

Banka	Yıl	YBS	YBA	NFG	FGA	FDGA	VKÖA	KKA	MFA	ÖKA	ENF	YKGS	GSYİH	FGGA	PFO	KGYİH
Abn Amro Bank	02	0,3947	0,0342	0,1446	0,1223	0,1057	0,0268	0,0512	0,575	0,2367	0,4496	0,2026	0,0785	0,2353	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0736	0,0967	0,0993	0,035	0,0253	0,6449	0,2015	0,253	0,1951	0,0576	0,2469	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0303	0,0969	0,1363	0,0414	0,0063	0,6337	0,2451	0,1058	0,2417	0,0901	0,3099	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0069	0,0476	0,0845	0,0418	0,002	0,7661	0,1586	0,0818	0,3183	0,0736	0,1848	0,163	14,527
Adabnk	02	0,3947	0,0342	0,0405	0,0451	0,0099	-0,023	0	0,7289	0,2511	0,4496	0,2026	0,0785	0,3878	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,2396	0,1085	-0,146	-0,177	0,0662	0,3214	0,667	0,253	0,1951	0,0576	0,3309	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,148	0,2338	-0,011	-0,632	0,3799	0,27	0,7201	0,1058	0,2417	0,0901	0,2542	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,1304	0,2157	0,0202	-0,283	0,2174	0,1739	0,8189	0,0818	0,3183	0,0736	0,1649	0,163	14,527
Akbank	02	0,3947	0,0342	0,0674	0,0336	0,0401	0,0494	0,0029	0,834	0,1329	0,4496	0,2026	0,0785	0,374	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0588	0,0397	0,0682	0,0692	0,0045	0,797	0,171	0,253	0,1951	0,0576	0,4254	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0727	0,0329	0,0262	0,0429	0,0055	0,8025	0,1784	0,1058	0,2417	0,0901	0,4589	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0495	0,0253	0,0213	0,0397	0,0066	0,8581	0,1213	0,0818	0,3183	0,0736	0,4946	0,163	14,527
Ak Ulus. Bankası	02	0,3947	0,0342	0,1665	0,0442	-0,011	0,0797	0,0073	0,7185	0,2159	0,4496	0,2026	0,0785	0,2909	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,1056	0,0552	0,0471	0,1174	0,0004	0,6344	0,3051	0,253	0,1951	0,0576	0,3064	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,114	0,0506	0,0132	0,1424	0,0004	0,4993	0,4566	0,1058	0,2417	0,0901	0,309	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0	0	0	0	0	0	0	0,0818	0,3183	0,0736	0	0,163	14,527
Alter. Bank	02	0,3947	0,0342	0,0402	0,0688	-0,015	-0,036	0,0117	0,9384	0,0326	0,4496	0,2026	0,0785	0,4818	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	-0,033	0,0822	0,1391	0,0153	0,0096	0,8845	0,0948	0,253	0,1951	0,0576	0,5093	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0469	0,0479	0,0458	0,0147	0,0208	0,8648	0,1117	0,1058	0,2417	0,0901	0,6274	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0409	0,0347	0,0267	0,025	0,0111	0,8809	0,1039	0,0818	0,3183	0,0736	0,6972	0,163	14,527
Anadolu Bank	02	0,3947	0,0342	0,0575	0,0446	0,0111	0,0149	0,0017	0,9314	0,0579	0,4496	0,2026	0,0785	0,3758	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0309	0,0361	0,0322	0,0134	0,0043	0,9196	0,0661	0,253	0,1951	0,0576	0,3791	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0449	0,0343	0,0232	0,0264	0,007	0,9013	0,0823	0,1058	0,2417	0,0901	0,4298	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0401	0,042	0,0283	0,0262	0,0026	0,8792	0,0965	0,0818	0,3183	0,0736	0,5094	0,163	14,527
Arap Türk Bankası	02	0,3947	0,0342	0,0811	0,0536	0,0323	0,0217	0,019	0,7435	0,1648	0,4496	0,2026	0,0785	0,2396	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0748	0,0605	0,0369	0,037	0,0003	0,7093	0,2051	0,253	0,1951	0,0576	0,2838	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,071	0,057	0,023	0,0218	0,0115	0,7004	0,2315	0,1058	0,2417	0,0901	0,3818	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0445	0,0604	0,0282	0,0143	0,0076	0,7102	0,2242	0,0818	0,3183	0,0736	0,3934	0,163	14,527
Banca Di Roma	02	0,3947	0,0342	0,1216	0,0932	-0,032	-0,026	0,0037	0,8136	0,1669	0,4496	0,2026	0,0785	0,4816	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,053	0,0664	0,0148	-0,06	0,056	0,8773	0,1056	0,253	0,1951	0,0576	0,4394	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,045	0,0411	0,0056	-0,002	0,0026	0,8857	0,0874	0,1058	0,2417	0,0901	0,3476	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0411	0,0709	0,0367	0,0069	0	0,8144	0,172	0,0818	0,3183	0,0736	0,7002	0,163	14,527

Banka	Yıl	YBS	YBA	NFG	FGA	FDGA	VKÖA	KKA	MFA	ÖKA	ENF	YKGS	GSYİH	FGGA	PFO	KGYİH
Bank Europa	02	0,3947	0,0342	0,2303	0,2739	0,0217	-0,123	0,0006	0,1383	0,8498	0,4496	0,2026	0,0785	0,5845	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0405	0,2353	0,0285	-0,176	0,0002	0,6372	0,3567	0,253	0,1951	0,0576	0,4354	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0258	0,1437	0,0425	-0,09	0,0177	0,766	0,2075	0,1058	0,2417	0,0901	0,5277	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,017	0,0642	0,0331	-0,016	0,0019	0,9031	0,0813	0,0818	0,3183	0,0736	0,6313	0,163	14,527
Bank Mellat	02	0,3947	0,0342	0,0416	0,024	0,041	0,0434	0,0016	0,8682	0,0983	0,4496	0,2026	0,0785	0,3264	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0531	0,0251	0,0442	0,0612	0,0017	0,8129	0,158	0,253	0,1951	0,0576	0,3323	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0251	0,0211	0,0295	0,022	0,0028	0,8752	0,1038	0,1058	0,2417	0,0901	0,6304	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0218	0,0182	0,0257	0,0312	-0,002	0,8701	0,1065	0,0818	0,3183	0,0736	0,6007	0,163	14,527
Citibank	02	0,3947	0,0342	0,0648	0,0974	0,1301	0,0483	0,0087	0,7943	0,1476	0,4496	0,2026	0,0785	0,4005	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0873	0,1182	0,1131	0,0531	0,0075	0,7303	0,2249	0,253	0,1951	0,0576	0,5447	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0814	0,0988	0,0721	0,0228	0,0112	0,7805	0,1873	0,1058	0,2417	0,0901	0,4942	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0804	0,0775	0,0749	0,0633	0,0145	0,7771	0,186	0,0818	0,3183	0,0736	0,5081	0,163	14,527
Deniz Bank	02	0,3947	0,0342	0,0437	0,0384	0,0257	0,0051	0,0163	0,858	0,1186	0,4496	0,2026	0,0785	0,3823	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0284	0,0383	0,0434	0,0272	0,0096	0,8677	0,1084	0,253	0,1951	0,0576	0,4422	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,051	0,0438	0,0208	0,0217	0,0124	0,8464	0,1274	0,1058	0,2417	0,0901	0,5108	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0486	0,0401	0,0231	0,0279	0,0072	0,8626	0,112	0,0818	0,3183	0,0736	0,5791	0,163	14,527
Finans Bank	02	0,3947	0,0342	0,0948	0,0402	0,0008	0,0352	0,0093	0,8775	0,1086	0,4496	0,2026	0,0785	0,5303	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0497	0,0655	0,0727	0,0402	0,0163	0,8405	0,1341	0,253	0,1951	0,0576	0,5937	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0615	0,0441	0,0269	0,0295	0,0084	0,8094	0,1213	0,1058	0,2417	0,0901	0,7082	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0676	0,0425	0,0263	0,0407	0,0122	0,8255	0,1135	0,0818	0,3183	0,0736	0,716	0,163	14,527
Fortis Bank	02	0,3947	0,0342	0,0614	0,0687	0,0597	0,018	0,0093	0,8338	0,1461	0,4496	0,2026	0,0785	0,4575	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0455	0,0577	0,0464	0,0263	0,0058	0,8078	0,1675	0,253	0,1951	0,0576	0,5286	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0493	0,0533	0,034	0,0141	0,0141	0,8361	0,1385	0,1058	0,2417	0,0901	0,5389	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0	0	0	0	0	0	0	0,0818	0,3183	0,0736	0	0,163	14,527
Garanti Bankası	02	0,3947	0,0342	0,0345	0,0371	0,0166	0,0069	0,0086	0,8922	0,0858	0,4496	0,2026	0,0785	0,4893	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0025	0,0387	0,0531	0,0144	0,0057	0,8729	0,1095	0,253	0,1951	0,0576	0,4958	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,049	0,0413	0,0328	0,026	0,0162	0,8652	0,1207	0,1058	0,2417	0,0901	0,5455	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0459	0,0371	0,029	0,0256	0,0122	0,8716	0,1069	0,0818	0,3183	0,0736	0,5655	0,163	14,527
Habib Bank	02	0,3947	0,0342	0,1308	0,0433	0,0504	0,0712	0,001	0,7203	0,237	0,4496	0,2026	0,0785	0,181	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,1089	0,0437	0,0296	0,069	0,0011	0,6989	0,2801	0,253	0,1951	0,0576	0,239	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,115	0,0657	0,0426	0,0275	0,0184	0,5723	0,3966	0,1058	0,2417	0,0901	0,3287	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,071	0,084	0,0313	-0,023	0,041	0,5927	0,3889	0,0818	0,3183	0,0736	0,1877	0,163	14,527
Halk Bankası	02	0,3947	0,0342	0,0786	0,0326	0,0495	0,0428	0,0349	0,8615	0,105	0,4496	0,2026	0,0785	0,174	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0704	0,0291	0,0312	0,0422	0,0211	0,8272	0,1326	0,253	0,1951	0,0576	0,2136	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0504	0,0205	0,0135	0,0276	0,0035	0,8463	0,117	0,1058	0,2417	0,0901	0,2566	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0342	0,0259	0,0236	0,0281	0,0042	0,8463	0,1182	0,0818	0,3183	0,0736	0,303	0,163	14,527

Banka	Yıl	YBS	YBA	NFG	FGA	FDGA	VKÖA	KKA	MFA	ÖKA	ENF	YKGS	GSYİH	FGGA	PFO	KGYİH
HSBC Bank	02	0,3947	0,0342	0,1347	0,0655	0,031	0,0371	0,0043	0,7114	0,233	0,4496	0,2026	0,0785	0,5757	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,104	0,1067	0,0772	0,0508	0,0028	0,6855	0,2482	0,253	0,1951	0,0576	0,6395	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0822	0,0793	0,0573	0,0342	0,0083	0,7509	0,1919	0,1058	0,2417	0,0901	0,7651	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0701	0,0612	0,0457	0,0445	0,0101	0,7975	0,146	0,0818	0,3183	0,0736	0,7137	0,163	14,527
İş Bankası	02	0,3947	0,0342	0,0477	0,0448	0,0278	0,0131	0,0243	0,7954	0,179	0,4496	0,2026	0,0785	0,5662	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0353	0,047	0,0551	0,016	0,026	0,7968	0,1805	0,253	0,1951	0,0576	0,5132	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0543	0,0394	0,042	0,0285	0,0277	0,7681	0,1984	0,1058	0,2417	0,0901	0,5501	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0405	0,0261	0,0273	0,0259	0,0173	0,8146	0,1519	0,0818	0,3183	0,0736	0,4768	0,163	14,527
JP Morgan Chase	02	0,3947	0,0342	0,2155	0,2058	0,2667	0,1457	0	0,4658	0,3885	0,4496	0,2026	0,0785	0,0828	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,1842	0,1856	0,295	0,2264	0	0,1379	0,7319	0,253	0,1951	0,0576	0,1165	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0114	0,0319	0,0431	0,0043	0,0029	0,8718	0,1173	0,1058	0,2417	0,0901	0,0155	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0582	0,0521	0,06	0,0657	0,0004	0,7811	0,1904	0,0818	0,3183	0,0736	0,0528	0,163	14,527
Koç Bankası	02	0,3947	0,0342	0,0564	0,0473	0,0098	-0,026	0,0339	0,9076	0,06	0,4496	0,2026	0,0785	0,4585	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0445	0,0452	0,0356	0,0193	0,011	0,9001	0,0715	0,253	0,1951	0,0576	0,4378	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0531	0,0355	0,0214	0,0216	0,0117	0,8861	0,07	0,1058	0,2417	0,0901	0,4393	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0385	0,03	0,0238	0,0245	0,0077	0,7814	0,1842	0,0818	0,3183	0,0736	0,6667	0,163	14,527
MNG Bank	02	0,3947	0,0342	0,0983	0,0992	0,0969	0,0048	0,0346	0,6496	0,3275	0,4496	0,2026	0,0785	0,603	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0706	0,0619	0,0581	0,0364	0,0095	0,7246	0,2331	0,253	0,1951	0,0576	0,6012	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0308	0,0461	0,0502	0,0162	0,0045	0,7968	0,1776	0,1058	0,2417	0,0901	0,5156	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0462	0,0499	0,0257	0,0233	0,0044	0,8139	0,1581	0,0818	0,3183	0,0736	0,6385	0,163	14,527
Oyak Bank	02	0,3947	0,0342	0,0514	0,0634	0,0207	0,0106	0,0017	0,8623	0,1176	0,4496	0,2026	0,0785	0,4348	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,052	0,066	0,0375	0,014	0,0035	0,8645	0,1176	0,253	0,1951	0,0576	0,5988	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0621	0,049	0,0212	0,0187	0,0041	0,8677	0,1161	0,1058	0,2417	0,0901	0,6394	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0558	0,0462	0,022	0,0279	0,0038	0,8584	0,1205	0,0818	0,3183	0,0736	0,6819	0,163	14,527
Societe General	02	0,3947	0,0342	0,1474	0,0758	0,0242	0,0332	0	0,7231	0,2277	0,4496	0,2026	0,0785	0,2254	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,1514	0,0837	0,1094	0,1427	0	0,5218	0,3572	0,253	0,1951	0,0576	0,4715	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0302	0,0318	0,0455	0,0231	0,0069	0,8026	0,1302	0,1058	0,2417	0,0901	0,1727	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0047	0,0296	0,053	0,028	0,0002	0,8438	0,1203	0,0818	0,3183	0,0736	0,1391	0,163	14,527
Şeker Bank	02	0,3947	0,0342	0,0407	0,0679	0,038	0,0047	0,0084	0,934	0,0474	0,4496	0,2026	0,0785	0,3984	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0261	0,0653	0,0792	0,0232	0,0169	0,9007	0,0696	0,253	0,1951	0,0576	0,4517	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0957	0,0693	0,0447	0,0305	0,0361	0,8636	0,095	0,1058	0,2417	0,0901	0,5285	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0936	0,0796	0,054	0,0183	0,0519	0,8488	0,1115	0,0818	0,3183	0,0736	0,4881	0,163	14,527
Tefken Bank	02	0,3947	0,0342	0,0889	0,071	0,0263	0,0251	0,0027	0,8682	0,1085	0,4496	0,2026	0,0785	0,3296	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0593	0,0682	0,0439	0,0235	0,0026	0,8215	0,131	0,253	0,1951	0,0576	0,3907	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0437	0,0624	0,0351	0,0014	0,006	0,8039	0,1574	0,1058	0,2417	0,0901	0,4986	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0313	0,0567	0,0319	0,0046	0,0035	0,8339	0,1311	0,0818	0,3183	0,0736	0,5215	0,163	14,527

Banka	Yıl	YBS	YBA	NFG	FGA	FDGA	VKÖA	KKA	MFA	ÖKA	ENF	YKGS	GSYİH	FGGA	PFO	KGYİH
Tekstil Bankası	02	0,3947	0,0342	0,0488	0,0519	0,0324	0,0337	0,0053	0,895	0,0875	0,4496	0,2026	0,0785	0,4692	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0302	0,0504	0,0432	0,0077	0,0137	0,8837	0,1003	0,253	0,1951	0,0576	0,5861	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0367	0,0456	0,0294	0,005	0,0134	0,8866	0,1003	0,1058	0,2417	0,0901	0,6651	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0324	0,034	0,0154	0,0082	0,0056	0,9004	0,0846	0,0818	0,3183	0,0736	0,6963	0,163	14,527
Türk Bank	02	0,3947	0,0342	0,0707	0,0393	0,0153	0,0238	0,0019	0,8172	0,1545	0,4496	0,2026	0,0785	0,1193	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0561	0,0338	0,0105	0,0232	0,0004	0,8127	0,163	0,253	0,1951	0,0576	0,1259	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0417	0,0322	0,0117	0,0053	0,0019	0,8338	0,1543	0,1058	0,2417	0,0901	0,1763	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,033	0,0313	0,007	0,0102	0,0021	0,8466	0,1401	0,0818	0,3183	0,0736	0,2513	0,163	14,527
Türk Ekonomi Bankası	02	0,3947	0,0342	0,0653	0,0477	0,0204	0,0169	0,0066	0,8588	0,1078	0,4496	0,2026	0,0785	0,4567	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0479	0,0441	0,0309	0,0282	0,0019	0,8493	0,1146	0,253	0,1951	0,0576	0,5149	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0508	0,0442	0,0221	0,0151	0,0069	0,863	0,1106	0,1058	0,2417	0,0901	0,5407	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0405	0,0365	0,0191	0,0213	0,0033	0,8745	0,0865	0,0818	0,3183	0,0736	0,6176	0,163	14,527
Vakıflar Bankası	02	0,3947	0,0342	0,0249	0,0494	0,0428	0,024	0,0085	0,905	0,0596	0,4496	0,2026	0,0785	0,4459	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0191	0,0403	0,0571	0,0136	0,0226	0,8995	0,0685	0,253	0,1951	0,0576	0,4227	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,049	0,0298	0,0255	0,0317	0,0142	0,8806	0,0832	0,1058	0,2417	0,0901	0,4414	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0407	0,0226	0,0186	0,0235	0,0134	0,8406	0,1316	0,0818	0,3183	0,0736	0,4649	0,163	14,527
WestLB AG	02	0,3947	0,0342	-0,056	0,062	0,1485	0,0277	0,0002	0,8874	0,0947	0,4496	0,2026	0,0785	0,6328	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	-0,007	0,0601	0,0806	0,0089	0,0001	0,7393	0,0884	0,253	0,1951	0,0576	0,3891	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,1162	0,0812	-0,011	0,0111	0,0001	0,8211	0,1581	0,1058	0,2417	0,0901	0,117	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,1007	0,053	-0,016	0,0302	0,0018	0,8215	0,137	0,0818	0,3183	0,0736	0,1335	0,163	14,527
Yapı ve Kredi Bankası	02	0,3947	0,0342	0,0413	0,05	0,072	0,0474	0,0265	0,8298	0,1455	0,4496	0,2026	0,0785	0,6676	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	-0,003	0,0461	0,0519	0,0078	0,0055	0,8155	0,1682	0,253	0,1951	0,0576	0,6817	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,03	0,0442	0,0277	-0,001	0,0197	0,7976	0,1884	0,1058	0,2417	0,0901	0,6874	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0446	0,1439	0,0327	-0,133	0,0662	0,8772	0,0703	0,0818	0,3183	0,0736	0,6074	0,163	14,527
Ziraat Bankası	02	0,3947	0,0342	0,0847	0,0407	0,0171	0,0164	0,02	0,8572	0,1104	0,4496	0,2026	0,0785	0,3106	0,627	14,348
	03	0,3824	0,0299	0,0748	0,0316	0,022	0,039	0,0148	0,8424	0,125	0,253	0,1951	0,0576	0,2401	0,46	14,389
	04	0,3824	0,0353	0,0645	0,024	0,0161	0,0391	0,0032	0,8904	0,0885	0,1058	0,2417	0,0901	0,2362	0,247	14,46
	05	0,3939	0,0542	0,0439	0,0196	0,0194	0,0406	0,0035	0,878	0,0891	0,0818	0,3183	0,0736	0,2786	0,163	14,527

KAYNAKÇA

A. KİTAPLAR

- A.T.Kearney, **FDI Confidence Index 2005**, Global Business Policy Council, Vol:8, U.S.A., 2005
- AKDİŞ, Muhammet, **Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler**, YASED Yayınları, No:33, İstanbul, 1988
- AKGÜÇ, Öztin, **Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler**, T.B.B. Yayını, No:71, Ankara, 1975
- AKGÜÇ, Öztin, **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1992
- AKLİN, Erdoğan, **Uluslararası Ekonomik İlişkiler**, İstanbul Üniversitesi, İ.İ.B.F. Yayınları, No:478, İstanbul, 1981
- AKLİN, Erdoğan, **Yabancı Sermaye Hakkında Görüşler**, YASED Yayınları, No:3, İstanbul, 1982
- AKPINAR, Turgut, **Bankalar ve Devlet**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, No:55, Ankara, 1973
- ALPAR, Cem, **Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1980
- ALTAN, Mikail, **Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık**, Beta Yayınları, İstanbul, 2001
- ARTUN, Tuncay, **İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1983
- AYDIN, Nurhan, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Ortak Girişimler (Joint Ventures)**, Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F. Yayınları, No:107, Eskişehir, 1997
- BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION, **International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards**, 1988
- BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION, **Amendment to the Capital Accord to Incorporate Market Risks**, 1996

- BAYRAKTAR, Fulya, **Dünya’da ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Araştırmalar, Araştırma Müdürlüğü Yayınları, No:GA/03–1–1, Ankara, 2003
- BDDK, **Yıllık Rapor 2001**, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Ankara, 2002
- BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VII)**, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Ankara, Ekim 2003
- BDDK, **10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel II)**, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Ankara, 2005
- BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu, Aralık 2006**, BDDK Strateji Geliştirme Dairesi, Sayı:4, Ankara, 2007
- BEAMISH, W. Paul, Peter J. KILLING, **International Management**, Richard Irwin Inc. U.S.A., 1994
- BENDE-NABENDE, Antony, **Globalization, FDI, Regional Integration and Sustainable Development: Theory, Evidence and Policy**, Ashgate Publishing Ltd., England, 2002
- BERKSOY, Taner, **Az gelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme**, Belge Yayınları, İstanbul, 1982
- BERKSOY, Taner, Burak, SALTOĞLU, **Türkiye Ekonomisinde Sermaye Hareketleri**, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:58, İstanbul, 1998
- BOZKURT, Ünal, **Ekonomide Yabancı Sermayenin Yeri ve Önemi**, YASED Yayınları, No:20, İstanbul, 1985
- BROOK, M. John, Holbrook, M. SKILLBECK, **Licencing**, Great Britain: Gover, 1994
- BUCKLEY, J. Peter, **The Multinational Enterprise: Theory and Applications**, The Macmillan Pres Ltd. U.S.A., 1989
- BUCKLEY, J. Peter, Mark, J. CASSON, **Multinational Enterprises in The World Economy**, Edward Elgar Publishing, New Haven and London, 1992
- BULUTOĞLU, Kenan, **100 Soruda Türkiye’de Yabancı Sermaye**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970
- CARBAUGH, J. Robert, **International Economics**, Fourth Edition, Wodsworth Publishing Co., California, 1992

- CASSON, J. Mark, **Alternatives to The Multinational Enterprise**, Holmus and Meir Publishing, New York, 1976
- CAVES, E. Richard, **Multinational Enterprise and Economic Analysis**, Cambridge University Press, London, 1982
- ÇEKEN, Hüseyin, **Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2000
- ÇELİK, Orhan, **Şirket Birleşmeleri ve Birleşmelerde Şirket Değerlemesi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999
- ÇOLAK, F. Ömer, Aslan, YİĞİDİM, **Türk Bankacılık Sektöründe Kriz**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2001
- DEMİRBAŞ, Hayrettin, **Dünya’da ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003
- DEMİRCAN, Aykan, **Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama**, YASED Yayınları, No: YASED-T/2006–12/53, İstanbul, 2006
- DPT, **6224 Sayılı Kanuna Göre Türkiye’de Yabancı Sermaye**, Yabancı Sermaye Başkanlığı, DPT Yayınları, Ankara, 1983
- DPT, **2004 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Program**, Ankara, Kasım, 2004
- DPT, **2005 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Program**, Ankara, Kasım, 2005
- DPT, **2006 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Program**, Ankara, Kasım, 2006
- DPT, **Temel Ekonomik Göstergeler 2001**, Ankara, <http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2001/01/teg.html>
- DPT; **Temel Ekonomik Göstergeler 2004**, Ankara, <http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2001/01/teg.html>
- DPT, **Temel Ekonomik Göstergeler 2006**, Ankara, www.dpt.gov.tr
- DPT, **V. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989**, DPT Yayını, Yayın No:1974, Ankara, 1984
- DPT, **VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Yayını, Yayın No:2514, Ankara, 2000

- DUNNING, H. John, **Studies in International Investment**, George Allen and Unwin Ltd., London, 1970
- DUNNING, H. John, **Multinational Enterprises and The Global Economy**, Addison-Wesley Publishing Company, 1993
- EELLS, Richard, **Global Corporations: The Emerging System of World Economic Power**, Interbook, U.S.A., 2000
- EMİROĞLU, Arif, **Ticari Açıdan Yatırım Projeleri**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2002
- ERDOST, Cevdet, **Sermayenin Uluslararasılaşması ve Teknoloji Transferi**, Savaş Yayınları, Ankara, 1982
- EUROPEAN CENTRAL BANK, **Banking Structures in The New EU Member States**, ECB Publications, Germany, 2005
- EYÜPGİLLER, Servet, **Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, No:40, Ankara, 2002
- FIAS, **Administrative Barriers to Investment in Turkey**, FIAS Report, June 2001, www.fias.net
- FLAM, Hary, June, M. FLANDERS, **Introduction: Heckscher-Ohlin Trade Theory**, MIT Press, Cambridge, 1971
- GEORGE, M. Abraham, Lan, H. GIDDY, **International Finance Handbook**, John Willey&Sons Inc., U.S.A., 1983
- GİRGİN, İ. Hamdi, “Yabancı Bankaların Yerel Bankacılık Sistemlerine Girişleri, Ülke Örnekleri ve Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sistemindeki Paylarının Artmasının Olası Etkilerinin Değerlendirilmesi”, **Yetki Etüdü Raporu**, BDDK, Bankalar Yeminli Murakıplar Kurulu, Ankara, 2003
- GÜNAL, Mehmet, **Türk Bankacılık Sektörü**, Ankara Ticaret Odası, Ankara, 2001
- GÜNAL, Mehmet, **Para Banka ve Finansal Sistem**, Yeni Dönem Yayınevi, Ankara, 2007
- HOOD, Neil, **The Economics of Multinational Enterprise**, Longman, New York, 1979
- IBRD, **Bulgaria Investment Report 2001, Trend and Determinants**, 2001

- IFC, **Lessons of Experience: Foreign Direct Investment, International Finance Corporation and Foreign Investment**, Advisory Service, No:5, Washington, 1997
- IMF, **Balance of Payments Manual**, 5. Edition, IMF, Washington D.C., U.S.A., 1993
- IMF, **Foreign Direct Investment in Emerging Market Countries**, Washington D.C., U.S.A., 2003
- IMF, **World Economic Outlook 2006, Financial Systems and Economic Cycles**, World Economic and Financial Survey, IMF, Washington D.C., U.S.A., September, 2006
- IVERSEN, Carl, **Aspects of The Theory of International Capital Movements**, New York, 1967
- İSO, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye: Durum Tespiti ve Stratejik Plan**, İSO Yayını, İstanbul, 2002
- İZMİR CHAMBER OF COMMERCE PUBLICATION, **Worldwide Direct FDI, Development in Turkey and İzmir's Change**, No:58, İzmir, 2003
- JULIUS, De Anne, **Global Companies and Public Policy**, Pinter Publishers, London, 1990
- KARACAN, İ. Ali, **Bankacılık ve Kriz**, Creative Yayıncılık, İstanbul, 2000
- KARLUK, Rıdvan, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları**, İstanbul Ticaret Odası Ekonomi Yayınları Dizisi, No:13, İstanbul, 1983
- KARLUK, Rıdvan, **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim**, Beta Yayınları, İstanbul, 1999
- KARLUK, Rıdvan, **Türkiye Ekonomisi**, Beta Yayıncılık, No:104, İstanbul, 2002
- KARLUK, Rıdvan, **Uluslararası Ekonomi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002
- KARLUK, Rıdvan, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2007
- KARTAL, Mahmut, **Bilimsel Araştırmalarda Hipotez Testleri Parametrik ve Nonparametrik Teknikler**, Şafak Yayınevi, Erzurum, 1998
- KAZGAN, Gülten, **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1998

- KEEGAN, J. Warren, **Global Marketing Management**, Prantice Hall, International Editions, New York, U.S.A., 1989
- KEPENEK, Yakup, Nurhan, YENTÜRK, **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, Ankara, 2001
- KINDLEBERGER, P. Charles, **International Short-Term Capital Movements**, Augustus M. Kelley Publisher, New York, 1965
- KINDLEBERGER, P. Charles, **Uluslararası İktisat**, Çeviren: Necdet Serin, Doğan Yayınevi, Ankara, 1970
- KINDLEBERGER, P. Charles, **American Business Abroad: Six Lectures on Direct Investment**, Four Printing, Yale University Pres, New Haven, 1972
- KNICKERBOCKER, T. Frederick, **Oligopolistic Reaction and Multinational Enterprise**, Harward University Pres., Cambridge, U.S.A. 1973
- KOTLER, Philip, Somkid, JATUSRIPITAK, Suvit, MAESINCEE, **Ulusların Pazarlanması (Ulusal Refahı Oluşturmada Stratejik Bir Yaklaşım)**, Çeviren: Ahmet, Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000
- KUMAR, S. Manmohan, **Growth, Acquisition and Investment**, Cambrige Universty Pres, London, 1984
- LITVAK, A. Isaiah, Maule, J. CHRISTOPHER, **Foreign Investment: The Experience of Host Countries**, Praeger Publisher Inc., New York, 1970
- MANİSALI, Erol, **Gelişme Ekonomisi**, Ar Yayın Dağıtım, İstanbul, 1982
- MOOSA, A. Imad, **Foreign Direct Investment Theory, Evidence and Practice**, Palgrave Macmillan, New York, 2003
- MUCUK, İsmet, **Pazarlama İlkeleri**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 1997
- OECD, **International Investment and Multinational Enterprises**, OECD, Paris, 1987
- OECD, **Istatistics on The Member Countries in Figures**, June 1992
- OECD, **Benchmark Definition of Foreign Direct Investment**, Third Edition, U.S.A., 1999
- OECD, **Foreign Direct Investment for Development; Maximizing Benefits, Minimizing Costs**, OECD, U.S.A., 2002
- OKKA, Osman, **Mühendislik Ekonomisine Giriş**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006

- OKKA, Osman, **Mühendislik Ekonomisi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006
- ÖZALP, İnan, **Çok Uluslu İşletmeler: Uluslararası Yaklaşım**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:1022, Eskişehir, 1998
- ÖZGEN, B. Ferhat, **Globalleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde Finans Piyasaları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 1998
- PAMUK, Şevket, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820–1913)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994
- PARASIZ, İlker, **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, Ezgi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007
- PEARCE, J. David, **Dictionary of Modern Economics**, The Macmillan Press, London, 1992
- PITELIS, N. Christos, Robert, SUGDEN, **The Nature of the Transnational Firm, New Producer**, New York, 1991
- PONIACHEK, A. Harvey, **Direct Foreign Investment in The United States**, D.C. Health and Company, Toronto, 1986
- RICARDO, David, **Principles of Political Economy and Taxation**, Bohn's Libraries, E.C.K. Gonner, 1932
- ROBERTS, Richard, **International Financial Centres**, Edward Elgar Publishing Co., U.S.A., 1994
- ROOT, R. Franklin, **Entry Strategies for International Markets**, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1998
- RUGMAN, M. Alan, **International Business Firm and Environment**, Groom Helm Pres, London, 1985
- RUGMAN, M. Alan, **New Theories of the Multinational Enterprise**, St. Martin's Press, New York, 1985
- SALVATORE, Dominick, **International Economics**, Mac Millan Publishing Co., New York, 1990
- SEYİDOĞLU, Halil, **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, Güzem Yayınları, İstanbul, 1992

- SEYİDOĞLU, Halil, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, Güzem Yayınları, İstanbul, 2001
- SEYİDOĞLU, Halil, **Uluslararası Finans**, Güzem Yayınları, İstanbul, 2003
- SHAPIRO, C. Alan, **Multinational Financial Management**, 3. Edition, Allyn&Bason Inc., U.S.A., 1989
- SÖNMEZ, Sinan, **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, İmge Kitabevi, Ankara, 1998
- ŞATIROĞLU, Kadir, **Çok Uluslu Şirketler**, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları, Yayın No:536, Ankara, 1984
- T.C. BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, **Türkiye’de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2001
- T.C. BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, **Yabancı Sermaye Mevzuatı**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs, 2001
- T.C. BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, **Yabancı Sermaye 2001 Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2002
- T.C. BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, **Yabancı Sermaye Raporu 2002**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003
- T.C. BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, **Yabancı Sermaye Raporu 2003 I. Yarı**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003
- T.C. BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, **Yabancı Sermaye İstatistikleri**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004
- T.C. BAŞBAKANLIK, HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, **Doğrudan Yabancı Sermaye Raporu 2004**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2005
- T.C. BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006
- T.C. BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, **Yabancı Sermaye Raporu 2005**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006
- T.C. BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, **Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni 2006 Aralık**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, Şubat, 2007

- T.C. BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, **Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) Çalışmaları ve Teknik Komite Eylem Planları**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, Şubat, 2007
- TBB, **40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi**, Türk Bankalar Birliği, İstanbul, 1998
- TBB, **Türkiye Bankacılık Sistemi Mart 2007**, TBB, Ankara, 2007, <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/bankabilgileri/200703/default.asp>
- TCMB, **Bankacılık Sektörü Kârlılık Analizi**, TCMB, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2002
- TCMB, **Yıllık Rapor 2002**, Ankara, 2003
- TCMB; **Yıllık Rapor 2005**, Ankara, 2006
- TEKİN, Suat, **Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler**, YASED Yayınları, No:33, İstanbul, 1988
- TEZEL, S. Yahya, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923–1950)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994
- TUNCER, Baran, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Sorunu**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:241, Ankara, 1968
- TUSIAD, YASED, **FDI Attractiveness of Turkey: A Comparative Analysis**, TUSIAD and YASED Report, İstanbul, 2004
- ULUDAĞ, İlhan, **Türkiye Ekonomisi**, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Yayını, İstanbul, 1990
- UNCTAD, **World Investment Report 1997, Transnational Corporations, Market Structural and Competition Policy**, United Nations, New York and Geneva, 1997
- UNCTAD, **World Investment Report 1998, Trends and Determinants**, United Nations, New York and Geneva, 1998
- UNCTAD, **World Investment Report 1999, Foreign Direct Investment and The Challenge of Development**, United Nations, New York and Geneva, 1999
- UNCTAD, **World Investment Report 2003, FDI Policies for Development: National and International Perspectives**, United Nations, New York and Geneva, 2003

- UNCTAD, **World Investment Report 2004, The Shift Towards Services**, United Nations, New York and Geneva, 2004
- UNCTAD, **Prospects for Foreign Direct Investment and the Strategies of Transnational Corporations, 2005–2008**, United Nations, New York and Geneva, 2005
- UNCTAD, **World Investment Report 2005, Transnational Corporations and the Internationalization of R&D the Shift Towards Services**, United Nations, New York and Geneva, 2005
- UNCTAD, **Developments in International Investment Agreements in 2005 IIA MONITOR No:2 (2006) International Investment Agreements**, United Nations, New York and Geneva, 2006
- UNCTAD, **World Investment Report 2006, FDI From Developing and Transition Economies: Implications for Development**, United Nations, New York and Geneva, 2006
- URAS, T. Güngör, **Türkiye’de Teknoloji Transferi Konusunda Uygulama ve Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar**, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, No:5, Ankara, 1974
- URAS, T. Güngör, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, Formül Matbaası, İstanbul, 1979
- WORLD BANK, **Foreign Direct Investment Survey 2002**, The Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA), Washington D.C., January, 2002
- YASED, **YASED Faaliyet Raporu 2000**, YASED, İstanbul, 2001, www.yased.org.tr/genel/turk/YASED_FR_2000_TR.pdf
- YAZICIOĞLU, Yahşi, Samiye, ERDOĞAN, **SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2004
- YDK, **Yatırım Danışma Konseyi İkinci Toplantısı Sonuç Bildirisi**, İstanbul, Nisan 2005, <http://www.investinturkey.gov.tr/cms/ydk.index.php?l=1&c=110>
- YDK, **Yatırım Danışma Konseyi Üçüncü Toplantısı Sonuç Bildirisi**, İstanbul, Haziran, 2006, <http://www.investinturkey.gov.tr/cms/ydk.index.php?l=1&c=110>
- YILMAZ, Kamil, **Türkiye İçin Doğrudan Yabancı Yatırım Stratejisine Doğru**, YASED Yayınları, No:12/54, İstanbul, 2006

YÜKSEL, Mehmet, **Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye**, Ankara Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001

YÜZGÜN, Arslan, **Cumhuriyet Dönemi Türk Bankacılık Sistemi (1923–1981)**, Der Yayınları, No:22, İstanbul, 1982

B. MAKALELER

AGARWAL, P. Jamuna, “Determinants of Foreign Direct Investment: A Survey”, **Weltwirtschaftliches Archive**, Vol:116, Issue:4, 1980

AGMON, Tamir, Lessard R. DONALD, “Investor Recognition of Corporate International Diversification” **Journal of Finance**, 1977

AKÇAOĞLU, Emin, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Hakkında Bir Not”, **Türk Eximbank Bülteni**, No:23, Ankara, 2002

AKÇAOĞLU, Emin, “Bankacılıkta Yabancı Sermaye”, <http://www.akcaoglu.net/2005/05/07/6>

AKHTAR, H. Mohammad, “Multinational Banking in Pakistan”, **Global Business Review**, Vol:2, Issue:2, 2001

AKIN, Esra, Erdiñç, ERGENÇ, “Bankacılıkta İkinci Dalgaya Doğru”, **Business Week Türkiye**, İstanbul, Haziran, 2006

ALIBER, Z. Robert, “Towards a Theory of International Banking” **Economic Review**, Federal Reserve Bank of San Francisco, Spring, 1976

ALTOMONTE, Carlo, “Economic Determinants and Institutional Frameworks: FDI in Economies in Transition”, **Transnational Corporations**, Vol:9, Issue:2, 2000

ANCHARAZ, D. Vinaye, “The Determinants of Foreign Direct Investment in a Competitive Perspective: Is there a Bias againsts Sub-Saharan Africa?”, **University of Mauritius Research Journal**, 2003

ASIEDU, Elizabeth, “On The Determinants of Foreign Direct Investment to Developing Countries: Is Africa Different?”, **World Development**, Vol:30, Issue:1, 2002

ASIEDU, Elizabeth, “Foreign Direct Investment in Africa: The Role of Government Policy, Institutions and Policitical Instability”, **WIDER Conference on “Sharing Global**

Prosperity, Helsinki: United Nations University World Institute of Development Economics Research, 6–7 September 2003

ASLAN, Nurdan, “Kalkınmakta Olan Ülkelerde Sermaye Akımları”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, İstanbul, 1995

AYDEMİR, Namık, “Dünden Bugüne Bankacılık”, **T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Dergisi**, Sayı:3, Ankara, 2005

BAİN, A. Elisa, Justin, G. FUNG, Ian, R. HARPER, “Multinational Banking: Historical, Empirical and Case Perspectives”, **Working Paper**, Melbourne Business School, Australia, 2003

BARAJAS, Adolfo, Roberto, STEINER, Natalia, SALAZAR, “Foreign Investment in Colombia’s Financial Sector”, **IMF Working Paper**, No:WP/99/150, 1999

BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION, “Core Principles for Effective Banking Supervision” **Consultative Paper**, Basel, September 1997

BASEL COMMITTEE ON BANKING SUPERVISION, “A New Capital Adequacy Framework”, **Consultative Paper**, Basel, June 1999

BLOMSTROM, Magnus, Ari, KOKKO, “Human Capital and Inward Capital”, **CEPR-Working Paper**, No:167, January, 2003

BLONIGEN, A. Bruce, “A Review of the Empirical Literature on FDI Determinants”, **International Atlantic Economic Society**, ASSA Conference in Philadelphia, April, 2005

BODDEWEYN, J. Jean, “Theories of Foreign Direct Investment and Divestment: A Classificatory Note”, **Management International Review**, Vol:25, Issue:1, 1985

BORATAV, Korkut, “2000–2001 Krizinde Sermaye Hareketleri”, **İktisat-İşletme ve Finans Dergisi**, No:186, İstanbul, 2001

BOUTEILLER, Eric, Bernard, MAROÏS, “Strategies of European Banks in Emerging Countries: A Comparative Approach”, **HEC Foundation**, Paris, 1999

BUCH, M. Claudia, Ralph, P. HEINRICH, “Handling Banking Crises-The Case of Russia”, **Kiel Working Paper**, Kiel Institute for The World Economy, 1999

- BUCKLEY, J. Peter, "The Limits of Explanation: Testing the Internalization Theory of Multinational Enterprise", **Journal of International Business Studies**, Vol:19, Issue:2, 1988
- CULEM, G. Claudy, "The Locational of Foreign Direct Investments Among Industrialised Countries", **European Economic Review**, Vol:32, Issue:4, 1988
- BUCKLEY, J. Peter, Mark, J. CASSON, "An Economic Model of International Joint Venture Strategy", **Journal of International Business Studies**, Vol:27 Issue:5, 1996
- BUCKLEY, J. Peter, Mark, J. CASSON, "Analyzing Foreign Market Entry Strategies" **Journal of International Business Studies**, Third Quarter, 1998
- BUCKLEY, J. Peter, Jeremy, CLEGG, Chengqi, WANG, Adam, R. CROSS, "FDI, Regional Differences and Economic Growth: Panel Data Evidence from China", **Transnational Corporations**, Vol:11, Issue:1, April 2002
- CALVET, A. Louis, "A Synthesis of Foreign Direct Investment Theories and Theories of the Multinational Firm", **Journal of International Business Studies**, Spring/Summer, 1981
- CALVO, A. Guillermo, Leonardo, LEIDERMAN, Carmen, M. REINHART, "Capital Inflows and Real Exchange Rate Appreciation in Latin America: The Role of External Factors", **International Monetary Fund Working Paper**, No:92/62, U.S.A. August 1992
- CAMPOS, F. Nauro, Yuko, KINOSHITA, "Why Does FDI Go Where it Goes? New Evidence from the Transition Economies", **IMF Working Paper**, No:WP/03/223, November, 2003
- CANTWELL, John, "A Survey of Theories of International Production", **The Nature of Transnational Firm**, London: Routledge, 2000
- CASSON, J. Mark, "General Theories of The Multinational Enterprise: Their Relevance to Business History", **Multinational: Theory and History**, Eds., P. Hertnet ve Geoffrey Jones, Brookfield: Glower, 1986
- CHAKRABARTI, Avik, "The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensivity Analyses of Cross-Country Regressions", **Kyklos**, Vol:54, Issue:1, 2001

- CHUHAN, Punam, Gabriel, PEREZ-QUIROS, Helen, POPPER, “International Capital Flows: Do Short-Term Investment and Direct Investment Differ?”, **The World Bank Policy Research Working Paper**, No:1669, October, 1996
- CLAESSENS, Stijin, Michael, P. DOOLEY, Andrew WARNER, “Portfolio Capital Flows: Hot or Cold” **The World Bank Economic Review**, Vol:9, Number:1, January, 1995
- CLAESSENS, Stijin, Asli, DEMİRGÜÇ-KUNT, Harry, HUINZINGA, “How Does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets”, **Journal of Banking and Finance**, Vol:25, Issue:5, 2001
- CLAESSENS, Stijin, Jong-Kun, LEE, “Foreign Banks in Low-Income Countries: Recent Developments and Impacts”, **World Bank**, 2002
- CLARKE, George, Robert, CULL, Laura, D’AMATO, Andrea, MOLINARI, “The Effect of Foreign Entry on Argentina’s Domestic Banking Sector”, **World Bank Policy Research Working Paper**, 1999
- CLEGG, Jeremy, Susan, SCOTT-GREEN, “Marketing Servicing Strategies of International Banks in Central and Eastern Europa”, **Journal of Transnational Management Development**, Vol:3, Issue:3, 1998
- CÖMERT, Faruk, “Yabancı Sermayenin Dünyü, Bugünü ve Geleceği” **Hazine Dergisi**, Sayı:12, Ankara, 1998
- CÖMERT, Faruk, “İstihdam Sorunu ve Yabancı Sermaye”, **Hazine Dergisi**, Sayı:13, Ankara, 2000
- CULAHOVIC, Besim, “FDI, Fiscal Incentives and Role of Development Policy”, **OECD Conference, Foreign Direct Investment in South East Europe: Implementing Best Policy Practices**, Vienna, 8–9 November 2000
- ÇANKAYA, Mehmet, “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, **Vergi Dünyası**, Sayı:270, 2004
- ÇETİNTAŞ, Hakan, “Global Bir Ekonomide Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Rekabet”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:22, No:7, Ankara, 2001

- DAGES, B. Gerard, Linda, S. GOLDBERG, Daniel, KINNEY, “Foreign and Domestic Bank Participation in Emerging Markets: Lessons from Mexico and Argentina”, **FRBNY Economic Policy Review**, Vol:6, Issue:3, 2002
- DE NICOLO, Gianni, Philip, BARTHOLOMEW, Jahanara, ZAMAN, Mary, ZEPHIRIN, “Bank Consolidation, Internationalization and Conglomeration: Trends and Implications for Financial Risks”, **IMF Working Paper**, No: WP/03/158, 2003
- DENİZER, Cevdet, “The Effects of Financial Liberalization and New Bank Entry on Market Structure and Competition in Turkey”, **World Bank Working Paper**, No:1839, 1997
- DENİZER, Cevdet, “Foreign Banking Entry in Turkey’s Banking Sector, 1980–1997” **World Bank Policy Research Paper**, No:2462, 1999
- DEWITT, R. Peter, “Factors Influencing U.S. Investment Abroad”, **Occastonal Paper**, IMF, Washington D.C., U.S.A., 1985
- DOMANSKI, Dietrich, “Foreign Banks in Emerging Market Economies: Changing Players, Changing Issues”, **BIS Quarterly Review**, December 2005
- DOOLEY, P. Michael, Kenneth, M. KLETZER, “Capital Flight, External Debt and Domestic Policies”, **National Bureau of Economic Research Working Paper**, No:4793, Cambridge, July, 1994
- DRIFFIELD, Nigel, Karl, TAYLOR, “FDI and Labor Market: A Review of the Evidence and Policy Implications”, **Oxford Review of Economics Policy**, Vol:16, Issue:3, 2000
- DUNNING, H. John, “The Determinants of International Production”, **Oxford Economic Paper**, Vol:25, Issue:3, 1973
- DUNNING, H. John, “Explaining Changing Patterns of International Production: In Defence of The Eclectic Theory”, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, Vol:41, Issue:4, 1979
- DUNNING, H. John, “Towards an Eclectic Theory of International Production: Some Emprical Tests”, **Journal of International Business Studies**, Vol:11, 1981
- DUNNING, H. John, “Reappraising the Eclectic Paradigm in an Age of Alliance Capitalism”, **Journal of International Business Studies**, Vol:26, Issue:3, 1995

- DUNNING, H. John, "Reevaluating the Benefits of FDI", **Transnational Corporations**, Vol:3, Issue:1, 1995
- DUNNING, H. John, "Location and Multinational Enterprise: A Neglected Factor?", **Journal of International Business Studies**, Vol:29, 1998
- DUNNING, H. John, JOHN, R. DILYARD, "Towards a General Paradigm of Foreign Direct and Portfolio Investment", **United Nations Publications Transnational Corporations**, France, 1999
- EL-GAMAL, A. Mahmoud, HULUSI, İNANOGLU, "Inefficiency and Heterogeneity in Turkish Banking: 1990–2000", **Journal of Applied Econometrics**, Vol:20, Issue:5, 2005
- EMİL, Dilek, "Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İzlenen Yabancı Sermaye Politikaları", **Hazine Dergisi Cumhuriyetin 80. Yılı Özel Sayısı**, Hazine Müsteşarlığı Matbaası, Ankara, 2003
- ENGWALL, Lars, MARIA, WALLENSTAL, "Tit For That in Small Steps: The Internationalization of Swedish Banks", **Scandinavian Journal of Management**, Vol:4, Issue:3, 1988
- ERDÖNMEZ, A. Pelin, "Finansal Krizler Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar" **Bankacılar Dergisi**, Sayı:51, Ankara, 2004
- FEENSTRA, C. Robert, GORDON, H. HANSON, "Foreign Direct Investment and Relative Wages: Evidence From Mexico's Maquiladoras", **NBER (National Bureau of Economic Research) Working Paper**, No:5122, 1995
- FIELEKE, S. Norman, "The Growth of US Banking Abroad: An Analytical Survey" **Federal Reserve Bank of Boston Conference Series**, No:18, 1977
- FLOWERS, B. Edward, "Oligopolistic Reactions in European and Canadian Direct Investment in the United States", **Journal of International Business Studies**, Vol:7, Issue:2, June 1976
- FOCARELLI, Dario, ALBERTO, F. POZZOLO, "Where Do Banks Expand Abroad? An Empirical Analysis", **SSRN Electronic Paper Collection**, 2002
- FROOT, A. Kenneth, JEREMY, C. STEIN, "Exchange Rates and Foreign Direct Investment: An Imperfect Capital Market Approach", **Quarterly Journal of Economic**, Vol:106, 1991

- GOLDBERG, G. Lawrence, Anthony, SAUNDERS, “The Growth of Organizational Forms of Foreign Banks in U.S.:Note”, **Journal of Money, Credit and Banking**, Vol:13, Issue:3, 1981
- GOLDBERG, S. Linda, Michael, W. KLEIN, “Foreign Direct Investment, Trade and Real Exchange Rate Linkages in South Asia and Latian America”, **NBER Working Paper**, No:6344, 1997
- GOLDBERG, S. Linda, “Financial-Sector Foreign Direct Investment and Host Countries: New and Old Lessons”, **Federal Reserve Bank of New York Staff Reports**, No:183, U.S.A., April, 2004
- GOLDSTEIN, Itay, “An Information-Based Trade off Between Foreign Direct Investment and Foreign Portfolio Investment: Volatility, Transparency, and Welfare”, **NBER Working Paper**, No:9426, December, 2002
- GOOLD, Michael, Andrew CHAMPBELL, “Desperately Seeking Synergy”, **Harward Business Review**, Setember-October, 1998
- GÖNENSAY, Emre, “Türkiye Ekonomisi ve Yabancı Sermaye”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Sayı:11, 1982
- GÖVDERE, Bekir, “Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicilerinin Günümüzdeki Geçerliliği”, www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/Nisan2003/yab.serm.htm
- GRAY, M. Jean, Peter, H. GRAY, “The Multinational Bank: A Financial MNC?”, **Journal of Banking and Finance**, No:5, 1981
- GROSSE, Robert, Lawrence, G. GOLDBERG, “Foreign Bank Activity in the United States: An Analysis by Country of Origin”, **Journal of Banking and Finance**, Vol:15, Issue:16, 1991
- GRUBEL, G. Herbert, “A Theory of Multinational Banking”, **Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review**, No:29, 1977
- GUILLEN, Mauro, Adrian, E. TSCHOEGL, “At Last The Internalization of Retail Banking? The Case of The Spanish Banks in Latin America”, **Working Paper**, The Wharton Financial Institutions Center, 1999

- GULLETT, S. Nell, Bob, G. FIGGINS, “FDI Components: Relationships to Exchange Rate Changes”, **International Advances in Economic Research**, Vol:1, Issue:1, February, 1995
- HATZIUS, Jan, “Foreign Direct Investment and Factor Elasticities”, **European Economic Review**, Vol:44, Issue:1, January, 2000
- HAYDAROĞLU, Haydar, “Yabancı Sermaye ve Etkilerine Kısa Bir Bakış”, **Türkiye Kalkınma Bankası Bülteni**, Sayı:31, Ankara, 1989
- HELLMAN, Pasi, “The Internalization of Finnish Financial Service Companies”, **International Business Review**, Vol:5, Issue:2, 1996
- HELPMAN, Elhanan, “A Simple Theory of International Trade with Multinational Cooperations”, **Journal of Political Economy**, Vol:92, Issue:3, 1984
- HERMES, Niels, Robert, LENSINK, “The Impact of Foreign Bank Entry on Domestic Banking Markets: A Note”, **SOM-ThemeE: Financial Markets and Institutions**, University of Groningen, Germany, 2001
- HORAGUCHI, Haruo, Brian, TOYNE, “Setting The Record Straight: Hymer Internatilizaton Theory and Transaction Cost Economics”, **Journal of International Business Studies**, Vol:12, Issue:2, 1990
- HORSTMANN, J. Ignatius, James, R. MARKUSEN, “Exploring New Markets: Direct Investment, Contractual Relations and Multinational Enterprise”, **International Economy Review**, Vol:37, 1996
- IMF, “The Role of Foreign Banks in Emerging Markets.”, **International Capital Markets: Developments, Prospects and Key Policy Issues**, Chapter VI, 2000
- KAR, Muhsin, Akif, M. KARA, “Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:29, Ankara, 2003
- KAR, Muhsin, Akif, M. KARA, Mehmet, KAPLAN, “Sermaye Hareketlerinin Makro Ekonomik Etkileri”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:1, Kahramanmaraş, 2004
- KARACASULU, Nilüfer, “Uluslararası Teknoloji Transfer Süreci ve Yöntemleri”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:20, Ankara, 2001

- KARLUK, Rıdvan, “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı”, **Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye (Yayını İçinde)**, T.C.M.B. Eğitim Müdürlüğü, Ankara, 2001
- KAYMAK, Hasan, “Yabancı Doğrudan Yatırımları Artırmak İçin Teşvikler Gerekli ve/veya Yeterli mi?”, **Maliye Dergisi**, Sayı:149, Ankara, 2005
- KOMIYA, Ryutaro, Ryuhei, WAKASUGI, “Japan’s Foreign Direct Investment”, **Annals of The American Academy of Political&Social Sciences**, January, 1991
- KONOIPIELKO, Lukasz, “Foreign Banks’ Entry into Central and Eastern European Markets: Motives and Activities”, **Post-Communist Economies**, Vol:11 Issue:4, 1999
- KRAFT, Evan, “Foreign Banks in Croatia: Reasons for Entry, Performance and Impacts”, **Journal of Emerging Markets Finance**, Vol:3, Issue:153, 2004
- KUMRAL, Neşe, “Doğrudan Dış Yatırımlar ve Bölgesel Kalkınma: Ege Bölgesi İmalat Sanayi Örneği”, **Ege Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları**, No:2, İzmir, 2001
- KWON, Yung-Chul, “Korean Multinational Foreign Direct Investment Projects: Variability in the Micro and Macro Level Determinants”, **The International Trade Journal**, Vol:16, Issue:2, 2002
- LECRAW, J. Donald, “Factors Influencing Foreign Direct Investment by Transnational Corporations in Host Developing Countries”, **A Preliminary Report in Multinational Enterprise in Less Developed Countries**, London, 1991
- LENSINK, Robert, “Foreign Banks and Economic Transition”, **Journal of Emerging Market Finance**, Vol:3, 2004
- LENSINK, Robert, Niels, HERMES, “The Short-Term Effects of Foreign Bank Entry on Domestic Bank Behaviour: Does Economic Development Matter?”, **Journal of Banking and Finance**, Vol: 28, No: 3, 2004
- LIPSEY, E. Robert, Fredrick, SJOHOLM, “Foreign Direct Investment, Education and Wages in Indonesian Manufacturing”, **Journal of Development Economics**, No:73, 2004
- LOEWENDAHL, Henry, Ebru, ERTUGAL-LOEWENDAHL, “Turkey’s Performance in Attracting Foreign Direct Investment: Implications of EU Enlargement”,

European Network of Economic Policy Research Institutes Working Paper,
No:8, 2001

LOUNGANI, Prakash, Assaf, RAZIN, “How Beneficial is FDI for Developing Countries”,
Finance and Development, No:8, 2001

MAGRI, Silvia, Alessandra, MORI, Paola, ROSSI, “The Entry and the Activity Level of
Foreign Banks in Italy: An Analysis of the Determinants”, **Journal of Banking
and Finance**, Vol:29, Issue:5, 2005

MC-KINNON, I. Robert, “Optimum Currency Areas”, **American Economic Review**, 1973

METZGER, Martina, “Basel II: Benefits for Developing Countries?”, **BIF Working Papers
on Financial Markets**, No:2, 2004

MICHALET, A. Charles, “Strategies of Multinationals and Competition for Direct
Investment”, **FIAS/PREM Seminar Series**, February, 200

MOLYNEUX, Philip, “A Note on The Determinants of Foreign Bank Activity in London
Between 1980 and 1989”, **Applied Financial Economies**, Vol:6, Issue:3, 1996

NOLLE, E. Daniel, Rama, SETH, “Do Banks Follow Their Customers Abroad?”, **Financial
Markets, Institutions & Instruments**, Vol:7, Issue:4, 1998

OZAWA, Terutoma, “International Investment and Industrial Structure: New Theoretical
Implications from the Japanese Experience”, **Oxford Economic Papers**, New
Series, Vol:31, Issue:1, March, 1979

ÖNAL, B. Yıldırım, “Türk Bankacılık Kesimindeki Son Gelişmeler”, **Türkiye’de Bankacılık
Kesimindeki Son Gelişmeler Paneli**, Adana, 24–26 Aralık 2004,
<http://business.cu.edu.tr/YBOdosyalar/frame.htm>

ÖNERTÜRK, Pınar, “Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Mali Piyasalardaki Son
Gelişmeler”, **Maliye Dergisi**, 1986, Sayı:79

ÖZTÜRK, Lütfü, “Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki
Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış”, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F.
Dergisi**, Sayı:7, 2004

PALMA, Gabriel, “The Three Routes to Financial Crises: The Need for Capital Controls”
**The Centre for Efficiency and Productivity Analysis (CEPA) Working Paper
Series 3**, No:18, 2000

- PASTOR, M. Jose, Francisco, PEREZ, Javier, QUESADA, “The Opening of The Spanish Banking System: 1985–98”, **Liberalization and Internationalization of Financial Services Conference**, Geneva, 1999
- PEHLİVANLI; Hamit, “The Impact of Transnational Banks on The Banking Sector in Developing Countries: An Analysis of The Turkish Experience, 1980–89”, **Middle East Business and Banking**, September, 1991
- ROOT, R. Franklin, “Empirical Determinants of Manufacturing Direct Foreign Investment in Developing Country”, **Economic Development and Cultural Change**, Vol:27, Issue:4, 1979
- SAMUELSON, A. Paul, “Price of Factors and Goods in General Equilibrium”, **Review of Economics and Statistics**, Vol:54, 1954
- SHATZ, J. Howard, “Expanding Foreign Direct Investment in the Andean Countries”, **CID Working Paper**, No:64, Harvard University, March 2001
- SONG, Inwon, “Foreign Bank Supervision and Challenges to Emerging Market Supervisors”, **IMF Working Paper**, No:WP/04/82, IMF, 2004
- TORISSI, C. Ralph, “The Determinants of Foreign Direct Investment in a Small LCD”, **Journal of Economic Development**, Vol:10, Issue:1, 1985
- TÖRE, Nahit, “Dünyada Yabancı Sermaye Akımları”, **Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye (Yayını İçinde)**, T.C.M.B. Eğitim Müdürlüğü, Ankara, 2001
- TREVIONA, J. Len, Robert, GROSSE, “An Analysis of Firm-Specific Resources and Foreign Direct Investment in the United States”, **International Business Review**, Vol:11, 2002
- TSCHOEGL, E. Adrian, “Financial Crisis and the Presence of Foreign Banks”, **Working Paper**, The Wharton Financial Institutions Center, December 2003
- TÜRKYILMAZ, Murat, “Türkiye’de Yabancı Sermaye”, www.turkhukusitesi.com/hukukforum
- UIBOUPIN, Janek, “Effects of Foreign Bank Entry on Bank Performance in the CEE Countries” **Tartu Univesity Pres.**, No:569, 2004
- ULUDAĞ, Ramazan, “Yabancı Sermayeye Nasıl Bakmalı”, **Ankara Ticaret Odası Dergisi**, Sayı:40, Ankara, 1991

- VAUGHAN, Olufemi, “Implacation of Foreign Direct Investment for The Canadian Food and Bevarage Manufacturing Indsutry”, **Agribusiness**, Vol:17, Issue:3, 1995
- VERNON, Raymond, “International Investment and International Trade in the Product Life Cycle”, **Quarterly Journal of Economics**, Vol:80, May 1966
- WALTER, Ingo, “Barriers to Trade in Banking and Financial Services”, **Thames Essay**, No:41, Trade Policy Research Centre, London, 1985
- WANG, Liansheng, “Foreign Direct Investment and Transnational Corporations: A Review of Trade-Theorical Approaches” **Memorandum from Department of Economics**, No:26, University of Oslo, 1992
- WILKINS, Mira, “Two Literatures, Two Storylines: Is a General Paradigm of Foreign Portfolio and Foreign Direct Investment Feasible?” **Transnational Corporations**, 1999
- WILLIAMS, Barry, “Positive Theories of Multinational Banking: Eclectic Theory versus Internalisation Theory” **Journal of Economic Surveys**, Vol:11, Issue:1, 1997
- WOODWARD, P. Douglas, Robert, J. ROLFE, “The Location Of Export- Oriented Foreign Direct Investments In The Caribbean Basin”, **Journal of International Business**, Vol:24, Issue:1, 1993
- YAFFEE, A. Robert, “A Primer for Panel Data Analysis”, **New York University ITS**, 2003, www.nyu.edu/its/socsci/Docs/pda.pdf
- YASED, “Türkiye’nin DYY Açısından Çekiciliğinin Karşılaştırmalı Analizi”, **YASED**, İstanbul, 2004
- YAVAN, Nuri, “Türkiye’de Yatırım İklimi ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, **YASED İnceleme Yarışması VI**, İstanbul, 2006
- YAYLA, Münür, Yasemin, T. KAYA, “Basel II, Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci”, **BDDK ARD Çalışma Raporları**, No:2005/3 Ankara, 2005
- YAYLA, Münür, Yasemin, T. KAYA, İbrahim, EKMEN, “Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye”, **BDDK ARD Çalışma Raporları**, No: 2005/6, Ankara, 2005
- YU, Chwo-Ming, “Determinants of Foreign Investment of U.S. Advertising Agencies”, **Journal of International Business Studies**, Vol:19, 1998

- YÜLEK, A. Murat, “Doğrudan Dış Yatırımlar ve Alıcı Ülke Teknolojilerine Katkıları”, **İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı:59, İstanbul, 1991
- ZAJC, Peter, “The Effect of Foreign Bank Entry on Domestic Banks in Central and Eastern Europe”, **Paper for SUERF Colloquium**, 2003
- ZEBREGS, Harm, “Can the Neo Classical Model Explain the Distribution of FDI Across Developing Countries”, **IMF Working Paper**, No:WP/98/139, 1998
- ZHANG, H. Kevin, “What Explains the Boom of FDI in China”, **International Economics**, Vol:54, 2001
- ZWART, G. Sara, “The New Antitrust An Aerial View of Joint Ventures and Mergers” **The Journal of Business Strategy**, Vol:7, Issue:4, 1987

C. TEZLER

- BUMİN, Mete, “Yeniden Yapılandırma Sonrası Türk Bankacılık Sistemine Yabancı Banka Girişi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007
- ÇAKAR, Vesile, “Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri”, **Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, TCMB, Ankara, 2003
- ÇİÇEK, Yaşam, “Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sistemindeki Yeri ve Etkileri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002
- GÖRGÜN, Tuğrul, “Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi Çerçevesinde Yatırımların Geliştirilmesinin Etkin Kurumsal Yapılanmaları”, **Uzmanlık Tezi**, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2004
- KAYTANCI, Meriç, “Türkiye’deki Uluslararası Bankaların Faaliyetleri, Stratejileri ve Türk Bankacılık Sistemi İçindeki Pazar Paylarına İlişkin Bir İnceleme”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000

- NIKITIN, Vadim, “Market Entry Strategies of Foreign Banks into Russian Market: Theoretical and Some Emprical Evidence”, **Dissertation of Application for Magister Artium Degree in Economics**, Tartu University, Tartu, 2002
- OĞUZ, A. Alper, “Yatırım Yeri Faktörünün Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi ve Bir Yatırım Yeri Olarak Türkiye’nin Analizi”, **Uzmanlık Tezi**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ankara, 2004
- ŞEKER, Serpil, “The Determinants of Foreign Banking: Turkish Experience”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997

D. DİĞERLERİ

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu,

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu,

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu,

<http://www.answers.com/topic/subsidiary-bank?cat=biz-fin>

<http://www.bnpparibas.com>

<http://www.hsbc.com>

<http://www.ing.com>

<http://www.investinturkey.gov.tr/cms/ydk.index.php?l=1&c=56>

<http://www.jpmorganchase.com>

<http://www.tbb.org.tr/net/donemsel/Default.aspx>

<http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20/Aralık2001/gruokumule/default.asp>

<http://www.tbb.org.tr/v12/2005.asp>

<http://www.tbb.org.tr/v12/2006.asp>

<http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar.asp>

<http://www.tcmb.gov.tr>

<http://www.ubs.com>